ATHENARUM LUBECENSIUM PARS IV

siue

HISTORIA ATHENAEI LUBECENSIS

ex

FIDE DIGNIS MONUMENTIS

conſcripta, &

variis Epiſtolis ac aliis Documentis rarioribus,

magna ex parte adhuc ineditis, inſtructa.

Inſertum eſt Cap. XIV

SUPPLEMENTUM EGREGII OPERIS EPISTOLICI BURMANNIANI,

Epiſtolas vel a Kirchmanno, vel ad Kirchmannum ſcriptas, nunc primum editas, complectens.

Acceſſit

de MSStis Mellianis Hiſtor. Lubecenſ

ad V. C. Michaelem Richey Epiſtola.

Auctore

IOAN. HENR. a SEELEN

Rect. Lubec.

LUBECAE,

Apud PETRUM BOECKMANNUM.

LEOBURGI, Literis PFEIFFERIANIS. 1722.

VIRIS

Magnificis, Illustribus, Consultissimo,

DOMINO

ADOLPHO MATTHAEO RODDE,

ac

DOMINO

PETRO HENRICO TESDORPF

Lib. Imp. Reip. Lubecens.

Consulibus primariis

immortalium meritorum gloria eminentissimis,

Scholarchis

grauissimis excellentissimisque,

Maecenatibus

ad cineres demisse colendis,

hanc

Athenaei Lubecensis Historiam

D. D. D.

IO. HENR. a SEELEN.

)(2 Immor-

* * *
** ** **

Immortalem, quam Vobis, PATRIAE PATRES optimi, dudum pepererunt publicae res praeclarissime gestae, gloriam, non parum auget laudatissima cura, qua SCHOLARCHAE exoptatissimi litterarum etiam rationem habetis. Litteras fulcra reipublicae, fontes salutis ciuium rectissime dixit sapientissimus Romanorum Consul, Tullius. Idem Vos, MAGNIFICI CONSVLES, sentire, luculenta indicia me docuerunt. Saepe recordor, & summa cum voluptate recordor, sermonum, quos mecum de

de rebus ſcholaſticis, hoc corrupto ſaeculo, hisque difficillimis temporibus, emendandis, conſeruandis, amplificandis inſtituere VOBIS placuit. Hinc non raro praedicaui ſummum erga bonas litteras amorem, quem in VOBIS demirandum offendi. Imo gratulatus ſum Athenaeo noſtro, litterarum officinae haud ignobili, tam ſapientes, tam graues, tam beneuolos SCHOLARCHAS. Seruet VOS proinde ſupremum Numen: ſeruet diutisſime, vt toti Reipublicae, ſic etiam litterario noſtro Gymnaſio: &, cum aliquando, ſicut

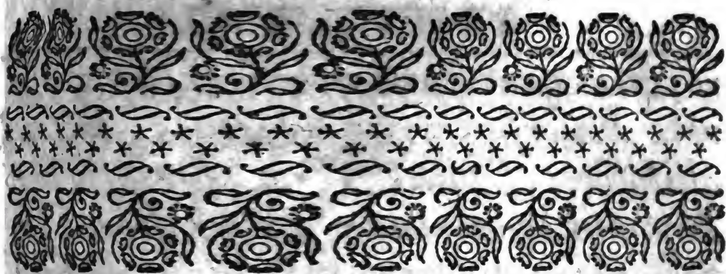
omnium rerum, ita huius etiam, erit vicisſitudo, Scholarchas VOBIS haud disſimiles ſemper reddat. Ego ſubmiſſae venerationis, qua tantos Muſarum Patronos proſequi fas eſt, documentum volui extare ſub initium Hiſtoriae Athenaei Veſtri, quam nemo maiori iure, quam Vos, MAGNIFICI SCHOLARCHAE, ſibi poteſt vindicare. Quare Vobis etiam, Veſtroque patrocinio eam totam trado, ac de nota meliori commendo, vt hic meus labor, ad quem horis ſubſeciuis exantlandum ſolus erga veſtrum Athenaeum amor me

im-

impulit, optato fine non destituatur. DEUS autem iubeat per Vos, PATRIAE PATRES, Ciuitatem: per Vos, OPTIMI SCHOLARCHAE, Athenaeum felicissime florere. Sic non est dubium, quin Vestra cura saluberrima, Vester amor erga communem salutem maximus, Vestra circumspectio prudentissima flori & publicae & scholasticae rei maiora semper largiatur incrementa, Vestraque gloria (cum qua summam felicitatem nullo non tempore coniungat supremus rerum arbiter!), meam laudem superans, magis semper magis-

que amplificetur. Valete, DOMINI mei, CONSVLES ac SCHOLARCHAE MAGNIFICI, & me, deuotum porro cultum atque obſequium Vobis ſancte ſpondentem, conſueto quoque fauore in poſterum beate. Scr. Lubec. V Id. April. A. MDCCXXII.

PRAE-

PRAEFATIO.

LECTOR BENEVOLE!

Quae res tabat ex iis, quorum tecum communicandorum in generali Athenarum Lubecensium titulo spem feci, HISTORIA ATHENAEI LUBECENSIS, ea nunc tibi exhibetur. Nisi praeter opinionem creuisset adeo, vt vnamquamque Athenarum partem magnitudine superet, addidissem nonnulla Supplementa, quae aliquando his Athenis esse accessura, nolo pro certo affirmare, tum quia igno-

 ro,

ro, quousque vitam meam supremus rerum arbiter sit prorogaturus, tum quia alii labores, si vita & valetudine porro Numinis benignitate frui licuerit, in posterum erunt exantlandi. Interim vt multa iam notaui, ita, quae porro sese offerent, sedulo annotare non intermittam, de reliquo dictas ob causas nihil certi promittens. Plurima Supplementa admittunt Partis I & II Sectiones Theologorum, quibus, quae desunt, plenissime adiiciet vir celeberrimus & mihi amicissimus, Caspar Henricus Starckius, in Lubeca Lutherano-Euangelica, quod praestantissimum opus, quo non solum Lubecam, sed vniuersam rempublicam sacram ac litterariam sibi reddet valde obstrictam, vt felicissime ad finem perducat & in lucem edat, ex animo voueo. Huic si nimium voluissem praeripere, de multis Theologis Lubecensibus fusius essem commentatus, de quibus pauca modo in medium attuli

ideo,

ideo, ne doctissimo Starckio eos pro meritis laudandi occasionem adimerem. Indices, promissi memor, adiecissem etiam, si maxima temporis penuria eos adornare permisisset, & nisi cogitassem, quod in Athenis Lubecensibus ordo alphabeticus, semper obseruatus: in Historia Athenaei caput vltimum indicum vicem praestarent. AEre itaque tuo, benigne Lector, me liberatum puto, dum hanc Historiam tibi trado. Est illa ex fide dignis documentis ita consignata, vt veritatis vbique rationem habuerim, ac boni Historici partes quouis modo contenderim implere. Idcirco non potui omnia odiosa praetermittere, sed veritatis studio ea me oportuit nonnunquam referre, quo verum Athenaei nostri statum, veraque eius fata rite describerem. Multa debeo Actis Rev. Ministerii Lubecensis: nonnulla codici Formulae Concordiae, in quo autographae subscriptiones Collegarum:

garum: nec non Calendario Eberiano, a B. Andrea Pouchenio, Superintendente Lubecensi, variis annotationibus MSS. aucto, pro quibus benevole mecum communicatis summe ven. Praesuli nostro D. Georgio Henrico Goetzio (quem meritissimum Theologum Numen diu seruet!) non possum nongratum animum publice declarare. Rarissimum Bangertinum Catalogum Rectorum & Collegarum, ad quem etiam saepe mihi fuit prouocandum, in Cap. vlt. integrum recudendum curaui, & simul ad nostra vsque tempora continuaui. Nonnulla quidem ex eo excerpta iam data sunt studio viri vt de vniuersa republica litteraria, ita speciatim de instauranda scholastica historia optime meriti, D. Godofredi Ludouici, in Hist. Gymnas. & Scholar. P. V. p. 305. sqq, vbi, vt & P. I. p. 86. sqq, quaedam de Athenaeo nostro,

eiusque

eiusque Rectoribus, delibauit; sed operae tamen erat pretium, eundem integrum conseruare, Sub initium huius Historiae non paucos Collegas desiderari, sponte profiteor, atque vel ideo eandem non omni ex parte perfectam ipse agnosco. Vti vero illi, ob documentorum defectum, nunquam forte supplebuntur, ita laborem hunc idcirco non arbitrabar esse intermittendum, quoniam plerorumque Collegarum memoria poterat ab oblinione vindicari., & pleraque momenta, ad res in Gymnasio ac Schola gestas spectantia, poterant enarrari. Atque hinc nata est praesens Historia, in qua adornanda vtilem mihi praestiterunt operam tum, qui rerum ad semetipsos pertinentium, tum, qui aliarum rerum notitia me imbuerunt, & documentis ac variis subsidiis instruxerunt, quorum humanitas & ad decentes gratias & ad publicum prae-

praeconium facile me impellit. Inter praecipuas, de quibus egi, res ſunt Praelectiones Theologicae a pleriſque Superintendentibus inſtitutae. Caeterum nullam praetermiſi rem, quae alicuius modo momenti eſſe videbatur. Aliquas, omnino leues, omittendas eſſe duxi, licet forſan Hiſtoria Scholaſtica eas quoque eſſet paſſa. Docebit autem haec Hiſtoria laudatiſſimam Magnifici & Illuſtris Senatus curam, qua publicam litterarum officinam ſibi nullo non tempore habuit de nota meliori commendatam. Docebit egregium ſtudium ac laborem, quo venerandus ordo ſacer commoda Athenaei noſtri ſtuduit promouere. Vtinam vero etiam doceret, quod Platoniſmus, qui a quibusdam in nulla ciuitate infelicius affectatur, quam in Scholaſtica, in illud potuiſſet introduci! Docuiſſem ego, ſi a candore, praecipuo boni hi-

ſtorici

ſtorici ornamento, recedere nefas haud duxiſſem. Sed malui veritatem ſectari, eademque prudentibus ac rerum ſcholaſticarum, nunquam perfectarum, gnaris idoneisque arbitris me probare, quam Athenaeo, cui a Magnifico & Illuſtri Senatu (quem in emolumentum vt totius Reipublicae, ita etiam publici Muſarum domicilii ſupremum Numen diutisſime viuere, & maxima felicitate abundare ſinat!) ſum praefectus, imprudenter adulari. Ordinem chronologicum, quantum fieri potuit, accurate ſemper obſeruaui, in concinnandis etiam ſcriptorum catalogis, ita tamen, vt pleraque ſcripta non ſparſim, ſed coniunctim exhibere ſatius duxerim. Sub finem adieci Epiſtolam de MSStis Mellianis Hiſtor. Lubecenſ., quam & celeberrimo Hiſtoriarum apud Hamburgenſes doctori publico, ad quem ſcripta eſt, & omnibus praeclarisſimi ſtudii

dii

dii historici cultoribus non ingratam fore confido. Deus vero, supremus rerum scholasticarum stator & auctor, publicum nostrum Museum, cuius causa hanc Historiam scripsi, semper iubeat florere! Hoc uti mecum optabis, ingenue Lector! ita tibi in vicem cuncta fausta precor: cuncta officia, quae sunt virium mearum, promitto. Vale.

ATHE-

ATHENAEI LVBECENSIS HISTORIA.

CAPVT I.

DE *ATHENAEI LVBECENSIS DIGNITATE.*

§. 1.

Ea est Athenaei nostri dignitas, ea fama, vt inter praestantissimas, quas Germania habet, scholas locum aliquem sibi possit iure vindicare. Quare etiam honorificis & nominibus & elogiis nullo non tempore fuit condecoratum. Egregium est SCHOLAE (1) nomen, & neutiquam repu-

A dian-

(1) *Antiquis* temporibus SCHOLAE nomen de locis, vbi non *solum* iuuenes & pueri, verum etiam viri, ac non *infimae semper* sortis, conuenire solebant, fuit vsurpatum

diandum, praesertim si antiqua tempora respexeris. Hodie quidem multi aliter sentiunt, & offici-

tum. *Scholae*, inquit eleganter Hadrianus Valesius in doctissimis ad Ammianum Marcellinum Notis p. m. 33. edit. Paris. 1681. fol. *generaliter dicuntur aedificia, ubi conuenire solent homines plurimi, aut studendi, aut praestolandi, aut conferendi, aut alterius rei gratia.* Hoc sensu *Scholae Quaestorum*, *Scholae Protectorum* & aliae a veteribus commemorantur. Huc spectant *Scholae Palatinae* ap. Ammian. Marcellin. L. XIV. c. 7, quae a cohortibus ad palatium summi Principis excubantibus sic appellatae. Atque eiusmodi Scholis ornandis veteres deesse non solebant. Docet hoc, praeter alia, vetus inscriptio: SCHOLA. CVM. STATVIS. ET. IMAGINIBVS. ORNAMENTISQVE. Conf. quae pererudite de Scholis Veterum disseruit Valesius l. c. p. 33. sq. Add. Nicol. Alemanni Nott. Historic. ad Procopii Arcan. Histor. pag. 103. De sapientiae officinis antiquioribus sigillatim Scholae nomen fuisse adhibitum, permulta scriptorum loca, in quibus *Scholae Platonis*, *Scholae Aristotelis* &c. mentio occurrit, demonstrant. Recentiori aetate ipsae Academiae a viris summis Scholae sunt appellatae. Sic Philippus Melanchthon Orationes in Academia Wittenbergensi habitas *Declamationes in Schola Wittenbergensi recitatas* ipse vocat, & saepissime alias illustrem hanc Academiam Scholam nuncupat. Taceo innumera fere loca, in quibus *Schola Rostochiensis*, *Schola Ienensis*, *Schola Iulia* &c. pro *Academia* legitur. Ioannes quoque Launoius in elegantissimo *de Scholis a Carolo M. & post Carolum M. in Occidente instauratis* libro, an. 1717 cum Praefatione Io. Alb. Fabricii recuso, Academias Parisiensem, Cantabrigiensem & plures, communi Scholarum nomine insigniuit. Quid? quod nostra etiam aetate haud desunt Academici doctores, quos nominis *Scholae*, de Academiis licet loquentes,

officinas litterarias, in quibus non ſola tractantur triuialia, malunt aliis nominibus inſignire, atque appellare LYCEA, ATHENAEA, EPHEBEA, PHRONTISTERIA, quae nomina omnia noſter etiam ludus litterarius ſaepisſime ſubiit. Illuſtre in primis habetur nomen GYMNASII, quod ſupremae clasſi, ob Gymnaſtica, quae in eadem inſtituuntur, exercitia, non huius vel illius doctoris (2) priuata, ſed publica ſummorum Patronorum auctoritate impoſitum. Nam non ſolum in *Notationibus neceſſariis ad Scholae Reformationem an.* 1607 *conſcriptis* T. II. Act. Miniſt. Lub. f. 268. a. Rector bis appellatus eſt *Gymnaſiarcha*, verum etiam ipſe Magnificus Senatus in Receſſ. an. 1662 inter *Gymnaſium* atque *Scholam* diſtinxit: *Wir Bürgermeiſter und Rath der Kayſerlichen Freyen und des Heil. Reichs Stadt Lübeck*

A 2 *ubr-*

quentes, non pudet. Solum iuuat adducere Theologum & Cancellarium Tubingenſem famam dudum conſecutum, Chriſtoph. Matthaeum Pfaffium, qui in nuper euulgata Oratione Inaugurali de Vniuerſitatibus Scholaſticis emendandis Academiam Tubingenſem. p. 22. 28 *Scholam* dicere non dubitauit.

(2) Hinckelmannus Gymnaſii voce perpetuo vſus eſt, ſeque ſemper *Gymnaſii Rectorem* ſcripſit; imo vero pro titulo Gymnaſii ſtrenue pugnauit. Vid. Act. Miniſt. Lubec. T. VII. f. 17. b. f. 151. b. f. 179. a. Dudum ante Hinckelmannum Gualtperius in Orat. de Inſidiis & Artibus aduerſus militantem in his terris Eccleſiam eique adhaerentes Scholas, pro conſecratione Athenaei noſtri peregregie renouati publica auctoritate habita & edita an. 1593 *Gymnaſium illuſtre* illud appellauit. Gymnaſii quoque voce nonnunquam vſus eſt Bangertus; vſi ſunt alii.

uhrkunden und bezeugen hiemit und in Krafft dieses. Ob zwar von jeher müglichste Sorgfalt, Fleiß und Embsigkeit angewendet, daß hiesiges GYMNASIVM und die gesambte SCHVLE bey St. Catharinen in gutem Flor, Auffnehmen und Wohlstand gebracht und erhalten, und hingegen bey selben nach und nach eingerissenen Mängeln und Gebrechen bester massen abgeholffen werden mögen: So bezeuget jedoch die tägliche Erfahrung nun leyder mehr dann zu viel, daß selber wohlgemeinter Zweck biß hiezu so gar nicht erreichet worden, daß vielmehr anberegtes GYMNASIVM und SCHVL je mehr und mehr in Abgang gerahten. Confirmatus est Magnifici Senatus auctoritate tempore Hinckelmanni titulus Gymnasii, quod ex Act. Minist. Lubec. T. VII. f. 151. b. 179. a. cognoui. Quid? quod Dauid Gloxinius, Syndicus, cum Henricum Bangertum Rectorem crearet, Athenaeum nostrum *illustre Gymnasium* vocare non dubitauit. Verba eius iam exhibui Athen. P. I. pag. 68. Testatur quoque Hinckelmannus, quod ab Henrico Michaelis, Syndico, *Rector illustris Gymnasii* sit introductus; sicut Nottelmannus in ipsa Vocatione Gymnasii Rector designatus. Vid. Act. Minist. Lub. T. VII. f. 179. a. Hac Magnifici Senatus auctoritate haud dubie nisi sunt, qui inter *Gymnasium* atque *Scholam* distinxerunt. Adducendus ex his est B. Aug. Pfeifferus, immortalis memoriae Praesul Lubecensis, qui elegantissimos suos Sermones Scholasticos, Memoriae ipsius an. 1700 editae a I. E. Pfeiffero, filio, laudatissimo consilio annexos, his bonorum omnium calculo dignis verbis obsignauit: *Quod superest,*

est, summum Numen supplex veneror, vt Reipublicae nostrae pacata dispenset tempora, & fata ex votis fluentia, Patriae Patres, Proceres, literarum Patronos, Scholae statores & Ecclesiae nutritios seruet, labores Scholasticos fortunet, & omnibus GYMNASII atque SCHOLAE nostrae alumnis continuam aduersus barbariem & vitia concedat victoriam, atque ex victoria gloriam perpetuam & nunquam intermorituram. Sub eiusdem sermonis initium optauerat: *Votorum meorum summa est, quando oculos in pubem Phoebeam defigo, vt scilicet D. O. M. continuam & perpetuam omnibus GYMNASII et SCHOLAE alumnis concedat victoriam.* Simili ratione B. Suantenius, Athenaei nostri in Prrogrammatibus mentionem iniiciens, saepissime *Gymnasium* ac *Scholam* distincte nominauit. Lectiones Theologicae, quae a Superintendente nonnunquam, a Rectore quauis hebdomade habentur: Philosophica, quae horis tam publicis, quam praesertim priuatis tractantur: Disputationes & publicae (tam a *Praesulibus*, quam Rectoribus institutae) & priuatae, Exercitia Oratoria, & plura, quibus vltra triuialia, vt vocant, Athenaeum nostrum exsurgit, facile suppeditarent argumenta, quibus Gymnasii nomen posset asseri, si quis data opera id agere aut vellet, aut, saeculi nostri genio coactus, deberet. Faxit modo supremus omnis rei scholasticae stator, vt Athenaei nostri *gloria* magis in re ipsa, quam in titulo, consistat, atque *semper* in eodem pia eruditio ac erudita pietas *floreat*, & multi porro ipsius ope formen-

 tur,

tur, qui reipublicae ſacrae, ciuili, litterariae poſſint eſſe ornamento!

§. II.

Quam honorifica ſunt nomina Cathariniano noſtro Muſarum domicilio impoſita, tam eximia ſunt etiam praeconia a viris praeſtantisſimis eidem delata. E multis pauca ſiſtam. Primum eſto laudati Pfeifferi l. c. pag H: *Habemus nos bene conſtituta Lycea & Gymnaſia, quae inter noſtrum (praefiſcine dixerim, procul atra recedant) a multis iam annis tantum caput effert, quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.* Alterum magni quondam Polyhiſtoris, Conr. Sam. Schurzfleiſchii, in epiſtola ad Patricium Lubecenſem an. 1686 ſcripta, Epiſtol. Arcan. pag. 455 ſq: *Meae commendationis aliquam fuiſſe rationem gaudeo, & vehementer opto, vt ſuffragia bene cadant, & homo vtilis atque idoneus regendae illi tam illuſtri Scholae imponatur. Faueo autem tanto magis honori veſtratis Scholae, quod ſuperiori tempore quidam ciuis meus,* Henricus Bangertus, *in illa cum laude verſatus eſt, cui cum patre meo vſus & neceſſitudo interceſſit. Nihil dixerim de* Kirchmanno *veſtro, cuius laudibus nec addi aliquid, nec demi poteſt.* Tertium Auctoris der Nachricht von der Stadt Lübeck c. 6. §. 8. pag. 94: *Das Schul-Weſen ſchlieslich betreffend, ſo ſind auſſer 12 Teutſchen Schreib- und Rechen-, wie auch viel mehren Leſ-Schulen in der Stadt Lübeck noch zwey. Die eine und vornehmſte iſt ein anſehnliches mit 8 Praeceptoribus wolbeſtelltes Gymnaſium: die andere iſt die Thum-*

Schu-

Schule, so nicht von so grosser importantz. Quartum Michaelis Henckelmanni, in Orat. de Lubeca (3) p. D 4. b: *Felicem, felicem, inquam & beatam Lubecensium rempub. praedicabo, quae nulli sumptui parcit, dum modo viros graueis, cordatos atq; erudiendae iuuentuti adpositos habere possit. Felicem, quae eadem, qua ante hac cura & solicitudine viros solerteis & industrios pueris praeficiendos deligit, vocat, sustentat. Felicem, quae intelligit, quod statim fingenda sit literis & moribus aetas rudis, priusquam durior facta non admittat fingentis manum. Sed longe feliciorem, quod haec non solum intelligit, verum etiam rudem ingenii foetum diutina cura artificiose expoliendum curat. Neque vero parum hac paterna & tempestiua cura iuuentuti commodatum fuisse, ipse euentus comprobauit. Vix sine inuidia & offensione dicturus essem, quam multi clarissimi viri, qui immortalem nominis gloriam, maximis in remp. meritis, praestantissimisque rebus gestis consecuti sunt, ex hac Schola euaserint! quantus numerus eorum, qui doctrina atque optimarum artium studio pereruditi ex hac Schola prodierint! quot millia hominum, prudentiae, probitatis & pietatis laude spectatissimorum, ex hac Schola*

 nostra

(3) Oppido rara haec Oratio hanc habet inscriptionem: *De Origine, Incendiis, Instauratione, variis calamitatibus, incrementis, situ, munitionibus, amplitudine, rebus praeclare domi bellique gestis & laudibus &c. Imperialis, liberae atque inclitae Lubecensium Reipublicae, inferioris Germaniae coronae & Vandalicarum vrbium capitis, Oratio, quae Chronici vicem lectori exhibere potest. Scripta & publice Rostochii in Auditorio magno pronunciata.* Rostoch. 1602. 4.

nostra respublic. & aliae acceperint! Quod si vero agricola maxima laetitia exultat, quum generosos foetus ex arbore legit, quam suis quondam manibus conseuerat, ac diu multa cura produxerat; quid, quaeso, euenire credendum nostrae reipubl. amplissimo SENATVI, cum fructus, i.e. industriam, eruditionem, amplitudinem, sapientiam & sanctitatem videt eorum, quorum ingenia atque mores suis sumtibus feliciter formari curauit. Quintum Conradi ab Höveln in der Stadt Lûbek Herrligkeit. Lûb. 1666. 8. pag. 38: *Die Schule (iz mehr ein Gymnasium) ist annoch im guten Stande*; pag. 96: *Nach Annämung der Evangelischen Religion ist die Lübsche grosse Schule mit herrlichen Leuten allwäge und bis nochher bedienet worden*; pag. 98: *Die Lateinische Schule, so mehr ein Gymnasium gestalt, darin die junge Bursche und liebe Jugend von den ansâhelichen H. Schulhaltern zum herrligsten geläret wird.* Sextum M. Henrici Santmanni in Orat. Panegyric. de Inclutae Vrbis Lubecae Fundatione & Incrementis, an. 1607. 28 Iul. publico in Auditorio Lubecae recitata (4) pag. F 4 sq: *Quoniam Eccle-*

(4) Medium occupat locum haec Oratio in ipsius *Triga Orationum Panegyricarum, quarum I.* διδασκαλικὴ, *de Salutifera Saluatoris nostri IEsu Christi Incarnatione, in Acroaterio Philosophorum maiori ferriis praecidaneis Natiuitatis Christi, recitata. II.* ἐπιδεικτικὴ, *de Fundatione & Incrementis inclutae Lubecae. III.* συμβουλευτικὴ, *utrum eruditio, an vero morum integritas in officiis mandandis potius spectanda veniat, pro summo in Philosophia gradu.* Francof. Marchion. 1609. 4. Auctor, cujus Memoria hac occasione renovanda, quia

Ecclesiae & Scholae merito coniunctae sunt & esse debent, vt venae in corpore humano cum arteriis, quippe sine quibus nec conseruatur Ecclesia, nec societas vitae communis consistit, Gymnasium, patriae ornamentum non postremum, argumentum bonitatis diuinae ingens, breviter, sed paupertino sermone attingere, idque vestra pace libet. Non agam ergo in praesenti, quam pia, quam grata res Deo sit, quam Reip. salutare ac vtile, locum quendam publicum constituere, personasque deligere, a quibus iuuentus rudimenta artium discat, linguarum cognitionem hauriat, in vera fide ac pietate informetur, quum his pleni sint omnes libri, plenae sapientum voces, plena exemplorum vetustas. Probe hoc nouerunt Patres patriae dilecti, quando post introductam repurgati Euangelii doctrinam in testimonium grati erga Deum animi pro tanto beneficio duo Coenobia exstruxere, alterum die Burg/ *pauperibus vt praeberet hospitium, alterum vt esset Spiritus Sancti officina informandae iuventutis ergo, eique nomen ex superstitione Papistica CATHARINAE indidere, Philosophiae patrona falso quae fuit habita, vnde in Scholae vestibulo cum rota & gladio depingi solet, tanquam iuuentutis informatrix, & sapientiae instillatrix, quam potius a Deo dante omnibus simpliciter, nec exprobrante, postulandam monet D. Iacobus. Quia vero eiusdem difficultatis est, adipisci, & cum adeptus fueris, conseruare; ea propter*

 non

---

quia valde gratus fuit Athenaei nostri discipulus, in patria civitate Lubecensi an. 1612. 22 Octobr. electus est Ecclesiastes Aegidianus, an. autem 1639. 23 Iul. e vita migrauit. Vid. Mellii Gründl. Nach. von Lübeck p. 135.

non fundatum modo, sed & praeclare conseruatum patriae Gymnasium exultim hodie praedicamus, & quandam velut προθήκην diuini fauoris esse agnoscimus, quod Senatum amplissimum, reuerendos Ecclesiarum huius vrbis inspectores, doctissimosque viros nutritios illi & patronos serie perpetua excitauit, qui in hunc vsque diem Gymnasium conseruarint, stipendia Praeceptoribus liberaliter attribuerint, Scholaeque alumnos hospitio liberali exceperint. Gymnasium certe Lubecense celebre & honoratum merito manet, tum quod ex ludo hoc, velut ex equo Troiano, iuuenes in linguis & artibus bene fundati ad Academias, tanquam ad mercatum doctrinarum & scientiarum vberiorem, exierint plurimi:

Templa quibus parent nunc plurima, plurimaque aula
Assurgit, patriique foci sese & sua credunt:

Tum quod adhuc Scholae magistris humaniorum artium & linguarum cognitione praestantissimis, a pietate & grauitate, a labore scholastico omnium difficillimo commendatissimis, praeceptoribus meis obseruantia & gratitudine perpetua mihi colendis, sit ornatum, qui cum iuuentutis ad studia liberalia accessione & fructu Latine, Graece & Hebraice docent, artes methodice ac perspicue tradunt, bonos auctores fideliter resoluunt & explicant, exercitia Orationum & Disputationum proponunt & corrigunt, pietatis & artium rudimenta, ea, qua par est, sedulitate & dexteritate pueris inculcant. Hic mores puerorum, adolescentum & iuuenum informantur, via ad virtutem monstratur, naturale pabulum ingeniis suppeditatur, vt & ea, quibus hominum animus defessus reficitur & conquiescit, demulcens hominum aures & animos

animos, moerorem leniens, iram mitigans, luctusque leuans hic deambulat Melpomene, Musica, inquam, diuina scientia, cuius inscitia apud Arcades, teste Polybio, turpissimum quid habebatur. Hic Clio & Calliope inter Poëtarum vmbras & Historicorum odores sese oblectant. Hic Polymnia sedem gaudet habere suam. Haec licet queant sufficere, non possum tamen non elegantia addere verba, quae Herm. Nottelmannus in Programmate an. 1606 scripto, quo Lubecam Caroli IV Imperatoris praesentia fruitam, felicem praedicauit, de iuuentutis in publica litterarum officina educatione & institutione scripsit: *Ad educationem potissimum Lubecensis iuuentutis oculos animumque conuertit excelsus Heros; hoc uno quam maxime delectatus, & sibi totique Imperio publica voce gratulatus, quod tam benignam ingeniorum nutriculam haberet Lubecam suam, quae, Delphis silentibus, sat dignos consiliis rebusque gerundis idoneos viros larga manu suppeditaret. Egregiam sane laudem! quam ab omni aeuo meruit illustris Respublica, post ciuium salutem, (si quid tamen salute ciuium posterius) nulla re magis oblectata, quam recta iuuentutis educatione. Hinc inter prima ciuitatis ornamenta numerat florentissimum Lyceum suum, atque illud esse discupit eruditionis virtutisque pulcherrimum seminarium, in quo optima ingenia bonarum literarum atque artium succo fideliter imbuta in laetam frugem feliciter surgant, & maturitatem, quantam licet, assequantur. Neque enim aliena fuit vnquam a Platonis sententia, qua tum demum beatas fore respublicas iudicabat, cum illi, qui clavum tenerent, literis ante disciplinisque operam dedissent; neque ignorat, quam prospere*

prospere cesserit Troianis Palladium seruatum. Itaque summam iuuentutis educandae curam gerens nihil intermittit eorum, quae adornandam augendamque rem literariam vllo modo facere videntur. Nam & idoneos iuuentuti magistros (ecquis enim insignes pietate viros, Hermannum Bonnum, Erasmum Sarcerium, Guilielmum Rutenium, Petrum Vincentium, Iobum Magdeburgum, Ottonem Gualtperium, *SS. Theol. Doctorem & Professorio munere in Academia Marpurgensii antea functum,* Iohannem Kirchmannum, *ante in Academia Rostochiensi Professorem,* Seb. Meierum, Henricum Bangertum, *hoc loco facile ignoret?) ab omni aetate praeficere, & iuuentutem ipsam praemiis poenisque, quo gemino fulcro societas omnis sustinetur, in officio continere laborat; praemiis quidem afficiens morigeros & probos, legibus autem poenisque lasciuos & indociles peccatum amore virtutis odisse coërcens. Quid, quod ipse Amplissimus Senatus, ipsum venerabile Ministerium, ipsa nobilissima Doctorum vtriusque ordinis corona, & quicunque praeterea dignitate atque doctrina in hac inclyta Rep. florent, non priuatim duntaxat studiosam iuuentutem, quisque suam, monent, incitant, hortantur; sed & publice, quoties in arenam illa prodit, illustri praesentia sua Oratorios istos conatus ornant, attentione autem, veluti remis, propellunt, & beneuolentia sua calcar quasi currentibus addunt.* Plura Athenaei nostri elogia hac vice non cumulo.

Adducta

Adducta enim ſatis ſuperque docent, quod ſit dignum, in cuius Hiſtoriam diligenter inquiratur.

CAPVT II.

DE ATHENAEI LVBECENSIS INITIIS.

§. I.

PRima Athenaei noſtri initia ad ea tempora eſſe referenda, quibus IOANNES BVGENHAGIVS (1), Lubecenſium Apoſtolus,

(1) De Bugenhagio, eiusque meritis ac ſcriptis tam multi iam egerunt, vt non opus ſit, hic prolixam ſiſtere narrationem. Legantur citati ab excellentiſſ. Gœtzio in Nott. ad Orat. de Io. Bugenhagii Meritis in Eccleſiam & Scholam Lubecenſem pag. 6 ſqq. celeberr. Fabricio Memor. Hamburgenſſ. Vol. II. p. 847 ſqq. Ibidem pag. 849-856. extat Catalogus ſcriptorum Bugenhagianorum auctior & iuxta ſeriem annorum deſcriptus a Chriſtoph. Frid. Laemmelio Bugenhagii Epiſtolae Apologeticae ad Chriſtianum III, Daniae Regem, Hamb. 1709. 4. recuſae, adiectus. Conferri quoque de Bugenhagio eiusque meritis merentur Herm. Hamelmanni Opp. paſſim. Vid. Ind. De Bugenhagii effigie, laudes ipſius ſimul continente, vid. Relatt. Innox. 1718. p. 176. ſq. Aliquam etiam rerum Bugenhagianarum notitiam ſuppeditant Crenius de Singular. Scriptor. p. 60. Io. Fabricius Hiſtor. Bibliothec. Fabrician. P. I. p. 28. ſq. 426. 467.

ſtolus, Lubecam an. 1630. d. 28 Octobr. ingreſſus, ſacra Lutherana inſtaurauit, adeo verum eſt, vt omnes fere, qui Reformationem Lubecenſem commemorant, Scholae ſimul mentionem iniiciant, & Bugenhagium ob operam, eidem inſtituendae nauatam, collaudent. Vid. Herm. Bonnus in Chron. Lubec. col. 136. Dan. Cramerus in Chron. Eccleſ. Pomeran. maior. L. III c. 52. p. 146. Iac. a Melle in Gründl. Nachr. von Lûbeck p. 224. Caſp. Henr. Starckius in Vit. Bonni pag. 29. Io. Hilmerus in der von GOtt gewûrdigten Lob-Eck p. 119 ſq. Conf. Adami Vitt. Theol. Germ. p. 315. In primis eum praedicauit Goetzius in Orat. infra cit. p. 19 ſq his verbis: *Cum Scholae pariter noſtrae diligentem haberet curam, perpendite, quaeſo, mecum, num ſaluo pietatis ſenſu merita haec tam illuſtria praetermitti posſint, nec illaudari. Scholam hanc inſtaurauit Is, non qui rei ſcholaſticae expers erat ac rudis, ſed vir doctisſimus & incomparabilis, quique ad ſcholam natus erat aptusve, atque infinitas in puluere circumuolutus ſcholaſtico, deuorauerat moleſtias. Scholam aperuit non otioſis monachis, aut ignorantiae fratribus, ſed diſcendi ardore flagrantibus, literarumque cupidis. Fontes ſuſcitavit non turbulentos & impuros, ſed liquidos defaecatosque, & aquam ex ipſis fontibus bibendam deguſtandamque ｜eſſe luculentisſime monſtrauit. Hinc autor fuit Noſtris ac ſuaſor, vt doctores eligerent, non eos, quibus*

Graece

467. P. II. p. 232. Io. Erdm. Bieckius de Triplici Interim p. 144 ſq. Io. Hoornbeckius in Miſc. Sacr. L. II. p. 588.

Graece & Hebraice nosse suspectum esset ac ignotum, sed qui literarum notitia essent instructi, aliosque erudire possent, ——— p. 21: O! *aurea nunc saecula, quae tibi, sancte Bugenhagi, post Deum vnice debemus. Sit anima tua ligata in fasciculo viuentium apud Deum tuum, qui animas nostras tam pie, tamque salutariter, pauisti. Ossa tua quiescant molliter, qui ad molle fastigium nos duxisti. Cineres tuos veneramur, donec in fumum vertamur & cinerem. En urnas nostras, pietatis vrgentes officium. Sed seruet nobis Deus Bugenhagii tempora!* Cui autem speciatim anno & mensi Athenaei nostri institutio sit adscribenda, non adeo certum esse videtur. Tres enim scriptorum de rebus Lubecensibus commentatorum diuersas sententias reperio. Prima est eorum, qui ad annum 1530 non Reformationis solum, sed Scholae etiam initia referunt. Hoc faciunt Bonnus l. c. Regkmannus loc. citand. Hövelius l. c. p. 38. Bangertus in Catal. Rector & Collegar. f. c 2. Cramerus l. c. Secunda, quae anni 1531 mensi Ianuario initium Athenaei tribuit, in Godescalci Kerckringii & Godescalci Múlleri Compend. Chron. Lubec. p. 172, nec non Io. Molleri Isagog. ad Hist. Chersones. Cimbr. pag. 489 offenditur. Tertia eundem habet annum 1531, sed Scholae inaugurationem (quam praesentibus ex Magnifico Senatu Dn. ANTONIO a STITEN ac Dn. HENRICO CASTORP, nuper electis Paroeciarum Praefectis, & cunctis Sacerdotibus Euangelicis factam esse, memini olim in Mellii Lubeca Religiosa MS. legisse) Dominicae Laetare (Mit-Fasten) assignat. Vid. laudati Mellii

lii Grûndl. Nachr. von Lûbeck pag. 224. Ex his sententiam primam vix ac ne vix quidem ausim deserere propter summam Bonni, scriptoris συγχρόνου, auctoritatem. Nec obstat temporis breuitas, siquidem per integros duos menses Bugenhagius aliquod saltem tempus, licet res ecclesiasticae plurimum requirerent, rebus etiam scholasticis potuit impendere; etsi forsan arduum hoc negotium anno demum 1531 ad finem perduxerit. Atque sic initium ad annum 1530, consummatio ad annum 1531 pertineret. Cum reliquis sententiis aegre conciliabuntur relationes de Hermanno Buscoducensi & Hermanno Bonno iam an. 1530 Rectoribus (2): nec non de Herm. Bonno an. 1531 Superintendente constituto (3), *cum*, Bangerto teste l. c., *annum laudabiliter Rectoratum gessisset.* Sed vnicuique hic sentiendi libertatem facile concedo.

§. II.

Quae fuerit Athenaei nostri sub ipsum initium conditio, ex nullo melius probatur documento, quam ex Ordinatione Ecclesiastica Lubecensi, quae hoc titulo in lucem emissa: *Der Keyserliken Stadt Lübeck Christlike Ordninge, tho denste dem hilgen Euangelio, Christliker leue, tucht, frede vnde enicheyt, vor de yöget yn eyner guden Scholen tho lerende. Vnde de Kercken denere vnd rechten armen Christlick tho versorgende. Dorch*

Jo.

(2) Vid. Mellius l. c. Bangertus l. c. Hilmerus l. c. p. 36. Ludouicus in Histor. Gymnas. & Scholar. P. V. p. 338.

(3) Starck. l. c. p. 34.

Jo. Bugen. Pom. beſchreuen. 1531. 8. In ea ſumma Scholae publicae neceſſitas atque vtilitas, ſcholarumque clancularium iniquitas: locus Scholae, eiusque magiſtris in coenobio Cathariniano aſſignatus: Lectorii, ſiue, vt hodie vocatur, Auditorii, nec non Bibliothecae vſus: quinque Scholae publicae loca, ſ. claſſes & vniuscuiusque lectiones: horarum priuatarum ratio: Muſicae exercitium in Schola: Praeceptorum numerus atque appellatio: Viſitatio Scholae deſcribuntur, de quibus omnibus, vt memoria ſaltem harum rerum, quae dudum in deſuetudinem abierunt, maneat, ipſa Bugenhagii verba potiora excerpam, & hic ſiſtam, quoniam libellus ad rariſſimos hodie pertinet. Sic autem pro iſtius ſaeculi ſimplicitate, lingua ſibi vernacula, praecepit Bugenhagius:

„For de ioget möte wy hebben eine gude „Schole, dar der borger kindere beter ynne ge„*leret* werden, wen bet to hehr, welck nu, Gade „gedancket, mit Gades hûlpe uñ gnade wol ſche„hen kan, dat de gelerden ampte geyſtlike vñ „wertlike erholden mögen werden, wen ſulcke „gelerede ioget vpkûmpt, vñ to mannen dyet. „Sûlcke ampte ſint, Scholen to regerende, vñ „Gades wort to predickende, mit vnderwiſinge „der conſcientien. Item me bedarf to hebbende „*Syndicos*, *Phyſicos*, *Secretarios*. ——— Eyn „*yewelick* vader vñ moder ys ſchûldich ere kin„dere *ym* huſe to lerende. Ouerſt ſsûlck eyn „Schole *denet* noch vele mer to der ſake, alſe „am dage ys, ſo ſe anders recht verordent wert,

„vñ dar bauen ane dat, so könen de gelerden „ampte tom wertliken regimente, vñ tom worde „Gades, edder thor selen salicheit, ane ssülcke „ordentlike Scholen nycht erholden werden. „Wy meynen, dat vele leerde lûde vorhanden „synd, öuerst wen wy eynen notlick bedaruen, „so ys ydt moye. Darûmme schôle wy to disser „frucht bruken dat myddel, dat vns Got hefft „vohr geslagen, dat ys, vorschaffen, dat vnse „kynder dörch tüchtmeystere vñ leermeistere „Gotlick, Christlick vñ kunstlick werden vnder-„richtet, Gade ton eren, vnsen kindern vñ vns „tor salicheyt, vnd desser guden Stadt tom be-„sten. *f. A. y.*

„Alle ssünderge Scholen, dar me wol twin-„tich yar in löpt, vnde leret nycht vele, ock alle „*Winckel-Scholen* môten affgedahn werden, dath „wy vprychten eyne gude Schole myth geleer-„den Scholearbeyderen, Gade tho den ehren, „vnser yoget vnd desser guden Stadt vnd an-„dern landen vnde lüden tho nütte vnde fra-„men. *f. B iij.*

De Stede der Scholen.

„De wyle eyn Erbar Radt myth den borgern „yn den artikelen vor gudt angesehn hefft, dat „me legge yn Sünte *Catharinen Clöster* (4) eyne gude

(4) Cœnobium Catharinianum, in quo Franciscani olim, siue Minoritae habitarunt, an. 1225 esse exstructum, Detmarus in Chron. Lubec. MS ad h. a. memoriae prodidit. Verba ipsius dedi Selector. Liter. Specim IV. pag. 7. In eo iam ante Reformationem fuisse Scholam Pontificiam, ex iis non obscure colligitur, quae §. 3 huius Capitis afferen-

„gude Schole, ſo ys van nöden, dat me wol tho „ſehe, welck part des Clöſters me nehmen mach „tho der Scholen, to den woningen der Schole „perſonen, vñ tho deme hoffrume. Wente „dath gantze Clöſter ys nicht nûtte dar tho, vnd „were ſere beſwerlick ſo vnnûtlich tho holden- „de. Darûmme wath bauen ſûlck Schölruhm „ym Cloſter ouerich ys, dat mach me verorde- „nen to andern gebruke. De Schole yn ſick „moth hebben *vyff vnderſchedene Loca*, dorch dor- „ven etlicke nicht wyth van ander ſyn, vnder- „ſcheydelick de kyndere to lerende, eynen yewe- „liken na ſinem verſtande vñ gedyende. *ſ. B iij.*

„ *Dath Lectorium.*

„Dar ſsûlueſt moth me ock eyn Lectorium „beholden, darynne *latiniſche lectien vth der hilli- „gen Scrifft* mögen werden geleſen, dorch den „*Superattendentem* vnde ſinen *Adiutor* (5), vnde

 wen

afferentur. Praeclara multa de hoc Cœnobio collegit & in Lubeca Religioſa MS. exhibuit Mellius, qui inter antiquitatum Lubecenſium ſcrutatores principatum iure obtinet.

(5) Is hodie dicitur *Senior*, qui, quando Superintendens non adeſt, ipſius vice fungitur. Huc pertinent, quae in Conſtitut. Bugenhag infra f. G ij leguntur: *De Superattendente bauen ſine predikyngen ſchal ym Lectorio veer edder thom ringeſten dre latiniſche lectien alle weken, ſo henycht vorhyndert werdt, leſen vohr de gelerden.—— In des Superattendenten gewalt ſchal ydt ſtan, dath he myth der intimatie affſegge, wenn he nicht leſen kan, edder ſsûs vth redeliker orſake nicht wyl. Dem Superattendenten wille wy einen Adiutor, dath ys eynen hûlper erwelen van den Paſtoribus, dar tho dûchtich, de ock alle weken ſchal veer edder thom ringeſten dre*

„wen süss de *Rector*, edder *under-Rector*, edder *Can-*
„*tor*, ßünderge latinische lectien wolde willich-
„lick lesen, edder ock wol tho tyden eyn *Pastor*,
„so eyn dartho geschicket were, vñ wolde wil-
„lichlick wat mehr dohn ouer sinen vpgelechten
„arbeyt, den andern tom besten. Dar mochte
„ock wol lesen ßünderge willige lectien eyn *ge-*
„*leert Pedagogus*, vorgeues edder vor gelt, doch
„sinem vpgelechten arbeyde, vnde den ande-
„ren lectien vnuerhinderlick.

„Wen *Pastores* edder andere vnse *predicanten*,
„so geleret vnde geschicket weren, dat se wol-
„den und könden vp etlicke tyde edder Feste
„eyne *latinische Oratie* dhon, mith vohrgander In-
„timatien, dath schal ock apenbar ym Lectorio
„geschehn.

„Ock vnse Studenten, de wy holden ym stu-
„dio, schölen, wenn se heym kamen, edder tho
„hûs geuordert werden, sick apenbar ym Le-
„ctorio myth eyner latinischen Oratien, yn by-
„wesende der Pastoren vñ Schole personen vn-
„de gelerden börgeren, vnd anderen bewisen,
„dath wy mögen weten, wat wy vort an se schö-
„len wenden, edder wohr tho me se möge
„brüken.

De Librye.

„Ein Librye moth me dar ock beholden, myt
„den böken de dar sindt, dar me ock hen sam-
„mele alle böke gude vnde böse, vnd dat me
schick-

*dre latinische Lectien ym Lectorio vohr de gelerden le-
sen, dath by vns also myth der hilligen schrifft etlike da-
gelikes geöuet werden.*

„schicklick legge, besſûndergen de guden vnde „nûtten bôke eyn yewelick na ſiner art. Veer „ſlötele ſchölen dar tho ſyn. Eynen ſchal heb- „ben de Superattendente, den anderen ſyn Ad- „iutor, den drûdden de Rector, den veerden „de Subrector. De vth ſsülcken böken ſtuderen „könen vnde wyllen, den ſchal dath vngeweyert „weſen. Wente tho ſûlckem vordele ſchal de „Librye geholden werden. Doch ſchal de Re- „ctor vñ Subrector, welcke vpſluten, edder van „welcken de ſlötele werden geuordert, dar vp „ſehn, dat ûnder ſsülckem guden ſchyne der „Librye neyn ſchade geſchehe, dat ſe alſo dar „vhor könen antwerden.

„Alle deſſe ſteden, der Scholen, der Scholear- „beidern, des Lectorii Theologie vnde Librye „hebben wy ehrlick vthgerichtet yn einem örde „ſûnte Catharinen Cloſters, alſe me ſehn mach, „Gade to den ehren, vns thom beſten.

„*Ordeninge der vyff ſteden vnde arbeydes yn der Scholen.*

„Vyff diſtincta loca, edder vyff vndergeſche- „dene ſteden möten in der Scholen ſyn, dar hen „ynnme myth der tydt vordehlen mach de yun- „gen de dar leren dath ſe ſtedes hôher ſtygen, „eyn yewelick na ſinem gedyende, na dem or- „dele vn richte des Rectoris, dat alſo alle borger „kindere, eyn yewelick na ſinem verſtande vñ „begripelicheyt beſorget werden myth geſchic- „keden Schole arbeydern, dat myt ſsülcker

 wyſe

„wyſe eyn geſchicket yunge, de eyn gudt Inge-
„nium hefft, yn dren yaren lere, dat wy tho
„voren yn velen iaren nycht leren könden. Doch
„mötenn etlicke Loca nycht ſo wyt van ander
„geſcheyden ſyn, dath me nicht vp etlicke ſtun-
„den twe edder dre Loca myt eyner lection to
„ſamende bryngen konde, na verſtande vnd
„wyllen des Rectoris.

„I. In dem erſten vnde geringeſten Loco, vp
„eyner ſiden ſchölen ſitten de *Fibeliſten*. An der
„andern ſiden de iungen, de den *Donatum* leren
„leſen, vnd den *Catonem* exponeren. Sûlken
„kyndern moth me ock des auendes *latyn* geuen,
„etlicken etlicke *vocabula*, etliken etlicke *verſche*
„edder *ſpröke*, darynne gude leren ſindt.

„De ſcholſtunden ſchôlen alſo verordenet
„werden, dat de iungen by dage yn de Schole
„gaen, vñ ock by dage to huſs. Darümme van
„Sünte Symon Juden an bet vp Purificationis
„Marie ſchôlen ſe erſten yn de Schole gan vmme
„ſeuenen, vnde des auendes na dren tho Chore
„gaen. Ouerſt wo wol denn de morgentydt
„vnd auentydt verkortet wert, ſo ſchal doch al-
„le Scholordeninge, mith allen lectien vñ oûe-
„ningen alleyns blyuen, wynter vñ ſamer, wel-
„cke Scholordeninge wy anſtellen ſchyr na an-
„wiſinge Magiſtri *Philippi Melanchthonis*, alſe he
„hefft beſcreuen yn der Viſitatie der Paſtoren
„tho Saſſen.

Sanckſtunde.

„Tho tweluen alle werckeldage ſchal de Can-
„tor allen iungen groten vnd kleynen ſingen le-
ren,

„ren, nicht alleine vth waenheit, ſsünder ock
„myt der tidt künſtlick nicht alleine den langen
„ſanck, ſsúnder ock yn Figuratiuis. Dem ſchô-
„len de veer pedagogi, de yn den kerken ſingen
„möten, vmmeſchicht, na gelegenheit yn der
„Scholen helpen. Ock ſchólen eme helpen al-
„le Scholegeſellen ane den Rectorem, wen he
„wor myt ſiner Cantorye wyl eyn feſt maken yn
„den kercken, dat alſo de kyndere yn der *Muſica*
„lûſtich vnde wol geöuet werden, dar vth ſe
„ock wackere vñ geſchyckede kyndere werden,
„andere künſte tho lerende. Wente de Muſica
„is eine Kunſt van den freyen Künſten, de me
„den kyndern van iôget vp ſyn vnde vaſte wol
„leren kan, vnde de me thom beſten ock wol
„brûken kan, ſo wol alſe andere Künſte. Wenn
„ſe ôuerſt alleyne leret werdt, vnd nycht ande-
„re kunſt dar by, ſo maket ſe lôſsgengere vñ wyl-
„de lüde. Vnſen kynderen wille wy ſsúlcken
„miſsbruck verhindern, vñ laten ſe andere kün-
„ſte ock leren, Gade tho den ehren.

„II. Im andern Loco, dar ynne de kyndere
„ſitten, de negeſt den eerſten edder ringeſten
„ſindt, ſchal me de *Grammatica*, na eynes ye-
„welicken verſtahnde wol öuen, vnd ſe holdenn
„dar tho, dath ſe yo wol vnde rechte ſcriuen le-
„ren, dath ſe ſick wol wennen tho der *Ortho-*
„*graphia.*

„*Den* ſsüluigen ſchal me Hora prima expo-
„neren *fabulas Eſopi*, beth halue wege tho dren.
„*Dar* na eyn weynich ſe alleyne laten ſitten, ve-
„lichte to drinckende. Vnde balde dar na ſchal

 me

„me en leeren *Pedalogiam* (6) *Mosellani*, beth tho „veren, ane, dat me van Sûnte Simon Juden beth „vp Purificationis ſsúlcke tyde vñ ſtunden na „gelegentheyt verkorten moth, alſe tho voren „geſecht ys. Wen ſe genoch yn der Pedalogia „geöuet ſindt, ſo nehme me myt en vohr vp deſ-„ſer auentſtûnde etlicke nùtlicke ſtûcken ex *Col-„loquiis Erasmi*. Sûlcke Pedalogia edder Collo-„quia kan me wol myth en des anderen dages „vp deſſe auentſtunde repeteren. Wen ſe öuerſt „vthgaen des auendes, tho der Veſper tho ſin-„gende, ſo ſchal me en mytgeuen eynen *Sen-„tentiam poeticam*, edder eynen andern guden „ſpröke, dar vth ſe vernufftig vñ verſtendich „werden, edder höueſche eruarenheyt leren.

„Des morgens van ſeſſen beth halue wege „achten edder van Simonis & Jude beth vp Pu-„rificationis van ſeuenen beth tho achten, ſchô-„len deſſe kynder ym andern loco ſûlueſt wed-„der exponeren fabulas Eſopi, etlicke nomina „vnd verba dar vth declineren, vnde orſake ge-„ven, worûmme ſe ſo declineren.

„Item wen ſe hebben geleret *regulas Constructio-„num*, ſo ſchal me ock vp deſſe ſtûnde van en „vorderen tho Conſtruerende.

„Dar na late me ſe eyn weynich alleyne ſitten, velich-

(6) Rectius ſcribitur *Paedologia* in Vita Petri Moſellani ap. Melch. Adamum in Vitt. Philoſophor. p. m. 60. Con-r haec Paedalogia Dialogis, in puerorum vſum con-ntis. Cum Chriſtoph. Hegendorphini Dialogis edita igur. 1540. 8.

„velichte tho etende. Balde darna ſchal eyne „andere lectie werden.

„III. Im drúdden Loco ſchölen ſyn de kynde„re, de to voren ym andern Loco wol geöuet „ſindt. Den legge me vohr *Terentium* Hora pri„ma, vnde late en ock dar van buten leren, wen„te ſe, alſe de geöueden, kônen nu wol mehr „verdragen, den de vorigen kyndere, doch „ſchal me ſe nicht beſwaren mehr, wen ſe dra„gen kónen. Ouerſt wen ſe dar ynne wol geö„vet ſind, ſo mach me en ock vohrleggen etlicke „van den ehrlickeſten fabulen *Plauti.* Deſſen „ſchal ock de Rector ſsùlueſt eyne nùtlicke le„ctie bedencken vp de auentſtùnde.

„Des morgens ſcholen ſe Terentium, edder „Plautum exponeren ſsùlueſt, edder wat ſe tho „vohren gehòret hebben, vnde dar vth yo fly„tich bauen alle dinck de *Grammatica*, vnde *dath* „*latin redent* wol òuen, ock alſo dat de kyndere „nycht alleyne latyn leren reden, ſsùnder ock „vernufftlick vn̄ verſtentlyck, welck en ock na„mals denet, wen ſe vor andern lùden dùdeſch „ſchòlen reden, vnde wen ſe vp den breff lati„niſch edder dùdeſch ſchòlen ſcriuen.

„IV. Im veerden Loco ſchòlen ſyn de kynde„re, de ym drùdden wol geòuet ſindt. Den „ſchal me exponeren *Virgilium* Hora prima. „Wenn ſe dar ynne geòuet ſind, ock *Metamor*„*phoſin Ouidii*. In der auentſtunde *Officia Ciceronis*, „edder *familiares Epiſtolas Ciceronis*.

„Des morgens ſchal me Virgilium repeteren. „Vnd dat yo de *Grammatica* ym Swange bliue, ſo ſchal

„schal me van en ock so wol alse van den andern
„vòrderen Constructiones vnde Declinationes,
„vnde wysen en de Figuras orationis yn dem
„Autore. Wen se wol geòuet sind in der Gram-
„matica, schal me desse yn der stunden vor myd-
„dage ock holdenn dar tho, dat se *Metra* leren
„maken.

„V. Im vefften Loco schôlen syn de iungen,
„de yn den vorigen Locis wol geòuet sind, de
„schal me ôven to der *Dialectica* vnd *Rhetorica*,
„ock en vohrgeuen etlicke *rudimenta Mathema-*
„*tum*. Dessen schal me ock leren *rudimenta gre-*
„*carum literarum*, so me se nicht fùrder bryngen
„kan. Ock *Hebreische böckstaue* kennen leren.

Sünderge ôuestunde.

„In der stunde edder tydt vor myddage beth
„tho negenen, edder van Symonis & Jude beth
„vp Purificationis na negenen (wente denn ys
„yd noch tidt genoch na negenen tho singende)
„den schal me ouer de gantze Schole, vor allen
„kynderen vnd Schôleren, ane de Fibulisten,
„nycht anders dohn, wen dat me se wol vnd ste-
„des ôuet, na ehrer gelegenheit, yn der *Gram-*
„*matica*, alse erst yn der Etymologia, dar na yn
„der Prosodia. Vnd dat me wedder anheue wen
„sùlcks vth is, dat se ock de Regulen butene
„leren.

„De dar tho dùchtich sind, schôlen alle weke
„*Epistolen* edder *Carmina* yn bringen, na erem
„vorstande, vnd schôlen yo alle dar to flitich ge-
„holden werden, dat se *latyn reden*, vñ de pre-
„ceptores myt en, so vele alse môgelick ys.

Item

„Item ydt ys ock eyn gude ôuinge, dat me ſe „*Comedien* ſpelen let, edder etlike nûtte *Collo-* „*quia Erasmi*.

„Wo ôuerſt de Scholeperſonen yn de Loca „vnde ſtunden vordehlet môgen werden, dat „ſchal dem ôuerſten Magiſtro beualen ſyn, de „werdt gelegenheyt wol anſehn.

„ *Middewekens ôuent und fryſt.*

„Des middewekens vp alle benômede ſtun- „den von middage ſchal geſchehn ein gemeine „*repetitio* yn allen Locis van eren gehôrden le- „ctien. Des namiddages ſchôlen de Schôlere „vorlôff hebben, alſo dat ſe ock nicht daruen „Veſper ſingen, ſo kônen de Scholegeſellen eyn „mael rowe hebben wat ſunderges to ſtuderen- „de, edder to badende. Sûlck ys ock den kyn- „dern gudt, dat ſe nycht ouerdratich to der le- „re werden, vn̄ deſte friſcher des andern dages „wedder hen an kamen. Doch dat ſûlke tydt „noch mehr nûtte ſy, ſchal me den iungen ma- „terie vp geuen to makende *Epiſtolen* edder *Car-* „*mina*, vnd de yn der andern weken dar na yn- „bringende. Ock bauen alle dinck ſe dar tho „holden, dat ſe yo *latin reden*, vnde ſick nycht „gewennen tho kôkenlatine, ſo fro alſe môge- „lik ys.

„ *Sonnauendes lere vnde fryſt.*

„Des Sonnauendes den gantzen dach ouer, „vp de benômeden Scholeſtunden, beth tho „der Veſper, ſchal me en flitich leren ver- „ſtahn den *Catechismum*, dat ys, Chriſtlicke

Vnder-

„vnderrichtinge der tyn gebot, des louens,
„des Vader vnſes, der Sacramenten. Den vor-
„ſtendigen yüngen öuerſt wath vth dem *latini-*
„*ſchen Nyen Teſtamente*, edder etlicken lichten *Pſal-*
„*men*, edder *Prouerbiis Salomonis*, doch nicht
„ſwares na ehrem vorſtande. *Matheum* den
„Euangeliſtam grammatice, twe Epiſtolas thom
„*Timotheo*, eyne thom *Tito*, de eerſte *Joannis*.

„ *Seuen Scholegeſellen.*

„Darümme ys ock gedacht vp de Scholegeſel-
„len, edder Scholeperſonen, de ſülcken arbeyt
„ſchölen vthrichten. Vnde wo wol mehr per-
„ſonen van nöden weren, alſo dat me wol twe
„ſengers yn yewelicker parkercke bedröffte,
„doch ys yd vohr gudt angeſehn, men ſeuene
„tho hebbende, dath wy ſe deſte beth yn der
„Scholen tho arbeyde mögen bringen, vnde
„deſte beth vor ehren arbeydt vnde kunſtbru-
„kinge beſolden.
„De ſeuen (7) perſonen ſyndt
„De Rector.
„De Subrector.
„De Cantor.
„ Sünte Iacob.
„De Pedagogus tho Sünte Peter.
„ Sünte Egidies.
„ Der Domparre (8).

De

(7) Quo tempore octauus doctor publicus, ſiue Conrector, acceſſerit, non certo quidem conſtat; videtur tamen non multo poſt additus.

(8) Huius vice in Templo Cathedrali hodie fungitur ſuperior Scholae Cathedralis Praeceptor.

„De Ouerste Magister edder Rector, wo wol „geleret, moht sick doch nycht verdreten laten „myt den kyndern ringe dinck tho ôvende, dath „he nycht gedencke , alse etlicke vnwyslick „dohn, sine kunst tho bewysende, ssùnder ve-„le leuer den vngelerden kyndern tho helpen-„de. Wente vpt erste werdt me myth dessen „vngeleerden kyndern alle Classes edder Loca „nycht kònen anrichten, ydt moth òuerst doch „mit geleerden lùden werden angeuangen, dath „me ynn einen haluen iare ssùlck eine kòstlike „frucht der Scholen dath meyste parth vhor oge-„ne sehe, tho beteringe vnd ehren desser guden „Stadt. Na desser wyse mòten ock gesinnet „syn, vnd sick schicken tho den iungen de an-„deren Scholegesellen, edder Scholepersonen, „eyn yewelick na sinem slaghe, dath se sick „nycht myth sùnderger kunst bewysen, ssùn-„der arbeydenn flytich, vnd trachten wat den „kynderen nùtte sy, na dem willen des Re-„ctoris.

„ *Dath de Schole bestendig moge* „ *blyuen.*

„De Superattendente myt den Pastoren vnde „ver Rades personen dar to geschicket, neuen „den vorwesern der Scholen, vn den tein kerck-„vedern, schòlen *alle halue yare de Schole visiteren,* „*to besehnde* efft ydt ock ynn allen dingen, na „der ordeninge ersten angeuangen, recht tho „ga. Ock schòlen neyne andere Scholen, edder

„ock

„ock *winckel Scholen* gestadet werden, dar dörch „der rechten guden Scholen mochte afbröke ed- „der verhindernisse schehn.

„De Rector kan wol eyn mael yn der weken „eyne latinische lectie dohn vor de geleerden „ym lectorio, vth der hilgen scrifft, edder ssùs „eyne latinische oratie, edder vermaninge. „Dat kan ock wol des geliken don de Subrector. „Doch schal me ssùlken sùndergen arbeyt en „nicht vpleggen, noch dem Rectori, noch dem „Subrectori, ssùnder me late ydt staen tho ehrem „wyllenn, dath nycht de Scholearbeyt vohr de „de kindere bestellet, dorch ssùnderger arbeydt „versùmet werde.

Praeter allata docentur in hac Ordinatione plura de Scholarchis (9): de eligendis & vocandis Praeceptoribus: de eorum Salario: de Didactro: de Musica ac sacrarum Lectionum ritu a discipulis in Templis, diebus tum aliis, tum festis praecipue ac dominicis, obseruando, &c. quae omnia longe aliter hodie se habent; imo vero tota haec Constitutio Bugenhagiana a Magnifico Senatu an. 1662 est reuisa, ac valde immutata. Vid. Chronic. Lubecens. Compend. Kerckringio-Müllerian. pag. 331.

§. III.

Schola autem haec non poterat sine sumtibus instrui. Hos iam ante Reformationem Scho-

lae

(9) Hi sunt hodie ipsi duo Magnifici Consules primarii.

lae, quae fuit in Coenobio Cathariniano, Pontificiae ſuppeditauit diues illud Sacellum, ab *Henrico Caſtorp*, Conſule, *Ioanne Hertze*, Senatore, nec non *Woltero Leyde*, *Henrico Greverade*, *Henrico Blome* & *Ioanne Caſtorp*, Ciuibus Lubecenſibus, an. 1462. fundatum (10), quod eſt in Templo Mariano, pone ſummum altare, & illo tempore ob laudes Mariae in eodem ſolemniter decantatas (11) *die Sänger-Capelle* audiit, hodie vero confeſſionibus poenitentium audiendis inſerviens *die Beicht-Capelle* nuncupatur. Nam in Codice MS. membranaceo Confraternitas B. V. Mariae, quae olim celebrata fuit in dicto Sacello, fol. 25. b. legitur: *Anno XXVIII* (1528) *gaff vns tho Marien Capellen Her Hinrick Warmboke* (Senator & Camerarius Lubecenſis, an. 1532 mortuus) *welck ſyn Sone Hinrik vns entrichtet hefft, to Behoeff der Schole tho ſunte Katherinen, XX Mark.* Et ad annum 1530: *Anno XXX gaff vnſs Hinrick Bockholt, von wegen der Greveradesken Teſtamente, thor Schole Behoeff tho ſunte Katherinen, XX Marck.* Ad ann. quoque XXXVIII. XL. XLIII in eodem Codice pecuniarum Scholae datarum mentio iniicitur, per quam Scholam haud dubie etiam Catharíniana, κατ᾽ ἐξοχὴν ſic dicta, eſt intelligenda, licet generalis tantum Scho-

(10) Litteras fundationis Mellius in Lubec. Relig. conſeruauit.

(11) Miſſa in honorem Mariae cantata *unſer lèuen Vrouwen Getyde* fuit dicta,

Scholae appellatio occurrat. Huc ſpectant verba, quae ad an. 1530 habet Bonnus in Chron. Lubec. f. Jvj: *In S. Catharinen Kloſter iſt eine gemeine Schule angerichtet, und die Rente, ſo zuvor bey der Senger Capellen war, iſt zu Unterhaltung der Schulgeſellen gelegt.* Conf. Regkmannus in Chron. Lubec. ad eund. an. 1530. pag. 136 ſcribens: *In Sanct Catharinen Cloſter iſt ein gemeine Schule angerichtet, und die Renten, ſo zuvor zu der Sing Capell verordnet geweſen, iſt zu Underhaltung der Schüler gelegt.*

§. IV.

Habemus itaque Scholam inſtitutam & bene inſtructam. Reſtat circa ipſius initia, vt de primo eius moderatore diſpiciamus. Primus autem Athenaei Lubecenſis Rector a Dav. Chytraeo, Mich. Henckelmanno, Seckendorfio (vid. Athen. Lubec. P. I. p. 8. 39. 40), Bangerto, Mollero, Abrah. Sculteto in Annalib. Euangel. Dec. II. p. 320, & aliis, HERMANNVS BVSCODVCENSIS appellatur. Quibus praeſtantisſimis viris aegre quidem contradico, non posſum tamen non dubia, circa hanc ſententiam mihi nata, proponere. Nolo tenaciter vrgere, incertam eam reddere, quod hic HERMANNVS a nonnullis (12) NICOLAVS vocetur. Reſpicio tantum rationem temporis, quae vix patitur, vt ante Bonnum fuiſſe Lutheranum Rectorem ſtatuamus, niſi forte per aliquot hebdomadas Hermannum Buscoducenſem ante Bonnum Rectoris

(12) Vid. Starckii Vit. Bonni p. 136. Molleri Iſagog. pag. 490. Ludouici Hiſt. Gymn. & Schol. P. I. p. 160. P. V. pag. 307.

ctoris munia obiisse, quis velit credere. Bonnus an. 1531 Superintendens constitutus, annuo spatio fuit Rector. Bugenhagius autem anno 1530. fere exeunte demum venit Lubecam. Aut igitur falsa est relatio, Bonnum per anni spatium fuisse Rectorem: aut, si haec vera, ante Bonnum, Rectorem fuisse vix credi potest. Accedit, quod ab Henrico Gerdouio, Lubecensi (13) Bonnus diserte *primus Rector* vocetur. Ipsa Gerdouii verba, Bugenhagii Annotationibus in Epistolas Pauli, ex Bibliotheca Bonni Gerhardo Huberto a Gerdouio donatis, praescripta exhibuit Starckius in Vit. Bonni p. 136. Quis ergo Hermannus Buscoducensis? Forsan superstes in Schola Catharininiana Pontificia Rector. Afferam aliam, quae mihi venit in mentem, coniecturam, a qua dissentiendi libertatem vnicuique facile relinquo. Scilicet Hermannus Buscoducensis videtur esse *Hermannus Buschius*, siue *de Busch*, Nobilis Guestphalus, magnus litterarum humaniorum ante Reformationem instaurator, qui cum variis in locis, inuidentibus licet rudibus monachis, & non raro eum expellentibus, humaniora esset professus, accessit etiam Lubecam, vbi, teste Hermanno Hamelmanno in Narrat. de Vita Herm. Buschii, Opp. Genealogico-

C Hist.

(13) Huius docti viri commercium, quod cum Suffrido Petro, ICto & Frisiae Historico celeberrimo, atque aliis eruditae ciuitatis ornamentis, habuit, litterarium cognosci potest ex Epistolis Claror. Viror. a Simone Abbes Gabbema collectis ac editis Harlingae Frisior. 1664. 8. pag. 465-483.

Hiſt. p. 292, *hymnum ex Prudentio explicuit.* Vnde V. C. Reinh. Henr. Rollius in Diſſert. ſub celeberr. Aepini praeſidio habita de Meritis Weſtphalor. in Acad. Roſtoch. p. 41. ſcribit, *extare merita Buſchii in Gymnaſia Hammon., Monaſter, Osnabrûgenſe, Bremenſe, Hamburgenſe,* Lubecenſe &c. Conf. Cl. Iac. Burckhardi Commentar. de Vita Buſchii, ipſius Vallo Humanitatis Francof. ad Moen. 1719 recuſo praemiſſus, pag. 183. Hoc cum ſit factum ſub initium ſaeculi ſexti atque decimi (adeoque quo longius a tempore Reformationis Lubecenſis remotum, eo facilius errandi occaſionem potuerit ſuppeditare), & eodem tempore, quo res ſacrae pariter ac ſcholaſticae apud Lubecenſes emendatae, vixerit celebris ludorum litterariorum, Antuerpienſis primum, deinde Weſalienſis moderator, M. NICOLAVS BVSCODVCENSIS (14), non leuis naſcitur con-

(14) Quantus fuerit hic Nicolaus Buſcoducenſis vir, ſiue litteras ſpectes, ſiue religionem, & quantum ideo ſit perpeſſus, variis documentis poteſt probari. Melchior Adamus in Vitis Medicor., & quidem in Vita Iacobi Bordingi, Med. Prof. Roſtochienſis & Hafnienſ., nec non Archiatri Danici, p. m. 101 haec de eo refert: *Annum agens nonum* (natus autem erat 1511) *in diſciplinam traditus eſt Scholae Antwerpienſis moderatori M. NICOLAO BVSCODVCENSI, homini non doctrina modo, ſerum etiam pietate ſingulari praedito. Nam ob purae religionis doctrinam & confeſſionem Bruxellae in carcerem non ita multo poſt coniectus eſt: e quo tamen, DEI beneficio, liberatus dicitur.* Ipſe Bordingus in Vita ſau Nicolai

coniectura, ex his duumuiris, *Hermanno Busschio* nempe, & *Nicolao Buscoducensi*, per quan-
C 2
dam

Nicolai Buscoducensis, tanquam praeceptoris sui, meminit, ap. Mellium in Notit. Maior. p. 48. Non minus egregia sunt, quae de eo scripsit Hamelmannus in Opp. p. 1016: *Delegit Senatus* (Wesaliensis) *M. Nicolaum Buscoducensem, virum doctum & multarum linguarum peritum in Superintendenten. --- Fuit omnium primo M. Nicolaus, Rector Scholae. --- Alii invidebant M. Nicolao honorem.* p. 1717: *Alii boni viri & concionatores turbati* (tempore Interim) *ex vrbe* (Wesaliensi) *per diuersos locos dispersi sunt. -- M. Nicolaus Buschoducensis Bremae gratiam impetrat apud Comitem Christophorum Oldenburgicum, qui eum permouet ad conditionem in Blanckenborg.* p. 783: *Nec hoc subticendum erit de pio & glorioso Comite Christophoro, quod eiectum tempore Interimistico ex vrbe Wesalia aluerit liberaliter & suae semper mensae adiunxerit M. Nicolaum Buschoducensem, virum in linguis versatum & hominem eruditum.* Suo in primis amore & cura dignissimum eum indicauit Philippus Melanchthon, quod luculenter probant tres ad illum an. 1646 scriptae Epistolae quae extant apud Gabbemam l. c. pag. 78. 91. 92. Vltimam iuuat subiicere.

„ *Viro optimo & eximia eruditione praedito*

„ D. NICOLAO BVSCODVCENSI,

„ *Gubernanti studia litterarum Wesaliae,*

„ *amico suo carissimo*

„ S. D.

„Saepe hoc belli tempore de te & ego & amici multi in „nostra Academia locuti sumus, teque optauimus vel „apud nos, vel alibi tranquillam sedem in hac tua senecta „habere. Postquam igitur Bonnam veni ad Bucerum, „ac intellexi, deliberationes esse de quaerendis Eccle-
siarum

dam confusionem, isto tempore in historia litteraria non adeo raram, factum esse *Hermannum* (alias *Nicolaum*) *Buscoducensem.* Hac ratione, coniicio, effictum esse Hermannum Buscoducensem, Rectorem Lubecensem forsan imaginarium. Certiora sunt, quae de Hermanno Bonno commemorabuntur.

CAPVT III.

De *Rectoratu* *M. HERMANNI BONNI.* A. 1530 & 1531.

§. I.

HERMANNVS BONNVS, Quakenburgensis Westphalus, anno 1504 lucem aspexit. *Prodiit*, teste Hamelmanno Opp.

„siarum gubernatoribus, mentionem tui fecimus. Et „adfuerunt alii, qui honorifico testimonio te ornabant. „Iussus sum igitur a D. Bucero ad te scribere, vt vel literis „tuam voluntatem significes, vel ipse huc venias, vt „coram de munere Ecclesiastico mandando tecum agi „possit, & tu hic rerum omnium statum explores. Prin„cipis Coloniensis voluntatem in emendatione Ecclesia„rum piam & firmam esse animaduerto. Venies igitur „Bonnam ad Bucerum, aut certe significabis tuam vo„luntatem. Deum aeternum patrem Domini nostri Iesu „Christi oro, vt te seruet, & in locum tranquillum tra„ducat. Bene vale. Bonnae d. XVIII Maii.

PHILIPPVS MELANTHON.

Opp. Genealogico-Hiſtoric. p. 333, *ex ſchola Timanni ſub Murmelio*, adeoque in Monaſterienſi Schola, cuius Rector erat *Timannus Camenerus*, Conrector autem *Ioannes Murmelius*, fuit inſtitutus. Intrauit deinceps Cenobium Belbuchanum in Pomerania, quod tamen non multo poſt, agnita votorum monaſticorum vanitate, & ſalutaris doctrinae veritate, reliquit. Hanc puriorem doctrinam cum Stralesundenſibus communicare ſtuduit (1), ſicut deinceps Academiae Gryphiswaldenſi eruditione ſua prodeſſe, inq; hac ciuitate ſacra emendare contendit. Sed quum ſucceſſu non adeo magno Euangelii cauſa in Pomerania laboraret, in Daniam ſe contulit, vbi regii adoleſcentis, IOANNIS, Holſatiae Ducis, ſtudia gubernauit, gratum Principis animum expertus. Docet hoc Arnoldus Bonnus in Dedicatione, qua patris *Enarrat ſuccinctas e Paulinis & aliorum Apoſtolor. Epiſtolis* laudato Principi conſecrauit, his verbis: *Auctor Commentationis huius, pater meus, Excelſitatem Tuam primis annis tum optimarum artium, tum religioſae pietatis doctrina imbuit, & extitere viciſſim in ipſum Excelſitatis Tuae gratiſſimi erga praeceptorem animi argumenta, beneficiaque non vulgaria.* E Dania vocatus eſt Lubecam, vt Rectoris munia obiret, quam ſpartam eum non ſine laude (licet aetate non adeo grandis, imo vix viginti & ſex annos natus, eam nactus ſit) ornaſſe, ſubſequens paragraphus.

(1) Io. Fr. Meyeri Syndolog. Pomeran. in Vit. Io. Knipſtrouii.

phus declarabit. Tandem, raro valde exemplo, ex Rectore Superintendens Lubecensis factus est, in qua dignitate an. 1548. d. 12 Febr. ex militanti ad triumphantem ecclesiam feliciter transiuit, ob insignem operam rei & scholasticæ & ecclesiasticae, tam docendo, quam vtilissimos libros exarando, nauatam, post fata etiam immortalis. Plura de eius vita, eruditione, scriptis ac meritis dabunt Conr. Gesnerus in Biblioth. Vniuers. f. 223. 314. 399. 474. Append. Bibl. Gesn. f. 50. Ios. Simlerus in Biblioth. Gesner. p. 284 sq. Io. Iac. Frisius in Bibl. Gesn. p. 337. G. M. Koenigius in Biblioth. V. & N. p. 123. Christoph. Hendreichius in Pandect. Brandenb. Herm. Hamelmannus l. c. p. 158. 165. 166. 333. 573. 590. 783. 791 977. 1134. 1135. 1136. 1137. 1170. 1171. G. H. Goetzius in Orat. de Hymn. & Hymnop. Lubecenss. p. 8 sqq. Io Fabricius in Hist. Biblioth. Fabric. P. II. p. 19. Io. Casp. Wetzelius in Hymnopoeograph. P. I. pag. 124 sqq. Io. Anton. Strubbergius in Delineat. Histor. Osnabr. p. 76 (2), &, qui instar omnium esse potest, Casp. Henr. Starckius in Vita Bonni Lubec. 1710. 8. euulgata. Idem eruditissimus vir fusius & certius de Bonno commentabitur in P. I. Lubecae Lutherano-Euangelicae, quo laudatissimo

(2) Tres ibi *Agendorum Ecclesiasticorum Osnabrugensium* citat editiones, quae ob summam raritatem scriptis Bonni ἀνεκδότοις facile potuerunt annumerari (vid. Starck. Vit. Bonn. p. 129), pro quo monito decentes viro doctissimo gratias persoluo, &, vt egregium Historiae Osnabrugensis opus feliciter absoluat, ex animo voueo.

mo & luce dignisſimo opere merita ſua in rem ſacram & litterariam cummaxime amplificabit. Quae Henricus Bangertus in Catal. Rector. de de Bonno collegit, infra occurrent. Add., ſi placet, quae ſcripſi P. I. Athen. Lubec. p. 8. 40. 41. Tria quoque Bonni ſcripta adducuntur a Thom. Hydeo in Catal. Biblioth. Bodleian. Oxon. 1674. fol. p. 99. Eius *Propoſitiones de Coena Domini* in Vrbani Regii Opp. Noriberg. 1562. fol. P. III. p. 8 leguntur. Elogiis Bonni, a Starckio p. 94 ſqq copioſe collectis, praeter ea, quae ex Hamelmanni, laudibus eius minime parcentis, Operibus poterunt deſumi, duo adiicio. Lucas Bacmeiſterus in Hiſtor. Eccleſ. & Miniſt. Roſtoch. MS. eum vocat *Theologum doctisſimum & celeberrimum.* Henricus autem Santmannus in Orat. de Lubecae Fundat. & Increment. p. E. 2 ſcribit: *M. Hermannus Bonnus, cuius de encomio plene dicere amantium nullus poteſt, demere vero ne livor quidem aliquid.*

§. II.

Gratulari igitur Schola ſibi potuit tantum Rectorem, quem & pietas, & eruditio, & candor, & diligentia commendauit. Vtinam ſupereſſet memoria diſcipulorum Bonni, quorum nullum adhuc potui reperire. Innotuerunt mihi tamen ſcripta, in gratiam iuuentutis a Bonno (qui ad Superintendentis dignitatem iam euectus, vtilisſimos labores Scholaſticos non neglexit, ſed fideliter continuauit) litteris conſignata. Ad *pietatem* tenellis animis inſtillandam ſpectant *Hymni & Sequentiae*, de qui-

bus infra ad an. 1559, quo in vſum iuuentutis ſcholaſticae ex officina Georgii Richolffii prodierunt, fuſius agam. *Studii Grammatici* maxime neceſſarii ergo elaborauit *Elementa & Grammaticam Latinam*, cuius libri licet duae commemorentur editiones, Lubec. 1596 & 1603. 8 (3), hodie tamen ſcriptis fere deperditis accenſetur, quod eo magis mirandum, quo crebrior olim fuit eius vſus, quem doctorum virorum teſtimonia euincunt. Sic Hamelmannus l. c. p. 120: *Poſtea* (poſt Buſchium) *illam Scholam* (Gryphiswaldenſem) *ornauit clariſſimus vir Hermannus Bonnus, Weſtphalus, cuius laus eſt in omnibus adhuc Scholis propter elementarium libellum*. Gesnerus l. c. edit. Friſ. p. 337: *Eiusdem extat Elementale, in vſum puerorum ſcriptum, quod per Saxoniam in omnibus Scholis loco Donati retinetur*. Hendreichius l. c: *Eiusdem extat Elementale, in vſum puerorum ſcriptum, quod per Saxoniam in omnibus Scholis loco Donati ſuperiore ſaeculo vſurpabatur*. Vtilisſimi quoque *Studii Hiſtorici* rationem habuit, & in gratiam iuuenum *Chronicon Ioannis Carionis* ex Germanica in Latinam linguam transtulit. Legi hic merentur, quae de hoc labore an. 1558 in Epiſtola Dedicatoria (4) ad Sigismundum, Archi-

(3) Vid. Cl. Starckii Vit. Bonni p. 111. His duabus antiquiorem oportet eſſe editionem. Nam edidit etiam *Bonni Elementa* Nicolaus Vorſtius, Conrector. Vid. infra Cap. X, § 3. Forſan plures ſunt editiones, de quibus ſine αὐτοψία nil dicere audeo.

(4) Extat in Chron. Carion. edit. Witteb. 1572. fol. In nonnullis editionibus fruſtra eam quaeſiui.

Archiepiſcopum Meideburgenſem, diſſeruit Philippus Melanchthon. *Excelluit*, ſic auſpicatur Dedicationem, *ingenio, eruditione, conſilio & virtute Hermannus Bonnus, qui in inclyta vrbe Lubeca & doctrinae ſtudia rexit, & Euangelium docuit. Is ante annos viginti Germanicum libellum, cui titulus eſt Chronicon Carionis, vt adoleſcentia inuitaretur ad hiſtoriarum lectionem, & illo compendio nonnihil adiuuaretur, in quo Monarchiarum ſeriem, & temporum collationem in praecipuis Eccleſiae, veteris Graeciae, & Romae negotiis probauit, Latine interpretatus eſt. Eam interpretationem cum poſtea viderem non ſolum in manibus eſſe adoleſcentum, ſed etiam vagari per exteras nationes, retexendam eſſe iudicaui, non tam vt augerem (etſi enim quaedam addidi, tamen compendii modus ſeruandus eſt) quam vt phraſin Germanicam, quam interpres ſuo quodam conſilio ſtudioſius retinuerat, cum quidem facundus & diſertus eſſet, propter adoleſcentes & exteros mutarem.* In eandem fere ſententiam ſcripſit B. Georgius Haccius in Nov. Praefat. Deliciis Marianis an 1672 praefixa, qua easdem contra varias obiectiones vindicavit, pag. b: *Daß am 318 Bl. aus des Joh. Carionis Chronico des Francisci und Dominici Heiligkeit anziehe, will einigen darum nicht gefallen, weil dieſer Carion dazumahl, als er dieſes ſchrieb, Päbſtiſch noch geweſen, und alſo, als ein verdächtiger, in eigener Sache, und von ſeinen Glaubens-Genoſſen, nicht zeugen könne. Aber wie ſtimmet das mit dem überein, was Henricus Pantaleon (in Proſopog. Part. 3. p. 180) und Conrad Geſnerus (in Biblioth. f. 93. 3) von dieſem Hiſtorico un Mathematico ſchreiben: daß er nemlich in ſeiner Ju-*

 gend

„gend zu Wittenberg studiret? Phil. Melanchthon habe ihn, in Verfertigung seiner Chronick geholffen? Seine Chronick sey anno 1538, *als D. Lutherus noch lebte, zu Wittenberg zum ersten mahl, und zwar deutsch, ausgangen? Hermannus Bonnus, Lutheranus, und Henricus Pantaleon, Caluinianus, und also beyde ausser dem Pabstthum stehende hochgelahrte Männer, haben dieselbe theils in Latein übersetzet, theils über* 20 *Jahr vollenführet? Gewißlich, wenn die relation von Francisco und Dominico nicht nach der Wahrheit, sondern nach denen Päbstischen Liegen von Carione angeführet worden wäre, hätte sonderlich dem Bonno, weil er seine Ubersetzung der Jugend, deren Rector* (5) *und Lehrer er damahls zu Lübeck war, zum Besten vorgenommen, gebühret, solchen Fehler entweder auszulassen, oder zuverbessern. Als auch* 20 *Jahr hernach, an.* 1558, *Philippus Melanchthon des Bonni version in etwas vermehrt heraus zu geben anfieng (welches hernach sein Schwieger-Sohn, Casp. Peucerus, zu Ende gebracht) hat er die Ursach dessen in der Dedication angezeigt, nicht, weil Bonnus sich irgend worinn verstossen, sondern nur, damit er einige Germanismos, die derselbe gleich mit Fleiß behalten, der Jugend und den Ausländern zum Besten veränderte*

Tandem mentio etiam facienda *Lectionum Theologicarum* a Bonno habitarum. Harum ipse

(5) An. 1538 Bonnus non amplius fuit Rector, sed Superintendens. Cogitaui aliquando, an forsan post abitum Rutenii (qui Magdeburgum abiit, deinceps autem rediit. vid. Cap. IV) Bonnus Rectoris vice functus sit. Sed cum de rebus in interregno isto scholastico gestis altum sit silentium, aliis aliter cogitandi libertatem facile concedo.

ipſe meminit in Scripto ad Senat. Lubecenſem, quod ex Act. Miniſt. Lubec. T. III. f. 171—176 Starckius ad calcem Vitae Bonni p. 137 ſqq edidit. Verba Bonni ita ſe habent: *J. E. W. iſt nicht vnbewuſt, dat ick mi hebbe öuerreden laten, dat ick (wowoll dartho ungeſchicket) mi neuenſt der Latinſchen Lexen in der billigen Schrifft tho St. Katrinen dartho wolde gebrucken laten, dat ick de Düdeſchen Sermones, ſo den Sniperintendenten tho geordnet, verwaren ſchulde.* Superſunt eiusmodi *Praelectiones in Acta Apoſtolorum*, de quibus in Cap. ſeq. ad an. 1538, quo inſtitutae, plura afferentur.

§. III.

Bonni collega fuit ERASMVS SARCERIVS, Annaemontanus, qui vulgo primus Conrector Lubecenſis appellatur. Sed cum ſub initium Athenaei noſtri non fuerit Conrector, verum Rectorem ſtatim exceperit Subrector (6), haud video, quomodo Bonni tempore Sarcerius dici queat Conrector, quamuis negare nolim, eum, ſecunda vice ſcholaſticum munus Lubecae aggreſſum, Conrectoris munia adeptum eſſe, & octauum Collegam acceſſiſſe. Quicquid autem huius rei ſit, hoc eſt certisſimum, quod Sarcerio inter praecipua, quae noſtrum habuit Athenaeum, ornamenta locus haud infimus ſit asſignandus. Ea enim ſunt illius in optimas quasque litteras merita, vt Muſae in noſtris quoque Athenis eum mori vetent. Naſcebatur an. 1501 in ciuitate Annaemontana, quae pro-

(6) Vid. quae ex Ordinat. Eccleſ. Bugenhag. attuli Cap. II. §. 2.

profecto hoc ciue potest superbire. Patris nomen ignotum quidem est, constat tamen, quod rei metallicae operam nauauerit. Humanioribus litteris in Schola primum patria, deinde Freibergensi fuit ita imbutus, vt deinceps magna cum laude easdem docere potuerit. Philosophiam ac Theologiam Lipsiae, Wittenbergae & Rostochii non minori imbibit felicitate, adeo, vt summis, qui sub Reformationis intium fuerunt, viris iure meritoque accenseatur. Quare saluberrimum fuit consilium, quo Patres Conscripti Lubecenses exeunte anno 1530 eum ex Rostochiensi Academia vocarunt, vt nouae Scholae secundo loco praeesset (7). Aggrediebatur munus hoc eleganti *Oratione in Laudem Lubecae*, quae ad calcem ipsius Rhetoricae Marpurg. 1537. Francof. 1551 editae reperitur. Vid. Molleri Isag. p. 442. Add. Bangerti Nott. in Helmoldum p. 138. *Quamuis autem*, sunt verba Io. Dieterici in lectu digna Dissertat. de Annaeberga & claris Viris inde oriundis Lipſ. 1702. 4. pag. 23 sq, *libenter Lubecae diutius mansisset, attamen amplius propter religionem tuto ibi viuere non potuit, quoniam Imperator Carolus V Lubecenses quoque Romanae iterum ecclesiae placita sequi iusserat. Quapropter secessit Rostochium, & in ludo litterario iuuentutem erudiuit ac instituit. Exinde venit Viennam in Austria & Graecium in Styria, vbi res suas iterum egregie gessit, ac non minori, quam antea solitus erat, dexteritate docuit. Dum autem in his quoque regionibus periculum vitae & religionis ab hostibus*

(7) Seckendorf. Hist. Lutheran. p. 219. ed. in fol.

bus veritatis Euangelicae ipsi imminebat, Lubecenses in tuto iam degentes e Styria eum reuocarunt, vt ipsorum Scholam nunc regeret, & qua fieri poterat, cura atque diligentia amoeniores litteras iterum traderet. Nec male profecto hanc spartam ornauit, siquidem in pellenda barbarie omnem operam adhibuit, & nihil omisit, quod ad promouendas scholarum vtilitates facere poterat. Quae vltima verba videntur indicare, quod Lubecam reuerso ipsum Rectoris sit delatum. Sed antiquius & clarius testimonium requiro. Fuit adhuc Lubecae an. 1533, quod docet hoc anno euulgatus, atque Hieronymo Northoff & Hermanno Brûnings, Lubecensibus, inscriptus *Libellus in vsum puerorum, qui primum exponere discunt.* Redditus Lubecensibus, ad annum vsque 1536 hic videtur permansisse. (8) Ipse quidem finem stationis scholasticae ad annum 1338 retulit, dum Epistolam Nuncupatoriam, Scholiis in Marcum Basil. 1541. 8 editis praemissam, Sigenae Tengroram Comitatus Nassouiensis 26. Aug. 1538 scriptum, his inchoauit verbis: *Efficit tandem apud me languor ille, seu morbus potius, quo iam diu nunc laboro, quod vel non lubens etiam coactus sim, instituendi pueros laboriosam prouinciam peni-*

(8) Aliquod tamen huius anni spatium Lubecae exegit. Sic enim scribit Hamelmannus l. c. p. 977: *Bugenhagius ordinauit Superintendentem M. Hermannum Bonnum, Quakenburgensem, amatum Luthero, & publicis encomiis a Philippo celebratum, Theologum absolutum, qui in tota Biblia scripsit iusta & integra commentaria, sicut hoc de ipso testatur Erasmus Sarcerius in editis super Matthaeum Scholiis, qui ibi sub Bonno anno Domini 1536. Conrectorem Scholae egit.*

penitus deserere, & commodiore ad sanitatem conditione quaerere victum. Sed cum, Hamelmanno teste l. c. p. 333, Dillenbergae Rector primo, deinde Concionator, fuerit, aliquod etiam tempus muneri scholastico Dillenbergae administrato est tribuendum. Quid? quod Dedicationem *Dialecticae* praemissam Sigenae Tengrorum 5 Novembr. 1536 scripsit. Vnde luculenter apparet, quod hoc saltem anno Lubecam reliquerit. Quam editionem Francof. 1560. 8. euulgatam Lubecensis videtur antecessisse, siquidem, referente B. Fechtio in Appar. ad Epistol. Marbach. p. 69, *Lubecae Dialecticam & Rhetoricam edidit.* Hanc vero editionem me nunquam vidisse fateor. Quomodo sit accurate corrigendus typographi in numeris exprimendis admissus error, quo apud Bangertum in Catal. Rector. p. C 2 b anno 1528 Sarcerii auspiciis *Paradigma, in quo Sententia vera de verbis Coenae defenditur, Lubecae in Schola declamatum* dicitur, αὐτοψία docebit. Cum autem Lubecae esset Sarcerius, non solum optimis artibus iuuenes imbuere laborauit, verum ipse etiam prudenter vsus est occasione, per Hermannum Bonnum, virum ista aetate summum, proficiendi. *Quando Erasmus Sarcerius,* inquit Hamelmannus l. c. p. 333, *istius* (Bonni) *esset Conrector Lubecae, dicitur ab eo hausisse & excerpsisse, quicquid postea per Methodum in re Dialectica & Rhetorica edidit iste Sarcerius, dum ageret Rectorem primo, deinde Concionatorem Dillenbergae, vel Sigenae in Comitatu Nassouiensi.* Rationem interpretandi sacrum codicem se a Bonno dedicisse, ipse

fatetur

fatetur in Epist. Nuncupat. Scholiis in Matthaeum praefixa, p. 5 his verbis: *Habui in hac ratione explicandi praeceptorem longe doctissimum, dominum Hermannum Bonnum, Ecclesiarum Lubecensium Superintendentem, qui quam feliciter versatus sit in hoc campo, monstrabunt aliquando ipsius prodituræ lucubrationes, quas etiam nunc, vt latentes, aliquoties consului.* Huc spectant verba Hamelmanni p. 1135: *Erat Bonnus magnus & solertissimus interpres scripturarum, de quo scribit Erasm. Sarcerius, discipulus Bonni, in Praefat. sui Commentarii in Matthaeum, quod doctissimos istius clarissimi & eruditissimi viri D. Bonni commentarios latentes saepe consuluerit & istis vsus sit ad sua pertexenda.* Hoc decus suum Lubecenses, qui istud sine dubio in magno habuerunt pretio, & aegre dimiserunt, oportuit Nassovicae Scholae primum, deinde Ecclesiae concedere, quam magna cum laude gubernauit vsque ad annum 1548, quo maluit exilii calamitatem perpeti, quam famosum libellum Interimisticum approbare. *Guilielmus, Comes Nassovius, Erasmum Sarcerium idcirco* (propter librum Interim) *discedere patiebatur*, inquit Sleidanus de Stat. Religion. Lib. XX. p. m. 339. Interiecto aliquo tempore, quod in patria ciuitate vtilissime triuit, Lipsienses an. 1549 Pastoris Thomani munia ei detulerunt. Vid. Io. Iac. Vogelii Annal. Lipsiens. p. 187 sq. Errat igitur Iac. Verheidenus, quando in Elogg. Theologg. p. 47 Sarcerium fuisse primum Lipsiae Pastorem, deinde Nassouium Antistitem, arbitratur. Lipsia an. 1552 vna cum Philippo Melan-

chthone

chthone proficiſci voluit ad Tridentinum Concilium; ſed cum ſaluum, quem vocant, conductum impetrare non potuerint, Norimberga d. 18 Mai. domum, re infecta, ſunt reuerſi. Leg. Vogelius l. c. p. 192. An. 1554 vocatus eſt Islebiam Eccleſiarum Mansfeldicarum Antiſtes. Quae Eccleſiae multa ipſi debent ob cuſtoditam ſinceram doctrinam, ob reprobratum in Synodo Islebienſi an. 1554 habita Maiorismum, ob alia merita, a Mich. Emmerlingio de Stat. Eccleſ. Euang. Mansfeldenſ. Sect. II. §. 16 ſq. Io. Godofr. Nicandro in Eccleſ. Mansfeldic. & aliis iure celebrata. Auxit merita in puriorem religionem rebus in Wormatienſi Colloquio an. 1557 habito peregregie geſtis. Tandem an. 1559 Magdeburgenſes Sarcerium ſuae praefecerunt Eccleſiae, cui haud dubie etiam fuiſſet & praeſidio & ornamento, niſi poſt habitos quatuor tantum ſacros ſermones, acerrimis calculi doloribus correptus animam an. 1559. d. 28 Nov. efflaſſet. Reddiderunt autem ipſum in Lutherana eccleſia eruditio maxima, diligentia indefeſſa, religionis ardor calidisſimus, prudentia maxima, pietas minime fucata immortalem. Vnde ſummi viri praeconia, quae maiora nonnunquam eſſe haud potuerunt, ei detulere. Largam eorundem copiam ſcriptores infra citandi ſuppeditabunt. Simili ratione ipſius Scripta (quibus totus fere ſacer codex illuſtratur, & multae aliae magni momenti doctrinae, praeſertim ſacrae, expenduntur) a Crenio Exerc. II de Libr. Scriptor. optim. p. 42. Bieckio de Tripl.

Tripl. Interim pag. 174 ſq & aliis ſunt praedicata. Pleraque horum cum ex αὐτοψία mihi innotuerint, eorum memoriam in his quoque Athenis conſeruare operae duco pretium. Conciliarunt autem Sarcerio famam

Dialectica multis ac variis exemplis illuſtrata, vna cum facillima Syllogismorum expoſitoriorum, enthymematum, exemplorum, inductionum & ſoritum diſpoſitione. Marp. 1537. Francof. 1560. 8. In Dedicatione an. 1536 ſcripta Sarcerius inter alia: Coactus ſum in haec vsque tempora, „idque fortuna ſic currente, publicis ſcholis „praeeſſe, quam prouinciam ſi non cum magno meo fructu, tamen aſsidua ſedulitate „ſemper ſtudui adminiſtrare diligenter. Et „quia D. Philippus, venerandus ipſius vſus, „tam Dialectices, quam Rhetorices, pater, „non vno in loco praeceptores iuuentutis „monet, vt ſuperſtitioſam quandam in trahen„dis liberalioribus illis artibus curam adhi„beant, multisque exemplis reddant eas ſua„viores. Volui itaque tanti hominis admo„nitionibus acquieſcere, & rigida alias Dia„lectices praecepta exemplorum multitudi„ne mitiora efficere. Non quod alii idem „longe doctius ac melius non praeſtiterint, „ſed quia crediderim, hanc artem non poſſe „ſatis illuſtrari exemplis. Et vtinam plures „in inſtituendi officio occupati idem ſtude„rent, quo adoleſcentes obruti exemplis „cogerentur tandem fateri, Dialecticam non „eſſe ita ſpinoſam, ſicut quidam monſtroſe

„de tanta arte imaginantur. Ea igitur exem-
„pla, quae ſubinde inter docendum meis
„pueris proponere ſoleo, in libellum conieci.
„Primum vt iuuentuti inſeruirem, ne exſcri-
„bendo ac diſcendo ſimul nimium grauare-
„tur. Deinde vt me leuarem a dictandi
„onere.

Rhetorica plena exemplis, quae ſuccinctarum Declamationum loco eſſe poſſint. Marpurg. 1537. 8. In Praefatione auctor inter alia: Placuit ad meo-
„rum puerorum preces, iuxta praeſcriptum
„Rhetorices, ſyluam quandam exemplorum
„conſcribere, non aliam ob cauſam, niſi vt
„diſcipulorum adfectibus ſatisfacerem, ſi-
„mulque docerem, id verum eſſe, quod de
„quibusdam artibus dicitur, eas ſcilicet vſu
„& exemplorum demonſtratione potius,
„quam nudis praeceptis addiſci poſſe.

Dictionarium Scholaſticae Doctrinae. Baſil. 1546. 8.

In Matthaeum Euangeliſtam iuſta & docta Scholia, per omnes Rhetoricae artis circumſtantias methodice conſcripta & locupletata. Baſil. 1544. 8.

In Marcum Euangeliſtam iuſta Scholia, iuxta perpetuam Orationis ſeriem & cohaerentiam conſcripta & locupletata. Baſil. 1539. 1541. 8.

Scholia in Lucam. ibid. 1539. 8.

In Ioannem Euangeliſtam iuſta Scholia, ſumma diligentia ad perpetuae textus cohaerentiae filum conſcripta. Baſil. 1541. 8. In Praefatione de Ioanne egregia obſeruantur.

In D. Pauli Epiſtolas ad Corinthios eruditae ac piae Meditationes. Argentorat. 1544. 8.

Dialo-

Dialogus mutuis interrogationibus & responsionibus reddens rationem veterum Synodorum, cum generalium, tum prouincialium: item Visitationum, & nuper habitae Synodi & Visitationis, pro Pastoribus Comitatus Nassouiensis, sub illustri & generoso Domino Guilielmo Comite: simulque explicans eiusdem Synodi & Visitationis acta, quae lecta & cognita, & aliis regionibus multum vtilitatis afferre possunt. 1539. 4. In Io. Fabricii Hist. Biblioth. Fabric. P. IV. p. 240 sq habetur huius libri recensio, sequenti iudicio obsignata: *Est liber vtilis Superintendentibus, quorum officium est Synodos celebrare & visitationes ecclesiarum obire: imo & suo modo Pastoribus ipsis, vt inde cognoscant, quo instructi debeant esse modo, si ad examina forte ipsos accedere oporteat.* Contenta libri annotauit Gesnerus in Biblioth. f. 223.

Corpus Iuris Matrimonialis. Vom Ursprung, Anfang und Herkhomen des heyligen Ehestandts, was der seye, wie er fürzunemen, anzufahen, und Christlich zu volnfüren, auch von allerley zweifelichen, verhinderlichen und disputirlichen Fällen, so sich vor und in demselben auf mancherley Wege zutragen, genannt Ehesachen, ein gründtlicher Bericht auß den Göttlichen, Natürlichen, Keyserlichen und Bäpstischen Rechten, auch etlicher nammhafften gelehrten Theologen Büchern vor viel Jahren zusammen gezogen durch Erasmum Sarcerium, und jetzt mit mehr Schrifften, so newlicher Zeit von diesem Handel außgangen, erweitert und gemehret, wie solches aus nachfolgender Verzeichnuß zu sehen, und

 nemlich:

nemlich: Fürst Georg von Anhalt, D. Martinus Luther, H. Philippus Melanchthon, D. Joann Pommer, H. Jo. Brentz, D. Georg Maior, H. Martinus Bucer, H. Henrich Bullinger, D. Melchior Kling, M. Ottho Körber, M. Joann Ireneus, M. Antonius Corvinus, etlicher hohen Schulen, sampt der Zürcher Ehegerichts Ordnung. Alles jetzt aufs newe, sampt einem fleißigen newen Register, und allerley nutzbarlichen Zusetzen zugericht, und an Tag gegeben. Franckf. am Mayn. 1569. fol. Prodiit primum hic liber 1552: deinde Isleb. 1556, f., quae editio secunda recensetur a Fabricio l. c. P. II. p. 359. sq; defenditur autem contra Melchiorem Klingium, ICtum, a Brücknero in Decis. Iur. Matrimon. P. II. p. 8. 16. 21.

Liber de Disciplina Ecclesiastica. Isleb. 1556. fol. Recensetur l. c. P. II. p. 357 sq & a Fabricio p. 357 hoc ornatur elogio: *Est hic liber vnus e bonis, nec adeo notis, quem ideo cum additamentis suis recusum dare volebat I. G. Dorscheus, prout videre est ex eius Praefat. in Admiranda Iesu Christi*)(7. Dorscheus l. c. *prudentissimum*, ait, *inter ceteros superioris saeculi Theologum, Erasmum Sarcerium, iusto commentario exposuisse media, quibus promoueri & conseruari queat vera religio.* Perplacuisse quoque Mauritio Rachelio, Pastori Lundensi in Dithmarsia, institutum Sarcerii, docent haec verba: *O disciplina, disciplina! wo bistu jetzund? Der Ehrwürdige H. Er. Sarcerius hätte dich gerne wieder in das Land beruffen, dir Bestallung und Unterhaltung gemacht, aber seiner Feinde waren zu viele, wie auch noch.* Leguntur

tur

tur isthaec in ipsius Schola Arndiana Rostoch. 1627. 8. p. 127.

Noua Methodus in praecipuos Scripturae diuinae Locos, antea ea fide & illo ordine nec edita, nec visa: quare is tandem credat, se integrum habere Methodi Sarcerianae exemplar, qui postremam hanc editionem sibi comparauerit. Basil. 1555. 8. Locos hos iussu Henrici VIII, Angliae Regis, in Anglicam Linguam esse translatos, ipse Sarcerius in Dedicatione Postillae, de qua mox, annotauit. Idem obseruauit Dietericus l. c. p. 27. Consistit autem Methodus Sarceriana in accurata Locorum expositione secundum Dialecticae & Rhetoricae praecepta. Vnde in praemissa Epistola Nuncupatoria vsum Dialecticae ac Rhetoricae in sacris contra contemtores strenue defendit. Aliam Locorum Theologicorum editionem Francof. 1538. 8. breuiter recenset Fabricius l. c. P. IV. p. 85.

In Euangelia Dominicalia, Postilla, qua facili dispositione omnium Euangeliorum textus ad locos communes dispositus est, qui & singuli ad Methodi fere formam explicati sunt, quo textus & facilius seruari possit, & pulchriori ordine explicari. Marpurg. 1541. 8.

Auslegung der Evangelien auff die Feste, durch das gantze Jar. 1552. 8.

Pastorale, oder Hirten-Buch. Isleb. 1562. fol. Est haec secunda editio, a *Guil. Sarcerio*, fil. aucta. Conf. Fabric. l. c. P. II. p. 358 sq.

Mansfeldisches Bekentniß. 1559. Valde laudat hunc librum, & prolixa ex eo excerpta dat Bieckius l. c.

l. c. p. 175. sqq. Mihi in primis placent egregia illa & Theologici candoris plena verba, quibus pag. 292 errorem, quem olim imbiberat: *Bona opera conseruare & augere fidem*, laudabiliter retractauit. *Daß die guten Wercke*, inquit, *den Glauben erhalten solten, der Meynung bin ich, Erasmus Sarcerius, etwa auch gewesen, wie in meinen Büchern zu sehen; denn mir über alle massen dieses Gleichniß wolgefiel, und meynte, ich hätte die Sache recht köstlich getroffen, wenn ich sagte, daß die guten Wercke den Glauben erhalten sollten, nemlich wie das Feuer in der Asche erhalten wird, also würde auch der Glaube und die Gnade GOttes, ja das ewige Leben in uns durch gute Wercke erhalten. Aber endlich, da ich der Sache fleissiger nachdachte, da fand ich, daß solche Meynung dem Spruche* 1. *Pet. I. zu wider war, daher ich sie auch künfftig nicht mehr gebrauchen will.* Conf. B. Neumanni Theolog. Aphorist. p. 601 sq. B. Feustkingii Palinod. Sacr. pag. 74 sq, vbi Sarcerii candor merito praedicatur.

Reliqua Sarcerii nostri, polygraphi, scripta, & alia ad eundem spectantia cogniturum ablego, praeter scriptores iam citatos, ad *Conr. Gesneri* Bibliothec. f. 222 sq. Append. Bibl. Gesn. f. 32. *Ios. Simleri* Epit. Bibl. Gesn. p. 184 sq. *Henr. Pantaleonis* Prosopogr. P. III. p. 270. *Matth. Dresseri* Isagog. Histor. P. III. pag. 218. *Melch. Adami* Vit. Theol. p. 325 sq. *Herm. Hamelmanni* Opp. passim. *Paul. Ienisii* Hist. Annaeberg. f. 71 sq. *Io. Fechtii* Appar. ad Epistol. Marbach. p. 69 sq., vbi commemo-

memorabile eſt elogium Io. Lauterbachii, dignum, quod hic etiam legatur:

Qui geris a ſancto, Sarceri, nomen amore,
Non equidem fruſtra nomen Eraſmus habes.
Relligionis bonos, artes, vitaeque decorum,
Radices vt agant ſpe meliore ſuas,
Das operam ſancto mentem perculſus amore,
Dum calamo, viua dum ſacra voce colis.
Ingenii calamo quae non monumenta relinquis,
Vt ſarta, vt maneat gloria tecta Dei?
Quae non ſuggeſto facundus ab ore Pericles
Quae decet, vt faciat, munia quisque doces?
Relligionis bonos, artes, vitaeq; decorum,
Vt Chriſto, fructu diuite, regna parent.

G. H. Goetzii Orat. de Merit. Io. Bugenhagii in Eccleſ. & Schol. Lubecenſ. in Nott. *Georg. Serpilii* Vit. Scriptor. Biblicor. P. IV. pag. 339 ſqq, vbi honorificentisſima elogia, quibus Sarcerius ornatus, ſunt collecta. *Relatt. Innox.* 1718. p. 769 ſq. *B. G. Struuii* Act. Lit. ex Mſc. Faſc. IV. p. 61. *Adr. Regenvolſcii* Hiſt. Eccl. Slavon. L. III. p. 351. *Io. Iac. Boiſſardi* Icon. P. III. n. 16, vbi notatu dignum eſt elegans hoc Diſtichon:

Dum ſarcis ſciſſas in religione cohortes,
Sarta tibi merito coelica tecta facis.

Io. Fabricii Hiſt. Bibl. Fabr. P. II. p. 359, vbi in laudem Sarcerii leguntur ſequentia: *Vir erat grauis & conſtans, vitam caſte & integre agens, oſor luxus, tempeſtiue de conuiuiis domum rediens, amans ſimplicitatis, execrator ſophiſtices & laborum tolerantisſimus: orator item diſertus, copioſus, grauis, & acu-* *leos*

leos in animis auditorum relinquens. Conf. quae attuli P. I. Athen. Lub. pag. 15.84 sqq. Vtinam tantum virum semper potuisset retinere alma Lubeca!

CAPVT IV.

De *Rectoratu* *M. GVILIELMI RVTENII.* A. 1531——1543.

§. I.

POst Bonnum in serie Rectorum M. GVILIELMVM RVTENIVM commemorat Bangertus in Catal. Rect. pag. C 4, annotatque, quod Scholam hanc per aliquot annos moderatus, ad ciuitatem Magdeburgensem (patriam fortassis) se contulerit, ibidemque (quo vitae genere, publico, an priuato? nescio) tempus consumserit vsque ad finitam Magdeburgensem obsidionem. Post hanc enim repetiit Lubecam, ibidemque priuatam haud dubie egit vitam, cum an. 1543 Matthiae Brassano relictum munus Rectoris iam delatum, vsque dum an. 1555. d. 7 Octobr. diem suum obiret. Vid. inscriptio sepulchralis Athen. P. I. p. 41 exhibita. Pleniorem vitae Rutenii descriptionem ob documentorum defectum piis historiae litterariae desideriis adscribere cogor. Pauca ista, quae de Rutenio memoriae prodidit Bangertus, studio celeberr. Ludouici Hist. Schol. P. V. p. 309 sunt renouata.

§. II.

§. II.

Collegam, ni fallor, habuit Rutenius ERASMVM SARCERIVM, Lubecam reuersum. Reliqui ipsius collegae ignorantur.

§. III.

Quod si vero vna cum Rutenio docuit Sarcerius, non est dubium, quin omnes artes ingenuae sint excultae. Rutenius tamen maximam videtur habuisse rationem studii Grammatici, quod concludo ex verbis Bangerti, Rutenium *bonum in primis Grammaticum* vocantis.

§. IV.

Neque sanctiores litterae Rutenii tempore a Praesule Lubecensi sunt neglectae. Anno enim 1538 exegeticas *in Acta Apostolorum Praelectiones* (haud dubie in Lectorio, siue Auditorio Cathariniano) habuit HERMANNVS BONNVS, Superintendens. Asseruantur eae, manu *Hermanni Grevii* scriptae, hodieque inter κειμήλια Bibliothecae Catharinianae, in quam ex Iacobaea Bibliotheca, cui dederat *Adrianus Vnfers*, peruenerunt. Sic enim codici praescriptum legitur: *Anno Dni* 1592 *Bibliothecae Jacobianae hunc librum, scriptum manu Rdi viri D. Hermanni Grevii, Ecclesiae Lubec. olim ministri, dedit Adrianus Vnfers* 27 *Novembr.* Titulus est: *In Acta Apostolorum M. Hermanni Bonni Annotationes, quas Anno* 1538 *die* 9 *Maii dictare incepit.* In fine leguntur sequentia: *Finiuit ipso die Iouis post ferias Assumptionis Mariae, Anno* 1540. Multa autem in hisce Annotationibus, a Cl. Starckio & aliis editione dignis iudicatis,

 catis,

catis, reperiuntur minime ſpernenda, quamuis de hoc commentario pro ratione temporis, quo adornatus eſt, ſit omnino iudicandum. Operae erit pretium, ſpeciminis loco ea afferre, quibus caput primum illuſtrauit. Sic autem praefatus & commentatus eſt Bonnus:

Primum omnium obſeruandum eſt, eodem conſilio eademque occaſione vſum eſſe Lucam Euangeliſtam in hoc libro Actorum ſcribendo, quo vſus eſt in conſcribenda hiſtoria Euangelii. Ideoque praefatio illa ad Theophilum ſcripta, quam praemiſit Hiſtoriae Euangelii, huc quoque debet referri, vt recte intelligere poſsis conſilium Lucae, cur hunc librum Actorum ſcribere voluerit. Vidit enim haud dubie, in tanta licentia & varietate ſcribentium futurum eſſe olim, vt incerta pro certis non ſolum de Chriſto & eius doctrina atque miraculis, ſed etiam de Apoſtolis & Vita Sanctorum conſcriberentur in publicam Eccleſiae pernitiem. Hoc enim ſemper agit Satan, vt vel deprauet verum & Euangelium, vel confictas commendationes ſanctorum mundo proponat per prauos doctores, vt neglecto Chriſto magnitudinem ſanctorum admirari & adorare incipiant homines. Proinde voluit Lucas hoc ſuo ſcripto conſultum Chriſtianis, vt habere poſſent omnibus temporibus certiſsimum quoddam argumentum, & iuſtam quandam formam recte iudicandi de vera Eccleſia & de veris operibus ſanctorum. Ideoque diſerte vocarunt veteres hanc alteram partem Euangelii Lucae *Praxes* ſeu *Acta*, & non Vitam Apo-

Apoſtolorum. Significat autem Praxes, ſeu Acta proprie expeditionem non tam priuatorum, quam publicorum negotiorum in magiſtratu, ſeu officio. In priori enim commentario ſuo depinxit Lucas Chriſtum doctorem, & Apoſtolos diſcipulos dependentes ab inſtitutione ſui praeceptoris, Chriſti. In hoc libro Actorum oſtendit ipſam praxin & acta Apoſtolorum. Hoc eſt: Quomodo iam inſtituti a Chriſto & illuminati per Spiritum ſanctum Apoſtoli praedicarint & tractarint hoc verbum, quod didicerant, & de quo iam certi erant per Spiritum ſanctum. Deinde quanto periculo vitae tutati ſint hanc doctrinam Chriſti, incognitam & inauditam antea mundo. Duo itaque potiſſimum tractat Lucas in hoc libro. Primum Apoſtolos inſtitutos a Chriſto, & illuminatos per Spiritum ſanctum praedicaſſe Euangelium. Alterum, quod propter hanc ipſam doctrinam Euangelii crucem & perſecutiones paſſi ſunt. Atque haec ſunt acta & vera bona opera, quae de Apoſtolis & ſanctis omnibus praedicari debent, vt cognitionem Chriſti ſincere retineamus, & non admiremur vitam & priuatam ſanctimoniam in aliis operibus ſanctorum. Porro quamquam non deſcribit Lucas, quomodo docuerint, & quid paſſi ſint omnes Apoſtoli, tamen titulus libri eſt non Acta Petri & Pauli &c. ſed *Acta Apoſtolorum*, vt ex his paucis exemplis, Petri, Ioannis, Iacobi, Pauli &c. diſcamus iudicare & intelligere omnium reliquorum Apoſtolorum & ſanctorum acta, vt ſentiamus, eos ſimiliter Chri-

ſtum

ſtum praedicaſſe, & hoc nomine paſſos eſſe, tametſi interim res geſtas illorum nullius hiſtoriae veritate cognitas habere queamus, hoc vno libro Actorum excepto, quem formae & exemplaris vice in vſum Eccleſiae conſcripſit Lucas, vt ad illius praeſcriptum diſcamus reliquos Apoſtolos & ſanctos omnes aeſtimare. Eſt igitur hic liber Actorum conſolatorius omnibus piis, vt ſciant, veram eccleſiam aeſtimandam eſſe non ex ſplendore & authoritate magnorum hominum, ſed ex pura praedicatione Euangelii de Chriſto, quod per illum ſine noſtris operibus iuſtificamur. Deinde vt non offendantur cruce & perſecutionibus & vtilitate verae eccleſiae coram mundo. Teſtantur enim haec exempla Apoſtolorum, credentes reiectamentum eſſe coram mundo, & niti illos nullo humano praeſidio, ſed praeſidio fidei & orationis, & expectatione futurae liberationis per Chriſtum in nouiſſimo die, & mirabiliter interim ac praeter omnem ſpem ſeruari a Deo infirmam eccleſiam in hac vita, ne prorſus conculcetur ab impiis & a Satana. Omnino enim ſentiendum eſt ex ipſis primordiis naſcentis eccleſiae, ſimilem & eundem eius ſucceſſum ſemper eſſe & manere vſque in finem mundi. Ideoque ad haec exempla Apoſtolorum ſemper oportet nos praeſentem eccleſiae ſtatum ac faciem accommodare. Referri autem debet totus hic liber, tanquam ad ſuum locum, ad articulos illos fidei noſtrae: Credo in Spiritum Sanctum, ſanctam Eccleſiam catholicam, remisſionem peccatorum. Deſcribit

ſcribit

ſcribit enim Lucas ordine, primum misſione Spiritus ſancti confirmatam eſſe doctrinam Euangelii in animis Apoſtolorum. Deinde hanc ipſam doctrinam operante Spiritu ſancto feliciter propagatam eſſe per praedicationem Apoſtolorum in augmentum eccleſiae. Tertio ſcopum hunc omnium concionum Apoſtolicarum eſſe oſtendit, quod per fidem in Chriſtum conſequimur ſalutem & remisſionem peccatorum ſine noſtris meritis.

Superiore quidem volumine.

Exordium narrationis ductum eſt a rhetorica tranſitione, qua connectit Lucas hunc librum Actorum Euangelio ſuo. Repetit autem breuiter ſummam Euangelii ſui, quod miracula & doctrinam Chriſti deſcripſit, ideoque reliquum nunc eſſe, vt aſcenſionem Chriſti & misſionem Spiritus ſancti, & quid eam ſequutum ſit, ſimiliter deſcribat. Porro dum haec omnia de Chriſto tam ſedulo inculcat Lucas, ſignificare haud dubie vult, in eccleſia nihil docendum eſſe, quam de Chriſto, & omnia ad articulos fidei de Chriſto referenda eſſe. Id quod vbique magno ſtudio oſtendere conatur, vt vel ex hoc ordine tractandi, quo ipſum vti videmus, iudicare valeamus de omnibus contrariis doctrinis.

tum facere, tum docere

Id eſt, miracula & doctrinam Chriſti, non priuatam quandam ſanctimoniam Chriſti, ſicut ſomniauerunt veteres.

ad

ad eum vsque diem

Id eſt, vsque ad aſcenſionem.

quos elegerat

Inſerit hanc clauſulam obiter, vt oſtendat, Apoſtolos ſine ſuo merito a Chriſto electos eſſe pro ſua voluntate. Electio enim eſt in eligentis beneplacito, & non in merito illius, qui eligitur.

quibus etiam ſe ipſum exhibuit

Argumenta reſurrectionis obiter repetit per amplificationem, vt occaſionem & cauſam ſimul oſtendat miſſi Spiritus ſancti. Duobus autem argumentis confirmat certitudinem reſurrectionis Chriſti, quod palam exhibuit ſe Chriſtus viuentem Apoſtolis, & quod illis locutus ſit de regno Dei propagando per praedicationem Euangelii in toto orbe.

& congregans illos

Verba Chriſti de regno Dei ſpirituali non intelligunt Apoſtoli, ideo praecipit Chriſtus, vt Hieroſolymae maneant, & expectent Spiritum ſanctum. Circumſtantia loci, Hieroſolymis, ſuam emphaſin habet. Nam vt commendaretur doctrina Euangelii, oportuit eam in certo aliquo & ſolemni loco palam de coelo reuelari, ſicut antea lex lata erat in monte Sina. Ideoque ad refellendam veterem legem, neceſſe erat, nouam doctrinam Euangelii palam in certo loco comprobari. Iuxta illud Eſa. 2: De Syon exibit lex, & verbum Domini de Hieruſalem.

ne

ne discederent Hiero.

Id est, ne alio in loco, quam Hierosolymae, expectarent confirmationem illius doctrinæ per Spiritum sanctum, & nullo alio in loco. Hic iam iacent omnes aliae doctrinae, quae non sunt confirmatae Hierosolymae per Spiritum S.

audistis ex me

Jam antea cum viuerem, & docerem Euangelium. Inculcat Christus auditum iam antea verbum, vt sciamus, post praedicatum Euangelium aliud verbum non esse expectandum, ne a Christo quidem ipso, tantum abest, ne vel ab Angelis, vel ab alio quouis spiritu. Vocat autem Christus Spiritum sanctum promissum Patris, vt sciamus, donum Dei esse, quod contingit Apostolis & Ecclesiae sine vllis meritis.

Ille igitur vbi conuenissent

Emphasis est in verbo: conuenissent.

Nihil minus intelligunt Apostoli, quam exspectandum e coelo Spiritum sanctum, sed sentiunt carnaliter, ideo se conuocari in certum locum, vt externo aliquo modo reparatio collapsi regni Israelitici instituatur a Christo. Testatur igitur hoc exemplum inscitiam Apostolorum. Atque adeo etiam ostendit ipsam necessitatis causam, propter quam oportuit venire Spiritum sanctum, & illuminare animos Apostolorum. Etenim sine illuminatione Spiritus non potest humanus animus nisi carnaliter de pieta-

te

te & Christi regno sentire, etiamsi interim Christum ipsum multa concionantem audiat.

percontabantur illum

Nam ignorabant, qua de causa nunc tam serio praeciperet Christus, vt simul conuenirent.

non est vestrum nosse

Refellit Christus simpliciter opinionem Apostolorum de certitudine temporis in reparando regno Israelitico. Hoc est, in conuertendis hominibus ad Euangelium. Q. d. Spirituale DEI regnum esse cogitabitis, non externum. Ideoque opus est, confirmari vos per Spiritum sanctum, vt testes sitis & doctores Euangelii in toto orbe: non vt aliquod externum & mundanum imperium administrent Apostoli, ideoque praeter verbi ministerium nihil vel cogitare, vel praesumere de se praecepit Christus in his, quae ad ipsius regnum pertinent.

Atque haec locutus

Confirmatio a re praesenti, seu praesenti signo. Confirmat Christus praesenti facto accensionis suae, non esse exspectandum Apostolis externum aliquod regnum, sed verbo contentos esse debere, vt illud praedicent & doceant, atque adeo non dubitent, Christum potenter nunc regnare in coelis, quamquam non videatur hoc coram mundo, & hoc ipsum comprobat testimonium Angelorum, qui monent, non esse carnaliter exspectandum Christum e coelis, sed reuersurum esse in nouissimo die.

viden-

videntibus iisdem

Vt hoc ſuum verbum de ſpirituali regno Dei confirmaret praeſenti facto, aſcendit Chriſtus palam & in certo loco ſcilicet videntibus tantum Apoſtolis. Reliquis interim hominibus abſcondita ſunt haec myſteria.

& nubes ſubduxit

Id eſt, amplius non videbatur.

Cumque eſſent defixis

Quod defixis oculis intuentur Apoſtoli in coelum, argumento eſt, naturam humanam non eſſe contentam ſimplici verbo, ſed praeter verbum reuelationes alias & apparitiones Chriſti e coelo expectare, id quod prohibet hic Angelus, dum obiurgat Apoſtolos, quod defixos oculos in coelum habent.

Viri Galilaei, quid ſtatis

Id eſt, fruſtra aliquid expectatis e coelo. Wat yſſet vorſlach, dath ghy hyr ſtaen vnnd gapen yn den Hemmel.

Sic veniet, quemadmodum

Ergo cogitate vos, vobis praedicandum interea verbum Euangelii.

Tunc reuerſi ſunt

Audito verbo Angeli, acquieſcunt Apoſtoli. Non poſſunt enim carnales animi opiniones & iudicia humanae rationis alio modo de regno Chriſti vinci & pelli ex animis, quam vt aperto verbo auſcultemus, eoque iudicium noſtrum corrigi patiamur. Deinde vt exemplo Apoſto-

lorum non ſimus ſecuri, ſed vt in orando vigilemus pro ſucceſſu Euangelii, & vt eius cognitionem confirmet in animis noſtris Spiritus ſanctus.

Iter Sabbati

Emphaſin habet. Q. D. Wo wol dath ydt ſo naby der Stadt, vnnd ſchyr harde vor deme Dore ys gewesen, ſo hefft dar doch nemant, noch hoch, edder ſyth, ſyck an dyth hoghe dreffly ke Werck gekerth, vnd dar na uth gegaen, ane alleine de cleyne Hupe der Jungeren.

Et cum introiſſent

Recenſet Apoſtolorum nomina, vt oſtendat in perſonarum deſcriptione, contemta & humilia eſſe initia regni Dei propagandi, & abiectisſimam faciem ſanctae eccleſiae catholicae. Eſt autem conſolatorium hoc exemplum, ne offendamur vilitate credentium, & admiremur ſplendorem & magnificentiam mundi, ſed vt ſciamus, eos demum eſſe veram & ſanctam eccleſiam, qui habent verum Euangelium, quamquam coram mundo ſint homines viles & contemti.

in deprecatione.

In deprecatione & obſecratione, ait, vt ſignificet Lucas, eos non ſegniter, ſed magno feruore oraſſe.

Et in diebus his exurgens

Obiter deſcribit Lucas vocationem Matthiae Apoſtoli ad Apoſtolatum, vt certum & perpe-

tuum

tuum quoddam exemplum habeat ecclesia vocandi idoneos ministros Euangelii. Primum enim causa per publicam orationem Deo committitur, iuxta illud: Rogate dominum messis, vt extrudat operarios in messem suam. Deinde personae dignae constituuntur, & electio per sortem Deo commendatur, vt nihil hic agant Apostoli priuato quodam humano affectu.

Viri fratres, oportuit

Oratio Petri generis deliberatiui est. Hortatur enim ad electionem Apostoli in locum Judae. Atque hic per occasionem praefatur multis verbis de casu & interitu Iudae proditoris. Primum vt probet ex verbo Dei, electionem necessariam esse. Ideoque citat testimonium Psal. 08: Et episcopatum eius accipiat alter. Deinde vt in Iudae casu perpetuum quoddam timoris exemplum proponat & praedicatoribus & auditoribus Euangelii, vt in hoc negotio & causa quisque timeat sibi, & non quaerat vel gloriam priuatam, vel commoda sua. Testatur enim casus Iudae, illos omnes grauissime puniendos a Deo, etiamsi aliquandiu floreant, & inique facto quaestu fruantur.

Oportet igitur

Exponit Petrus, cuiusmodi oporteat virum eligi in Apostolum, talem scilicet, qui non nuper aut hodie venit ad cognitionem Euangelii, sed qui aliquandiu versatus sit cum Christo, eumque docentem audierit. Hoc est, qui iam antea

probatus ſit in doctrina Euangelii. Atque hoc eſt, quod praecipit Timotheo Paulus, hominem neophitum non eſſe eligendum in Epiſcopum, ſed qui ad docendum aptus ſit.

toto tempore

Non qui nuper primum venerit ad cognitionem Euangelii, vel his diebus tantum nobiſcum verſatus ſit.

qui ſit vna nobiſcum

Non ſolum perſonam deſcribit, ſed etiam officium, quo fungi debet, nimirum vt teſtis reſurrectionis Chriſti ſit vna cum aliis Apoſtolis, hoc eſt, quod praedicere debeat Chriſtum reſuſcitatum dominum mortis & autorem vitae, per quem & in quo oportet omnes credentes ſaluos fieri. Hunc ſcopum perpetuo vrgere & inculcare debet Apoſtolus & verus praedicator Euangelii.

& ſtatuerunt duos

Quod ad factum electionis attinet, duo notat Lucas. Primum, quod orant Deum. Alterum, quod ſortem dant, vt in hac cauſa, quae ad Deum pertinet, omnia Deo committant, & nihil ex carnali quodam affectu agant. Porro cum ait, ſortem ſuper Matthiam cecidiſſe, ſignificat Matthiam ſine ſuo merito & expectatione factum Apoſtolum. Nam iudicio Apoſtolorum non ſolum Matthias, ſed & Ioſeph apoſtolatu dignus eſt, & Ioſeph forte dignior Matthia reputatur iuxta ſententiam Apoſtolorum. Proinde obſeruandum eſt, falli plerumque iudicia humana

na

na in eligendis ministris ecclesiae, nisi oremus Deum, vt ille ad ecclesiae suae vtilitatem dignos ministros dispiciat.

Haec ad primum caput commentatus est Bonnus, e quibus apparet, quod auditores eum Acta Apostolorum interpretantem non sine fructu potuerint auscultare. Has vero & alias Bonni Praelectiones Biblicas respiciens Ioannes Busmannus, in rarissimo Carmin. Eleg. de Laud. praestantiss. Ciuit. Lubec. (Hanover 1547.|4), post factam virorum sacri ordinis mentionem, pag. 6 cecinit:

Inter quos Bonnus censebitur ordine primus,
Namque satis durum sustinet officium.
Praedicat haud tantum crucifixi dogmata Christi,
Perficiens munus cum grauitate suum;
Quin etiam reliquis exponit Biblia doctis,
Vt fiant aliquo lucidiora modo.
Obscuris addit lucem, loca tecta reuelat,
Lectorique pio peruia quaeque facit.

CAPVT V.

De *Rectoratu* *MATTHIAE BRASSANI.* A. 1543—1552.

§. I.

Cum Lubeca abiisset Rutenius, an. 1543 ex ciuitate Sundensi arcessiuit Herm. Bonnus, Antistes, MATTHIAM BRAAS, sive,

ſiue, vt vulgo vocant, BRASSANVM, qui Rutenio ſuccederet. & Athenaeum moderaretur. Nec dubium eſt, quin res ſuas praeclare egerit, quum eſſet peritus earum artium, quibus iuuentus ad humanitatem ſolet informari. Elegantisſimus enim poëta, Ioannes Bocerus, de eius cognitione Philoſophiae ac linguarum, Hebraicae, Graecae, Latinae, cognitione, perhonorifice cecinit. Vid. Bangertus l. c. Si licuiſſet mihi, vti Bangerto, inſpicere Boceri Elegias, plura forſan in laudem Braſſani potuiſſem afferre. Sed fruſtra easdem tum alibi, tum in ipſa Roſtochienſi Academia, vbi poëſin docuit Bocerus, quaeſiui. Non minus doleo, periiſſe Epitaphium, cuius itidem Bangertus mentionem iniicit, ipſi an. 1552. 16 Kal. Febr. defuncto, a Petro Vincentio, ſucceſſore, ſcriptum. Gaudeo tamen, innotuiſſe mihi, fauore vener. Mellii, Teſtamentum, quod an. 1547 fecit. In eo ſemet ipſum vocat *Matthiam Braaß, Rectorem der Schole der jungen Jugenth der Keyſerlichen Stadt Lübeck.* vxoris quoque *Gertrudis*, & filiae *Eliſabethae* meminit. Teſtamentarios, vt vulgo dicimus, conſtituit *H. Meſter Hermannum Bunnies, Superattendenten, Meſter Peter Frymersheim, Paſtor to ſancte Jacob, Meſter Herman Wypperman, u. Meſter Peter Papperth.* Hunc Braſſanum haud dubie intelligit Ioannes Buſmannus, in Carmin. Elegiac. de Laud. Praeſtantiſſ. Ciuitat. Lubecenſ. (edit. Hanover. 1574.

1574. 4) p. 7 sq canens, & statum, qui illo fuit tempore, scholasticum describens:

Haec vrbs est etiam celebrari laude perenni,
Ad coelum pariter tollere digna caput,
Quod vigili cura, studio, magnaque moneta
Fundauit celebrem constituitque Scholam,
Artes ingenuas in qua moresque pudicos
Ingenti discat commoditate puer,
Quam regit omnigena praepollens arte magister,
Vir pius & prudens, candidus atque bonus,
Qui pueris Latiae tradit primordia linguae,
Vt recte posſint verba Latina loqui,
Quae nisi primaevis aliquis bene discat ab annis,
Ad reliquas artes non bene sternit iter:
Et vigili Logices studio fundamina tradit,
Quae fida verum discutit arte latens,
Et tenebras abigit, perplexa sophismata soluit,
Vt verum & falsum cernere quisque queat;
Rhetoricenque docet, dicendi tradit & artem,
In medio regnat quae generosa foro;
Nec non & varia veteres cum fruge Poëtas
Exponit pueris, Historicosque legit.
Vnde Latinarum fluit ingens copia vocum,
Multarum rerum cognitioque venit.

§. II.

Socium laboris scholastici Brassanum nactum esse M HERMANNVM WIPPERMANNVM, ex ipsius Testamento apparet. Hic vero quanta cum laude per spatium satis longum docuerit in Schola nostra, & Conrectoris munere non solum Brassani, sed & *M. Petri Vincentii*, *Laurentii*

 Molleri,

Molleri, M. *Iacobi Hessi*, Rectorum tempore functus sit, demonstrat Hamelmannus in Opp. p. 245 his verbis: *Mag. Hermannus Wippermannus, Lemgouiensis, vir doctus, nepos magni illius Tulichii ex sorore, per multos annos Conrectoratum in Schola inclytae Imperialis urbis Lubecae administrauit non sine laude & gloria.* Obiisse illum an. 1570 d. 15 Octobr. ex Epitaphii in templo Cathariniano inscriptione, quae legi hodie non amplius potest, refert Bangertus l.c. pag. D. Vixisse quoque an. 1545 DIETERICVM WATERMANNVM, Cantorem, Mellius in Gründl. Nachr. von Lübeck p. 228 annotauit. Qui cum Wippermanno in citato Testamento coniungitur, M. PETRVS PAPPERTHVS, ad Brassani etiam Collegas videtur pertinere.

CAPVT VI.

De *Rectoratu.* *M. PETRI VINCENTII.* A. 1552-1557.

§. I.

BRassanum excepit M. PETRVS VINCENTIVS, in Epitaphio, quod ornat Bibliothecae Elisabethanae Vratislauiensis atrium, *trium celebrium Gymnasiorum, Lubecensis, Gorlicensis, & Vratislauiensis Instaurator* appellatus. Protulit eum Vratislauiensis ciuitas, cum annus mille-

millesimus quingentesimus vigesimus & primus ageretur. Post absoluta studia Scholastica & Academica, Schola Norimbergensis Laurentiana eum, valde licet iuuenem, an. 1541 moderatorem accepit. Biennio interiecto alma Gryphica ipsum nacta est publicum Professorem. Gryphiswaldiam an. 1552 permutauit cum Lubeca nostra, huiusque ludo litterario d. 4 Nov. se praefici passus est. Muneris initium fecit die eiusdem mensis octauo (1), quo recitauit solemni ritu *Elegiam de Origine, Incrementis & Laudibus inclytae Vrbis Lubecae, ad S. P. Q. Lubecensem*, quae Elegia ita se probauit Davidi Chytraeo, viro summo, vt eodem anno illam publici iuris faceret, & Academicis praelectionibus illustraret. Neque displicuit Nicolao Reusnero, in Libro de Vrbib. German. Imperialib. eadem non sine fructu & laude vso. Conf. Cl. Molleri Isagog. pag. 443. Substitit Lubecae per quinquennium fere, &, praeter exantlatos labores scholasticos alios, elaborauit *Enchiridion obseruatae Latinitatis elegantioris in Philippica I Ciceronis*, quod *Hermanno von Dorne*, H. F., ac reliquis discipulis dedicauit. Ob res praeclare Lubecae gestas a Ioanne Bocero nitida elegia est praedicatus. Documentum fauoris, quo *Hermannus Falco*, I. V. D. & Consul Lubecensis, eum prosecutus est, capere licebit ex itinere laudati Consulis, Reipublicae Lubecensis Legati, Anglicano, cuius socium Vincentium esse voluit. Legatur Boceri Elegia

 VII,

(1) Bangert. Catal. Rect. p. C 4 b.

VII, qua memoratum iter egregie descripsit. Collectis in hac peregrinatione multis eruditionis thesauris ditatus, anno 1557 fere medio inter publicos doctores Wittenbergenses fuit receptus, & statim ad dicendi artem eloquentiae studiosis viam monstrauit. Vid. Script. Publ. Wittebergens. T. III. p. 100 sq. Sub initium an. 1558 publicam praelectionem secundi libri Iliados Homeri auspicatus est. Vid. l. c. pag. 149 sqq. Secuta est Rhetoricorum libellorum Philippi Melanchthonis explicatio, quam Calendis Martii his versibus, l. c. p. 153 sq. obuiis, indixit:

Rhetoricen multi scripserunt ante Philippum,
At scripsit nemo simpliciore via.
Illius hoc duplici contenta volumine scripta
Praelegere incipiam cras ego dante Deo.
Audiet haec, aderitque frequens quicunque studebit
Vtiliter studiis consuluisse suis.

Cessarunt autem hoc ipso anno Vincentii praelectiones ob susceptum iter Austriacum, quod in *Significatione Praelectionum publicarum post Austriacam profectionem* l. c. p. 177 sqq ipse descripsit. Vt peritiae poëseos, qua instructus fuit Vincentius, aliquod hic extet documentum, citatam Significationem iuuat repetere:

Lectio tam longo quod tempore nostra quieuit,
Et vox officio non fuit vsa suo,
Fer placide, sacris o pubes dedita Musis,
Et causam longae disce benigna morae.
Non me Lothophagi, non Solis filia Circe,
Nec Lapithum tellus, Sic aniumue mare,

Sed

Sed patriae pietas, desideriumque meorum
Optato lentum detinuere solo.
Dulces Elysiae campos, patriaeque fluenta,
Et gelidos fontes, aruaque laeta, meae,
Non nisi post quintam vidi trieterida tandem
Hospes, an ista morae non ratio aequa fuit?
Illum Caucasea genitum de rupe fatebor,
Quem patriae leuiter tangit & vrit amor.
Caesaris at porro nuper me fama creati
In fines traxit Austria terra tuos.
Pampineos montes vbi Bacchus vestit, & Istro
Iuncta, stat indomitis, vrbs, metuenda Getis
Pollet ab antiquo quae doctae Palladis armis,
At nunc & saeuo est Marte Vienna potens.
Producta in longos stant propugnacula tractus
Ardua, quae circum cuncta stupore replent
Haec videas, ludumque putes, quae plurima fallax
Graecia munita de Babylone refert.
Inuictam sensit nuper, Solimannus vt vrbem
Vndique Treïtio cinxerat hoste minax.
Rebus & infectis atque obsidione relicta,
Turpiter abducto milite terga dedit.
Imperii tantam, laetor, quod vidimus, arcem,
Nec minor vtilitas inde secuta fuit.
Namque hic de studiis & relligione locuti,
Foedera cum doctis fecimus arcta viris.
Quid? quod & alloquio vultuque fauente fruentes,
Contigimus dextram, Maxmiliane, tuam?
Maxmiliane decus patriae indelebile terrae,
In quo spem certam patrius orbis habet,

Verae

Verae assertūrum te relligionis honorem,
Ante tuos Turco nempe iacente pedes.
Orbe quod in toto veris Ecclesia votis
Optat, & ad coelum fundit anhela preces,
Pro Patris atque tua longa, fratrumque tuorum,
Totius Austriacae proque salute domus.
Interque innumeras tua Vratislauia gentes
Hanc gemit, hanc optat, pectore, voce, manu.
Pro te vota facit pia sic Respublica, cuius
Me ciuem dixi, Rex generose, tuum,
Cum me responso dixti dignatus amico,
Officium tibi non displicuisse meum.
Caetera praetereo, quae non hoc carmine dici
Attinet, atque suum sunt habitura locum.
Hic igitur fructus, quem lenta profectio laetum
Attulit, est lentae causa probanda morae.
Vnde domum salui tandem, incolumesque reuersi,
Nunc agimus grates, maxime Christe, tibi.
Et cras decliuo cum sol properabit olympo
Quartaque labentem traxerit hora diem,
Dante DEo, ad Musas iussosque redibo labores,
Post ero & totus, docta iuuenta, tuus.

Neque solum hoc anno, sed & sequentibus Academiam Wittenbergensem, (cuius an. 1561 fuit Rector Magnificus) ornauit Homerum, aliaque praelegendo, nec non edendo Programmata & alia scripta, quae in Scriptis publice propositis a gubernatoribus studiorum in Aademia Wittebergensi, a Michaële Maio collectis & editis, numero haud exiguo offenduntur. Anno 1565 venit Gorlicium, vbi Athenaeum publicum instaurauit, & quidem ex mente Philippi Melanchthonis,

chthonis, a quo etiam Schola Gorlicensis Vincentii tempore *Gymnasium Philippicum* fuit appellatum. Vtinam vero Vincentius a Crypto-Caluinismo sibi cauisset, neque ex Melanchthone, quo familiariter Wittenbergae vsus erat, labis quid contraxisset, vnde in Gorlicensem pariter ac Vratislauiensem Scholam Crypto-Caluinismum emanasse, his verbis docet celeberr. Loescherus in Ausführl. Histor. Motuum zwischen den Evangelisch-Lutherischen und Reformirten P. II, p. 186: *Der berühmte Schulmann, Petrus Vincentius, so ehemahls zu Wittenberg Melanchthonis collega gewesen, hat dergleichen auch zu Görlitz und Bresslau von sich mercken lassen, daher das Görlitzer Gymnasium so er gegründet, lange Zeit angestellt gewesen, wie es denn auch den auch den Nahmen Philippici Gymnasii geführet.* Aliam fouit de Papismo sententiam, quem omnino est detestatus. Docet hoc ipsius *Pro Concilio Tridentino Pueritiae Christianae Precatio*, heroico carmine elaborata, & Script. public. Wittenbergenss. T. IV. an. 1561. pag. k. ö sqq inserta. Tandem eum patria sibi an. 1589 vindicauit, eo consilio, vt Musas Elisabethanas moderaretur. Quo munere ita est defunctus, vt Magistratus patrius, habita meritorum ipsius ratione, eum an. 1678 d. 29 Mai. rude donaret. Placide igitur, quod reliquum fuit vitae, transegit, vsque dum an. 1681. d. 1 Octobr. e coetu viuentium exiret. Legi merentur, quae in Cl. Ludouici Histor. Gymnasior. & Scholar. passim de nostro sunt annotata. Loca iam citaui Athen. Lub. P. I. p. 42 sq, vbi & ipse nonnulla de Vincentio attuli.

attuli. Conf. p. 9 sq. Praeter scripta, iam adducta, clarum reddiderunt Vincentium

Oratio de Vita reuerendi viri Domini Iohannis Bugenhagii, Pomerani, qui fuit Pastor Ecclesiae Dei in oppido Saxoniae Witeberga, & Lector in Academia annos sex & triginta. Witeberg. 1558. 8. Integra haec Oratio, vna cum Dedicatione, recusa est in *Historia Bugenhagiana, Vitam sinceri Theologi ac purioris doctrinae assertoris, B. D. Iohannis Bugenhagii, Pomerani, eiusque merita in Ecclesiam atque litteras complectente, ad Petri Vincentii Autographon rarissimum; vna cum Cl. aliquot Autorum Iudiciis & Relatione Historico-Harmonica, ob iucunditatem & vtilitatem luci denuo reddita, studio & opera M. Christophori Frid. Laemmelii.* Hafn. 1706. 4. pag. 1 sqq. Quae editio ab hac prima, Elegias etiam Latinas Phil. Melanchthonis ac Georg. Cracouii, & Graecam Ioan. Chesselii in Bugenhagium complexa, non differt. Laudauit ob hanc Orationem Vincentium summe reu. Lintrupius in erudita de Merit. Bugenhag. in Eccles. Danic. Epistola ap. Laemmel. c. p. 108 sq his verbis: *Pie litterati orbis desideria haud parum profecto solabitur noua haec Bugenhagii Historia, ex rarissimo Petri Vincentii, viri itidem clarissimi, & Bugenhagii (cuius aliquandiu Collega) suis in Academias Gryphiswaldensem & Wittebergensem, Scholas vero Noribergensem Laurentianam, Lubecensem, Gorlicensem, & patriam denique Vratislauiensem Elisabethanam meritis, feliciter aemuli, autographo renouata.* &c. Philippi Melanchthonis hanc dicit

dicit Orationem Hamelmannus Opp. p. 291, *quam recitauit Petrus Vincentius, Vratislauiensis*, Conf. p. 1419, vbi in eandem ſententiam de Vincentio ſcribit Hamelmannus, ſine dubio ideo, quoniam inter Declamationes Melanchthonis Vincentiana Oratio reperitur T. III. pag. 772 ſqq.

Orationes duae & Epigrammata quaedam de Initiis nouae Scholae Gorlicenſis. 1565. 8.

Diſciplina & Doctrina Gymnaſii Gorlicenſis. 1566. 4. Inſerta eſt Tomo III rarisſimi operis, quod Inſtitutio Literata inſcribitur. Vid. Morhof. Polyh. T. I. L. II. c. 2. §. 26. p. m. 365.

Conſtitutiones Scholaſticae Vratislauienſes. 1570.

§. II.

Ex collegis Vincentii Lubecenſibus mihi tantum innotuerunt M. HERMANNVS WIPPERMANNVS (2) ac IOANNES PRVNEMANNVS, de quo refert Bangertus (3), quod an. 1553 ſit vita defunctus. Prouocat ille ad Epitaphium, quod ad D. Catharinae affixum columnae ipſius tempore ſuperfuit, hodie vero non amplius conſpicitur.

CAPVT

(2) Hamelmann. Opp. p. 978: *Petro Vincentio, Vratislauienſi, erat Prorector M. Hermannus Wippermannus, Lemgouienſis*.

(3) l. c.

CAPVT VII.

De *Rectoratu* *LAVRENTII MOLLERI.* A. 1557 sqq.

§. I.

Successit Vincentio LAVRENTIVS MOLLERVS, qui male vocatur *Henricus*, & cum *Laurentio Mollero*, filio, Consule Lubecensi (1), confunditur a Martin. Zeillero in Topograph. Saxon. Inferior. Francof. 1653. f. p. 156 scribente: *Das Closter zu St. Catharinen ist zum Consistorio Ecclesiastico und Gymnasio verordnet, dessen Rectores etwanngewest seyn D. Henricus Mollerus, hernach Bürgermeister alhier.* &c. Introductum eum esse an. 1557. d. 3. Mai. praesentibus Magnificis Coss. Antonio a Stiten & Ambrosio Meiero, atque a Syndico solemni Oratione inauguratum, Bangertus l. c. pag. D. memoriae prodidit. Idem refert, sed sine anni mentione, quod Mollerus Rectoris munia sponte reliquerit, molestiarum cum scholasticis muneribus coniunctarum haud dubie pertaesus. Vtrum Lubecae manserit, an vero ad alium locum se contulerit, a nemine

(1) Vid. ipsius Epitaphium, in templo Mariano conspicuum, cuius inscriptionem exhibui Athen. P. I. pag. 122. Fuisse autem eum *Laurentii Molleri*, Rectoris Lubecensis, filium, & temporis ratio docet (natus enim est Lubecae 1560) & Io. Kirchmanni testimonium confirmat. Vid. Athen. Lub. P. III. p. 419.

nemine reperi annotatum. Neque constat, quo anno e vita migrarit. De rei scholasticae, quae isto fuit tempore, statu simili ratione altum est silentium.

§. II.

Latent quoque nomina Collegarum Molleri, si solus HERMANNVS WIPPERMANNVS, (2) plus vice simplici iam laudatus, excipiatur.

§. III.

Hoc Mollero Rectore, forsan etiam editore, an. 1559, in gratiam coetus scholastici, prodierunt *Hymni & Sequentiae*, quibus emendandis HERMANNVS BONNVS vtilissimam operam nauauit. Quoniam libellus hodie pertinet ad rarissimos, & perpaucis visos, accuratius recenseri meretur. Inscriptio eius est: *Hymni & Sequentiae, tam de Tempore, quam de Sanctis, cum suis Melodiis, sicut olim sunt cantata in Ecclesia Dei, & iam passim correcta per sanctae memoriae Reuerendum virum M.* Hermannum Bonnum, *Superintendentem quondam Ecclesiae Lubecensis, in vsum Christianae iuuentutis scholasticae, fideliter congesta & euulgata.* 1559. 4. pl. 16. In fine legitur: *Edita Lubecae in officina Georgii Richolffii.* Typographus dedicauit *iuuentuti scholasticae* his verbis:

GREGI PVSILLO
SCHOLÆ LVBECEN-
SIS TYPOGRAPHVS
SALVTEM.

F Ne

(2) Bangert. l. c.

Ne puer in ſacrae ſtares penetralibus aedis
Vaniloquus, linguax, deſidioſus, iners:
Succurri vitiis has excudendo pagellas,
Cantica natiuis ſed perarata notis.
Illa vſurpato diuinos ſemper in vſus,
Diſce & in aetatis noſcere flore Deum.
Noſcendus Deus eſt, Deus eſt celebrandus in Hymnis,
Carmine, voce, ſono, relligione, fide.
Haec capias primum, puer, vt munuſcula parua,
Vberiora alio tempore prela dabunt.

Hymni & Sequentiae ſunt

1. In Aduentum Domini Hymnus Diui Ambroſii, Carmen Iambicum Archilochicum: *Conditor alme ſyderum.*
2. Alius Hymnus Diui Ambroſii, Iambicum dimetrum: *Veni redemptor gentium.*
3. Sequentia canitur per totum Aduentum: *Mittit ad Virginem.*
4. In Feſto Natiuitatis filii Ieſu Chriſti Seruatoris noſtri, Hymnus Sedulii, Carmen Iambicum Archilochicum: *A ſolis ortus cardine.*
5. Alius Hymnus Prudentii, Trochaicum Alcmanicum & Euripidio alternatim currens: *Corde natus ex parentis.*
6. Sequentia Diui Gregorii: *Grates nunc omnes reddamus.*
7. Alia Sequentia: *Eia recolamus laudibus piis.*
8. Alia, Diui Gregorii: *Natus ante ſecula Dei filius.*

9. Bene-

9. Benedicamus in die Natiuitatis Christi: *Puer natus in Bethlehem.* Legitur etiam in Luc. Lossii Psalmod. p. 28.

10. In Festo Epiphaniae Domini Hymnus Sedulii Iambicus Archilochicus: *Hostis Herodes impie.*

11. Sequentia: *Festa Christi, omnis Christianitas celebret.*

12. Sequentia: *Dixit Dominus, ex Basan conuertam.*

13. Sequentia, correcta a M. Hermanno Bonno: *Concentu parili hic te Rex Christe veneratur populus.* Loss. p. 213.

14. Sabbatis diebus in vespertinis precibus Hymnus: *Deus creator omnium.*

15. De opere, vel creatione primae diei, quae nunc est Dominica. Iambicum Dimetrum: *Lucis creator optime.*

16. De opere secundae diei Iambicum Dimetrum: *Immense coeli conditor.*

17. De opere tertiae diei, Iambicum Dimetrum: *Telluris ingens conditor.*

18. De opere quartae diei. Iambicum Dimetrum: *Coeli Deus sanctissime.*

19. De opere quintae diei. Iambicum Dimetrum: *Magnae Deus potentiae.*

20. De opere sextae diei. Iambicum Dimetrum: *Plasmator hominis Deus.*

21. Hymnus, qui canitur post Omnium Sanctorum vsque ad Aduentum, & post Purificationis Mariae festum vsque Inuocauit. Iambicum Dimetrum, *Iesu redemptor seculi.*

22. Hymnus, qui canitur in diebus poenitentialibus. Iambicum Dimetrum: *Dicamus omnes.*

23. Reſponſorium: *Afflicti pro peccatis noſtris.*

24. In Feſto Baptismatis Chriſti Introitus Miſſae Matth. III: *Baptiſatus IEſus.*

25. Hymnus, qui canitur per totum Quadrageſimale tempus, vsque ad Dominicam Iuda: Iambicum Dimetrum: *Chriſte, qui lux es & dies.*

26. Tractus, qui loco Sequentiae ſingulis Dominicis diebus in Quadrageſima canitur. Pſalm. 102: *Domine non ſecundum peccata noſtra facias nobis.*

27. Sequentia in Feſto Annunciationis Mariae: *Grates nunc omnes.*

28. Dominica Iudica, vel in Paſſione Domini Hymnus, qui canitur vsque ad Paſcha. Iambicum Dimetrum: *Rex Chriſte factor omnium.*

29. In Die Palmarum Hymnus, qui canitur ſub ſacra Communione. Elegiacum: *Gloria, laus & honor.*

30. Graduale, quod canitur loco Sequentiae in die Coenae Domini & in Vigilia Paſchae. Phil. 2: *Chriſtus factus eſt pro nobis obediens.*

31. Hymnus, qui canitur in die Paraſceues, ſtatim poſt Benedictus Trochaicum, Acatalectico & Catalectico alternatim incedens. Auctor Fortunatus Epiſcopus: *Crux fidelis.*

32. Canticum, quod intercinitur Hymno: Rex Chriſte factor omnium, in die Paraſceues: *Laus Tibi Chriſte.*

33. In

33. In Festo Paschae, seu Resurrectionis a morte Domini nostri IEsu Christi, victoris peccati, mortis & inferni. Matth 28. Marc. 16. Luc. 24. Io. 20 Hymnus. Sapphicum: *Vita sanctorum.*

34. Alius Hymnus. Iambicum Ametron: *Ad coenam agni.*

35. Introitus in die Paschae. Luc. 24: *Resurrexit.*

36. Sequentia: *Laudes Saluatori.*

37. Alia Sequentia: *Victimae Paschali.*

38. Simbolum Nicaenum.

39. Aliud, minus summum: *Credo in unum Deum.*

40. Hymnus sumptus ex Elegiaco Lactantii de Resurrectione Domini, qui canitur sub Communione: *Salue festa dies.*

41. Alius Hymnus sub Communione: *Exultandi & lactandi tempus.*

42. Regina Coeli, correctum per M. Her. Bonnum: *Rex Christe omnes in te laetamur.* Loss. p. 120.

43. Benedicamus de Morte & Resurrectione Christi. M. Herman. Bonnus: *Christus pro nobis passus est.* Loss. p. 121.

44. In Festo Ascensionis Domini Hymnus. Choriambicum: *Festum nunc celebre.*

45. Alius Hymnus. Dimetrum. Species Iambici: *Iesu nostra redemptio.*

46. Sequentia: *Summi triumphum Regis.*

47. In Festo Pentecostes Hymnus. Iambicum Dimetrum: *Veni creator spiritus.*

48. Sequentia de Sancto Spiritu: *Sancti Spiritus adsit nobis gratia.*
49. Alia Sequentia: *Veni sancte spiritus.*
50. Tertia Sequentia: *Veni sancte spiritus.*
51. Benedicamus. M. Her. Bonnus: *Quando Christus ascenderat* Loss. p. 144.
52. Dominica Trinitatis Hymnus. Iambicum Dimetrum: *O lux beata.*
53. Alius: *Te lucis ante terminum.*
54. Sequentia: *Benedicta semper sancta sit Trinitas.*
55. Sequentia de Sacramento Altaris a M. Herm. Bonno correcta: *Lauda Sion Saluatorem.*
56. Responsorium, quod sub Sacra Communione canitur. Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. 1. Cor. 11: *Discubuit Iesus.*
57. In Festo Visitationis Mariae Hymnus. M. H. B: *O Christe salus unica.*
58. Introitus Luc. I: *Repleta est Elizabeth.*
59. Sequentia, quam M. Hermannus Bonnus correxit: *Aue praeclarum mundi lumen.* Loss. p. 277.
60. Sequentia: *Coeli enarrant.*
61. Mariae Magdalenae Hymnus: *IEsu Christe author vitae.*
62. Introitus Luc. VII: *Ecce mulier.*
63. Sequentia Luc. 7. Ioh. 11. & 12: *Laus tibi Christe.*
64. Sequentia: *Iocundare plebs fidelis.*
65. Michaelis Archangeli Hymnus, quem correxit M. Hermannus Bonnus: *Christe sanctorum decus Angelorum.* Loss. p. 249.

66. Alius

66. Alius Hymnus de Angelis. M. H. W: *Deum precemur supplices.*

67. Sequentia de Angelis correcta a M. Herm. Bonno: *Summe Rex Christe.* Loss. p. 253.

68. De Apostolis Hymnus, a M. Herm. Bonno correctus: *Exultat vera Ecclesia.* Loss. p. 270.

69. Sequentia de Apostolis correcta a M. Herm. Bonno: *Christe sanctorum Praeceptor Apostolorum.* Loss. p. 269.

70. De Martyribus Hymnus, correctus a M. Herm. Bonno: *Rex gloriose martyrum.* Loss. p. 272.

71. Sequentia de Martyribus, a M. Herm. Bonno correcta: *O beata beatorum martyrum solennia.*

72. De Confessoribus Hymnus a M. Herm. Bonno correctus: *Iste confessor Domini sacratus.*

73. Sequentia de Confessoribus a M. Herm. Bonno correcta: *Ad laudes Saluatoris.*

74. De Virginibus Hymnus, correctus a M. Herm. Bonno: *IEsu corona virginum.*

75. Spiritualis cantilena, canenda & oranda aduersus infestissimos hostes IEsu Christi & sacrosanctae eius Ecclesiae: *Serua Deus verbum tuum.*

Ob egregiam operam hymnis corrigendis nauatam conuitiis quidem Bonnum proscindere ausus est Cornel. Schultingius in Bibliotheca Ecclesiastica (ex qua excerpta dedit Starckius in Vit. Bonni pag. 119 sqq); nos vero non possumus non ob laborem adeo pium & vtilem debitis eum laudibus ornare.

 CAPVT

CAPVT VIII.

De *Rectoratu* *M. IACOBI HESSI.*

§. I.

INserendus hic est, a Bangerto non memoratus, M. IACOBVS HESSVS, quamuis anni, quibus Rectoris munia obiuit, accurate non possint determinari. Videtur tamen illud explere spatium, quod inter *Laurentium Mollerum* atque *Hiobum Magdeburgum* intercedit. Coniicio hoc ex verbis, quae in Vita sua ipse habet M. Ioachimus Westphalus, Superintendens Rostochiensis. *Diuina*, inquit, *adiutus gratia, sub M. Iacobo Hesso, Scholae Lubecensis, & post Lonicero, Scholae Luneburgensis Rectore, & sene Luca Lossio tantum didici, vt anno 1573 cum fru. in Academia videre posse, ab illis, quorum subiectus eram imperio, iudicarer.* Vid. Goetzii Elog. Germanor. Theologor. pag. 81. Plura de hoc Hesso, Rectore Lubecensi, inuenire mihi non licuit.

§. II.

Collegam haud dubie habuit HERMANNVM WIPPERMANNVM, quippe qui anno demum 1570, paulo ante Magdeburgi aduentum, e vita migrauit.

§. III.

§. III.

Ex discipulis Hessi nemo mihi innotuit, praeter citatum M. *Ioachimum Westphalum*, qui de se ipso refert, quod ruri an. 1551 natus, a sutrina ad Scholam perductus, finitis studiis Academicis Rostochii Cantor Ioanneus, ex Cantore Subconrector, ex Subconrectore Diaconus Iacobaeus, ex Diacono Pastor, ex Pastore Superintendens factus sit. Conf. Goetzius l. c. p. 79 sqq, qui p. 84 editam quoque ab ipso *Concionem in Rom, XIV.* 7. 8. 9 commemorat.

CAPVT IX.

De *Rectoratu* *M. HIOBI MAGDEBVRGI.* A. 1570—1574.

§. I.

ORtum HIOBI MAGDEBVRGI, siue, vt nonnunquam ipse etiam expresſit, MADEBVRGI, Rectoris Lubecensis bene meriti, sibi vindicat Annaeberga, quae eum anno 1518 vidit prognatum. Gauisus ille est ea felicitate, vt *Ioannem Rivium*, peritissimum formandae iuuentutis artificem, praeceptorem nancisceretur. Ab hoc ita est institutus, vt ipse non solum, vna cum aliis, humaniores litteras

ras in Misnia potuerit instaurare (1), verum etiam in Scholis magno cum fructu humanitatis studia profiteri. Docuit autem Freybergae primum, deinde Misenae, ex cuius Schola Lubecam est vocatus, vt Athenaeo publico principe loco praeficeretur. Quod graue munus an. 1570. d. 23 Octobr. in se suscepit, & per quadriennium fere laudabiliter administrauit, doctissimorum virorum praeconia promeritus. Sic enim *ad D. Hiobum Magdeburgum, Rectorem Scholae Lubecensis, Praeceptorem suum*, scripsit Laurentius Finckelthusius, Syndicus deinceps Lubecensis ex iuris pariter ac elegantiorum litterarum scientia immortale nomen consecutus, & meliore fato dignus, quam duro isto, quo a seruo fuit interfectus:

Vade salutatum mea littera, vade Lobecam
Ad Iobi cultos, officiosa, lares.
Quaeris iter? dicam. Madburgi moenia primum,
Moenia virginibus nomen adepta, pete.
Quae post intrabis celebratam mercibus vrbem,
Hama cui clarum nomen habere dedit.
Hinc deflecte vias ad Lunae moenia Burgi,
Elbenaus gelida quae rigat amnis aqua.
Ad dextram locus est, Arctois proximus vndis,
Multa classe simul diuitiisque potens,
Qui tantum reliquas longe supereminet vrbes,
Inclyta Saxonici quas habet ora soli:

Quan-

(1) Laudatus idcirco noster a celeberr. I. B. Menckenio in pereleganti Disp. de Graec. & Lat. Lit. in Misnia Instauratorib. §. 31.

Quantum stellato cum lumina spargit Olympo
Sidereas superat candida Luna faces.
Hunc tu laeta subi: nec centum ex aere columnas,
Nec vereare alti limina celsa fori.
Inuenies illic gestantem sceptra Lycei,
Conspicuum titulis & pietate virum.
Sed caue, ne doctos pulses male sobria postes,
Tempora neve aditus non satis apta legas:
Totos namque dies cum det Graiae ille Mineruae,
Moeonii versans nobile vatis opus,
Ac promat longo vigilata labore sub auras,
Eruat implicitos ingenioque locos:
Haud tua suscipiet pacato carmina vultu;
Nulla importunis gratia rebus inest.
Sed vacuus forsan, donabit versibus horam,
Nec mora, quid portes, quidue, requiret, agam,
Tu modo ne longis onera sermonibus aures,
Sed breuis, haec dicta verba salute refer:
Culte vir, ille tuus quid agat scitaris alumnus?
Aut quo Castalidum diluat amne sitim.
Scilicet hic animum solita conformat ab arte,
Quae lucem obscuris addere rebus, amat.
Et quae Pierios cupienti inuadere colles,
Per dubias praebet fila sequenda vias.
Nunc & in Eloquii Campos descendit amoenos,
Arpini flagrans fluminis ipse siti.
Sidera nunc varios hominum mutantia casus
Scrutatur, cupidus mente subire polum.
Et scire, vt rapida inuersum vertigine coelum
Impellat motu cuncta trahatque suo,
Vtque simul reliqui variatis cursibus orbes
Quisque suum obliquo tramite flectat iter

Vnde

Vnde dies nocti succedant, vnde recurrens
Exactis toties mensibus annus eat.
Adde, quod his iungit priscorum dogmata vatum,
Inde petens largas cognitionis opes.
Quod canit Andini, quod Flacci Musa poëtae,
Librorumque tuos, culte Tibulle, sales.
Nunc etiam tenui deducens carmina versu
Imparibus iungit verba ligata modis.
Haec illi, vt constet studiorum meta meorum,
Eia refer nostro nomine dicta memor.
Vtque boni faciat versus vtcunque dolatos,
Scriptaque non puribus auribus apta, roga.
Namque olim Phoebo, Musisque acceptior ipsis,
Rasa magis tenui pumice verba dabo.
Longior attentam ne lasset epistola mentem,
Protinus inde abiens dic mea charta, vale.

Legitur hoc nitidum carmen (quod integrum dare volui, quoniam simul ostendit, quantum humanitatis studiorum cultorem in Finckelthusio acceperit Lubeca) in Poematib. Finckelthus. Rostoch. 1598. 4. editis pag. K 4 sq. Non minus honorificam ad Magdeburgum an. 1571 exaravit epistolam Dauid Chytraeus, M. Lucae Randovii, V. D. M. Rostochiensis, filium, futurum Scholae Lubecensis alumnum, ipsi commendans, quae epistola inter Chytraeanas legitur p. 465 sqq. Inter alia scripsit Chytraeus p. 466: *Tu quidem multos iam annos in oppido Misena, & nunc in corona vrbium Saxonicarum, hortum, seu paradisum coelestem plantas, in quo purissimae & optimae partis generis humani, tenerae videlicet aetatis, surculos Christo inseris, & in coelos ducis: seminaria Ecclesiae Dei*

ac

ac Reipubl. feliciter excolis, terramque fundas, h. e. doctores & gubernatores hominum in terris viuentium paulo post futuros instituis, & ad omnia vitae officia rectius gubernanda praeparas & expolis, ac vere θυσίαν δεκτὴν καὶ ὀσμὴν εὐωδίας Deo offers, qui vicissim omnibus studiis & actionibus tuis benedicit, & iuuentutis Saxonicae a te eruditae studia reget & prouehet, vt late fragrantem tuae pietatis, doctrinae & fidei odorem in Ecclesiis & Rebuspublicis vniuersae Saxoniae paulo post spargant, & Deum in hac vita & omni aeternitate celebrent. Huc pertinent verba Ioannis Caselii (2): *Praeerat ludo litterario Lubecae Iobus Magdeburgus, bonus senex, non minus Graecis, quam Latinis litteris eruditus.* Cum nondum annum Lubecae consumsisset, in gratiam iuuentutis Lubecae discentis vtilissimum libellum euulgauit. Sub initium enim anni 1571 edidit Lubecae in forma octaua *Epitomen* Iohannis Riuii *Atthendoriensis, in Verborum & Rerum copiam. Pro Classe prima Scholae Lubecensis.* Dedicauit libellum discipulis suis, quos sub finem Dedicationis, postridie Calend. Febr. scriptae, his verbis est allocutus: *Hunc libellum, euulgatum iam antea ab auctore ipso, vobis, Adolescentes, Scholae huius discipuli nobis commendatissimi, quum explicare vtile visum esset, nec ad manum essent exemplaria vetera, placuit typographo* (Io. Balhornio), *vt is vestri commodi gratia publicaretur denuo: cum quo ipse quoque affari vos paucis & hortari volui, vt quod propter vos suscipitur,*

(2) Vid. Nov Lit Mar Balth. 1704. p. 13 sq. vbi legitur Caselii Elogium, quo Magdeburgum ornauit.

pitur, agnoscatis, & quod vtilitatem non exiguam secum affert, id quam maximo studio amplectamini. Mea quidem apud vos commendatione libellus non eget, quem satis commendabit fructus, qui inde ad diligentes omnes vberrimus peruenturus est. Quam vero sit aliis iampridem commendatus, vel hinc notum satis est, quod transcribere multa ex eo in sua ne doctissimi quidem viri dubitauerint. Vos igitur quod vestri officii est facite, vt in discendis his praeceptis & hoc studii genere exercendo sitis seduli. Ita enim fiet, vt pietatis, virtutis & scientiae, in quae maxime vos nunc incumbere oportet, proferre aliquando in medium fructus, & communicare eos etiam possitis cum aliis. &c. Elaborauit etiam & auditoribus suis Lubecae dictauit *de Tropis & Schematibus* luculentum commentarium, quem manu Nicolai Ionae, Husensis, Magdeburgi discipuli, scriptum possideo, & humanitati doctissimi Krafftii debeo. Bangertus (3) laudat etiam *Graecae Linguae Praecepta*, concinno admodum ordine in vsum Scholae digesta, & iuuentuti cum fructu proposita. Cum bene de re scholastica merendi studio crescebant molestiae, quae facile efficiebant, vt abitum Magdeburgus meditaretur. Docent hoc querelae, quibus Epistolam an. 1573. Kal. Febr. ad Gregorium Bersmannum scriptam (4 auspicatus est: *Gaudere te ex animo scribis, mi Bersmanne, quod viuam & valeam: equidem valeo & viuo, sed vitam, vt nunc res ferunt, laboriosam & difficilem.*

(3) Catal. Rect. p. D.
(4) Conseruauit eam summe reu. Goetzius in Meletem. Annaeberg. pag. 1045 sq.

lem. Officii onus graue mihi incumbit. &c. Conf. Cl. Ludouici loc. citand. p. 59. Forsan etiam Magdeburgi abitum maturauit Manichaeismi suspicio, in quam eum hic incidisse, ex iis apparebit, quae in Cap. seq. ad an. 1576 afferentur. Abiit autem an. 1574 circa diem Ioanni sacrum Suerinum, vbi Illustrissimae iuuentuti doctrinae ac morum magister fuit praepositus. *Illustrissimos Principes Megalburgenses ad pietatem & litteras informauit*, inquit Paulus Ienisius in Hist. Annaeberg. c. 24. p. 73. Laudatur quoque idcirco a *Dav.* Chytraeo in Epistola, ad ipsum scripta, & Epistolis Chytr. p. 1064 sq inserta, cuius hoc est initium: *Meministi grauiter & vere a Plutarcho dici: Virum bonum, Principis praeceptorem, commune multis hominibus Bonum, ac velut fontem augustum & perennem esse, ex cuius sapientia & virtute publica populorum Principi subiectorum salus emanet. Cum igitur te ἀληθῶς χρηστὸν ἄνδρα Illustriss. Principi Iohanni magistrum & βουληφόρον familiarem adiunctum esse.* &c. Conf. Chytraei Orat. in obitum Ioannis, Duc. Mecklenburg., in qua non solum refert, quod Magdeburgus fuerit a studiis Ioanni, Duci Mecklenburgico, filio Io. Alberti, Ducis, circa an. 1576. sqq in Academia Lipsiensi, vna cum Ioachimo a Bassevitz, morum & aulae magistro, verum eundem etiam nominat *politi ingenii & doctrinae virum, & singulari morum integritate & grauitate venerandum.* In primis vero ipsius fidem, diligentiam, pietatem in aula ostensam praedicat Caselius l. c. Mortuo autem Principe, in patriam remigrauit. Hinc *Freibergam,*

gam, repeto verba celeberrimi Ludouici, viri vt de omni re litteraria. ita in primis de historia scholastica optime meriti quem Deus seruet!) Hist. Gymnas. & Schol. P. I. p. 57, *vocatus Scholam ornauit mirifice, iuuentutemque in vtraque lingua erudiuit studiosissime.* Ibidem an. 1597 repentina morte fuit abreptus, cum septuagesimum ac septimum aetatis annum ageret. Commemorabilis est versus, qui Freibergae in eius Epitaphio legitur:

Mane parum languens, vespere mortis erat.

Reliquit egregiam famam, quod scriptores de eo commentati demonstrant. Henrico Pantaleone teste, in Prosopogr. P III. p. 556 *scribendo & docendo atque multarum rerum cognitione omnibus bonis gratus extitit.* Iac. Burckhardus in Comment. de Lat. Ling. in German. Fat. P. I. p. 376 eum *virum perdoctum, elegantissimis scriptis clarum maxime & a pluribus collaudatum* dicit. Legantur, praeter Goetzium Meletem Annaeberg. pag. 1044 sq, alii ipsius praecones Athen. Lub P. I. p. 43 sqq iam adducti. Conf. quae dixi l. c. p. 10 sq. Addantur omnino Henr. Aug. Schumacherus in Vita Adam. Siberi p. 283 sq. Io. Dav. Schreberus in Vit. Georg. Fabricii pag. 77 sqq, quorum ille ob eruditionem, hic in primis ob pietatem Magdeburgum commendat. Scripta Magdeburgi, praeter memorata, sunt

ΕΝ ΤΟΙΣ ΓΕΝΕΘΛΙΟΙΣ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΥΜΝΟΣ ΓΛΥΚΥΠΙΚΡΟΣ. Lips. 1578. 4.

Elegiae

Elegiae Graecae Euangelicae Angelorum de Natiuitate Christi.

——— Mulierum ad Apostolos de eiusdem Resurrectione.

——— Angelorum ad Adstantes de Ascensione.

Oratio Demosthenis de Pace Graece & Latine cum annotationibus, cum praelectione Hiobi Magdeburgi. De Eloquentiae studio Principe digno adiunctae sunt Epistolae duae ad Alexandrum Macedonem, Philippi Regis filium, vna Aristotelis, altera Isocratis, eodem interprete. Witteberg. 1588. 8. Praefationem, Fribergi pridie. Kal. Iunii A. 1588 scriptam, praemisit M. *Abelus Madeburgus*, qui nostrum vocat patruum suum.

Catechesis D. Martini Lutheri, s. Capita Doctrinae sacrae cum breui explicatione, Graece & Latine. Additae sunt Sententiae sacrae accommodatae ad Capita Catecheseos. Lips. 1580. 8. Prodiit primum hoc titulo: *Sententiae Sacrae & Apostolicae Sanctorum Pauli, Petri, Ioannis &c. Graece & Latine in Locos communes collectae: vna cum Catechesi, D. Martini Lutheri, per Hiobum Madeburgum.* Basil. 1562. 8 Conf. Ludouici l. c. P. I. p. 59 sq. Pantaleon l. c: *Sententias praeclaras ex Nov. Test. collegit, & in vsum studiosorum euulgauit.*

Tabulae in Officia Ciceronis. Basil. 1564. Pantaleon l. c: *Pari diligentia Ciceronis Officia in Tabulas redegit, atque virtutum fontes inspiciendos praebuit.*

Liber de Inuestigatione Thematum ex postremis Nominum Verborumque Syllabis apud Graecos manu tantum exaratus citatur a Ienisio l. c. & aliis.

G *Sacrae*

Sacrae Imperiorum Anchorae, *seu Operis Sacri Politici ex Lutheri scriptis* mentio iam est facta Athen. Lub. P. I. p. 43 sqq.

§. II.

Ex Collegis, quos Magdeburgus Lubecae habuit, vnus tantum nominatur a Bangerto l. c., scilicet NICOLAVS BOLDEWIN; aliquos vero laboris etiam socios accepit forsan eorum, qui in Cap. seq. recensebuntur.

§. III.

Ad Collegas Magdeburgi non quidem videtur pertinere, hic tamen non est plane omittendus STEPHANVS VENATORIVS, Lubecensis. Is enim scholasticae iuuentuti Lubecensi an. 1574. m. Ian. *Orationem Ciceronis Philippicam nonam* praelegit. Docet hoc Programma, Lubecae d. 23 Ian. 1574 exaratum, quod hodieque in Bibliotheca nostra publica (5) superest, hanc prae se ferens inscriptionem: *In Praelectionem Philippicae nonae Ciceronis*, *ad adolescentem egregia & praeclara indole praeditum*, *Antonium Ludinghausen*, *viri Consularis filium*. In hoc Programmate inter alia scribit: *Ne vero vlla impedimenta incidant*, *quae mentem ab instituto alienent*, *his proximis diebus Philippicam nonam Ciceronis*, *orationem neruosam*, *& nonnulla Legum iurisque capita attingentem*, *monstrato simul Dialectices & Rhetorices vsu*, (*siquidem* Scholasticae iuuentuti, *ad cuius captum docentem sese accommodare decet*, *gratificari cupio*) *interpretabor*. ——— *Tibi* Osten-

(5) Miscell. Vol. Eo.

autem, mellitissime adolescentule, quicquid laboris, seu operae huius orationis explicationi impendetur, quam in coenobio D. Catharinae post horam 9 proximo die Iouis, Ianuarii 28, ordiar, tibi id omne deseruiet, tuoque nomini & honori consecrabitur.

CAPVT X.

De *Rectoratu* *M. IOACHIMI HANFII.* A. 1574 — 1580.

§. I.

POst Hiobum Magdeburgum Rectoris munia delata sunt M. IOACHIMO HANFIO, Francofurtensi Marchico, Rectori antea Stendaliensi, viro & doctrina & ingenuitate conspicuo. In deliciis habebat Rameam Philosophiam, quam primus Athenaeo Lubecensi intulit, & per *Praelectiones in P. Rami Logicam* cum discipulis suis communicauit. Didicit tempore Hanfii Lubecae *Samuel Gervesius*, Conrector Soltquellensis, & deinde Rector Wismariensis, qui, vna cum commilitionibus suis, easdem calamo excepit (1). Commemorantur etiam (2) ipsius *Obseruationes in Dialecticam Philippi Melanchthonis*, quas itidem discipulis dictauit. Ostendit porro, quam peritus fuerit Philosophiae & omnis humanitatis *Annotationibus in Cice-*

(1) Refert hoc ex Gervesii Epistola Ms. ad Io. Schraderum Bangertus l. c. p. D.

(2) Bangert. l. c.

ronis Tusculanas Quaestiones scriptis. Nobilissimum quoque & vtilissimum disputandi exercitium instaurauit, siquidem, Bangerto teste (3), *interdum Theses disputandas proposuit.* Quamuis itaque & docendo & scribendo & disputando egregie de Lyceo Lubecensi mereri pro virili contenderit, & praestantissimi etiam viri (quos inter est magni nominis Theologus, *Paulus Tarnovius* vid. Athen. Lub. P. II. p. 357) ex eius disciplina prodierint multa tamen fuerunt impedimento, quo minus in omnibus se cunctis probauerit, & querelis, quibus nullae vulgariores, de defectibus in re scholastica ansam praecluserit. Patebit hoc luculenter ex Visitatione Scholastica, an. 1579 instituta, cuius Acta ad an. 1579 idonea fide exhibebuntur.

§. II,

Tempore Hansii an. 1575 Superintendens eligebatur M. ANDREAS POVCHENIVS, qui eodem statim anno d. 30 Mai. publicam in Lectorio habuit Orationem, die sequenti *Praelectiones in Augustanam Confessionem* auspicatus. Αὐτόγραφον harum Praelectionum, quod Amicus mecum communicauit, inspexi, & mutilatum istud esse, tanto magis dolui, quanto praestantiores sunt hae Praelectiones. Inscriptio est: *Enarratio Augustanae Confessionis, autore M. Andrea Pouchenio, Seniore, qui anno Domini 1575, postridie Trinitatis, siue trigesimo die Maii, postquam Superintendens in Ecclesiam Lubecensem introductus esset, declamauit in publico Lectorio, & altero die*

(3) l. c.

die subsequente 31 Maii siue prid. Calend. Iunii ipsam praelectionem huius libri feliciter auspicatus est. Ratio tractandi apparet ex praemissa *Methodo generali praecipua capita breuiter ostendente, ad quae doctrina in singulis Locis hisce dogmaticis commode referri potest & debet*, quam methodum, a Pouchenio obseruatam, ob praestantiam hic exhibebo:

„Primum diligenter obseruanda est Grammatica enarratio vocabulorum, quibus Ecclesia „in rebus ipsis declarandis vtitur, & simul consi- „derentur vocabulorum discrimina, & vnde il- „la in Ecclesiam translata sint. Triplex enim „eorum differentia est. Alia sunt Scripturae „propria, quorum vox & significatio ex sola „Scriptura petenda est. Dissimilis enim ea pror- „sus est, & abhorret a consuetudine aliarum „linguarum, vt Iustificare, Iustitia, Gratia, „Peccatum, Crux, &c. Alia ex communi lo- „quendi consuetudine desumta & in Ecclesiam „translata sunt. Horum proprietas inquirenda „est ex iis linguis, vnde nata sunt, vt Scanda- „lum, Euangelium, Λύτρον, Απολύτρωσις, &c. „Alia nec ex phrasi scripturae, nec communi „vsu sermonis nata sunt, sed ad retegendas hae- „reticorum fraudes & insidias, & verae sententiae „illustrationem ab orthodoxis Patribus inuen- „ta sunt, quae vocantur vocabula noua. Cum „enim haeretici in loquendo imitarentur phra- „sin scripturae & orthodoxorum, nihilominus „autem sententiam falsam retinerent, Ecclesia „hisce & peculiaribus suis vocabulis dolos eo- „rum nudauit, & veritate illustrata se ab ipsis se-

 iunxit.

„iunxit. Eiusmodi ſunt Eſſentia, Subſiſtentia „Perſona, ὁμοούσιος, Peccatum Originis, Peccatum Veniale, Mortale, Poenitentia, Sacramentum, Bona Opera.

„Et huc pertinet commonefactio de discrimine formularum loquendi obſeruando, vt propria ab impropriis & minus commodis discernantur. Summa totius doctrinae, ſeu ſtatus in quolibet loco recte & perſpicue inquirendus & conſtituendus eſt. Inde & doctrina cuiusque loci extruitur, & ad eius confirmationem & teſtimonia accommodantur, ſine hac obſervatione in incertum vagatur tractatio. Conducit haec obſeruatio ad id quoque, vt perſpiciatur, quando & quomodo ſtatus vel ab adverſariis inſidioſa transpoſitione deprauetur, vel quae diuerſis temporibus aliter diſputandi in eodem loco dogmatico cauſa fuerit, quod non idem ſemper omnibus temporibus ſtatus diſputationis fuerit. Et ſimul illud hinc perſpicitur, cur veteres in earundem rerum explicatione disſimiliter ſunt locuti.

„Saepe ſumma totius alicuius loci vel Definitione, vel Diuiſione, vel breui Regula, tanquam theoremate, comprehenditur. Horum itaque theorematum vera ſententia inquirenda eſt, & vſus eorum conſiderandus, & obſervandum eſt, quo conſilio ſingulae voces in iis ſint poſitae, & quid moneant.

„Quia tota doctrina coeleſtis e Scriptura depromitur, vtile eſt, obſeruare, in quibus Scripturae ſententiis ſeu locis propria cuiusque doctrinae

„doctrinae ſedes ſit, vbi eam Spiritus S. ex pro-
„feſſo tractet & explicet. Haec diligentia ad id
„conducit, vt vera ſententia perſpicue cogno-
„ſcatur & teſtimonia accommodentur non im-
„pertinentia & peregrina, ſed congruentia &
„appoſita & vrgentia, & propria ab impropriis
„& minus congruentibus diſcernantur.

„Quinto vtile eſt & neceſſarium, teſtimonia
„verae ſententiae in vno quolibet loco ex ſcriptis
„patrum & hiſtoria antiquitatis primitiuae Ec-
„cleſiae conſenſum ſubiicere. Hoc prodeſt ad
„vetuſtatem doctrinae confirmandam contra in-
„cuſationem vel ſuſpicionem nouitatis. Eccle-
„ſia Dei omnibus temporibus eandem vocem
„doctrinae amplexa & profeſſa eſt, etſi alias plus,
„alias minus lucis habuerit. Et hinc conſpici
„poteſt, qui fuerint teſtes verae ſententiae, &
„qui commodius, qui vero incommodius locu-
„ti ſint.

„Sexto. Poſt verae ſententiae explicationem
„& confirmationem prodeſt per Antitheſin an-
„notare hiſtoriam certaminum veterum & re-
„centium, cuius exemplum in ſingulis locis
„Confesſionis huius oſtenditur. Et id com-
„modisſime ita fieri poteſt, ſi oſtendatur, quo
„loco & tempore, quibus autoribus & qua oc-
„ſione haereſes enatae ſint, quae Scripturae te-
„ſtimonia ad earum confirmationem detorta
„ſint, & per quos & e quibus Scripturae funda-
„mentis veritas e contrario defenſa ſit.

„Poſtremo quia Theologia non conſiſtit in ſo-
„la cognitione & θεωρίᾳ, ſed in quotidiano vſu.

„Matth 7. Luc. 12: seruus, qui scit voluntatem
„Domini. Io. 15: Vos amici mei estis, si fece-
„ritis, quaecunque praecipio vobis. Rom. 2:
„factores legis iustificabuntur. Iac. 1. ad
„πρᾶξιν cuiusque loci doctrina transferenda est,
„in veris exercitiis poenitentiae, fidei & nouae
„obedientiae, patientiae, spei, consolationis,
„inuocationis &c. Haec commonefactio & ad
„institutionem & ad pietatem pariter conducit.
„Haec capita in explicatione singulorum obser-
„vata totam doctrinam illustrabunt.

Ex his apparebit, quod labor Pouchenianus Augustanae Confessioni impensus non solum quantitate molis, sed etiam virtutis sese commendet. Lucem, si quid ego iudico, omnino meretur.

§. III.

Ex Collegis Hansii nominandus primum est M. NICOLAVS VORSTIVS, Conrector, qui, natione Brabantus, ex patria, in qua scholasticum etiam munus administrauit, expulsus a Lubecensibus receptus, & publico ludo litterario fuit secundo loco praefectus. Quo anno hoc factum, non quidem constat: certum tamen est, quod iam an. 1575 Conrectoris officio sit functus. Hoc enim anno d. 20 Maii ad eum dedit David Chytraeus epistolam, in cuius inscriptione *Prorector Scholae Lubecensi* appellatur. Imo vero iam isto anno abitum a Lubecensibus meditatum eum esse, ex citata epistola, quae integra legi potest in Chytr. Epist. p. 172 sq, haud obscure apparet. Sic enim p. 173 scribit Chytraeus

traeus: *Ceterum ad tuam deliberationem quod attinet, omnino tibi suasor sum, ne ad Batauos tuos in hoc rerum statu redire nimium properes, si, quod reliquum est vitae, consumere in scholis aperiendis & regendis voles: neque isthic stipendium, quo te & familiam in tanta rerum omnium caritate honeste alas, consequi potes, vt plerumque Principes & Respubl. in rebus inutilibus sumptuosissimi, in fouendis studiis & doctoribus parcissimi sunt: mihi curae erit, vt honestum locum & te dignum prima occasione nanciscaris. Velim autem, te quam primum ad nos expatiari, vt coram colloqui de rebus omnibus aperte possimus.* Confirmat isthaec alia eiusdem Chytraei ad Vorstium epistola, quae extat p. 302 sq, & inter alia habet sequentia: *Tua etiam consilia de migratione Emanuel ad DEI gloriam & tuam salutem dirigat. De Gustrouiensi schola cum Superintendente proximis diebus locutus sum, qui suum & Rectoris Omichii animum tibi addictum esse ostendit.* &c. Substitit tamen Lubecae ad annum saltem 1584, quod docet epistola Chytraei hoc anno ad ipsum scripta. Vid. Epist. Chytr. p. 5⁽9. Imo ad an. 1586 quod apparet ex eius Grammatica. Ni fallor, Lubecae etiam mortuus est. Coniicio hoc ex verbis Pouchenii mox adducendis. Bene autem de Schola meritus est Vorstius, dum duos libellos scholasticos edidit. Scilicet

1. *Elementa Hermanni Bonni ad maiorem Grammaticam concinnata.*
2. *Grammaticae Latinae Philippi Melanchthonis Compendium, sed de verbo fere ad verbum ex maiori descriptum, ne pro vna Grammatica geminam iuventus*

uentus ediscere cum temporis & profectus iactura cogatur, iussu & mandato amplissimi Senatus & R. Ministerii Lubecensis a Nicolao Vorstio, Brabanto, in Schola publica Prorectore, concinnatum. 1576. 8. *Cum priuilegio ad sex Annos.* Priuilegium ideo adiicio, quoniam certum praebet argumentum, Vorstium Bonni Elementa edidisse. Ita vero se habet: *Amplissimae Reipub. Lubecensis Senatus auctoritate cautum est, ne quis hoc Compendium ex Grammatica maiore Philippi Melanchthonis descriptum, aut etiam Elementa Bonni ad Maiorem illam Grammaticam concinnata a Nicolao Vorstio, Brabanto, in toto hoc territorio Lubecensi imprimat, aut alibi impressum in eodem diuendat, aut diuendi curet, sine consensu & permissu Assveri Kroeger, ciuis & typographi Lubecensis, intra annos sex, sub poena confiscationis omnium librorum & multa in diplomate expressa. Datum Lubecae Vandalorum mense Maio.* 1576. Dedicauit Vorstius librum Senatui ac Ministerio Lubecensi, &, post nonnulla de Grammatices vtilitate dicta, litteris mandauit sequentia, digna, quae ex libro hodie fere deperdito hic repetantur: *Cum primum flammae ciuilis incendium & vorago Belgicam nostram olim florentissimam calamitose depascens, me, cum coniuge & paruis liberis, scholastica functione & fortunis exutum, ad ignotas sedes quaerendas adegisset, atque labentissima Lubeca veluti patria extorrem in scholam recepisset, puerilibus studiis, nostro quidem iudicio, damnosam praeceptionum Grammaticarum inuenimus diuersitatem, dum aliud atque aliud ex maiori*

ri D. Phi. Grammatica descriptum Compendium, seu verius dispendium, pro classium & profectuum diversitate proponeretur. Quae res quantum iuuenilia ingenia turbet, profectumque remoretur, dum res eadem aliis atque aliis verbis, ordine haud raro mutato, discendumque quid proponitur, quod postea dediscendum est, lector aequus facile diiudicaverit. Hic omni dubio procul vel stentoria voce impetuosius occinent quam plurimi illud Horatianum: Quicquid praecipias, esto breuis. Illa postrema totius Grammaticae editio, quamuis etiam ex emendatione Micylli, artem auspicantes, vel ipso Philippo teste, quum in locupletandis praeceptis modum adhiberi velit, deterrebit. Precium graue, dum tenuioris fortunae puerorum manibus assiduo corrumpuntur vsu ipsi codices maiores, saepius non sine parentum grauamine numerandum, silentio praeterimus. Esto sane. Compendia rudibus puerorum ingeniis proponenda non negamus, imo hic ipsi proponimus. Sed τὰ ἀυ]ὰ ϖεὶ τῶν ἀυτῶν, hoc est, ita ex maiori deductum Grammatica, vt a calce ad caput cum ea conueniat ac respondeat, adeo vt quidquid in inferioribus classibus memoriae mandauerint, in superioribus minime mutanda, sed ex maiori quaedam ante omissa, sint adiicienda. De hac ipsa praeceptionum diuersitate paulo post aduentus nostri initium cum Reuerendis Dominis Pastoribus eruditissimis, atque etiam cum M. Ioachimo Hansio, domino nostro Archididascalo, viro doctissimo, quando contulissemus, liquido hoc responsi tulimus: Grammaticae praecepta non eodem tantum ordine, &

verbis,

verbis, verum etiam iisdem syllabis, rudibus puerorum ingeniis inculcanda esse. Hoc igitur meum Compendium eo, quo prodit, modo concinno, & concinnatum porro trado clarissimo viro M. Andreae Pochenio, *Ecclesiae Lubecensis supremo inspectori, in re literaria iudicii tam exacti atque dextri, vt optimo iure Aristarchi virgulam quis eum appellet. Is quum rationes nostras audiuisset, & iuvenilia studia penitius introspexisset, consilio cum amplissimis dominis Consulibus & Senatoribus prudentissimis, ac R. viris dominis Pastoribus incorruptissimis communicato, nomine amplissimi Senatus & R. Ministerii praecepit, vti quod superesset, eodem cursu ac tenore absoluerem: rationem post inueniendam, qua prelo subiici acedi posset Quidquid autem huius opellae est, vestrae Celsitudini, amplissimi & ornatissimi domini Consules ac Senatores multis de causis omni obseruantia semper mihi colendissimi, atque Sacrosancto Ministerio Reuerendissimo dedicare consultum mihi visum fuit, vt quemadmodum V. ampli. & Reuerentiae mandato descriptum est, eiusdem auspiciis inuulgatum maiori cum gratia & auiditate ab ingenua pube, filiolis vestris, atque totius reipub. pueritia expetatur & edificatur.* &c. Alia, ni fallor, est huius Compendii Vorstiani editio, diu quidem a Pancratio Crugerio (de quo in Cap. sq.) impedita, tandem tamen, vt videtur, luci reddita. Haec enim habet Pouchenius, Superintendens, in Scripto ad Commissarios d. 2. Aug. 1587. T. II. Act. Min. Lub. f. 550. a: *Ja hat auch mit grosser*

grosser Ungestümigkeit ziemliche lange Zeit verhindert, daß das Epitome Latinae Grammaticae Phil. Melanchthonis, so der Conrector (seel. Gedächtniß) gestellet, nicht hat müssen anderweit in den Druck gegeben werden, keiner andern Ursach halben, denn daß die alte rechtschaffene praecepta Grammatices aus der Schulen proscribirt, und sein unbekanntes und unerweisetes, unapprobirtes Ding nur darinn herrschen sollte.

Singularia nonnulla de Vorstio in Actis ann. 1579 & 1580 infra occurrent.

§. IV.

An. 1576 Manichaeismi labe Schola legitur purgata in Act. Minist. T. III. f. 89, vbi isthaec extant: *Manichaeismus per Hiobum Rectorem, & eius affinem Adamum* (4) *in Scholam nostram introductus, per Dnum Superintendentem rursus explosus est, addito seuerissimo mandato, ne praeceptores Catecheseos & Confessionis formulas antea a Hiobo praescriptas in posterum pueris traderent, sed tantum Lutheri Catechismum minorem Germanicum & Latinum iuuentuti proponerent.* Haec iisdem verbis scripta reperiuntur l. c. Ceterum non memini de Magdeburgi Manichaeismo vnquam aliquid vel legisse, vel audiuisse.

§. V.

Circa eundem annum commemorabile est seuerae disciplinae scholasticae exemplum, in cit. Act. f. 90 his verbis descriptum: *Scholasticus Osnabru-*

(4) Quodnam sit huius ADAMI, Scholae sine dubio Collegae, cognomen, me ignorare fateor.

nabrugensis cum in Schola impingendo alapam paruo puero labefactasset, imo ex ore eiecisset, dentem, voluit Dn. Rector petulantiae istius sumere ab eo poenas. Hoc cum ille ferre nollet, misit Rector vocatum publicos ministros die Bödelt. *Quos cum scholasticus praesentes animaduerteret, viam vi facit, & effracta fenestra consulit sibi fuga. Ea res delata est ad Senatum, cuius mandato postea scholastico interdictum est ciuitate. Hic cum intelligeret, sibi non licere tuto versari in vrbe, proficiscitur Rostochium, inde Hamburgum, tandem in patriam suam. Vbi cum impetrasset litteras, quibus Pastores & docti viri pro illo intercederent apud dn. Superintendentem & Pastores, sistit se hodie (d. 26 Ian.) in publico conuentu, submisse rogans, vt sibi ignoscatur, & vt rursus in Scholam recipiatur. Vbi cum singuli sententiam dixissent, conclusum est, ipsum rursus recipiendum in gratiam, ita tamen, vt fiat hoc de voluntate Dnn. Consulum. Ea impetrata debere ipsum prius Dn. Rectorem, & postea ordine reliquos praeceptores omnes accedere, ab illis veniam petere, & cum illis in gratiam redire, tandem in prima classe subiicere se poenae praesentibus discipulis.*

§. VI.

Collegae porro, quos an. 1577 habuisse Hansium, auctor est Bangertus (5), sunt M. IOANNES MEINECKE, Subrector, an. 1578 ob ingrauescentem aetatem ad Cantoris munia obeunda retractus: IACOBVS ab HOEGE, Cantor, propter eandem causam ad quartam classem transla-

(5) l. c. pag. D 1.

translatus: IOACHIMVS PASCHASIVS, Soltwedelensis, de quo in Cap. sq. plura annotabimus: M. NICOLAVS STINTIVS, ex Schola vocatus an. 1579. d. 9 April. ad Ecclesiam Iacobaeam, in qua Symmystae munus egregie obiit, vsque dum an. 1609. d. 17 Mart. ad Ecclesiam triumphantem transiret (6): NICOLAVS BALHORNIVS atque CASPAR MEINART, de quibus omnibus mox in Act. ann. 1579 & 1580 iudicia occurrent.

§. VII.

An. 1579 d. 23 Mart. habita est *Visitatio Scholae*, in qua quid actum, declarant sequentia, quae leguntur T. III Act. Minist. f. 127: In praesen„tia Visitatorum iussit Dn. Superintendens „Scholae Rectorem M. *Ioachimum Hansium* ad „conscientiam dicere, quid in suis Collegis de„sideraret. Ille exorsus a summo vsque ad imum „accusauit (excepto Stintio & Casparo) pariter „omnes negligentiae. Praesertim in Dn. Con„rectore requirebat maiorem diligentiam & fi„delitatem, querebatur autem, quod praeter „vnam Prosodiam nihil fideliter traderet, cuius „causam dicebat esse hanc, quod in iuuentute „non ipse recte institutus esset. Vnde rursus: „Quodque parum nouit, nemo docere potest. „Querebatur praeterea de moribus, quod mi„nime tales essent, quales istiusmodi personam „decet.

In

(6) Act. Minist. T. III. f. 136 sq. Mellii Gründl. Nachr. von Lübeck pag. 122.

„In Subconrectore querebatur somnolentiam, „& requirebat maiorem alacritatem. Und da „er darûber gestrafft vnd zum Vleiss vermahnet „were, hette er geantwortet: es were die Be„soldung zu klein, wen ihm die verbessert wer„de, wolte er mehr Vleis anwenden, iuxta il„lud: Kupffern Geltt, kupffern Seelmessen. „Ad haec respondebat Apollonius: Stipendium „dari diligentibus, non negligentibus. Debe„re ipsum prius edere specimen suae diligentiae, „ita vt illud in profectu discipulorum deprehen„di possit, tum Senatum compensaturum au„gmento stipendii ipsius diligentiam, alias mi„nus.

„In Cantore laudabat Rector voluntatem & „conatum, sed dicebat, deesse vires & erudi„tionem.

„Ioachimum dicebat anniti pro virili, & se „optima spe teneri, ipsum, quod hactenus „neglectum erat, in postremum recompensa„turum.

„Balhornium esse quidem negligentiorem, „sed hoc illi condonandum propter aduersam va„letudinem.

„Casparum esse diligentem & assiduum.

„Cum ad istum modum Dn. Rector de singu„lis Collegis suum iudicium dixisset, vocati sunt „omnes. Ibi Dn. Superintendens cum prius „quid Dn. Rector in singulis desideraret, breui„ter narrasset, iussit vnumquemque pro se dice„re. Sed tantum abest, vt illi se peccasse fate„rentur, vt etiam aperte dicerent, se longe plus

fecisse

„fecisse, quam ex pacto deberent. Dn. Superin-
„tendens respondet: tum demum se velle hoc
„credere, si deprehensum fuisset in examine an-
„te octiduum habito. Sed in ipso, sicuti ipsi
„fateri cogerentur, deprehensam fuisse & ma-
„gnam & stupendam discipulorum inscitiam,
„cuius nullam aliam causam se putare dicebat,
„quam praeceptorum negligentiam. Quare
„cum grauiter inuectus in ipsos fuisset, minaba-
„tur nomine Praefectorum, nisi in posterum se
„emendarent, certo futurum, vt vel cum de-
„decore ad inferiores classes remitterentur,
„vel cum iactura rei familiaris dimitterentur.
„His verbis dimissi, abierunt vnusquisque in
„suas aedes.

„Darnach hat der Herr Superintendens mit
„den Pastoribus einen Abtrit gethan, und den
„Politicis tempus deliberandi gegunnet. Ha-
„bita deliberatione haben die Politici geandt-
„wortet, dass sie gantz trewlich, was Allerseitz
„gehöret, und befunden, an den Erbaren Rhat
„bringen wolten, und was den vor Bescheidt
„darauff, solt dem Ehrwûrdigen Ministerio
„wiederumb zu gelegener Zeit vermeldet wer-
„den.

„Visitatores Politici fuerunt tres Consules
„Dnn. HENRICVS PLONGES, IOANNES
„BROEKS, HERMANNVS a DOREN, &
„duo Senatores Dnn HERMANNVS a STI-
„TEN & IOANNES LVDINGHVSEN.

Qua ratione haec Visitatio sit repetita & abso-
luta, his verbis docetur l. c. f. 131 sqq: Auff heut

H dato

„dato den 6 Aprilis kommen wiederumb zu-
„ſamen der Schulen halben die drey Burgermei-
„ſter Er HEINRICH PLONGES, Er JOHANN
„BROCKSEN und Er HERMANN von
„DORN, und zwen Rhatmanns, nemlich Er
„CHORT WOLTERSEN, und Er JOHANN
„LVDINGHVSEN, neben dem Hn. Superin-
„tendenten und den Paſtoribus. Und fingk
„der Herr Burgermeiſter Er Heinrich Plonges
„ahn, daſs Sie, was am jüngſten in dem Exa-
„mine in der Schule an den Knaben, und in
„der Viſitation an den Paedagogis vor Mangel
„und Gebrech befunden, trewlich einem Erba-
„ren Rhade vermeldet hetten. Und were dis
„daruff Jhr Bedencken, Andtwordt und ſchlies-
„liche Wille.

„Erſtlich, das uff Erforderung des erwirdi-
„gen Miniſterii zu mehrern Anſehen und Nutz
„die beide Doctores Syndici bey den Examini-
„bus ſein ſollten, der eine uff dem Herbſt, als
„Doctor CALIXTVS. Der ander, nemlich D.
„WARNEBOECK uff dem Faſtelabent.

„Zum andern, das ein Erbar Rhat uff itzund
„etliche vom Miniſterio übergebene Articel und
„Punct, auch auff die vorige übergebene Sup-
„plication uffs forderlichſt antworten wolte.

„Zum dritten zeigt der Burgermeiſter durch
„den Superintendenten von wegen des Erbarn
„Rhats erſtlich dem Rectori inſonderheit, dar-
„nach den andern Collegis insgemein, und ei-
„nem ieden inſonderheit an.

„Erſtlich ſagt der Superintendent zu dem
Recto-

„Rectori. Jhr wisset, Dne Rector, wie euch „anfencklich der Rectoratus und die Inspection „Scholae bevolen, das Jhr nicht allein vor ewere „Person thun solt, was sich gepueret, sondern „neben den Knaben auch uff ewre Collegas se- „hen, und helffet verschaffen, das es allenthal- „ben recht zu gehe, die Collegae neben Euch „vleissig sein im Lesen, züchtig im Leben und „moribus, und do Jhr Mangel spüret, mit Ern- „ste einredet und beschaffet, das ein Jeder das „seine thue. Und do euch über Zuversicht je- „mand nicht gehorchen, oder sich euch wider- „setzig machen wolte, und Jhr ihme zu „schwach, dass ihr solchs an mich gelangen „liesset, ich wolte bey den Scholarchis erlan- „gen, das Jhr soltet in ewerem Ampte geschüt- „zet, und ewere authoritas erhalten werden. „Wie solches zuvorhin Euch übergeben und „befolen, also übergeben und befelen wir nun „noch euch solchs uffs newe abermals. Und „im falle do hernachmals über jemants Unfleis „oder Unbescheidenheit Klage keme, wolten „wir solchs nicht mit Jenen, sondern mit euch „zu thuen haben.

„Nun befindet sich dennoch über Zuversicht „viel unrichtiges. Als zum ersten, nachdem „Euch ein Ordo Lectionum, auch die Autho- „res, so sollen vorgelesen werden, praescribi- „ret ist, Jhr auch angenommen habet, befindet „sich, das ihr nicht die praescriptos, sondern „andere Authores, und solche, die den Knaben „viel zu hoch sein, vorleset, dadurch die tenera

„ingenia, quae a Quintiliano vasis angusti ori-
„ficii conferiret, mehr obruiret, als gebessert
„werden, und euch also nicht ad captum discen-
„tium accommodiret.

„Zum andern, das wol genug, wo nicht
„alzuviel gelesen, aber wenig, oder gar nichts
„gerepetiret werde.

„Zum dritten, das die disciplina viele laxior
„sey, als es sich gepuere.

„Zum vierten, das Jhr poenam pecuniariam
„in prima classe, und insonderheit von den gros-
„sen Gesellen nemet, dadurch manchem zu
„grossem Unrath kunt Ursach geben werden.

„Zum fünfften ist beuolen in singulis Classi-
„bus Catalogos, da die nomina puerorum, und
„die sero venientes und absentes ingezeichnet
„werden, zu haben. Und über dieselben ein
„generalis Catalogus, do aller Knaben nomina
„inne verzeichnet sein, mit welchem Jhr alle
„Wochen zweymal, als Mittwochens und Samb-
„stages durch alle Classes herdurch gehen sollet,
„und erkundigen, ob die Knaben auch alle ver-
„handen, und so etliche mangeln, oder so sie
„im Studiren, oder Schulgehen unfleissig, strax
„in die Heuser gesendet, und die Eltern oder
„Hern fragen lasset, wo ihr Knaben sein, und
„was Ursach dieselben nickt zur Schulen kom-
„men. Do finden wir aber auch mangel und
„feil.

„Zum sechsten ist zum offtermals angezeigt,
„das von den Knaben uber den vorigen gesetz-
„ten tax nicht mehr als sechs schilling zu Schul-
gelde

„gelde ein viertell Jar ſoll gefodert werden. „Nun befindet ſich aber, daſs ſolchs auch ubergangen werde.

„Zum ſiebenden klaget man auch, das die „Paedagogi auff die hohen Feſt, als Oſtern und „Weinachten, mit ſonderm Vleis die Knaben „dahin halten, ſie ſollen ſie mit Fladen und andern Geſchencken bedencken, daher denn „offt kumpt, das die Kinder von den Eltern „mit Weinen extorquiren, und ſagen, ſie dorffen nicht wiederumb in die Schule kummen, „es *ſey* den, das ſie ihren Praeceptoribus ein „Geſchencke bringen.

„Zum achten iſt auch zuvor verordnet und „geſtattet, was man von den Funeribus nemen „ſoll. Nemlich von den Reichen 12 Sch. von „den mittelmesſigen 8 Sch. und von den Armen „6 Sch. Aber hie kumpt groſſe Klage, das mans „hie nicht bey bleiben leſſet.

„Zum neunden, do man zuvor hat den Kindern in funerum deductione das Gelt in der „Kirchen ausgetheilet, nemens itzundt die Paedagogi zu ihnen, und geben darnach davon „in der Schule den Knaben ſo viel, als ſie wollen. Daraus ſuſpicion erwechſt, deſſen ſich „zu entſchlahen, laſſe man es bey dem alten „Gebrauch pleiben.

„Zum zehenden wen die Knaben in der proceſs zur Leiche gehen, ſo ſingen ſie gar unordentlich, der eine hoch, der ander niedrig, „der eine langſam, der ander haſtigen. Und „die groſſen, ſo hinten an gehen, ſingen gar

„nichts, ja meinen, es were ihren Ehren zu
„nah und eine grosse Schande, wenn sie mit
„den Kleinen in der procesß singen solten.

„Dieses ist, Dne Rector, das wir auf diß
„mal mit ewer Person wegen ewers und unsers
„Amptes aus Befehl eines Erbaren Wolweisen
„Rhats haben reden wollen und sollen, guter
„Zuversicht, Jhr werdet solches im besten von
„uns auffnehmen, allen müglichen Vleis an-
„kehren, das die Mängele eingezogen, auffge-
„hoben, gebessert werden, und alles hinfürter
„richtig möge zugehen, und wir von der Bür-
„gerschafft keine Klagen dessen mehr hören
„dürffen.

„Der Rector repetiret und antwortet auff al-
„le diese capita. Zu etlichen und den meisten
„theilen sagt er, das sie entweder nicht gesche-
„hen weren, oder er nach fleissigen erforschen
„doch nicht hette erfahren konnen.

„Etliche, sagt er, weren dermassen geschaf-
„fen, vorab die disclplinam belangen, das sie
„bishero keines weges hetten in eine Ordnung
„konnen gebracht werden. Und ob es wol un-
„müglich, das alles könne richtig werden, so
„wollte er doch mit göttlicher Hülffe, auch mit
„zu thuen seiner Collegarum, sich uffs fleissi-
„gest dahin bearbeiten, das alles, was mensch-
„lich und müglich were, geschehen solte.

„Den Ordinem Lectionum, sagt er, wolte
„er auch uffgezeichnet dem Superintendenten
„zustellen, und was ihm praescribiret würde,
„dem wolte er gerne mit allem Vleisse nachse-

tzen,

„tzen, auch an den Repetitionibus, so viel seine „Person belangen thet, nichts erwinden lassen, „in Hoffnung, es würden seine Collegae glei„ches falles solchs auch thun, da er denn mit al„lem Vleissen uber sein wolte.

„Nach diesem wurden die andern Paedagogi „semptlichen eingefodert. In ihrer Gegen„wertigkeit repetiret der Superintendens die „meisten punct und stuck, so er zuvor mit dem „Rector geredet hatte, und saget, das die Herrn „Visitatores und vorab ein Erbar Rhat, solches „hinfurter keines weges von ihnen gewertig „sein wolten. Und das sie in dem allen sich „der gepuer verhalten, und ihrem Rectori de„bitam obedientiam & reuerentiam praestirn „sollten. Ihm falle dar uber Zuuersicht von ie„mand anders befunden, mit dem wolt ein „Erb. Rhat dermassen verfahren, das es ihn ge„reuen wurde.

„Darnach wendet sich der Superintendens zu „dem Conrectori, sagende: Dne Conrector, „sintemal man zum offtermal ewren Vnfleis in „praelectionibus gespüret, auch in den moribus „Mangel und Feil, uber das die Knaben ewerer „propter imperitiam linguae Germanicae nicht „gros können gebessert werden, und man teg„lich ewer emendationem nu lange Zeit gehoffet „hat, aber wenig in dem Werck befunden; So „weren die Herrn Visitatores nicht ungeneigt, „dringender nott halben itzunder mit euch auff „andere Wege zu dencken, doch von wegen „ewers Alters, auch etlicher angezeigter Ursa-

„chen in ewer ubergebenen Supplication will „man ewrer verschonen, und noch dis halbe Jar „bis uff schirst künfftige Michaelis uff Besserung „hoffen und warten. Befindet die sich, wol und „gut. Wo anders, wirdt man thun müssen „nach Gelegenheit der Schule und Notturfft der „Jugent, & magis curandum erit publicum, „quam vnius hominis priuatum commodum.

„In den andern Classibus dieweil sichs befin„det, quod nonnulli non sint pares oneribus fe„rendis, sed lectiones & onera superare ipsorum „vires, ist man entschlossen, aus dringender „Nott eine permutation zu machen, und die la„bores zu beuelen denen, die sie etwas besser mit „Nutz der Jugent tragen können. So fragen wir „nun, ob Ihr auch gesinnet, der Permutation „euch zu unterwerffen, im falle do iemants an„ders gesinnet, der sage es frey heraus, dem„selben kan Besserung an andern Orten wol zu „gunnen stehen.

„Der Subconrector untergab sich willig deme, „was die Herrn Visitatores ordnen würden.

„Der Cantor begeret, das er mochte in seiner „Station gelassen werden. Und do solchs nicht „sein wolte, begeret er, man mochte ihm seine „Besoldung lassen. Daruff wird geantwortet, das „man in genere von einer permutation gesagt „hette, aber nicht in specie, das es ihn treffen „sollte. So müste nun das Senatus Consultum „für sich gehen, und müste der, den die permu„tation treffen würde, beyde mit dem Loco und „Stipendio, welches er in dem Loco pro suo la-

bore

„bore finden würde, zu frieden seyn. Do nun „solchs iemants untreglich, oder sich zu verbessern wüste, dem stünde es frey. Der Cantor schwieg hiezu stille. Die andern semptlich unterwerffen sich voluntati Scholarcharum.

„Hie ist auch beschlossen, das die vorige Vocation an M. *Nicolaum Stintium* geschehen, solle ratificiret, und derselbe auff diese Ostern aus „der Schulen nach S. Jacob, an Ern Henrici Mennen seine stadt, wiederumb vor einen Caplan „verordnet werden.

§. VIII.

Annum 1580 commemorabilem reddit *Subscriptio Formulae Concordiae* etiam a Collegio Scholastico Lubecensi facta. Extant T. I Act. Minist. Lubec. f. 681 sqq *Subscriptiones der bewilligten und approbirten Formulae Concordiae Communis, auf gnedigst Begehr Churf. G. tzw Sachssen, unsers gnedigsten Hern, übergeben von den Theologis auch Praeceptorn in Kirchen und Schulen der dreyen Ansehe Stette, Lübeck, Hamburgk und Lüneburgk.* In his sunt f. 683 b sq

Collegae Scholae Lubecensis

1. M. Ioachimus Hansius, Scholae Rector.
2. M. Nicolaus Vorstius, Brabantus, Conrector.
3. M. Iohannes Meineke, Subconrector.
4. Iacobus Hoege, Cantor.
5. M. Nicolaus Stintius.
6. Ioachimus Paschasius, Soltquellensis.
7. Nicolaus Balhornius, Lubecensis.
8. Caspar Meinhardt, Pirnensis.

Confer edit, Form. Concord. German. Magdeb. 1581. 4, & pro *Sitneius* lege *Stintius*: pro *Pasthasius* l. *Paschasius*. In edit. Pipping. Lipſ. 1703. 4 reperitur *Stnicius*. Cetera nomina recte expreſſa.

§. IX.

Anno eodem 1580 M. Ioanni Meineke, Subrectori, ſuffectus eſt M. ANDREAS POVCHENIVS, M. Andreae Pouchenii, Antiſtitis Lubecenſis, filius, cuius memoria (quae in nullo, quod ſciam, biographo extat) eo ſanctius hic conſeruanda, quo melius res ſuas in Gymnaſio noſtro egit. Inſeram hic eo fine rarisſimum Programma Regimontanum, (quod pro humanitate ſua mecum communicauit ſumme reu. D. Quandtius, Academiae Regiomontanae, imo totius orbis eruditi hodie decus plane ſingulare) nonnulla vel emendaturus, vel adiecturus:

Rector & Senatus Academiae Regiomontanae.

Haud ita pridem reſpublica noſtra litteraria grandem fecit iacturam, orbata Iureconſulto primi nominis *Levino Buchio*: nunc eodem praemitur fato, recrudeſcente, qui nondum cicatricem obduxit, dolore, quem concipit ex obitu viri reuerendi, clarisſimi & doctisſimi Dn. ANDREAE POVCHENII, SS. Theologiae Doctoris, eiusdemque Profeſſoris primarii, Eccleſiae Cathedralis in Cniphovio Paſtoris & in Con-

Consistorio Ecclesiastico Adsessoris dignissimi, Collegae & Amici nostri plurimum honorandi. Non dubium, quin ex obitu tantorum virorum certissima captari possint omnia futurae mutationis, quae vt plerumque periculosa est, ita Deus Opt. max. exorandus est, vt paterna sua protectione Academiae nostrae praesto sit, & ab ea, quae nocumento esse possunt, arceat quam longissime, omnia. Quanquam autem mirum non est, si provectioris praesertim aetatis homines morte subducantur, tamen si ad excellentem eruditionem accedit plurimarum rerum experientia, & inde prudentia consiliorumque maturitas, eo inquiori animo obitus eorum ferendus est, quo plus vtilitatis e vita diuturniore respublica sibi pollicitari potuit. Ceterum vt hi aliquando successerunt senioribus, ita iunioribus vicissim cedant, oportet. Quod cum nemini queat esse ignotum, non attinet plus verborum facere: praesertim cum animus nobis sit, in honorem & memoriam pie defuncti Dni Doctoris paucula cum lectoribus communicare, quae curriculum vitae ab ipso actae in se contineant. Ac vt a natiuitate eius faciamus initium, editus est in lucem Dn. D. Pouchenius Brunsuigae anno post natum Christum 1552, mense Iunio (7), patre sibi cognomine *M. Andrea Pouchenio*

(7) Rectius: 1553. d. II Sept. Sic enim ipse Pater inscripsit Calendario Eberi, quod inter Bibliothecae Goetzianae χειμήλια asseruatur, add. XI Sept: *In lucem mihi editus*

nio, viro reuerendo & eruditionis ſolidae laude commendatisſimo, tum temporis Eccleſiae Brunsvicenſis Coadiutore, poſt Eccleſiae Lubecenſis Paſtore (8) & Superintendente dignisſimo: matre *Iuditha*, matrona lectisſima & honeſtisſima, quae ex antiqua & nobili Cragiorum familia originem duxerat. Hi parentes per ſalutare illud λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαίνωσιν πνεύματος ἁγίου Chriſto inſertum mature ſtudiis conſecrarunt, cum haud dubiam ex egregia ingenii idole futurae eruditionis facerent coniecturam. Tantum igitur abfuit, vt ſpe de filio concepta fruſtrarentur, vt maiora etiam opinione perſentiſcerent. Nam vbi in ſcholis (9), quas triuales, credo a tribus dicendi artibus, vocant, fundamenta pietatis, artium & linguarum fideliter iecisſet (10), & deinceps in Academia Roſtochiana ingenium ſtudiis Philoſophicis grauiter excoluisſet, annno aetatis vigeſimo quinto (11) ſummos in Philoſophia honores ab amplisſimo

editus primogenitus meus Andreas, poſtridieque ſuſceptoribus Gerbardo Paulino & Andrea Schmide baptiſmate ablutus anno 1553. *Natus bora* 2 *poſt meridiem, Brunſuigae.*

(8) Errat auctor Programmatis. Superintendentes enim Lubecenſes non ſunt ſimul Paſtores.

(9) Brunsuicenſibus.

(10) Priuatim etiam audiuit M. Pancrat. Crugerium. Vid. cap. XI. §. IV.

(11) Rectius: vigeſimo tertio. Nam an. 1576. d. 10 April., Decano M. Io. Poſſelio, Magiſter creatus eſt.

ssimo Senatu Collegii Philosophici in dicta Academia impetrauit. Magisterii titulo insignitus cum Parentum inuisendorum ergo Lubecam (12) rediisset, ab inclyto & prudentissimo Reipublicae illius Senatu ad munus Prorectoris (13) in Gymnasio, interuentu legitimae vocationis inauguratus est. Quo in munere cum per triennium fidem, eruditionem, dexteritatem & assiduitatem mirum in modum probasset, vti testimonium Ministerii Lubecensis luculentissimo est indicio, eoque nomine optimo cuique esset commendatissimus, Senatus Reipubl. Lubecensis amplissimus a pulueribus scholasticis euocatum & honesto stipendio instructum in Academiam Tubingensem celeberrimam eum ablegauit, spe minime dubia fretus, ipsum olim ex vberrimo praestantissimi ingenii sui penu depromturum plurima, quae in rebus maioris momenti Ecclesiae possint esse emolumento. Postquam igitur totum sese studio Theologico addixisset, & tam publicis, quam priuatis disputationibus (14) strenue se exercuisset, vt non modo

(12) Hic an 1579. d. 11 Mai. sub praesidio Parentis in Auditorio Cathariniano *Disputationem de DEO* (pl. 1½. in 8) habuit.

(13) Non Prorector, sed Subrector fuit.

(14) Egregiam promeritus est laudem *Disputatione de Baptismo*, quam an. 1584 Tubingae, D. *Theodorico Snepffio* praeside, defendit. Docet hoc Epistola à Snepffio ad Pouchenium sen. an. 1584. Prid. Nonar. April. scripta, quae autographa inserta est Act. Min. Lubec. T. III.

modo sanioris doctrinae esset peritissimus; sed etiam iis instructus armis, quibus aduersarios ἐπιστομίζειν καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν posset. Exacto quinquennio supremos in facultate Theologica honores cum singulari eruditionis laude

---

III. f. 222. Cum cl. Starckius in Lubeca Lutherano-Euangelica integram eam sit exhibiturus, hic ea tantum dabo, quae ad Pouchenium nostrum & eius Disputationem pertinent. Sic autem scribit Snepffius:
Salutem in Seruatore Domino. Clariss. vir & amice singularis. Cum occasionem ad te scribendi haberem, volui pagellas has de Baptismo his superioribus diebus publice propositas, & respondente filio tuo defensas, mittere. Certe is respondendo egregium specimen dedit, quo sum maiorem in modum recreatus & delectatus. Volui autem hoc ad te perscribere, vt intelligeres, filium egregios progressus facere in Theologia, & inde voluptatem caperes eam, quae parenti optimo & doctiss. & in educatione liberorum diligentissimo debetur.—— Narrauit etiam mihi filius tuus, Dei beneficio Lubecae florere synceriorem Euangelii doctrinam, nec ferri quemquam, qui veneno Cingliano infectus sit: mihi etiam suasit, vt Proceribus vrbis vestrae Disputationem illam dedicarem: existimauit enim, eam rem confirmaturam consensionem illam doctrinae, quae inter nos est. Etsi autem ipse intelligo, hoc munusculum nimis esse leuidense, nec dignum, quod tantis viris inscribatur: tamen quia intelligebam, Illos esse egregie doctos, non dubitaui, eos etiam humanissimos fore aestimatores illius munusculi. Rogo autem D. V. maiorem in modum, vt ne grauetur quatuor exemplaria compacta ipsis exhibere, & excusare meam temeritatem, si qua hac in parte esse videbitur. Feci hoc etiam eo consilio, vt illi Consules intelligerent, filium tuum in Theologia ad eximiam laudem elaborasse; quod meum consilium credo te probaturum. &c.

laude in Academia paulo ante dicta consecutus est 13 Mart. an. 1586, cum ante biennium, Deo ita disponente, matrimonio sibi iunxisset honestissimam & omni virtutum genere ornatissimam feminam, Mariam, viri consultissimi & doctiss. Dn. Thomae Ketneri, I. V. L. & illustrium Comitum ab Eberstein Consiliarii intimi viduam, Stephani vero Chombergeri, viri strenui & praestantissimi, Praefecti Tubingensis, filiam, nunc iterum viduam. Eodem anno, cum in hac nostra Academia alter e Theologiae Professoribus vita excessisset, Illustr. Princeps ac Dn. Dn. Georgius Fridericus, Marchio Brandenburg. &c. Dux Prussiae &c. Dominus ac Nutricius noster quondam clementissimus, secundariae ipsum professioni praefecit: ad quam obeundam de consilio amicorum postquam cum vxore & familia huc appulisset, triennio post, cum reuerendus & doctissimus vir Dn. M. Iustus Hedio, Pastor Ecclesiae Lebenicensium, satis concessisset, successor ipsi a summo Magistratu designatus, & ab amplissimo Senatu Reip. Lebenicensis ad sustinendam Pastoris ordinarii prouinciam vocatus est. Huic prouinciae per annos 14 magna cum fidei, pietatis, constantiae & dexteritatis laude praefuit. Quamuis autem a Senatu populoque reipubl. Hildeshemianae ad munus Superintendentis honestis admodum & lautis conditionibus interea temporis vocatus est, certis tamen de causis in Borussia subsistere, quam ingrauescente aetate itineri tam longinquo se committere maluit. Tandem vbi

vir

vir & poeta optimus, M. Sebastianus Artomedes venenata pestilitatis lue infectus diem obiisset eius in locum vocatus & Pastor Ecclesiae Cathedralis in Cniphovio constitutus est anno 1603. Sic igitur ad finem vsque vitae, quantum per valetudinem licuit, spartam suam tam in Academia quam in templis docendo disputandoque (15) ornauit. Iam ad mores eius quod attinet, satis superque liquet, ipsum integritati, temperantiae, concordiae, aliisque virtutibus, quas in fideli mysteriorum diuinorum dispensatore requirit Apostolus, I. Tim. III, summopere studuisse, & vt auditoribus suis bono praeluceret exemplo, vnice operam dedisse. Matrimonium eius & secundum & foecundum fuit quinque liberis, filiis tribus (16), filiabus duabus. Ante biennium cum morbo non lethali quidem, sed diuturno molestoque admodum conflictari coepit, intolerabilibus pene in femore excruciatus doloribus, incassum adhibitis medicamentorum plurimis. Tametsi autem nonnunquam pedem lectulo extulit, integram tamen ab eo tempore valetudinem recuperare non potuit: donec viribus sensim deficientibus, accedenti-

(15) *Disputationes Theologicas* ac *Conciones* eum reliquisse, docet Wittenius Diar. Biogr. T. II. p. 184. Hae vero meum conspectum adhuc non subierunt.

(16) In his celebris praesertim est *Levinus Pouchenius*, D. & Prof. Theol. Regiomontanus, in quem scriptum Programma funebre superest. Extat quoque eius Memoria in Wittenii Memoriis Theologorum. Conf. Lex. Erud. Germ. p. 1761, & qui ibi citantur.

dentibusque per interualla paroxysmis (vt videbatur) hemiplecticis, animam pie & placide exhalaret 14 die Octobr. (17), inter horam tertiam & quartam pomeridianam, cum vixisset annos 61, & triduo ante ad beatam ex hac vita emigrationem sese praeparasset salutari vsu corporis & sanguinis Domini nostri Iesu Christi. Huic viro clarissimo deque Repub. nostra literaria per annos octo & viginti optime merito moestissima vidua hodierno die hora prima iusta funebria faciet: ad quorum solennitatem vt ciues Reipublicae nostrae litterariae frequentes conueniant, & pietatem suam erga Praeceptorem demortuum, obsequium vero erga Magistratum legitimum hoc officii genere testatum faciant, etiam atque etiam hortamur P.P. Regiomonti 16 Cal. Novembr. Anno 1613.

§. X.

Merita in Athenaeum nostrum Poucheniana hoc eodem anno per editionem elegantis libelli sunt amplificata. Prodiit enim *Figurata Syntaxis iuxta vetustissimos Grammaticos: succincta breuitate ex Thoma Linacro, vtili consilio ad vsum puerorum secundae classis Scholae Lubecensis excerpta per ANDREAM POVCHENIVM, Seniorem.* 8. Lubec. 1580. m. Iul. pl. 6. Praemisit libello lectu dignissimam Praefationem, qua non solum studii Grammatici vindicat necessitatem & dignitatem, verum docet etiam, quod elegantissimi

(17) Hartknochius in Histor. Eccles. Boruss. p. 538 habet diem 4 Octobr.

Linacri de emendata Structura Latini Sermonis libri (18) in nostro Athenaeo olim sint vsurpati. Dignam iudicaui hanc Praefationem, quae simul est Dedicatio, quam ex libello, hodie rarissime obuio, huc transferrem & conseruarem. Sic autem habet:

„ Praeclarae indolis & bene
„ nato puero
„ IOHANNI APOLONIO,
„ Amplissimi & prudentissimi viri
„ D. HENRICI APOLONII
„ Consulis Lubecensis
„ filio
„ M. Andreas Pouchenius
„ S. D.
„
„De artis Grammaticae necessitate & vtilitate in „omnibus facultatibus & scientiis toties a pluri„mis eruditissime & prudentissime dissertum „est, vt nihil attineat prolixe hoc loco de eodem „argumento disputare. In confesso enim est „omnibus, sine eius adminiculo infeliciter ad „aliquam eruditionem exquisitiorem aspirari, „nec in vlla arte praeclare absque illa quidquam, „quod laudem vel tant illam mereatur, praesta„ri posse. Clamat adhuc & testatur superiorum tem-

(18) Quanto in pretio olim hi libri fuerint, testimoniis Philippi Melanchthonis ac Mich. Neandri euici. Vid. mea Cogitata de conseruando maxime necessario Stili Latini puri & emendati Studio pag. 17. Add. Celeb. Burckhardi Medic. Humanit. Studior. Vind. p. 14 sqq. vbi de his libris eorumque auctore erudite disseritur.

„temporum vix dum profligata barbaries, quan-
„tum damnum eius ignorantia, non tantum in
„Ecclesiam Christi, verum etiam in Medicinam,
„Iurisprudentiam, & vniuersam Philosophiam
„secum traxerit. E diuerso vero, res ipsa pa-
„lam, & manifeste comprobauit, quantum
„lucis in Ecclesia doctrinae coelesti diuinitus
„redditum sit, veris praeceptis, & solida Gram-
„matices cognitione ab interitu nonnihil vin-
„dicatis & restitutis. Quantum nebularum in-
„vectum fuit in articulum Iustificationis, dum
„amissa vera Grammatica, ignoratum fuit, quid
„per iustitiam Dei Paulus intelligeret? Non
„enim clam est, quantum caliginis secutum sit,
„quam multos in studio Theologico remorata
„sit sub Papatu ea formula, ob Grammaticae ne-
„glectum ignorata. Quam crebro hallucinan-
„tur nonnulli non obseruata vera Syntaxi in ex-
„plicanda Phrasi; iustificamur fide propter Chri-
„stum. Quia enim ablatiuum (*fide*) nonnun-
„quam interpretantur *propter fidem*, explicatio
„haec incommoda vel meriti vel dignitatis cu-
„iusdam opinionem stabilit, & doctrinam iu-
„stificationis non solum obscurat, verum etiam
„deprauat. Nam Ablatiuus (*fide*) in hac locu-
„tione non significat causam, propter quam iu-
„sticia, seu remissio peccatorum credentibus con-
„tingit: sed tantum instrumentum, seu orga-
„num, quo fit appraehensio seu receptio gratui-
„tae remissionis peccatorum & iusticiae propter
„Christum: Ideoque rectius explicatur sic, *per*
„*fidem* vel *organo fidei*. Et ita propriae & incom-

„modae Phrases seu locutiones commonefactio-
„ne Grammatices discerni possunt. Augusti-
„nus adminiculo Grammatices, de rite ordi-
„nandis vocabulis periodorum in Syntaxi gra-
„viter & solide eos refutauit, qui praetextu dicti
„Christi (Haec est vita aeterna, vt cognoscant
„te solum verum Deum, & quem misisti JEsum
„Christum) diuinam naturam filio Dei detrahe-
„bant, & verum Deum esse negabant. Ita enim
„particulam exclusiuam Ariani construebant,
„vt solum Patrem verum Deum esse inde extor-
„querent. Verum Augustinus monstrata legi-
„tima, & vera dictionum Syntaxi, & serie, di-
„versum ostendit, & filii diuinitatem hoc eodem
„dicto asseruit. Monstrauit enim iuxta vniuer-
„salem de filio Dei scripturae consensum, Synta-
„xin huius dicti hanc esse, videlicet, vt cogno-
„scant te, &, quem misisti, JEsum Christum so-
„lum verum Deum esse. Sic toto coelo erratum
„fuit per Syntaxeos inscitiam, cum, ad convel-
„lendam politici Magistratus dignitatem, di-
„ctum Psalmi 19: Si mei non fuerunt domina-
„ti, tunc immaculatus ero, &c: vocem *mei* lo-
„co nominatiui casus ad hunc modum Romani-
„stae construxerunt: Si mei, scilicet cognati, vel
„liberi non fuerint dominati, hoc est facti Re-
„ges, Principes, vel politici Gubernatores, tunc
„ego ero immaculatus &c: Cui quaeso non vere
„Pontificia, & Cathedra Petri digna Syntaxis
„haec videatur? Quis in illa quidquam deside-
„ret, cum nata sit, & exhalauerit ex sacratissimo
„Pontificii pectoris scrinio, in quod nulla cadere
potest

„potest ruditas, omnibus thesauris inexhau-
„stae & rarissimae scientiae & eruditionis in illo,
„non secus ac in Trophonii specu, latitantibus.
„Vt autem vnius Grammaticae adminiculo plu-
„rima abstrusissima sacrae scripturae mysteria,
„Dei beneficio, hactenus rursus euoluta & illu-
„strata sunt; Ita frigescente & collabente eius ar-
„tis, principis omnium, studio fieri non potest,
„quin horribiles tenebrae in doctrina coelesti
„rursus sequantur, & barbaries, priore longe
„tetrior & pestilentior, passim inualescat, nisi
„mature hisce malis imminentibus vel publica
„autoritate obuiam itum fuerit. Hactenus lite-
„rarum temporibus felicioribus, praeceptorum
„nostrorum eruditissimorum commune & con-
„sentiens iudicium fuit, adolescentes diu in hoc
„studio detinendos esse, & diligentissime
„assuefaciendos, vt exacte regulas Syntaxios
„reddere possint, & in promptu habeant exem-
„pla autorum, si quid extra Analogiam, seu
„rectam rationem Grammatices alicubi di-
„catur. Pessime vero de discentium studiis
„mereri illos praeceptores, qui aut regulas ar-
„tis nullas tradant, aut statim eas abiiciant,
„intereaque magnificis promissis incautae iuuen-
„tuti imponant, fore, vt vsu loquendi nihilo
„minus constructiones recte discantur. Et
„poenas publice in eos praeceptores statuendos
„esse, qui praecepta fastidiant, & non tam-
„diu in hac arte discentes detineant, do-
„nec perfecti Grammatici & absoluti artifi-
„ces sermonis euadant. Iam vero, qui

„praeclare de diſcentium ſtudiis ſeſe mere-
„ri, prudentisſimeque, & agere, & ſuade-
„re, & intelligere ſibi perſuaſum habent, o-
„mnia, quae ad rectam & ſolidam tradendae
„artis Grammatices rationem faciunt, neſcio
„quo ſiniſtro ſuo & praepoſtero iudicio ducti,
„in contrariam prorſus praeceptorum iudiciis
„repugnantem conceſſerint ſententiam, dum
„dictitant, operae pretium non eſſe diutiuscule
„Grammatices ſtudio diſcentes occupari, ſuffice-
„re deſultorium quaſi eius guſtum, vſu felicius,
„quam Regulis ad eius perueniri poſſe cogni-
„tionem. Hinc nonnulli in Grammatica arte
„iuuentutis inſtitutionem ſic frigide alicubi ca-
„peſſunt, ſic ſocorditer in repetitionibus auto-
„rum eam exercent, vt ne quidem conentur, vel
„valeant, veram vim & ſententiam regularum
„diſcentibus oſtendere, nedum monſtrare, qui-
„bus legibus Syntaxeos & qua ratione exempla
„autorum congruant. Horum operam & labo-
„rem ſperet quispiam diſcentibus profuturam?
„imo nonnunquam experientia ipſa comprobat,
„multos, qui prodigioſa quadam incomparabi-
„lis ſuae eruditionis perſuaſione falſisſima tur-
„gent & ſemet ipſos pasſim admirantur &
„oblectant, ne quidem extremis labris Gram-
„matices vera fundamenta deguſtaſſe. Quo-
„rundam praeterea per temporum ſuorum iniu-
„riam, vel praeceptorum in curiam, tam ſupina
„& deploranda eſt nonnullibi ſegnities & impe-
„ritia, vt Grammaticos illuſtres vel ſolo nomine
„non norint, nedum legerint. Vni enim alicui

ſoli

„soli adeo adstricti videri volunt, vt huic ipsi, „licet parum recte intellecto, toti adhaerescant, „caeteris omnibus, qui momenta artis plenius „explicarunt, & euoluerunt, vel e sublimi, ma-„gno suo cum detrimento, despectis vel fastidi-„tis. Cum igitur aduersus talia mala, & hisce „de causis ad excitandum, adiuuandum & con-„seruandum huius artis cum primis & vtile & „necessarium studium in nostra Schola, commu-„ni consilio & conatu ferremur, & incitaremur, „praeceptoresque id e re discipulorum esse non „obscure intelligerent, ab omnibus iudicatum „est, nostris Tyronibus plurimum conductu-„rum, si praeceptorum nostrorum celeberrimo-„rum, & rectissime de vera instituendae pubis „scholasticae ratione iudicantium, consilium „vtilissimum secuti, curaremus post vulgares „Regulas ex D. praeceptoris *Philippi Melanthonis* „vtiliss. libello Grammatico, opera Micylli & „Camerarii locupletato, cognitas, adolescenti-„bus nostris Linacrum publice proponi, vt, dum „concisius & breuius praecepta huius artis e D. „Philippi Grammatica cognoscunt, simul ple-„nior quasi exaedificatio doctrinae Syntaxeos „ex eruditissimis *Thomae Linacri* libris *de emendata* „*Structura* accedat. Semper enim doctissimi „quique, quos eruditio vera & constans com-„mendauit, hoc nostro saeculo iudicauerunt & „qui artem Grammaticam recte cognouerunt, „velint, nolint idem pronunciare necesse habent, „prae Grammaticis omnibus in Syntaxi Latina „Thomam Linacrum operam vtilissimam na-

„vaſſe, & vbique exempla prudenter ab autori-
„bus electa recitare, ideoque diligentisſime hor-
„tati ſunt, vt qui ludis literariis praeſunt, ope-
„ram dent, ne hic Linacri liber de conſtructio-
„ne a ſtudioſis ignoretur, ſed familiariter notus
„fiat. Quod autem delicati & ſcioli quidam di-
„ctitent, ſibi plus aequo curioſum Linacrum
„in rebus minutis videri, horum iudicia non
„magni facienda eſſe, praeceptores noſtri pro-
„nunciauerunt. Talem enim ſubtilitatem, cu-
„rioſitatem & ſuperſtitioſam diligentiam pru-
„denter & in hoc loco adhibitam in Grammati-
„co requiri, & magnam potius laudem, quam
„vituperationem mereri, quod partim exer-
„ceat, partim acuat etiam adoleſcentum iudicia.
„Nec abs re noſtri praeceptores, & eruditisſimi
„quique ſic iudicauerunt. Res enim ipſa id
„ipſum comprobat, in noſtris etiam diſcipulis,
„qui aliquantulum iam in Linacro cognoſcendo
„proceſſerunt. Vere igitur ridiculi fuerint, iu-
„diciique ſui vanitatem omnibus eruditis exi-
„bilandam propinarint, ſi qui ſine exquiſitiore
„Grammatices cognitione, praeclarum aliquod
„& rarum eruditionis faſtigium ſe attigiſſe va-
„nius quam verius gloriarentur, vt ſic quan-
„tum posſint, a vera & conſtanti eruditione iu-
„ventutem abſterreant, & ſui tantum ſimiles
„eſſe velint. Vt igitur meo loco diſcentium ſtu-
„dia (quae ab annis plurimis colui ſummopere,
„& meo loco in celeberrima Republica Brunsui-
„genſi annos plusculos non ſine diſcipulorum
„tunc emolumento conſpicuo, & eruditorum
com-

„comprobatione honorificentissima, qui vel ho-„die eam ob causam locupletissima mihi fideli-„tatis testimonia vltro perhibent, in primaria „Schola ad D. Martinum Rectoratum gerens, „recte formare nisus sum) in nostro litterario „ludo non tantum incitarem, sed & promoue-„rem, puerorum amore ad nuces quasi repueras-„cendo raptus, paucas has paginas, in quas, „succincta, & perspicua breuitate, praecipuas „de figurata duntaxat Syntaxi Regulas e Thoma „Linacro ante annos duodeuiginti pro primis „tyronibus contraxeram, Scholasticam no-„stram pubem non nihil meo loco demeriturus, „retexui, & amicis rogantibus typographo ex-„cudendas dedi. Crediderunt enim, hoc pa-„cto ex prolixitate libri sexti Linacri, tali prae-„bita cortice & filoo quasi Ariadnaeo, facilius „primos huius studii tyrones enataturos, & „euasuros, maioreque studiorum fructu postea „in Linacri praeceptis percipiendis versaturos „esse. Et haec causa est, cur regulas hasce, „quantum eius fieri potuit, propemodum iis-„dem, vel admodum affinibus verbis reddide-„rimus, quibus in publice & passim noto libel-„lo Grammatico D. Philippi Melanthonis illae „traditae sunt. Ex re enim discentium est, ope-„ram dare, vt Linacri etiam praecepta ad D. „Philippi regulas quam proxime a praeceptori-„bus effingantur & conformentur, ne varietate „aut discrepantia multiplici, maiore & immo-„dica pueri turbentur. Non enim noua sunt, „quae Linacrus tradit, sed vsitata Syntaxeos

"praecepta tractat, nisi quod plenius nonnulla "illustrat, quaedam etiam, in quibus posteriores suo quodam ducti iudicio a vetustissimorum & praestatissimorum Grammaticorum "praeceptis non nihil desciuerunt, suae veritati "restituit, & nouitates veteribus ignotas rursus "monstrat & excludit, vt ad veterem eamque "veram Syntaxeos rationem postliminio redeant. Nec sic posteriorum labores improbat, "aut sugillat: sed quid inter vetustissimos & "neotericos intersit, oculis subiicit, vt vtraque "ratio in Scholis nota sit, & in veterum lectione "tanto vtilius iuuentus versari possit. Et quae "in his paginis nostris e Linacro traduntur, maximam partem in Syntaxi D. Philippi sparsim "extant, paucissimis duntaxat exceptis, in quibus quid a Syntaxi vetustissima neoterici discesserint, monstratur, vt discentes veteres Grammaticos & autores, vt Ciceronem, Quintilianum & alios vtiliter legere & intelligere possint. "Quia itaque optimo consilio hoc laboris iuuentutis gratia capessiui, in certissimam spem erigor, hanc meam, licet exiguam opellam, "Scholae nostrae praestitam, bonis & recte iudicantibus fideliterque artem Grammaticam edoctis non displicituram esse. Quin & illud addo, me vltro paratum esse ad harum rerum rationem cuilibet erudito & cordato, Grammaticamque recte erudito, reddendam, quoties "res ita tulerit. Nec animus mihi est, aliis quoque, quae in hoc genere, praeter haec, domi "adhuc asseruo, quondam in hos eosdem vsus,

dum

„dum informandae iuuentuti praeeram, a me „elaborata, discipulos nostros defraudare, si haec „recte excipi intellexero. Peto igitur, vt can„dide de hoc vtili labore & conatu adiuuandi „puerilia studia, homines literati iudicent, & „intemperantiae suae moderentur, & memine„rint, nihil ab officio vocationis alienum me fe„cisse. Ante me enim nostra Ecclesia idem „conspexit a clariss. & celeberrimo viro D. *Her„manno Bonno* cum laude factitatum esse. Quid? „quod idem testantur de patribus, orthodoxisque „Ecclesiae doctoribus vetustissimis monumenta „eorum: sicuti in Augustino, Damasceno & „aliis videre est. Tibi vero, *charissime Johannes*, „hasce nostras lucubratiunculas, ex interuallo „quodam ad Scholae nostrae vtilitatem repeti„tas, inscribere non alias ob causas volui, nisi „quod iam feliciter & multa cum spe profectus „vberioris hanc ipsam partem studii ingressus „es, & ideo tuo exemplo caeteros tuos condisci„pulos excitari posse sperem: tum vt sic erga „Scholastica exercitia artiumque studia, quae „plurimi facio, amorem meum publice tester, „& praeterea luculentum testimonium extet, „quo erga clariss. & praestantiss. virum, paren„tem tuum, qui dignitatem, necessitatem & „vtilitatem horum praeceptorum & artium di„cendi intelligit & eorum exercitiis veris dele„ctatur, sim animo & obseruantia. Macte igi„tur ingenio & praeclara spe puer, quae cum „laude literarum studia recte ingressus es, sic co„lere, vrgere & persequi per Dei gratiam pergi-

to,

„to, vt decus, gloriam & ſplendorem honeſtis-
„ſimae & celeberrimae familiae tuae conſerues,
„& ornes, & ſerio paternarum virtutum aemu-
„latione accenſus, in virum genere tuo dignum,
„euadas, honeſtisſimamque nominis & virtu-
„tutum tuarum memoriam poſt te relinquas.
„Lubecae. Menſe Julio. Anno nati IEſu Chriſti
„Redemptoris 1580.

§. XI.

Mortuus hoc anno 1580, tempore paſchatis, eſt Hanſius, poſt cuius obitum d. 21. Sept. inſtitutus eſt Conuentus Miniſterii, in quo de rebus ſcholaſticis hic habitus ſermo, qui extat Act.
„T. III. f. 139: Ad interrogationem Dn. Superin-
„tendentis, quia ſexto & ſeptimo diebus Sep-
„tembris Examen ſcholaſticum habitum eſſet,
„reſponderunt omnes & ſinguli quaſi vno ore,
„probari ſibi Praeceptorum diligentiam, quam
„ſumma cum laetitia ex diſcipulorum dextris re-
„ſponſionibus facile deprehendere potuiſſent.
„Et quanquam hoc ſemeſtri deſuerit nobis Re-
„ctor (mortuus eſt enim praeclarus vir M. *Ioa-*
„*chimus Hanſius*, Rector noſtrae Scholae, circa
„Paſchatis feſtum) tamen Dn. Conrectorem vna
„cum Subconrectore probaſſe illis ſuam diligen-
„tiam, ita vt nihil in ipſis deſiderari posſit. Et
„petebant, vt de Dnn. Scholarcharum, & quo-
„rum intereſt, iudicio & auctoritate rurſus vo-
„cetur vir doctus in Rectorem. Tum breui fu-
„turum, vt auxilio Dei Schola noſtra effloreſcat.
Secuta ſtatim eſt die ſeq. 22. Septembr. Viſitatio
Scho-

Scholae quam citata Acta f. 139 sq sic descri-
„bunt: Praesentibus quatuor Consulibus, ali-
„quot Senatoribus, Superintendente & quin-
„que Pastoribus, interrogauit Dn. Consul, cum
„proximis diebus habitum sit Examen, de dili-
„gentia Praeceptorum & discipulorum profe-
„ctu. Respondet Dn. Superintendens (Andr.
„Pouchenius): Examini interfuimus non tan-
„tum, qui praesentes sunt, Pastores, sed singu-
„licum suis Collegis, & de eo collocuti sumus
„hesterno die inter nos, & deprehendimus me-
„diocrem & non omnino contemnendam dili-
„gentiam & profectum in vtrisque.

„Et primum qupd ad Coorectorem Vorstium
"attinet, deprehendimus quidem nunc maiorem
"paulo, quam hactenus, diligentiam in eo, &
"quanquam conatur imitari illum alterum (sub-
"intellige filium Superintendentis), tamen quia
"in iuuentute non est assuefactus ad methodicam
"illam artium & praeceptorum tractationem, mi-
"nime nunc praestare potest, quod debet & vult.
"Saltem Prosodiae praecepta & Carminum ratio-
"nem diligenter tractat. De filio meo meum
"non est dicere. Dicat clarissimus D. Doctor Ca-
"lixtus cum Pastoribus, si quid in ipso deside-
"rent. Ibi dictum: Tantum abesse, vt aliquid
"in eo desideretur, vt summam laudem eius di-
"ligentia mereatur. Reliquos Praeceptores, di-
"xit Dn. Superintendens, facere suum officium.
"Saltem hoc desiderari in Iacobo & Balhornio,
"quod hic nimium praecipitando confundit te-
"neros puerum animos, & magis absterret, quam
allicit

"allicit ad ſtudia iuuentutem. Ille ſuggerendo "pueris, facit vt ipſis pueris nihil de profectu ſuo "conſtare poſſit.

"Ad hoc reſpondet Dns Conſul: Pergratum "eſt nobis talia de Praeceptoribus audire, prae-"ſertim eorum, quorum diligentia vobis pro-"batur, animi vt ita pergant, incitandi ſunt. "Aliorum naeui quia non vsque adeo magni, "ſunt ferendi, ita tamen, vt emendentur.

"Reuerendi Viri. Conqueſti ſumus antea "ſaepenumero, quod nimis in Schola noſtra "diſciplina eſſet laxa, imo fere nulla, iam con-"trarium deprehendimus, non tamen in omni-"bus, ſed in nonnullis. Adferuntur enim ad "nos a ciuibus fide dignis querelae, quod liberi "ipſorum non paterne, ſed tyrannice prorſus "tractentur, nec virgis caſtigentur, ſed baculis, "fuſtibus, clauibus in faciem & caput verbe-"rentur, ita vt oculi inde laedantur, facies de-"formetur, memoria hebetetur, & pueri di-"cant, ſe quiduis potius acturos, quam eiusmo-"praeceptorum tyrannidem ferre. Et ne pute-"tis, me falſum dicere, ego ipſe, dicebat Con-"ſul, in vno meorum filiorum expertus ſum. "Idem conqueſtus eſt quoque honeſtus ciuis "Henricus ab Sendem. Quare rogamus, vt "modus ſeruetur in diſciplina, & cogitent Prae-"ceptores, ſe diſcipulis loco parentum, non "carnificum conſtitutos eſſe,

"Poſtremo quia hactenus in locum defuncti "Rectoris alium inuenire non potuimus, nec ad-huc

"huc inuenire possumus, vt tamen omnia recte "administrentur, operae pretium putamus, vt "Dn. Conrectori & Subconrectori Scholae inspe-"ctio Rectoris loco commendetur, quibus & "caeteri Praeceptores pareant.

"Haec de consilio & voluntate Scholarcharum "per Superintendentem Præceptoribus signifi-"cata & imposita sunt oratione non tam prolixa, "quam graui. Quae & susceperunt, & sic di-"missi sunt.

Ex his patebit, quaenan fuerit tempore Hansii Athenaei conditio. Haec licet non ita fuerit comparata, vt nihil plane n ea sit desideratum, multo tamen peior fuit tempore Crugerii, vti Caput sequens docebit.

§. XII.

Vnicum istud addo, ad lauden Hansio valens, quod ex Ludouici Histor. Gymnas. & Schol. P.V. p, 320 percepi, scilicet Hansium in Virgilium pariter ac Homerum esse commentatum, ipsiusque *Praelectiones in Homeri Libros IV priores Iliados, nec non Fabularum aliquot Mythologias* Dantisci 1618. 8. lucem aspexisse. Ad quas in Virgilium & Homerum notas alludens Cunradus Prosopogr. Millen. I. p. 74 canit:

Hansius Andino lucem addit, lumen Homero.
Victurus doctis longùm in vtrumque notis.

CAPVT

CAPVT XI.

De *Rectoratu* *M. PANCRATII CRVGERII.*

A. 1580—1588.

§. I.

SI quis vnquam miser fuit Scholae nostrae & turbulentus status, sane fuit sub hoc Rectore. Quamuis enim Crugerio neque ingenium, neque eruditio deesset, nouarum tamen rerum studium, & alia, non permiserunt, vt ipso Rectore Lyceum potuerit florere. Ego, qui meritis Crugerii, quae variis in locis sibi acquisiuit, nihil plane cupio detractum (1), ex fide dignis, quae supersunt, documentis, non possum non veritatis studio ea proferre, e quibus Lector queat de Athenaei nostri conditione, quae fuit tempore Crugerii, iudicare.

§. II.

PANCRATIVS CRVGERIVS noster, patria Finstrevaldensis (2), an. 1546 lucem aspexit. Vid. Koenigius in Biblioth. V. & N. p. 225. Didicit Halae Saxonum, vbi *Paulum Dolscium*, magni

(1) Vnde etiam honorificam eius feci mentionem Athen. P. I pag. II.

(2) *Fürstenwaldensem* minus recte vocat Wittenius in Diar. Biogr. P. II. ad an. 1614. 23 Octobr.

magni nominis Medicum & Poëtam, praeceptorem habuit, id quod Pouchenius in Act. Minist. Lubec. P. II. f. 546. b. annotauit. Poeseos in primis & Graecarum litterarum, vt & Philosophiae fuit studiosus. Vnde, ad cathedram quasi ab ineunte aetate grassatus, variis in Scholis, tam superioribus, quam inferioribus, artes liberales docuit, poëtica lauru insignitus. *Brunsvigae* Cantoris Martiniani & Ludimoderatoris Aegidiani, *Helmestadii* Lat. Ling. ac Poeseos Professoris (3), *Lubecae* Rectoris, *Francofurti* Professoris (4), *Goldbergae* Rectoris, & iterum *Francofurti* Graecae linguae Professoris munia administrauit. Digitum ad haec ipse intendit, in Orat. Inaug. Goldberg. pag. C 4 sq his verbis vsus: *Post degustata Academiarum studia ex Hypodidascalo trimestri Ludimagister (5) annuus factus sum: ex ludimagistro rursus homo studiosus per biennium: ex studioso Cantor, qui dicitur: ex Cantore iterum Ludimagister: ex Ludimagistro Academicus Professor: ex Professore celebrioris Scholae (6) Rector: inde rursus Academicus Magister euasi: ex hoc tandem iterum nunc me illustris Scholae praesidem fieri, fuit in fatis.*

K Non-

(3) Histor. Festi Saecular. Acad. Iul. pag. 259.

(4) Crugerius in Dedicat. Orat. Inaug. Goldbergens. ad ERIDERICVM, Ducem Silesiae Lignicensem & Brigensem: *Cum ad gubernationem antiquae & illustris Scholae Gestrae Aurimontanae non sine singulari Numinis, et res ipsa loquitur, prouidentia ex Academia Francofordiana euocatus aduenissem.*

(5) Quem ludum intelligat, me ignorare fateor.

(6) Lubecensem nostram innuit.

Nonnullis in locis ita se gessit, vt laudem reportaret insignem, testibus scriptoribus infra citandis. Qua autem ratione res suas Lubecae egerit, de ea re, ad Athenaei nostri historiam in primis spectante, fusius est agendum.

§. III.

Cum an. 1580 Lubecae de nouo Rectore Scholae praeficiendo cogitaretur, rogatus fuit Pouchenius, Superintendens, a Dn. Cons. Plönnies, vt virum idoneum nominaret. Recusavit primum Antistes, causam praetexens, quod multi consilia, quae rei scholasticae emendandae & amplificandae causa dederit, in partem benigniorem haud sint interpretati; quo responso M. Georgium Barthium, Seniorem, ad iram commouit. Sed Consulis prudentia hos motus mox sedauit, animumque Pouchenii confirmauit, qui, desiderante iterum Consule, commendauit Crugerium, a Chemnitio nuper praedicatum. *Darauff sagt der Superintendens,* ita legitur in Deliberatione de Rectore vocando T. III Act. Min. f. 143, *das ihm newlich von dem Chemnitio von Brunschwig geschrieben were, wie einer zu Helmstat in Schola Iulia,* Pancratius Kroger, *itziger Zeit Professor Poëtices, ein gar gelehrter Mann, qui non posset tantum iuuentuti nostrae cum fructu praeesse, sed qui & ornamento futurus esset toti nostrae vrbi, eius voluntatem esse explorandam.* Ab aliis *Albertus Lonicerus*, Rector Luneburgensis, *Henricus Menius*, Conrector Magdeburgensis, *Gregor. Bersmannus*, Prof. Lipsiensis & plures sunt commendati.

Vid.

Vid. l. c. Crugerii vocationem in primis dissuasit Senior, existimans, *minime esse ex re Scholae, aut iuuentutis, Pancratium pro Rectore vocare —— Ipsum hominem esse ad turbas excitandas quasi natum, & propterea etiam a Brunsuicensibus dimissum —— Illum Helmstadii ita se gessisse, vt malint, ipsum quam celerrime isthinc discedere, quam diutius haerere.* Reliqui partim cum Superintendente, partim cum Seniore consenserunt. Patet hoc ex Act. l. c. f. 148 sq. Res dilata est vsque ad d. 22 Dec. quo die de Crugerio vocando fuit denuo deliberatum. *Dn. Superintendens*, ita legitur in Actis T. III. f. 164 sq, *prolixe commendauit Pancratii industriam, indefessum in instituenda iuuentute studium & laborem. Dixit, ipsum fuisse sibi ad multos annos familiariter notum. Se praebuisse ipsi ad integrum annum sumptum in suis aedibus. Ipsum Brunsuigae ex Cantore Martiniano factum Rectorem in Schola Aegidiana, & vocatum illum in Scholam Iuliam discessisse Brunsuiga honestissimis testimoniis ornatum, nec dubitare se, quin recte possit praefici Scholae nostrae, & quod maximo ornamento futurus nostrae Reipublicae.* Contradixit Senior, & minus honorificum de Crugerio tulit iudicium. Alii vel mitius iudicarunt, vel rem in medio relinquendam, quod Crugerium non nossent, vel saltem vocandum esse Crugerium ea conditione, vt instituatur cum eo colloquium, censuerunt. *Respondent*, sunt verba ex Actis f. 165, *Dnn. Consules: Cum res sit ardua, & non minus necessaria, quam periculosa, ne quid temere fecisse videremur, quanta potuimus diligentia per litteras in vrbe Brunsuiga & Helmstadii perquisiui-*

mus de eruditione, diligentia, vita, moribus &c. Pancratii, & comperimus, ipsum esse talem, cui recte & tuto committi & tradi possit iuuentus nostra erudienda. Quare si vobis omnibus ita placuerit, vocabimus ipsum huc ad Colloquium, & tum vbi intellexerimus, Scholae nostrae ipsum non inutilem operam nauaturum, suscipiemus eum ad annum vnum. Placuit omnibus hominem vocari. Arcessitus igitur est Lubecam, & an. 1581 d. 11 Ian. cum Andr. Pouchenio, Superintendente, de rebus ad religionem, rem scholasticam &c; die autem subsequenti cum Senatu de Salario &c. est collocutus. Vtrumque Colloquium, vna cum transactione d. 14 Ian. facta, ex Actis. Minist. Lubec. T. III. f. 166 sqq legi hic meretur, & bona quidem fide descriptum:

Nachdem M. Pancratius Crüger vorigem Ab„scheidt nach von Helmstedt gefodert, ist er den „9. Jan. alhie glücklich angekommen, und hat „der Hr. Superintendens in Gegenwart der Pa„storum auff Beger des Erbarn Rhats den 11 Ja„nuar. zu St. Cathrinen Unterredung mit ihm ge„pflogen, wie folget.

„*Colloquium cum Pancratio Kröger.*

Colloquii initium fecit Dn. Superintendens „in hunc modum. Etsi, vir ornatissime, Dn. M. „Pancrati, minime dubitamus, te eandem no„biscum doctrinam Christianam amplecti & fo„vere, eo quod enutritus es & semper hactenus „vixisti in iis locis & Ecclesiis, vbi vera doctrina „sonat & docetur, tamen quia ab initio repur„gatae doctrinae consuetudo fuit non minus

pia

„pia & laudata, quam vtilis & necessaria, vt ne-
„mo in Ecclesiae ministrum susciperetur, quin
„ei norma doctrinae in nostris Ecclesiis vsitata
„& in certo aliquo libro descripta legenda propo-
„neretur, quam si amplecteretur, manus suae
„subscriptione approbaret & testificaretur. Et
„licet hoc ita obseruatum est tantum in Ecclesiae
„ministris, tamen quia Scholae sunt seminaria Ec-
„clesiae, ex quibus nulli docti, pii, sinceri & fide-
„les ministri & doctores prodire possunt, nisi sint
„prius in eis pie educati & recte instituti. Cum
„autem ea res ad praeceptores potissimum per-
„tineat, omnibus modis danda est opera, vt sin-
„ceri & pii praeceptores scholis praeficiantur.
„Hinc factum est, vt apud nos vna cum Ecclesiae
„ministris etiam ludimoderatores normae do-
„ctrinae subscribere cogantur.

„1. Cumque Formula Concordiae sit corpus
„doctrinae nostrarum Ecclesiarum, cui non tan-
„tum nos, sed etiam Ecclesia Brunsuicensis, vbi
„tu hactenus vixisti, subscripsit, speramus, te
„eandem, vt antea dixi, nobiscum doctrinam
„amplecti, illudque manus tuae subscriptione
„haud grauate attestaturum.

„2. Prudentissimus Senatus de consilio Dnn.
„Pastorum ante aliquot annos praescripsit cer-
„tum ordinem lectionum & librorum in singu-
„lis classibus praelegendorum, qui tibi suo quo-
„que tempore exhibebitur. Istum ordinem Se-
„natus adhuc hodie obseruari vult. In primis
„vero necessarium est, diligenter tractari artes
„Logicas, tam in Graeca, quam Latina lingua,

„& ſemper praeceptis debent addi probati au-
„thores, qui ita proponendi ſunt, vt primo loco
„authoris mens, voluntas & intentio breuiter
„ſignificetur; nec iuuentus prolixis dictatis, vt
„ſaepe fieri ſolet, oneranda & ſtudia eorum re-
„moranda ſunt. Monſtrandus eſt etiam dili-
„genter vſus & imitatio. In tradendis vero ar-
„tibus eſſe & manere debet Syſtema, quod Dn.
„praeceptor Philippus perſpicue in ſuis libris
„propoſuit. Cum vero iam multi non tantum
„apud Gallos & Italos, ſed etiam Germanos ſint,
„qui libros, eosque valde eruditos ediderunt,
„non ſecundum methodum a Dn. praeceptore
„Philippo, ſed a Petro Ramo praeſcriptam, &
„praecepta Rami iam paſſim per Germaniam
„non ſine applauſu publice praelegantur, per-
„miſſum eſt, vt inter praelegendum non tantum
„vocabula artium & ſynonyma a Ramo, ſed &
„ab aliis Dialecticis vſurpata, pueris per collatio-
„nem oſtendantur. E. gr. Initio capitis de Pro-
„poſitionibus dicendum per collationem: Quod
„auctor noſter vocat propoſitionem, hoc vocat
„Rudolphus Agricola enuntiatum. Ramus ſic.
„Sturmius ſic &c. Illudque ob hanc cauſam.
„Quoniam ſaepenumero fit, vt adoleſcentes ex
„Scholis Ramicis huc veniant, aut ex Schola no-
„ſtra illuc proficiſcantur, vt ex illa collatione in-
„telligant, ipſos auctores licet in vocabulis va-
„rient, tamen rebus ipſis inter ſe conuenire, vt
„hoc pacto magis alliciantur, quam abſterrean-
„tur. Interim tamen Σύϛημα Philippicum ma-
„nere debet. Etſi autem ordo ille lectionum &
metho-

„methodus Philippica in Schola nostra a Prudentissimo Senatu & venerandis Pastoribus „praescripta, omnino manere debet, tamen si „Dn. Rector intellexerit, ex re discentium esse, „vt aliquid amplius tradatur, quo profectus & „studia iuuentutis promoueri possint, poterit & „illud facere, ita tamen, vt illud prius Dnn. In„spectoribus & Pastoribus significetur. Nam „nihil omnino Rectorem in tali casu per se & „proprio motu, reliquis, quorum interest, non „consultis, agere, volumus.

„3. Habendae quoque erunt certis tempori„bus publicae Disputationes & Declamationes, „vt inde iuuentus, videns & intelligens artium & „praeceptorum vsum, magis ad studia incitetur.

„4. Quod ad Disciplinam (quae non minus est „necessaria, quam ipsa eruditio & litterarum „scientia, iuxta illud: Qui proficit in artibus & „deficit in moribus, plus defecisse, quam profe„cisse creditur) attinet, ea cura, Dn. Rector, vo„bis incumbet, vt pueri cum in Schola, tum in „plateis, choro & templis sint modesti. Matu„re in scholam veniant, in schola sint diligentes, „inde dimissi in plateis non discurrant; sed cito „domum repetant.

„Det quoque Dn. Rector operam, vt inter „Collegas foueatur & conseruetur mutuus amor „& fraterna dilectio, & quilibet, quod sui mune„ris est, diligenter faciat. Si quid commissum, „aut in officio praetermissum fuerit a Collegis, „werden die Inspectores nicht Sie, sondern den „Rectorem darumb zu Rede setzen. Dem Re-

„ctori ist das Regiment bevolen. Er soll zusehen, dass es unter den Schulgesellen so wol, „als unter den Schülern recht zu gehe. Et si quis „ex scholasticis, aut Collegis quoque (quod non „speramus) Dn. Rectoris auctoritatem & iussa „contemserit, aut superbe illi se opposuerit, nos „operam dabimus, vt ille in ordinem redigatur, „& ille contumaciae suae poenas dignas luat.

„5. Si Dn. Rectori placuerit intrare & videre „aedes sibi deputatas, introducetur per M. Andream, meum filium.

„Responsio M. Pancratii Krögeri.

„Reuerendissimi atque ornatissimi viri. Quae „Reuerentia vestra nomine Inclyti Senatus cum „de statu Scholae vestrae, tum de ordine Lectionum, postremo de Rectoris officio proposuit, „audiui & intellexi. Et breuissime quoad eius „fieri potest, respondebo.

„1. Primo quod Confessionem fidei meae attinet, ingenue fateor & corde firmiter credo, eam „doctrinam, quae in Formula Concordiae de„scripta extat, esse consensum Propheticum & „Apostolicum, & per omnia conuenire tribus „Symbolis ab Ecclesia receptis & approbatis. „Quare eam toto corde amplector, & probo, „idque libenter, pro more Ecclesiae vestrae, manus meae subscriptione testificabor.

„2. Ordinem Lectionum & Authorum, iuuentuti in Schola publice praelegendorum, a „prudentissimo Senatu & reuerendo Ministerio „praescriptum esse intelligo. Et cum ab ipso ne „latum quidem vnguem declinari velint, non

dubito

„dubito, quin ipsi pro sua summa sapientia, singulari eruditione & exquisito iudicio istum ordinem ita instituerint, easque lectiones & authores praelegendos delegerint, qui & iuuentuti sit profuturus, & quem omnes docti facile sint probaturi. Quare & ego operam dabo, ne quid in ea parte etiam sint in me desideraturi. Et si quid insuper huic ordini pro captu atque iuuentutis prouectu addendum fuerit, dabo operam, vt id Dnn. Inspectoribus mature significetur. Mentem & intentionem authoris, quem quis enarrandum suscepit, breuiter & summatim, sine prolixis dictatis, proponendam & probo & hactenus ita feci. Et nisi molestum fuerit Dnn. Pastoribus audire, breuiter significabo, quem ordinem in docendo obseruare soleam. Dnn. Pastores diligenter attendant & dextre iudicent, & si intellexerint, hac methodo iuuenum studia promoueri posse, id mihi significent. Sin meliorem viam & modum monstrauerint, sequar & ipsam, quoad fieri poterit. Primum authorem, quem enarrandum suscipio, μεθόδῳ ἀναλυτικῇ resoluo in suas partes. Illas partes rursus resoluo, & ita diuidendo atque resoluendo in immensum variarum rerum campum descendo, ita vt perscrutando ne minimas quidem particulas obseruatu dignas praeteriisse videar. Deinde μεθόδῳ συστατικῇ ex minutissimis istis partibus rursus integrum corpus conficio, & quemadmodum priore methodo Resolutionem, ita hac Compositionem rursus osten-

„oſtendo, & ita quidem, vt non tantum τὸ ὅτι,
„ſed & διὰ ὅτι, hoc eſt, quare ita fieri neceſſe ſit,
„& ſimul transfero haec praecepta cum Dialecti-
„ces, tum Rhetorices ad vſum, & deduco iu-
„ventutem ad primos praeceptorum fontes.
„Haec duo ſemper obſeruo in aliorum ſcriptis.
„Duo ſubſequentia commonſtro obſeruanda eſ-
„ſe in noſtris ſcriptis. Primo, monſtro, quo-
„modo iuuentus aliquid ad iſtum modum, quo
„probatos authores aliquid compoſuiſſe didice-
„runt, fingere & imitari debeat & poſſit, & il-
„lud non tantum in verbis ſelectis & phraſibus
„elegantioribus & vſitatis, ſed etiam in argu-
„mentorum inuentione, figuris, ſchematibus
„&c. Et hoc dicitur exercitium ſcholaſticum &
„puerile. Secundo, quando iuuentus ita ſe
„exercendo aliquos progreſſus in ſtudiis fecit,
„paulatim illos adſuefacio ad compoſitionem
„alicuius operis, idque eo ordine, modo, for-
„ma, arte, methodo, quibus in authoribus
„monſtratum eſt. Habenda eſt autem in hac imi-
„tatione ratio aetatis, captus, & virium inge-
„niorum puerorum, vt primum exerceantur in
„proſa, deinde in ligata oratione, tertio
„in declamationibus, diſputationibus, quarto
„vt non ſemper vtantur ab aliis inuentis, ſed &
„ipſi inueniant & ſcribant aliquid, quod ab aliis
„& cum voluptate legi, & quod ad aliquem in
„vita humana finem vtilem transferri poſſit. In
„tradendis artibus Logicis & enarrandis Autho-
„ribus Syſtema Philippicum retinere & illud
„imitari, ſemper mihi ſtudio fuit. Per colla-

„tionem quoque Rami & aliorum Dialecticorum vocabula allegare & methodum monstrare „non infrugiferum studiosis fuerit. Nemo vero, credo, mihi negare poterit, Dn. Philippum, „praeceptorem nostrum, in tradendis praeceptis Dialecticis, & praesertim in secundo libro, „succinctiorem esse, quam par erat. Quamobrem „quaedam capita istis inserenda omnes docti facile vident. In nonnullis etiam locis prolixiorem esse, quam necessitas postulabat, & in „duo, imo tria saepe capita distinxisse, quae vno „comprehendi poterant.

„3. Disputationes instituere & Declamationes „habere quia operosum est, & multum requirit „temporis, peto mihi veniam dari, si multitudine laborum impeditus rarius illas habeam. „Dabitur tamen opera, vt singulis annis ter, „quaterue fiant. Disputationes praeterea intelligo non de facultatibus Theologicis, Iuridicis „&c. sed de nostris artibus, quas quotidie in Scholis tractamus.

4. Quod ad disciplinam attinet, est quidem „hoc meae voluntatis, verum vtrum mearum „virium sit, plurimum dubito. Istam curam „non minus meis Collegis, quam mihi imponendam arbitror, vt ita coniunctis viribus, pari voto, aequali labore effrenem iuuentutem in „officio & obedientia retineamus.

„Quod ad Collegas, quorum ego caput esse „debeo, attinet, dico: si ipsi me suum Rectorem agnouerint, geram me non vt Dominum, „sed vt fratrem erga ipsos, & nemo tam humilem

„lem & demiſſum ſe geret, quin me multo ſe hu-
„miliorem & officioſiorem ſit habiturus. Sed
„hic intermittere non poſſum, quin referam,
„quod mihi a Lubecenſibus, qui modo Helm-
„ſtadii in Schola Iulia literis operam dant, ſigni-
„ficatum eſt, eſſe nimirum inter Collegas non-
„nullos, qui prioris Rectoris authoritatem ſu-
„perbe contempſerint, iuſſa ipſius detrectarint,
„& pro lubitu ſuo fecerint omnia. Et in eo ſem-
„per inueniſſe ſuos patronos & defenſores, hunc
„Senatorem, illum Conſulem, alium nonnullos
„ex primariis ciuibus. Quod ſi mihi eadem
„quoque fortuna experienda cum ipſis eſſet, &
„id quidem non mea culpa, ſed ipſorum malitia,
„ingenue dico, me multo libentius iſthic man-
„ſurum, quam incertam iſtam aleam hic exper-
„turum. Sed bonos, ſpero, vltro quod ſui eſt
„muneris facturos. Si quibus vero libuerit eſſe
„contumacibus, ſpero Dominos meos inuen-
„turos huic malo remedium.

„5. Poſtremo quod ad habitationem attinet,
„etſi libenter illam videre vellem, tamen propter
„viduam adhuc in ea habitantem non faciam, ne
„videlicet vulnus ex morte mariti inflictum re-
„fricare, & hoc pacto dolorem renouare velle
„videar. Spero eam ita inſtructam eſſe, vt
„poſſim commode cum familia mea eam inhabi-
„tare. Ante omnia vno hypocauſto mihi opus
„eſt, vbi priuata mea ſtudia tractare poſſim.
„Alterum occupabunt diſcipuli mei, quos me-
„cum adducturus & hic ſuſcepturus ſum. Ter-
„tium inhabitabunt vxor, liberi & reliqui mei
dome-

„domestici. Rogo autem reverendissimos „Dnn. Pastores, vt hanc in se curam recipiant, „& curent, vt cum familiam meam huc traduxe„ro, omnia sarta tecta inueniam. Hic finis ora„tionis & colloquii nostri fuit.

D. 12 Ianuar. in Cancellaria.

„Altero die, qui fuit 12 Ianuarii, praesentibus „tribus Consulibus & aliquot Senatoribus, item „& Dnis Pastoribus, interrogauit Dns Consul „Hermannus Dornius, vtrum Dni Pastores col„locuti fuissent cum M. Pancratio, in quam for„mam, & quid ipse respondisset? Ibi Dns Su„perintendens prolixe respondet 1. Et Collo„quium esse habitum. 2. Quae praecipua Col„loquii fuissent capita. 3. Et quid ipse ad sin„gula respondisset. Consules pro isto labore & „diligentia Pastoribus agunt gratias, & aiunt, se „velle illum ad annum vnum suscipere. Pasto„ribus discedentibus vocatus est Pancratius, & li„cet multis inter ipsum & Dnos Consules prolixe „actum sit, tamen re infecta discessum est. Cau„sa est, quod Pancratius 300 marcis Lubecensi„bus in annuum stipendium, quantum antecel„sori ipsius numeratum fuerat, non vellet esse „contentus, sed 100 adhuc addi postularet.

„Ad 14 Ianuar. transegerunt Dni Consules „cum M. Pancratio, & polliciti sunt Dni Consu„les: Si Deo ita placuerit, Pancratium hic mo„ri, quod velint viduae ipsius, quoad perman„serit in viduitate, tradere liberam habitationem „& rerum omnium immunitatem: alere praeter„ea filium vnum ad studia. Et quia M. Pancra-

tius

„tius nondum erat liber a ſuo Principe Iulio, pro-„miſit, ſe omnem moturum lapidem, vt quam „primum liber dimittatur, & ad futurum Paſcha „huc veniat. Sin minus hoc impetrare poſſit, „tum ad Ioannis feſtum certisſime venturum. „Diſcesſit hinc d. 15 Ianuar.

§. IV.

Rediit Crugerius, atque munia Rectoris in ſe ſuſcepit. Hic vero ſperabat vnusquisque fere florem Athenaei maximum, adeo vt omnia emendarentur, quae in re ſcholaſtica forſan poterant deſiderari. Sed non multo poſt ſpes haec admodum fallax deprehendebatur (7). Crugerius enim, quamuis priuatim plus vice ſimplici eſſet admonitus, pro arbitrio ſuo multa agebat, quae non omnibus placebant. Vnde pro ſacra concione (licet pro eadem a Pouchenio, Superintendente, munus Rectoris auſpicatus, ad inuidiam fere fuiſſet praedicatus) reprehendebatur, imo iudicabatur dignus, qui a ſacra ſynaxi ob implacabilitatem, rixandi & conuitiandi ſtudium, aliaque proaeretica, vt dicebant, peccata arceretur (8). Quo factum, vt non ſolum tempore Crugerii variae ſint habitae Viſitationes, & Commisſiones, vt vocant, ſed etiam res haec processſus iuridici inſtar, iudicibus Commiſſariis a Magnifico Senatu electis, ſit tandem acta. Superſunt ſcripta eriſtica, tam Crugerii, quam Pouche-

(7) A Pouchenio idcirco dicitur: *über alle Vermutunge übel gerathener Rector*. Vid. T. II. Act. Min. f. 562. b.

(8) Act Miniſt. T. II. f. 564. b. ſq. f. 603. a.

Pouchenii, in Act. Minist. T. II. f. 504-618, adeo prolixa, vt si integra ederentur, peculiarem librum possent constituere. Nos potiora momenta inde suppeditabimus. Primum scriptum Crugerii, an. 1587. d. 30. Mai. ad Commissarios directum, est libellus accusatorius, in quo accusat M. *Andream Pouchenium*, Superintendentem, & M. *Michaelem Rhau*, Pastorem Marianum, illum ob elenchum pro coetu sacro adhibitum: hunc ob repudiatam ipsius poenitentis confessionem, quae duo facta iniurias sibi illatas interpretatur, simulque aduersariorum obiectiones & grauamina studet diluere. Idem facere laborat in scripto, quod extat f. 569—577, & hanc habet inscriptionem: *Des Hrn. Rectoris M. Pancr. Crugerii Replica, mündtlich proponirt den 7 Septemb. An.* 87. Sed grauiter respondit Pouchenius, summus antea Crugerii patronus, adeo vt ei magnam fortunae suae partem debeat. Reuocat hoc ei ad memoriam Pouchenius, & simul de ingrato Crugerii animo conqueritur, T. II Act. f. 545. a. b. his verbis: *Auch ist ihm Zweifels ohne unvergessen, wie ich ihn, von der Zeit unser ersten Kundtschafft an immerzu gefordert, und ihn getreulich mir angelegen und befohlen seyn lassen, und alles Gute zu beweisen nie aufgehöret. Sintemahl wie er zu Braunschweig Cantor zu S. Martin war, und es ihm am Tische mangelte, ich ihm meine Kinder (dazu ich mit wenigern Unkosten sonst wol hätte kommen können) befohlen, und mit Essen, Drincken, Betten und anders den gantzen Sommer ehrlich und wol versorget — — — Und wie er nach seiner Hochzeit schwerlich*

lich und kümmerlich von des Cantoris Dienste sich erhalten konnte, getreulich ihn bey den Hrn. Superintendenten und der Herrschafft befodert, daß er zum Schulmeister in S. Aegidien Scholen für viel andere bestellet worden. Und sollte mein seel. Hr. Gevatter und vertrauter Bruder D. Martinus Chemnitius im Leben seyn, würde M. Pancratius von demselben wol berichtet werden, wie empsich ich alle wege dieses Menschen Heil, Ehre und Wolfahrt auch darinn gesucht, daß er in die Julius Schole gen Helmstett promoviret und vociret wurde. Und wie ich vor etlichen Jahren gen Helmstatt mich begeben, weiß er wol, mit was Freundschafft ich mich gegen ihn erzeigt, und auf sein gar sehnliches schweres Klagen wegen vielfältiger und grosser Beschwer, auch kümmerlichen Unterhalt, und des Orts Ungelegenheit mich ferner gar gutwillig von ihm erbitten lassen, und versprochen, ihn ferner meines besten äussersten Vermögens zu befordern, und zu besser Gelegenheit zu verhelffen, wie ich dann solches mit der That entlichen, wiewol es viel Mühe, Unlust und Beschwerunge gekostet, mit seiner Vocation anhero praestiret. Sage er dann, oder besinne es nur, ob er nechst GOtt nicht mir fürnehmlich zuzurechnen habe alles, was er täglich isset, drincket, um und an trägt. Aber Henckers Lohn gibt er mir dafür. Conf. f. 579. a. 592. a. Imo vero Pouchenius se ideo bene afflictum Superintendentem *(wolgeplagten Superintendenten)* in subscriptione Litterarum ad Commissarios d. 2 Aug. 1587 appellauit. Vid. Act. Minist. l. c. f. 567. b. Multa autem in Crugerio reprehensione digna sunt iudicata, quae ex Actis recensebimus ita, vt vtramque partem audiamus, Lectori iudicium, ex

Cru-

Crugerii pariter ac Pouchenii verbis faciendum, relinquentes.

§. V.

Primum momentum *Lectionem Theologicam recusatam*, & M. *Georgio Henningio*, Subrectori, obtrusam, cum ea Rectoris semper fuerit (9); *studium Theologicum ac sacrum ordinem parvi aestimatum*, nec non *sacra publica neglecta* concernit. Crugerius in libello accusatorio f. 513. a. b: *Hat viel und offtmahls mit grosser Hefftigkeit und Sturm vor der Christlichen Gemein geklaget und geeiffert, man finde auch unter denen, die die Jugend lehren sollten, so ruchlose und aller Furcht Gottes vergessene und übergebene Menschen, daß sich ein Schulmeister des Catechismi schäme, denselben seinen discipulen vorzulesen, befehle solches seinem Unter-Collegae, der mögte es verrichten, wäre seiner Kunst und Hoheit viel zu geringe &c. Wahr ists, daß ich dem Subconrectori, da er neu angekommen, die Lectionem Catecheseos, auf sein Bitt, als ex professo einem Studioso Theologiae überlassen, und dafür längere emendationem scriptorum an seiner Stat auf mich genommen. Ist aber das mit Vorwissen und gutem Bedencken der Hochweisen Hrn. Vorsteher der Schulen geschehen, von welchen ich auch zu zweyen mahlen unterschiedlich auff mein Ansuchen gewehret worden, solchs wieder abzuschaffen, bis auff die künff-*

L tige

(9) *Die Lectio Catechismi, sampt andern Exercitiis Theologicis, ist undenckliche Jahre her des Rectoris in Classe prima gewesen.* Act. Min. f. 546. a.

tige Visitation, wie ich solches in vorschiener Visitation nach der Länge erzehlet, auch darüber lebendigs und herrlichs Zeugnüß erlanget des Hochw. Hrn. Bürgerm. Hrn. H. v. D, darauff ich mich nochmachls referire. Daß ich aber solchs aus gottlosem Hertzen und Verachtung des H. Catechismi, und Scham die Kinder Lehre zu treiben sollte gethan haben, sage ich frey heraus, es sey eine - - - - - - - Unwahrheit, die nimmermehr wieder mich bewiesen und dargethan sol oder kan werden. Et in Replica f. 570. b: *Daß er den Catechismum den Subconrectorem, der ihn drum gebeten, hätte lesen lassen, darinn hätte er bedacht der Jugend bestes. Derselbe weiln er ein Theologus ex professo, hätte mit mehrern Nutzen, dann er, so kein Theologus ex professo (aber doch ein Christ) thun können.* Contra haec Pouchenius f. 530. b sq: *Weil er ausgibt, es habe der Subconrector, als ex professo Theologus, ihn um die Catechismus-Lection zu überlassen gebehten, und derhalben dieselbige von ihm erlangt, redet er wieder sein Gewissen. Denn M. Crüger, wie er zu Helmstedt vernommen, daß der Catechismus eine Lection des Rectoris dieses Orts wäre, hat er alda dereits dieselbige dem Subconrectori, weil er vernommen, daß auch derselbe würde anhero erfordert werden, angemahtet, und nachdem der Subconrector anhero vociret, mit weiteren Nöhtigungen dahin, wieder seinen Willen, gedrungen.* Ibid: *Ein solcher Mann macht für seine Persohn mehr eine Philosophicam Ethnicam, und also Lucianicam, als eine Christianam Scholam.* f. 531. b: *Er hat sich verlauten lassen, daß bis daher alle Theologi noch nicht das genus generalissimum totius Theologiae recht getroffen, oder gelernet, und wenn man iuxta seriem*

Decalog

Decalogi die Sünde zeigt, wie hat er das nicht verächtlich genennet peccatorum enumerationem iuxta praedicamenta. So müssen diesem unzeitigen Menschen praecepta Decalogi diuina des Aristotelis praedicamenta heissen. Und dazu auch ausgegossen, es wäre alhie der Catechismus iuxta methodum Rami noch niemahls geprediget worden. f. 533. a: Daß er die Doctores Ecclesiae verächtlichen Theologistas nennet, zeiget seinen sonderbahren Gifft gegen das H. Predig-Ampt, und die H. Theologiam, und rühmet sich doch, wie er dasselbige hoch halte und ehre, scilicet. f. 547. a sq: Daß er solches (lectionem Theologicam a se deuolutam intelligit) bey einem eintzelen Politico Scholarcha gesucht, hat derselbe in letzter Visitation bekannt, daß er solches S. Erb. W. mit vielen unzeitigen Uberlauff abgelanget, und zugleich bey sich erwogen, wie M. Pancratius nur ein Philosophus, und kein Theologus wäre. f. 546. b. sq: Er hat dagegen, gibt er für, die emendationem scriptorum, oder exercitiorum scholasticorum auf sich genommen, welches ihn noch mehr schuldig machet, daß er entweder den Catechismum und lectionem Psalterii Buchanani ihm zu lesen zu unwerth geachtet, oder aber aus Verdruß solche Arbeit geflohen, und dagegen leichtere Dinge zur Hand genommen — — — Vielleicht hat ihn auch hiezu bewogen, daß er sich nicht dürffte mit den Postillen, und Theologischen Pfaffen Latein, wie er die phrases loquendi S. Scripturae vergessentlich und unchristlich, in neulichster Visitation, getaufft, und für den anwesenden Visitatorn ausgeruffen, verunreinige und gemein mache, damit er unverholen bezeuget,

daß ihme oratio & phrases Spiritus sancti nicht so anmuhtig seyn, als vocabula & loquendi ratio Ciceronis und anderer Heyden, die doch hiemit nicht verworffen werden. f. 547. a sq: *Die sacrae lectiones, deren er sich entmüsset, seyn ihm wiederum publica auctoritate & mandato Visitatorum getreulich und fleissig zu treiben auferleget worden, und ist also der begangene error hinwiederum corrigiret.* f. 547. b: *Wie mit grosser Christl. Andacht und Liebe er den Catechismum treibe, ist klar: denn er in sieben viertheil Jahrs und darüber nicht den allerersten Locum de Deo absoluiret. Ist auch ein ziemlicher Eifer und Liebe gegen die Christl. Lehre, und eines fürtrefflichen Gottsfürchtigen Christlichen Gemüths Anzeige, daß er über 6 Jahr niemahls unsere Theologicam Lectionem und Auditorium besucht, ja ausdrückiich sich hören lassen, er wolle und begehre zu solchen praelectionibus nicht zu erscheinen, dessen doch sich nicht schämen, welche aus andern Kirchen und Schulen offt ihrer Geschäffte halber hieher kommen. Aber Postillen- und Theologisch Pfaffen-Latein lautet diesem M. Crugero in seinen Ohren nicht.* Ad quae Crugerius in Replica f. 571 sq: *Ob er sich wol puritatis Latinae linguae befleißige, und ex Cicerone rede, so wäre solches wieder die Theologiam nicht, und könnte dadurch nicht inquiniret werden, sintemahl auch doctiores Theologi pure zu reden selbst nunmehr zum höchsten sich befleissigten. So hätten auch die Theologistae terminos & verba in populari Latina & Graeca lingua, die er auch approbirte, als das vocabulum ὁμοούσιος. Und dieweil er GOtt lob! den Unterscheid wol wüste zu machen, als geschehe ihme in deme auch Unrecht. Daß er aber von Postillen Latein gesagt habe, dadurch*

verla-

verlache oder spotte er sanctae linguae, oder der Bibel nicht. Er hab das Wort wol von dem ScR. gebraucht, daß er nichts mehr könne als Postillen Latein, daraus denn keine Verachtung der Bibel, oder derselben phrasium erzwungen werden könnte. Dann die Rede habe mit der Theologia nichts zuthun. So stehe auch die interpretatio seiner Wort bey ihm selbst. Vtrum haec pertineant ad mendacia contra conscientiam sui & aliorum commissa, quorum saepe Crugerium conuincere studet Pouchenius, non ausim definire. Neglectorum a Crugerio sacrorum publicorum mentionem facit Pouchenius sequentibus verbis f. 557. b: *Er hat selten selber die Kirche und Predigten besuchet.* f. 580. b: *Er hat fast länger denn ein gantz Jahr, seine Stete bey den Knaben in dem Chor nicht bekleidet, und eben seine domesticos und eigenen Sohn desgleichen thun lassen.* Haec de sacris, quorum Causa Crügerii tempore *Dauidis Chytraei Catechesis* publice fuit praelecta (10). Plura huc spectantia in citat. Act. f. 534. b. 535. b. 546 sqq. 564. b. 582. b. 583. b. 584. b. 600. b. 602. a. 603. a. b. reperiuntur.

§. VI.

Secundum litis argumentum fuit *studiorum reformatio* a Crugerio tentata (11).

L 3 Cru-

(10) Bangerti Catal. Rector. p. D 2.

(11) Quod iam Helmstadii singulare quid in tradendis disciplinis affectarit, docetur a Pouchenio f. 586. a his verbis: *Ihm ist nicht unbewust, daß ihm ein Fürstl. Braun-*

Crugerius enim, vti singularis erat ingenii, ita etiam a consueta adhuc docendi & instituendi ratione recedere religioni sibi haud ducebat. Tractabantur hic publice artes ope libellorum *Philippi Melanchthonis*, qui, in primis *Dialectica*, Crugerio adeo displicebant, vt quauis occasione eos emendaret & reprehenderet. Hinc Pouchenius f. 531. a: *Daß er H. Philippum Melanchthonem mit seinen artibus dicendi unzehligen vielen mahlen für den Knaben in Praelectionibus alle Wochen, und offt in allen Examinibus Scholae, grob genug ausgemacht und verachtet, verleugnet er wieder sein Gewissen.* —— *Noch neulich den 27 Nov. hat er des Hn. Philippi, und aller bewehrten Dialecticorum, praecepta de Hypotheticis Syllogismis für den Knaben in der Schulen mit wenigen Ehren erwehnet* —— *Bekennet selbst, wie er von Systemate Philippi abgewichen.* f. 548. b: *Philippus sey in tenebris versiret. Er aber sey sonderlich von GOtt dazu beruffen, durch den H. Geist gelehret, die artes &*

Braunschw. Raht in der Lüneburger Herberge unter Augen gesagt, daſs der Hertzog zu Braunschweig eben deshalben in die Julius Schule zu Helmstädt ihn nicht wiederum wolte kommen lassen, daſs er in artibus & disciplinis nur alles verkehret, nichts recht könnte bleiben lassen, sondern gar eine neue erfundene docendi rationem gebraucht. &c. Conf. f. 606. a. vbi non solum commemorata leguntur, verum etiam sequentia: *Es ist ihm unverborgen, wie er daselbst auch propter methodum suam docendi nouam & inauditam, offt von dem gantzen Senatu Acad. Iuliae hart soll gestrafft, und ihm davon schlechter Ding abzustehen auferleget seyn worden.*

& disciplinas liberales zu illustriren, und richtig zu machen. Stehe auch D. Philippo und allen andern hoch auf ihren Schultern, sehe derhalben weiter und ferner aus, denn diese andern alle — — Wie man in letztern Examine dasselbige auch hat mit grosser Unlust hören müssen, da er auch die vetustissimam & verissimam diuisionem Dialectices in inuentricem & iudicatricem, und was lib. 4. Dialect. von Hn. Philippo de triplici Syllogismo, Demonstratiuo, Dialectico & Sophistico: auch von den dreyen unterschiedenen generibus Propositionum: de Diuisione & Vsu Locorum Dialecticorum recht und nützlich geschrieben worden, redlich zerzauset, auch fürgegeben, daß die Loci Dialectici nicht allein dienen ad inuentionem argumenti, verum etiam ad inuentionem praedicati: und dass es unrecht sey, wenn man spricht, argumentum sey terminus medius, sondern solle heisse documentum, und documentum sey argumentum & praedicatum: D. Philippus hätte billig Locos Dialecticos theilen sollen nicht in Locos Personarum & Rerum, sondern in primarios & secundarios. Und seyn auch die Loci Dialectici nicht recht, sondern unrecht von D. Philippo erzehlet worden. Ad haec Crugerius in Replica f. 571: Dass er den H. Philippum sollte verachtet und verkleinert haben, das würde ihm kein Mensch überzeugen, sondern er habe ihn seinen discipulis commendiret neben dem Ramo, ziehe auch den Philippum dem Ramo zuvor: denn ob wol Ramus einen bessern methodum denn Philippus habe, so habe doch Philippus eine besondere und eigene Art, welche nicht zu verachten. Aber der H. Sup. nehme seinen Beweiß daher, daß er, der Rector, solle

solle gesagt haben, weil er so lange mit diesen Studiis umgangen, als sollte man desfalls ihm auch etwas seyn lassen, und er stünde dem Philippo auf der Schuldern. Diese Worte wären ihm in forma & sensu verkehrt. Denn da er die Worte gebraucht haben mögte: man lasse den auch etwas seyn, welcher dem andern auf der Schuldern stehet, so wäre das seine Meinung gewesen: dieweilen er das meiste von dem Hn. Philippo gelernet, als hätte er solches ihm zu Ehren gesagt, daß er der Mann sey, welcher ihn auf den Schuldern trage, nicht aber, daß er ihn mit Füssen treten wolle. Weniger sey er der Wort geständig, und habe es nicht geredt, daß Philippus in tenebris ambulire und versire, sondern es werde ihm fälschlich angetichtet. Denn er selbst sey interpres suorum verborum. Gestehe nicht, daß er das Systema Philippi solte aus der Schulen gebracht haben. Dann es bezeuge die That, und wolle er darthun, daß er den Philippum also gelesen zu Helmstät, habe ihn dividirt in Libros, Capita & Membra, und nichts ausgeschlossen, habe auch in ordine nichts verändert, ausserhalb einen Ort de Modo & Figura. Er habe aber solches für sich nicht erfunden, dann es vor ihm Iodocus Willichius gehabt. Und wenn solches geschehe, so folge darumb nicht, daß er ein Unchrist sey, und deswegen verlästert, und von dem Sacrament abgewiesen werden solle. Er bekenne zwar, daß er obseruationes habe in gewissen capitibus, seyn aber dem Systemati Philippi nicht zuwieder, als exemplum in Sorite, da er saget, sie müsse quatuor propositiones haben, so doch die

andern

andern sagen, sie müsse nur allein 3 haben —— Er sey auf Befehl der Hrn. Visitatorum bey dem Systemate Philippi geblieben, und habe seine obseruationes nach jüngster Visitation eingestellet, beruffe sich dessen auf seine Annotata (12). Und was für Unheil und Versäumniß der Jugend könnte entstehen, daß er seine obseruationes hätte unterlassen, würde sich finden, und wollte deswegen entschuldiget seyn. Weiln er nun also bey dem Systemate Philippi geblieben, seyn 30 Knaben aus der Schulen weggezogen, welche allein mit 5 ersetzt. Respondit Pouchenius in Duplica f. 583: Er verleugnet wieder sein Gewissen, daß er nie habe in Examinibus publicis & praelectionibus Hn. Phil. Melanchthonem verachtet, noch inscitiae beschuldiget, und sein auf den Schultern des Philippi stehen also verdrehen will, als hab er nur aus den Schrifften des Hn. Philippi Anleitung bekommen zu seinen Grillen. Denn wie schicket sich das mit diesen so offt wieder Hn. Philippum ausgegossenem verächtlichen Worten: Hic non constat sibi Philippus: In his est sibi contrarius: Sic dicit in lib. 4 Dialectices, quod cum his non consen-

(12) Haec sunt sine dubio *Cogitata Logica*, quorum meminit Bangertus in Catal. Rector. p. D 2. *Obseruationum* in Melanchthonem, & vetustiores artium ac scientiarum magistros, magnam Crugerium habuisse copiam, adeo vt aliquot corbes iis potuerit replere, testatur Pouchenius in Act. Min. T. II. f. 556. a: *deren er* (Crugerius) *etliche Körbe voll in jüngster Visitation für die Herrn Visitatorn ins Gemach trug.*

tit: *Philippus versatus est in tenebris.* Hie ruffe ich alle, so bey den Examinibus Scholae gewesen, auf ihr Gewissen zu Zeugen, und kan ihm nicht unverborgen seyn, wie er noch am 27 Novembr. den Hrn. Philippum zerzauset hat, daß er die doctrinam de Syllogismis Hypotheticis nicht, wie sichs gebühret, recht tradiret habe —— Was seel. Hr. Jodocus Willichius in Dialecticis und andern artibus tradiret hat, wird nicht verachtet. Welte GOtt dieser Crüger könnte nur solchen vortreflichen Leuten das ihre ungetadelt lassen vor den Knaben —— Mit den Praeceptis D. Philippi ist er so wol in Dialecticis als Rhetoricis also, in Examinibus Scholae publicis, umbgangen, daß er dieselbige nude und bloß, mit ihren exempeln, hat die Knaben, psittaci more ohn allen Verstand recitiren lassen, und darnach das allergeringste nicht weiter davon von den Knaben erfodert, sondern flugs auf sein Thun gefallen, mit grossen sesquipedalibus verbis: *Haec mea sunt: Haec ego primus inveni*, und damit die meiste Zeit zugebracht. Aber damit allewege so kläglichen bestanden, daß unter 10 oder mehren Knaben nicht einer gefunden worden, der apposite hat respondiren können, vielweniger memoriter antworten, sondern er hats ihnen auch offt aus den Büchern zu lesen befohlen; ja offt viele Knaben ungefragt vorbey gehen müssen, und gleichwol kaum einen treffen können, der etwas antworten könnte. Und um dieses seines neuen unbeständigen Fündlein, und des gemeinen rechtschaffenen docendi methodi Verdammung willen, welches seine tägliche Kunst ist, seyn ihm

ihm seine Discipuln weggezogen, und die Schule gefallen; mit nichten derhalben, daß die bey dem Methodo praeceptorum Philippi in dicendi artibus nicht hätten bleiben wollen, und daß er mit unsäglicher plus quam Orbiliana tyrannide die Knaben verschüchtert, und in tradendo so varius ist, daß man nicht wissen kan, was ihm endlich recht sey, denn ihm niemand eben ist. Imo vero vt ad conuictionem vsque ostenderet Pouchenius, quod contra conscientiam negarit Crugerius correctionem & reprehensionem Philippi, ex eius *Dictatis* excerpsit Demonstrationem, quam ex Act. Minist. T. II. f. 593 sq hic sistam:

„Erweisung, daß M. Crüger mit Unwahrheit „fürgibt, daß er den Methodum & seriem „praeceptorum, Dialectices Philippi, alle wege gehalten, und auch in rebus ipsis „an Philippo nichts getadelt habe.

„Libr. I Dialectices.

„*De Definitione Dialectices.* Crugerius ait,

„I. Si quis attendere ac spectare velit, vt Philippum specialem Dialecticam sibi proposuisse recte dicet: ita eundem contra, quam initio proposuit. vniuersam dianoeam explicasse, non falso asseuerabit.

„Pag. Dialect. Phil. 3.

„II. Accedit Dialectica & distinctis rebus) Crugerius ait: Stoicum hoc est. Id Philippo „omittendum est, si sibi vult constare.

In

„*In Praedicamento Substantiae.*

„Phil. pag. 31.

„Coelum est substantia finita) Crugerus: Non „opus fuisset addi *finita*. Quidquid enim corpo„reum est, finitum est.

„Phil. pag. 44.

„Ibi reprehendit Crugerus definitionem Vir„tutis. *secundum rectam rationem*, sagt er, sol heis„sen *secundum prudentiam*, & addit: So hat ers „zuvor genennet. Et hoc falso dicit Crugerus.

„Phil. pag. 55.

„Regula in doctrina relatiuorum, Omne re„latiuum versatur) Crugerus: so soll man sagen: „Omne relatiuum versatur inter tria, Materiam, „Formale & Terminum. Et: limitis materiale „est lapis, sed fundamentum collocatio, quae est „quasi passio in lapide.

„Phil. pag. 56.

„Seruitus in agro fundamentum habet) Cru„gerus: Dass sol heissen Materiale. Fundamen„tum est institutum voluntatis & ordinatio ho„minum, pactio inter aliquos ad rem certam. „Noster autem author confundit materiale cum „fundamento.

„Ibidem Phil. M.

„Peccati fundamentum est) Crugerus: Das „sol auch heissen: Materiale.

VI Regula.

„Phil. fol. 60.

„Fundamentum vocatur materiale) Cruge-
rus

„rus: Schreibet da oben in ſecunda Regula vor „daſs Materiale, Subiectum, ſo haben wir keine „contention. In his exemplis materiale voca-„tur ſubiectum. Subiectum limitis eſt lapis.

„Baptismi materiale eſt homo (ſo muſs es ſine „dubio ſeyn) qui baptizatur.

„Phil. M. fol. 56.

„Seruitus in agro fundamentum habet) Cru-„gerus: Daſs ſol heiſſen, Materiale. Noſter „autor confundit Materiale cum Fundamento. „In relatiuis quatuor ſunt conſideranda. 1. Sub-„iectum, ſiue materiale, ſiue fundamentum. 2. „Formale, vel cauſa relationis. 3. Terminus. „4. Relatio. In definitione Philippaea funda-„menti pro *fundamentum* ponatur *formale*, alias „Philippus ſibi ipſi eſt contrarius. Philippus „de his non ita ſtudioſe cogitauit, facile alias er-„rorem deprehendiſſet. Sed hac ratione res „conciliari poteſt.

„Phil. M. fol. 66.

„Relatiuorum alia oriuntur ex actionibus) „Crugerus: Praemittatur haec diuiſio: Relati-„va aliunde orta, ſunt topica, aut aliarum re-„rum. Topica ſunt Relatiua, quorum funda-„menta indiſtincte ſunt res omnes, ſiue ſub-„ſtantia, ſiue quantitas, ſiue qualitas, ſiue re-„lationes, cum ad aliud explicandum cogitan-„do aut dicendo referuntur. Hoc genus expli-„catur in Topicis. Relatiua aliarum rerum iam „oriuntur aut ex ſubſtantia, aut quantitate aut „qualitate. Relatiua caeterarum rerum habent „ſimilitudinem topicam.

Voca-

„Vocabulum Dei non tantum ponitur in „praedicamento ſubſtantiae, ſed etiam rela- „tionis. Vt: non habebis Deos alienos. Ibi „ipſe Deus concedit, eſſe plures Deos.

„Et fol. 67.

„Cauſa & effectus) Crugerus: Cauſa & effe- „ctus huc non pertinent.

„Phil. fol. 68.

„Sub diſcriminibus rerum) Crugerus: Hic „Philippus diſcedit a veris fundamentis. Es „ſol heiſſen: de appellationibus corporum rela- „tiuis. Wenn man einen ſolchen Nomenclato- „rem machte, das wâre ſchöne.

„Phil. M. fol. 69.

„Ex qualitatibus. Cauſa & effectus) Cruge- „rus: Das müſt ihr wiederum austhun, denn „das gehöret ad Topica Relatiua.

„Ibid

„Perfectum) Crugerus: Das iſt nicht ex quan- „titatibus. Ich weiſs nicht, wie es dazu ſolt ge- „braucht werden.

„Ibid.

„Ex notitiis. Doctor. Diſcipulus) Crugerius: „Haec pertinent ad appellationem perſonarum. „Multa inueniuntur, quae a Philippo non ac- „curate ſunt excogitata.

„Phil. M. fol. 70.

Praemium) Crugerius: Praemium gehôret „nicht ad qualitatem. Poena proficiſçatur ex „actionibus. Iam confundit noſter autor funda- „mentum & cauſas relationum, das ſolte gleich

nicht

„nicht ſeyn, pax, bellum, priuatio, habitus, „das kômmt aus den actionibus.

„Phil. fol. 71.

„Vſitate in Scholis nominarunt) Crugerus: „*Vnus* eſt in praedicamento quantitatis, und iſt „kein tranſcendens.

Phil. fol. 73.

„Item nomina ſignificantia menſuras) Cru„gerus: Mihi videntur eſſe quantitates, & huc „non pertinent.

„*De Actione & Pasſione.*

„Crugerus: Haec praedicamenta, vt ſupra „diximus, praecedere debebant magnam par„tem praedicamenti relationis, aut certe totum. „Pertinent enim ad Relationes primi generis, ex „quibus multa relatiua ſecundi generis oriuntur.

„Ibidem.

„Poſtquam ſubſtantia eſt veſtita) Crugerus: „Nihil refert, & quidem hortationes nihil effi„ciunt, nihil proſunt. Definitiones actionis & „pasſionis de Phyſica actione & pasſione dicun„tur. At in populari ratione loquendi actio di„citur, etiamſi nulla mutatio fit in obiecto, vt „cum dicis *amare Deum.* Hic verbum dicitur „actiuum, etiamſi nulla mutatio Deo affertur. „Sed multa verba ſunt, quae non ſunt referen„da ad praedicamentum actionis, ſed ad quali„tatis praedicamentum, vt *amare, odiſſe, triſtem* „*eſſe, dolere, calere, frigere, nigrum eſſe, album* „*eſſe. Ignis calet,* eſt qualitas. *Ignis calefacit* eſt „actio. *Ignis vrit* eſt actio.

De

„*De Habitu.*

„Phil. fol. 82.

„Crugerus: Hoc caput Topicum eſt, non „praedicamentale. Haec in Topicis rectius ex„plicanrur.

„Hinc patet, daſs M. Crugerus mit Unwar„heit fûrgibt, daſs er an Philippi Dialectica nichts „reformire, auch nicht verachte, ſondern hoch „halte.

„M. Cruger redet wieder ſein Gewiſſen, daſs „er den Methodum praeceptorum Philippi un„verândert in tradendo behalten habe. Denn „er fengt die praecepta und doctrinam dialecti„ces in libro Philippi Dialecticae an von den „Praedicamentis, wie biſsher geſehen, und „darnach expliciret er erſten doctrinam Prae„dicabilium, welchen ordinem Philippus „nicht gehalten, ſondern M. Cruger ertreumet „hat.

„*De Praedicabilibus.*

„Crugerus: Hactenus fuit doctrina Logica. „Nunc ſtatuemus doctrinam Topicam. Ramus „appellat argumenta. Hic non proponitur do„ctrina praedicabilium, ſed tantum pauca quae„dam.

„Phil. M. fol. 10.

„Cur praedicabilia etiam vniuerſalia nomi„nantur?) Crugerus: Interdum non eſt idem, „eſſe vniuerſale, & praedicabile, vt: Chriſtus „reſuſcitauit Lazarum ex mortuis. Hic, Laza„rus praedicatur de Chriſto tanquam accidens.

Acci-

„*Accidens.*

„Phil. M. fol. 16 & 17.

„Aqua calefieri poteſt & rurſus frigefieri) Cru-„gerus: Aqua eſt frigida. Hic accidens per ſe „praedicatur de aqua. Ideo proprium eiusdem. „Aqua eſt calida, hic accidens calor, praedi-„catur non per ſe, ideo dicitur per accidens prae-„dicari.

„Quotuplex eſt accidens) Crugerus: Haec „diuiſio pertinet ad accidens praedicamenta-„tarium, non ad praedicabile. Calor non eſt „accidens praedicabile, ſed proprium.

„Phil. M. fol, 17.

„Accidens eſt, quod adeſt) Haec eſt vera de-„ſcriptio accidentis praedicabilis, non praedi-„camentarii Peccatum eſt per ſe accidens, „ſed non praedicatur de homine per accidens, „quia non eſt in alio mutabiliter, ſed per pro-„prium,

„*De Praedicatione.*

„Crugerus · Singulis vocibus accidit praedi-„catio, id eſt, relatio Topica, qua vnum de al-„tero dicitur. Aber es wirt alhie nicht volkom-„lich expliciret. Fundamentum praedicatio-„nis eſt terminus, vel vox quaeuis.

Phil. M. fol. 20.

„Quomodo diuiditur vera praedicatio?) Cru-„gerus: Setzet das darzu. Propoſitio ratione „elocutionis eſt propria aut figurata, id eſt, ef-„fertur proprie aut figurate. Das wâre noch deut-„licher.

M Ibidem.

„Ibidem.

„Tertius modus est inusitatus) Crugerus : „Ante creatum mundum haec propositio , vel „praedicatio : Mundus factus est ex nihilo , fuit „inusitata. Iam vero cum id factum sit, inusitata „non est. Ita etiam haec : Deus est homo , Ver-„bum caro factum est.

„Solcher gestalt geht Crugerus durch die gan-„tze Dialecticam herdurch, und wil doch gleich-„wol nicht gestendig seyn, dass er solle weder „in ordine rerum & praeceptionum Dialecticae, „weder in rebus ipsis etwas in Philippo repre-„hendiret und getadelt haben, und erbiete mich „solcher gestalt, aus seinen *Dictatis* jeder-„menniglichen durch die gantze Dialecticam zu „erweisen, und alle, so nur die prima initia Dia-„lecticae verae gelernet haben, können hievon „richten, zu geschweigen deren, welche etwas „weiter hievon gelernet haben. Und dann mir, „als einem Superintendenten, Ampts halben „gebühret und obligt, darauff zu sehen, dass „so wol in der Schulen die Warheit der studiren-„den Jugend in artibus fürgetragen, und mit „erdichteten falschen Newerungen nicht verlei-„tet werde, als dass in doctrina Christiana in der „Kirchen nicht falsche opiniones einreissen, so „habe ich Ampts halber, und nicht Personen „weis, solchs etliche Jahr her improbiret, und „der Obrigkeit vormeldet, ungeachtet ich in „meiner guten Gottgefälligen Sache wenig bin „gehöret worden, sondern von diesem Meister

Klüg-

„Klûgling, sampt seinen Adhaerenten und „Rûckhaltern, habe viel Schimpffs erdulden „mûssen, dessen GOtt zu seiner Zeit Richter „seyn wird, fûr dem ich entschuldigt bin. Plura ad Philippum a Crugerio correctum & contemtum spectantia in citatis Actis passim leguntur. Reiecto itaque Melanchthoniano Systemate, cuncta fere Crugerius immutare conabatur. *Quatuor Orationis Partes* tantum esse affirmabat, contra Grammaticorum fere omnium consensum. Aliam quoque *Declinationum* (e quibus *Ablatiuum*, ad Varronis auctoritatem prouocans, plane eiiciebat. vid. Act. Min. f. 534. a. 605. a.) & *Coniugationum* formam volebat introductam. Hinc Pouchenius f. 533. b: *Wer kan verstehen, wie es zugehe, oder es billigen, daß nur vier Partes Orationis, seiner Sage nach, seyn sollen, als* Nomen, Verbum, Momentum *und* Coniunctio, *und nicht achte, wie alle Grammatici von Anfang biß hieher recht uud wolgelehret haben, und dennoch so viele Subdiuisionen dazu macht, daß daraus in der Zahl über* 60 Partes Orationis *werden. Und daß nicht allein* 5, *sondern* 46 Declinationes, *weiß nicht, wie viel Coniugationes Verborum, seyn sollen*. f. 549. b sq: *Er hat bald im ersten Viertheil Jahrs nach seinem Jntritt sich an die Paradigmata Declinandi & Coniugandi des Donati, und also aller Grammaticorum, ohn Unterscheid gemacht, und die gäntzlich abgeschafft, und seine unerhörte Art in die Stelle gesetzt, als daß man nicht mehr*

solle sprechen: *Nominatiuo hic Magister. Genitiuo huius Magistri &c.* ordentlichen, nach der Rige der 6 Casuum in vtroque numero, sondern nur also: *Magister. Magistri. Magistro. Magistrum.* Und in Plurali: *Magistrorum. Magistris. Magistros,* und also in denen andern Declinationum speciebus auch. Mit den Coniugationibus hat es müssen nicht bleiben bey der immer üblichen Form, sondern die Gerundia und dergleichen gäntzlich weg seyn. f. 579. b: *Er ist selbst geständig, er habe vsitatam Declinandi & Coniugandi rationem in dieser Schulen abgethan, und ein anders eingeführet; da er auch seriem Coniugationum geändert hat, und ex quarta tertiam, ex tertia vero quartam gemacht, darumb daß series Coniugationum solle ordine Vocalium folgen, a, e, i, o, aber doch wiederumb eingestellet. Aber über vier, oder mehr Jahr hat er damit die arme Jugend redlichen in discendo verhindert.* Conf. f. 585. a, vbi eadem fere leguntur, additurque ex mente Crugerii: *daß alle Pronomina nur schlechter Dings Nomina seyn sollen.* Ipse Crugerius f. 572. b: *Es werffe ihm der Sup. auch für, als verändere er den modum docendi in der Schule, welches er sich nicht wüste zu erinnern. Es wäre dann in forma Coniugationum, davon hätte er der Jugend zum besten, und es desto leichter zu fassen, 4 Modos Verborum in O, und dann auch 4 Modos Verborum in OR gefasset.* Hi modi sunt conseruati in Act. Min. f. 576. b. & ita habent:

Verbi

Verbi in O in temporibus infectis Coniugatio Quadruplex.

	Modi Indicativi.		*Modi Coniunctivi.*		*Imperat.*	*Infinit.*
Praesens	o	as	em	es	*	are
	eo	es	eam	eas		ere
	io	is	iam	ias		ire
	o	is	am	as		ere
Imperf.	abam	abas	arem	ares		are
	ebam	ebas				ere
	iebam	iebas				ire
	ebam	ebas				ere
Futur. I.	abo	abis	em	es		urum
	ebo	ebis	eam	eas		urus esse
	iam	ies	iam	ias		
	am	es	am	as		

* *Modi Imperativi.*

Praesens	— a	vel	ato	ato: — ato	vel	atote	anto
&	— e	vel	eto	eto: — eto	vel	etote	ento
Futurum	— i	vel	ito	ito: — ito	vel	itote	iunto
primum	— e	vel	eto	eto: — ite	vel	itote	unto.

Personae reliquae praeter primam.

as	at	amus	atis	ant
es	et	emus	etis	ent
is	it	imus	itis	iunt
is	it	imus	itis	unt

| Ich, du, er, wir, ihr, sie |

Verbi in OR in temporibus infectis Coniugatio Quadruplex.

	Modi Indicat.		*Coniunctivi.*		*Imperat.*	*Infinit.*
Praesens	or	aris	er	eris	*	ari
	eor	eris	ear	earis		eri
	ior	iris	iar	iaris		iri
	or	eris	ar	aris		i.

Imperf.	abar	abaris	arer	areris	ari
	ebar	ebaris*	erer	ereris	eri
	iebar	iebaris	irer	ireris	iri
	ebar	ebaris	erer	ereris	i.
Futur. I.	abor	aberis	er	eris	urus esse
	ebor	eberis	ear	earis	um iri
	iar	ieris	iar	iaris	
	ar	eris	ar	aris	

* *Modi Imperatiui.*

Praesens	are	vel	ator	ator	amini	vel	aminor	antor
&	ere	vel	etor	etor	emini	vel	eminor	entor
Futurum	ire	vel	itor	itor	imini	vel	iminor	untor
primum	ere	vel	itor	itor	imini	vel	iminor	untor

Personae reliquae praeter primam

aris	atur	amur	amini	antur
eris	etur	emur	emini	entur
iris	itur	imur	imini	iuntur
eris	itur	imur	imini	untur.

| Ich, du, er, wir, ihr, sie. |

Vtrum nouis suis Declinationum & Coniugationum formis multis viris rerum scholasticarum peritis se probauerit Crugerius, dubito. Ille tamen non dubitauit, in publicam lucem eas emittere. Testatur hoc Pouchenius l. c. f. 585. b: *Er hat eine nouam Declinandi & Coniugandi rationem auch öffentlich drucken lassen.* Vtinam eam inspicere licuisset! In *Graeca* quoque *Lingua* aliquid immutare ausus est, dum *Nomina & Verba Contracta* ex eadem eliminare contendit. Vid. Act. Min. f. 534. b. 606. b. Conf. f. 574. a, vbi ipse Crugerius *in Graeca lingua*, inquit, *habe er de Coniugatione geschrieben, daß ihm niemand könne tadeln.*

deln. Contracta Verba haber nicht, habe die Autores Graecos gelesen, fünde kein Exempel. Habe ex Graeco Testamento alle Contractiones ausgezogen, bis auf zwey Wort, befünde aber die Exemplaria nicht gleich getruckt. In *Ebraea* vero *Lingua* statuendas esse *Declinationes*,. euincere laborauit. *In Hebraea lingua*, scribit l. c., *haber auch gelesen. Man sagt, es seyn in der Sprache keine Declinationes, sage da wieder öffentlich das contrarium.* Offendit quoque multos reiectione vocum vt, re, mi, fa, sol, la, quibus isto tempore *Musici* vtebantur: *Endlich*, ita legitur l. c. f. 556. b, *muß die Musica auch herhalten, und nur eine Phantaseye seyn, daß man singet nach den vocibus musicalibus, vt, re, mi, fa, sol, la, sondern muß heissen, a, b, c, d, e, f &c. wie zu Halberstadt in Gegenwart vieler gelahrter Leute, auf einer Hochzeit, und auch zu Rostock, er für gegeben, aber wenig Ruhm und Beyfall darinn bey denen bekommen* (13).

M 4 Conf.

(13) Si nostra vixisset aetate Crugerius, hac quidem in re excellentissimorum Musicorum assensum facile esset consecutus. Instar omnium prouoco ad incomparabibilis Musici, Ioannis Matthesonii, elegantissimum librum, qui inscribitur: *Das beschützte Orchestre, oder desselben zweyte Eröffnung, worinn nicht nur einem würcklichen galant-homme, der eben kein Professions-Verwandter, sondern auch manchem Musico selbst die aller-*

Conf. f. 580. b. Praeter isthaec omnia odiosum reddidit Crugerium *priuata institutio*, fere prodigiosa, cuius ope quatuor annorum spatio, per singulare aliquod artificium, pueros septem, aut octo annos natos, praeter alia, Latinam Linguam perfecte voluit docere. Rem his enarrat verbis Pouchenius f. 550 b sq: *Er hat priuatim & publice, anderswo und auch albie, lecherlichen fürgegeben, junge Knaben ohn alle Praecepta Grammatices in vier Jahren zu lehren congrue und wol gut Latein zu reden, und solches bey seinem Sohne, ehe denn er 7 oder 8 Jahr alt würde, zu praestiren, dafür er 200 thlr. zu Lohne gefordert. Und dann solchs sein Fürbringen in Visitatione Scholae für lecherlich und nichtig geachtet, und ihm nicht vergünstigen wollen, diese hohe Meister-Kunst in der Schulen zu pflegen, ist er damit anheim und alda zu treiben, wo jemand solchs wollte mit seinen Kindern vorhen-*

allerauffrichtigste und deutlichste Vorstellung musicalischer Wissenschafften, wie sich dieselbe vom Schulstaub tüchtig gesaubert, eigentlich und warhafftig verhalten, ertheilet; aller wiedrigen Auslegung und gedungenen Aufbürdung aber völliger und truckener Bescheid gegeben; so dann endlich des lange verbannet gewesenen Ut Re Mi Fa Sol La Todte (nicht tota) Musica, unter ansehnlicher Begleitung der zwölff Griechischen Modorum, als ehrbarer Verwandten und Trauer-Leute zu Grabe gebracht, und mit einem Monument, zum ewigen Andencken, beehret wird. Hamb. 1717.

bengen, gewiesen worden. Diese seine heimliche Kunst hat er in conuiuiis und allen Orten hoch ausgeruffen. Es solle aber in dieser heimlichen Kunst alles durch Hülffe der Vocal-Buchstaben fortgehen, als a, e, i, o, u. Und ist zum Behelff von ihm gebraucht, daß man verschickte junge Knaben, Frantzösische, Spanische und andere Sprachen zu lernen, darum es auch ihme allhie nicht entstehen könnte. Und haben sich gute Leute, auch von fürnehmen Adel, aus väterlicher Liebe zu ihrer Kinder Wolfahrt, hierzu von ihm bewegen lassen. Aber wie scheußlich er alhie die Leute aufgesetzt, bezeugt das Werck an ihm selbst, und klagt hierüber nicht allein der Hr. Syndicus D. Cal. Schein, sondern auch der fürnehme Holstein. Fürstl. Raht, Hr. Casper Hojer, sampt vielen andern, daß er sie mit seinen grossen Verheischungen übel dabey gebracht, und wenig, daß er so hoch sich versprochen, praestiret habe. Und sein eigen Sohn ist in dieser sonderbahren Institution nicht hoch gestiegen. Die 4 Jahr seyn bey den Knaben verspildet, und was sie von der Grammatica vorhin gelernet, alles vergessen. Sintemahl sie ein Theils gar nicht, oder selten in die Schulen kommen, auch nur die Interpretationem vocabulorum anhören, aber in der Grammatica von kei-

nem Collega haben müssen examiniret, sondern damit verschonet bleiben. Haec Pouchenius. Sed audiendus etiam est Crugerius. Is vero f. 572.b: *In priuata institutione habe er wol sonderliche terminos, und brauche sich derselben ——— Brauche doch ein Schiffer* (14) *seine terminos proprios, wann er von Touwen redet, und theilt dieselbe nominatim in varias species ——— Und so dann ein Schiffer seine Touwe auff dem Schiffe mit also vielerhandt Nahmen nennen und unterscheiden mögte, warum es denn ihm nicht frey stehen sollte, in der Grammatica seine verba artis zugebrauchen. Also hab er in der Syntaxi auch gethan.* f. 573. b: *Weilen seine priuata institutio noch zur*

(14) Nauticam, vt ita loquar, Crugerii methodum valde exsibilat Pouchenius Act. f. 533. b: *Wie kömmt zu den artibus dicendi und seinen Grillen der Schipper mit seinem Bojer, Takel und Touwen? Reime dich Buntschuch, Lass mir das gewisse und starcke fundamenta seyn, zu beweisen seine Obseruationes inutiles in Grammaticis, Dialecticis & Rhetoricis praeceptis. Was haben die artes dicendi mit dem Schiffe und Bojer gemein? Est argumentum a naui ad philosophiam, und wäre also auch nautica ars mater artium dicendi. Et sic malitiose confunduntur, quae per se & naturam sunt longe distinctissima. Aber die genera Vocabulorum Latinae & Graecae Grammaticae seyn iuxta discrimina partium orationis praedicabilium & praedicamentorum wol so viel unterschieden, dass man dieser seiner Bojerten, Tackelereyen und Touwereien dazu gar nicht bedarff.*

zur Zeit bey keinem Knaben 4. Jahr lang continuiret, so kônte auch der effectus nicht recht diiudiciret, vielweniger improbiret, noch auch daher mit Fug fûrgegeben werden, als solte er mehr, denn er praestiren kônnte, versprochen haben. Sey aber gleichwol an denen Knaben, welche er in priuata institutione gehabt, die angewandte Zeit nicht so gar unverlohren und umsonst gewesen, sondern hätten dennoch pro facultate ingeniorum & aetatis so viel gelernet, daß dieselbige institutio an ihnen nicht vergebens sey. Ibidem praetexit, paedagogos etiam requiri, qui omnia semper cum instituendis repetant. Hi cum propter exiguum puerorum numerum haberi non possint, ideo etiam excusat defectum fructus institutionis priuatae. In primis vero vrget, quod a nemine adhuc quadriennium sit impletum. Pergit f. 574. a: *Er trage keinen Scheu, seiner priuat institution halben rationem zu geben. Habe erstlich die Knaben die Vocabula lehren lassen, sie darnach zum exponiren gewehnet aliquot Dialogorum, Officiorum Ciceronis, haben den Psalterium vertiren, decliniren und coniugiren müssen. Und weil die Knaben die praecepta nicht so bloß fassen noch begreiffen können, so habe er ex probatis autoribus exempla colligirt, daß die Knaben dieselben exponiren, und darauß den vsum fassen*

ſen und lernen können. Habe alle Verba Imperſonalia zuſammen geleſen, einen Tractatum angefangen auf alle Particulas, dieſelbigen wiederum dividirt; die Nomina Mixta hab er auch zuſammen getragen und dividirt, daß ſey ein ſchwer Ding, und hab es vor ihm noch niemand gethan, noch ſich deſſen unterſtanden; damit werde der Schulen treflichen gedienet. In Syntaxi habe er 64 Appellationes auf alle Reguln und Exempla geſchrieben, voll 3 Bogen. Wann nun die Knaben ſolches exponiren, nicht könne es feylen, es werde etwas von ihnen eingenommen. Nun mögte er gerne wiſſen, weil er all ſolche Arbeit und Fleiß dabey thäte, ob er deswegen in den Bann zu thun, daß auch Linacer gethan hat vor ihn. In Dialecticis habe er auch etwas ſonderliches gethan, welches er nicht wolle verachten laſſen, ſonderlich das Buch de Propoſitionibus Compoſitis. Plura ad hoc momentum ſpectantia, tam a Pouchenio quam Crugerio prolata, leguntur in cit. Act. f. 531. a. ſq. 534. a. 537. a. 548 ſqq. 571. a. 585 ſq. Defendere nouam ſuam docendi rationem voluit Crugerius I *auctoritate Thomae Linacri*, cuius Liber de emendata Structura Latini Sermonis iſto tempore in prima Athenaei noſtri claſſe publice fuit praelectus (15), a cuius methodo ſe non abiiſſe affirmat. Sed Pouchenius l. c. f. 534. b. 586. a. iſtud negat. II *conſenſu Martini Chemnitii*, cui olim Brunsuici in Schola Aegidiana eodem modo docenti non diſplicuerit. Verum & hunc Pouchenius, tanquam teſtis αὐτόπτης, f. 533. a. 584 b ſq vocat in dubium. III. *Teſtimonio Helmeſtadienſi*,

(15) Act. Miniſt. T. II. f. 573. a.

ſtadienſi, quod l. c. f. 576. b ſq legitur, & his honorificis verbis abſoluitut: *Seneca lib.* 6. *Epiſtolarum ſuarum, quas Poëta & Philoſophus ad amicos ſcripſit, dicit, Philoſophiam tribus rebus animum noſtrum excolere atque exornare, vel tria nobis afferre: ſenſum communem, humanitatem & congregationem. Hasce virtutes omnes in ornatisſimo & doctisſimo viro, Collega nuper noſtro clarisſimo, Domino Magiſtro Pancratio Crugerio, Finſteruualdenſi, ſitas eſſe intellleximus, qui dum nobiscum viueret, (vixit autem in ſextum vsque annum) ob eas in primis carus fuit omnibus, maxime vero propter ingenii acumen, quod in ipſo elucebat, & docendi dexteritatem ac facilitatem, quam ſummo ſtudio omnibus probabat, quaque ſtudioſam iuuentutem cum fide & diligentia maxima, publice quidem prioribus annis in Grammatica & Poëtica, poſterioribus vero in Poëtica & Dialectica, priuatim autem in variis artium diſciplinis informabat, vt opera ipſius & nunc temporis Academia noſtra aegre careat. Nec defuit profesſioni & muneri ſuo in celebrandis Illuſtrisſimi Principis ac Domini Iulii, Brunsuicenſis Ducis & Luneburgenſis, Academiae Iuliae fundatoris & parentis, Domini noſtri clementisſimi, laudibus. —— Quare de honeſtisſimo ipſi loco & conditione dignisſima gratulamur, & felicia fauſtaque omnia ex animo precamur, faxitq; Deus opt. max., vt in docenda & erudienda iuuentute eam Scholae praeſtet operam, qua in Eccleſiam Chriſti & Rempublicam plurimum boni & doctrinae ſalutaris redundauerit. Ad haec omnes bonos enixe rogamus, vt praedictum virum, M. Pancratium, cum propter eximiam ipſius & multiplicem in variis diſciplinis eruditionem, tum & ob humanitatem ſingularem, cum graui-*

grauitate summa iunctam, suo fauore & animi beneuolentia complectantur, commodis ipsius seruiant, & studia iuuent. In primis vero inclytae vrbis Lubecensis Senatui amplissimo ac uniuersae Reipublicae vnice ipsum commendamus, de quo hoc sibi persuadebunt, nullius Rectoris (quae ipsius in docendo est prudentia, dexteritas & felicitas) opera, maiori suorum cum fructu & vtilitate vti se posse, quam huius viri. Vt taceamus ipsius in docendo laborum assiduitatem & tolerantiam, quae vel maxima in laboribus Scholasticis virtus est, qua ille plures antecellit. At enim vero & hanc laudem Crugerium excusare non posse, demonstrare conatur Pouchenius, dum distinguit loca & tempus, refertque, quod in Crugerium ob methodum docendi nouam & inusitatam ipse Academiae Iuliae Senatus iam animaduerterit, quodue Illustrissimus Princeps ei idcirco omni ad Scholam Iuliam reditu interdixerit. Vid. Act. Min. l. c. f. 534. a. 541. a. 586. a. 590. b. 616. a sq. vbi disertis verbis scribit Pouchenius: *Aliud esse, habere praestantium virorum testimonia magnifica, & itidem aliud: Talibus testimoniis per omnia respondere & satisfacere.* IV *consensu Dauidis Chytraei*, quem dubium facit Pouchenius l. c. f. 585 a, eo quod Chytraeus in egregiis scriptis suis non noua Crugeriana, sed recepta dudum methodo vtatur. Ipse vix mihi persuadeo, Chytraeum omnes Crugeri conatus approbasse, istud tamen certum, quod aliquos non improbauerit, ipsi Crugerio inter amicos suos locum concesserit, eiusque salutis fuerit studiosus. Docent hoc Chytraei epistolae ad Crugerium scriptae. Prima in

Epist

Epist. Chytr. p. 602 sq occurrens, inter alia haec habet: *Dialecticae illae meditationes, quarum me participem aliquando sermone tuo fecisti, literis consignatae, aeternam tibi laudem & decus parerent, cum praesens certamen euentum, Cynico Germanorum proverbio notatum, tandem habiturum sit. Hoc scio pro certo, vinco vel vincor, semper ego maculor. Quid de Grammatico opere significes, non satis assequor. Existimarem, multo rectius & praeclarius te in Dialecticas illas lucubrationes oleum & operam collocare.* Secunda epistola p. 678 sq obuia, ex qua apparet, Crugerium Chytraeo consilium de loco mutando aperuisse, haec etiam verba continet: *Mea fides & diligentia, si viuam, tibi non defutura est, verum occasiones ac euentus, scis, non in nostra, sed Dei manu esse.* Tertiam ex pag. 685 integram, quia brevis est, volumen autem Epistolarum Chytraei rarius, describam: *S. D. Clarissime vir, amice colende.* Οἱ ἀγαθοὶ καὶ ἀντὶ μικρῶν ἴσασι χάριν. *Quod igitur exigua haec & multo voluntate mea minora tenuitatis meae officia hospitalia non ingrata fuisse ostendis, magnam tibi me gratiam debere fateor. Nathanem Stetini fuisse, vere ad te delatum est, sed hinc non discedet. Et Stetinensis Gymnasii Rector iam constitutus esse dicitur. Velle me tua causa honesta omnia, non dubites, nec beneuolentia, fides & diligentia tibi mea defutura est, sed occasiones & euentus, scis non in nostra, verum Dei solius esse potestate. De Dialecticis meditationibus tuis, cum literaria Republica communicandis, quaeso, vt cogites & constituas. Bene & feliciter vale. Idibus Iulii.* Ex quarta denique, quae extat pag. 821 sq, haec excerpo: *Dolorem mihi*

nuncius

nuncius de praesenti conditionis tuae statu attulit —— —— Scripseram de te, antequam ista mihi acciderunt, ad Nicod. Frischlinum, qui ab Hildesiensi Senatu quaeri Rectorem pietate, doctrina & autoritate praestantem indicarat, vt ex adiuncto exemplo cernes, ac Senatum de te vocando deliberasse scio. Quod, nisi adversarii tui amici dissuadeant, successurum spero. Ad tantos viros, doctrinae suae arbitros cum provocaret Crugerius, Pouchenius iis Ouenum Guntherum, Ioannem Caselium & alios, methodum Crugerianam omnino improbantes, opponebat. Vid. Act. cit. f. 531. a. 583. a. 601. a. Pleraque igitur Crugerii studia Pouchenio displicuerunt: quaedam tantum suo calculo non indigna deprehendit. Haec sunt *studium Hebraicum*, *exercitia Stili* & *Poëtica*, de quibus pauca sunt scripta in Act. cit. f. 606. b. 585. b. 586. b. Neque Crugerio litem esse motam ob *Declamationes* (quas saepius eum & Latino & Graeco sermone, tam libero, quam metri legibus adstricto, instituisse annotauit Bangertus in Catal. Rector. p. D 2), ex f. 605. a. apparet. Idem sine dubio iudicandum est de *Thesibus*, quas nonnunquam in Auditorio publice discutiendas exhibuit, quarum exemplum ad annum 1586 se reperisse, docet Bangertus l c.

§. VII.

Contentioni quoque materiam praebuisse *disciplinam scholasticam*, deprehendo. Haec vti inter eas res, quae vitam scholasticam reddunt miseram, molestam, difficilem, primum

mum fere locum obtinet, ita etiam Crugerius eam non potuit sic administrare, vt in nullas censuras incurreret. Vid. Act. cit. f. 557 sqq, vbi docetur, quod in disciplina nullam observarit aequabilitatem, modo nimis lenis, modo nimis rigorosus, & carnifici, quam praeceptori cum seueritate prudentiam coniungenti, fuerit similior. Equidem modum nonnunquam & in seueritate, & in lenitate eum excessisse, quis non credit, qui sequentia ex Act. cit. f. 580 b: *In der Wiederlegung schweiget er stille zu der wahrhafftigen Beschuldigung über seiner mehr den Orbiliana saeuitia & crudelitate in disciplina scholastica, auch bißweilen schädlicher indulgentia & patrociniis petulantissimorum nebulorum, deren etliche auch wol in der Kirchen sub diuinis ihren Praeceptoribus Trotz und die Feuste bieten dürffen. Auch wol, wie ein homo furiosus, Beil und Axte wieder fürnehmer Leute Kinder in der Schulen dermassen gebraucht, daß sie dadurch wegen seiner Tyranney ihren armen bedruckten Eltern entlauffen, und sie länger denn in Jahres Frist nicht haben wissen können, wo sie hingekommen*, legerit, & cum iis, quae f. 535. a. b. 541. b. 598. b scripta sunt, contulerit? Quis vero sibi etiam non persuadet, facile eum (quis enim non humani quid patitur?) potuisse ad summum rigorem inflammari scholastica seditione (*Aufruhr, so sich in der Schulen wieder ihn erhoben*), de qua ipse in libello accusatorio conqueritur? Vid. Act. cit. f. 517. b.

§. VIII.

Aluerunt porro litem hanc multa alia, quorum

rum Crugerius fuit accusatus, Accusabatur *contemtae inspectionis scholae*, in qua tamen non videtur, nisi quod nimium est, & Scholis magis nocet, quam prodest, inuito animo admisisse, reliquum libenter passus. Vid. Act. cit. f. 515 sq. Accusabatur *iniuriarum Collegis illatarum*. Vid. l. c. f. 535. b. 584. a. Accusabatur *illiciti commercii cum sacrificulis Pontificiis*. l. c. f. 537. b. 538. a. b. 539. a. 554. b. 558. b. 562. b. 575. a. b. 589. b. 611. a sqq. Accusabatur *inconstantiae in docendo* l. c. f. 531. b: *Ist in seiner institution so varius und inconstans, daß man nicht wissen kan, mit wem ers halte. Denn bald ist er Ramisch, bald etwas anders, und muß gar nichts in artibus dicendi ihm gut genug seyn.* f. 594. b: *Wie gewiß seine priuata studia fundiret seyn, zeigt das Werck an ihm selbst. Denn was er für hohe Kunst und Weißheit mit hohen ruhmrähtigen Wörtern (als: Hoc meum est. Hoc ego primus omnium inueni. Haec mea est diligentia priuata. Magno mihi labore hoc constitui) eius Tages fürgegeben, eben dasselbige hat er alsobald wiederum des andern Tags, oder bald hernach, als ungewiß verworffen, und aber ein anders an dessen Stete gegrillet, wie der Discipulorum Bücher zeigen, darinn sie solch Ding aufgezeichnet, auch ändern müssen.* Accusabatur *discordiae inter Senatum & Ministerium quaesitae*. f. 560. b. Accusabatur *discordiae inter Mini-*

Ministerium & Scholam excitatae. f. 562. a. 602. b sq. Accusabatur *horarum publicarum neglectarum.* f. 554. b. 562. b. Accusabatur *Examinum sophisticorum* f. 561. b, aliarumque rerum, quas omnes enarrare, nimis longum foret.

§. IX.

Quid vero inde poterat aliud, quam Athenaei ruina sequi? De hac saepius loquuntur Acta. Sic Pouchenius f. 534. b: *Ist derhalben klar, daß seine priuat-Grillen, als unbeständig, ungegründet, der Schulen geschadet, aber nichts genutzet, die vsitatas regulas artium dicendi mehr obscuriret, denn erkläret, die Jugend mehr aufgehalten, denn befördert, die Schule ledig, und nicht frequentem gemacht.* f. 536. a: *Er ist der Schulen Untergang zu verantworten schuldig, und niemand anders.* Crugerius f. 574. b: *Er hab 20 Knaben in prima Classe.* Pouchenius f. 586. b: *Hat die Jugend erbärmlich in studiis gehindert, die Schule ruiniret, und gute Leute, beyde in Senatu & Ministerio nostro, auch in der Bürgerschafft ihre Kinder anderswohin mit schweren Unkosten zuschicken; bewegет. Auch so alhie frembde Knaben gewesen, sind sie wiederum durch ihre Eltern und Freunde, unter welchen auch Hr. D. Simon Pauli Sohn ist, abgefordert worden.* Conf. f. 592. a. Auxit ruinam Scholae *Chorus Symphoniacus,* Crugerii tempore sublatus. Vid. Act. f. 558. b. Quae omnia efficiebant, vt, licet Crugerius in ipso Patrum Conscriptorum

ordine patronos haberet (16), non solum a Senatu reprehenderetur (17), verum tandem etiam ab officio, saepius antea ei renunciato (18), remoueretur. Actum istum Pouchenius in Eberi Calendar. Histor. ad d. XXIX Octobr. manu sua sic descripsit: *Hoc die a Senatu Lubecensi remotus est a Gymnasiarchia M. Pancratius Crügerus, ob simultates & manifestas inimicitias, quas aliquot annis aduersus Superintendentem me, & M. Michaelem Rhau, Pastorem ad D. Virginem, palam & furiose exercuit. Et manu stipulata iuramenti loco promisit, nec se ipsum, nec per alium, publice, aut priuatim, scripto, aut voce, hac de causa quenquam conuiciaturum esse. Anno* 1588 (19): *Hora 9 antemeridiana, in Consistorii conclaui.*

§. X.

Lubeca egressus Crugerius, post breue in Academia Viadrina exactum temporis spatium, a Goldbergensibus fuit receptus, & Scholae Aurimontanae an. 1589 IX Cal. Sextil. praefectus. Sed in hoc etiam officio nondum vitae finem expertus,

(16) Queritur idcirco Pouchenius l. c. f. 556. b.

(17) Act cit. f. 561. b.

(18) l. c. f. 556. b. f. 582. b.

(19) Bangertus l. c. habet annum 1589, quoniam eo anno musei sui parieti, addito nomine, hoc distichon inscribendum curauit:

Dum studeo ante alios tenerae prodesse iuuentae,
Ante alios hominum praemia more fero.

Sed haud dubie ob imminentem hiemem Lubecae in annum 1589 substitit, licet sub finem anni 1588 iam esset munere abdicatus.

pertus, verum cum in Academia Francofurtana Ioachimus Garcaeus, Graecae linguae Professor, moreretur, eidem fuit suffectus, in qua statione an. 1614 vitam cum morte commutauit. Vid. Io. Christoph. Becmani Notit. Vniuersit. Francof. pag. 70. Varia, sane non inelegantia, edidit scripta Poëtica, Graeca alia, quorum quae mihi innotuerunt, indicem subiiciam. Sunt autem

Carmen, cuius inscriptio: *Qua & magnificentia atque amplitudine, & religione pietateque, mirifico cum applausu populi ac piorum omnium, illustrissimus Princeps & Dominus D. Iulius; Dux Brunsuic. D. Henrico Iuniori Patri suo, Wolffenbytii funus fecerit, carmine indicatum.* Lips. 1568. 4. Vid. Cl. Iaenichii Lusat. Literat. Disp. II. p. D 2.

Carmen Iulio Duci oblatum, in quo musae introducuntur. Extat in Introd. Acad. Iul.

Historia baptizati Christi, Latino & Teutonico carmine exposita cum baptizaretur Iulii Ducis filiola, Dorothea Augusta. Henricop. 1577. 4.

Catalogus Episcoporum Halberstadiensium, a Caroli M. Imperatoris temporibus, ad haec vsque contextus, missusque ad Reuerendissimum & Illustrissimum Principem ac Dominum, D. Henricum Iulium, iam pridem Postulatum, & VIII die Decembris hoc anno Christi 1578 introductum Episcopum eius Dioeceseos, Ducem Brunsuicensem & Lunaeburgensem &c. Academiae Iuliae Rectorem primum & perpetuum; tum ad Decanum & vniuersum Cathedrale Capitulum, a Pancratio Crugerio, Finstervaltensi, Academiae Iuliae Professore. Henricopoli. 1578. 4. Carmine heroico nitido hoc scriptum est consignatum.

De peruetustis ac nobiliss. duabus Saxoniae familiis, Schuicheldia & Hoimia, Liber, illustribus aliquot rerum Saxonicarum historiis aspersus: & Nuptiis Cunradi a Schuichelde, Henrici Iulii, Episcopi Halberstadens. Ducis Brunsuic. & Luneb. Consiliarii summi, & Elisabethae ab Hoim paratus. Helmest. 1580. 4. Heroico carmine hic liber exaratus.

Oratio ad Illustrissimum Principem Dn. Fridericum, Ducem Lignicensem, &c. & amplissimos eius prouinciae Ordines, habita a Pancratio Crugerio, Finstrevaldensi: de Difficultate Scholastici Muneris, & quo animo ad id accesserit: cum illustri Scholae Aurimontanae gubernandae praeficeretur, IX. Cal. Sextiles, An. 1589. Francof. ad Viadr. 4. In hac Oratione licet nullam fatorum Lubecensium disertis verbis faciat mentionem, nec vnquam nominet Lubecam, videtur tamen passim eo digitum intendere. Sic e.g. pag. B 4 sq scribit: *Illi, illi hominum generi quid facias? qui vt ouibus lupi, equis gryphes, columbis miluii, ita ipsa portentosa & nefaria natura sua scholarum magistris vsque adeo inimici atque infesti incumbunt, vt nihil reliqui faciant ad summam petulantiam, malitiam, furorem, atque ad omne genus acerbitatis, vexationum, contumeliarum; vt dolores ipsis inurant saeuissimos, nec conquiescere afflictos, aut liberum spiritum ducere exagitatos vnquam sinant. Nihil his tam sanctum, quod non cauillis suis in suspicionem; nihil tam cautum, quod non in inuidiam; nihil tam praeclarum, quod non in odium rapiant. His in bonos adolescentes fauor & humanitas, indulgentia est; in im-*

improbiores & contumaces severitas, appellatur crudelitas & tyrannis. Si quid grauiter dictum est, asperitati; si quid mitius, remissioni animi & negligentiae tribuitur. Si cui in poenis propter spem emendationis aliquid est condonatum, moderationis minus honesta ratio interuenisse fingitur. Si propter ingenii duritiem durius animadversum, priuata odia & a patrum memoria simultates, & immanis vindictae cupiditas falso proferuntur, & tragice exagitantur. Non referam ominis causa, quae in hoc genere experientia, & crebrae bonorum virorum querelae docent. Calumnia, calumnia, inquam, nullibi magis patentem campum habet, nullibi frequentius sedem figit, nullibi impunius grassatur ac saeuit. &c.

Oratio sacra augusto matrimonio Illustrissimi Principis & Domini, Dn. Friderici, Ducis Silesii & Lignitii, &c. & Illustrissimae Principis ac Dominae Dn. Dorotheae Cimbricae &c. continens Paraphrasin narrationis Mosaicae de Ortu Coniugii, ex Cap. 1 & 2 Geneseos. In Schola Aurimontana Silesiorum, publicis feriis indictis, quo die nuptiae in Holsatia celebrabantur, prid. Non. Decemb. an. 1589 recitata. Francof. ad Viadr. 4.

Chrysoris, hoc est, de Illustrissimae laudatissimaeque Principis & Dominae, Dn. Dorotheae Cimbricae, oriundae e Daniae Regum genere &c. in Silesiam atque arcem Lignitiam exoptato & felici faustoque adventu, qui incidit in mensem Ianuarium an. 1590, illustris Scholae Aurimontanae nomine Gratulatio. Vratisl. 4.

Memoria Matthaei a Logau & Altendorff, Imperatoriae Maiest. Consiliarii & Praesidis Capitanei Du-

catus Suidnicensis & Iaurouiensis, pie defuncti in Iaurorum castro ad VI Non. Martias. An. 1593. Lign. 4. Heroico carmine hac Memoria est adornata.

Disputationes duae, quarum vna est de genere, altera de specifica differentia Tropi. Resp. Timotheo Crugerio, Pancratii filio. Francof. 1594. 4.

Programma Graeco confectum sermone. ibid. 1595. 4. Iaenich. l. c.

Programma in funere Io. Henr. Caminaei. ibid. 1599. 4.

Monumentum memoriae Dauidis Chytraei positum carmine. 1600.

Programma, quo Iuuentutem ad humanitatis & Philosophiae studia colenda hortatur, in iisque cum laude versatos, ad petendos honorum gradus, officii ratione ductus amanter & beneuole inuitat. Francof. 1601. 4. Graeca lingua scriptum est hoc Programma, in cuius titulo Crugerius se vocat *Poëtam Laureatum.*

Monumentum beatis manibus Pauli Melissi consecratum. ibid. 1602. 4.

Carmen, quo gratulatur Silesiae Duci Academiam Francofurtensem frequentanti. 1608. 4. Vid. Iaenich. l. c.

Elegia in Funere Sereniss. El. Brand. Ioachimi Friderici. 1608. Conf. Iaenich. l. c.

De Professoribus Graecae Linguae, quos primo suo saeculo habuit Vniuersitas Francofurtana, Carmen Panegyricum. Vid. celeb. Ludouici Hist. Gymnas. & Schol. P. V. p. 322.

Re-

Resfriptum ad Nagelii Aſtronomiam Nouam. Vid. Koenig. Biblioth. p. 225. Witte Diar. l. c. Praecones Crugerii, eiusque ſcriptorum, ſunt Iaenichius l. c. ſcribens: *Edidit neque multa, neque magna, eius tamen nonnulla generis, ſpeciatim poëmata, quae tum indolis elegantiam, tum feliciſſimum prae ſe ferunt ſtudium grauitatem imitandi Virgilianam;* necnon Cunradus in Proſopog. Mel. Millen. l. p. 38 canens:

Attydis & Latii Seiren Pancratius hercle eſt,
Quae Viadri ad ripas Muſica corda trahit.

Addatur, quem primo loco nominare debuiſſem, Henricus Brockeſius, magnificus quondam Conſul Lubecenſis, cuius elogium, quo Crugerium, praeceptorem ſuum, ornauit, Athen. Lub. P. I. p. 127 iam dedi legendum.

§. XI.

Collegas Crugerii enarraturus Bangertus l. c. nominat primo M. NICOLAVM VORSTIVM, Conrectorem, M. ANDREAM POVCHENIVM, Subrectorem: non commemorat autem Pouchenii ſucceſſorem, M. GEORGIVM HENNINGIVM, Dithmarſum, quem, in Academia Iulia viuentem, iam eo tempore, quo Crugerius Lubecam vocatus, ſpem habuiſſe adipiſcendi Subrectoris munus, & illud adeptum, lectionem ſacram loco Crugerii aliquandiu tractaſſe, ex Actis Miniſt. Lubecenſis ſupra §. 5. eſt demonſtratum. Legi Ἐπιθαλάμια *ſecundis nuptiis ornatiſſ. iuxta ac doctiſſ. viri D. M. Georgii Henningii, Subrect. Schol. Lubecenſium, Praeceptoris fideliſſimi, & honeſtiſſimae pudiciſſimaeque Ma-*

tronae, Iudithae, R. D. Ioachimi Holtmanni, b. m. relictae viduae, obseruantiae ergo sacrata a Discipulis. Lubec. 3 Id. April. 1589. 4. Discipuli autem erant *Martinus Reinboldi*, Weidensis: *Ioh. Rhau*, Femariensis: *Michael Trostius*, Lubecensis, & *Luderus Desburgus*, Megapolitanus. Vale muneri scholastico an. 1592 dixit Henningius, consecutus Symmystae Cathedralis munia, quae administrauit, vsque dum an. 1616. d. 7 Sept. e vita migraret (20). In Actis Minist. Lubec. T. V. P. I. p. 115. b. haec de Henningio occurrunt: *Den 7 Sept. 1616 ist M. Georgius Henninges, Archi-Diaconus zum Thum, seelig in GOtt entschlaffen, als er an der Schulen albie in Subrectoratu gedienet 12 Jahr, im H. Ministerio aber 26 Jahr.* Quae verba alium plane calculum, quem, fateor, me cum reliquorum relationibus conciliare non posse, suppeditant.

§. XII.

Citantur porro collegae Crugerii M. IOANNES MEINEKE, Cantor; IACOBVS ab HOEGE: IOACHIMVS PASCHASIVS, qui, an. 1583. d. 24. Octobr. Symmysta Trauemundanus vocatus, Scholam reliquit; & NICOLAVS BALHORNIVS, quorum in antecedenti capite mentio iam iniecta. Accessit HENRICVS SCHVTTE, qui sub solo Crugerio occurrit.

§. XIII.

Restant tres noui Collegae, Rectore Crugerio introducti. Primus est IOANNES MENAR-

(20) Mellii Gründl. Nachr. von Lubeck p. 147. 227.

NARDI, Anhaltinus. Secundus M. NICOLAVS IVNGIVS, Lubecensis, magni istius Philosophi, *Ioachimi Iungii*, pater (21), qui, teste Martino Fogelio in Histor. Vit. & Mort. Ioach. Iungii ap. Witten. in Memor. Philosophor. Dec. VI. p. 261, *an. 1589 violenta morte ereptus. Cum enim ex conuiuio laetus domum pergeret, gladio eum inuitus quidam confecit, aduersarium suum hunc esse ratus.* Tertius est M. IOACHIMVS DREIERVS, Lubecensis, qui ab anno 1587 vsque ad annum 1630, adeoque per 43 annos Gymnasii nostri fuit Conrector. Vitam eius, laudes & merita complectitur Oratio Kirchmanniana, Athen. Lubec. P. III. p. 417 sqq inserta. Hic pauca adiiciam, quae ad nomen, studia & laudes Dreieri pertinent. Nomen eius, tum alii, tum praecipue Ioannes Caselius, intimus Dreieri amicus, nonnunquam per *Tornaesium* expressit. Docent hoc scripta Caseliana, quae in Bibliotheca publica Lubecensi asseruantur. Studia ipsius fuisse in primis Graeca, ostendunt pereximia illa *Carmina Graeca*, ab illo concinnata, quae in eadem Bibliotheca (22) supersunt. Vnde etiam Ioachimus Morsius, maximis Dreieri amicis accensendus, in Diar. Apodemic. f. 713. b. eum *Graecum insignem* appellat. Laudes illius amplificat perinsigne istud elogium, quod Act. Minist. T. V. P. I. f. 209. a. b. in Hunnii & Pastorum Scripto de emendanda Schola 1630. 13 Febr. consigna-

(21) Vid. Athen. Lubec. P. III. p. 432.
(22) Miscell. Vol. Ec.

ſignato reperitur, & ſequentibus verbis abſolui-tur: *Zum nothwendigen Fundament einer guten Reformation wollte dienen, wenn man des Hn. Conrectoris hohes Alter und gegenwärtigen Zuſtand in Acht nehme. Und weil wir ihn mehrſtentheils als unſern getreuen und lieben Praeceptorem ehren, ſämtlich aber das mit Wahrheit zeugen müſſen, daß ſo lang dieſer ehrliche fromme Mann die Leibes Kräffte gehabt, er ſein Ampt nach höchſter Treue und Fleiß verrichtet, auch biß-hero, und auf dieſe Zeit über ſein Vermögen arbeitet, als bitten wir, bey unſer lieben Obrigkeit es dahin zu diſponiren helffen, daß er nunmehr, als er bey 43 Jahren in der Schul unverdroſſen gearbeitet, rude donirt, mit einer ehrlichen prouiſion verſehen, ihm das reſiduum vitae in Ruhe zuzubringen, vergönnet, ſeine getreue Dienſte belohnet, und ein tüchtiger junger Mann, der zur Arbeit wol qualificiret, an ſeine Stat verordnet werde.* Conf. Athen. Lub. P. III. p. 471.

§. XIV.

Poſt dimiſſionem Crugerii GERARDVS SCHVRMANN acceſſit. Hunc an. 1588. XVI Kal. Decembr. Formulae Concordiae nomen dediſſe, ex ipſo codice, in quo ſunt ſubſcriptiones, perſpexi. Mortem ipſius Bangertus l. c. p. D 2 ad annum 1616: Mellius autem l. c. p. 229 ad an. 1613. 4 Februar. retulit.

CAPVT

CAPVT XII.

De *Rectoratu* *M. MICHAELIS RACKELMANNI.*

A. 1589 —— 1593.

§. I.

EXcepit Crugerium M. MICHAEL RACKELMANNVS, Weida-Variscus, quem an. 1589. d. 30 Octobr. hic Formulae Concordiae subscripsisse, citatus codex testatur. Vitam eius nemo, quod sciam, litteris plene consignauit. Pauca haec modo habet Io. Augustin. Egenolfus, Schol. Crucian. Dresdens. Rector, in Catal. Schol. Cruc. Dresd. Collegar. ad calcem Programmat. Scholasticor. Dresd. 1701. 8. pag. 513 sq: *M. Michael Rackelmann, Weidensis Variscus, Rector factus anno 1585, officio suo praefuit triennium, vsque ad annum 1588, quo fatali quodam malo praeter spem & culpam oppressus, & statione sua expulsus, in exilium ire coactus est, ex quo tamen post paucorum annorum decursum reuocatus, in Schola illustri Misnensi prouinciam Conrectoris administrauit.* Videtur autem ignorasse Egenolfus, quod Rectoris munus per quatuor fere annos in nostro Athenaeo sustinuerit. Quae fuerint causae, ob quas *abdicare se Rectoratu*, teste

Ban-

Bangerto l. c. p. D 2 b, *necesse habuerit, & an. 1593. 9 Febr. hinc in patriam concesserit*, non ausim dicere. Bene eum hic res suas egisse, concludere licebit ex hoc, vt vulgo vocamus, Postscripto epistolae Andreae Pouchenii ad Polyc. Lyserum 9 Ian. 1593 scriptae, ineditae hactenus, sed a celeberrimo Starckio in Lubeca Lutherano-Euangelica edendae: *Dn. M. Michael Rackelmannus vocationi Misnensi morem geret, & missionem a nostris adeptus, vt hinc ad diem Purificationis iter ingrediatur. Inuitus patior eum a nobis auelli.* Accepit autem munus Conrectoris in Schola Misenensi, eodemque ab an. 1593-1609 functus est. Vid. Catalogus Conrectorum Scholae Misenensis, quem Cl. Schreberus Vitae Georg. Fabricii, Chemnicensis, adiecit. Extat ad hunc Rackelmannum epistola Dauidis Chytraei, in qua eum laudat & consolatur. Vid. Epist. Chytr. p. 726 sq. Ceterum istud non est omittendum, quod Rackelmannus inter discipulos suos habuerit duos, qui principibus Theologis Lutheranis accensentur. Hi sunt *Fridericus Balduinus*, qui Dresdae audiuit Rackelmannum, laudatum idcirco in Memor. Balduin. ap. Wittenium Memor. Theologor. Dec. II. p. 270: *Henricus Höpfnerus*, quem Misenae M. Danielem Menium, Rectorem, & M. Michaelem Rackelmannum, Conrectorem, praeceptores nactum esse, ostendit Memor. Hôpfner. l. c. Dec. IV. p. 495.

§. II.

Collegas Lubecae inuenit Rackelmannus M. IOACH. DREIERVM, Conrectorem, M.

GEORG.

GEORG. HENNINGIVM, Subrectorem, IOANNEM MEINEKE, Cantorem, GERHARDVM SCHVRMANNVM, & haud dubie plures. Tres autem ipsius tempore noui sunt electi. Primus est MARTINVS NORDMANN, Lubecensis, qui an. 1590. d. 19. Nov. scripto nomine suo Formulae Concordiae se addixit. Sequitur M. GEORGIVS MEISNERVS, Lubecensis, vir & fide & doctrina insignis, qui Subrectoris munia ab an. 1592 vsque ad an. 1597 (hoc enim anno d. 22 Octobr. pestilentia correptus, obiit) tam laudabiliter gessit, quam legitime impetrauerat. Testes produco duas Epistolas, quas autographas vir & splendido genere & solida eruditione conspicuus Dn. Hermannus Henricus a Dorne beneuole mecum communicauit. Vna inscribitur: *Splendore generis, magnificentia, prudentia, virtute, rerumque vsu eminentissimis Viris, Dn. Hermanno a Dorne, ac Dn. Theodorico Brömsen, liberae & Imperialis Reip. Lubecensium Consulibus, Scholaeq; Catharinianae praefectis dignissimis: Dnis ac fautoribus suis vnice colendis.* His autem absoluitur verbis: *S. P. Ingratus plane sim, meique dissimilimus, Viri nobiles, Consules prudentissimi, Patres patriae, nisi vos venerer, & in oculis feram: cum quod sumptus liberaliter concessistis, tum quod praeclarum de me promouendo iudicium non ita pridem concepistis, mihique nil tale cogitanti prae multis aliis functionem minime aspernandam vltro obtulistis. Ago igitur & habeo vestris amplitudinibus gratias, quas mente concipere possum maximas: omni contentione elaboraturus,*

vt

vt nemo neque sumptibus mihi collatis se defraudatum, neque honesta illa ac praeclara de me opinione falsum fuisse, vnquam conqueri possit. Ad prouinciam oblatam quod attinet, viri amplissimi ac Maecenates colendi; etsi res meae, Dei beneficio, ita comparatae sunt, vt breui in celebri ac honesto loco, functione aliqua splendida (obligatione tamen salua) frui potuissem: tamen vestro amplissimo de me iudicio obedienter, prout par est, & gratum alumnum decet, morem geram, meque ad praefinitum tempus vestris magnificentiis (Deo iuuante) sistam. Nec enim ignoro, quam detestandum vitium sit ingratitudo: & quod partem nostri ortus sibi vindicet patria. Faxit Deus Opt. Max., vt cedat vocatio haec legitima ad nominis sui gloriam, & Ecclesiae ac Scholae, adeoque totius Reip. Lubecensis emolumentum. Mihi vero adsit Spiritus sanctus, vt (quod saepius optaui) in omnes grati animi significationes erga patriam elaborare, eidemque beneficia accepta longe maxima abunde rependere queam. Valete Viri prudentissimi, meque vobis deinceps similiter commendatum habete. Scripsi Tubingae, VII Idus Iunias, anni salutis cIↄ Iↄ XcII. Alterius Inscriptio est: *Magnifico, amplissimo & prudentissimo viro Dn.* Hermanno a Dorne, *inclytae Lubecensium Reip. Consuli dignissimo, Domino ac fautori suo eximie colendo.* Ipsa epistola sic habet: *S. P. Ex litteris cum publicis, tum priuatis per tabellarium huc missis, Amplissime & prudentissime Consul, fautor omni obseruantiae genere honorande, haud obscure deprehendi, quanto me fauore prosequatur non tantum T. Ampldo., sed communis etiam nostra patria, quae ad*

ad Scholae prouinciam obeundam me alumnum suum legitime vocat, & beneuole quasi inuitat. Idem patriae Scholae Rector & suo & Collegarum nomine satis humaniter hac eadem vice praestitit. Hanc vestrum omnium erga me humanitatem, beneuolentiam & amorem nonne exoscularer? qua fronte spartam diuinitus oblatam repudiarem? qua audacia patriae, cui me obligatum sentio, refragarer? Quapropter & gratias immortales toti patriae, in primis vero tuae amplitudini pro oblatis honoribus habeo, & vobis significo, me (si vitam viresque concesserit Deus) ad sustinendum munus scholasticum dicto tempore venturum. Quanquam enim strenui & nobilissimi Riedeselii in Eysenbach id iam totis viribus agunt, vt apud Illustriss. Principes Vinarienses (qui singulari gratia praedictos nobiles amplectuntur) mihi vel professionis quendam locum in Academia Vitebergensi, vel Rectoratum in aliqua Misniae Schola impetrent, meque haud dubie ante autumnales Francofurtensium nundinas promotum cupiant: tamen memor fidei datae, beneficiorumq; in me collatorum, litteris hisce promitto, me, posthabitis in posterum ceteris functionibus, in patriam reuersurum, oblatum munus summa fide ac diligentia administraturum, & boni praeceptoris officio pro virili functurum. Domum reuersurus Spiram me deportabo. Licet autem per aliam viam in patriam redire mallem, quam vrbem antea visam reuisere: tamen vt Hermannum nostrum conueniam, eiusque consilia & vitae statum explorem, iter istud lubens repetam: praesertim cum a T. A. hoc facere iubear, idemque per literas Spira heri acceptas Dnus Hermannus a me petat. Breuitati & nuditati harum litterarum ignoscas, Maecenas optatissime, etiam atq;

etiam rogo. Stutgardia enim (quo animi causa profectus fui) Tubingam nunc regressus, litteris vnico quasi momento exarandis ita inuoluor, vt respirare vix queam. Maturat enim tabellarius abitum, cum meum reditum hic per triduum praestolari coactus sit, qui si fortassis vltra tempus me absente detentus fuit, obnixe rogo, vt ne huius exiguae morae culpam sustineat, poenasue luat. Intra paucos dies plura ad T. P. scribam: Spiram ad Dn. Hermannum litteras missurus. Valeat T. A. cum coniuge & liberis dulcissimis, iisque officiosissimam a me salutem annunciet, meque pristino fauore in posterum quoque complecti non desistat. Dabantur ocyssime Tubingae VII Idus Iunias, anni χειϛογονίας cIɔ Iɔ XCII.

Ad perinsignia Meisneri in Athenaeum nostrum merita istud etiam pertinet, quod effecerit, vt D. Otto Gualtperius eidem praeficeretur, de qua re in sequenti Cap. XIII. plura. Quanti eum, publico officio nondum admotum, fecerint viri docti, docent Προπεμπτικα duo, *quorum prius in honorem & gratiam nobilissimi atque eximiae spei adolescentis, Hermanni Riedeseln, strenui nobilissimique Dn. Volperti Riedeseln in Eisenbach, viri prosapia & stemmate, pietate, doctrina, omnique virtutis genere maxime conspicui, filii: nec non doctissimi atque ornatissimi viri M. Georgii Meisneri honorem, dulcis recordationis ergo compositum a M. Ioanne Vrsino Deissellano, in illustri Paedagogeo Marpurgensi Praeceptore.* Marpurg. 1591. 4. Mortuo Meisnero hoc scripsit elogium ciui & collegae Ioachimus Dreierus:

Ergo qui Sophiae mystes, castaeque Mineruae,
Vraniae, Themidi cultas, Phoeboque sacratus,

Atq;

Atque adeo Christo, rutilis qui praesidet astris,
Liquerit auricomi Meisnerus lumina solis?
Nomen perpetuo vt tenebris condatur opacis?
Sic vulgus: quod idem Virtus negat, ipsa vetatque,
Grande nefas hoc esse rata, vt qui castra secutus
Phoebea, obscuris inglorius erret in vmbris.
Ergo quidem fato Meisnerus mersus acerbo est,
Vt nunquam redeat consuetae ad munia vitae,
Ast virtus, probitas, candor, tam nobile pectus,
Ingenii dotes, Phoebi seruantur in arca.

Epistola Sam. Huberi ad Meisnerum in Goetzii Act. Huberian. p. 4 sq legitur. Reliqua ad Meisnerum spectantia Gualtperius singulari complexus est Oratione, quam, lectu dignam, Athen. Lubec. P. III. p. 479 sqq inserui. Pertinent huc in primis ea, quae p. 512—514 leguntur. Superest CHRISTOPHORVS DASTORFF, qui etiam Rackelmanni tempore, anno nimirum 1592, in collegium scholasticum fuit cooptatus. Erat ille patria Vinariensis, & in Scholam introducendus an. 1592. d. 24 Octobr. Formulae Concordiae subscribebat. Fungebatur munere scholastico ad an. 1598, cuius anni die 1 Iun. Templi Mariae Magdalenae sacri, vulgo ad Arcem, Ecclesiastes eligebatur, qua sparta mors eum an. 1613. d. 25 Maii priuauit. Vid. Mellius l. c. p. 166.

CAPVT XIII.

De *Rectoratu* *D. OTHONIS GVALTPERII.*

A. 1593 —— 1613.

§. I.

VAlet omnino ad laudem Athenaeo nostro, quod Theologiae Doctorem habuerit Rectorem. Est is OTTO GVALTPERIVS, Rotenburgensis Hassus, quem Ioan. Christoph. Kalkhofius in Hassia Literata ap. Ludouicum in Hist. Gymnas. & Schol. P. I. p. 87 natum esse an. 1546 affirmat: Meisneri autem epistola, mox exhibenda, annum 1555 ostendit. Didicit in Academia Marpurgensi, inque eadem publice Graecas & Hebraeas litteras docuit. Summis quoque in sanctiori disciplina honoribus fuit insignitus. Candidus ceteroquin Lutheranae veritatis testis, etsi aliquando in Caluinismi suspicionem inciderit. Hunc Theologicum candorem, praeter alia, declarauit *Oratione pro Defensione Lutheri, Lutheranorumque doctrina: opposita Orationi Alberti Hungeri, Iesuiticae sectae Professoris & Procancellarii Academiae Ingolstadiensis, in qua malitiose conatus est Theologiam Lutheri, Caluini, aliorumque, vt ipse ait, nouatorum, cum Philosophia Epicuri sic comparare, vt tandem petulanter asserere haud vereatur, Lutheranismum nil aliud esse, quam*

perfe-

perfectum Epicureismum, & contra Epicureismum nil aliud, quam imperfectum Lutberanismum. Habita Marpurgi in solenni XXVI Baccalaureorum renunciatione, Marp. 1590. 4. in lucem emissa. Etsi vero viueret in splendore Academico, nullus tamen dubitauit, eundem cum squalore Scholastico permutare. Video non solum ex litteris Aegidii Hunnii, Athen. Lub. P. I. p. 47 sqq exhibitis, verum etiam ex epistola M. Georgii Meisneri, ad laudatum Hermannum a Dorne, Consulem Lubecensem, scripta, de eo Musis nostris Catharinianis praeficiendo iam anno 1589 (quo Rackelmannus Rectoris munia obtinuit) fuisse cogitatum. Digna est haec epistola, quae, adhuc inedita, ex αὐτογράφῳ hic inseratur & conservetur. His autem concepta est vetbis:

S. Litteras tuas, Consul & Mecoenas amplissime & prudentissime, vna cum ducentorum thalerorum fasciculo, quem secum vexerat, ciuis noster Magnus T. VIII Idus VIIbres in oppido Kirchhaim mihi reddidit. Ex quibus sane cum singularem tuam erga nos beneuolentiam, tum paternam in promouendis studiis nostris curam abunde iterum deprehendimus, gratisque animis agnoscimus. Postridie eius diei Marpurgum reuersus, dimidiam argenti huc missi partem Rotenburgio tradidi: septuaginta thaleros ad Hermanni vsum impendendos retinui: quod reliquum fuit, mihi seruaui. Magnas vero gratias T. Amplni pro hisce & reliquis omnibus in me collatis beneficiis ago, & vt eandem mihi porro beneuolentiam exhibere dignetur, etiam atque etiam oro. Si quid fuerit, in quo vel opera mea qualicunque filio Hermanno vicissim vsui esse, vel fideli inspectione ipsum in

in officio retinere potero, nervos profecto intendam omnes, vt in me nihil quicquam desideratum videatur, sed vt promissa multoties a me facta prompte conficiantur & fideliter seruentur, ne te vnquam, Vir magnifice, phaleratis dictis a me ductum, & vana spe lactatum fuisse, conqueri possis. Artificem laudabit opus: probat exitus acta. In disputando, vt nuper scripsi, filius T. Amplnis pulcherrime stetit. Contrarium nemo (nisi quis forte calumniari & egregie mentiri velit) loquetur. Idem filius tuus, Vir amplissime, ante dies XIV in priuato collegio feudali sub praesidio Dn. Eberhardi Bornhorsti *I. V. Cand. de conscriptis thesibus:* Ad quos amissum feudum reuertatur, *laudabiliter disputauit. Eandem deinceps quoque diligentiam atque industriam, dum Marpurgi vixerit, me suasore & impulsore, in studiis adhibebit, & non modo nihil fere pecuniae frustra hic consumet, sed & ita litteris tinctus, morumque elegantia cultus domum aliquando reuertetur, vt magno parentibus solatio, cognatis eximio honori, toti deniq; patriae singulari praesidio & ornamento esse queat. De ipsius pecunia mihi concredita nihil exponetur, nisi quod aut summa flagitarit necessitas, aut ipsa poposcerit honestas, id quod ex rationibus imposterum mittendis liquido apparebit. Porro de Rectore patriae Scholae praeficiendo quaedam occurrunt scribenda, praesertim cum T. Ampldo in proximis litteris me eius rei admonuerit. Postquam nuper animi causa cum Rev. & Clariss. Viro Dn. D. Hunnio, praeceptore meo summa fide colendo, deambulatum exiueram, sermo inter nos fortuito ortus de patria ciuitate & schola. Coepi ego,*

inter

inter reliqua commemorare, amplissimum patriae meae Senatum de Rectore quodam, viro insigniter docto, & prudentia, auctoritate, rerumque experientia praestantissimo, Scholae nostrae praeficiendo, anxie laborare. Quod vbi intellexit Dn. Hunnius, secum ipse de eohuiusmodi viro patriae offerendo deliberauit, & de eodem me probe meditari iussit. Postridie eius diei postquam meditatus ad illum redii, sententiam rogatus, Rev. & Clariss. virum Dn. Othonem Gualtperium, Rotenburgensem Hassum, SS. Theologiae Doctorem, Graecarum Hebraearumque litterarum in hac Academia Professorem, ad hanc prouinciam sustinendam caeteris omnibus longe anteposui. Hanc meam sententiam suo quoque suffragio D. Hunnius comprobauit quidem, sed duplicem ob causam se eius rei suasorem perhiberi nolle asseruit, tum ne tanti viri suauitate & familiaritate priuaretur, tum etiam ne eiusdem robore illustris Marpurgensium Schola spoliata eneruaretur. Sed, Vir amplissime, si quid ponderis vnquam mea apud T. Prud. habuit oratio, si verus vnquam Meisneri sermo fuit, hoc mihi credi velim, vnius Gualtperii ope collapsam fere patriae Scholam erigi, aut vacillantem redintegrari, muniri & ad pristinum vigorem reduci posse. Hic est, qui vere lumen & columna patriae nostrae dici poterit, si eius habendi copia dabitur. Hic est, qui non modo Scholae maxima cum laude & summo discentium emolumento praeesse, sed & irruentes vndiquaque haereses exterminare, & aduersariorum tela cum scriptis, tum disputationibus publicis, si opus fuerit, fortissimi instar athletae retundere & infringere poterit. Licet vero summos in Theologia gradus ante nouennium ob singularem eruditionem & sinceriorem religionem adeptus

deptus sit, mauult tamen scribendo & disputando, si ita necessitas & officium flagitent, quam concionando facultatem Theologicam exercere. Linguarum multarum scientia instructus, octennium iam est in facultate, seu Senatu Philosophico, & cum Grecae, tum Hebraeae professionis prouinciam sustinet. In Latine loquendo promptus est, expeditus, elegans. In disputando cum Theologice, tum Philosophice exercitatissimus: cuius rei verissimum me possum profiteri testem, qui in collegium ipsius priuatum Theologicum cooptatus, anno superiori viginti & octo disputationibus Theologicis interfui, deque praecipuis fidei capitibus differentem ipsum vna cum aliis audiui. Ad examina tam Academica, quam paedagogica ordinarie officiique ratione inuitari solet, sic vt disciplinam paedagogicam eum intelligere, dubium prorsus sit nullum. Docuit etiam priuatim Dialecticam, Rhetoricam, atque alias nonnullas Philosophiae partes. Ante omnia non possum non mirari innatam eius humanitatem, singularem modestiam, pacis & concordiae amorem summum, debitam in Deum & Magistratum reuerentiam. Et vt semel omnia complectar, quicquid est, candor est, suauitas est, doctrina est. Ineptus sum, qui hoc penicillo duco eius lineas. Nam supra artem est, quicquid GVALTPERIVS est. Quare cum a T. A. intellexerim, quaeri aliquem Scholae nostrae Rectorem ad tingendam probe, imbuendamque politiori literatura iuuentutem, hoc mihi agendum censeo, vt T. Ampl^ni probem meam fidem, & in summa re ornem summam virtutem. Ex multis ergo, quorum hic mores gusto, & venas pene teneo, secerno in primis dictum Gualtperium, multis animi dotibus insignem, quo nihil ad functionem istam subeundam puto aptius. Est facilis naturae, vt facile a

superio-

superioribus regatur: est pulchrae indolis, vt & pulchre ornetur & pulchre ornet: est mentis optimae, vt optime ametur. Sed haec de animi dotibus. Statura quidem eius minor est, sed corpus robustum: facies ingenua & virilis: barba densa & prolixa. Annum aetatis degit trigesimum quartum, duorum liberorum parens. Non dico haec, vt amicum, alias amore dignissimum, in Vestram insinuem gratiam, aut vobis obtrudam, sed vt patriae scholae, in qua & viuere & mori (si Deo ita visum fuerit) statui, sinceritatem meam probem, eique me bene cupere ostendam. Quod igitur superest, hortor & suadeo, vt (nisi forte alium quendam elegeritis) ad hunc virum auocandum, multum studii adhibeatis, si patriae scholae consultum cupitis. Non dubito, quin Illustrissimi Principes ac Landgravii Hassiae, quorum mercede militat, abeundi potestatem ipsi clementer concesserint, si ab amplissimo Lubecensium Senatu ad prouinciam istam administrandam legitime vocatus fuerit. Consultum autem mihi videretur, vt (si eius opera vti vellet Lubeca) primo statim tempore ad ipsum D. Gualtperium tabellarius ablegaretur, perconctatum de ipsius, in subeunda hac functione, animo, (de quo tamen vix dubito) antequam D. D. Landgravius res innotescat. Haec a T. A. subinuitatus pluribus verbis scripsi, non otii, sed summae erga patriam obseruantiae & amoris abundantia. Quam ob causam & Clariss. viro Dn. D. Hunnio fui author, vt vna mecum eadem de re ad T. A. nonnihil perscriberet (1). Quod vt ex singulari quodam erga me patriamque scholam amore a tanto viro profectum est, ita haud exigui apud A. T. momen-

(1) Innuit Hunnii Epistolam, paulo ante a me citatam.

ti fore, prorſus perſuaſum habeo. Vale vir prudentiſſime, libertati ignoſce, & me priſtino fauore complecti perge. Marpurgi XIII KL. VIIIbr. A. cIↄ Iↄ XIC.

Sed iſto nondum tempore, verum anno demum 1593, poſt Rackelmanni abitum, Gymnaſium noſtrum Gualtperio fuit ornatum. Hic autem quam libenter ad ſcholaſticum munus ſe vocari paſſus ſit, docet ipſius Epiſtola ad eundem Magnificum Conſulem Dn. Hermannum a Dorne d. 24 Febr. 1593 ſcripta, quam ex αὐτογράφῳ, retenta, quae in illa eſt, ſcribendi ratione, ſubiiciam:

GOttes Genadt durch Chriſtum, beneben Wünſchung aller glückſeligen Wholfarth, unndt endtbietung meines underdienſtlichen Gruſſes iederzeitt zuvohr. Ehrnveſter Hochachtparer, Wholweiſer, Groſsgunſtiger Herr Burgemeiſter, inſonders vornehmer Herr undt Freundt.

Was E. E. unndt Hochachtpare Gunſten, durch ihren nechſt-abngenommenen Subconrectorem, Dn. M. Georgium Meisnerum mihr zu ſchreiben, unndt vorters durch einen beſondern abgefertigten Botten, verſchienen 22ten Februarii günſtiglich inſinuiren laſſen, betreffend die Wiederbeſtellung des Rectoratus dero lôblichen Schul zu S. Catharinen, hab ich empfangend verleſen, unndt inhaltts nach notturfft verſtanden. Dieweil ich dann in keinen Zweiffel ſetze, demnach E. E. unndt H. A. G. auff meine ringfüige Perſohn zu erwehntem officio Gedancken geſchlagen, Sie werden allerhandt meiner gelegenheit, profeſsion, thun unndt Wandels, auch geneigten ungeſparten Fleiſſes ad informandum ſtudioſae iuuentutis florem, von demſelbigen Magiſtro Georgio umbſtendiglich berichtet ſein, wie ohngefehr

vor

vor dreien Jahren von dem Ehrwürdigen unndt hochgelarten D. Ægidio Hunnio, meinem freundtlichen lieben Gevattern, in gleichem meiner Persohn halber ettwas vermeldet worden; So kan hierauff ich zur erklärung meines Gemüths unndt erforderter zeittlicher nachrichtung, E. E. unndt H. A. G. nicht verhaltten, das ob whol die ferne des Weges, unndt patrii soli dulcedo, mihr ettwas Gedancken machen kondten, jedoch ich umb allerhandt erheblichen unndt zum theil M. Georgio bewusten motiven (unter denen das Calvinische Wesen bei uns nicht die geringst) vor mich in GOttes Nahmen gäntzlich entschlossen, uff den Fall ich von E. E. unndt H. A. G. unndt einem Hochlöblichen Weisen Rath zu Lübeck zu ernentem officio Rectoratus legitime vocirt und beruffen werden soltte, dieselbige provinciam nicht zu detrectiren, sondern zu underdienstlichen ehren unndt gefallen einer so herlichen berumpten Stadt unndt gemein mich williglichen einzustellen, auch bei der lieben ahngehenden blüenden Jugendt daselbsten solchen fleiß, sorg, ernst, unndt mühe ahnzuwenden, so viel dessen von mihr nach aller muglicheitt unndt verleihenen Gaben GOttes des Almechtigen beschehen kondte. Es ist aber beneben diesem, Großgunstiger Herr Burgermeister, ahn deme, das ob ich whol vor mein Persohn zu solchem

chem vorhabenden Werck erregter massen geneigt, gleichwhol pro eius officii ratione, quo iam fungor, meinen gnedigen Fürsten unndt Herrn, Herrn Moritzen, undt Herrn Ludwigen, beiden Landtgraffen zu Hessen, Graffen zu Catzenelnbogen, Dietz, Ziegenhaim unnd Nidda, obligirt undt verbunden. Unndt demnach ich insonderheitt mitt L. Ludwigs F. G. Cammer-Secretario unndt Rath in Vertrawen dieser Sachen halber geredt, unndt mich erkundiget, ob auch von ihren F. G., do ich underthänig darumb ahnsuchen würde, mihr gnedige dimission kondte gestattet werden, ist mihr so viel Vertrostung geschehen, do von einem Hochachtparn Weisen Rath zu Lübeck ein Schreiben an ihre F. G. meiner Persohn halber abgehen wurde, wolte er ahn seinem Ortt, beneben andern guten freunden, die Sachen dahin befordern helffen, das sie zu begertem endt unndt zweck verhoffentlich gelangen solten, Derowegen E. E. unndt H. A. G., alß ein weiser verstendiger, whol weiter hiernach vernunfftig wirdt wissen zu sinnen, unndt was zu beforderung der Ehren Gottes, unndt der Kirchen unndt Schulen Heil unndt Wholfartt, alß ein berumpter pietatis & studiorum liberalium Mecaenas, nach denen trefflichen Gaben, so ihr von GOtt verliehen, ins Werck zu richten nicht unterlassen. Unndt thue

rck zu

thue ich mich pro honorifico de me iudicio gegen E. E. unndt H. A. G. underdienstliches fleisses unndt freundtlichst bedancken, dem Almechtigen trewen GOtt E. E. unndt H. A. G. wie auch einen gantzen HLöblichen Rhatt unndt Burgerschafft unter die flügel seiner Barmhertzigkeit zu langwirigem friedtlichem Wesen unndt guter policei unndt Regiment, insonders zu erhalttung der reinen unverfelschten, Warheitt in meinem Gebett demütig befehlendt. Datum Marpurg 24 Februarii Anni 93.

E. E. unndt H. A. G.
Dwilliger geflissener
Otho Gualtperius D.
Hebraearum & Graecarum literarum Professor.

Legitime igitur vocatus, Lubecam an. 1593. menſ. Iun. acceſſit (2), Rectoris munus felicibus auſpiciis aggreſſus. Hanc vero ſpartam docendo, ſcribendo, publica ſpecimina edendo valde ornauit. Theologicum inprimis ſtudium Gualtperii tempore videtur in Athenaeo noſtro floruiſſe. Sed res a Gualtperio, Gymnaſii noſtri Rectore, praeclare geſtae peculiari paragrapho exponi merentur.

§. II.

Primo ſtatim anno Gualtperius egregio ſpecimine publico ſe probauit. Recitauit enim & Lubecae 1593. 4. edidit *Orationem de Inſidiis & Artibus*

(2) Bangert, Catal, Rect. p. D 2.

tibus Satanae aduersus militantem in his terris Ecclesiam, eique adhaerentes Scholas pias; itemque praeside ipsarum in coelis, & nutritoribus in terris: pro consecratione illustris Gymnasii Lubecensis, modo pulcerrime renouati. Dedicauit hanc Orationem *amplissimis pietate, prudentia, rerum vsu, generis praestantia, omnique virtutis atq; eruditionis laude honoratissimis viris, Dn.* Theodorico Bromsenio, *Dn.* Hermanno a Dorne, *inclytae Reipub. Lubecensis Coss. & Scholarchis dignissimis: Dn.* Ioanni Spangenbergio, *Dn.* Christiano Petersen, *Aedilibus & Senatoribus spectatissimis.* Tractationi praemisit haec verba: *Tandem ad hypothesin, quae dixero, paucissimis transferam, & dignas eorum laudes, qui fouent Gymnasium hoc nostrum, citra adulationis suspicionem tribus verbis exponam.* Quare sub finem Orationis *agimus porro,* inquit, *gratias amplissimis quoque, consultissimis atque honoratissimis viris Dn. Scholarchis & Aedilibus Gymnasiii nostri, Dn.* Theodorico Bromsenio, *D.* Hermanno a Dorne, *Consulibus omni laude & veneratione dignissimis: D.* Ioanni Spangenbergio *& D.* Christiano Petersen, *Senatoribus obseruantissimis. Vestrum, o Viri, munus est, vestrum decus, vestra munificentia, quod schola haec nostra tam pulcra ornata est facie. Vestras laudes, vestrum honorem, si quid a nobis proficisci potest, tacebimus nunquam, immo praedicabimus, ornabimus, canemus. Et si a nobis beneficium tam splendidum obliuioni fortasse (quod tamen*

men nunquam futurum ſperamus) tradatur, hoc tamen pulpitum, hi parietes, hae picturae laudes veſtras & nomina veſtra non ſilebunt, aut conticeſcent. Novo ſpecimine Gymnaſtico an. 1595 inclaruit. Prodiit enim hoc anno ex officina Balhorniana *Diſſertatio de Incarnatione Filii Dei, in qua repetitur doctrina de Vnione Hypoſtatica duarum Naturarum in Chriſto, & inde dependente ac conſequente reali Idiomatum communicatione, quemadmodum illa in ſincerioribus Eccleſiis ac Scholis Saxonicis publice ſolet proponi: inſtituta ab Othone Gualtperio, S. Th. Doct. Gymnaſii Lubecenſis Rectore.* Lubec. 4. In Dedicatione ad Magnificum Senatum, Non. Ian. ſcripta, ſub finem fere haec notatu digna verba occurrunt: *Cum igitur hoc tempore, pro more Eccleſiae Chriſtianae, de hoc ipſo adorando Incarnationis myſterio publice agendum atque tractandum eſſet, & vero in Scholis quoque bene conſtitutis laudabilem hunc morem obſeruatum eſſe recordarer, vt orationibus quibusdam moderatores illarum doctrinam eandem, quae publice in Eccleſia ſonaret, repeterent, ſuaeq; fidei commiſſae iuuentuti inculcarent, hacque ratione conſenſum ſuum & συμφωνίαν ſuauisſimam atteſtarentur, ego quoque officio meo hac in parte deeſſe nolui. Veſtris igitur Amplitudinib. atque Excell. diſſertationem hanc qualemcunque de Incarnatione Filii Dei, paucis abhinc diebus in Gymnaſio noſtro publice a me*

inſti-

institutam inscribere ac dedicare volui: partim, vt intelligeretis, me non prauam aliquam & singularem de hoc mysterio opinionem, aut etiam a publica Saxonicarum Ecclesiarum confessione diuersam alere, sed eandem tenere ac propugnare, quae in pia Concordiae formula repetita, & a variis haereticorum strophis perspicue distincta extat: partim vt cognosceretis, me in officio mihi demandato non segniter aut oscitanter versari, sed pro virili spartam, quam imposuistis, diligenter fideliterq; ornare. Continuauit laudabiles conatus anno sequenti Gualtperius, cumque isto tempore ageretur controuersia Huberiana, contra Huberianismum suos quoque auditores praemunire laborauit. Demonstrat hoc ipsius *Commonefactio de Articulo Electionis seu Praedestinationis ad Vitam aeternam, in qua I. Caussae electionis exponuntur, & modus atq; vsus eius adversus Calvinianos monstratur. II. Disceptatur Controuersia nuper inter clarissimos viros Dn. Theologos Wittenbergenses & D. Samuelem Huberum orta, instituta ad Scholasticam Iuuentutem Lubecensem.* Lubec. 1596. 4. pl. 6. In Dedicatione ad Magnif. Senat. Hamburgens. ac Luneburgens. causam, ob quam ad scribendam hanc Commonefactionem accesserit, adducit falso iactatum ab Hubero Ecclesiarum Lubecensium, Hamburgensium

ac

ac Luneburgensium consensum. *Scrupulum hunc*, pergit, *omnino iuuentuti Scholasticae eximendum esse duxi.* Addit aliam rationem in verbis paulo post sequentibus: *Quia igitur, ampliss. viri, in vestris Rebuspublicis laudatissimis eadem doctrinae vox sonat, quae in nostra, Scholarumq; vestrarum cum nostra pulcerrimus viget consensus, breuem hanc Commonefactionem de eodem fidei capite nuper ad Scholasticam iuuentutem institutam, vestrae quoq; iuuentuti communem esse, eoq; nomine Magnificentiae atq; amplitudini vestrae inscribere ac dicare volui.* Finem dicendi facturus iuuenes grauiter alloquitur: *Te igitur studiosam iuuentutem diligenter etiam atque etiam admonitam volo, vt ne temere aut praecipitanter quicquam de sublimi hac controversia iudices, sed ductum eorum sequaris, qui sancte in se tuae erudiendae prouinciam suscepere, fugias vtrumq;, quod in extrema impingit, de praedestinatione dogma: regiam viam obserues, & totum electionis ordinem integrum, mediorumq; τάξιν sartam tectam conserues.* Potiora ex hoc scrripto, hodie rarissimo, laudando valde consilio excerpsit summe reu. Goetzius noster, & Actis Huberianis Lubecae collectis pag. 66-77 inseruit. Idem l. c p. 67 *solidam Gualperii scientiam* asserit ex hac Commonefactione, quam p. 77 recte *doctam Disquisitionem*

P appel-

appellat. Anno 1597 defuncto *M. Georgio Meisnero*, Subrectori, Collegae & amico suauissimo integerrimoque, solemni *Oratione*, in Auditorio Catharimiano habita, eodemque anno typis exscripta, & integra, ob praestantiam, in Athen. Lubec. P. III. p. 479-516 a me repetita, iusta persoluit, gratumque animum, post fata etiam, declarauit erga illum, quem primum suae ad Scholam Lubecensem vocationis auctorem nuncupat. Conf. l. c. p. 494 sq, vbi Gualtperius de vocatione sua Lubecensi differit, & laudat in primis summam humanitatem, qua laudatissimus Consul, Hermannus a Dorne, eum exceperit. Anno 1598 Lubecae scripsit *Oden Doricam ad imitationem Pindari*, εἰδ. α' ὀλυμπ. *in Laudem Odarum Illustrissimi ac literatissimi Principis, Dn. Mauritii, Hassiae Landgravii, Dn. sui clementissimi &c. quibus vniuersum Davidis Psalterium Latino carmine exposuit: nec non Poëtices per libros duos ab eius Celsitudine methodice, accurate, solerterque conformatae*, atque hoc illustrissimo exemplo auditores suos ad studium Poëticum diligenter excolendum inflammauit. Excusa est Ode Marp. Cattor. 1598. 4, hodieque in Bibliotheca publica Lubecensi (3) reperitur. Anno subsequenti bene meritus est de *studio Logico*, quod hactenus in Gymnasio nostro turbas excitauerat. Modo enim Aristoteles Ramo, modo Ramus Aristoteli erat praelatus. Noster vero euicturus, mediam viam hic

(3) Misc. Vol. Ee.

hic esse tutissimam, neque in Aristotele, neque in Ramo omnia esse reiicienda, in gratiam iuvenum in Athenaeo nostro litteris operam navantium euulgabat Σύγκρισιν, *siue Comparationem Logicam, vtriusque Familiae Logicae, Rameae scilicet & Aristotelicae; Thesibus succinctis ad disputandum in Schola Lubecensi propositam, & pro captu discipulorum diligenter examinatam.* Rostoch. 1599. 8. pl. 22. Dedicauit Magnificis Coss. Dn. Theodorico Brombsenio & Dn. Gotthardo ab Hövelen, Scholarchis: *qui Scholae nostrae curam sustinent praecipuam, adeoque toties mihi in rebus scholasticis sunt consulendi*, inquit de laudatis Consulibus ipse Gualtperius in Dedicatione, cui sequentia etiam de ratione studii Logici in nostro Athenaeo verba inseruit: Cum ergo in Schola nostra, inter ce-„teras, etiam professio Logica mihi demanda-„ta esset: & vero iuuentus nostra saepe multumq; „apud me instaret, vt ad accuratam aliquam „disquisitionem praecepta, seu theoremata ar-„tis priuatim alumnis primae classis reuocarem, „feci id, quod erat officii mei, lubens: praeser-„tim cum intelligerem, haud poenitendum inde „ad ipsos redundaturum fructum. Oportuit „autem omnino me vtramque familiam Logi-„cam, Rameam & Aristotelicam, coniungere, „quoniam vidi, plures ferme ad Scholam no-„stram ex aliis aduentantes, in Rameis institu-„tos esse, quam in Aristotelicis. Et, cum ple-„rique primae classis discipuli tenuioris sint for-„tunae, vt in Academiis post diu commorari „nequeant, ita ad captum ipsorum me attempe-

„raui, vt si quae futura essent in hoc disputatio-
„nis genere, quae vel rudiores, vel ignauiores
„non protinus perciperent, aliquando tamen in
„superioribus Scholis, quae Academicae sunt,
„non sine emolumento sint repetituri. Faten-
„dum illud equidem est, systema Logicum, Phi-
„lippeum simul & Rameum, systemate niti A-
„ristotelico. Quo refero omnes lectiones meas
„Logicas, quas ex praeceptis Philippi ordina-
„rie instituo: cuius praecepta etiam repeto &
„diligenter inculco, considerans illud semper,
„non quam multa, sed quam bene doceatur iu-
„ventus, praeceptori industrio attendendum es-
se. Dedicationem excipit *Praefatio, ante Exerci-
tationes Logicas & Oratorias, ad discipulos de facultate Logica & Oratoria instituta.* In hac de Logica pariter ac Rhetorica eleganter disserit, historiam vtriusque breuiter attingens. Notat inprimis Guidonem Fabricium, in Praefat. Nov. Test. Syriac. Aristotelem accusantem, quod omnem suam Philosophiam ex Hebraeorum libris sit furatus. Varia interspergit ad discipulos monita, quae omnia eo tendunt, vt, artis rationis & dicendi cultores, exercitium disputatorium & oratorium non negligant. *Decebit,* haec sunt eius verba, *hoc loco discentes, vt magistros suos audiant modeste: placide conferant cum aliis: exercitia Disputationum, publica & priuata, magni faciant: ad veritatis inquisitionem studio ferantur alacri: Sophisticam omnem ex animo detestentur: non de praeceptis solum, sed de vsu, omnium artium magistro, eoque populari, vnice sint solliciti. Et vt breviter,*

viter, quod volo, dicam, ita versentur in Aristotele, Philippo, Ramo, Logicis temporum nostrorum clarissimis, vt horum praecepta ad vnguem memoriae mandent, interim perpetuo ad Aristotelicos fontes recurrant, & denique vsum praeceptorum in Orationibus Ciceronis, Demosthenis, Isocratis, aliorumque studio indefesso consectentur ——— Palaestram disputationum ac declamationum non defugiemus. Ratio tractandi haec est, vt prima pagina habeat praecepta Ramea: secunda, Aristotelica, quibus deinceps sub finem vniuscuiusque Disputationis Gualtperiana Σύγκρισις adiecta. Agit autem Disputatio I. de Logicae Definitione. II. de Fine & Subiecto Logicae. III. de Partitione, seu Distributione Logicae. IV. de Inuentionis Argumentis eorumque Generibus, ex cap. 2 Rami. V. de Causis, ex cap. 3 4 5. 6. 7. 8 Rami. VI. de Effectis, Subiectis, Adiunctis. VII. de Diuersis & Disparatis. VIII. de Relatis. IX. de Aduersis. X. secunda vice agit de Contradicentibus: vna cum Privantibus. XI. de Paribus & Imparibus. XII. de Similibus & Dissimilibus. XIII. de Coniugatis & Notatione. XIV. de Diuisione, seu Distributione. XV. de Distributione ex Causis. XVI. de Distributione ex Effectis. XVII. de Distributione ex Subiectis & Adiunctis. XVIII. de Definitione. XIX. de Testimonio. XX. de Sophistica & Elenchis Inventionis. Sequitur Συγκρίσεως, *siue Comparationis Logicae, Rameae atque Aristotelicae, Liber secundus*, in quo Ramum κατὰ πόδα sequens, agit Cap. I. de Iudicio. II. de Axiomatis Affirmatione & Negatione. III. de Vero & Falso. IV. de Axiomate simplici.

plici. V. de Axiomate copulato. VI. de Axiomate connexo. VII. de Axiomate discreto & disiuncto. VIII. de Enunciationum oppositarum legibus. Ex Aristoteleis seorsim. IX. de Syllogismo. X. XI. & XII. de Speciebus Syllogismorum. XIII. de Syllogismo expositorio ex Aristotelicis & Aristotelicorameis seorsim. XIV. de duplici Reductione, ostensiua, & ad incommodum, seu per impossibile. XV. de quarta Syllogismorum figura ex Zabarella. XVI. de propriis Ratiocinationis affectionibus: seu sextuplici Syllogismorum facultate. XVII. de quatuor reliquis Syllogismi facultatibus. XVIII. de tribus ante Demonstrationem Praecognitis: ex Zabarellae libro ita inscripto. XIX. de Demonstratione: Quid sit: &, quae eius species. XX. de Syllogismo Composito, seu Hypothetico ad cap. 13. 14. 15. 16. XXI. ex Zabarellae libro primo de Methodis. XXII. ex Zabarellae libris reliquis de Methodis. XXIII. de Συγχείσει methodica: & elenchis ex Dispositione nascentibus. Haec de Gualtperii Logica, hodie rariori. Anno 1601 purpuratum istum Poëtam, quem suis cognitum reddiderat, scilicet *Illustrissimum & potentissimum Principem ac Dominum, Dn. Mauritium, Hassiae Landgravium, Comitem in Catzenelnbogen, Dietz, Ziegenhaim & Nidda &c. ad mare Balthicum aduenantem, & Lubecam* 16 *Aug. an.* 1601 *ingredientem, summisse salutans, Acclamatione gratulatoria Lyro-Pindarica* excepit, quae Acclamatio, Lubec. 1601. 8 edita, in Bibliotheca publica

(4)

(4) asseruatur. Triennio interiecto prodiit *Donatus, siue Progymnasmata Grammaticae Latinae. Pro Classe tertia.* Lubec. 1604. 8. Cuius libri, in Scholam introducti, non ausim quidem disertis verbis editorem dicere Gualtperium, quoniam nomen eius nusquam reperio, licet forsan inferioris Saxoniae idiomatis, quo verba Germanica in hoc Donato leguntur expressa, Gualtperius haud fuerit plane imperitus; vix tamen ac ne vix quidem dubito, quin ipsius, tanquam Scholae moderatoris, auspiciis liber hic sit concinnatus. Simili ratione licebit coniicere, iuvenes istos, qui anno 1605 Nuptias Mollerio-Bonnianas publicis cecinerunt Carminibus Graeco-Latinis, Gualtperium habuisse antesignanum. Prodierunt autem dicto anno *Γαμήλια secundis Nuptiis clariss. & consultiss. viri Dn. Laurentii Molleri, I. V. D. & Regiae Maiestatis Daniae pariter ac Ducis Holsatici &c. Consiliarii, necnon Rev. Capit. Ratzeburgensis Syndici, Sponsi, cum honestissima & lectissima Virgine Magdalena, amplissimi, virtute & autoritate praestantissimi Dn. Arnoldi Bonni, Lubecae quondam Consulis, integerrimi, relicta filia, Sponsa, celebranda decantata ab alumnis Gymnasii Lubecensis.* Lubec. 4. Hi discipuli Gualtperii sunt *Ioannes Scholvinus*, Lubecensis, *Ioachimus Praepositus*, Gustrov. Megapolitanus, *Constantinus Toxites*, Styrius, *Petrus* Loff-

(4) Ibid.

Loffte, Wilſtrienſis Holſatus, *Matthias Lepinus*, Plavienſis Megapolitanus. Certiora fidei, pietatis & diligentae Gualtperianae documenta annus 1606 exhibet. Sub huius enim initium doctisſimam habuit Orationem, ſiue *Diſcurſum Hiſtoricum & Didacticum de Magis* (5), vbi, praeter ſacra, etiam profana tractat, &, inter alia, varias Magiae ſpecies, Leconomantiam, Gaſtromantiam, Catoptromantiam, Cryſtallomantiam, Dactyliomantiam &c. docte exponit. Interpoſito aliquo tempore lucem aſpexit ipſius *Pia & Chriſtiana Commonefactio de Sacroſancta Domini noſtri IEſu Chriſti Coena, in qua ſtylo ſimplici recenſentur ordine cauſſae eius: Efficiens, Materialis, Formalis, Finalis, ſimulq; adverſariorum ſtrophae deteguntur & refutantur. Ad pubem Scholaſticam in incluta Lubeca recitata.* Lubec. 4. Quo ſcripto Calvinianismi ſuſpicionem a ſe ſtudet amoliri. Patet hoc inculenter ex Dedicatione, in qua diſertis verbis fatetur, quod tribus Miniſterii membris dedicet *in gratiam eorum, qui nullis ſuffulti rationibus, inuitum ipſum plane, & innocentem, Caluinianum eſſe volunt.* Eodem anno idem hoc ſcriptum Germanice edidit, hoc titulo: *Chriſtliche Wolgemeinte Erinnerung, beneben Gottſeliger Betrachtung, des tewren und hochwürdigen Abendmahls unſers lieben Herrn und Seeligmachers JEſu Chriſti, welcher geſtalt er daſſelbige laut dreyer Evangeliſten, und des H. Apoſtels Pauli unfeilbaren Gezeugniſſen eingeſetzt, auch was*

(5) Integrum huius ſcripti titulum vid. Athen. Lubac. P. I. p. 50.

was für einen trefflichen himmlischen Schatz unter dem Brodt und Wein er uns in dessen rechtmässigen Gebrauch versprochen: in schlechter Einfalt gestelt und vorgetragen der Studirenden Jugendt in S. Catharinen Schulen zu Lübeck, als sie nach Gewohnheit dessen Orts zur Beicht gehen, und darauff des Herrn Tisches würdiglichen geniessen wollen. Lubec. 4. In Dedicatione ad Cives quosdam Lubecenses haec etiam verba occurrunt: *Zum Bericht auch derer, so sich vielleicht bißhero die Gedancken gemacht, als wen ich hierinnen der Calvinischen Lehre (welche mir doch gentzlich zuwieder) beypflichten, und deroselben zugetahn sein solle.* Anno 1608 in gratiam quoque iuuenum, sacrum noui foederis librum cum fructu lecturorum, edidit *Syllogen Vocum Exoticarum Novi Testamenti.* Hamb. 8; repetitam non solum in Criticis Sacris, vbi T. IV & V passim suis locis Gualtperianae Obseruationes insertae, verum etiam (si Guil. Crowaeo in Elench. Scriptor. in S. Script. p. 281 fides habenda) Wittebergae 1609 recusam. Doctum hunc libellum respiciens, honorifica haec verba scripsit Mart. Petr. Cheitomaeus in Praefat. Graeco-Barbaror. N. T. p. m. a 5 edit. Amstelod. 1649. 12: *Glaciem infregerunt orbis literati Heroës, B. Hieronymus, Drusius, Gualtperius, Ballesterius, alii, quorum vestigia sequi laudabile iudicaui.* Magnus quoque harum litterarum stator, Augustus Pfeifferus, in Quinquagena Locorum Ebraicor. & Exoticor. N. T. saepius ad eum prouocauit. Vt adeo non moremur censuram satis acrem, qua Rich. Simon in

Hiſt. Crit. Commentator. V. & N. T. p. m. 450 ſq edit. Germanic. Rûhlian., eum excepit, ipſe corrigendus, dum l. c. p. 450 refert, Gualtperium primo fuiſſe Rectorem Lubecenſem, deinde Profeſſorem Marpurgenſem. De lectu digna Praefatione, T. IV Criticor. Sacr. occurrente, huius Sylloges vid. Io. Fabricii Hiſt. Bibl. Fabric. P. I. p. 303, vbi breuiter recenſetur. Anno ſequenti edita eſt *Grammatica Latina perſpicua breuitate omnia complectens, quae ad maiora contendentibus hac in re ſunt neceſſaria. Conſcripta olim a Cl. Nathane Chytraeo, iam vero tertia hac editione in gratiam puerorum facta auctior & limatior.* Lubec. 1609. 8. Praefixum habet hoc diſtichon:

Qui negat haec magni deſumpta e fonte Philippi,
Se ſana hoc ipſo mente valere negat.

Reperitur hic iam idioma Saxoniae ſuperioris, quando Germanice quaedam ſunt efferenda. Atque huius libri editionem moderante Gualtperio eſſe factam, vix dubito, quoniam eiusmodi libri ſcholaſtici rarisſime ſine Rectorum auſpiciis euulgantur & communi vſui deſtinantur. Quod ſi vero ob nomen Gualtperii non expreſſum hic forſan dubium alicui oriatur, hoc tamen certum eſt, quod ſuam *Grammaticam Linguae Sanctae per Quaeſtiones & Reſponſiones duobus libris comprehenſam, conſcriptam methodice & in tyronum gratiam propoſitam in Academia Marpurgenſi,* Wittebergae autem 1590. 8 typis exſcriptam, in gratiam alumnorum Gymnaſii noſtri etiam Lubecae 1611. 8 excudendam curarit. Simili in Graecas litteras, auditoribus ſuis Lubecenſibus inſtil-

instillandas, merito inclaruit anno 1612, quo ipsius *Grammatica Graeca, ex optimis quibusque Auctoribus collecta: cui libellus de Varietate praecipuarum Dialectorum, Atticae, Ionicae, Doricae, Aeolicae: itemque de Proprietate Poëtica & retexendis Graecorum metris est annexus*, Lubecae lucem aspexit (6.) Hanc fuisse in nostra & vicinis Scholis vsurpatam, docet in Praefatione Grammaticae huius a se editae Seb. Meierus, de cuius in hanc Grammaticam meritis in Cap. XV plura dicendi dabitur occasio. Ceterum non potest non augere laudem huius Grammaticae, quod ex optimis illa fontibus sit deriuata. Hi sunt Theodorus Gaza, Demetrius Chalcondylas, Lascaris, Melanchthon, Clenardus, Antesignanus, Sylburgius, Ceporinus, Crusius, Ramus, Posselius, Crocus, Mecelerus; & in Dialectis, Eustathius, Auctor breuium Schol. Homer., Plutarchus, Hesychius, Corinthus, Ioan. Grammaticus, Moschopulus, Tzezes, Henr. Stephanus, Scholiastes Sophocl. Aesch. Dion. Afr. Pindari & aliorum. Vnde non solum M. Georgius Meisnerus in praefixo Carmine valde eam commendat, verum etiam Meierus in Praef. iudicat, *ea nihil* *suc-*

(6) Prodiit alias Marpurg. 1590. 8. 1598. 1606. 1611. Goslar. 1621. Lubec. 1617. 8. cui editioni, praeter Indicem locupletissimum, accesserunt Epilegomena ab ipso auctore collecta & seorsum antehac edita, nunc vero in gratiam studiosae iuuentutis suo quaeque loco inspersa. De editione Lubecensi Meieriana infra agetur. Conf. Ludouici Hist. Gymn. & Schol. P. I. p. 95.

succinctius, nihil limatius, nihil ad fundamenta Graecae linguae fideliter locanda solidius inueniri hactenus potuisse; a quo tamen iudicio differt illud, quod in Io. Conr. Dieterici Specill. Chreſtomath. Graec. p. 20 offenditur. Eodem hoc anno vtilem iuuentuti ſacrarum litterarum ſtudioſae praeſtitit operam edendo *Collationem praecipuarum ſacrae Geneſeos Translationum inter ſe variantium, Chaldaeae, Graecae LXX, Latinae Vulgatae, Germanicae Dn. Lutheri, reductarum ad fontem Hebraeum, eiusque ſcaturiginem natiuam & propriam. Adiectae ſunt, cum Patrum, tum Neotericorum ſententiae, ex quibus, quousque optimis etiam translationibus ſtandum ſit, haud obſcure cognoſcitur. Deteguntur item Strophae, quibus Bellarminus & alii Vulgata Latina, in locis aliquam multis (in quibus a veritate Hebraica diſcedit) malitioſe abutuntur.* Witteberg. 1612. 8. In Dedicatione ad Reverendiſſ. & Illuſtriſſ. Principem, Dn. Ioannem Fridericum, Archiepiscopum Bremenſem, &c. (cui filium ſuum natu minorem, *Ottonem Philippum Gualtperium* (7), in aula laudati Principis viuentem, de meliori commendat) fatetur, quod hac opera

(7) Filius natu maior fuit *Aegidius Conradus Gualtperius*, Marpurgo-Haſſus, qui deſignatus Eccleſ. Ieuerenſis Paſtor & Superintendens, *Vindicationem quorundam locorum Scripturae de Vniuerſalibus Dei Promisſionibus, contra deprauationes Pauli Toſſani, Doctoris, principaliter concinnatam* ſub praeſidio *Io. Giſenii* pro conſequendis ſummis in Theologia honoribus Gieſſae. 1618. d. 13 Mai. defendit. De aliis eius ſpeciminibus Academicis vid. Ludouici Hiſt. Schol. P. I. p. 89 ſq.

ra studiosis, severius studia sua vrgentibus, inseruire voluerit. Desiderat quidem in hoc labore nonnulla Christophorus Cartwrightus, Eboracensis, in Praef. Elector. Targumico-Rabbinicor. siue Annotat. in Genes. p.m. C 4. edit. Londin. 1648. 8; sed alii tamen honorifice censuerunt. Sic M. Laurentius Fabricius, Lingua sanctae Professor Wittenbergensis, in praefixa censura: *Collatio haec Versionum magno studio instituta, plurimum lucis ad intelligendum vocum significata confert. Digna proinde typo & lectione eruditorum.* Bernhardus quoque Blumius Lubecensis, Pastor deinceps in patria Cathedralis, *in doctissimam* (retineo eius verba) *σύγκρισιν Versionum sacrae Geneseos viri reverendi & clariss. Dn. Othonis Gualtperii, SS. Theol. Doctoris, & Gymnasii Lubecensis Rectoris, Praeceptoris sui plurimum colendi*, elegans & laude multa refertum Carmen, libro praemissum, concinnauit. Atque isthaec omnia sunt documenta doctrinae, industriae, munerisque religiose gesti. Augent laudes Gualtperii Disputationes & Theologicae & Philosophicae, Collegia tam Theologica quam Philosophica, & alia vtilissima exercitia, ab ipso instituta, quorum honorifice meminit Bangertus in Vitis summorum virorum, *Henrici* atque *Antonii Colerorum*, quos Gualtperius discipulis potuit annumerare, Lubeca viris Consulari dignitate illustribus, deque Republica meritissimis accenset. Conf. Athen. Lubec. P. I. p. 11 sq. 26 sqq. 134. 146.

§. III.

§. III.

Pergo, ad Collegas Gualtperii, tam illos, quos inuenit, quam eos, quos novos accepit. Illi sunt M. IOACHIMVS DREIERVS, Conrector, M. GEORGIVS MEISNERVS, Subrector, M. IOANNES MEINEKE Cantor (statim post Meisnerum defunctus. vid. Athen. Lub. P. III. p. 487), GERHARDVS SCHVRMANN & CHRISTOPHORVS DASTORF, omnes iam honoris causa nominati. In his primum ordine temporis locum occupat IOANNES SESEMANNVS, Cantor, electus an. 1598, & die Matthiae inter Collegas, qui Formulae Concordiae subscripserant, nomen suum professus: anno autem 1624. d. 19 Octobr. mortuus. Vid. Bangertus l. c. p. D 2. Mellius l. c. p. 228. Eodem anno Georgio Meisnero successit M. IOACHIMVS DRENCKHANIVS, Subrector, qui d. 25 Aprilis Formulae Concordiae se addixit. Docuit ille in Gymnasio nostro ita, vt auditores magni eum facerent. De *Ioachimo Iungio* istud iam obseruaui Athen. Lub. P. III. p. 432. De aliis idem confirmat solemnis ista Gratulatio, quae Lubec. 1600. 4 lucem vidit, hoc titulo insignita: *Nuptiis humanissimi viri, doctrina & pietate praestantis, Dn. M. Ioachimi Drenchanii, inclyti Gymnasii apud Lubecenses Subconrectoris fidelissimi, Sponsi; & pudicissimae castissimaeque virginis Annae, Iohannis Smedes, Ciuis Lubecens. primarii, filiae, sponsae gratulantur celeberrimi Lubecensium Gymnasii alumni.* Gratulantes autem fuerunt *Paulus Iuncche*, Neotreptoviensis Pom., *Chri-*

Christoph. Willichius, Georg. Praetorius, Grabouiens. Egregium hunc virum an. 1606 ad se vocarunt Stralesundenses, & Athenaeo suo Rectorem praefecerunt. In hac statione anno 1616 obiit, in ipsa cathedra morte repentina oppressus. Docuit me hoc, quod gratus agnosco, V. Cl. M. Iac. Wolfius, Rector Stralesundens. optime meritus, & dignissimus Drenckhanii successor, qui ex suis Aetatibus Rector. Gymnas. Sundens. MSS. sequentia pro humanitate sua mecum communicauit: Excepit M. Laurentium Rhodomannum M. Ioachimus Drenckhan, nostri ordinis septimus, Lubecensis, vt coniicio, qui eo quidem tempore Subconrectoris vices in Gymnas. Lubecensi sustinuit: vir amussitatioris doctrinae & eruditionis, cuius rei fidem si coniecturis saltim adstruere velim, non omnino vanus coniector exstiterim, propterea quod illum isti prouinciae subtractum nostrates huic Gymnasio Rectorem praefecerunt, id quod factum fuisse reperio an. 1606. 8 Septembr. Primus ille fuit, qui ob funera, debitis horis & paulo accuratiore ordine deducenda, album defunctorum ab an. 1607 inchoatum, perque menses & dies continuandum, nobis adornavit & reliquit: in quod & ipse post anno 1616 fuit adscriptus, postquam inopinato & prorsus repentino fato de statione sua decedere iussus fuit, quod quidem mense Iunio in Cathedra eidem contigisse comperio, quippe eiusdem die 25 B. V. manes terrae demandati fuerunt; quem diem, vna cum Drenckhanii nomine, successor

„cessor eius, M. Andreas Helvigius, sua manu „in indice funerum notauit, adscripta hac verborum quadriga: *Nunc vere ἐν ὁσίοις.* Ex quo „coniicio, quemadmodum ex aliis quoque ve„stigiis liquet, beatum virum sanctimoniam „singulariter sectatum fuisse. Post Drenckhanium eodem anno 1598 in ordinem scholasticum Lubecensem cooptatus est IOANNES BRAUNS, Lubecensis, qui, dato d. 5 Maii Formulae Concordiae nomine, septimae Classis Praeceptor est constitutus, & vsque ad annum 1620 fuit superstes. Vid. Bang. Catal. pag. D3.

§. IV.

Anno 1599 duo introducti sunt Collegae, M. ANDREAS WEDEMANNVS, Ratzeburgo Lubecam vocatus, & HENRICVS ARNHOLT, Brunsuicensis (8), quorum ille d. 6 Iun., hic d. 16 Decembr. Formulae Concordiae subscripsit. Bangertus l. c. vtrumque vocat quartae classis Praeceptorem. Ex quo coniicio, Wedemannum eodem anno, sub ipsum muneris initium, obiisse. Arnholti mortem ad an. 1608 idem l. c. retulit.

§. V.

Anno 1607 (9) Lubeca egresso Drenckhanio, Subrectori, surrogatus est M. ABRAHAMVS GIBELIVS, Torgensis, qui d. 27 Mart. F. C. nomen suum adscripsit. Fuit ille gener Gualt-

(8) Subscript. Form. Conc.
(9) l. c.

Gualtperii (10) & vnico tantum anno Subrectoris munia sustinuit. Anno enim 1608 munia Pastoris primarii Burgensis & reliquarum Ecclesiarum Femariensium Praepositi, siue, vt hodie vocant, Inspectoris munia impetrauit. Quae dum fideliter administraret, an. 1619 molestiae, cum vitae iactura coniunctae, ei sunt creatae a diuite quodam ciue Burgensi, qui furibundi instar in ipsum fecit impetum, & bombarda, quam explodere volebat, etiam interfecisset, nisi praesentes in domo Gibelii feminae quaedam, conatum ipsius retardassent. Causa haec erat, quod Gibelius, filium ciuis & alios petulanter in coemeterio se gerentes, reprehensurus, vocem in multis Saxoniae inferioris locis vsitatam, *Pack*, vsurpasset. Litem tamen mouit Gibelio, vocabulum hoc interpretatus conuicium. Sed cum contenderet Gibelius, in bonam quoque partem accipi posse hanc vocem, eandemque ab Hebr. rad. דָּבַק, *adhaesit*, deriuaret, ex lite superior discessit. Debeo huius rei notitiam, quod, ne ingratus sim, haud inficior, pl. rev. Ioan. Hilmero, olim Ecclesiastae Burgensi in Femaria, hodie Symmystae apud Hamburgenses Cathariniano insigniter merito, qui eandem ex Femaria Historica MS. mihi beneuole suppeditauit. Idem me docuit, Gibelium an. 1629 vna cum vtroque collega, M. Henr. Masio, Archi-Diacono, & Christian. Marquardo, Diacono, pestilenti lue esse extinctum.

(10) Vid. Collat. Translatt. Genes. in Dedicat.

Gualtperius l. c. eum *virum Hebraice & Chaldaice peritissimum* appellat. Ex scriptis eius, quae admodum raro hodie occurrunt, mihi innotuerunt

Strigilis Institutionum Hebraicarum Roberti Bellarmini, Cardinalis. Disp. I, Resp. M. Georg. Fabro, pl. 6: Disp. II, Resp. M. Henr. Godekenio, pl. 7. Witteb. 1606. 4. Commonitionem praeliminarem ad Lectores sic auspicatur Gibelius: *Centum viginti crudorum errorum Grammaticorum foeturas, totidem nempe eas Rob. Bellarmini foecundas plantulas constitutum habeo contemplandas exhibere*, &c.

Artificium Accentuum Hebraicorum. Pfeiffer. Biblioth. Auctor. de Accentib. Manuductioni ad Accentuationem praemissa p. 1. Loescher. de Caus. Ling. Hebr. p. 332. Lipenii Bibl. Real. Theol. P. I. p. 6. a.

Difficultatum Etymologicarum Ebraicae Literaturae Enodatio. Witteberg. 1603. 4. Lipen. Bibl. Real. Philos. p. 485. b.

Artificium geminum antiquae Puritatis Hebr. Witteb. 1605. 4. Lipen. Bibl. Real. Theol. P. II. p. 18. a.

Thesaurus Dictionum Hagiographicae Linguae Chaldaeae ex Canonicae Antiquitatis puritate, Danielis nempe & Ezrae residuis monumentis Chaldaeis collectus: in quo concinnando in id potissimum opera data est, vt dictiones Hagiographicae Chaldaeae a crudioribus Iudaeorum & Pontificiorum, praesertim Roberti Bellarmini & Guidonis Fabricii, & aliorum, illitis, aequiuocationibus ac deprauationibus defecarentur. In illustri Academia Witebergica publice

publice propositus. Witteb. 1606. 4. Disputationes, Gibelio praeside defensas, ad hunc Thesaurum pertinentes, quas vidi, plagulis vndeuiginti constabant.

De aeterna Diuinitate Iesu Christi locus clarissimus Prophetae Ieremiae Cap. XXXIII. v. 16 *explicatus, & detersis variis Iudaeorum, Arianorum, Photinianorum, nec non Caluinistarum corruptelis, pristino nitori restitutus.* Witteb. 1616. 8. Lips. 1617. 8.

Güldene Pforten, oder 2 Jubel-Predigten. Lub. 1617. 4. Vid. Relatt. Innox. 1717. p. 123.

§. VI.

Qui an. 1608 accesserunt, litteratis infelicibus sunt adscribendi. Etenim GREGORIVS TECKLENBVRG, Lubecensis, qui d. 7 Nov. Subrectoris munia auspicatus est (11): dieque 21 Dec. codici Formulae Concordiae nomen suum inseruit, an. 1609. d. 22 Nov. e fenestra delapsus, misere vitam finiit (12). BALTHASAREM BONHOFF autem, Lubecensem, (qui d. 21 Dec. F. C. subscripsit) constitutum septimae classis Praeceptorem, e Schola an. 1613 dimissum, aeditui Cathedralis munere oportuit esse contentum (13).

§. VII.

Eod. an. 1608 prodiit *Virgiliocento de Angelodracontomachia: siue Infelici Angelorum lapsorum Certamine, ex Apoc. XII, exercitii causa factus, & publice*

(11) Mell. Nachr. von Lub. p. 227.
(12) l. c.
(13) l. c. p. 230.

in Schola recitatus ab Hermanno Havemanno, *Lubecensi.* Lubec. 4.

§. VIII.

Quintus tempore Gualtperii Subrector, IOANNES SCHOLVINVS, Lubecensis, an. 1610 in societatem scholasticam fuit adscriptus. Didicisse illum in Athenaeo nostro, ex iis, quae supra §. II allata, apparet. Continuauit studia in Academia Francofurtana, in qua an. 1608 adhuc est commoratus. Subscripsisse eum mens. Mai. 1610 Formulae Concordiae, Bangertus (14) introductum autem esse d. 18 Iun. Mellius (15) annotauit. Exacto in Subrectoratu Lubecensi triennio, an. 1613. 12 Nov. Pastor Curslacensis fuit declaratus. Ex superstitibus eius agnatis quidam mihi retulit, quod tandem factus sit Pastor Buxtehudae, ibidemque diem supremum obierit. Edidit.

Aethiopissam. Tragico-Comoediam nouam, ex Historia Aethiopica Helliodori, Episcopi Tricensis. Francof. ad Oder. 1608. 8. Honorificam huic opusculo, in quo Terentium imitari studuit Scholvinus, praemisit Praefationem M. Christophorus Neander, Ethic. Professor, his inter alia verbis vsus: *Quid multa? ita in hac palaestra te gessisti, ut si maturitate aetatis accedente foetum hunc tuum more vrsarum lambendo magis magisque formare volueris, ambiguum relicturus sis, plusne debeamus Heliodoro, qui finxerit & scripserit*

(14) Catal. Rect. & Colleg. p. D 3.
(15) Mell. l. c. p. 227.

rit, an tibi, qui legibus Comoediae aptaris, elegantibus metris deuinxeris, iusto ordine digesseris, aptissimeque expresseris.

Extant quoque huius Scholuini quaedam *Epistolae* autographae in Act. Minist. Lubec. T. II.

Prima de Damno parochiae suae illato. 1617. Dom. 13. Trin. f. 688. Ad Stampelium, Superintend.

Secunda de Concione Catechetica habenda ante concionem Euangelii 1617. 13 Aug. f. 690. Ad eundem.

Tertia de Anno, quem vocant, gratiae, viduae iniuste denegato 1617. 20. Iul. f. 692 sq. Ad Pastorem quendam.

Quarta de eod. argumento 1617. 24. Iul. Ad Stampelium Superintend.

§. IX.

Restant duo Collegae, Gualtperii tempore anno 1613 introducti. Hi sunt BENEDICTVS BOECKMANN, Lubecensis septimae Classis Praeceptor d. 15. Octobr. inauguratus, die Vrsulae Formulam Concordiae amplexus, & an. 1634. d. 26 Iul. defunctus; necnon ALBERTVS MASDORFF, Lubecensis, quintae Classis Praeceptor, d. 18 Octobr. muneri admotus, die Simonis & Iudae Formulae Concordiae, facta nominis subscriptione, obligatus. & d. 3 Iul. 1635 e vita egressus. Vid. Bangertus l. c. Mellius l. c. p. 230. De infelici eius coniugio quaedam in Act. Minist. Lubec. T. V. P. I. f. 231. b. ad an. 1630 leguntur. Ibidem vocatur quintae classis Praeceptor.

§. X.

Atque hos omnes cum Collegas habuiſſet Gualtperius, ipſe tandem vitae ſcholaſticae moleſtiis ac miſeriis infractus, aetateque grauis, de otio quaerendo fuit ſollicitus. *Vir egregie meritus*, inquit B. Jac. Stolterfothus in Memor. Kirchmanni, *D. Otho Gualtperius, qui hactenus per annos bene multos clauum nauiculae ſcholaſticae magna cum laude tenuerat, catenatis & moleſtiſſimis, quibus tabernae ſcholaſticae refertae ſunt, laboribus attritus, onus hoc grauiſſimum amplius ſuſtinere non poterat. Quare Ampliſſimus huius vrbis Senatus, munificus Eccleſiae Scholaeque nutritius, Gualtperium corporis viribus exhauſtum, ob res in hoc ſeminario bene geſtas, rude donare, ipſumque liberaliter ſuſtentare voluit.* Conf. Kirchmanni Orat. de Georg. Stampelio, Superintendente, p. m. 112 ap. Goetz. in Elogg. Germanorum Theologor. ſecul. XVI. & XVII. Obtigiſſe hanc felicitatem Gualtperio an. 1613, tam certum eſt, quam indubitatum, Rectoris munia eodem anno fuiſſe Kirchmanno delata. Obitus Gualtperii in Cl. Ludouici Hiſt. Gymn. & Schol. P. I. p. 89 ad annum 1624 refertur. Hoc ſi forſan non omni caret dubio, craſſiſſimus tamen eſt error Car. Ioſ. Imbonati in Biblioth. Latino-Hebr. p. 183 referentis, Gualtperium Stadae an. 1600 peſtilentia correptum obiiſſe.

§. XI.

Iſtud tandem eſt notandum, quod ad Gualtperii Rectoratum videantur pertinere *Notationes neceſſariae ad Scholae Reformationem*, quae, ſine anni

anni mentione, in Act. Minist. Lub. T. II. f. 266 sqq leguntur. Circa annum enim 1607 scriptae videntur, quod coniicio non solum ex adhaerentibus monumentis, circa id tempus consignatis, verum etiam ex eo, quod in iis vrgetur vocatio noui Subrectoris: abierat autem an. 1606 Stralesundium Drenckhanius. In his varia ad methodum studiorum spectantia, tam generalia, quam specialia, vtiliter proponuntur. Potiora inde excerpta subiiciemus.

In artibus tradendis cura potissimum sit, vt praeceptorum vis & sententia euidenter monstretur, singulis vocabulis accurate ponderatis & consideratione addita, quibus de caussis & quo consilio singula verba in regulis artium sint posita.

Et ut cognoscatur, num recte discentes assequantur sententiam praeceptorum, commodis & perspicuis exemplis rerum notarum praeceptiones illustrentur & vsus earum monstretur.

Autorum enarratio fiat per phrases & modos loquendi bene Germanicos, & in communi sermone vsitatos. Id enim ad imitationem & proprietatem in loquendo conducit. Et vtile est prouectioribus, interpretationem Latinorum auctorum ante versionem Germanicam synonymia vocum & phrasium Latinarum fieri a praeceptoribus.

Inchoatur autem feliciter cuiusque periodi interpretatio a Grammatica vocabulorum ordinatione. Ita discentes cernunt, quae vox a qua dependeat, & unde singulae ratione syntaxeos regantur.

Et singularum vocum natiuae significationes sunt demonstrandae pueris, propter sermonis proprietatem. Et ita

ita illuſtrior erit explicatio, ſi tropus alicubi in voca[...] ſit vſurpatus ab auctore.

Poſt addenda eſt ſyntaxeos & ſtructurae oecono[...] praecipue in repetitione auditarum lectionum.

Phraſium commonſtratio neutiquam eſt praeter[...]tenda, & ſimul formulae teutonicae pueris proponen[...] quae autorum phraſibus vicinae ſunt, quas illi La[...] reddant, & ſic ſimile exemplum orationis formare c[...]ſueſiant.

Nunquam in praelectione vlla in claſſe pergatur, [...] eius pericope prius perlecta diligenter repetatur, [...] quoad etymologiam, quam quoad ſyntaxin & [...]tionem phraſium, aut etiam proſodiam.

Quia tantum quisque nouit, quantum mem[...] tenet, praecepta artium, formulae loquendi ediſce[...] ſunt, & memoriter recitandae. Id autem fieri [...] ordine non eo, quo ſedent pueri, ſed quaſi tranſil[...] & per totam claſſem vagante. Ita ſeſe ad hoc ex[...]tium diligentius antea praeparabunt pueri ſinguli.

Styli exercitium, quod principem quaſi locum [...] in ſtudiis vendicat, exquiſita & ſingulari diligenti[...] attentione vrgendum eſt. Et hic praeceptorum fide[...]ſcentibus plurimum confert.

Vtiliſſima autem ratio huius exercitii eſt, q[...] pueris materia ſcriptorum conficiendorum praeſcr[...]tur, quae proxime accedit ad formulam eorum, q[...] vel ex Terentio, *vel* Fabulis Aeſopi, [...] Cicerone *&c. audiuerunt ſibi enarrari. Ita en[...] facilior erit imitatio & translatio phraſium & vocum [...] autoribus vſurpatarum.*

Vſu[...]

Vsus Latini sermonis inter scholasticos sit. Ideoque coram & cum discipulis Praeceptores loquantur tantum Latine.

Leges Scholae condendae sunt, quae tam praeceptores, quam discipulos obligent.

Dies Mercurii est commodissima exhibitioni & castigationi scriptorum in omnibus classibus.

Die Saturni Catechesis lectio sacra fieri & obseruari potest, & interpretatio Euangelii horis matutinis, & si quid scriptorum e die Mercurii corrigendum superfuerit, hoc die etiam porro castigari potest.

Catechismus Lutheri per quaestiones & responsiones a duobus ordine pueris in infima classe recitari potest, vt inde eo facilius & commodius auscultando & aduertendo caeteri eum addiscant.

Materia Declamationum praescribenda est prouectioribus, vt in ea tractanda & efformanda Grammatices, Rhetorices & Dialectices vsum cernant. Interdum etiam Orationes a pueris recitari debent, cui exercitio non dedignabimur e Ministerio adesse.

Disputationes aliquando ex artium praeceptis, tam Latinae, quam Graecae linguae, haberi vtile est, vt inde aestimari possit, quomodo fundamenta & praecepta & vsum artium intelligant.

Quandoque materia Philosophica aut Theologica propositionibus distributa ad disputandum proponi potest, cuius rei vtilitas est multiplex.

In his Disputationibus puerorum aliquis respondeat & argumenta assumat, ex Praeceptoribus aliquis praesideat, idque ordine, vt omnium diligentia excitetur, & acuantur ingenia, & iudicia recte formentur. Nec his interesse aliquibus ex Ministerio graue erit, vt nulla parte Scholae incrementa & discentium profectus impediatur.

Octauo Collega, vt appellatus est hactenus, Schola sine ingenti detrimento & iactura nullo modo carere potest. Igitur doctus & maturae aetatis ac iudicii aliquis vocandus est, qui proximus sit in ordine Conrectori, & in classe secunda, quae cor Scholae est, praecipuas operas sustineat cum Cantore.

In his Notationibus vrgentur etiam condendae *Leges*, quae licet tempore Gualtperii nondum videantur typis fuisse exscriptae, non omnia tamen *Statuta scholastica* defuerunt. Cognoui hoc ex Act. Minist. T. V. P. I. f. 208. b, vbi sequentia occurrunt verba: *Wie dann tempore Rectoratus D. Gualtperii auch für die Schul gewisse Statuta gefasset, und ohn Zweifel ab inclyto Senatu confirmirt gewest, die doch hernach an. 1621 per approbationem nouarum Legum sind cassirt worden.*

CAPVT

CAPVT XIV.

DE *Rectoratu* M. IOANNIS KIRCHMANNI.

A. 1613—1643.

§. I.

QUantum virum in IOANNE KICHMANNO (1), Lubecensi, habuerit Athenaeum patrium, nemo ignorat, nisi qui historiae eruditae est omnino ignarus. In ea enim summa ipsius est laus, summa gloria. Imo ausim gloriam Kirchmanni dicere consummatam, si munus, quo functus est, Rectoris permisisset, vt omnibus, quos nactus est, censoribus in administranda re scholastica (cuius profecto non erat imperitus) potuisset placere. Ex quo apparet, quam graue sit Rectoris munus, adeo, vt ne tantus quidem vir, quem totus fere orbis eruditus suspexit, potuerit a grauibus censuris esse immunis. Silentio plane inuolverem

(1) Male vocatur *Henricus Kirchmannus* a Mart. Zeillero Topograph. Saxon. Infer. Francof. 1653 fol. p. 156. Homonymiae causa addo verba Hamelmanni Opp. p. „228: Fredericus Westphalus, Rector Paderbornensis, „aliquando elenchum suae Scholae euulgauit, cui epi„gramma subiecit *Iohannes Kerckmannus*, tunc ipsius „Conrector. Et pag. 1056: Engelberto Copio (Recto„ri Lippiensi) Conrector erat *Iohannes Kirchmannus*. „Selmensis, qui ab eo tempore Lemgouiae, Susati & ali„bi Scholis inseruiuit.

verem hanc labem famae Kirchmanni adſperſam, niſi ex Iac. Stolterfohti Orat. Funebr. Wittenianis Memoriis inſerta, Baylii Dictionar. T. II. p. m. 1717 ſq, Buddei Lex. Hiſtor. P. III. p. 256, Ludouici Hiſt. Gymn. P. I. p. 59, & aliunde, dudum ea eruditis innotuiſſet: imo niſi cognitum haberem perſpectumque, famam Kirchmanni ea re non magis obſcurari, quam ſolem, licet illi maculae adſcribantur. Eſt & manet Kirchmannus ciuitatis Lubecenſis decus: gloria Athenaei noſtri, in quod maxima eius merita deprehenduntur, quicquid etiam in Kirchmanno, Rectore Lubecenſi, fuerit deſideratum. De vita & ſcriptis eius poſt citatos auctores commentari, eſſet Iliada poſt Homerum canere. Addantur, ſi placet, quae ipſe in Athen. Lubec. P. I. p. 12 ſq. 50-58. P. III. p. 446-450 in medium protuli. His tamen omnibus de Kirchmanno, eiusque ingenii monumentis, prolixe allatis, aliqua nondum commemorata hac occaſione addere licebit. Scilicet extat etiam ipſius *Ad Legatos Lubecenſes* (Alexandrum Luneburg & Conradum Garmers, Senatores; nec non Ioannem Brambachium, Secretarium) *ex Comitiis Suecicis reduces Gratulatio*, eleganter ſcripta, & Francof. 1594. 4. edita. Praeterea edidit publicarum lectionum cauſa, *Auſonii Griphum de Numero Ternario*. Roſtoch. 1607. 4, praefixa hac Dedicatione:

Nobi-

„Nobilisſimo Iuueni
„*Bugislao Viti F. Bebr*
„Equiti Pomerano.

„Griphum Auſonii de Numero Ternario, „quem adulta hac aeſtate animi cauſa publice „interpretari conſtitui, cui inſcribam, ſi diu me„cum delibero, posſim equidem videri eſſe ex „valetudinario illorum hominum genere, qui „mera ἀκηδία aegri procul inueſtigant ea, quae „ipſi habent domi praeſto. Cui enim potius, „quam tibi, Bugislae nobilisſime? qui partim „naturali propenſione, partim ductu & auſpicio „noſtro humaniores litteras ita colis, vt non niſi „penitus iis imbutus ad ciuilem ſcientiam inge„nium applicare cogites; raro aeui noſtri exem„plo. Nam hodie ita fere comparatum eſt, vt „qui vix in publica haec Gymnaſia pedem intu„lerunt, amoeniores doctrinas, illarumque in„terpretes deſpicatui habeant, & nullis admini„culis fulti confeſtim ad ſuperiorum ſcientia„rum aliquam properent: in quibus cum ſe iam „magnos progreſſus feciſſe, atque adeo regnum „tenere arbitrantur, fieri ſaepe ſolet, vt etiam „pueris ſe deridendos propinent. Tibi vero „longe alia mens eſt. Nam ne pulcherrimam „illam & maxime ἀρχιτεκτονικὴν diſciplinam, cui „te propediem mancipare conſtituiſti, inſcitia „minutarum etiam rerum deformes, non ſolum „vtramque linguam auide addiſcis, verum etiam „per laetos illos ac latos hiſtoriarum campos „attentiore mentis oculo vagaris, ſed nec Poë„tarum lectionem faſtidis, a qua qui abhorreat,
eum

„eum ego auersis Musis natum, nec vnquam „ad solidae eruditionis culmen peruenturum „esse, libere sentio. Macte hac industria, mi „Bugislae, & perge ita aliquando humanitatis „studia cum seuerioribus Musis ἀγαθῇ τύχῃ „maritare; neque dubita, hanc esse vnam, hanc „solam viam, quam calcarunt illi ἢ μὲν νέοι ἢ δὲ „παλαιοὶ, quorum in omni genere litterarum „praestantium orbis miratur. Vale. Rostochii, „a d. XV Kal. Iul. An. cIↃ IↃc VII." De commentario inedito in Ausonii Griphum vid. Athen. Lub. P. III. p. 448. Morsius quoque in Diar. Apodemic. scriptis Kirchmanni *Vitam Ignatii Hannielis* accenset.

§. II.

Magnam in primis conciliauit Kirchmanno gloriam *commercium litterarium*, quod habuit cum viris, qui isto tempore in orbe litterato fuerunt ipsa lumina. Quare laudatissimo instituto aliquot Kirchmanni Epistolae, plures vero doctissimorum virorum ad Kirchmannum scriptae, in Epistolis Marquardi Gudii, Claud. Sarravii & aliorum, a Petro Burmanno Vltraiect. 1697. 4. editis, sunt conseruatae. Continent eae, praeter summa praeconia, Kirchmanno eiusque scriptis delata, multas res commemorabiles, ostenduntque, quanti Kirchmannum summi viri fecerint, & quam libenter eius consilio vsi sint. Hoc autem ordine reperiuntur:

Iacobi

Iacobi Bongarsii prima. 1602. p. 145 sq.
———— secunda. 1604. p. 146.
———— tertia. 1606. ibid.
———— quarta. 1608. p. 147.
Isaaci Casauboni prima. 1601. p. 155.
———— secunda. 1601. p. 155 sq.
———— tertia. 1601. p. 156 sqq.
———— quarta. 1606. p. 158 sq.
———— quinta. 1608. p. 159.
Marci Velseri vna 1612. p. 186 seq.
Davidis Hoeschelii prima. 1602. p. 187 sq.
———— secunda. 1603. p. 188 sq.
———— tertia. 1605. p. 189.
———— quarta. 1612. p. 189 sq.
Iani Gruteri prima. 1600. p. 200.
———— secunda. 1600. p. 201 sq.
———— tertia. 1600. p. 202.
———— quarta. 1600 p. 202 sq.
———— quinta. 1604. p. 203 sq. In hac Epistola gaudet Gruterus mendacem fuisse de morte Kirchmanni famam.
———— sexta. 1618. p. 204 sq.
———— septima. 1618. p. 205 sq. Ex hac epistola apparere videtur, in animo habuisse Kirchmannum, Caseliana iunctim edere. Sic enim scribit Gruterus: *Gratissimum fuit intelligere, nondum strangulata esse inter plurium manus Caselii monumenta; & nae tu Philologis eximiam navabis operam, si versus eius, si versiones, si alia omnia produxeris in publicum. Ea propter sane plurimum tibi debemus omnes.*
———— octaua. 1618. p. 207 sq. In hac de Case-

Caſelianis, a Kirchmanno edendis, nonnulla quoque leguntur.

——— nona. 1619. p. 208 ſq. Habet haec epiſtola itidem nonnulla de Caſelii ſcriptis colligendis.

——— decima. 1619. p. 209 ſq: Incipit: *Imo ipſemet illuſtrisſimus Dux Brunsuicenſis dedit in mandato Conrado Horneio, Profeſſori Philoſophiae moralis publico Helmſtadii, colligendi edendique publicis ſumtibus Caſeliana. Scripſi ei de propoſito tuo. Tu etiam quaeſo tua cum ipſo communica, vt ita coniunctis operis animisque omnia prodeant plenius ornatiusque. Meretur id ſane Caſeliana Charis.*

Georgii Remi prima. 1605. p. 211 ſq.

——— ſecunda. 1605. p. 212 ſq.

——— tertia. 1613. p. 213 ſq.

——— quarta. 1614. p. 214 ſq.

——— quinta. 1617. p. 215 ſq.

——— ſexta. 1621. p. 216 ſq. In hac Epiſtola commorabile eſt elogium, quod *Auguſtino Kockerto*, ICto Lubecenſi, tributum: *Dolorem ingentem in animo meo excitaſti nuncio obitus V. Cl. D. D. Auguſtini Kockerti, I. C. ſummi, quem ob doctrinae praeſtantiam, morum candorem & varias ingenii dotes mirum in modum adamaueram annos praeter propter duodequadraginta, cum in Galliis & Germania familiarisſime vixerimus: eique in Italiam (ex qua ego paulo ante redieram in patriam) abeunti* συγχαρμα *ſcripſeram, cuius exexemplar nullum mihi ſeruaueram, & iam ab heredibus emendicare erubeſco, ſi tamen tanti eſt, cuius me*

me vel alios rationem habere oporteat. Vixit mihi carissimus & quasi antesignanus in stadio & studio iuris nostri Augustinus, eheu! noster olim Kockertus, qui me aetate aliquot antecessit annis, minimum octo aut decem. Complebo ad diem IV Ian. 1621 annum sexagesimum, cum Deo propitio. Habuit amicos magnos Augustinus in Galliis, Italia, Heluetia, Germania, Belgio, Dania, ac forte etiam in Suecia. Nemo virtutem tanti viri, qui oderat cane & angue peius ambitionem θυμομαχίαν τε admiratus fuit: cuius ego filiis si velificari possim, remis non defuturus sim.

———— septima. 1623. p. 217 sq.
———— octaua. 1625. p. 218 sq.
Iani Rutgersii prima. 1618. p. 220 sq.
———— secunda. 1619. p. 221.
———— tertia. 1624. p. 221 sq.
———— quarta. 1618. p. 222.
———— quinta. 1624. p. 222 sq.
———— sexta. 1615. p. 223.
Danielis Heinsii prima. 1605. p. 224.
———— secunda. 1606. p. 224 sq.
———— tertia. 1608. p. 225.
———— quarta. 1610. p. 226. In hac Kirchmanni Liber de Annulis summis ornatur laudibus.
———— quinta. 1622. ibid.
———— sexta. 1624. p. 226 sq.
———— septima. 1628. p. 227.
Casparis Barthii vna 1608. p. 228 sq.
Huberti Giphanii vna. p. 230 sq.

Conradi Rittershusii prima. 1600. p. 231 sq.
———————— secunda. p. 232.
———————— tertia. 1602. p. 233.
———————— quarta. 1603. p. 233 sq.
———————— quinta. 1603. p. 235 sq.
———————— sexta. 1604. p. 236 sq. Liber de Funeribus his laudatur verbis: *Tuum, ornatissime D. Kirchmanne, opus de Funeribus Rom. prodiisse laetor, & tam tibi, quam reip. literariae gratulor. — — Prae Meursio, rivali tuo, quem miramur simul iisdem nundinis prodiisse, tibi Senatus Criticus palmam defert, perfectionemque operis tui collaudat.*
———————— septima. 1604. p. 237 sq.
———————— octaua. 1606. p. 238 sq.
———————— nona. 1607. p. 239 sq.
———————— decima. 1608. p. 240 sq.
———————— vndecima. 1609. p. 242. In hac epistola notatu dignum est docti Lubecensis elogium: *Protulit Lubeca vestra sidus aureum, nimis, heu! celeriter praereptum terris! Janum Gulielmium dico, qui omnium eruditorum puncta tulit. Ei te successurum auguror.*
———————— duodecima. 1609. p. 242 sq.
———————— decima tertia. 1609. p. 243 sq.
———————— decima quarta. 1610. p. 245.
———————— decima quinta. 1610. p. 246 sq.
———————— decima sexta. 1610. p. 247 sq.
———————— decima septima. 1610. p. 249. sq.
———————— decima octaua. 1611. p. 251.
———————— decima nona. 1612. p. 251 sq.

Chri-

Ioannis Kirchmanni ad Henr. Vagetium, Prof. Hamburg. 1634. p. 283 sq.

———————— ad Theodor. Bussium, I. V. D. Ducat. Slesvic. & Holsat. Cancellarium. 1625. p. 284 sq. Agit in ea de edendis *Theoderici Monachi Historia Regum Norvegiensium*, ac *Anonymi scripto de Profectione Danorum in Terram Sanctam*, in Bibliotheca, quam p. 284 *a Senatu fidei suae commissam* dicit, repertis.

Friderici Lindenbrogii prima 1611. p. 285.

———————— secunda. 1637. p. 285 sq.

Ioannis Christenii prima 1628. p. 291.

———————— secunda 1629. p. 291 sqq.

Georgii Calixti vna. 1635. p. 293. Commendat Kirchmanno *Titum Christianum*, Scholae Lubecensis alumnum.

Iani Gebhardi prima. 1622. p. 294.

———————— secunda. 1622. p. 294 sq.

———————— tertia. 1623. p. 295 sq. Commemorat inter alia, *S. P. Q. Lubecensem de adornanda libraria serio agitare, Kirchmannumque ad eam rem consiliarium esse vnicum, cuius fauore atque opera negotium quam rectissime confici queat.*

———————— quarta. 1623. p. 296 sq.

———————— quinta. 1623. p. 297 sq.

———————— sexta. 1624. p. 298.

———————— septima. 1624. p. 299.

———————— octaua. 1625. p. 299 sq.

———————— nona. 1626. p. 300 sq.

———————— decima. 1626. p. 301.

———————— vndecima. 1627. p. 302.

———————— duodecima. 1627. p. 303 sq.

decima

Hoc Commercium litterarium augebo hac occaſione Tredecim Epiſtolis ordine chronologico exhibendis, quarum tres acceptas, debeo M. Iacobo a Melle, Seniori & Paſtori Lubecenſi, Ioachimi Morſii Diarium Apodemicum, in quo autographae extant, mecum communicanti, duas M. Io. Melch. Krafftio, Paſtori & Inſpectori Huſumenſi: octo M. Matthiae Lobedantzio, Paſtori Sandesnebienſi, quorum doctisſimorum & humanisſimorum virorum fauorem grata mente praedico.

EPISTOLA I.

IOANNES KIRCHMANNVS Ioachimo Morſio.

Roſtochium.

Nihil gratius mihi potuit accidere literis tuis, ornatisſime Dn. Morſi, quas Quiſtorpius a te

mihi reddidit. Nam & singularem tuam erga me beneuolentiam spirabant, & stipatae erant iis donis, quae ego auro contra aestimo. Certe, quod mei causa sumptum facere voluisti, maximas habeo gratias, operamque dabo, ne te huius poenitere possit. Non tu quidem meo consilio eges, patieris tamen, vt tibi recta ad virtutem & solidam doctrinam via grassanti applaudam, & meum in te amorem aliquando, si fors ita tulerit, publice testatum faciam. Iam Dissertatiunculam nostram *de Ira* mitto, quae adhuc maiorem limam desiderat, neque enim integrum mihi erat omnia, quae in hoc argumento mihi meditata erant, publicare. Legibus nostris contrarium esse hoc plerique clamitabant: coactus igitur fui filum abrumpere & reliqua in aliud tempus differre. Syntagma quoddam *de Annulis* & eorum signaculis affectum fere habeo: & vero iam emisissem, nisi quorundam auctorum Graecorum testimonia, quae necessario mihi laudanda sunt, deessent. Inter illos est etiam Theophrastus περὶ λίθων, cuius inspiciendi copia mihi hactenus non fuit. Quis est autem ille Theophrastus, quem ab Heinsio editum iri scribis? Si is, cuius mentionem feci, magno me beneficio affeceris, si meo sumptu eum huc miseris. Pretium bona fide tibi restituam. Academiae nostrae res quo loco sint, ex M. Laurenbergio rectius intelliges. In Dania & Suecia bellum adhuc feruet, cui vereor vt foederatae etiam vrbes immisceantur. Vale doctissime & amicissime Dne Morsi, meque, quod facis,

facis, amare perge. Dabam Rostochii. 28 Mart. 1612. Dn. Merulae officiosam a me salutem dicito.

EPISTOLA II.

IOANNES KIRCHMANNVS Adamo Theodoro Sibero.

Wittebergam.

Cum fama de Taubmanni obitu quotidie magis magisque increbescat, facile adducor in illam sententiam, vt credam, optimum illum & præclare de literis meritum virum fato suo functum esse. Valde equidem hoc tristi nuntio perturbatus sum, nec tam mea causa, qui quidem singularem amicum amisi, quam reipublicae literariae nomine, quae in hoc viro insigni ornamento & decore orbata est. Sed cum Deo Opt. Max. ita visum sit, aequis animis id, quod accidit, ferre debemus, ne sapientissimae huius voluntati ac prouidentiae reluctari videamur. Qui tibi has litteras reddet, Ioachimus Morsius, Hamburgensis, magnus amator est illorum studiorum, quae Humanitatis appellantur, in iisque illos iam fecit progressus, vt spes sit, illi aliquando in republ. litteraria ius fore spectandi in quatuordecim, imo in ipsa orchestra. Hunc Musarum & Charitum pullum de meliore nota tibi commendo, rogoque, vt illum in amicitiam tuam recipere, amore & beneuolentia complecti, & consilio, si id exoptat, iuuare non

graueris. Accepisse te beneficium credes, quum propius aspexeris iuuenem hunc, omni laude maiorem. Vale. Ad literas meas, quibus de statu trium illarum Scholarum, quae Electoris vestri sumtibus aluntur, me certiorem fieri cupiebam, responsum auide exspecto. Vale iterum vir CL. Dabam Rostochii. 18 April. 1613.

EPISTOLA III.

IOANNES KIRCHMANNUS *Theodoro Bussio*, I. V. D.

Rostochium.

Etsi eram hoc tempore occupatissimus, non potui tamen, quin aliquid ad te litterarum darem, si forte tuas maiori otio abundantis hac ratione elicere possem. Fasciculos hosce heri ad me misit Frobenius, in quorum altero, quem Piccarti manu scriptum video, si quid est, quod me delectare possit, rogo ne inuideas. Pansa D. Rittershusio parentauit, cuius Orationem forte iam vidisti. De Didactica Noua si forte quid vel a Piccarto, vel a Fratribus intellexisti, velim mecum communices. Aiunt, eam ab Hoeschelio probari, quod mihi non fit verisimile. Iungium a Senatu vestro ad gubernandam Scholam & Professionem Ethicam vocatum iam pridem intellexi: hic, si venerit, poterit anni spatio iuuentutem vestram linguam Latinam docere, in qua alii hactenus totum vitae tempus fere consumpserunt. Dn. D. Stalmecterum

rum Reutrio successorem electum, fama est, quae si vera fuerit, sperarim te quoque in partem huius felicitatis venturum. Duodecim illos florenos rogo affini meae Benichianae numeres. Apocham afferet vxor mea, quae proximis nundinis, Deo volente, vobis aderit. Vale cum vxore, socru & affinibus, quos omnes officiose saluta, Dab. Lub. prid. Kal. Iun. 1614.

EPISTOLA IV.

PAVLVS TARNOVIVS S. D. *Ioanni Kirchmanno.*

Lubecam.

Ita mihi liceat exoptatissimo tuo conspectu colloquioque iterum frui aliquando, vt nuper sum ab eo inuitissimus auulsus. Nihil dico de comitate & beneuolentia, qua me aduenientem excipiebas, de benignitate, qua me commorantem afficiebas, de dictis, factis, quibus beneuolentiam tuam citra omnem fucum & falaciam declarabas. Singula horum, vt de aliis nihil dicam, me incitarunt, vt dieculam adderem; illud vero in primis, quod, vt sunt humana, certi nihil mihi possem polliceri, an vnquam te in hac vita iterum sim visurus, & tam iucundis mihique gratissimis sermonibus me recreaturus. Vicit tamen Palladis meae in abitu vrgendo peruicacia, quae tamen ipsi ex voto non successit. Nam in patria quatriduum haerere, Wismariae etiam, detinentibus nos ex Ministerio quibusdam, praeter spem integrum diem

commorari necesse habuimus, & septima tandem vespera, postquam a vobis digressi fuimus, huc rediimus salui & incolumes, de quo Sospitatori nostro immortales debemus gratias, qui tam felix concessit iter: vobis vero, quas possumus, agimus, qui tam benignum praebuistis & iucundum hospitium. Quem affectum nostrum, licet alioquin vobis, vt spero, minime dubium, iam pridem testatum facere scriptiuncula conatus fuissem, nisi Ignatiana nobis inscius itineri se commisissent, tabellarium vero, aut aliquem ex aurigis onerare tam leui epistola praeter rem videbatur. Nunc, quo magis intelligas me nimium properasse, & eorum, quae coram volebam expedire, nonnulla superesse, abs te contendo, primum, vt mecum communices, si forte ipse in lectione veterum obseruaris, aut saltem apud Casaubonum in Notis ad Lampridium inuenias aliquid de Christianorum & Iudaeorum consuetudine in proponendis eligendorum Sacerdotum nominibus publice, deque eorum vita & moribus apud populum inquirendis. Locum Historici videbis in charta, quam vna mitto, quem a Casaubono illustratum ex Historia Ecclesiastica non dubito. Quaeso per domesticorum aliquem, quicquid ad eum habebis, descriptum ad me mittere ne graueris. Vidi vnum ex Theologis, qui Sozomenum Lib. V. cap. 5 de illa consuetudine mentionem facere diceret. Sed aut ipse falsus fuit, aut meum Sozomeni exemplar, quod plane nihil habet, ad hoc argumentum pertinens. Petri Bertii Logicam

cam itidem perluſtrare apud te erat animus, propter Arminianam controuerſiam, cujus ſemina ne in ea ſparſerit, valde vereor, & ſimul propter alias cauſas, quas referre omnes nil attinet. Si eius vſus tibi non valde neceſſarius, quaeſo certum hominem nactus vel mihi aut D. Henrico Bacmeiſtero transmitte, qui iampridem eiusdem inſpiciendae copiam promiſit mihi. Auguſtini Valeriani, Epiſcopi Veronenſis, Librorum trium de Rhetorica Eccleſiaſtica mentionem feciſſe me recordor, cum hic nos inuiſeres, & ſimul petiiſſe, vt per occaſionem inquireres apud Rever. & Clariſſ. virum, Dn. Stampelium, Superintendentem veſtrum, an eos haberet, & ad paucas hebdomades dimittere poſſet, cujus mei deſiderii fugit me in illa repentina meorum fuga te denuo monere. Permitto tuo iudicio, an velis & poſſis huius mei voti indicium aliquando facere. Controuerſiae illius, quae fuit inter Senatum veſtrum & Miniſterium, caput video προβληματικῶς fuiſſe nuper propoſitum a Dn. Lindemanno in Diſputationis illius παρέργῳ, quae Candidato Iuris Wasmundio erat tum habenda, & negatiuam ſententiam eundem probaſſe. Theſes ſunt theſes, contra quas cum alii ex Studioſis, tum praecipue noſter Pſeudo-Deſiderius Heraldus ſe omni conatu oppoſuerunt, quibus armis & qua arte non poſſum dicere, qui tum domo abfui; forte id ipſum rectius intelliges ex M. Vorſtio, futuro collega tuo, qui dubio procul certaminis illius ſpectator & auditor fuit. Bibliothecae noſtrae nuper die abhinc

deci-

decimo Ill. Princeps, Philippus, donauit, ablegato ad hanc rem Secretario, Henrico Swichelio, Herbarium Episcopi Aichstedensis, librum pretiosum, qui aestimatur 100 florenis. Repositus erat in theca elegantissimis emblematibus & picturis exornata. Legato, praeter communem & vulgarem honorem, qui transmissis aliquot vini cantharis exhiberi solet, obtulit Academia poculum 2[illegible] florenorum. Literas quas vicinus tuus, ni[illegible]llor, nobis abeuntibus committebat, remitto, quod nemo a nobis indagari hactenus potuit, qui sit eius nominis, quod ostendit inscriptio. Nomenclatores illos, qui in nuptiis & funeribus recitandis nominibus praeesse solent, & quibus, si cuiquam omnium notissima sunt ciuium & incolarum huius vrbis nomina, & alios etiam interrogauimus, an hominem isto nomine hic nossent, sed hucvsque nemo repertus est, qui nos ad eum deduceret. Excusabis, quam potes studiosissime nostram in remittendo tarditatem, qui maluissemus cui sunt inscriptae tradere, quam scribenti remittere. Salutem amicissimam vt adscriberem, me rogarunt vxor, eiusdem soror & liberi, quibus omnibus & singulis pergrata est beneuolentiae & hospitalitatis vestrae memoria. Reuerendum virum & praestantissimum Dn. Superintendentem vestrum salute officiosissima impertiri velim meo nomine, eique, vti & toti Ministerio, gratias agi pro honore & munere mihi immerenti exhibito. M. Dreierum, veterem amicum & familiarem meum, itidem salutari

tari cupio, de cuius erga te candore & fide, quam coram non obſcure intellexi, plurimum tibi gratulor, qui cum disſimilibus olim colluctatus ingeniis haud ignoro, quantum malum ſit collega infidelis, indeque colligo, quantum boni ex bono. Πῆμα κακὸς γείτων, ait Aſcraeus, ὅσσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ. Ἔμμορέ τοι τιμῆς ὅς τ' ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ. Quod de collegis verius dici poteſt. Tuos omnes bonos opto & fideles, quo felicius opus Domini peragatis, & tibi, eorum moderatori, minuatur moleſtia, quem diu valere & ſupereſſe ex animo voueo. Coniugi tuae omnes εὐτοκίαν precamur, nec dubitamus, quin ſuſpiria noſtra veſtraque exaudiat Pater ille omnis gratiae & miſericordiae: ſed tamen rogamus, vt fructum eorum adepti bono nuncio nos beare non differatis. Vale & ignoſce loquacitati meae, cuius parte non minima liberari potuiſſes, ſi per Mineruam meam tua praeſentia frui diutius licuiſſet. Raptim, die S. Michaelis. 1615.

EPISTOLA V.

PAVLVS TARNOVIVS Ioanni Kirchmanno.

Lubecam.

Tuam in ſcribendo ſedulitatem amo: meam in eodem officii genere ceſſationem a te recte accipi confido: cui quiduis aliud, quam priſtinae beneuolentiae mutationem vnquam cauſam allaturum, caue ſuſpiceris. De euentu Diſputationis

tionis a Dn. Superintendente habitae nihil dum certi inaudiui: perlegi eam ſtatim vt accepi. In Corollariis quae improbentur, ſuſpicare forte potui. Cur autem Caluinismi inſimulentur, qui ceremoniarum, quas noſti, mutationem ſuadeant, conjectura nulla aſſequor. Fundamenta eorum ſi tenes, per otium communica. Foedus cum Belgis initum a multis civitatibus maritimis aliisque non probari multis in Imperio Principibus, deque eo diſturbando conſilia agitari iam pridem audiuimus: quorſum ea eruptura ſint, anxie plerique exſpectant. Edicti Holſatici renouandi cauſam qui dedit, peſſime conſuluit eccleſiae illius prouinciae; apud nos alius ab eo, qui in tuis literis nominatus eſt, auctor ex Paſtoribus paganis, qui de Principis defuncti ſtatu ſiue ambiguo, ſiue periculoſo licentioſius cum locutus eſſet, e ſuggeſtu an in taberna? eiusque verba ad aulam delata Princeps inaudiiſſet, reſuſcitatum creditur, quod iam pridem perpetua oblivione ſepultum putabatur. Fratrum Roſeae Crucis nugamenta Stockholmia huc miſſa exhibui D. Lubino & D. Affelmanno. Vterque iſtorum Fanaticorum ſomnia quid ſibi velint, ignorare profitetur, quin alter, cui ſoli, vnde venirent, indicaui, multum me hortatus eſt, ut ea Vulcano traderem, id genus refutationis fortisſimum eſſe aiebat: non, quod tu ab eodem exigebas. Miſi vnum ex his exemplaribus D. Helvico Gieſſam, ſciscitandi ſuper his mirabilibus ipſius & Collegarum iudicii gratia: nihil autem de arcanis horum Fratrum cognoſcere

potui

posui. D. Gryphius vt pro more ſolenni introducatur, Senatus etiam nuperrime vrſit, nos vero interdicto Principum prohibemur, de quo puto me antea ad te ſcripſiſſe. M. Helwigius iam ad Sundenſes tranſiit, cui ſucceſſorem a nobis iam pridem deſignatum, quo minus alterutri Principum nominauerimus facit dubitatio de Iure Confirmationis, ad vtrum eorum illud pertineat in hoc caſu. Cauſam ambigendi ex eo ortam intelligo, quod M. Rhedus poſtquam literas confirmationis a iuniore Principe impetraſſet, & ad nos detuliſſet, actutum abiit in Angliam, relicta Profesſione, ex qua M. Simonius exturbatus erat. Factum igitur illud pro infecto habetur in altera aula, non item in altera. Sed hae turbae facile conſileſcerent, ſi grauiores inter Ill^mos. fratres compoſitae forent, id quod nunc operam dant Deputati. De Acciſarum noua indulgentia plus ſpei retulerunt nuperi Legati, rei nihil: & magno in metu multos haerere audio; ne & illa euanescat, quod ſi fit, extra periculum turbarum & ſeditionis nos opto potius, quam ſpero: ita plebs gemit & fremit ſub onere Collectarum proximarum, quibus intolerabiliores impoſitum iri autumant, ita exigente aerario publico, quod vacuum aiunt propter denegatum beneficium Acciſarum, nec repleri ad neceſſarias ciuitatis impenſas, poteſt, niſi ope collectarum. Sed haec curae ſint, cui omnia. Idem te tuosque diu ſoſpitet. Roſtoch. V Mai. cIↄ Iↄc XVII.

EPI-

EPISTOLA VI.

IOANNES KIRCHMANNUS.

Ioachimo Morsio.

Hamburgum.

Quod ex Britannia in patriam redux me inter alios compellandum putasti, agnosco pristinum tuum erga me amorem, in quo vt perseuerare pergas, etiam atque etiam rogo. Gratulor autem tibi de confecta iam peregrinatione, & vt Musis tuis errantibus stabilem sedem aliquando eligas, opto. De Rhaedo gratum fuit ex te cognoscere. Rhuarum Lutetiae Parisiorum haerere, & totum orientalibus linguis deditum esse, narravit mihi heri Georgius Rittershusius, Cunr. F., qui recta inde venit. Indicem eorum, quae te parare scribis breui edenda, lubens legi. Syntagma de Annulis hisce diebus recognoscere coepi, nec prius cessabo, quam ad vmbilicum perduxero, modo a ceteris laboribus tantum mihi sit otii. Tu si quid in hac tua peregrinatione obseruasti, quod argumentum hoc ornare posset, non mihi inuidebis. Vale & breuitati litterarum ignosce. Breui plura. Dabam Lubecae. 17. Iul. 1620.

Rectorem Scholae vestrae introductum esse audiui. Deus illius labores fortunet. Vagetium, si adhuc apud vos est, saluto.

EPISTOLA VII.

PAVLVS TARNOVIVS Ioanni Kirchmanno.

Lubecam.

Proximas meas, in quibus tibi commendabam nepotem & fratrem, quin iam videris, non dubito. In extremo earum quod adieceram de rumore obitum praematurum Dn. Stampelii nuntiante, eum nimis verum deprehendi cum ex tuis literis, tum ex aliorum ſermonibus. Qui euocauit e ſtatione tam bonum & praeclarum athletam, is ſufficiat non indignum ſucceſſorem. Noſter etiam Weſtphalus, qui a M. Sledani morte Prot-Eccleſiaſten egit, periculoſe totos iam octo dies decubuit, colluctatus cum calculi & colicis doloribus grauisſimis: victus, an victor ex hoc certamine diſcedet, breui, vt nunc eſt, ſciemus. Illuſtriſſ. noſtrorum Principum Legati Conſiliarii ex vtraque aula bini hic adhuc commorantur, conſilia inter ſe conferentes de Dicaſterio Prouinciali in formam & rationem meliorem redigendo. Praeſes iudicii conſtitutus eſt Nobilis quidam Pomeranus, Henricus Guntersbergius, qui antehac in aula Wolgaſtenſi munus ſimile ſuſtinuit, & olim in hac Academia ſtudiorum cauſa vixit, vſus, ni fallor, conuictu D. Fabricii & contubernio D. Schönermarchii. Stipendium ei annuum promiſſum 2000 florenorum. D. M. Ioachimi Movii, Parchimenſis

ψευδοπροφήτυ mirabili arte vaticinandi ex Scriptura Sacra, cuius τῷ ῥητῷ mirabiles & ridiculas, an lamentabiles? affingit διανοίας, quas interpretationes appellat μυστικὰς (rectius μυθικὰς) memini antehac ad te ſcripſiſſe. Nunc ſignifico, hominem ad Rintelenſem Academiam delatum fatidico (alii fatuidico dicunt) ſpiritu praedixiſſe interitum vicino oppido Hagenſi ad certum diem, quo in eodem nuptiae erant celebrandae. Cum eo nomine a Superintendente iſtius loci, cui Vakenio nomen eſſe audio, compellatus eſſet, ac rogatus 1. ſi euentus non reſponderet, quid de vaticinio illo ſentiendum? reſpondit: illud non eſſe pro verbo Dei habendum. 2. ſi forte poenitentia iram Dei auerteret? repetiuit ante dictum: non eſſe ſuum pro DEi verbo habendum. 3. denique ſi nuptiae illae proferrentur, aut plane intermitterentur, quid tum ſperandum? idem, quod antea binis vicibus reſpondit. Nuptiae vero illae factae ſunt, & Haga adhuc ſalua eſt. Propheta vero ſitne ſaluus corpore ignoratur, certe ex diſcipulis eius aliquot ad ſaniorem mentem redierunt, quorum vnus, qui Scholae Mindenſis Conrectoratu fungitur, quae narraui, cum aliis nonnullis, huc perſcripſit. Plura poteram ex eodem penu depromere, ſed tempore abuti & tuo otio nolebam. Ne tamen plane eſſet inanis haec ſcriptiuncula, quam noſter Kockertus ſibi comitem ad te poſtulabat, haec ipſa fatua vaticinia, quibus multi in hac Schola & alibi dementati antehac fuerunt, attingere viſum fuit. Tu pro tua prudentia,

dentia, cum quibus haec communicanda putes, videbis, meque porro amabis, idque in meo nepote oſtendes. Vale & ſalue cum tuis, a me meisqve amanter ſalutatis. Subito ſcripſi 1622. 18 Mart.

EPISTOLA VIII.

IOANNES KIRCHMANNVS

Ioachimo Morſio.

Hamburgum.

Accepi nuper literas a Dn. M. Cnopio, qui te officioſe ſalutat, & cum intellexerit, penes te eſſe *Fratris Baſilii Valentini Teſtamentum* MS., quod in arcanis apud Hermetis filios habetur, etiam atque etiam rogat, vt eius copiam ſibi facere non graveris. Magno beneficio hunc virum tibi obſtringes, ſi hac in re te non difficilem praebueris. Quicqvid autem in deſcribendo hoc ſcripto a te impenſum fuerit, id ego tibi bona fide refundam. Scribit etiam, ſe intellexiſſe, *Iſaaci Hollandi Opus Vegetabile* iam typis expreſſum eſſe. Si id venale extat in bibliopolio Dn. Frobenii, mone ipſum, vt id ad me prima quaque occaſione mittat: ſi minus, da operam, vt aliunde illud accipiam circa ver proximum. Nam miro illius deſiderio flagrat Dn. Cnopius, quem nullo maiore beneficio afficere poteris, quam ſi huiusmodi libris illius ſtudia philoſophica iuuare velles. Vale, vir amiciſſime, & breuitati literarum ignoſce. Dabam Lubecae IIX Ian. A. 1632, quem tibi proſperum & felicem precor.

EPISTOLA IX.

IOANNES STRVBIVS Ioanni Kirchmanno.

Lubecam.

Quod tam benigne per ampliſſ. Buntingium noſtrum ſalute me impertiuiſti, & de mittendis litteris admonuiſti, in eo & humanitatem & beneuolentiam tuam agnoſco, quam modeſtia & officio rependere ſedulo annitar. Res meae illo iam ſunt loco, vt iure gratias agam omnipotenti illi bonarum cauſarum vindici. Nam ex quo Sermus noſter Dominus homagium a ſuis hic loci exegit, in ipſis primis prouinciae comitiis diuino prorſus conſilio decretum eſt, inſtitutionem triuialem & ſubordinandam ſapienter ac ſolide, & conformandam ex aſſe diſciplinae Iuliae Academiae, ſeu patriae. Qvantum haec ſententia cauſae meae addiderit, aduerſario detraxerit, non eſt obſcurum. Reſpondi etiam tandem inuitus quidem, at intrepidus & non ſine conſilio bonorum ac intelligentium, meo & melioris doctrinae hoſti, Buſchero (2). Apologiae exemplar

(2) Innuit M. *Statium Buſcherum*, Eccleſiaſten Hannoueranum, qui Rintel. 1635. 8. edidit *Disquiſitionem de recta Iuuentutis Scholaſticae Inſtitutione ad veram humanitatem & pietatem Chriſtianam, ſiniſtris quorundam iudiciis & incruſtato Ethnicismo oppoſita.* Contra hunc M. *Ioan. Strubius*, Bocnemenſis, Scholae Hannoueranae Rector, Rintel. 1636. 8 euulgauit *Apologiam pro vera & veteri Inſtitutione Scholaſtica; oppoſitam Calumniis M. Statii Buſcheri, Eccleſiaſtae Hannouerani, quas ille ſpecioſo*

plar tibi mitto, & de ea tuum pium & exactum iudicium, nisi molestum id est, quod in communi causa fore non spero, cum honore & officio, quod tibi debeo, & debebo, cum viuam requiro. De cetero vacuas illas paucas horulas, quas valetudini surripio, professioni enim ipsi non possum, cuius concatenati labores sunt, vt nosti, & perpetui, melius posthac collocabo, si Deus voluerit, in quo ipso tuum quoque nunc consilium mihi dari opto. Quum enim Scholis hisce nostris inferioribus non parum damni ac impedimenti attulerit illa dictandi *κακοζηλία*, seu necessitas, illam prorsus nunc tollere ex nostris, quae huius Ducatus sunt, cum diuina gratia animus est. Nec aliud, aut melius isti malo inuenio remedium, quam si autores classici, Epistolae, Officia, Orationes Ciceronis, Horatius, Virgilius, Terentius, Plautus, Hesiodus, Homerus, Isocrates, Luciani selecta & Plutarchi nonnulla breuibus, idoneis & necessariis notis marginalibus illustrentur, quas addere alias solemus & cogimur. Quae enim repetitionis & exercitii sunt, huc non spectant. Et sunt quidem ea in

specioso hoc titulo incrustauit: Disquisitio de recta Iuuentutis institutione. Simili ratione, quod obiter addo, offendit Buscherus M. *Ericum Mollerum*, alias *Wolbertum* Scholae vet. Hildesh. Rectorem, qui 1635. 8 edidit *Responsionem ad Argumenta M. Statii Buscheri, quibus a pag.* 90 *ad* 122 *Disquisitionis infeliciter arguit & pugnat pro Logico-Ramistica analysi aduersus Aphorismos ad Tabul. Rhetor. Autoris.* Opposuit ei Buscherus *Discussionem Nouorum Teretismatum & Scommatum M. Er. Mülleri de Analysi Logica.* Rintel. 1635. 8.

re ſpecimina in operibus doctorum virorum, quae tamen adhuc melius videntur aptari poſſe propoſito. Notae enim Haynecii in Afrum criticae fere ſunt. Bondi quoque in Venuſinum deſiderant ſeu additamentula, ſeu limam interdum. Inter reliquos vero auctores, praeter Virgilium, tale quid vix extat. Huic rei me impendere, ſi Deo aliter viſum non eſt, conſtitui. Atque ideo nunc quoque de ea a te doceri pervelim. Noſti enim, quanti te faciam, & quam neceſſarium hoc ſit. Hoc igitur & amori tuo & rei ipſius dabis dignitati & vſui. Nec dubito, te pro tua in publicum bonum cura additurum, quibus vel confirmari, vel informari poſſim in hoc ſtudio. Salue & vale, vir praeclariſſime, & me ama. Hannov. d. VI Mart. cIↄ Iↄc XXXVI.

EPISTOLA X.

IOANNES KIRCHMANNVS

Ioan. Adolph. Chilmanno

V. I. D. & Ill^mi Ducis Holſatiae in Aula Gottorpienſi Conſiliario.

Slesvicum.

Poſtquam intellexi, te non ſolum Doctoralibus inſignibus ornatum, ſed quoque ab Illuſtriſſimo Holſatiae Principe in Conſiliariorum numerum cooptatum eſſe, illoque munere iam cum laude fungi; dici non poteſt, quanto gaudio affectus ſim. Iam enim & re ipſa comperi, me ſpe illa, quam de ſtudiis tuis olim concepe-

ram

ram, non fuiſſe fruſtratum, & denuo quendam ex priuatae meae diſciplinae alumnis (3) ad id eruditionis & dignitatis culmen euectum eſſe, vt Principi ſuo & patriae cum bono publico ac laude inſeruire posſit, equidem ſerio laetabar. Atque hanc meam laetitiam literis aliquoties tibi teſtari volui, ſed interuenere ſemper alia, quae me, quotidianis & concatenatis laboribus, vt ſcis, diſtrictum ab hoc propoſito auocarunt. Quod igitur hactenus a me intermiſſum eſt, id iam facio, & tibi, Vir Cl., de hac dignitate, ad quam te fortuna, imo virtus ipſa & doctrina euexit, ſerio atque ex animo gratulor, Deum venerans, vt eam diuinae ſuae gloriae adminiſtram, & Illuſtrisſimo Principi ſalutarem eſſe iubeat, tibique & animi & corporis vires largiatur, vt diu huic muneri praeeſſe, patriam conſilio iuuare, & benignitatis tuae fontes in alios quoque deriuare posſis. Sera quidem eſt haec mea gratulatio: ſed non ideo eam eſſe reprehenſione dignam puto. Gratulationis enim ſerae alia, quam conſolationis eſt ratio. Haec, niſi in ipſo moleſtiarum articulo adhibeatur, tantum abeſt, vt vulneri medeatur, vt etiam illud, quod temporis longinquitate iam conſanuerat, aliquo modo refricet. Gratulatio vero ſerior, ſi forte delectationis minus habet, offenſionis certe nunquam quicquam habet. Sed ſpero, eam

(3) Locum igitur meruiſſet Chilmannus in Athenarum Lubecenſſ. Part. II, Sect. I, quem ei etiam asſignaſſem, ſi, ante abſolutam hanc Partem, Kirchmannianam epiſtolam nactus fuiſſem.

eam quoque vel hoc nomine tibi non ingratam fore, quod tibi offeratur ab eo, quo chariorem neminem habeo, puta a filio meo, qui magni sua interesse arbitrabatur, si mea commendatione in notitiam tuam peruenire posset. Vt vero pluribus eum commendem, pudor meus non patitur. Neque enim dubito, quin pro veteri nostra amicitia eum fauore tuo non indignum iudicaturus sis, si modo bonorum & doctorum virorum beneuolentiam mereri tibi visus fuerit. Cum vero hanc vitae conditionem prae Academica ipse elegerit, hoc a te etiam atque etiam peto, vt si forte in vasto Iuris pelago feliciter enauigando, & scopulis, qui ibi latent, euitandis consilium & iudicium tuum implorauerit, id ei impertire ne graueris. Gratius nihil mihi facere poteris. Vale, vir amplissime, cum vxore & prole, quam te habere spero, & Magnificum Dn. socerum tuum, quem postremum, quod sciam, in aedibus affinis mei, Dn. Gorgii a Lengerken, vidi, verbis meis officiose saluta. Ante aliquot dies huc venit Dn. Christophorus von der Lippe, a Regia Maiestate huc missus, vt cum Legato Caesareo, Dn. Comite a Kurtz, quem hic esse putauit, fundamenta Pacificationis in hac vrbe instituendae iaceret. Cum vero is nondum aduenerit, missus est ad ipsum tabellarius, qui reuersus certi quid de eius adventu afferet. Dabam Lubecae d. 22 Maii. A. 1638.

EPI-

EPISTOLA XI.

IOANNES KIRCHMANNVS

Ioan. Frider. a Winterfelt.

Ecclesſ. Cathedr. Lubec. Praepoſito & Eutinenſis Decano, Ill^mi Holſatiae Ducis in Aula Gottorpienſi Conſiliario.

Gottorpium.

Illuſtrisſimum Principem Veſtrum ſollicitum eſſe de homine, Turcicae & aliarum linguarum perito, qui legatum Perſicum Turcica lingua loquentem intelligere, & eius ſermonem aliis interpretari queat, iuſſu veſtro filius meus pernuper ad me perſcripſit, ſignificans, Celſitudini Ipſius, vt & Tibi rem non ingratam me facturum, ſi talem virum alicunde eruere posſim. Hac igitur de re cum cogitationem ſuſcipio, commodum mihi in mentem venit Graecus quidam, nomine Matthaeus Muttin, ex inſula Cypro oriundus, qui aliquot diebus ante mihi Libellum Catecheticum Lutheri, cum interpretatione Graecanica a ſe editum, obtulit, & ſe Conſtantinopolitani Patriarchae, Dn. Cyrilli, Archi-Diaconum quondam fuiſſe dixerat. Hunc cum adhuc apud nos commorari intellexiſſem, hominem ad me accerſendum curaui, ex eoque quaeſiui, utrum Turcicae linguae peritus eſſet? Quod cum ille affirmaret, conditionem hanc

ipsi obtuli, sed is initio accipere eam recusauit, veritus, ne in proposito redeundi in patriam hac professione impediretur. Postquam vero ex postremis filii mei litteris intellexi, istum hominem non inidoneum vobis esse visum, cui partes hae demandarentur, denuo illum ad me accersiui, & facta spe praemii non contemnendi ac dimissionis satis maturae, tandem eum permoui, ut mihi promitteret, se primo quoque die Gottorpium iturum esse. Egi igitur cum auriga vestrate, vt Graecum hunc Slesvigam secum abduceret, eique pro vectura promisi duos imperiales, cumque ipsum, Hamburgum cogitantem, per aliquot dies hic detinuissem, vt hospitio sine vlla mora exire, & cum auriga in viam se dare posset, pro ipso exposui, quinque imperiales, filio meo reddendas. Spero igitur, Illustriss. Principem talem virum nactum iam esse, quo aptiorem ad hoc munus, his in oris, hoc quidem tempore puto reperiri posse neminem. Nam praeter Graecam vernaculam callere se ait, & Turcicam, & Latinam, & Italicam, & Hispanicam, & Anglicanam: nec morum Turcicorum imperitus est. Nullus igitur dubito, quin Illustriss. Principi ipsum de meliore nota commendaturus sis, omnemque operam daturus, se suscepti itineris ipsum poenitere queat. Vale admodum reuerende Domine, & filium meum tibi commendatum habe. Quod si etiam a te impetrauero, ut Illmo Principi humillima mea seruitia & deuotissimum Celsitudini Eius animi mei cultum deferre velles, magno me

me beneficio affectum putabo. Dn. Latendorfium rogo meis verbis salutes. Dabam Lubecae d. 21 April. 1639.

EPISTOLA XII.

IOANNES KIRCHMANNVS

Francisco Witzendorfio.

Luneburgum.

Ante octiduum recte mihi redditae sunt literae tuae, ex quibus intellexi, Epicedia in obitum Magnifici patris tui p. m. ab amicis conscripta Hamburgum missa esse ad Dn. Vagetium, vt is ea typis excudenda curaret, quod pergratum mihi accidit. Vbi igitur illa lucem viderint, nullus dubito, quin illorum exemplaria quaedam, vna cum concione funebri, ad me sis missurus. Ego post ferias S. Iohannis, quod Deus bene vertat, ad officii mei munia redii, parte laborum a Dnn. Collegis, Conrectore & Subrectore, subleuatus. Noui hic nihil habemus: nam quae hic de obsidione Brigensi narrantur, puto te scire. Vale cum vxore lectissima, liberis & tota familia. Dab. Lubec. 30 Iul. 1642.

EPISTOLA XIII.

IOANNES KIRCHMANNVS

Danieli Heinsio.

Lugdunum Batauorum.

Has litteras aliena manu ad te scribo, cum mea per aduersam valetudinem, qua ante aliquot men-

mensſes conflictari coepi, commode non posſim, quod ſpero, te non ſiniſtre accepturum eſſe. Qui tibi has litteras reddet, Bernhardus Weſtingius, Lubecenſis, a puero ſub diſciplina noſtra vixit, & in Academia Roſtochienſi aliquot iam annos iuris ſtudio operam dedit. Ad quod continuandum cum amicorum ſuaſu in illuſtrem veſtram Academiam ſe conferre decreuerit, intermittere non potui, quin illum veterem diſciplinae noſtrae alumnum, & affinitate aliqua mihi coniunctum de meliore nota tibi commendarem. Pergratum mihi feceris, ſi intellexerit, hanc commendationem aliquid ponderis apud te habuiſſe. Quo loco autem res noſtrae ſint, ex ipſo intelliges. Quare hic finem facio, & te bene feliciterque valere iubeo. Dat. Lubec. Cal. Septembr. 1642.

§. III.

Tantum virum, Profeſſoris munere in Academia Roſtochienſi inſigni cum laude functum, Lyceum noſtrum an. 1613 (aetatis trigeſimo octauo) accepit, & , quae magna certe fuit felicitas, per triginta annos retinuit. Licet enim variae ipſi ſubeundae eſſent moleſtiae, adeo, vt vitae ſcholaſticae miſeriam plus ſatis experiretur, tamen noluit ſtationem moleſtam quidem, at honeſtam & vtilem, relinquere ante, quam ipſe ſummus rerum ſcholaſticarum moderator eum iugum iſtud deponere, & quiete frui iuberet. Animum quidem commouebant cenſurae, quibus vexabatur: erigebant tamen fauor Patronorum, amor Collegarum, incrementa litte-

litterarum, quae in discipulis magno numero videbat; praesertim vero recti conscia mens, &, quae semper fuit, ac semper futura est, conditio scholarum, in quibus qui reipublicae Platonicae ideam quaerunt, profecto errant, ne quid gravius dicam. Aequus & intelligens lector de multis poterit iudicare ex sequenti rerum Kirchmannni tempore gestarum, relatione, quae, quantum fieri potest, ordine chronologico instituetur. Pauca autem sunt praemittenda ex Kirchmanni Epistola (4), paulo ante susceptum Rectoris munus Rostochio d 3 Sept. 1613 ad M. Georgium Stampelium, recens electum Superintendentem, scripta, in qua a Stampelio egregia sibi promittit. Verba eius haec sunt: *Cum Deo ita visum, vt ego quoque sub hoc ipsum tempus ad capessendum Scholae patriae clauum accitus sim, non dubito, quin in restauranda disciplina collapsa & corrigendis Scholae legibus ac statutis consilio tuo mihi sis adfuturus.* Spem hanc non fefellisse Kirchmannum, ex sequenti §. XVI. apparebit.

§. IV.

Cum Lubecam accessisset Kirchmannus, Formulae Concordiae d. 3 Dec. se adstrinxisset, Collegasque, quos inuenit, M. IOACHIMVM DREIERVM, Conrectorem, IOANNEM SESEMANNVM, Cantorem, GERHARDVM SCHVRMANNVM, IOANNEM BRAVNS, BENEDICTVM BOECKMANNVM & ALBERT-

(4) Integra haec Epistola comparebit in Lubeca Luthera-no-Euangelica doctissimi Starckii, amici mei integerrimi, cuius humanitate licuit mihi quaedam ex ea excerpere.

BERTVM MASDORFFIVM salutasset, interiecto exiguo temporis spatio, nouum Subrectorem introduxit. Scilicet abierat *Ioannes Scholvinus*, Pastor Curslacensis designatus. Huic successor labatur M. GEORGIVS FABRICIVS, Slesuicensis, Iacobi Fabricii, Praesulis Slesuicensis & Pastoris Iacobaei Hamburgensis, filius, qui auspiciis Kirchmanni in Academia Rostochiensi studia litterarum tractauit, & ab eodem etiam an. 1613 Magister est renunciatus. Discipulum Kirchmannus an. 1614 accepit Collegam, quod mense Aprili factum esse arbitror, siquidem Fabricius, Subrector, Kal. Aprilis Formulae Concordiae subscripsit. Sed anno sequenti 1615. d. 11. Octobr. vale dixit, & Hamburgum se contulit, vbi d. 29 Nov. Scholae Ioanneae Conrector inauguratus. Hamburgum quoque an. 1620 reliquit, munia Sacerdotis Wesselburensis adeptus. Factus tandem est Poppenbüllensis in Eiderostadia Pastor. Vid. quae ex Petr. Saxii Beschreib. der Land. Eyderstett &c. attuli Athen. Lub. P. II. p. 137. Intimus fuit Ioachimi Morsii, Hamburgensis, amicus, quod docent, praeter alia, sequentia, quae Morsii Albo f. 713 b. inscripsit:

Magnus honos fuerat quondam, decerpere laurum,
Et nitidas sacra cingere fronde comas.
Littera prima abiit: nam nunc decerpitur aurum;
Hoc sine nil virtus, hoc sine nullus honor.

Ita sentio, Vir eximia virtute atque eruditione clarissime, & hanc tibi mei amoris notam cum officiorum meorum delatione scribo, confirmo, relinquo: quam pro maxima tua erga me beneuolentia gratam

tam habe, & mei absentis memoriam conserua, qui in tui cultum iam pridem me deuoui M. Georgius Fabricius, Sch. Hamb. Conrector, A. 1618. Calend. April.

Mortuum esse Fabricium an. 1631. aet. 41 in eodem Morsii Albo f. 786. a. reperi annotatum. Conf. I. A. Fabricii Memor. Hamburg. P. II. p. 1125. Honorificam, occasione Georgii Fabricii, Chemnicensis, Fabricii nostri mentionem facit Antonius Teisserius in Elog. Thuan. P. I. p. m. 68: *Il y a eu un autre sçavant homme nommé George Fabrice, qui étoit natif de Schleswick, & qui est l' Auteur d' une Oraison, de Suspicione, imprimée à Hambourg en* 1614. Morsii Albo l. c. Ioannes Elfringius, P. L. C. & Ecclesiastes Ritzebûttelensis, hoc inseruit manu sua elogium:

GEORGIVS FABRITIVS

Anagr.

FVIT GREGIS OS IVBAR.

Hei fuit! hei ruit! hei iacet! ille Georgius, ille
Fabritius, gregis os qui fuit atque iubar.

Addidit ibidem Morsius: *Prodierunt nonnullae eius Orationes perpulchrae, plures restant: & Epistolae ac Versus, ad priscorum authorum laudem haud infeliciter surgentes.* Adiiciam scripta, quae mihi innotuerunt. Haec sunt

Disputatio Metaphysica. Praes. M. Georg. Meiero. Rostoch. 1610. 4.

Oratio de Suspicione, censente & approbante V. Cl. M. Ioanne Kirchmanno, Poes. Profess. Publ. publice recitata in inclyta Rosurbina XV Kal. Maii 1613. Hamburg. 1614. 4. Inscripsit hanc

hanc Orationem *Alexandro Luneburg* ac *Iacob. Bordingio*, Coss. atque Scholarchis Lubecensibus: M. *Georgio Stampelio*, Superintendenti, & M. *Ioanni Kirchmanno*, Rectori. In Programmate huic Orationi praemisso Kirchmannus eam *doctam & variis eloquentiae luminibus ornatam* appellat.

Speculum boni Pastoris, seu Oratio Panegyrica piis manibus M. Oswaldi Sledani, *Pastoris & Superintendentis Ecclesiae Rostochiensis, scripta; & in alma Rosarum Academia an.* 1614 *IV Ian. publice dicta.* Witteb. 4 1614.

Gratulatio ad Sebast. von Bergen ac Ioan. Wetichium, Consules; nec non Henricum Hartzwigium, Eberh. Twestrengium, Barthold Beckmannum, Senatores Hamburgenses electos. Hamb. 1614. 4. Sermone hoc non ineleganter scripto acclamauit PP. CC: nomine parentis.

Oratio, qua Georgium a Wisch, Friderici, Ducis Holsatiae, Consiliarium & Praefectum Eiderstadiensem, de morte vxoris Magdalenae Seestadiae consolatur, Slesuic. 1626. 4.

Annotationes ad Historiam Frisiae Borealis. Has adducit Antonius Heimreichius in citatorum auctorum catalogo, praefixo Chronico Frisiae Borealis. Slesuic. 1668. 4.

§. V.

Anno 1615. d. 10. Ian. M. GEORGIVS STAMPELIVS, Superintendens, solennem recitauit Orationem, Lectionum Theologicarum ab ipso habendarum indicem. Prodiit illa

la Lubec. 1616. 4. hac inſcriptione: *Hiſtoria Scholaſtica, ſeu Scholarum Theologicarum Ortus & Propagatio. Ad dignitatem & vtilitatem illarum oſtendendam delineata & recitata. Additis Programmate publice propoſito, & Interpretationis ſacrae delineatione.* In Programmate (quod de Magis, Perſarum Philoſophis, eorumque Scholis, docta complectitur) ſub finem fere haec ad Athenaei noſtri hiſtoriam ſpectantia verba leguntur: *Ne officii a Magnifico & Ampliſſimo Senatu mihi demandati, partem aliquam negligere, aut aliquorum, vt feruntur, deſideria contemnere videar: poſtquam iam caeci illi fluctus, qui tranquillitatem noſtram turbare moliebantur, fracti ſcopulisque illiſi, & mare compoſitum, ac malacia quaedam ſeſe oſtendere coepit: deinceps ſummi Iehovae auſpicio & Magiſtratus Magnifici authoritate, nec non Reuerendi Miniſterii conſenſu ſcholam iſtam hactenus clauſam iterum aperire cogor. Quod cum prologuio quodam fieri ſoleat & oporteat, perendie hora IX matutina, Deo volente, in Auditorio ſolito, & ad id deſtinato, breuem quandam oratiunculam de Scholarum vetuſtate, dignitate & vtilitate recitare, noſtrique conſilii rationes publice exponere ſtatui.* In ipſa oratione, qua ſe *ſcholam Theologicam* aperire dicit, non recentiores deſcribit Scholas, quo fine nonnulli eam citarunt, titulo Hiſtoriae ſcholaſticae haud dubie commoti; ſed ex antiquitate, ſacra pariter ac profana, de Scholis breuiter quidem eleganter tamen, commentatur. Adiecta *Prophetia, ſeu Interpretationis Scripturae Ratio breuiter adumbrata* (quam in praefixo breui Prologo Stampelius vocat *Hermetis in Oratione promiſſi, &*

T *lectionibus*

lectionibus, si Deo & auditoribus ita visum, futuris, velut ὁδηγῦ hactenus praemissi, ἰχνογραφίαν, & quasi σκέλετον) ostendit, Stampelium in Lectionibus suis Theologicis Lubecensibus res magni momenti pertractasse.

§. VI.

A. 1615 Georgium Fabricium excepit M. FRANCISCVS VORSTIVS, Holsatus, qui electus Subrector, d. 16 Octobr. Formulae Concordiae se addixit. Perstitit in hoc officio vsque ad an. 1619, quo Pastoris munus in patria obtinuit. Vid. Bangerti Catal. Colleg. p. D3.

§. VII.

Annus 1616 memoratu dignus est ob primum Panegyricum in honorem Magnifici Consulis Lubecensis *Iacobi Bordingi* a Kirchmanno solemniter celebratum. Elegantissima Kirchmanni *Oratio Funebris* eod. an. Lubec. 4. est euulgata, pertinetque ad illas, de quibus in Memor. Kirchmann. ap. Wittenium Dec. IV Memor. Philosoph. p. 545 scripsit Stolterfothus; *Ad Orationes eius quod attinet, vix ipse Momus, quod in iis carpere possit, inueniet. Nisi enim Kirchmanni nomen iis praefixum videres, non nisi ab ipso Romanae eloquentiae parente, Cicerone, conscriptas putares. Vide sis, quaeso, quam apte, quam concinne omnia sint disposita, quam neruose omnia cohaereant: nihil ibi inuenies superuacuum, nihil affectatum, nihil quod non faciat ad rhombum.* &c.

§. VIII.

An. 1617 laudatus STAMPELIVS, Superintendens, solemnem in Auditorio Cathariniano habuit

habuit Disputationem, cuius hic est titulus: *Theses de Persona & Officio Christi Saluatoris, & Vaticinio Ierem. XXIII. 56, & XXXIII. 14. 15. 16 ad συζήτησιν piam & placidam, more olim solito, d. 25. Febr. an. 1617. Respondente Martino Nordano, iuniore, propositae.* Lub. 4. Meminit quoque huius Dissertationis M. Adamus Helmsius in Diario T. V. P. I. Act. Min. f. 116, additque sequentia: *Opponentes erant duo Doctores Iuris, tres Pastores & quinque Diaconi. Habebatur Disputatio a 7 in 10, & a meridie a 3 in 6.*

§. IX.

Anno 1619 munia Subrectoris M. THOMAE BALTHASARI, Lubecensi (qui d. 22 April. Formulae Concordiae se addixit) sunt delata, quae ille vsque ad annum 1625 administrauit. Nam huius anni d. 8 Febr. Symmysta Marianus fuit electus. Vid. Act. Minist. T. V. P. I. p. 139, quae secutus est Mellius l. c. p. 227: Bangertus vero l. c. mensi Aprili hanc electionem adscripsit. In definiendo die, quo mortuus Balthasar, ambo conueniunt. Is autem fuit d. 3 April. 1638. Confirmant hoc Act. Min. l. c. p. 182. b.

§. X.

Anno 1620 *Logicae Kirchmannianae* vsus (qui tamen iam ante videtur fuisse) noua istius editione fuit confirmatus. Lucem enim viderunt *Rudimenta Logicae Peripateticae pro captu Scholae Lubecensis. Secunda editio correctior.* Lubec. 1620. 8. Prodiit haec editio ἀνονύμως, sequentibus Lubec. 1627. 8. 1638. 8. 1653. 8 (quae editio

Obſeruationibus & Notis Seb. Meieri illuſtrata). Guelpherb. 1656. 8. Hamb. 1683. 8. Helmſt. 1695. 8 & pluribus Kirchmanni nomen eſt praefixum. Oſtendit autem vel ſolus huius Logicae titulus, quod tempore Kirchmanni Ramea Philoſophia e Gymnaſio noſtro ſit omnino exterminata. Vſurpatur illa hodieque, ita tamen, vt cum recentioribus Logicis ſedulo conferatur, &, quae illi habent egregia, veteribus Logicis ignota, non omittantur. Si de praeſtantia libri ex multitudine editionum, & Scholarum, a quibus receptus, iudicare fas eſt, habet Logica Kirchmanniana, quo ſe contra iniquas contemtores vindicet. Praecipuus Logicae noſtrae & ſimul Kirchmanni, aduerſarius fuit M. *Ioannes Rhenius*, quod docet controuerſia de canone quodam Logicae noſtrae an. 1635 acta. Haec licet ad memoratum annum pertineat, commodum tamen hic inueniet locum, quo ea coniungantur, quae ad Logicam noſtram ſpectant. Agitata autem fuit dicto anno inter Kirchmannum & Rhenium controuerſia de canone, qui hodieque in Logica noſtra Lubecenſi Part. commun. L. II. c. 3. p. m. 41 legitur.

Enunciatio vniuerſalis limitatione reſtricta aequipollet particulari, vt: *Omnes homines (qui credunt) ſaluantur*, aequipollet huic: *Quidam homines ſaluantur*

Variorum doctorum virorum Reſponſa idcirco vel Kirchmanno, vel Rhenio, data ex Act. Miniſt.

nist. T. IV. f. 264—267. f. 679 sqq exhibebo. Sic autem scripsit

Lipsiae

D. HEINRICVS HÖPFNER.

Controuersiam, qua de meum qualecunque iudicium Ta Claritas flagitauit, pro modulo meo expendi, ac vidi defensam abs te tam in Thesi, quam in Hypothesi partem negatiuam esse veritati conformem. Etenim neque regula sibi constat, neque exempla sunt apposita & congrua Logicae amussi. Idque in adiuncti Tractatus ratione prima & secunda, itemque vltima quaestione luculenter ostensum est.

Recte tamen dicitur esse mutua consecutio particularis propositionis ex vniuersali limitata, quando conditio vniuersali addita particulariter tantum impletur, & in omnibus non inuenitur actu, vti eam, non dico Consequentis, sed Consequentiae necessitatem Tua Clar. ipsamet asseverit in Ratione prima & Quaestione tertia: Venio ad Hypothesin: An hae duae propositiones

Omnes homines credentes saluantur:
Quidam homines saluantur

sint aequipollentes; quae ex generali tractatione facile decidi potest. Tam enim non sunt aequipollentes istae duae Enunciationes, vt ne quidem se inuicem consequantur, nisi quatenus posterior intelligitur de conditionis euentu particulariter determinato culpa hominum, deque voluntate Dei consequente hominum aliquorum

rum tantum, cum omnes per gratiam DEI credere possent ac deberent, fidem. Sic enim accepta particularis propositio in sacris fundatissima est.

Aliter autem se res habet: si particularis propositio: *Quidam homines saluantur* de antecedente Dei voluntate accipiatur, & intentione aliquos saluandi, alios vero perdendi. Sic enim neque consecutio est inter vniuersalem limitatam, & particularem absolutam. Tantum abest, vt earum aequipollentia statui queat. Hoc enim aduersatur expressissimo Dei verbo, quod testatur, Deum velle omnes saluos fieri, neque vllum perdi; & quos vult perditos, eos non velle perdere nisi ob incredulitatem. Nimirum Deus antecedente voluntate sic intendit omnes saluare, vt ordine prius velit omnibus media salutis dare, & vt Act. XVII. 31 fidem praebere.

Et haec quidem satis esse duco ad sententiam, cuius notitiam super hac quaestione expetis, declarandam. Dabam Lipsiae 29 Mai. 1635.

Clar. T.
ad omnia pietatis officia
promptissimus

Henricus Höpffnerus, D. mpp.

Obsignationem harum literarum quod attinet, Facultas nostra opus esse haud duxit, vt suum sigillum imprimeret, quia mihi, & non toti Collegio, inscriptae erant litterae tuae. Ne qua tamen suspicio sit alicuius dissensus

hac

hac in re, ecce illorum quoque additam ſubſcriptionem

Iohannes Höpner D. Decanus mpp.
Chriſtianus Lange D. mpp.
Mauritius Burchardus D. mpp.

Huſumii
PETRVS DANCKWERTH,
Paſtor.

Ego vero (ſaluo tamen melius ſentientium & intelligentium iudicio) ita ſtatuo, Regulam iſtam Logicam: *Vniuerſalis reſtricta aequipollet particulari non reſtrictae*, in ſano ſenſu, vt veram & omni modo legitimam approbandam, & nullo modo reiiciendam eſſe, idque infinitis poſſe demonſtrari exemplis.

Ex Philoſophia ſit hoc inſtar omnium: *Omne animal quod ridet, eſt homo*: nonne aequipollet huic particulari: *Quoddam animal eſt homo*, ſcil. illud, quod ridet, Nec curo, quid hic vel ille ſpecioſe, ſiue ſophiſtice concludat, modo ſint aequipollentes, vt ſunt, quod nemo, vt reor, cui mens ſana in corpore ſano, negabit. Ita hoc exemplum Theologicum ſeſe habet: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur*, Et *Quidam homines ſaluantur*, illi ſcil., qui credunt, & praeterea nulli. Hi enim ſunt illi ipſi homines. Quidni igitur aequipolleant hae propoſitiones? Signum OMNIS ad particularitatem hic reſtringitur, vt in illo dicto Chriſti: *Omnis, qui petit, accipit* Matth. 7. ſubintellige, qui in fide petit.

Differunt ſane: *Omnis homo*: &, *Omnis homo, qui credit*: & iterum: *Omnis, qui credit ad finem*, vt cuivis patet.

Deus vult omnes homines ſaluos fieri, voluntate nimirum antecedente. *Deus vult quosdam homines ſaluos fieri*, voluntate conſequente. Hic in cauſa non Deus, ſed hominum incredulitas, ex Io. III. Marc. XVI.

Ita hic nihil vel beneuolae intentioni Dei derogatur, vel blaſphemae ſententiae Caluinianorum quicquam conceditur, modo diſtinctio illa probe obſeruetur, omne euaneſcit apparens abſurdum.

Addo & haec: *Nonnullus* & *Quidam* conſenſu omnium Logicorum ſunt ſigna aequipollentia. Ergo: *Nonnulli homines ſaluantur*, &: *Quidam homines ſalvantur*, aequipollentes propoſitiones erunt.

Hinc ita argumentor:

Nonnulli homines ſaluantur:

Nonnulli homines ſunt quidam homines (ſoli, vel omnes credentes)

Ergo quidam homines ſaluantur.

Maior & Concluſio ſunt aequipollentes, imo omnes Propoſitiones. Aequipollentia enim Enunciationis potius ex re, quam verbis ſpectatur. Quod abſurdum alicui poſſet videri, & nihilominus recte concluditur.

Ienae

Ienae

D. IO. GERHARDVS.

S. Pagellas transmissas, in quibus V. Exc. quaestionem illam: Vtrum vniuersalis affirmatiua limitatione restricta aequipolleat particulari absolutae, erudite tractat, semel atque iterum perlegi, ac pondera rationum, quae a V. Exc. adducuntur, ita comparata video, vt non me solum, sed & quemuis in assensum pertrahere possint, imo debeant. Eandem sententiam, quam V. Exc. defendit, calculo suo comprobat Logicus noster, vir eruditissimus Dn. M. Daniel Stahlius, cuius nomine V. Exc. honorifice saluto. Ignosci mihi peto, quod in respondendo moram aliquam iniecerim. Laboriosum enim Rectoratus munus, quo iam quarta vice fungor, vix lineas hasce ducere permisit. Optime in Christo vale, & rem literariam, vti hactenus, ita porro quoque feliciter promoue. Diuina non deerit benedictio ac remuneratio. Dab. Ienae 6 Sept. 635.

V. Exc.
colens & amans
Ioh. Gerhard D.

Hamburgi

D. IOACHIMVS IVNGIVS.

S. Quid de primaria quaestione sentiam, vtrum videlicet aequipollentia sit, cum ex vniuersali restricta particularem irrestrictam inferimus, intelligere cuiuis licet ex logicae Hamburgensis

lib. 3. c. 4. §. 10. & 11. conferendo definitionem aequipollentium enunciationum, quae exſtat lib. 2. cap. 10. §. 3. Si aequipollentia foret, vtravis inferretur ex reliqua poſita, quod hic tamen minime fieri conſtat. Norunt etiam diſcipuli mei, ſe de hoc errore a me admonitos, non ſolum cum Kirchmanni, ſed antea quoque cum Diterici Logicam in prima ſcholae noſtrae claſſe explicarem.

Verum acceſſoria quaedam ſunt, de quibus quia ita vis, amice monendus es. Et primo videris iniuriam facere Kirchmanno, eamque duplicem. Vnam in eo, quod ipſum ex Keckermanno Canonem hunc exſcripſiſſe arguis, cum potuerit eum ex Diterico deſumpſiſſe, apud quem iisdem verbis extat lib. 2. Dial. cap. 12. c. 3. Alteram, quod aequipollentiam a Diterico & Kirchmanno traditam confundis cum ea, quam Keckermannus nobis lib. 2. Syſt. Log. cap. 5. can. 5. deſcribit, qui particularis ſuae ſubiecto adjungit excluſivam Tantum, & addit, Quia ſcil. non omnes credunt. Si enim omnes crederent, ſuperuacanea eſſet determinatio ſubjecti. Atqui tam Kirchmannus quam Ditericus excluſiuam omittunt, neque iſtam rationem addunt, quod ſcil. alioquin ſuperuacanea foret reſtrictio. Conſequentia Diterici & Kirchmanni ad formalem ſiue generalem Logices partem pertinet, vi enim formae colligit, & ad ſyllogismum vnicum ſemper reuocabilis eſt.

At Keckermanni conſequentia alieno ab ipſo loco propoſita ad Dialecticam ſiue Topicam re-

legan-

leganda eſt. Concludit enim vi materiae, &, prout circumſtantiae ſunt textus, interdum valet, alias ſecus. Ceterum & huic & illis iſte error, ſiue hallucinatio potius, communis eſt, quod Aequipollentiae vocabulo Conſequentiae loco abutuntur. Non enim credo quenquam illorum, cum haec ſcriberet, ita deliraſſe, vt proprie dictam aequipollentiam, h. e. mutuam conſequentiam hic ſubeſſe exiſtimarit.

Quod Keckermanni conſequentiam materiae vi valere dixi, id ex ſequentibus patebit exemplis.

Act. 2. v. 41. Qui lubenter ſuſceperunt ſermonem Petri, baptizati ſunt. Ergo quidam tantum eorum, qui interfuerunt concioni Petri, baptizati ſunt. Item, Ergo quidam tantum eorum, qui interfuerunt, lubentes ſermonem ſuſceperunt.

Act. 13. v. 48. Et crediderunt (ex auditoribus Pauli) quotquot erant ordinati ad vitam aeternam. Ergo quidam tantum crediderunt. Item, Ergo quidam tantum ordinati fuerunt ad vit. aet.

Et 1. Tim. 5. v. 17. Qui bene praeſunt presbyteri, duplici honore digni ſunt. Ergo quidam tantum e presbyteris duplici honore digni ſunt. Item, Ergo quidam tantum presbyterorum bene praeſunt.

In aliis non ſequitur, vt Luc. 9. v. 24. Quisquis perdiderit animam mea cauſa, is ſeruabit eam. Non ſequitur: Ergo tantum is, qui perdiderit.

Luc.

Luc. 11, 10. Quisquis petit, accipit, & qui quaerit, inuenit. Non ſequitur, Ergo tantum petentes accipiunt, Ergo tantum quaerentes inueniunt.

Porro ſunt, qui hoc etiam in Tractatu tuo reprehendant, quod licet tota controuerſia de Aequipollentia ſit, nusquam tamen aequipollentiam definias. Haec habui &c. Vale. Hamburgi. 16. Iul.

In margine iuxta verba: *Verum acceſſoria —— reuocabilis eſt* haec etiam leguntur:

Mihi manifeſtam facit iniuriam. In meo enim Tractatu, quem Dn. Doctor etiam habet, iſta Dn. Kirchmanno non tribuo, ſed expreſſe contra Keckermannum diſputo, cuius nomen in ipſo titulo praefixum eſt.

Huſumii

IOHANNES RAGERVS.

Quaeritur primo: An vniuerſalis Enunciatio, quae reſtrictionem patitur, particularis fiat?

Multi hoc ex noſtratibus affirmant, quod &, praeter alia multa, ſubſequentia videntur euincere exempla.

1. Omnes, qui ante me venerunt, fures ſunt & latrones. Hic ſi omnes Chriſti praedeceſſores intelligas, & Prophetas & Iohannem Baptiſtam includas oportet, qui tamen hic excipiuntur.
2. Omnia per ipſum (Chriſtum) facta ſunt, quae ſcil. facta ſunt & creata. Io. 1.

3. Omnia

3. Omnia mihi licent. 1. Cor. 6. Vbi non indifferenter omnia Apostolus intelligit, sed de quibus in praecedentibus egit.

4. Omnia in Rep. debent esse communia. Omnia scil. ea, quae honestas permittit communicari.

5. Nullum opus est faciendum in Sabbato. Exod. 20. scil. profanum, quod diem sabbati profanat. Luc. 17.

6. Nemo surrexit maior Iohanne Baptista, Matth. 11. Nemo scil. eorum, qui ex semine virili nati sunt.

Sunt hae Enunciationes omnes meo iudicio vniversales, sed secundum quid, quia habent sensum limitatum, & determinate in sensu limitato se extendunt ad omnia subiecta.

Quaeritur vlterius, num enunciatio haec: Omnes homines, qui credunt, saluantur, eiusmodi vniuersalis secundum quid sit?

Dico ego, atque iterum dico, eam talem non esse, sed absolute vniuersalem, in qua sine exceptione praedicatum inest omni suo subiecto. Nam sine restrictione de omnibus credentibus (finaliter tamen: qui enim ad finem vsque perseuerauerit, saluus erit, Matth. 10) dicitur, quod saluentur.

Omnes credentes saluantur, talis vniuersalis est, quae includit suam particularem, indefinitam & singularem. V. g. qui dicit; Omnes credentes saluantur, is quoque includit quamuis partem illius Vniuersalis, quod scil. & Quidam credentes saluentur, & quiuis in Indiuiduo,

vt

vt bene ſubſumi poſſit: Ergo & ego credens, & hic, & iſte, & ille credens ſaluatur.

Wittebergae

D. IACOBVS MARTINI

ad

M. Ioh. Rhenium.

Literae tuae recte mihi ſunt traditae, ex quibus tibi motam controuerſiam de quadam a Keckermanno excogitata Regula:

Vniuerſalem limitatione reſtrictam aequipollere particulari;

teque de ea meum petere iudicium, intellexi. Reſpondeo ergo breuiter: Logica Keckermanni, vt multis abſurdis & regulis & exemplis eſt referta, ſic etiam regula, de qua quaeſtio voluitur, eſt abſurdisſima, exemplumque ſubiectum: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur,* abſurdisſime ad eam applicatum.

Nam primo contradictio eſt, eſſe vniuerſalem propoſitionem, & eſſe limitatione ad particularitatem reſtrictam. Nam quae ita reſtricta eſt, non tantum aequipollet, ſed reuera & forma ſua eſt particularis. Quae autem particularis eſt, vniuerſalis eſſe nequit, & contra.

Deinde non video, quomodo Vniuerſalis affirmatiua reſtringi poſſit per terminos affirmatiuos, vt vel ſit, vel aequipolleat particulari; & quidem per aequipollentiam Logicam. Per particularem negatiuam NON id fieri poſſe ſcio, ut: *Omnis homo eſt doctus. Non omnis homo*

mo est doctus. Vel: *Omnis homo non est doctus.* Quae vero non aequipollet particulari affirmatiuae: *Quidam homo est doctus*, sed particulari negatiuae: *Quidam homo non est doctus*, quae negatiua est, quia praedicatum negatur de subiecto: particularis, quia non de toto & omni, sed tantum de parte. Quod inde fit, quia particula NON, non directe remouet in hac: *Non omnis homo est doctus*, praedicatum a subiecto, sed tantum oblique. Directe vero negat, signum OMNE coniungi posse cum Subiecto, respectu Praedicati, quo cum enunciatiue copulatur. In ista: *Omnis homo non est doctus*, rursus particula NON Praedicato addita, non proprie remouet Praedicatum a re Subiecti, sed ab eius vniuersalitate, quam actu expressam a Signo OMNIS habet, nempe quod doctus quidem tribuatur Subiecto, sed non Omni, & sic non vniuersaliter. Quod vero non fit in exemplo regulae Keckermannianae subiecto: *Omnes homines, qui credunt, saluantur*, & similibus. Nam in illis voces limitantes non restringunt particulam, siue signum vniuersale OMNIS, proindeque nequaquam faciunt, vt in praesenti exemplo Praedicatum: *saluantur*, particulariter de Subiecto dicatur: sed ipsam rem Subiecti: *Homines*, limitant ac circumscribunt, vt non Homo simpliciter dictus, sit subiectum, sed Homo certo respectu ac modo sumptus, nempe *homo credens*, siue *qui credit*, sit verum Subiectum, & *homo* tantum eius pars; idque ideo, vt rei ita limitatae & circumscriptae, nempe *Homini cre-*

denti

denti, praedicatum, *ſaluatur*, vniuerſaliter & non particulariter tribuatur, atque particula OMNIS, re vera & in genuina ſua ſignificatione ac poteſtate vniuerſaliter diſtributiua cum Subiecto iungatur ita, vt non de quibusdam hominibus, qui credunt; ſed de omnibus hominibus, qui credunt, dicatur *ſaluari*.

Vnde tertio liquet, quod falſum ſit Vniuerſalem propoſitionem in hoc exemplo eſſe limitatam, cum vniuerſalitas propoſitionis nequaquam ſit limitatione reſtricta, ſed tantum, vt diximus, res ſubiecti circumſcripta certa limitatione, vt de ea, ita quidem vt deſcripta eſt, & ſic tantum in illa latitudine, praedicatum dici poſſit vniuerſaliter.

Quarto certum quoque inde eſt, Propoſitionem illam: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur*, eſſe vniuerſalem, quia eius vera aequipollens eſt, non, vt volunt nouitii iſti Logici, haec: *Quidam homines ſaluantur*, ſed iſta: *Omnes credentes ſaluantur.* Quis autem diceret, eam particularem eſſe. Illa quidem particularis ex hac poteſt inferri hoc modo:

Omnes credentes ſaluantur.
Quidam homines ſunt credentes.
E. Quidam homines ſaluantur.

Quae vero particularis eodem modo ex altera infertur: *Omnes homines, qui credunt, ſaluantur*, quandoquidem eadem Minor poteſt ſubſumi: *Quidam homines credunt*: ergo etiam eadem particularis ſequitur concluſio: *Ergo quidam homines ſaluantur*. Quae vero Concluſio particularis eſt, non

non quod idem dicat, quod Maior per aequipollentiam: (tum enim, vt recte mones, idem per idem tavtologice probaretur; neque quia est particularis: essent enim scopae dissolutae: vniversalis ergo re vera est) sed propter particularem Minorem, quam sequitur Conclusio tanquam partem debiliorem.

Quinto: Aequipollentes propositiones debent habere idem Subiectum & idem Praedicatum, licet non quoad verba, semper tamen quoad rem & significationem. Verum hae Propositiones: *Omnes, qui credunt, saluantur*, Et, *Quidam homines saluantur*, licet habeant idem Praedicatum, non tamen habent idem Subiectum. Nam in priore Subiectum est *Homo, qui credit*: in altera est *Homo* sine limitatione. Quis autem sibi persuadebit, *Hominem* & *Hominem credentem* eundem terminum esse? Quare τὸ *Salvari* in priore dicitur non de omni homine, sed de omni credente: in posteriore vero *saluari* dicitur de *quodam homine*, & non de *quodam homine credente*. Certum ergo est, quod idem Subiectum non habeant, sed diuersa; quare etiam diuerso modo & in diuersa quantitate sumtis, tribuitur Praedicatum vniuersaliter alteri particulariter.

Sexto hanc nostram sententiam confirmat Oppositio Propositionum. Nam huic Propositioni: *Omnis, qui credit, saluatur*, opponitur contrarie: *Nullus, qui credit, saluatur*, idque inde apparet, quia vtraque est falsa, quod contingit in propositionibus contrarie oppositis,

quorum termini non necessario cohaerent, vt in his:

Omnia poma sunt flava:
Nulla poma sunt flava.

Si autem illa affirmans esset particularis, tum esset Oppositio Contradictoria, & esset vera, quandoquidem verum est: *Quidam homines saluantur.* Non autem verum est: *Omnes, qui credunt, saluantur.* Quia ergo haec vniversalis est, & ex parte falsa, eius vera contradictoria particularis est vera, nempe

Non omnes, qui credunt, saluantur. Vel,
Quidam, qui credunt, non saluantur.

Quae certe vera est & Caluinistis opposita, qui dicunt & hanc Thesin affirmant & defendere satagunt tanquam vniuersalem: *Omnes, qui credunt, saluantur*; cum negant, credentes gratia Dei excidere posse, darique temporarios, contra manifestam doctrinam Christi Luc. 8. 13.

Inquis: Hanc vniuersalem esse Christi: *Omnes, qui credunt, saluantur,* dicentis Io. 3. 16: *Omnis, qui credit, habet vitam aeternam.* R. in hoc dicto Christi τὸ *credere* sumi pro *finaliter credere*, quippe qui ita se ipsum explicat Matth. 10. 22: Qui perseuerauerit (nempe fidelis, siue in fide) vsque in finem, ille seruabitur, i. e. Omnis homo, qui perseuerauerit in fide vsque ad finem, salvabitur. Quae vero propositio nequaquam particularis est, sed universalis, licet non ita late pateat, atque illa: *Omnis homo, qui credit, saluabitur.* Quando nimirum illud *credere* generaliter sumitur, quatenus etiam temporarios includit

dit. Tum enim haec particularis eſt vera: *Quidam homo, qui credit, ſaluatur,* itidemque vera eſt illa vniuerſalis: Omnis, qui finaliter credit, h. e. in vera fide permanet vsque ad finem, ſaluatur. Mutantur enim Subiecta, & propter illa, quantitas Praedicationis. Aliud enim ſubiectum eſt *credens*; & aliud, *vsque ad finem credens.*

Tandem non obſtat (quod haud dubie nouitios iſtos decipit), quod terminus, *Homo, qui credit*, ſit ſtrictior termino, *Homo*, cum non omnis homo, ſed tantum quidam homo ſit homo credens. In hac enim propoſitione non eſt, vel habetur reſpectus *Hominis credentis* ad Hominem abſolute ſumtum, ſed ad praedicatum *ſaluari.* Quare non quaeſtio eſt: An omnes homines ſint credentes, vel: An omnes homines ſalventur, ſed: An omnes homines credentes ſalventur: Ideoque quaeritur: Non, An τὸ ſalvari homini vt homini, ſed an homini credenti, & ſic omni credenti homini inſit, & recte tribuatur. Hoc ergo affirmatur vniuerſaliter hac propoſitione: Omnis homo, qui credit, ſaluatur. Si enim iuxta terminos ſubordinatos Vniverſalitas, vel Particularitas propoſitionum aeſtimanda eſſet, tum tantum illae propoſitiones, quae conſtant ſubiecto, cui praedicatum primo & quatenus tale, ineſt; vt in hac propoſitione: *Omnis ſubſtantia per ſe ſubſiſtit*, praedicatum *per ſe ſubſiſtit*, tantum vniuerſaliter tribueretur ſubiecto, nempe ſubſtantiae, atque omnes hae propoſitiones eſſent particulares: *Omnis ſpiritus per ſe ſubſiſtit:*

ſiſtit: Omne corpus per ſe ſubſtitit: Omne animal per ſe ſubſtitit: Omnis homo per ſe ſubſiſtit: Omnis leo per ſe ſubſiſtit. Item tantum vniuerſalis eſſet: *Omne animal ſentit.* Particularis autem iſtae: *Omnis homo ſentit: Omnis bos ſentit: Omnis equus ſentit: Omnis gallina ſentit*, & infinitae aliae. Vt autem hoc ſtatuere eſt abſurdisſimum, ſic quoque abſurdisſimum eſt dicere: *Homo credens* ſubordinatur *Homini*, & eo ſtrictior eſt terminus; ideo cum quocunque etiam praedicato diſponatur, facere propoſitionem particularem. Non ergo Propoſitio propterea particularis dicitur, quia eius ſubiectum ſubordinari poteſt generaliori termino; vt neque vniuerſalis eſt, quia ſubiectum non ſubordinatur termino generaliori. Sed haec eſt vera ratio: Quando praedicatum ponitur, vt dici debeat de ſingulis, quae ſub Subiecto ſubſumuntur ſiue continentur; vel inter ſingula illa diſtribuatur, tum particula OMNIS attribuenda eſt ſubjecto, tanquam ſignum diſtributiuum vniuerſale, eſt efficitur Propoſitio vniuerſalis. Vnde recte dicitur, particulam OMNE, quando eſt nota vniuerſalitatis & facit propoſitionem vniuerſalem, diſtributiue, non collectiue ſumi. Quando autem Praedicatum ita tribuitur Subiecto, vt non inter ſingula, ſed tantum inter quaedam, quae ſub illo ſubſumuntur, diſtribui debeat, tum particula & nota particularis addenda eſt ſubiecto, vt fiat propoſitio particularis.

Tandem, ſi propoſitio haec eſt particularis: *Omnis qui credit, ſaluatur* tum abſurdisſime ſtatuendum

tuendum & dicendum eſt, pleraſque omnes propoſitiones vniuerſales eſſe paticulares. Quis negabit, hanc propoſitionem vniuerſalem eſſe: *Omnes electi ſaluantur*? Verum poteſt ea mutari in hanc aequipollentem: *Omnes homines, qui electi ſunt, ſaluantur.* Sic *Omnes non credentes damnantur*, & hanc nemo negabit vniuerſalem eſſe, quae etiam poteſt in hanc aequipollentem mutari: *Omnes homines, qui non credunt, damnantur.* Quis vero has aequipollentes propterea particulares ſtatueret? Sic, quis has Propoſitiones Chriſti particulares diceret: *Omnis, qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* It. *Omnis, qui negauerit me coram hominibus, negabitur a me coram Patre meo*, Matth. 10, 32. 33. Sic in negatiuis: *Nullus animalis homo intelligit, quae ſunt ſpiritus Dei.* 1. Cor. 2. Vel: *Nullus homo, qui animalis eſt, intelligit, quae ſunt ſpiritus Dei.* Quis has propoſitiones negatiuas particulares eſſe, vel particulari aequipollere ſtatueret? Stultus, non Logicus.

Haec eſt breuiter de Quaeſtione iſta, mea & omnium recte ſentientium, proindeque meorum quoque Dominor. Collegarum ſententia. Si autem nondum quieſcere poſsis, vel etiam aduerſarii tui, ſed deſideratis adhuc totius Collegii Theologici iudicium, peculiari id epiſtola petatur neceſſe eſt. Vt ergo omnia, quae in literis habes, ſic quoque, quae in addito Tractatu de hac materia & quaeſtione continentur, approbo.

T. E.
ſtudioſiſſ.
Iacobus Martini D.

Si post tantos viros, quid sentiam, dicere liceat, iis omnino calculum do, qui cum Kirchmanno consentiunt, nullum in scirpo nodum quaerentes. Etenim 1) loquitur Kirchmannus de restrictione vera & proprie dicta, qua vel Totum ad notionem Partis vel Genus ad notionem Speciei reducitur. Si aliter se res habeat, nullum Aequipollentia inuenit locum. Quis enim pro vera haberet restrictione, si e. c. diceretur: *Omnes homines, qui ratione gaudent, per peccatum sunt corrupti?* & quis inde hanc aequipollentem esse enunciationem euinceret: *Quidam homines per peccatum sunt corrupti?* 2) Si obiiciatur: *Omnes homines, qui credunt*, idem esse ac *Omnes credentes*, & sic subiectum vniuersale; respondeo: materialiter hoc quidem verum esse, minime formaliter, quamdiu propositio debet dici restrictiua. Sic enim notio restricta debet manere pars princeps subiecti, quod non fit, si *homines* omittam, & tantum notionem restringentem, *qui credunt*, aut *credentes* tali modo ponam, vt quasi extra officium restringendi, aut potius tanquam ipsum subiectum appareat. 3) Metus, in Theologia ad Particularismum delabendi, in hac materia omni caret fundamento. Nam propositio: *Omnes homines, qui credunt, saluantur*, ratione decreti diuini omnino est voluntatis consequentis. Quod si vero ad voluntatem consequentem respiciatur, aequipollens particularis nihil habet, quod sit analogiae fidei contrarium. Sed a Logicis ad Historica.

§. XI.

Anno eod. 1620 nouum Schola accepit Collegam, HERMANNVM BILEFELD, Lubecae an. 1576 natum, quem d. 21 Mart. Formulam Concordiae nominis ſubſcriptione approbaſſe, reperio. Functus fideliter munere ſuo per ſex & viginti annos, rude an. 1646. m. Ian. eſt donatus. Docent hoc Acta Miniſt., in quibus ad cit. an. T. V. P. II. p. 61 de Bilefeldio leguntur ſequentia: *Als ein Hochw. Raht erfahren, daß Hermannus Bilefeldius, nachdem er 26 Jahr der Schul-Arbeit getrewlich fürgeſtanden in Claſſe quarta & Choro Petrino, und nun zu hohen Jahren kommen, und Schwachheit der Stimme ſich an ihn befunden, hat man im Raht beſchloſſen, daß er ſeiner Arbeit ſolle erlaſſen ſeyn, ſein Salarium und alle Accidentia ſo wol in der Schulen, als von dem Chor behalten, auch in ſeiner Wohnung biß an ſeines Lebens Ende verbleiben, die Leichen mögte er, wann er könnte und wollte, hinſingen. Solches hat der Dn. Rector M. Sebaſt. Meierus ihm müſſen nomine Senatus anzeigen, welches auch geſchehen.* Vitae reliquae finem an. 1648. d. 8 Ian. habuit. Filium reliquit *Chriſtianum Bilefeldium*, Antiſtitem Wernigerodenſem, de quo vid. Athen. Lubec. P. I. p. 273 ſq.

§. XII.

Annus 1621 memorabilis eſt ob ſolemnem *Legum*, typis excuſarum, promulgationem. Hoc enim anno prodierunt *Leges de Officiis Praeceptorum*, quibus ipſe Magnificus Senatus Praefatio-

fationem, Idibus Ianuariis ſcriptam, praemiſit. Ex ea apparet, quod iam ante fuerint Leges, quodue has Rector (cuius fides ac induſtria laudatur), Magnifici Senatus iuſſu, in chartam coniecerit. *Leges de Officiis Diſcipulorum* videntur iam anno 1620 latae, ſiquidem praefixa iis honoris cauſa denuo nominandi Senatus Praefatio h. a. octauo Calendarum Martii litteris eſt conſignata. Publicam tamen promulgationem ad an. 1621 pertinere, Oratio Kirchmanniana, mox danda, euincit. In laudata Illuſtris Senatus Praefatione, inter alia, haec notatu digna ſunt verba: *Prudenter a maioribus noſtris iam olim leges latae ſunt, quibus iuuentus ſcholaſtica intra modeſtiae ac muneris ſui fines coërceretur. Has leges de voluntate & mandato noſtro recognitas, ac, ne petulantium libidini vllus excuſandi locus relinqueretur, typis deſcriptas, publice affigi, & ante omnium oculos conſtitui volumus.* Vtraeque Leges, tam Praeceptorum, quam Diſcipulorum, Lubec. 1657. 8 ſunt recuſae. Leges de Officiis Diſcipulorum editae etiam ſunt 1628. 8. cui editioni annexae variae Preces Scholaſticae, Germanica lingua ſcriptae. Ad has Diſcipulorum Leges pertinet Kirchmanni *Oratio, cum Leges Scholaſticae, de voluntate ac mandato Ampliſſ. Senatus recognitae, promulgarentur, habita Lubecae* 1621. Quae ex Kraſtiano MSto decerpta, legi integra hic meretur, multa quippe ſtatum, qui fuit hoc tempore, Athenaei noſtri delineantia complectens. Haec autem ſunt, quae Kirchmannus fecit, verba:

Duo

Duo ſunt inſtitutionis literariae & educationis puerilis praecipua opera, ad quae tanquam ad ſcopum aliquem, ii, quibus haec cura commiſſa eſt, omne ſuum ſtudium, omnes cogitationes, omnia conſilia referre debent: *Doctrina & Diſciplina*; quarum illa linguae potisſimum & ſermoni excolendo ſeruit, haec mores informat, & virtutem cum vera pietate animis tenerae iuuentutis inſtillat. Cum autem vtraque in his triuialium ſcholarum officinis tam neceſſaria ſit, vt, alterutra harum labefactata, fieri non posſit, quin etiam ipſae ſcholae peſſum eant & labefactentur: tum vero morum maximam & ſummam rationem eſſe habendam, conſentiens eſt omnium, qui de puerili educatione ſcripſerunt, iudicium. Quid enim eruditio, ſi in animum prauis affectibus corruptum inciderit? quid omnino homines morum elegantia deſtituti, niſi ſub ſpecie & ſimilitudine humana immanes beſtiae? Mores autem potisſimum emendantur diſciplina, cuius fundamentum cum ſint leges, praeclare a maioribus noſtris inſtitutum eſt, vt eae non ſolum publicae proponantur, ſed & iuuentuti ſaepius praelegantur, ne quis eorum, qui ſe nobis in diſciplinam tradiderunt, in legum ignoratione petulantiae & nequitiae ſuae mantellum quaerere, & poenas, quas legum violatores ſibi impendere ſciunt, friuola excuſatione illudere audeant. Has leges de voluntate & mandato Amplisſimi Senatus recognitas & renouatas, hodie, quod, DEUS bene vertat, promulgabimus. Quam ſolemnem

promulgationem, quod vos, Amplisſimi Dnn. Legati, Reu. Clar. & Doctisſim. Viri, honorifica veſtra praeſentia exornatum huc acceſsiſtis, magnum humanitatis ac beneuolentiae erga hanc noſtram ſcholam ſpecimen edidiſtis: cuius pars quum ad me quoque redundet, non committam, vt homini ingrato hunc honorem habuiſſe videamini. Veſtrum iam erit, Diſcipuli charisſimi, me vobis has leges recitantem, cum attentione audire, easque animis & memoriae veſtrae ita infigere, vt ſecundum illas veſtram vitam, ſtudia & omnes actiones in poſterum conformetis, nec quicquam committatis, quod a munere ſcholaſticae rationis disſidere videatur.

LEGES

Audiſtis, ſub quibus legibus Ampliſſ. huius Vrbis Senatus degere velit eos, qui hanc ſcholam frequentare, & vrbis huius hoſpitio frui cupiant. Quae leges cum non ex Lycurgi rhetris, non ex Solonis axonibus, non e decemuiralibus tabulis, ſed ex ipſius Iehouae oraculis maximam partem depromptae ſint, neminem eſſe arbitror tam perfrictae frontis, qui non illis obediendum eſſe, fateri cogatur. Caeterum in quanto honore hae leges hactenus habitae ſint, & adhuc a plerisque habeantur, notius eſt, quam vt de ea re longam orationem inſtituere neceſſe ſit. Conſcientiae veſtrae fidem appello. Ecqua inter omnes haſce leges vel vnica eſt, quae non a plerisque aliquoties violata, ex quaſi pedibus con-

conculcata ſit? Non ea pietas erga Deum, non reuerentia erga Praeceptores, non diligentia in ſtudiis, non modeſtia, non temperantia, non gratitudo reperitur in vobis, quae merito eſſe debebat: contra vero contemptus Numinis, inobedientia, torpor, ignauia, ſuperbia, petulantia, luxus, ingratitudo, perfidia, mendacium, conſpirandi libido & ſexcenta alia vitia, tam altas in plerorumque animis radices egerunt, vt nullis fere monitis, nullis objurgationibus euelli & exſtirpari posſint. Haeret, opinor, in auribus veſtris adhuc pia illa & paterna admonitio, qua iuſſu Ampliſſ. Senatus, praeſentibus quatuor huius Reip. Conſulibus, vna cum vtroque Syndico, & Eccleſiarum Paſtoribus, ſuperiori aeſtate ad vos vſus fuit Reu. & Cl. Dn. Superintendens, cum vos adhortaretur, cum ad alia veſtro ordine inprimis digna, tum vero etiam ad deponendos crines, quibus alendis promittendisque aliquas veſtrum plus nimio indulgere amplisſimus Senatus intellexerat. Quantum ponderis haec admonitio habuerit, res loquitur ipſa. Neque enim quenquam arbitror eſſe, cui vel in mentem venerit, Amplisſimi Senatus mandato hac in parte obtemperare: adeo omnes quaſi ex compacto obſtinauiſtis legibus aduerſari, & ſuperfluam ac recrementitiam illam capillitii ſegetem, illos lendium & animalculorum quibus a pedum multitudine nomen eſt, impuros nidos maiores facere, quam ipſius DEI mandatum, quod magiſtratui & praeceptoribus obediendum ſeuere praecipit. In qua obſtinatione ſi perſe-

perſeueraueritis, ipſi vobis veſtro iumento incommodum accerſetis: aeque ſtulti & extremae dementiae damnandi, quam olim Lycii, quos tanti comam feciſſe legimus, vt non dubitarint quidem ſuis ſe opibus exſpoliare, & grandem mulctam ſoluere Mauſolo, Cariae Regi, quo ſibi liberis eſſe & immunibus liceret a legis imperio, quae crinium tondendorum poteſtatem illis imponebat. Atqui multae cauſae ſunt, quae vos ad hanc crinium luxuriam compeſcendam, atque adeo ad omnes leges ſcholaſticas ſeruandas commouere & extimulare merito debebant: quas omnes ſi recenſere hoc loco inſtituerem, dies, opinor, me deficeret. Etenim vt alia ſublimiora mittam, hoc inſculptum eſſe animis veſtris oportebat, obedientiam, omnis felicitatis & ordinis matrem ac cuſtodem eſſe, quam qui ſtulte contemnat & diſciplinae repagula petulanter conuellat, eum nunquam ſolidum aliquem ſtudii ſui fructum conſecuturum eſſe. Qui enim ad bonam frugem peruenire poſſit is, qui infamiae metum prorſus exuit? qui, quid homines de ſe loquantur, ſusque deque habet? qui denique ipſius Dei vindicem oculum non pertimeſcit? Nam his vitiis, & quidem pluribus atrocioribusque praeditus eſt, qui leges aſpernatur, qui Magiſtratum contemnit, qui Praeceptoribus eam, quam leges requirunt, obedientiam praeſtare petulanter recuſat. Ex luto non fit vrceus, niſi diligenter tundatur; ſic animus diſcentis, niſi diſciplinae obnoxius fuerit, literis informari nunquam poterit.

Quem-

Quemadmodum enim aruum vomere ad frugem reddendam, & lanam medicamentis ad combibendam purpuram praeparari videmus: ita ad doctrinam capessendam animus disciplinae cultura macerandus est. Doctrinae igitur amore qui tenentur, quo teneri omnes debent, qui scholas frequentant, hoc sibi persuaderi patiantur, nihil esse, quod magis scholasticum deceat, quam disciplinae se subiicere & parere illi, cui parendum leges iubent. Hoc enim si feceritis, vti facturos plerosque confido, non solum Ampliss. Senatus aliorumque Euergetarum fauorem vobis comparabitis, sed & compotes fietis illorum bonorum, quibus DEUS opt. max. obedientes cumulaturum se recepit. Nos etiam, quos DEUS & ampliss. Senatus in hac statione collocauit, vt mentibus vestris honestae doctrinae lumina praepanderemus, omnes nostras curas, cogitationes & vigilias in vtilitate vestra, studiorumque vestrorum incrementis defigemus. Hanc vestrae pietati & obedientiae vicem rependemus, vt re ipsa intelligatis, vestra studia nobis serio cordi & curae esse. Caeterum si qui pudoris obliti, legum auctoritatem aspernari, disciplinae iugum excutere, & suo arbitrio, vt hactenus fecerunt, viuere animum induxerunt, illi vtvt nequitiam suam occultare laborarint, re ipsa tamen sentient, nobis nec in inquirendo voluntatem, neque in puniendo facultatem defuisse. Quis enim vir bonus diutius conniuere possit ad enormia illa delicta, quae a quibus-

dam

dam veſtrum quotidie fere ſine vllo pudore deſignantur? a quibusdam dico: nam ſcio, pleroſq; tamen eſſe modeſtiae & honeſtatis ſtudioſos, qui talia toto pectore auerſentur, nec cum refractariis illis & legum contemptoribus vllum habere commercium cupiant. Illos intelligo, qui de induſtria modeſtiam & pudorem habent deſpicatui, qui laudem & gloriam pedibus proculcant, qui omnem moleſtiam praeceptoribus exhibere, & hanc Spiritus Sancti officinam in licentiae fanum & petulantiae tabernam conuertere, contra leges ab Ampliſſ. Senatu promulgatas inter ſe conſpirare, ac iis, qui ex legum praeſcripto viuunt, minas intentare non verentur; illos, qui ſcholaſtica hac quiete pro proſtibulo fruuntur; nocte gladiis armati degraſſantur; qui helluationibus crebrius, quam lectionibus interſunt. Illos, qui a nouitiis, & recens in claſſem hanc translatis, nummos extorquere, & eosdem hoc ipſo in loco luto, nonnunquam etiam lapidibus, inceſſere, aut alia quauis moleſtia afficere non erubeſcunt. Illos, qui vt ancillis placeant, capillos, meretricularum in morem, calamiſtris inurunt, criſpant, diſponunt, diſcriminant: qui, commilitonibus ſuis in canendo occupatis, in diuerſa templi parte catervatim obambulant, aut ſubſellia honeſtorum ciuium occupant nec ipſorum Conſulum illac praetereuntium conſpectum verentur. Illos, qui non impetrata a Praeceptoribus poteſtate emanent, & non ſolum diſcipulos ad Scholam vsque comitati ſe furtim ſubducunt, ſed & mendacia

dacia illis flagitiose instillant, quibus Praeceptores fallere, & absentiam suam excusare possint. Illos, qui ad nuptialia conuiuia etiam inuocati, tanquam muscae aduolant, & non solum vino ibi se strenue ingurgitant, sed & saltare audent, nec prius se domum conferunt quam ab iis, qui heris facem praeferunt, in soporem sint collocati. Illos, qui cum iis, qui e schola profugerunt, quotidie conuersantur; quos non literarum amor, sed ventris saginandi studium huc illexit, qui nomine scholastico ad omne facinus abutuntur: Quos si moneas obiurgesue, frontem caperent, ringuntur, verbumque par pro pari referunt: si verberes, diris caput boni praeceptoris deuouent. Vt castiges, gladiatoria firmitate opus sit, aut decem lorarii accersantur oporteat. Hos ego non scholasticos, sed scholastici ordinis dehonestamenta hac mea oratione perstringo, iisque nunc iussu & auctoritate ampliss. Senatus edico, vt aut ad meliorem frugem sese recipiant, aut scholam hanc missam faciant, si putent, aetatem sibi ex magisterio nostro excessisse: imprimis vero illis, qui superfluam illam capillitii segetem contra Senatus mandatum hactenus aluerunt, diserte praecipio, vt, si ciuium nostrorum liberalitate frui cupiunt, caeduam illam capillorum syluam ante Kalendas Ianuarii resecari curent: & toto pectore se ad legum hac hora promulgatarum obseruationem componant. Haec est ampliss. Senatus sententia, cui vt pareatis non tam propter metum poenae, quam propter decus honestatis, per

per veſtram ſalutem, per parentum veſtrorum de vobis exſpectationem, per quicquid vobis gratum acceptumque eſſe poteſt, etiam atque etiam vos hortor. Sed iam audire mihi videor quorundam ſermones, qui priusquam legibus his obtemperare velint, ſe hinc eſſe diſceſſuros minantur, & in hoc etiam nonnulli fidem obligaſſe data dextra feruntur. O miſelli! an ideo Lubecam orbam & deſolatam fore imaginamini? nolite hanc animo fiduciam concipere: non eſt, quod vobis vsque adeo placeatis. Etſi enim ab vno atque altero maleferiato relinquamur, deſeramur, non relinquemus tamen, non deſeremus, laborioſam quidem hanc, ſed honeſtam ſtationem, in qua nos conſpirans Amplisſimorum virorum ſuffragatio collocauit. An arbitramini, vobis hinc dilabentibus, ſcholam hanc corruituram eſſe? nec alios repertum iri, qui ſubſellia haec complere, aut ciuium liberos etiam rectius & diligentius, quam a vobis fit, informare posſint? mittite amabilem hanc e pectore veſtro inſaniam: non eget hic ludus noſter hiſce tibicinibus, nec paedagogorum erit apud nos inopia, modo ciuium noſtrorum benignitas quorundam veſtrum ingratitudine, & in honeſta vita non claudatur. Eant igitur & proficiſcantur, quocunque volunt, qui Praeceptoribus fidem datam malitioſe frangere & in tabulas refractariorum referri malunt, quam legibus obtemperare, eant, inquam, & nos metu moleſtiarum, quae quotidie nobis ab illis impendent, primo vsqoque tempore liberent. Nam quod ſperent,

ſe

ſe hic latitaturos, & leges iam promulgatas deſpicatui habituros, fruſtra ſunt. Neque enim ampliſſ. Senatus hebeſcere patietur aciem auctoritatis ſuae, aut committet, vt vnus atque alter contumax ac petulans ſcholaſticus honeſtam diſciplinam, in qua reſtauranda totis viribus laboratur, tam illiberaliter aſpernetur, nec Praeceptorum monitiones magis curet quam

Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

Sed mitto hos legum contemptores, daturos ſatis acres olim poenas ſuae temeritatis, & quod ſuae potius libidini, quam ſeriis Praeceptorum monitis morem gesſerint, ſero nimis & fruſtra queſturos. Nam quales poſt modum fiant eiusmodi adoleſcentes, qui aut inuiti & coacti aliquamdiu recte faciunt, aut petulanter magiſtrum neglexerunt, licet ex viua quaſi pictura proſpicere, quam adoleſcens ille Plautinus ſua ipſius manu delineauit:

Nam ego ad id frugi vſque & probus fui,
In fabrorum poteſtate dum fui.
Poſteaquam immigraui in ingenium meum
Perdidi operam fabrorum illico oppido.
Venit ignauia, ea mihi tempeſtas fuit,
Ea mihi aduentu ſuo grandinem imbremque attulit
Haec verecundiam mihi & virtutis modum
Deturbauit detexitque me illico.
Poſt illa me obtegere negligens fui.
Continuo pro imbre amor aduenit in cor meum,
Is vſque in pectus permanauit, permadefecit
Cor meum, Nunc ſimul res, fides, fama, virtus

Decusque deseruerunt: ego sum in vsu
Factus nimio nequior.

Hoc euenire solet tam bellis homunculis, qui se & lubidinem suam magis, quam praeceptorum monita audiunt; nam vbi semel pudori nuncium remiserunt, in omnia vitia iugi impetu ruunt, & tandem, (si forte ad frugem rediere incipiunt) cum sene illo exclamare coguntur:

O mihi praeteritos referat si Iuppiter annos!

non dissimiles illas, qui helleborum poscunt, cum insania nimias vires iam sumsit. Vos iam compello, adolescentes optimi, qui modestiam & obedientiam vestram hactenus mihi probastis, & quos imposterum quoque sui similes fore omnino mihi persuasi, Vos, inquam, compello, & pro eo, quo ommes modestos & diligentes discipulos amplector, amore ac beneuolentia hortor ac moneo, vt legum iussa obseruare, & Praeceptoribus debitam obsequelam facere perseueretis. Ita futurum erit, vt & officii vestri partes omnes impleatis, & parentum vota, patronorum benefacta, vestra ipsorum optata aliquando repraesentetis, vt denique & vobis bene conscii, &, quod omnium expetendorum caput est, Deo, legum ac magistratuum conditori, grati atque accepti sitis. Quem Deum trinum & unum supplex oro veneror que vt hanc legum promulgationem ad sanctissimi nominis sui gloriam & collapsae disciplinae restaurationem, dirigat, nobisque, quibus quotidie cum barbarie & ignorantia deluctandum est, & animi & corporis vires largiatur, ne sub

onere

onere, quod nobis impositum est, succumbamus, sed id alacriter perferamus, & iuuentutem hanc scholasticam, qua bonis moribus, qua honesta doctrina, ita imbuamus, vt ampliss. Senatus re ipsa intelligat, ex nostra institutione huic Reipubl. non parum vtilitatis accessisse.

Haec Kirchmannus, praeter quem ad condendas Leges M. *Georgium Stampelium*, Superintendentem, & M. *Adam. Helmsium*, Pastorem Petrinum, fuisse adhibitum, docent Act. Min. Lub. T. V. P. I. f. 206. b.

§. XIII.

Eodem anno 1621 prodiit *Grammatica Latina, conscripta olim a Nathane Chytraeo, nunc denuo recognita, & variis Obseruationibus illustrata in vsum Scholae Lubecensis.* Lubec. 8. In qua editione licet nomen Kirchmanni non sit expressum, illius tamen industriae melior haec & auctior editio debetur. Praefixit Kirchmannus hanc Dedicationem: *Nobilibus & eximiae spei Adolescentibus, Godhardo, Henrico, Nicolao Bromsiis, nob. & amplis. v. Dn. Henrici, Senatoris Lub. F. F. F. & Theodorico Bromsio, nob. & clar. v. Dn. Theodorici, Patricii Lub. F. Patruelibus, Discipulis suis charissimis Grammaticam hanc a se recognitam & Obseruationibus auctam D. D. D. & aetatis, doctrinae, omniumque virtutum incrementa ex animo praecatur Editor.* Hanc Lubec. 1626. & saepius alias recusam Grammaticam (quae deinceps Kirchmanni nomine ornata, magis semper magisque aucta, ac hodie etiam in Schola nostra

vſurpatur), aeque ac Logicam, acri deinceps excepit cenſura *Io. Rhenius*, Kirchmanni aduerſarius. Quod cum percepiſſet Kirchmannus, ſcripſit anno, ni fallor, 1635 ad Iohannem Crochelium, Paſtorem Huſumenſem, conqueſtus de Rhenio, Grammaticae Lubecenſis, Notis quibusdam a ſe illuſtratae, rigido & iniquo cenſore. Commemorat inter alia, vſurpatam eſſe antea in Schola Lubecenſi Grammaticam Vorſtianam, in cuius locum conſenſu Patronorum certis de cauſis ſucceſſerit Chytraeana. Hanc ſe pasſim potuiſſe immutare & emendare. Sed cum ob nonnullas obſeruationes multorum cenſuras ſit expertus, noluiſſe omnia, quae ſenſerit, proferre, ne nouarum rerum ſtudioſus nonnullis videretur. In Grammatica Rheniana nimiam deſiderat prolixitatem. Haec cognoui ex Epiſtola Kirchmanniana, quam in Bibliotheca Kraſtiana legere licuit. Acceſſerunt ad Grammaticam hanc controuerſiam *Petrus Danckwerth*, & alii, quorum litteras aſſeruat Cl. Krafftius, *Hiſtoriae Eccleſiaſticae & Scholaſticae Huſumenſi*, quam molitur, eas aliquando integras inſerturus.

§. XIV.

Secuta Grammaticam eodem anno eſt Rhetorica a Kirchmanno concinnata, quae hodieq; adhibetur. Lucem enim viderunt *Rudimenta Rhetoricae pro captu Scholae Lubecenſis.* Lubec. 1621. 8. Pagina huius editionis auerſa haec habet: *Natalibus, ingenio & litterarum cultu ornatisſimo adoleſcenti, Franciſco Duſterhopio, Fr. F. Fr. N. Patricio Lunaeburgenſi, diſcipulo ſuo carisſimo, dedicat Iohannes*

hannes Kirchmannus. Huius Rhetoricae variae extant editiones. Prodiit enim

Lubec. 1633. 8. quae edito correctior dicitur.

Ibid. 1639. 8.

Ibid. 1653. 8. Accessere (studio Seb. Meieri) in gratiam eorum, qui in scribendis Orationibus exercentur, Formulae ex Cicerone & optimis Oratoribus excerptae, & Vsus Figurarum, monstrans, vbi, quibus in affectibus mouendis, & quibus in locis topicis eae adhibendae & vsurpandae sint.

Brem. 1652. 12. Accessit libellus methodicus de Periodis Casparis Dornauii. Vidi etiam editionem Bremensem, Kirchmanni nomen prae se ferentem, in cuius titulo annus 1612 extabat, & simul *pro captu Scholae Lubecensis*, vbi in exprimendo numero haud dubie operarum error admissus, siquidem an. 1612 Kirchmannus nondum fuit Rector Lubecensis.

Brunsuig. 1663. 8.

Helmest. 1686. 8. Notae inspersae sunt exigui momenti: Formulaeque, in titulo promissae, omissae.

Ibid. 1695. 8.

Ibid. 1705. 8. Editionum Helmestadiensium adductarum tituli habent verba: *in vsum Scholae Helmestadiensis.*

Plures forsan adsunt editiones, quam gratus semper fuerit hic libellus comprobantes.

§. XV.

Hoc etiam anno 1621 introductus est DAVID TROSTIVS, Lubecensis, *Thomae Trostii*, prae-

cocis Philologi Athen. Lub. P. III. p. 525 sqq laudati, pater, quem Bangertus l. c. quartae classis Praeceptorem appellat. Idem refert, quod d. 12 April. 1621 Formulae Concordiae subscripserit, anno autem 1638. d. 14 Jul. vitam cum morte commutarit.

§. XVI.

An. 1622 Kirchmannus solemnem *Orationem de reuerendi & clarissimi viri DN. GEORGII STAMPELII, Ecclesiae Lubecensis Superintendentis vigilantissimi, Vita & Obitu* habuit; quae Oratio, Magnifico Senatui a Kirchmanno Idib. Iun. e. a. inscripta, a summe reu. Goetzio Elogiis Germanor. Theologor. Sec. XVI & XVII p. 93--119 inserta. Merita Stampelii in rem Scholasticam Lubecensem his verbis p. 112 sq a Kirchmanno describuntur: *Neque vero praetereundum, quod inter varias occupationes etiam respiciebat ad primam pueritiae institutionem, quae, Cl. V. Otthone Gualtperio ob fractas corporis vires rude donato, mihi eodem tempore demandabatur, quo ille ad clauum Ecclesiae huius sedere coeperat. Recte autem a prima aetate institutus Stampelius, in plerisque omnibus, quae ad iuuentutis informationem pertinent, mecum sentiebat: in quibus autem rebus illius opinio a mea discrepabat, de his placide sententias nostras conferebamus. Neque enim ille in quenquam nostrum, quibus sacer hic labor erudiendae iuuentutis a magistratu commissus est, imperium sibi arrogabat; nec ego aspernabar, si quid boni consilii in medium attulisset: sed potius ipsum rogabam, vt si quid nosset, quod in rem scholasticam fore putaret, id e prudentiae suae scriniis depro-*

depromere non grauaretur. Ita Leges Scholasticae, tam quae magistrorum, quam quae discipulorum officia continent, iussu Magistratus a nobis emendatae sunt, & recognitus Lectionum ordo, qui deinceps iuuentutis informatoribus in hoc ludo litterario sequendus esset. Haec Stampelii humanitas magnum mihi alleuamentum attulit in hac laboriosa & aerumnabili scholasticae societatis gubernatione: a qua suscipienda fere me absterruissent perpetua dissidia & simultates, quae a multis annis inter Ecclesiae Antistites & Scholae huius Rectores extiterunt. Sed ille me nutantem confirmabat, & securum esse iubebat eorum omnium, quae forte olim accidissent. Neque me concepta de eius candore spes fefellit. Nam si quid forte, vt fieri solet, a petulante & domestica indulgentia corrupto adolescente designatum esset, quod reprehensionem mereretur, non statim disciplinam violatam clamitabat, nec factum impuri illius Diogenis probabat, qui cum puerum male moratum forte alicubi conspicatus esset, confestim illius paedagogo colaphum impegit, & cur non aliter puerum institueret, interrogauit: sed vt in omnibus aliis vitae humanae generibus, ita hic quoque aequitate quadam vtendum esse recte iudicabat. Si enim nullus reperitur Magistratus, qui omnes illos, quibus praesunt, legibus & edictis suis obsequentes possit efficere, etiamsi quotidie virgas, ferrum, cruces, rotas intentent, nec est, qui legum violatarum culpam in Magistratum impingat: Si nullus Ecclesiastes, quantumuis eloquens & grauis, qui ex omnium auditorum animis auri famem, dignitatum sitim, voluptatum illecebras, fastum, luxuriam,

riam, aliaque vitia radicitus euellere, & virtutes eis ingenerare posſit, nec eſt, qui auditorum peccata Eccleſiaſtis imputet: iniquus certe cenſor & rigidus iudex ſit, qui propter leuicula puerorum errata infelices illorum magiſtros vituperare & ipſorum exiſtimationi detrahere non erubescat. ——— pag. 117: *Luget Schola, quae toties te ſuos alumnos ad virtutem & diligentiam adhortantem audiuit,*

§. XVII.

Eodem anno euulgauit Kirchmannus in vſum Scholae *Florilegium Ethicum, ſiue Sententias inſigniores ex optimis quibusque auctoribus Latinis collectas, & in certos Locos diſtributas.* Docet hoc praefixa Dedicatio: *Nobilibus & praeclare indolis adolescentibus,* Henrico, Franciſco, Hieronymo Witzendorfiis, *Nob. & Amplisſimi Viri Dn.* Francisci, *Senatoris Lunaeb. F. F. F. laudatisſimorum Reip. Lunaeb. Conſulum Nep. Pronep. Abnepot. Florilegium hoc Ethicum D. D. D. Iohan. Kirchmannus. An.* 1622. Saepius deinceps hoc Florilegium, quod hodieque in Schola noſtra explicatur, eſt recuſum.

§. XVIII.

Nouum meritis ſuis in Athenaeum noſtrum hoc anno conciliauit Kirchmannus incrementum, *Ciceronis Orationibus IV Catilinariis* 1622. 8. euulgatis, eo fine, vt ſtili Latini ſtudioſis eae inſeruirent.

§. XIX.

An. 1624 *peſtilentia* in hac Ciuitate graſſata coetum etiam ſcholaſticum ita afflixit, vt penitus fere

re fuerit disſipatus. Deſaeuiit tamen anno ſequenti lues, quare Io. Kirchmannus publico Programmate Iuuentutem Scholaſticam, metu peſtis dilapſam, reuocauit. Hoc Programma, ne plane pereat, hic conſeruare operae erit pretium. Sic autem ſe habet:

RECTOR
Scholae Lubecenſis
Diſcipulis ſuis
S. P.

Quod nautas facere videmus, ſi quando grauior plurium dierum tempeſtas adverſa ingruit, ut nauem conquaſſatam & tantum non diſſolutam in primum quemque portum vel forte fortuna oblatum appellant, & in littus eiecti tabulas e naufragio ſuperſtites colligant, nauemque reparent, & tandem ventos nacti ſecundos, rurſus ſe mari committant, & inſtitutum curſum abſoluant, idipſum nobis quoque hoc tempore faciendum fuit. Nam cum ſuperiori aeſtate, peſtilens lues, ab offenſo peccatis noſtris Numine Vrbi huic immiſſa, bonam coetus Scholaſtici partem diſſipaſſet, quibusdam ſe vel alio conferentibus, quibusdam qui ſubſtiterunt, ab heris & parentibus intra domeſticos parietes ſe continere iuſſis, rem Scholaſticam aliqua ex parte proferre, & recitationes noſtras ad tempus intermittere coacti ſumus, quanquam nemo noſtrum fuit, qui non maluerit quotidianos illos & catenatos labores, qui nobis in hac officina Scholaſtica exantlandi ſunt, animo lubenti obire, quam in officio faciendo ceſſator videri. Et fecimus tamen, quantum potuimus,

ſi quantum voluimus per temporis iniquitatem non licuit. Poſtquam vero ſingulari Dei omnipotentis clementia & benignitate, feralis illa Diuo iam pennas quaerere videtur, & a nobis abire (atq; vtinam abeat ad Thracas & Parthos!) partium mearum eſſe duxi publico quodam programmate, tanquam ſublata e portu lampade, diſperſos hinc inde nauiculae huius Scholaſticae vectores recolligere, & ad curſum ſtudiorum feliciter continuandum excitare. Ac principio quidem non poſſumus ſatis dignas Deo opt. max. gratias agere, quod irae ſuae gladium, quem in nos vibrauit, non cote ſeueritatis, ſed oleo miſericordiae exacuit, & formidabile illud contagium, quod longe lateque per omnes vrbis vicos, & angulos ſerpebat, ac vnicuiq; noſtrum praeſentem mortem minitabatur, tam clementer a iugulo noſtro auertit. Nam etſi quidem hoc anno aliquot funerum millia in Libitinae cenſum venere; ſi tamen numerum inimus eorum, qui peſte extincti ſint, reperiemus, ex iis, qui vel ad gubernacula Reipub. ſedent, vel populo coeleſtia oracula de ſuggeſtu interpetrantur, vel bonas literas & elementa pietatis iuuentuti inſtillant, hac lue periiſſe neminem, ex ciuibus vero & negotiatoribus primariis oppido paucos. Quod qui non in ſummi beneficii loco reputat, illum oportet omni diuinae bonitatis ſenſu orbatum eſſe. Quare quemadmodum ſalutem & incolumitatem illam, qua hactenus fruimur, vni Deo, vitae necisq; noſtrae arbitro, in ſolidum acceptum feri-

mus: ſic eundem toto pectore rogamus, vt porro quoque noſtri curam agat, & diram hanc luem plane ab hac vrbe profliget: nec dubitamus, quin miſericors Deus clementisſime exauditurus ſit non modo preces noſtras, ſed & gemitus ac ſuſpiria eorum, qui liberos ac propinquos fidei noſtrae commiſerunt, & impoſterum committent. Hac igitur ſpe freti, ad recitationes publicas, a quibus opinione & voto diutius feriati ſumus, pridie Kal. Nouembr. reuertemur. Veſtrum erit, diſcipuli charisſimi, qui hic remanſiſtis, in officii viam redire, & iis qui fuga ſaluti ſuae, vt putant, conſultum iuere, ac in viciniа adhuc haerent, de hoc noſtro propoſito indicium facere. De parentibus & heris veſtris eam ſpem concepimus, quoniam peſtis deſaeviit, & rariora iam ſunt funera, quam eſſe in vrbe tam copioſa etiam a lue hac immuni hoc anni tempore ſolent, fore, vt poteſtatem redeundi ad intermiſſa ſtudia vltro vobis ſint facturi, nec commiſſuri, vt ludus hic literarius, in quo tot praeſtantes viri, qui publicis priuatisque muneribus obeundis ſeculum hoc ornant, prima pietatis, & bonarum artium fundamenta iecerunt vaſtitate deformetur & ſubſellia, quae paulo ante inundabant frequentia diſcipulorum, ſolitudine ſordeſcant. Vos modo capillatam diſcendi occaſionem arripite, & quam feciſtis ſuperiori aeſtate ſtudiorum iacturam, omnibus induſtriae neruis reſarcite. Metimini vos ſuo quisque modulo ac pede, & diligenter conſiderate, non quam longe a carceribus proceſſeritis,

ſed

ſed quam procul adhuc abſitis a meta, quam attigiſſe oportet eum, qui aliquando ad Academias aſpirat, & cum fructu in illis verſari cupit. Meta haec potisſimum conſiſtit in eo, vt praeter capita Religionis Chriſtianae, ſermonis Graeci mediocrem, Latini vero & artium dicendi diſſerendique eam vobis comparetis ſupellectilem, quae ſufficiat ad animi ſenſa non ſemibarbare, aut σολοικοφανῶς, ſed quantum quidem aetas veſtra capere poteſt eleganter, ornate, & prudenter, ſiue prorſa, ſiue verſa oratione efferenda. Leuia quidem haec nonnullis videntur, ſed maioris ſunt momenti, quam centeſimus quisque arbitretur. Quamdiu enim his literis rudes adeleſcentum animi in ſcholis triuialibus ad concipiendam ſapientiam imbuuntur, ſicut lana ſuffici ad purpuram combibendam ſolet, non facile ingruens barbaries regnum obtinebit. Imo qui his artibus non leuiter tinctus in Academias venerit, eum videas in altioribus diſciplinis, ad quamcunque harum animum appulerit, maiores vno anno progreſſus facere, quam aliquem harum imperitum vix toto biennio: Qui vero praepoſteris vſus conſiliis, haec ſtudia in puerili aetate neglexerit, & aliis minus neceſſariis bonas horas occuparit, adultior factus in Academiis non ſine pudore & gemitu ea reprehendere cogetur, ſi modo in luſtro eruditorum cenſeri, nec de re quapiam verba facturus ſcripturusue, etiam pueris ſe deridendum propinare, & ſplendorem doctrinae ſuae, ſi quam multo labore acquiſiuit, minutisſimarum rerum ignoratione in-

infuſcare velit. Quod ne vobis quoque contingat, ad hanc metam pleno gradu contendite nec niſi perfecta re ex animi ſententia, conquieſcite. Non credite vobis dormientibus haec confecturum eſſe Deum. Vigilandum eſt: audiendi, legendi, loquendi, ſcribendi quaedam perſeuerantia adhibenda eſt, quod qui facere recuſat, audiet peruulgatum illud: *Φεύγων μύλον ἄλφιτα φεύγει.* Nos quod attinet, operam dabimus ſedulo, vt perſonam ab ampliſſimo Senatu nobis impoſitam ita ſuſtineamus, ne exſpectationem veſtram fefelliſſe, aut veſtris commodis quicquam praeuertiſſe videamur. Valete. P.P. Lubecae X Kalend. Novemb. Anno 1625.

Publicae gratiarum actionis pro ſedata peſte a Subrectore factae mentio fit in Act. Min. T. V. P. I. f. 220. a.

§. XX.

An. 1625. d. 24 Febr. Kirchmannus nouum Subrectorem, M. MARTINVM, WILDE, Lubecenſem, ſequenti Oratione, adhuc inedita, introduxit:

Multa ſunt & varia boni & laudati Magiſtratus officia: ſed nullum eſt, quo praeclarius de Republica mereri & ciues ſuos arctius *ſibi deuincire* poſſit, quam ſi det operam, *vt iuuentus* ad pietatem in Deum, omneque genus virtutum a teneris annis informetur, & ſimul rectis principiis bonarum litterarum imbuatur. Etenim bonas leges condere, conuiuiorum & veſtium luxum frenare, mendicantium importunitatem coercere, pauperes liberaliter alere,

muni-

munitionibus vrbes circumdare, hoſtium ma-
chinationes praeuidere, illisque mature obuiam
ire, magnam quidem laudem habet, at multo
maiorem praeſtare, vt liberalis diſciplina & prae-
clara iuuentutis educandae ratio in Republica
ſemper exſtet. Illis enim tantum externa ſub-
ditorum bona augentur, & ab iniuria defen-
duntur: hac vero animae ſalus doctrinae coe-
leſtis puritas, & totius Reipublicae tranquillitas
quaeritur & propagatur. Cum vero, quotquot
clarisſimarum ciuitatum mores deſcripſerunt,
vno ore omnes adfirment, iuuentutis educa-
tionem nullibi rectius & commodius ſuſcipi &
tractari poſſe, quam in publicis ſcholis bene
conſtitutis, quae ob id virtutum officinae & ho-
neſtarum artium fontes merito appellantur,
magnam ſane laudem merentur illi Magiſtra-
tus, qui ſcholas vel ipſi aperiunt, vel a maiori-
bus ſuis apertas liberaliter fouent & ſuſtentant,
nec quicquam in ſe deſiderari patiuntur, quod
ad illarum conſeruationem pertinere videatur.
In horum numerum merito etiam cenſeri potest
Ampliſſ. huius Reipublicae Senatus, qui cum
praeclare intelligeret, quantum momenti in iu-
ventutis, quae inſtar veris & germinum ſpem &
meſſem futurae reipublicae continet, recta edu-
catione poſitum eſſet, omni ſtudio hactenus in
id incubuit, vt hic ludus litterarius, bonis auſpi-
ciis ab anteceſſoribus ſuis fundatus, magis ma-
gisque floreret, & ciuium liberi rectam inſtitu-
tionem adepti ad eam doctrinae cognitionem
peruenirent, vt aliquando bene de Eccleſiis
Rebu

Rebuspublicis promereri posſint. Huius ſuae erga hanc Scholam curae Ampliſſ. Senatus hodierno die illuſtre documentum edit. Cum enim, Reuerendo Viro THOMA BALTHASARO ad verbum Dei in templo Mariano docendum nuper vocato, ludus hic noſter denuo fideli Collega deſtituatur, Ampliſſ. Senatus nihil antiquius ſibi putauit, quam vt primo quoque tempore alius illi ſurrogaretur, qui partem aliquam operarum ſcholaſticarum in ſe reciperet & in pellendis ex animis iuuenum ignorantiae tenebris iuxta nobiscum ſtrenue laboraret. Prae reliquis autem dignus, cui partes hae commendarentur, Amplisſimis Scholarchis viſus eſt, quem hic praeſentem videtis, doctiſſ. MARTINVS VILDIVS, quem etſi quidem non ignoro iis litteris, quae in iuuentutis informatore requiruntur, non leuiter tinctum, ſed penitus imbutum eſſe: tamen cum more receptum ſit, ne prius alicui officium ſcholaſticum demandetur, quam eruditionis ſuae & dexteritatis in docendo ſpecimen aliquod ediderit, ne morem illum migraſſe videamur tuum iam erit, doctiſſ. MARTINE VILDI, huic conſuetudini obtemperare & primam Horatii Oden Lib. I ad C. Cilnium Maecenatem hac hora interpretari, & quidem ita, vt Ampliſſ. huius Reipublicae Legati, vna cum admodum Reuerendo Superintendente ac reliquis Paſtoribus ἐκ τῶν ὀνύχων de cetera tua eruditione & induſtria iudicare, & ſuper hac re ad Ampliſſ. huius Reipublicae Senatum referre posſint. Vos autem, Amplisſimi

Viri,

Viri, etiam atque etiam rogo vt exigui temporis vſuram nobis ne denegetis.

Interpretatio Odae.

Quae res huic Scholae, adeoq́ toti Reipublicae bene feliciterque vertat, cum ex veſtro Clariſſimi &c. Viri, iudicio Magnificus huius vrbis Senatus intellexerit, doctiſſimum Virum, MARTINVM VILDIVM, tale nuper ſpecimen dexteritatis ſuae in docendo edidiſſe, vt recte ipſi Subconrectoratus officium demandari poſſit, ego iam iuſſu & auctoritate Ampliſſ. Senatus ipſum hodie in poſſeſſionem huius muneris immittam. Muneris, inquam, non vilis, non ſordidi, non deſpicabilis; ſed honeſti, ſed ardui, & ex quo non minor in genus humanum redundat utilitas, quam ſi quis magni alicuius Principis Conſiliarius ſit, vel multarum Eccleſiarum Inſpector. Imo cuius neceſſitas & vſus tam late patet, vt ſi hoc ex hominum conſortio tollere quis cupiat, non minus horrenda futura ſit confuſio, quam ſi ipſum ſolem e mundo ſublatum velit. Quid enim in familia Pater, in Republica Ciuis, in Curia Senatus, in Imperio Princeps, &, quod maximum eſt, in Eccleſia Doctor recte facit, niſi boni Praeceptoris beneficio? Non ignoro, quoſdam eſſe, qui nos & noſtras operas exagitent, quaſi in vmbra verſantes, nihil in publicum conferamus, nec communi ſocietate proſimus. Sed qui ita iudicant, ſtultitiam ſuam produnt, nec ſapiunt inſtar *bimuli tremula patris dormientis in vlna.* Nos audiamus potius M. Tullium Ciceronem: *Nullum*

munus

munus Reipublicae afferre maius meliusue possumus, quam si doceamus atque erudiamus iuuentutem iis praesertim moribus atque temporibus, quibus ita prolapsa est, vt omnium opibus refrenanda atque coercenda sit. Audiamus Erasmum Roterodamum, qui cum quidam sapidus artium doctor sortem suam laboriosam & tragicam appellasset, his illum verbis consolatur: *Sortem tuam vt laboriosam esse non negauerim, ita tragicam aut deplorandam esse prorsus infitior. Ludi literarii magistrum esse proximum regno munus est. An tu putas sordidam esse functionem, primam illam aetatem tuorum ciuium optimis literis & Christo statim imbuere, totque probos & integros Viros patriae tuae reddere? stultorum humilius opinione est, re longe splendidissimum. Etenim si Ethnicis quoque semper praeclarum & magnificum fuit, de republica bene mereri, dicam audacter, nemo melius de ea meretur, quam rudis pueritiae formator, modo doctus & integer.* Et alibi ad alium pro eiusdem functionis dignitate commendanda: *Fac memineris, secundum Principes & Episcopos neminem magnificentius posse mereri de Republica, quam ludi literarii Magistrum, si rudibus adhuc & in quemuis habitum sequacibus animis mentem instillet Christo dignam easque literas, quae optime cuique placuerunt.* Quae quidem aliis dicta, nobis quoque dicta putemus & nobis gratulemur, officia nostra inter maxime necessaria haberi. De Brachmanis, Indorum Ludimagistris, narrat Diodorus Siculus, illos post Regem principem locum obtinuisse inter septem illas tribus, in quas omnis Indorum populus erat distributus. Ipse Alexander Ma-

 gnus,

gnus, cum aliquando palam diceret, se Diogenem esse velle, si Alexander non esset, quid aliud indigitare voluit, quam se, si regiam suam dignitatem cum alia vitae conditione permutare vellet, scholasticam, siue Philosophicam electurum fuisse. Etsi autem hodie aliter se res habet, & praemii parum, honoris fere nihil Ludimagistris exhibetur, non tamen ideo nos oportet deserere stationem, in qua nos DEUS collocauit. Nam & exiguum illud, quod nobis forte ex stipendiis superest, Deus liberis nostris liberaliter benedicet, & post hanc vitam merces nostra longe vberrima, beata, sempiterna erit in coelis. In huius igitur tam honesti & generi humano necessarii muneris possessionem vt te immittam, principio tibi trado leges scholasticas, tam Praeceptorum, quam Discipulorum, vna cum *Oeconomia* seu *Distributione Lectionum & Exercitiorum*, quae in Schola hac Senatus proponenda statuit. Iuxta hanc iuuentutem tibi commissam docebis nec latum vnguem ab ea discedes. Virgam quoque vna cum ferula tibi offero, quibus, tanquam sceptris, vsos fuisse, omnes scholarum magistros vniuersa antiquitas vno ore testatur. Neque enim audiendi sunt nouatores illi, qui moti auctoritate Quintiliani, virgas e scholis sublatas volunt, & nescio quibus nominibus appellitare solent eos, qui virgarum ministerio petulantiam puerorum coërcent. Quod sane qui faciunt, insignem iniuriam facere Spiritui sancto existimandi sunt, qui virgarum vsum

vſum parentibus ſerio in ſacris literis inculcat Salomon, non Regum modo, ſed omnium mortalium ſapientisſimus, in Prouerbiis cap. 13: Qui cohibet virgam, odit filium. Et cap. 22: ſtultitia colligata eſt in corde pueri, & virga diſciplinae fugabit eam. Et cap. 23: Ne ſubtrahas a puero caſtigationem, ſi percuſſeris eum virga, non morietur. Tu virga percutito eum, & animam eius a ſepulchro eripies. Ad quem locum, quae diuinus Lutherus in margine ſuorum Bibliorum notauit, multa veriora ſunt, quam Pythia, quae tripode ex Phoebi lauruque profatur. Eius autem verba, parentem quemlibet compellantis, haec ſunt: *ſi tu filium tuum virga caedas, non opus erit, vt deinceps a carnifice caſtigetur. Caſtigatione enim pueritia carere nulla ratione neque poteſt, neque debet. Si igitur pater hoc facere negligat, neceſſario id poſtea faciendum erit carnifici, quod quidem aliter fieri nequit Dei ipſius iudicio, quod nemo euitare aut effugere vnquam potuit.* Quae vero parentibus hic dicuntur, ea Praeceptoribus quoque dicta eſſe exiſtimabimus, cum hi in illorum locum ſuccedant, & quae parentes vel rectae inſtitutionis ignari, vel aliis negotiis occupati praeſtare non poſſunt, ad ea ſupplenda atque adeo parentum vices gerendas Praeceptores, quaſi ſacramento quodam conducti ſunt. Dicant igitur, quicquid velint nouatores iſti; Orbilios rigoroſos, ſeueros, tetricos, plagoſos magiſtros appellent eos, qui virgis in vindicanda diſcipulorum petulantia vtuntur; Nos ſcimus, hanc puniendae iuuentutis ratio-

nem ipſi Deo placere, ab omnibus gentibus vſurpatam & adhuc vſurpari ab iis, qui rectam inſtituendae iuuentutis rationem norunt. Scimus hac pudorem, optimum virtutis magiſtrum, incuti, hac auctoritatem docentis ali, hac amoris fiduciam exſuſcitari. Scimus, hanc eſſe ſceptrum paterni imperii, non ſeueritatis fulmen: non faſces praetorios, ſed materni pectoris ſimulachrum, quod intuens diſcipulus exoſculari, & ceu numen ſcholaſticum colere ac venerari debeat. Hac itaque virga ac ferula poteſtatem tibi facio animaduertendi in eos, quos videbis petulanter contra leges delinquere. Tu vero iam ſume parentis animum erga diſcipulos, & cum ſuccedas in locum eorum, a quibus liberi nobis commisſi ſunt, ſi quid minus tibi ex animi ſententia ſucceſſerit, vt multa huiusmodi nobis in puluere ſcholaſtico verſantibus quotidie accidere ſolent, non ſemper a ferula & virgea ſuppellectile, interdum etiam a patientia dolori tuo remedium quaere, omnique ſtudio in id incumbe, vt ſpartam, quam nactus es, ornare & perſonam impoſitam ita ſuſtinere posſis, ne videamus noſtram de te exſpectationem deſtituiſſe. Vos autem, diſcipuli charisſimi, hortor & moneo, vt quem Magnificus & Ampliſſ. huius Reipublicae Senatus dignum iudicavit, cuius fidei munus hoc ſcholaſticum demandaretur, eundem vos quoque non indignum iudicetis, cui omnem obſeruantiam, honorem, obedientiam exhibeatis, quem in oculis feratis, ad cuius nutum veſtras actiones componatis nihil-

nihilque omnino designetis, quod ipsi taediosissimas pulverulentae huius officinae molestias taediosiores reddat. Sic studia vestra gubernabit omnium bonorum auctor & dator, Deus optimus maximus, quem toto pectore oro venerorque, vt hanc noui Subconrectoris inaugurationem fortunet, Scholam clementer conseruet, & ipsam a cunctis, quae quacunque ratione vel coetum docentium ac discentium dissipare, vel disciplinam magis labefactare, vel studia doctrinae coelestis ac bonarum artium corrumpere, vel quoduis aliud damni genus afferre possunt, defendat, omnesque tam discentium, quam docentium cogitationes, studia, labores, curas omnes dirigat ad sui nominis gloriam, Ecclesiae & Reipublicae commodum atque emolumentum.

Hac Oratione Kirchmannus initiauit Wildium in Academia Wittebergensi sanctiori doctrina imbutum. Apparet hoc ex *Disputatione Theologica de Baptismi Sacramento, Photinianis erroribus opposita*, quam sub *Nicol. Hunnii* praesidio an. 1618 defendit; necnon ex *Collegii Anti-Smalciani pro Augustana Confessione Disputatione septima, quae est I. de Bonis Operibus*, quae an. 1620 contra dissentientes ab ipso vindicata. Sanis igitur dogmatibus assuefactus, Symbolicis libris sincera mente nomen dare non renuit. Vnde in saepius citato Formulae concordiae codice haec eius verba leguntur: *M. Martinus Wilde, Scholae patriae Subrector, animo & calamo subscribo A.* 1625. 3 *Mart.* In consessu totius Ministerii hoc esse fa-

ctum, docent Act. Minist. Lubec. T. V. P. I. p. 140. Vale muneri scholastico dixit d. 15 Octobr. 1629, Gibelii loco Pastor & Inspector Femariensis vocatus. Obiisse eum an. 1640, & per nouennium fere paralyticum fuisse, ex Agend. Eccles. Femariens. mihi significauit Hilmerus, qui possidet ipsius effigiem, cui haec adscripta verba: *Anno Christi* 1628. *Aetatis suae* 36. Perexi- mium, quo Bangertus Wildium ornauit, elogium vid. Athen. Lub. P. III. p. 470.

§. XXI.

Post Wildium an. 1625 in Collegium Scholasticum receptus est ANDREAS HERLICIVS, Stralesundensis, vocatus ex vrbe Kiloniensi ad Cantoris munia obeunda, quae vsque ad annum 1630, ipsi fatalem, administrauit. Formulae Concordiae nomen dedit mense Aprili dicti anni 1625, quo in ciuitatem Lubecensem adscriptus.

§. XXII.

Annum 1626 commemorabilem reddit munificentia Viri nobiss. generos. ac prudentiss. THOMAE de WICKEDE, Haereditarii in Castorff, Senatoris de Rep. Lubecensi meritissimi, d. 20 Mart. eiusd. anni pie defuncti. Is enim laudanda valde liberalitate & amore erga artes liberales, earumque cultores, vehementer praedicando fecit Testamentum, in quo Lubecenses marcas, vt vocant, quadraginta per singulos annos (adeoque per vnumquodque semestre viginti) legauit iuuenibus ex classe inferiori ad superiorem translatis, ita tamen, vt

post

post Examen a Rectore libri boni & vtiles coëmantur, & inter iuuenes distribuantur. Quare tanti Viri memoria non solum in Republica, sed etiam in Athenaeo nostro hodieque superest: imo toties renouatur, quoties libris distribuendis imprimitur Signum, in quo haec verba: LEGATVM DNI THOM. DE WICKEDE. SEN. 1626. Quis sit finis huius Legati, facile apparet, scilicet excitare & inflammare iuuenes ad industriam ac litterarum amorem. Μεγάλη χάρις αὐτῷ.

§. XXIII.

An. 1627 m. Iul. Ministerium non solum de variis Scholae defectibus est conquestum, verum petiit etiam a Senatu, vt intermissa (sine dubio ob grassentem ante biennium luem, & turbas bellicas) Examina, eademque secutae Visitationes, redintegrarentur. Litterae ad Senatum, manu B. Nic. Hunnii scriptae, occurunt in Act. Minist. T. III. f. 548. Superintendens porro & Pastores d. 10 Aug. cum tribus Collegis superioribus in templo Cathariniano sunt collocuti, Vid. l. c. fol. 549. Eodem quoque tempore litteris consignarunt prolixum Iudicium de re scholastica, & quomodo ea sit instauranda, quod l. c. fol. 551-560 est insertum, vocatumque: *Bericht von etlichen Puncten, so bey den Examinibus Scholae Lubecensis, und sonsten, ab Anno 1623 obseruiret, und in Besserung zu bringen.* Conf. Act. Min. T. IV. f. 804 sqq vbi idem hoc scriptum, prout manu Hunnii prima vice exaratum, legitur. Quae animadvertisse

ſe autem partim, partim introducenda eſſe & exequenda per publicos doctores putant in hoc ſcripto, ſunt ſequentia: (1) Claſsis primae alumnos memoriae quidem mandare praecepta Logica & Rhetorica, verum autem ſenſum ignorare, ſaltem propriis verbis commode reddere non poſſe. (2) Diſputatoria exercitia inſtitui nulla, etſi ea ſint valde neceſſaria, quod nonnullis rationibus oſtenditur. (3) Primanos ad methodicam thematis per Syntheſin & analyſin tractationem eſſe aſſuefaciendos. (4) Extemporanea, vt vocant, oratoria exercitia non eſſe omittenda, ſed nonnunquam inſtituenda. (5) Linguam Germanicam, aeque ac Latinam, eſſe excolendam. (6) Ebraeae linguae ſtudium, plane omiſſum, neceſſario eſſe reſtaurandum. (7) Propter Graecae linguae ſtudium maiorem Nouo Teſtamento, quam auctoribus Ethnicis, operam nauandam. (8) In claſsibus, prima ſaltem & ſecunda, iuuenes ſemper debere Latinis verbis loqui. (9) In prima claſſe Exercitia non ſuperiorum ſolum, ſed etiam inferiorum (qui cum ſuperiorum emendatis exercitiis ſua contulerunt) eſſe corrigenda. (10) Memoriam iuuenum non amplius integris Epiſtolis, aut aliis prolixis locis, ex Cicerone, Xenophonte & aliis auctoribus memoriae impreſsis, eſſe onerandam. (11) Exercitium Biblicum, pietatis cauſa, quotidie inſtitui oportere. (12) *Chytraei Catecheſin* (quae hoc tempore doceatur, etſi olim alia Compendia Theologica, nempe *Sigwarti Enchiridion*, in Oeconomia Lectionum Lubecenſium

censium secundae Classi assignatum, & *Iudicis Corpus Doctrinae*, introducta) retineri quidem posse, licet ad praesentem Ecclesiae, & controversiarum in ea, statum non sit accommodata, dummodo iuuenes non solum verba, sed etiam sensum eius discant, & intra anni spatium haec Catechesis absoluatur. (13) Lectiones neutiquam esse confundendas, sed in singulis classibus eas tantum pertractandas, quae vnicuique classi praescriptae. (14) Neminem, nisi idoneum & satis praeparatum, ad classem superiorem transferendum. (15) Praeceptores iusto tempore debere adesse. (16) Discipulos esse coërcendos, vt in puncto horae constitutae conveniant. (17) Musices studium, valde neglectum, esse restituendum, & quos oportet in templis canere, ad officium cogendos, discipulosque negligentes poena afficiendos. (18) Collapsam plane disciplinam scholasticam esse renouandam. (19) Visitationum Decreta esse obseruanda, & iuuenes a vestitu indecoro, vano, superbiam prodente arcendos. (20) Plures morum censores in Schola constituendos esse. (21) Propter petulantes singulis hebdomadibus diem criticum habendum. (22) Coricaeos rursus esse declarandos. (23) Prohibendum esse, ne adolescentes ad classem superiorem translati exagitentur. (24) Iuuenum vitam, quam extra Scholam agunt, obseruandam, in eosdemque ob compotationes & diuerberationes animaduertendum. (25) Puniendos quoque eos, a quibus nuper Comoedia

non ſine ſpurcitie & impietate acta. (26) Poena ſimiliter dignos iudicari eos paedagogos, qui erga beneficos Ciues ſint ingrati, iisdemque moleſtias creare non vereantur. (27) Calligraphum, qui in Schola ornate ſcribendi artem doceat, requiri. (28) Iuuenes in Examinibus ex libro, aut ore ſuggerentis reſpondere. (29) Exercitia, quae in Examinibus exhibentur, quod ad ſingula fere verba inter ſe conuenire, & vix ac ne vix quidem differre, vnde ſuſpicio quaedam oriatur. (30) Grammaticam Latinam in prima claſſe non amplius tractandam, & neminem ad eam admittendum, niſi eius fuerit gnarus. (31) Repetitionem Catecheticam debere eſſe frequentiorem, quo, in Examinibus praeſertim, Catecheſis ſine haeſitatione queat recitari. Haec ſunt potiora contenta prolixi Scripti, quod Senatui tradere in animo habuere, non autem tradiderunt. Docent hoc verba, quae In cit. Act. f. 562 offenduntur: *Concept eines Schreibens, ſo ad Inclytum Senatum wegen des Schulweſens hat ſollen abgehen, aber verblieben,* Cauſa fuit, quod eodem anno Caeſareus exercitus Holſatiam inuiſeret: vnde Magnifico Senatui permulta negotia valde neceſſaria oborta. Vid. Act. Min. T. IV. f. 800. n. 17.

§. XXIV.

Sub ipſum anni 1630 initium Athenaeum noſtrum, in quo olim didicerat, docendi cauſa ingreſſus eſt M. SEBASTIANVS MEIERVS, Lubecenſis, & Martini Wildii, Subrectoris, locum occupauit. Sed per anni modo quadrantem

ſtem tenuit, defunctoq; tandem venerabili ſene, Ioachimo Dreiero, Conrectoris munia eſt conſecutus. Plura in ſubſequenti Cap. XV de eo in medium proferam. Hic tantum addo memorabilia verba Formulae concordiae ipſius manu ſubſcripta : *Ego M. Sebaſtianus Meier, Lubec. me ſancta fide omnia, quae in Formula Concordiae continentur, amplecti, & cum bono DEo ad extremum vsque vitae meae halitum amplexurum promitto. Lubecae A.* 1630. 4 *Ianuar.*

§. XXV.

Eod. an. 1630. d. 13 Febr. D. *Nicolaus Hunnius* Superintendens. M. *Adamus Helms*, Senior, M *Ioh. Reiche*, Paſt. Aegid., M. *Michael Siricius*, Paſt. Marian., M. *Bernh. Blume*, Paſt. Cathedr., & M. *Gerh. Winter*, Paſt. Iacob. prolixum de re Scholaſtica Magnifici Senatus Commiſſariis tradiderunt ſcriptum, quod manu B. Hunnii (qui eius auctor eſt) exaratum reperitur in Act. Miniſt. T. V. P. I. f. 206—235. In eo Magnifico Senatui aguntur gratiae pro opera inſtaurandae Scholae laudatisſime nauata, diuerſisq; capitibus varia tam prudenter, quam ſalutariter proponuntur. Agitur autem cap. I. de Mediis & Modo docendi, in quo f. 211 ex *Oeconomia Lectionum* vſitatae iſto tempore Lectiones ſic exhibentur:

In Claſſe 7.	*In Claſſe* 6.
1. Donatus } Alphabet. Lectio, &c.	1. Donatus } Declinat. Coniugat.
2. Vocabularium.	2. Vocabularium.
3. Catechismus Luth.	3. Pictura litterarum.

4. Pſal-

4. Psalmi.
5. Euangelia Dominicalia
6. Hymni funebres.
7. Epist. Dominicales.

In Classe 5.

1. Donatus.
2. Vocabularium.
3. Disticha Catonis.
4. Sententiae Publ. Syri.
5. Musica.
6. Epistolae Ciceronis.
7. Psalmi.
8. Catechismus Latin.
9. Pictura literarum.
10. Analysis Euangelii.

In Classe 3,

1. Grammatica.
2. Colloquia Lud. Viuis.
3. Illustres Sententiae.
4. Terentius.
5. Musica.
6. Nomenclator.
7. Exercitium ad imitationem.
8. Epistolae Ciceronis.
9. Erasm. de Ciuilit. Morum.
10. Leges Scholasticae.
11. Fabulae Phaedri.

4. Catechismus.
5. Psalmi.
6. Dicta Scripturae.
7. Hymni funebres.
8. Euangelia.

In Classe 4.

1. Donatus, Syntaxis.
2. Vocabularium.
3. Terentianae Sententiae.
4. Epistolae Ciceronis.
5. Cato.
6. Musica.
7. Catechismus.
8. Psalmi.
9. Dicta Scripturae.
o. Euangelium.

In Classe 2.

1. Grammatica.
2. Ouidius.
3. Bucolica Virgilii.
4. Terentius.
5. Musica.
6. Nomenclator.
7. Versus disiectus.
8. Grammatica Graeca.
9. Isocrates, aut Sententiae Graecae.
10. Epistolae Ciceronis
11. Arithmetica.
12. Erasm. de Ciuilit. Mor.

12. Cate-

12. Catechismus Lutheri.
13. Enchirid. Sigwarti.
14. Euangelium Latinum.
15. Euangelium Graecum.

13. Fabulae Phaedri.
14. Catechism. Lutheri.
15. Versus antiquorum Poëtarum.
16. Exercitium.
17. Euangelium Latin.
18. Euangelium Graec.
19. Enchiridion Sigwarti.

In Classe I.

1. Epistolae Ciceronis.
2. Exercitium versionis e Latino, vel Exercitium Graecum.
3. Logica.
4. Musica.
5. Homerus, vel Hesiodus, &c.
6. Exercitium Styli.
7. Xenophontis, Plutarchi, Demosthenis aut Isocratis libelli, &c.
8. Exercitium Graecum.
9. Prosodia & Genera Carminum.
10. Declamatio.
11. Grammatica Latina.
12. Rhetorica.
13. Grammatica Graeca.
14. Sententiae Latinae in Graecam translatio.
15. Oratio Ciceronis.
16. Horatius, aut Virgilius.
17. Catechismus Chytraei.
18. Arithmetica.
19. Doctrina Sphaerica.

Cap. II de Distinctione & Ordine Classium.

III.

III. de Doctrina Linguarum, vbi male in primis habet Hunnium Hebraeae linguae neglectio. IV. de Exercitio artium Dicendi; in quo capite vehementer vrgetur exercitium disputandi; vernaculae etiam linguae exercitium, nonnunquam instituendum, suadetur. V. de Musica. VI. de Studio Pietatis & Principiorum doctrinae fidei, ex quo capite ea merentur excerpi, quae ad *Lectionem Theologicam* spectant, de qua HVNNIVS sic commentatur:

„Dieweil Lectio Theologica in die Schul ver„ordnet, die auch mir, dem Superintendenti, „oblieget, soll ich davon den Herrn Commissa„riis diese meine Gedancken, so meinen Colle„gis, den Herrn Pastoribus, auch beliebet, an„zeigen. Als ich in Novembri des 1624 Jahres „ins officium getreten, habe ich das folgende „Jahr mir fürgenommen, *Catechesin Chytraei*, so „in der Schul getrieben wird, zu interpretiren; „und dass ich die discipulos nicht mit dictirn „aufhielte, habe ich ihnen die explication al„lein mündlich fürtragen wollen, wie ich denn „also die mehrste *prolegomena* absolvirt. Weil „mich aber der Auditorum etliche, cummuni „discipulorum nomine, baten, nachdem sie nicht „alles so balden fassen und behalten könnten, „ich möchte es ihnen dictirn, habe ich mich ih„rem captui accommodirt, und etliche tracta„tus, *de optima ratione Studii Theologici*, *de Princi„piis Theologiae* und *de Deo*, dictirt (wiewol ich „postremum articulum nicht zu Ende ge„bracht). Und ob es ihnen schon so deutlich

„und

„und langſamb vorgegeben worden, als müg-
„lich ſeyn kan, habe ich doch aus ihren ge-
„ſchriebenen concepten deren ich etliche zur
„Handt gebracht, befunden es ſey alſo excipirt,
„daſs weder ſie ſelbſt, noch einiger Menſch,
„einigen ſenſum oder Verſtand daraus nehmen
„kônne; und, da in der claſſe bey 70 diſcipuli
„geſeſſen. jedoch kaum 10 oder 12 zu meiner
„lection ſich eingeſtellet, unter denen über drey
„nicht geweſen, denen (wegen groſſer ruditet)
„meine lectio hätte kônnen nützlich ſeyn, dar-
„umb ich eine ſo vergebliche Arbeit zu verrich-
„ten, Bedencken getragen, und die lectionem
„anſtehen laſſen. Nun will ich den Nahmen
„nicht haben, daſs ich dieſes falls mein officium
„negligire, gleichwol ſehe ich billig dahin, daſs
„die Arbeit alſo angeſtellet werde, damit ſie
„nicht gantz vergeblich ſey, ſondern zu einem
„nûtzlichen effect gerichtet werde; gebe dem-
„nach meinen groſsgûnſtigen Herrn dieſen fûr-
ſchlag zu bedencken:

„1. Es iſt ein ſehr nötiges Stûck, daſs die Scho-
„lares primae claſsis die principia Theologica
„recht begreiffen, ehe ſie ad Academias ziehen,
„theils, daſs die Theologiam gedencken fortzu-
„ſetzen, ihres principalis ſtudii, bey zimblichen
„Alter, nicht allerdings rudes, noch dem gleich
„ſeyn, der vom Pflug herkompt: theils, daſs,
„die Iura oder Medicinam ſtudiren wollen, ein
„fundament legen, daſs ihnen nützlich ſey,
„wann ſie in peregrinationibus, und ſonſten,
„durch mancherley ſeductionis pericula gehen,
oder

„oder zu Regimenten gelangen, dann es die „Erfahrung gibet, keine Leute ſeyn der Reli- „gion ſchädlicher, dann die im weltlichen Stand „von der Religion urtheilen ſollen und wollen, „aber derſelbigen rechte fundamenta nicht ver- „ſtehen. Und iſt einmahl gewiſs, wann ſie in „Academiis ihr praecipuum ſtudium für die „Hand nehmen, alsdenn die allermehrſte das „Compendium Theologicum, ſo ſie das nicht „albereit geleſen und gelernet; gäntzlich bey „Seite legen.

„2. Zu deſſen Fortſetzung aber wäre dienlich, „wann in Claſſibus ſeptima & ſexta allein der „Catechismus, in quinta & quarta ein ſolches „deutſches Compendium gelehret würde, das „faſt wie das Corpus Doctrinae Iudicis, der „nothwendigſten articulorum extremas lineas, „iedoch etwas weitleufftiger, als der Catechis- „mus, explicirte: in tertia & ſecunda aber ein „Deutſches oder Lateiniſches (wie man das am „beſten erachten wird), das etlicher maſſen ad „capita controuerſa Anleitung gebe; in prima „ein plenius Compendium, darinnen contro- „verſiarum fundamenta nach Nothdurfft deut- „licher und weitleufftiger, als in vorigen geſche- „hen, der Jugend proponirt würde: welche „compendia doch alle dermaſſen müſten ge- „ſtellet ſeyn, daſs ſie einander ſämptlich corre- „ſpondirten, und die Knaben, wann ſie von „einer Claſſe zur andern kommen, in dieſem „ſtudio nicht turbirt werden.

3. Der

„3. Der modus docendi ist also anzustellen, „dass man angezeigte compendia die Knaben in „den vier infimis classibus lasse aussvendig ler- „nen, in den tribus superioribus aber nur „quoad sensum inculcire, auch sie examinando „gewehne, allein den sensum anzuzeigen, und „verbis propriis, aliis aliisque, denselben zu „reddirn, damit sie einen Verstand der Sachen „selbsten erlangeten, und hätten ein vtile exer- „citium darneben, etwas promte & plane zu „efferirn, da sie es recht gefasset haben.

„4. In classe prima müste man dahin laborirn, „dass das Compendium Theologicum in einem „Jahr gantz zu Ende gebracht werde, welches „desto leichtlicher zu erlangen, wann Dn. Re- „ctor, der das Compendium Sonnabendts ho- „ra octaua treiben soll, sampt mir zugleich ei- „ne materiam tractirte, und wir operas con- „jungirten, das bisshero nicht geschehen, den „discipulis aber eine schädliche distraction ver- „ursachet, wann der Rector eine besondere, „und ich eine besondere materiam unter Han- „den haben.

„5. Und ist am besten, man enthalte sich alles di- „ctirens, das viel Zeit nimbt, und wenig Nutzen „hat, stelle aber auf mündliche information, dass „den Discipulis, nach Anleitung des Compendii, „die materia so lange explicirt, stetiges examinirt, „repetirt, und inculcirt werde, biss man siehet, „die Knaben verstehens recht, da man alsdann „zu folgender materia schreiten kan, jedoch, „dass die praeterita monathlich einmahl repe-

„tirt werden. Davon erlangen die Knaben auch „diesen Nutzen, daſs ſie gewohnen, ad interrogata expedite zu antworten, und receptas „loquendi formulas zu gebrauchen, darinnen „non-excercitati leichtlich verſtoſſen, zu dem „ſie kühne werden, in examinibus animo praeſente zu handeln, daran es manchem, zu ſeinem Schaden, zu mangeln pfleget.

„6. Zu dem Ende aber müſte mir die gantze „prima claſsis in mein Auditorium gewieſen „werden, oder (quod commodius videtur) ich „in prima claſſe docirn, da der coetus am füglichſten beyſamen bleiben könnte. Weil aber „die mehrſte primani praetendirn, ſie müſſen „tempore lectionis meae (hora nona, Montags „und Dienſtags) ihre kleine diſcipulos nach „Hauſe bringen, und wollen ihre hoſpites „nicht geſtatten, daſs ſie dieſelbe Stunde über „von den Kindern ab ſeyn ſollen, damit dann „meine inſtitutio gar zu nichte gemachet wird, „als bitte ich, zu bedencken, ob nicht meine informatio auf eine andere Stunde, auch wol auf „einen andern Tag, zu verlegen ſey, das mir „dann gleich gelten ſoll; und habe ich gedacht auf die horam vacuam Donnerſtags und Freytags, die meines Erachtens an die lectionem „Theologicam wol könnte angeleget werden.

„7. Und weil zu dieſem Werck, bey guten „tüchtigen ingeniis, Diſputationes viel thun, „wie bey allen literatis öffentlich bekannt, als „ſoll mich nicht verdrieſſen, die primanos in „dem fürgegebenen Compendio Theologico diſpu-

„disputando zu exercirn, das ohn allen Zweifel „seinen grossen Nutzen haben wird, wo das an- „ders für gut angesehen, und mir aufgetragen „wird, dann ich bishero dergleichen etwas ohne „Befehl und Beruff nicht habe fürnehmen wol- „len.„ Haec de Lectione Theologica, quae hic inserenda esse duxi.

Cap. VII. de Disciplina Scholastica. VIII. de ornato ductu Litterarum. IX. de Examinibus. X. de priuatis Paedagogis. XI. de Visitationis aut Reformationis executione. Est hoc scriptum Commentarius in illud, quod an. 1627. m. Iul. consignatum. Consilia, quae in vtroque dantur, sunt plane egregia. Vtinam res scholasticae haud essent, & semper fuissent, ita comparatae, vt non foret facilius, recta consilia dare, quam data exequi. Interim laudandi valde sunt, qui salutariter suadent, monent, reprehendunt.

§. XXVI.

Sequenti mense Martio huius anni 1630 in societatem Scholasticam, delato ipsi Cantoris munere, MARTINVS LINCKE, Iuterbocensis Saxo, fuit cooptatus. Concordiaeq; Formulae d. 7 Mart. subscripsit. Obiit haec munia per integros fere tres & triginta annos, anno 1662. d. 31 Decembr. hora 10 vespertina e veteri anno & mundo per beatam mortem egressus. Annotauit hoc Sebastianus Meierus in fronte Carminum, quibus Linckius post fata a quibusdam Collegis honoratus *Martinus Linckius*, Lubecensis, qui Wittebergae. 1659 *Methodicae Au-*

gustanae Confessionis Repetitionis Disputationem XVII ex Articulo de Coena Domini, praeside *Ioan. Deutschmanno* disquirendam proposuit, haud dubie est ipsius filius.

§. XXVII.

Post Linckium mense Iunio eiusd. an. 1630 introductus est IACOBVS KOCKERTVS, Lubecensis, Subrectoris (non Conrectoris, vt habet Sigism. Iac. Apinus in Nott. ad Io. Iac. Grynaei Epistol. p. 64) officium consecutus. Erat ille filius *Augustini Kockerti* (quod subdubitans refert etiam Apinus l. c. p. 65), ICti litteratissimi, cuius nonnullae Epistolae a Gabbema sunt conseruatae; pater autem *Ioannis Kockerti*, Medici praestantissimi, Athen. Lub. P. III. 252 sqq a nobis laudati. Philologiam & Poësin tam egregie callebat, vt ab Hinckelmanno in Progr. Funebr. Io. Kockerti rectissime *Philologus & Poëta excellentissimus, Gymnasii nostri Subrector celeberrimus* vocetur, Fidem huic elogio conciliant

1. *Index Terentianus*, in gratiam iuuenum litteris, in Schola praesertim Lubecensi, operam nauantium eleganter admodum concinnatus, in cuius laudem vide quae scripsi Athen. Lubec. P. I. p. 104.
2. *Scanderbegus, id est, Carmen* Εγκωμιαστικὸν *de Georgii Castrioti, quondam Epirotarum Principis fortissimi, & Christianorum aduersus Turcas defensoris acerrimi, Natalibus, Vita & Morte, antehac in Schola Lubecensi exercitii causa discipulis propositum, nunc vero auctum & maiori studio elaboratum*

ratum. Lubec. 1643. 4. In Praef. ad Magnificum Senatum laudat Io. Kirchmannum, praeceptorem & in studio poëtico antesignanum, singularem erga poësin (cuius summam simul ostendit vtilitatem necessitatemque) amorem declarat, rationemque reddit laborum poëticorum in Schola exantlatorum. Praefixum quoque, praeter honorificum Augusti Buchneri Carmen gratulatorium, ipsius Kockerti Programma, quo 3. Kal. Sept. 1643 ad Poëticum hunc Panegyricum, in Auditorio Cathariniano habitum, inuitauit.

3. *Carmen de Pace publica Deo O. M. auspice per Germaniam in Monasteriensi Conuentu instaurata, anno Christi 1650 compositum, & nunc accuratius recognitum.* Lubec. 1653 4. In praefixo Programmate, an. 1650. pridie Kalend. Augusti publice proposito, institutum suum his declarat verbis: *Ceterum vt etiam Schola nostra sibi de hoc tanto DEI beneficio gratulari, ac vota sua cum Ecclesiae votis coniungere, videatur, Carmen Eucharisticum de hac ipsa pace Publica, ac muneris huius a DEO nobis concessi magnitudine composui, illudque, DEO volente, cras mane hora IX in Auditorio Cathariniano recitare decreui.*

Taceo reliqua Kockerti Carmina, mole quidem, non virtute minora. Neque ea repeto, quae de Kockerti, an. 1654, aet. 58. repetina morte abrepti, vita ac meritis attuli Ath. Lub. P. I. p. 102 sqq. P. III. p. 450. Sola addo pia ista verba, quae Formulae Concordiae subscripsit: *Ego Iacobus Kockert, Lub. Subrector, me Formulam Concordiae*

cordiae hanc & amplecti, & ad extremum vsque vitae ſpiritum amplexurum cum bono Deo, confiteor an. 1630. *d.* 20. *Iun.*

§. XXVIII.

Hoc etiam an. 1630 factus eſt *Receſſus de emendanda Schola*, qui poſteaquam cum *Nicol. Hunnio*, Superintendente, & Paſtoribus fuit communicatus, Hunnius *Conſilium de inſtauranda Schola* ad Magnificum Conſulem Protoſcholarcham m. Nov. perſcripſit. Vtile, ſalutare & neceſſarium ipſi viſum eſt, inſpectionem eſſe quotidianam (5): horas publicas hiberno tempore paulo ſerius incipi: Lexica in ſcholam introduci: inſtitui crebro Diſputationes, & quidem Logicas, Rhetoricas, Ethicas, Politicas, Phyſicas: neminem in claſſem primam transferri, qui Grammaticam non calleat: in eadem claſſe praxin Rhetoricam & Logicam in Geneſi & Analyſi diligenter exerceri: lectioni Hebraicae non vnam, ſed duas horas attribui, de quo momento ipſa Hunii verba adſcribam, quoniam plura docent: *Die Lectio Hebraea iſt zwar als ordinaria beliebet worden,*

(5) Alii, religione ac conſcientia doctorum omnia abſolui exiſtimantes, aliter ſentiunt, putantque, nimiam inſpectionem Praeceptoribus in ſuſpicionem neglecti officii adductis moleſtisſimi laboris ſcholaſtici afferre taedium, rerum ſuarum ſatagentes affligere, maleuolisque ſcholarum hoſtibus, cui nunquam deſunt, & illegitimis magiſtris vmbraticis ac clanculariis anſam calumniandi ſcholes publicas ſuppeditare. Quis vero nolit bonam intentionem, quae eſt in conſilio Hunniano, laudare, licet optatum inde non ſemper ſequatur commodum?

den, wegen der Stunden aber nunmehr dahin geschlossen, daß sie auf secundam pomeridianam diei Saturni zu legen. Weil dann diese einige Stunde zu solchem studio nicht allein zu wenig besondern auch gantz unbequem, dann auf dieselbe Zeit der gantze coetus nicht zusammen kommt, welcher sie als ferias achtet und gebrauchet. Wie sie eben darumb ad lectionem Arithmetices, *welche der* Subrector *hora prima zu halten pfleget, nicht erscheinen, und er in derselben kaum zehn auditores, und offt weniger haben soll, daß von der lectione Hebraea anders nichts zu erwarten; — — — als ist insonderheit von nöthen, soll diese lectio eingeführet und erhalten werden, daß man ihr zwo Stunden assignire, und zwar zu solcher Zeit, da der coetus ordinaire zusammen kommt* &c. omnem classium confusionem esse summo studio evitandam: Lectionem Theologicam a Superintendente rursus habendam, de qua re ita scribit: *Ich habe mich, so viel die lectionem Theologicam betrifft, nach dem, was angeordnet, zu richten, will auch darauff bedacht seyn, wie ich mit göttlicher Verleihung dieselbe wieder vor die Hand nehme, ob iemand wäre, der sich derselben gebrauchen wollte. Weil aber solcher gestalt dem Compendio Theologico die gantze Woche durch eine einige Stunde verbleibet, daß nicht wol ein discipulus cognitionem totius Compendii mit sich wird können aus dieser Schul bringen. so wollte die Noth erfordern, daß es mit derselben lectione anders angestellet würde, aus Ursachen, die in vormahls übergebener Erinnerung angezeiget:* facta Scholae reformatione Praeceptoribus, quorum

rum probata dexteritas, diligenter esse prospiciendum ne reformatio sit irrita & exoptato successu careat. Integrum hoc Consilium ipsius Hunnii manu scriptum, extat Tom. IV Act. Minist. Lubec. fol. 158 -- 162. Anno etiam 1630 *Recessus* typis est exscriptus, ex quo nonnulla in Recess. an. 1662 sunt repetita.

§. XXIX.

Ad annum denique 1630 referendum videtur *initium Programmatum Funebrium Lubecensium*, quae deinceps semper, ad nostram vsque aetatem, ordinarie a Rectoribus, vel, his absentibus, aut, vacante Rectoris munere, a Conrectoribus, litteris sunt consignata. Lucem enim vidit *Programma in Exequiis, quas honestiss. & lectissimae Feminae, Elisabethae Haniae, clarissimi Viri Dn. Friderici Heini, I. V. D. relictae Viduae, Filiae suae charissimae, Parentes moestissimi Ampliss. & Cl. V. Dn. Albertus Heinius, I. V. D. & Professor in Academia Rostochiensi, nec non lectissima Femina Anna Luscouia, Lubecae 20 Decembr. 1630 parabant, P. P. a Iohanne Kirchmanno, Scholae Lubecensis Rectore*. Lubec. 4. pl. 1. Quo Programmate antiquius vix inuenietur. Mihi saltem, sedulo licet inquirenti, non occurrit. Quoniam vero hoc Programma Rostochiensis Professor elaborandum & publicandum curauit, a Rostochiensi Academia morem hunc, Academiis fere proprium, Lubeca videtur accepisse.

§. XXX.

An. 1634 d. 26 Sept. e Regiomontana ad patriam Scholam vocatus est IOANNES LINOVIVS,

VIVS, Lubecenſis, qui d. 13 Dec. Formulae Concordiae ſe adſtrinxit, anno autem 1663. d. 7 Sept. mortalitatem reliquit. Vid. Bangert. Catal. p. D 4. Edidit

Felicis Imaginem Mortis. Lubec. 1662. 4. Quod ſcriptum haud inelegans Magnifico viro, Gothardo ab Höveln, Conſuli, quem promotorem ſuum dicit, dedicauit.

§. XXXI.

An. 1635 *Defectus* quidam ſcholaſtici denuo ſunt obſeruati, & in Act. Miniſt. T. IV. f. 431 annotati. Quoniam ſcriptum hoc mera continet odioſa, malo iſtud l. c. quam hic legi.

§. XXXII.

Eodem anno introductus eſt DANIEL LIPPIVS, Wismarienſis, de quo infra Cap. XVIII. §. 10 ad an. 1682 plura commemorabo.

§. XXXIII.

Notatu in primis dignus eſt hic annus ob *Aerariam Viduarum & Orphanorum* inſtitutum. Equidem iam an. 1632 Collegae de eodem ex Legatis, quae ipſis data, erigendo cogitarunt, & inter ſe conſenſerunt; hoc tamen anno demum Aerarii inſtitutio ad finem eſt perducta, Collegis ea, quae ſibi legata, cedentibus, & proprio inſtinctu Aerario addicentibus, Legibus etiam ſubſcribentibus. Factum eſt igitur Aerarium primo ex Legatis, quae Collegis donata, deinde ex propriis ſumtibus, qui in hunc vsque diem a Collegis ad illud quotannis impenduntur. Cum vero iis, quorum munificentia & liberali-

tas hic merito est valde praedicanda, aliud gratissimae mentis monumentum erigere non possim, honoris saltem causa eosdem nominabo, & eo quidem ordine, quo successu temporis Legatorum numerus creuit. Munifici autem fuerunt legatores, aeterna digni memoria, suisque omnes honorum titulis insigniendi

An. 1568 PAVLVS WIBBEKING, Consul.
1577 IOANNES STROKRANTZ, Ecclesiastes Iacobaeus.
1584 LAVRENTIVS RVSSE, Ciuis.
1586 HANS GRANSIN, Ciuis.
1609 GOTHARDT von HÖVELEN, Consul primarius; qui donauit, praeter certam pecuniae summam, Hortum, ex quo vendito parata pecunia reditus Aerarii auxit.
1628 IOACHIMVS WIBBEKING, Senator primarius.
1637 IOANNES FüCHTING, Senator.
1641 CHRISTOPHORVS NEWKIRCHEN, Consiliarius Pomeranicus, Haereditarius in Möllentin & Vorwerck.
HANS SCHILDER, Ciuis.
1645 GYLLIES DANIELSSEN, Ciuis.
1654 HENRICVS SCHLüTER, Ciuis.
1664 HERMANNVS WARLHOFF, Ciuis.
1670 M. BVRCHARD. MVSCVLVS, Studios.

1674 MARGARETA MORITZEN, Ciuis & Herbarii Lubec. Vxor.

1681 TIES BARTELSEN.

Faxit benignissimus DEus, qui viduarum & orphanorum curam gerit, vt haec Evergetarum nomina in posterum valde augeantur! Laudanda sane est maiorum nostrorum cura, qui hac ratione Viduis & Orphanis prospexerunt. Laudandus est Kirchmannus, quo Rectore Leges ad Aerarium pertinentes hoc anno 1635. Calend. Mai. perfectae. Primi autem octo Collegae, qui illis sancta fide subscripserunt, sunt

M. *Iohannes Kirchmannus*, Rector.
M. *Sebastianus Meier*, Conrector.
Iacobus Kockertus, Subrector.
Martinus Lincke, Cantor.
David Trostius.
Hermannus Bilefeld.
Iohannes Linovius.
Daniel Lippius.

Hos Reliqui deinceps, ad nostra vsque tempora sunt secuti.

§. XXXIV.

An. 1636. d. 28 Mart. publici doctores de numero praeceptorum priuatorum sunt conquesti, & damnum inde ad Scholam publicam redundans Ministerio sequentibus litteris quae asservantur in Act. Minist. T. IV. fol. 596 sq, exposuerunt:

„Ehrwürdige, Grossachtbahre, Hoch und „Wollgelahrte, insonders grosgünstige Her„ren, und hochgeehrte wehrte Freunde. Denselben

„ſelben ſeind unſere bereitwillige Dienſte, und „was wir ſonſten liebes und gutes vermûgen, „mit Wûnſchung von GOtt dem Allmechtigen „beſtendiger Leibes Geſundheit und aller er„ſprieſslicher Wolfahrt iederzeit bevor, und „kônnen denſelben auſs hôchſtdringender „Noth nicht verhalten, welcher geſtalt nun„mehr der Numerus privatorum Praeceptorum „in dieſer Stadt ſo ſehr zugenommen, und an„noch tàglich wâchſet, daſs wir mit unſer aller „euſſerſten Mûhe und Sorge keinem Paedago„go: wenn er ſchon ehrliches Herkommens iſt, „und ſeines Verhaltens gute Gezeugnis fûhret, „bey den Bûrgern notturfftige Unterhaltung „verſchaffen kônnen. Wann denn nun durch „ſolche Einnehmung der Hoſpitiorum nicht al„lein unſere Schule, welche von vielen Jahren „in gutem Beruff geweſen, ûber alle maſſen „ſehr geſchwechet, unſer, die wir daran arbei„ten, ehrlicher Nahme, den wir auff unſere „Kinder und Nachkommen zu erben uns hôhe„ſtes Fleiſſes bis auff dieſe Stunde angelegen „ſein laſſen, bey der gemeinen Bûrgerſchafft „ſehr verſchmâlert und verunglimpffet, und „dabeneben unſere accidentia, welche uns, wie „geringe ſie auch ſein, in unſern Stipendiis mit„gerechnet werden, benommen werden: ſon„dern auch ſolche privat-Schulen e diametro der „Kirchen-Ordnung zu wiederlauffen (6), und „wir uns beſorgen mûſſen, das bei ſolchem Zu-ſtande

(6) Vid. ſupra Cap. II. §. 2. p. 18.

„ſtande wir die hohen Feſte, üblichen Gebrauch
„nach, mit der Muſica figurata in der Kirchen
„hinferner nicht celebriren können; Und über
„das mit unſern Augen anſehen, wie ein Theil
„unſer Schüler, wann ſie ihres Verbrechens hal-
„ber zur gebührlichen Straffe ſollen gezogen
„werden, ſich an die priuatos praeceptores hän-
„gen, und uns zu Trotz ihrer Unterrichtung
„gebrauchen, auch andere aus der Schulen zu
„verführen, und ſonſten auff viele andere Art
„und Weiſe der publicae Scholae Schaden und
„Nachtheil zuzufügen ſich freventlich belieben
„laſſen: Als haben wir Ordinarii Praeceptores
„publicae Scholae rathſam zu ſein vermeinet,
„dieſe unſere uns auff dem Halſe liegende groſ-
„ſe Noth und Unglimpff Einem Hochweiſen Ra-
„the dieſer Stadt klagende zu entdecken, und
„deſſelben Hülffe in Abſchaffung der Priuat-
„Schulen unterdienſtlich anzuruffen. Wann
„wir aber uns nicht unbillig auch dabey erin-
„nert, wie das Ewre Ehrwürde und Groſsachtb.
„Gunſten in dieſem Fall, wan ſie uns groſs-
„günſtig die Handt bieten, und mit recommen-
„dirung der Scholae publicae beiſpringen wol-
„len, ein groſſes nutzen, und unſer propoſitum
„mechtig befordern können; Als haben wir
„aus gröſſeſtem Vertrauen und Zuverſicht, die
„zu E. E. V. G. G. wir ſampt und ſonders geſe-
„tzet haben, nicht unterlaſſen wollen, dieſes
„unſer wolgemeintes conſilium ihnen zu offen-
„bahren, und höheſtes Fleiſſes zu bitten, das
„ſie der nahen cognation und geneigten affe-
ction

„ction nach. damit ein Ehrwürdiges Ministe-
„rium mit der Schulen allewege verbunden,
„und derselben wol zugethan gewesen, uns in
„unser gerechten Sache beyspringen und befor-
„derlich sein wollen, damit wir zu unsern vor-
„genommenen Ziel und Zweck gelangen, und
„unsere labores in guter Ruhe ohn einigen de-
„spect der Priuatorum verrichten mügen. Sol-
„ches wie es der löblichen Kirchen-Ordnunge
„und der höhesten Billigkeit gemess, und zu
„E. E. und G. G. wir uns aller massen versehen;
„als thun wir uns auch gewisse Hülffe und Bey-
„standt verheissen, und solches umb E. E. und
„G. G. sampt und sonders, deroselben geliebte
„Kinder, nach unsern eussersten Vermügen mit
„fleissiger institution und andern angenehmen
„Diensten hinwiederümb zu verschulden, seind
„wir iederzeit willig und geflissen, E. E. u. G. G.
„und uns semptlich des Allerhöhesten Schutz
„und Gnaden, zu langwiriger bestendiger Ge-
„sundheit und allen Wollergehen trewlich em-
„pfhelende. Datum Lubecae A. 1636. 28 Mart.

§. XXXV.

An. 1638 IVSTVS TRIBBECHO, siue, ut nonnunqnam expressit, TRIBBECHOVIVS, Mollensis Scholae patriae moderator, Lubecam, praevia Kirchmanni commendatione, ab Henrico Colero, Consule, vocatus est, vt publicis doctoribus accenseretur. Quam spartam ita ornauit, vt Casp. Sagittarius in Histor. Gothan. p. 190 eum *Collegam Gymnasii Lubecensis pium,*

doctum-

doctumque, *ac Poëtam nobilem* vocare nullus dubitauerit. Aliud Tribbechouii nostri elogium non minus honorificum iam attuli Athen. Lub. P. II. p. 363. Pietatem sane spirat subscriptio Formulae Concordiae, his verbis facta: *Ego Justus Tribbecho, Mollensis, Lub. Schol. Collega, haec puriorum Ecclesiarum Symbola sincero cordis affectu amplector, id quod mea subscriptione testor.* 12 *Dec.* 1639. Locum igitur meruisset inter *claros Iustos*, a Cl. M. Christiano Mündenio in erudita *Dissertatione Epistolica de iusta* Iustorum Memoriam post fata *conseruandi ratione*, occasione obitus *Iusti Henrici Langschmidii*, Pastoris Elbingerod. primarii (Gymnasii nostri quondam alumni) Götting. 1720. fol. edita, commendatos. Poëtam eum comprobabunt *Carmina* quaedam selecta, *Deliciis Poëtarum Lubecensium* inserenda. Obiit an. 1674. d. 8 Iul., relicto filio, *Adamo Tribbechouio*, famae immortalis Philologo ac Theologo, Athen. Lubec. P. II. p. 363 sqq iure collaudato.

§. XXXVI.

An. 1639 *Pestis* Kirchmanni tempore iterum circulos scholasticos turbauit, totumque discentium coetum dissipauit. Quae cum saeuire desiisset, Kirchmannus suo non deerat officio, sed sub ipsum anni 1640 initium publico Programmate Iuuentutem Scholasticam metu pestis dilapsam reuocabat. Hoc Programma cum hodie sit rarissimum, & facile

cile queat interire, conſeruari meretur. Ita autem habet:

RECTOR
Scholae Lubecenſis
Diſcipulis ſuis
S. P.

Quod ante annum & plus eo, duobus maximis exercitibus in vicinia noſtra haerentibus, cum miſeri agreſtes omnibus fortunis exuti, fame &, quae eam comitari plerumque ſolet, peſtilentia perirent, omnes futurum augurabamur, vt lues illa noſtram quoque Vrbem inuaderet, id ſuperiori aeſtate, proh dolor, euentus comprobauit. Nam quae initio in paucas tantum domos irrepſerat, paulatim, vt fieri amat, longe lateque ſerpendo ita inualuit, vt totam fere Vrbem & omnes eius angulos infeſtarit. Etſi vero, quod grata merito mente agnoſcimus, mitius nobiſcum Deus egit, quam peccata noſtra merebantur, & funera multo rariora fuerunt, quam pro fama alibi locorum a maleuolis ſparſa: factam tamen, vt quorundam Scholae Collegarum aedibus hac lue correptis coetus Scholaſticus paulatim disſiparetur, quibusdam contagii metu, vel in loca tutiora ſe recipientibus, vel intra domeſticos parietes ſe continentibus, quibusdam etiam hinc occaſionem arripientibus ſubducendi ſe iugo Scholaſticae diſciplinae, cuius ſe pertaeſos fuiſſe iam pridem non obſcura documenta dederant. Neque etiam aliter interpretari poſſumus illorum emanſionem, qui Scholam, tanquam locum inauſpicatum fugerunt, interim tamen in plateis hinc inde oberrare viſi, ſunt,

ſunt, non ſolum interdiu ſed & noctu, quo tempore ex infectis aedibus omnis generis ſordes efferri ſolent. Nos quidem diuino praeſidio muniti nullum diem a publicis lectionibus feriati ſumus: & quamquam plerique nos deſeruerunt, nos tamen non deſeruimus ſtationem, in qua poſt Deum, nos amplisſimus Magiſtratus collocauit. Perſtitimus in officio, hac ſpe ducti, fore vt noſtro & eorum, qui remanſerant, exemplo commoti etiam alii ad officium redirent, & diſcendi occaſionem amplexarentur. Sed aliter res cecidit, & videmus deſidiam ab aliis quoque iam amari, quibus antehac inuiſa erat. Cum vero ἐλομένη haec νόσος ſaevitiam ſuam, Dei benignitate, depoſuerit, & Hygieiae nos reuiſentis certisſima ſigna adſint, mearum eſſe partium duxi, publico hoc Programmate iuuentutem Scholaſticam officii ſui admonere. Etenim non ignoro quosdam, ſi per ipſos ſtaret, aegrae adduci poſſe, vt ad publicas lectiones reuertantur ſiue quod vana eruditionis perſuaſione imbuti, nihil amplius reſtare putent, quod in hac ſchola diſcere queant: vel ſi quid reſtet, id ſe priuato ſtudio facilius aſſecuturos, quam ſi praeceptoribus operam dent, ſiue quod dulcedine ineſcati malint, ad multam lucem in lecto iacere, ac in Muſeo calefacto cum ſuis congerronibus fabulari & nugas agere, quam in ludo literario ſeuera lege proficere. Verum hos velim cogitare, quid ſcita Scholaſticarum legum iubeant, quibus ſe adſtrinxerunt, cum in numerum alumnorum huius Scholae adſcribe-

 rentur,

rentur. Nam si eos in capitibus Christianae Religionis, in linguis & artibus, quibus iuventus Scholastica impertiri solet, progressus fecerunt, vt arbitrentur se metam studiorum, in hac schola praefixam, iam attigisse, cur non ad capessendum vberiorem ingenii cultum in Academiarum aliquam migrant & aliis dant locum, qui heriles filios ad Scholam deducant, & in templis iusto tempore solemnibus sacris intersint? Ceterum hi, si tenuitatem suam paulo accuratius excusserint, & quam curta sit illa liberalis doctrinae suppellex, quam se possidere existimant, secum considerauerint fateri cogentur, se vix in vestibulo versari illarum artium, in quarum adyta se penetrasse falso sibi persuadent. In quorum vero animo haec fatua inoleuit opinio, se ex istis inscitiae salebris, in quibus adhuc haerent, suoptae Marte emersuros esse, illi grauissimo errore ducuntur. Etenim quotusquisque est ea ingenii praestantia praeditus, vt sine doctore aut ductore absoluere hoc triuialis scientiae stadium queat. Et si quem forte natura iis dotibus ornauit, vt facile quid arripiat, fieri tamen non potest, vt ipsi in mentem veniant, quae doctus & industrius praeceptor in variis auctoribus multo labore, & longo vsu obseruata subiicere auditoribus suis solet. Praeterea verissimum est, & tanquam ex tripode Delphico prolatum, quod vulgo dici solet, viuam magistri vocem magis afficere, & altius in animum discentis descendere, tenaciusque haerere quae ipsa pronunciatio, vultus, habitus, gestus docentis affigit. Nihil

hil dico de ſtyli ſcribendiq; ratione, in qua qui ſine perito vtriusq; linguae magiſtro & induſtrio correctore, ſine quotidiana & nunquam intermiſſa exercitatione feliciter ſe progreſſurum ſperet, idem faciat, ac ſi absq; pennis volare, aut ebur atramento candefacere poſtulet. Cum igitur ſublato iam contagii metu, nullam quis idoneam diutius emanendi cauſam habeat, pro eo, quo modeſtos & probos diſcipulos ſemper amplexus ſum, amore, omnes & ſingulos hortor & moneo, vt primo quoq; die ad neglectum aliquamdiu frequentandae Scholae officium redeant, nec ſe otii dulcedine, nec quocunq; alio praetextu, ab eo auocari ſinant. Satis diu deſerta haec auditoria ſqualere, & ſcamna ipſa ſolitudinem ſuam lamentari viſa ſunt. Satis diu a plerisq; veſtrum, o diſcipuli, in ſtudiorum curſu ceſſatum eſt: a nonnullis etiam in contagii metu mantellum licentiae quaeſitum. Nolite committere, vt Schola haec, tot doctorum virorum, & de Eccleſiis & Rebuspubl. bene meritorum olim altrix, veſtra culpa ad vaſtitatem redacta dicatur. Nolite deſidiae locum dare, quae ſi ſemel in hac tenera aetate animos veſtros occupauerit, omnem ſtatim diſcendi ardorem in vobis extinguet, & vbi adoleueritis, ad quasuis honeſtas actiones cum laude obeundas, vos plane ineptos reddet. Fugite hanc improbam Sirenem, & ne vitae nauigium, quod iam aſcendere coepiſtis, in ſcopulos impingatis, ad illius dulcem cantum cera ſalutarium praeceptionum aures veſtras mature obſtruite. In

memoriam vobis reuocate, cur huc a parentibus & tutoribus vestris missi sitis, & quo fine illi vos litterarum studiis consecrarint. Cupiunt illi, nisi me animus fallit, nec vos, opinor, negabitis, vt in hoc ludo literario fundamenta linguarum & artium cum elementis pietatis fideliter iaciatis, iisque iactis tuto aliquam superiorum disciplinarum superstruatis. At hunc finem non otiando, non dormitando, non domi latitando assequemini. Laborandum est, dum aetas ad discendum, & ad perferendos labores apta est. Audiendi quotidie, & consulendi crebro sunt talium artium doctores, qui sint & ea facultate praediti, vt possint, & fide, vt velint vobis sapientiae arculas recludere. Hos qui suberbe aspernatur, aut cum supercilio praeterit, neque mentem ab ignorantia, neque linguam a barbarie unquam expurgabit. Nos quidem vt hactenus nihil praetermisimus, ita imposterum quoque, quamdiu vires nobis suppetent, nihil praetermittemus, quod ad studia vestra re, opera, consilio iuuanda pertinebit. Quare si ea vobis cordi sunt, si parentum & tutorum vestrorum spes ac vota explere, si aliquando ad bonam frugem peruenire cupitis, mementote, quae vestrae iam partes sint, & omni cura in id incumbite, vt quales esse decet eos, qui se studiis literarum addixerunt, quorumque opera ad ciuium filios, & domi, qua literis, qua moribus bonis informandos, & in Scholam ac templum iusto tempore deducendos conducta est

tales

tales vos cum nostra & herorum vestrorum approbatione praebeatis.

Quod reliquum est, cum tristis hic, & multis luctuosus annus iam exactus sit, DEO ter. opt. max. immortales gratias agimus, quod pro suo ineffabili in nos amore in ipso irae suae cursu habenas misericordiae effuderit, & formidabile hoc saeuientis contagii venenum, quo paucorum saepe mensium spatio totae vrbes ciuibus suis viduari solent, ita temperarit, vt poena ad paucos, terror ad omnes peruenerit, eundemque supplices oramus & obtestamur, vt hoc etiam, quem hodie in sacratissimo IESV Immanuelis nomine, auspicati sumus, anno multisq; aliis consequentibus inclytam hanc vrbem, laudatissimosq; eius rectores, cum venerandis Ecclesiae ministris, omnibusq; ciuibus & incolis, clementer tueri, & profligatis, si quae adhuc supersunt, luis pestiferae reliquiis, Scholae nostrae pristinum florem restituere, omnia noxia ab aris focisq; nostris arcere & tandem aliquando infelici Germaniae, tot aedibus exhaustae, tot incendiis vastatae, tot aliis malis tantum non exanimatae, & nisi is eam de coelo suo clementi oculo respexerit, propediem efferendae, fidam & multis gemitibus diu exoptatam pacem largiri velit. Valete. P. P. Lubecae Kalendis Ianuarii inchoantibus annum a nato Christo cIↃ IↃc XX.

§. XXXVII.

An. 1640. tempore quadragesimali D. Nicol. Hunnius, Superintendens, habuit Conciones

Catecheticas, in quibus cum quartum Decalog praeceptum interpretaretur, in nostra Schol varios, & satis enormes defectus, notauit. Pa tet hoc ex *Beantwortung und Erklerung derjenigen Puncten, welche mir D. Nicolao Hunnio, Superinten denti, d. 9 Mart. 1640 von eines Hochweisen Rath Deputirten vorgehalten worden.* Extat hoc pro lixum scriptum (in quo multa in vita discipu lorum, in institutione praeceptorum; imo in conditione totius rei scholasticae Lubecensis re prehenduntur) in Act. Minist. Lubec. T. IV. f 800 sqq. Plenius autem & accuratius litteris consignatum illud Amicus quidam, Hunnium cognatione attingens, mecum communicauit Rectorem causam rei scholasticae egisse; Ma gnificum autem Senatum contentioni ansam praeclusisse, ex eodem scripto apparet.

§. XXXVIII.

Esto autem, rei scholasticae conditionem Kirchmanno Rectore non fuisse (vt nunquam est, & nunquam erit) omnibus numeris absolu tam, hoc tamen ne liuor quidem ipse negabit quod Kirchmannus de Athenaeo nostro immor taliter sit promeritus. Probant hoc, praete iam adducta, alia, breuiter porro commemo randa ante, quam Rectoratum Kirchmanni mittamus. Sic auditoribus suis dictauit *Theo logiam Thetico-Polemicam*, quam ipse in Bibliothe ca Krafftiana perlustraui, & egregia multa ha bere animaduerti. In eorundem quoque gra tiam *Commentarios in praecipuos auctores classicos Graecos ac Latinos*, elaborauit, cumque illis p

prae

praelectiones communicauit, de quibus vid. Athen. Lubec. P. III. pag. 448 sqq. His vt porro inseruiret, *Consilium de Methodo Studiorum* dedit, quod citatur & laudatur in Act. Minist. T. V. P. I. f. 212. b. Taceo merita eius pereximia in *Bibliothecam* publicam Catharinianam, inter cuius primos & praecipuos auctores & statores non solum locum obtinet, verum per multos quoque annos eius curam summa cum laude gessit, ad claros idcirco etiam Bibliothecarios summa cum laude referendus. Sed haec res in *Historia Bibliothecae publicae Lubecensis* fusius meretur enarrari. Obiter addo, quod ex Rectoribus Lubecensibus solus Kirchmannus Bibliothecae publicae fuerit praefectus: post illum munia Bibliothecarii semper administrauerint Subrectores.

§. XXXIX.

Laudabilis quoque mos concinnandi *Catalogos Lectionum* Kirchmanni tempore iam fuit, licet Catalogi tum typis nondum sint exscripti. Duos eiusmodi Catalogos αὐτογράφους venerand. Mellius mihi donauit, quos hic iuuat inserere, quoniam nonnulla docent nondum obseruata:

„ *Series Lectionum*
„ *hoc semestri hiberno*
„ *in Schola Lubec. habitarum*
„ *A.* 1615.
„ *Exhibita* 1 *Maii in Examine Verno.*
„ Rector
„ in Catechesi.

„Proposuit Locum de Creatione, & primam

„mam partem Loci, qui agit de Lege Dei in „genere.

„ In Logicis

„Ea, quae in parte Logices communi restabant absoluit, videlicet Regulas Consequentiarum, doctrinam de Reductione Syllogismorum, de Syllogismis Hypotheticis & reliquis formis Argumentationum. In Parte vero propria, praeter doctrinam de Demonstratione, quam leuiter saltem attigit, magnam „partem Locorum Dialecticorum proposuit.

„ In Graecis.

„Absoluto libro I Xenophontis, Iliada Homeri interpretari coepit, in cuius libro primo „specimen dabit.

„ In Rhetoricis.

„Doctrinam de Figuris Dictionis & Sententiae, de triplici dicendi Charactere, de Memoria & Pronuntiatione explicauit & exemplis illustrauit. His subiungere coepit rationem variandi & amplificandi, seu de Copia verborum „& rerum: in qua adhuc haeret.

„ In Cicerone.

„Duas postremas Orationes Catilinarias interpretatus est.

„Praeterea singulis diebus Saturni examen „instituit eorum, quae per totam septimanam „discipulis suis proposuit.

Subrector

„In classe prima proposuit librum primum „Aeneidos & absoluit.

In

„In ſecunda duas Eclogas priores Bucolicor. „Virgilii explanauit.

„In ſecunda & tertia coniunctis XXXIV Epi„ſtolas priores, quae continentur lib. 1 Epiſt. „colligente Sturmio, expeditas dedit.

Cantor

„Cuius profesſio in ſecunda & tertia clasſibus „potisſimum Grammatica eſt, ſemeſtri hoc hye„mali propoſuit pueris Etymologiam Nominis „& Verbi, tum etiam Syntaxin Verborum, quam „exemplis vernaculis Latine a pueris ex tempo„re reddendis, & e bonis auctoribus Latinis in „vernaculum ſtatim conuertendis illuſtrauit. „Vſum praeterea reliquarum tam Etymologiae, „quam Syntaxeos Regularum diligenter mon„ſtrando in Corderii lib. 5. 2 Colloq. bene lon„gis ſuae fidei commiſſos exercuit, Styli exerci„tiis vernaculi ſermonis Latinae reddendis & „Latinis e Cic., aliisque probatis autoribus in „Germanicum vertendis diebus ☿ & Sat. alter„nis interim non neglectis.

Praeceptor quartae Clasſis.

„Hac praeterita hyeme diſcipulis ſuis horis „matutinis dierum ☽ & ♂ propoſuit & praele„git 7ma Grammaticam, inque ea abſoluit qua„tuor partes orationes declinabiles: ab octaua „vero in nonam eos in declinando exercuit, ad„iunctis ſex aut octo vocabulis, quae recitaue„runt.

„Dieb. ☿ hora 7 Catechismus & Pſalmus ali-

„quis Germanicus recitatur. 8va proponit „exempla aliquot regularum Syntaxeos germanica, quae Latine vertunt & exhibent. Idem „etiam fit diebus ♄: hora 8 corrigit, quae dieb. „☿ composuerunt, & vocabula repetuntur, quae „per septimanam didicerunt.

„♀. hora 7 proposuit regulas Syntaxeos, & „peruenit vsque ad regulas de Infinitiuo. Hora „vero octaua exercuit eos in coniugando, ad„iunctis Distichis moralibus Catonis.

„Post meridiem diebus ☽ & ♂ hora 1 praele„git Epistolas Ciceronis, quarum septem absol„vit, facto initio ab illa, quae incipit: O gra„tam famam. Hora 2., vbi nulla funera sunt, „quarta & quinta classes coniunguntur, & exer„citium declinandi & coniugandi instituitur, & „hora 3 Colloquia Corderi praeleguntur. Idem „etiam fit diebus ♃ & ♀.

„Dieb. ♄ hora 1 explicatur Euangelium. &c.

„Quintae Classis Praeceptor explicauit

„1. Donatum, siue Progymnasmata Grammat. „Latinae.

„2. Librum 4tum Catonis, a versu: Disce aliquid „&c. vsque ad versum: Quod potes, id ten„ta &c.

„3. Ciceronis Epistolas 10 ordine, facto initio ab „Epistola: Si quid haberem &c.

„4. Librum primum Colloq. Corderi, a Colloq. „46, cuius initium: Da mihi 2 asses, vsque ad „59 Colloquium: Euge &c.

5. Cate-

„5. Catechesin Lutheri recitarunt; Germani-
„cam quidem integre, Latinam ex parte.
„6. Vocabula 350 ordine didicerunt a titulo de
„Herbis, vsque ad titulum de Sudore.
„7. Verba sparsim ex lectionibus tabulae inscri-
„psit, eaque coniuganda proposuit.

Albertus Masdorff.

In sexta Classe.

„Diebus ☽ & ♂, horis matutinis, pueris senten-„tiolam Latine & Germanice ex Euangelio Do-„minicali desumptam recitauerunt. 2. Paradi-„gmata Declinationum non tantum edidicerunt, „sed etiam ad singulas paradigmatum termina-„tiones aliquot exempla a me proposita applica-„verunt, qua recitatione finita legendo se exer-„cuerunt.

„A meridie vocabula rerum, quorum 260 per „hoc semestre memoriae mandauerunt, reci-„tant & repetunt, quo exercitio peracto itidem, „vt mane in declinando, sic etiam in coniugando „ad singula paradigmata aliquot exemplis ap-„plicatis, & in legendo exercentur.

„Diebus ☿ Cathechismus Lutheri, quem fe-„re omnes exacte tenent, recitatur; deinde scri-„pta corriguntur.

„Diebus ♃ & ♀ eadem, quae diebus ☽ & ♂ „tractata sunt, exercentur.

„Diebus Sabbathi mane Catechismus recitatur: „deinde scripta corriguntur.

„A meridie Euangelium Latinum exponitur,

&

„& dictum aliquod ediſcendum proponitur, de-
„inde ad templum pueri deducuntur.

Ioannes Brauns.
A. 1615. d. 26 April.

„Collega ſeptimae Claſsis nullas habet pueris „praelegendas lectiones, ſed tantum eos exercet „in recitatione.

„1. Catechiſmi Lutheri.
„2. Lectione & recitatione Euangeliorum & Epi-„ſtolarum Dominicalium.
„3. Vocabulis ediſcendis & recitandis.
„4. In ediſcendis & recitandis paradigmatibus „declinationum & coniugationum.
„5. Superiores etiam in litteris pingendis.
„6. Partim in legendo; partim litteris colli-„gendis.

„Veluti haec omnia certo tempore pro puero-„rum captu perficienda a Dn. Rect. praeſcripta „ſunt.

Bened. Böckmann.

„*Catalogus Lectionum*
„*hac aeſtate*
„*in Schol. Lubec. habitarum.*
„*A.* 1615. 10 *Octobr.*

„Rector.

„In Catecheſi

„Explicauit virtutes trium priorum prae-„ceptorum Decalogi.

„In Logicis.

„Abſoluit doctrinam de Locis Topicis & So-phiſticis Elenchis.

„In

„In Graecis

„Peruenit ad orationem Mineruae ſedaturae „iram Achillis, quae extat Iliad. A.

„In Rhetoricis

„Praeter doctrinam de Copia Verborum, „quam παρέργως tractauit, duas partes Rheto-„rices, videlicet Inuentionem & Diſpoſitionem „exemplis illuſtrauit.

„In Cicerone.

„Orationem pro M. Marcello interpretatus eſt.

„Conrector.

„In Claſſe prima

„1. Poſtremam partem lib. 3. Officior. cum Para-„doxo primo interpretatus eſt.

„2. Epiſtolas Ariſtotelis Graecas abſoluit, cum „repetitione Gram. Graecae.

„In Claſſe ſecunda

„1. Praecepta Proſodiae, cum explicatione trium „Elegiarum, videlicet 11. 12. 13 libri V. Triſt.

„2. Grammaticam Graecam & priorem partem „Orationis ad Daemonicum.

„In Claſſe ſecunda & tertia

„Terentii Heautontim. Actus IIII ſcenas „3. 4. 5. 6. 7. 8 & Act. V. ſcen. I.

„Subrector.

„In prima Claſſe propoſuit lib. 3 Odar. Ho-„ratii.

„In ſecunda explicauit Eclogam 3. 4. 5.

„In ſecunda & tertia abſoluit ea, quae reſta-

„bant

„bant in libro primo Epiſtolarum, ac finem illi „impoſuit.

„Cantor.

„Tertiae & Secundae claſsis diſcipulis ſeme-„ſtri hoc aeſtiuo propoſuit Syntaxin partium „Indeclinabilium, praemiſſa tamen repetitione „Etymol. Nominis & Verbi, item Regularum „de Syntaxi Verborum, vſum iſtarum praece-„ptionum per analyſin & geneſin Grammaticam „Tertianis monſtrando in Colloquiis Corderi „7. Styli interim exercitiis vernaculi ſermonis, „ex iisdem Colloquiis Latine reddendis, & vi-„ciſſim Latinis e Cic. & aliis probatis autoribus in „Germanicum vertendis, alternis diebus non „neglectis.

„Quartae claſſis Praeceptor

„Hac aeſtate praeterita, horis a Dno Recto-„re ſibi deſtinatis.

„1. Diſcipulis ſuis partes Grammaticae indecli-„nabiles propoſuit, his abſolutis, de nouo re-„petendo & declinabiles adiunxit, atque ita „Grammaticam abſoluit.

„2. Epiſtolas Ciceronis praelegit quinque, facto „initio ab illa: Etſi mihi litterae tuae iucun-„disſimae ſunt, &c. & ſingula ex illis vocabu-„la difficiliora cum phraſibus praeſcripſit & „repetiuit.

„3. Singulis ſeptimanis dieb. ☿ exempla aliquot „ex regulis ſyntacticis germanica propoſuit, „quae ex tempore verterunt & exhibuerunt,

quae-

„quaeq; ſequenti die ♄ correxit, atque vſum
„regularum monſtrauit.
„4. Catechismum Lutheri cum explicatione
„quoq; repetiuit, & Pſalmos aliquot Germa-
„nicos ediſcendos adiunxit.
„5. Tempus, ſi quod poſt lectionum recitatio-
„nem ſuperfuit, reliquum ſingulis diebus
„exercitio declinationum & coniugationum
„impendit.
„6. Vocabula quoque 500, quorum ſingulis
„diebus 8, aut circiter memoriae mandarunt,
„praeſcripſit.
„7. Colloquia Corderi quartae & quintae claſ-
„ſium praeceptoribus communis lectio fu-
„erunt.

„Quintae claſsis Praeceptor

„1. Explicauit Donatum, ſiue Progymnasmata
„Grammaticae Chytraei vsq; ad Coniunctio-
„nem.
„2. Epiſtolas Ciceronis 7 ordine, facto initio ab
„Epiſtola: Pub. Cornelius &c. vsq; ad Epiſto-
„lam: Ad IX Calend. Iunias &c.
„3. Ex primo Coloq. Corderi libro colloq. 10;
„a 59 colloq: Euge &c. vsque ad 69: Repe-
„tamus &c.
„4. Catecheſin Lutheri Germanicam plene, La-
„tinam ſine explicatione recitarunt.
„5. Vocabula 317 ordine memoriae mandarunt,
„a titulo de Herbis, vsq; ad tit. de Senatu.
„6. Phraſes, verba & vocabula difficiliora ex le-
„ctio-

„ctionibus excerptas tabulae inſcripſit, eaq; „inflecti curauit.

„ Claſsis Sexta

„Diebus ☽ & ♂ pueri horis matutinis in de-„clinando & legendo exercentur.

„Horis pomeridianis vocabula, quorum „fere 400 per hoc ſemeſtre memoriae manda-„vere, recitant.

„Deinde in coniugando exercentur; quibus „exercitiis finitis reliquum tempus legendo con-„ſumunt.

„Idem fit die ♃ & ♀.

„Die autem ☿ Catechismum cum explicatio-„ne Lutheri recitant, & ſcripta exhibent.

„Die ♄ horis matutinis idem fit.

„A meridie pars quaedam Euangelii Latini „pro illorum captu explicatur.

„Claſsis ſeptima.

„1. Catechismum cum explicatione Lutheri ger-„manice recitant omnes, exceptis paucis, qui „tamen absque explicatione recitare ſciunt.

2. Omnes quidem ferme in Latina & Germanica „lectione exercentur, paruuli tamen, qui „incipiunt, litteras discunt colligere.

„3. Maiores paradigmata declinandi norunt.

„4. Iidemque hoc ſemianno trecenta addidi-„cere vocabula.

Praeter hos Catalogos ſine dubio plures Patronis olim in Examinibus ſunt exhibiti, qui, ſi in iis priuatarum etiam lectionum ratio fuiſſet habita, plura de Athenaei ſtatu poſſent docere. Intelli-

telligens lector, qui hos Catalogos, publicarum modo lectionum indices, cum hodiernis contulerit, tempora, me non monente, distinguet. Sic de antiquioribus, pro aequitate sua, rite iudicabit, iisdemque debitam laudem attribuet; recentioribus vero temporibus litterarum incrementa, si quae forte deprehenderit, non invidebit.

§. XL.

Accedebat tandem tempus, quo supremus rerum scholasticarum Rector Kirchmannum, cum multa, vt in omni reliqua vita, ita praesertim in scholastica peregrie fecisset, multa etiam patienter tulisset, ad scholam coelestem, omnis miseriae, calamitatis, molestiae, inuidiae, censurae expertem volebat translocare, in quam scholam noster per beatam mortem an. 1643. d. 20 Mart. est introductus. Etsi vero Kirchmannus ex Ephebeo nostro egrediebatur, non tamen statim eius gloria simul ex orbe exibat. Instaurabat illam, demonstrabat & contra maleuolos asserebat *Iacobus Stolterfothus* habita a. e. 4 Non. Mai. in Auditorio Cathariniano Oratione Funebri, qua ipsius memoriam celebrauit. Superest illa hodieque in orbe erudito: superest in ciuitate nostra: superest in Athenaeo nostro: superest in tot aliis Scholis, in quibus libelli Kirchmanniani adhibentur: superest in Bibliotheca, effigie etiam Kirchmanni ornata: superest in Templo Mariano, vbi in ipsius Epitaphio haec leguntur verba:

MONVMENTVM NOMINI CL.
VIRI IOANNIS KIRCHMANNI,
LVDI LITTERARII IN HAC VR-
BE XXX ANNOS RECTORIS OP-
TIME MERITI, ANNO CHRISTI
cIↄ Iↄ LXXV. DIE XVIII IAN. LV-
BECAE NATI, ET AN. cIↄ Iↄc XLIII.
DIE XX MARTII IBIDEM PIE
DEFVNCTI, ERECTVM.

Kirchmannus quondam faciem hanc, haec ora gerebat,
Dum carus doctis viueret atque suis.
Ingenium dotesque viri tibi scripta probabunt,
Lector, non vllo disparitura die.

CAPVT XV.

DE
Rectoratu
M. SEBASTIANI MEIERI.

A. 1643 — 1664.

§. I.

Dignus, qui Kirchmanno succederet, iudicabatur M. SEBASTIANVS MEIERVS, Lubecensis, cuius virtus ac eruditio satis iam erat cognita. Hanc enim probauerat Gustrouiensibus, apud quos Rectoris munia non sine laude singulari obierat: probaverat

verat etiam Lubecenſibus, apud quos ab an. 1630 per quadrantem anni Subrectoris, & per tredecim annos Conrectoris ſpartam egregie ornauerat. In primis Graecae linguae, cuius fuit peritisſimus, ſtudium promouere contenderat noua, & Magnifico Senatui Lubecenſi dedicata editione, iam diu in Athenaeo noſtro vſurpatae, *Othonis Gualtperii Grammaticae Graecae, recognitae, plurimis, maximeque neceſſariis obſeruationibus per totum opus diſperſis; tum Regulis & Exemplis de formationibus & deductionibus Verborum: nec non doctrina de Accentibus: & Dialectorum ad ipſa Paradigmata adiectione illuſtratae & auctae.* Lubec. 1641. 8 (1) Ob quam diligentiam, & alia ipſius merita, Patres Conſcripti non dubitarunt, praecipuum munus ſcholaſticum illi deferre, eundemque Rectorem conſtituere. Factum illud eſſe an. 1643. d. 24 Iul. ſolemni inauguratione, verbaque nomine Magnifici Senatus feciſſe D. Bened. Winclerum, Syndicum, in Act. Min. Lubec. T. V. P. II. f. 12. b. eſt annotatum. De vita Meieri omnium optime egit Henricus Bangertus in Programmate, quod ob praeſtantiam Athen. Lub. P. III. p. 459—479 integrum inſerui. Conf. quae dixi P. I. p. 58 ſq. Ad iuueniles ipſius conatus pertinet *Diſputatio Logica de Demonſtrationis Definitione, Conditionibus & tribus Legibus Neceſſitatis*, quam ſub praeſidio M. *Gerhardi Tidemanni*, Lubecenſis, an. 1613 Roſtochii publico candide philoſophantium examini propo-

(1) Recuſa eſt Brunſuigae, 1649. 8.

fuit; ad labores autem Gustrouienses *Oratio de Sanctis Angelis*, ex ipsius informatione scripta & pronunciata a Ioanne Gerdes, Gustrouiensi. 1621. 4. Sed ratio hic in primis habenda scriptorum Meieri Lubecensium, e quibus simul apparebit, quam praeclare *Studium Oratorium* ipsius auspiciis per Actus publicos, a tempore Meieri ad nostram vsque aetatem diuina gratia continuatos, fuerit excultum.

§. II.

Edita autem sunt a Meiero nostro per illud tempus, quo Rectoris Lubecensis munia administrauit

Programma de Natalium & Emortualium Dierum Honore. Lub. 1643. 4 Octob. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad subsequentem de Nicolao Hunnio Orationem.

Oratio Funebris, qua Vitam & praeclara in Ecclesiam merita magni & incomparabilis Viri Dn. NICOLAI HVNNII, Theologi, & Ecclesiarum Lubecensium quondam Superintendentis celeberrimi, publico in Auditorio 3 Non. Octobr. anno 1643 prosequi voluit. Lub. 4. (pl. 6). Inserta etiam est haec Oratio Wittenii Memor. Theologor. Dec. V. p. 580 -- 612. Praeter alia multa in Hunnio Meierus curam Scholarum laudauit. *Et ut Scholas*, inquit, *ex quibus, tanquam foecundissimo quodam viridario, decerpi possunt surculi, quos maturior aetas vel in Politiae, vel Ecclesiae hortos transponat, magnae sibi curae esse testaretur, in auditoria docentium se conferebat, operas eorum inspiciebat, & sicubi*

cubi vel languere eas, vel perperam geri animaduertebat, vt alia rem via aggrederentur, comiter monebat. Ipse etiam primis annis, hoc in Auditorio, lectionibus sacris destinato, vtilissimum de Studio Theologiae recte inchoando, feliciterque pertexendo Consilium *proponebat.* Leguntur haec verba apud Witteniump. 602. Aliud Hunii in rem Scholasticam meritum praedicatur ab auctore anonymo Praefat. libri, qui inscribitur: *Psalmen vnde Geistlyke Gesenge D. Mart. Luth. ock anderer Gottseligen Lehrer.* Lûb. 1630. 12, pag. A ij his verbis: *Vnde wat dat Evangelien Böckeschen anlangend, ys noch beth darher nenes in Neddersassische Sprake tho finden, darin alle Evangelia vnde Episteln, wo de sülve albyr gebrücklyck, richtig sind gedrücket gewesen: beth nu vor weinich Jahren in der Latinischen Scholen den Knaben in Latinischer vnde Hochdüdescher Sprake, in ein Boke, van unserm Herrn Superintendente Doct. Nic. Hunnio ein sölk Böcklin in richtige Ordening ys gebracht.* In eadem Praefatione pag. A iiij commemoratur *Catechismus Gesangs-wyse, welcken de Latinische Schôler gebruken.*

Compendium Grammaticae Graecae ex D. Othonis Gualtperii Grammatica maiori, nuper recognita, adornatum in vsum Scholae Lubecensis, pro Secunda & Tertia Classe. Lubec. 1646. 8. Discipulis suis, *Christophoro Gerdesio, Iohanni Beck, Georgio Groen, Theodoro Hacks, Petro Meier, Georgio Prues, Francisco Printzer, Iohanni Hasenhart,*

Bartholdo Grunewald, Balthasari Iawert, Lucae Stolterfohto, Iohanni Teggeman, Iohanni Belitz, Christophoro Siricio, Gerhardo Hinrichsen, Bernhardo Vetten, Henrico Zeidlero, Georgio Lengerken, Friderico Plonnies, Hermanno Schwedern hoc Compendium Meierus dedicauit.

Programma in funere M. Ioannis Reichii, Past. Aegidiani. Lubec. 1649. d. 2 Ian. 4. (pl. 1). Reperitur etiam in Goetzii Elogg. Germ. Theologor. p. 189 sqq.

Grammatica Chytraeo-Kirchmanniana, aucta Tractatu de Elegantia in Compositione obseruanda. Lubec. 1649. 4.

Programma de Otio bene collocando. Lub. 1649. 4. (pl. 1.) Inuitauit hoc Programmate ad *Carmen Heroicum de Salutifera Resurrectione IESV CHRISTI, Sospitatoris nostri, eiusdemque gloriosa Ascensione*, quod d. 30 April. IVSTVS TRIBBECHOVIVS, Scholae Collega, in Auditorio Cathariniano pronunciauit.

Programma in funere Iohannis Braunjohan, Reip. Lubec. Protonotarii. Lubec. 1649. prid. Id. Quintil. 4. (pl. 2).

Programma in funere Barbarae Schürerin, Io. Georg. Laurentii, Med. Doct. Coniugis. Lubec. 1650. VI Kal. April. 4. (pl. 3).

Programma de non fugienda Luce. Lub. 1650. 4. (pl. 1). Praemisit *Carmini Heroico de Veteris & Nouae Pentecostes augustissimo die festo, deque visibili Spiritus Sancti super Apostolos Effusione*, quod d. 30 Maii in Auditorio Cathariniano pronunciauit laudatus I. TRIBBECHOVIVS.

Program-

Programma in funere M. Adami Helmsii, Senior. & Past. Petrini. Lub. 1653. Cal. Iun. 4. Reperitur apud Goetzium l. c. pag. 222-234.

Programma in funere Iacobi Kockerti, Lycei Lubecensis Subrectoris. Lubec. 1654. III Cal. Mart. 4. (pl. 2½).

Programma in exequiis Margaretae Iungiae a Christophoro Gerdesio, I. V. D. & Consule primario, paratis. Lub. 1654. 27 Iul. 4. (pl. 3).

Programma de Bacchanaliorum Ethnica origine & turpitudine. Lubec. 1655. 4. (pl. 1). Praemisit *Carmini Heroico de Baccho Delirante, in quo detestandae seculi nostri ineptiae deploratae*, quod M. *Dionysius Stropius* (2) Lubecensis, SS. Theol. Studiosus, d. 27 Febr. in Auditorio Cathariniano recitauit.

Programma de Verbis Persii: Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc, sciat alter. Lubec. 1655. 4. (pl. 1½.) Praemisit *Carmini Heroico de Iona, eiusdemque fato, cui breui subiicitur, qua ratione Ionas Christi sepulti & tertia die resuscitati typus fuerit*, quod *eruditissimus* (retineo Meieri verba) *inque bonis literis & poëtarum scriptis probe exercitatus Dn. IUSTUS TRIBBECHOVIUS, Scholae Lubecensis Collega industrius* d. 17. Mai. in Auditorio Cathariniano recitauit. Elegans hoc Carmen eod. an. Lubec. 4. (pl. 4.) lucem aspexit.

(2) Hic Stropius, Pastor deinceps Geisthachtensis, luci etiam exposuit *Bacchum Turbantem, hoc est, Dissertationem, in qua moderni seculi mores describuntur, & sub visionis velamine, veluti Somnio sine Somno, repraesentantur.* Rostoch. 1653. 4.

Programma in funere Ioannis Henrici Meibomii, Med. D. & Physici Lubecensis. Lub. 1655. m. Mai 4.

Programma in exequiis Magdalenae Brokes a Gothofredo Criwitz, I. V. D. & Consiliar. Megapol., paratis. Lub. 1655. 27 Sept. 4. pl. 3.

Programma in funere Henrici Balemanni, Comit. Palatini & Reip. Lubec. Protonotarii. Lubec. 1656. d. 22 Dec. 4. (pl. 2½).

Programma in funere Georgii Reichii Med. Doct. Lubec. 1657. m. Ian. 4.

Programma in exequiis Iohannis Poppingii, Consiliar. Caesar. & Reip. Lubec. Senatoris. Lubec. 1657. d. 16. Octob. 4. (pl. 2½).

Nomenclator in vsum Scholae Lubecensis editus. Lubec. 1659. 8. Dedicauit discipulis suis.

Programma de Lingua rite assuefacienda ad Pronunciationem. Lubec. 1659. 4. pl. 1. Praemisit hoc Programma Meierus *Orationi Valedictoriae de Gratitudine, Virtutum omnium matre*, quam d. 25 August. memoriter pronunciauit *Iohannes Mauritius*, Tunderensis. Ipsa oratio eodem anno Lubec. 4. pl. 4½ prodiit hoc titulo: *Oratio de Gratitudine, Virtutum omnium matre, in Schola Lubecensi, quae est ad Divae Catharinae, habita VIII Calend. Septembr. Anni* 1659 *a Iohanne Mauritio, Tunderensi Holsato.* Res egregie est descripta, etsi forsan Gratitudinis vocabulum non omnibus arrideat.

Programma in funere M. Gerhardi Winteri, Sen. & Past. Iacob. Lub. 1661. VII. Cal. April. 4. Extat ap. Goetzium l. c. p. 274--283.

Pro-

Programma de Officiis erga Defunctos. Lub. 1661. 4. (pl. 1). Praemisit Orationi subsequenti.

Oratio Funebris Magnifico, praenobili, amplissimo & consultissimo viro, Dn. Christophoro Gerdesio, Consuli Reipubl. Lubecensis primario, scripta. Lubec. 1661. 4. pl. 12. Pronunciata est in Auditorio Cathariniano d. 27 Sept.

Ioannis Kirchmanni Rudimenta Logicae Peripateticae, nunc denuo recognita, & compluribus Obseruationibus, Notisq; aucta. Pro Schola Lubecensi. Lubec. 1661. 8. maj.

Programma de Ritu Vale dicendi. Lubec. 1662. 4. pl. 1. Praemissum est *Orationi Valedictoriae de Origine & Laudibus Vrbis Lubecae*, quam suo Marte conscriptam d. 26 Mai. recitauit *Caspar Sagittarius*, Luneburgensis, magnus ille deinceps Historicus & Polyhistor.

Programma de Honore Viris meritissimis olim exhibito. Lubec. 1662. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad *Carmen Heroicum de Vita, Rebusq; gestis Dn. Christophori Gerdesii*, I. V. D. & Reip. Lub. Consulis primarii, d. 26 Iun. in Auditorio Cathariniano a *Davide van der Brügge*, Lubecensi, SS. Theolog. & Humanitatis Studios. recitatum.

Programma de Verbis Quintiliani: Multi ad solidam eruditionem peruenire possent, nisi se peruenisse putarent. Lubec. 1662. 4. (pl. 1). Praemisit *Benedicti Georgii Schrôderi*, Slesvic. Holsati, *Orationi Valedictoriae, quam de Iuditha, Holofernem in Castris interficiente, conscripsit, & conscriptam publice & memoriter recitauit prid. Id. Septembr. in*

Auditorio Scholae Lubecens. supremo. Edita est Oratio eod. an. Lubec. 4. (pl. 4), atque condiscipulis, *Andreae Bilderbeck, Iacobo Nyssen, Bernhardo Plönnies, Ioachimo a Dobren, Bernhardo Wedenhoff, Hieronymo a Dobren, Alberto a Dasseln ac Hermanno a Dobren* dedicata. Sub finem fere orationem prosam in ligatam conuertit Schröderus, & gratum animum Praeceptoribus sic declarauit:

Viuat Meierus! Viuat Bangertus, & ille
Polzius! o viuant haec tria fulcra Scholae!
Viuant & niteant tam splendida Lumina nostri
Gymnasii! o viuant! o valeantque diu!

Programma de versu: Plures Thyrsigeros, paucos est cernere Bacchos. Lub. 1663. 4. (pl. 1½). Praemisit *Orationi Valedictoriae de Graecae Linguae Praestantia*, quam d. 17 Sept. *Adamus Laurentius Nicolai*, Lubecensis, memoriter pronunciauit.

Programma de Vi Orationis. Lubec. 1663. 4. (pl. 1½). Inuitauit hoc Programmate ad *Bernhardi Plönnies*, Lubecensis, *Orationem de dicto Micipsae ad Regem Iugurtham: Concordia paruae res crescunt, discordia maximae dilabuntur.*

Rudimenta Rhetoricae, a clarissimo Dn. M. Ioh. Kirchmanno p. m. adornata. In vsum Scholae Lubecensis. Iam vero accessere in gratiam eorum, qui in scribendis Orationibus exercentur, Formulae ex Cicerone & optimis oratoribus excerptae: & vsus Figurarum, monstrans, vbi, quibus in affectibus mouendis, & quibus in locis Topicis eae adhibendae & vsurpandae sint. Lubec. 1663. 8 Maj.

Haec sunt Meieri scripta, quae mihi licuit inuenire.

nire. Pergo ad enarrandas alias res, ipſius tempore geſtas.

§. III.

Collegas iam habebat Meierus IACOBVM KOCKERTVM, Subrectorem, MARTINVM LINCKIVM, Cantorem, HERMANNVM BILEFELDT, IOANNEM LINOVIVM (qui Meiero Rectore mortui ſunt), DANIELEM LIPPIVM ac IVSTVM TRIBBECHOVIVM; alios autem ſucceſſu temporis accepit. Hos inter primus fuit M. HENRICVS BANGERTVS, qui eodem die, quo Meierus Rector creatus, Conrector eſt introductus. Vid. Act. Min. Lub. T. V. P. II. f. 12. b. Erat ille dies 24 Iul., quo etiam Symbolis Lutheranis nomen dedit his verbis: *Ego M. Henricus Bangertus, Waldeccus, Scholae Lubec. Prorector, huic Formulae Concordiae, in qua invariata Aug. Confeſſio, &c. mente & calamo ſubſcribo Lubecae 24 Iul. an.* 1643. Rerum ab ipſo Conrectore praeclare geſtarum aliquae infra ad ann. 1644. 1660 & 1662 occurrent. Quas vero Rector conſtitutus egit, eas ſubſequenti Capiti XV reſeruamus.

§. IV.

Celebranda autem ſtatim venit *Oratio Funebris Magnifico & Nobiliſſ. Viro Dn. Henrico Colero, Conſuli quondam liberae ac Imperialis Reipublicae Lubecenſis primario III. Id. Ian.* 1644 *in Auditorio Cathariniano a Bangerto habita.* Quae Oratio & nitore & rerum notatu dignarum multitudine ſe commendat. Egregium ex ea locum, qui docet,

cet, Colerum hunc laudatissimo instituto *Disputationes Logicas* atque *Hebraeam Linguam* in Gymnasium nostrum introduci curasse, dedi Athen. Lubec. P. I. p. 141 sq.

§. V.

Merito hic quoque praedicanda est laudabilis valde cura *M. Adami Helmsii*, Senioris & Pastoris Petrini, qua saluti scholasticae iuit prospectum. Sic enim legitur in Act. Min. T. V. P. II. f. 14. a: *An. 1644 d. 7 Mart. in Conuentu Rdi Ministerii admonitio facta ad omnes Dnn. Confratres de salute Scholae publicae conseruanda, & Dnn. Praeceptoribus a calumniis vindicandis. Si vero quaedam de illis audirentur emendanda, referantur ad Collegium Dnn. Pastorum, qui Dn. Rectorem & Collegas de auditis deberent monere.* Profecto post fata etiam colendus est Helmsius ob rarum amorem, quo scholastici ordinis viros est prosecutus.

§. VI.

Examinis d. 8 & 9 April. habiti mentio occurrit l. c. f. 17, simulque refertur, D. *Ioan. Marquardum*, Senatorem, Magnifici Senatus Legatum, nitida istud Oratione sub finem ornasse.

§. VII.

Eod. an. Collegas Catharinianos offendit, M. *Herbordus Rudolphi*, Hannoveranus, praeceptor clancularius, ineptus, rudis, & Scholae publicae calumniator. Quare doctores publici iniuriam sibi ac Scholae factam Magnifico Senatui suppliciter

citer indicarunt; a Rev. autem Ministerio petierunt, vt a sacris concionibus habendis arceretur, donec mentem mutaret. Litteras ad Seniorem & Ministerium datas ex Act. Minist. T. V. P. II. Beylag. Q. subiiciam:

„Admodum Reverendi, Clarissimi & Praestantissimi Viri, Dn. Fautores & Amici pl. „colendi. Cum nullum non, quod a Magistratu „viris bonis delegatur, officium, multis labo„ribus, curis & aerumnis est implicitum: tum „haud scio, an vllum cum munere isto, quo, qui „in pube erudienda operam atque industriam „suam collocant, funguntur, aliqua ex parte sit „comparandum. Etsi enim alii suo in munere „non prorsus ab omni onere sunt vacui, hoc ta„men in puluere scholastico contabescentibus „praestant, quod dignum semper laboribus suis „reportant praemium, neque aliquam solicitu„dinem habent aut suscipiunt, quin ea largo red„hostimento, honore insuper, fauore & singu„lari beneuolentia compensetur. Contra vero „quantum molestiarum aequo deuorare animo „coguntur illi, qui ex agrestibus politos, ex in„domitis mansuetos, & ex stupidis, imo brutis „nonnunquam deterioribus, solertes, scientes„que, DEI beneficio, efficiunt! At quam huius „assiduitatis & molestiae dicam eos metere mes„sem aliam, quam plaustra scommatibus con„vitiisque referta, tabem artus depascentem, & „praeceps sollicitumque senium? Hi enim pleris„que cuiuscunque etiam conditionis sunt, homini„bus digni videntur, in quos illudant, in quos calamum

„calamum ſtringant, & quos immerentes per
„ora hominum traducant. Exemplo, ne lon-
„gius abeamus, nobis eſſe poteſt *M. Herbordus*
„*Rudolphi*, homo ſi quis alius in notandis, vocis-
„que libertate perſtringendis viris bonis: in ſe
„autem efferrendo, praedicandoq́ facetisſimus.
„Hic cum a nemine noſtrum vllo verbo, nedum
„opprobrio laeſus ſit, tamen vt proiecta ad ſu-
„gillandam aliorum famam eſt audacia, ſuo,
„quod non ita pridem piis manibus Dn. D. a
„Werlen dicare voluit, carmine lugubri, in no-
„ſtram tanta verborum libertate exiſtimationem
„incurrere auſus eſt, vt niſi contumeliam hanc,
„praeter aequum in nos coniectam, in iugulum
„ipſius retorqueamus, nunquam ſalui eſſe pos-
„ſimus. Quis enim aequo ferre poteſt animo,
„ſe publice 1. momum, 2. calumniatorem, 3. ru-
„dem atque indoctum proclamari? Quibus,
„ſi Dîs placet, honorum titulis & inſignibus
„nos ornare non dubitauit, dum vel expresſis
„verbis nos Momos appellitat, mox piplo dif-
„ferre, & linguaj futile virus ſpirare, mox lip-
„pos oculis male inunctis noſtra non videre af-
„firmat. Quae ſane ſi accurata rectae rationis
„trutina examinentur omnia, tanta tamque
„enormia ſunt opprobria, vt qui in illis vlciſcen-
„dis animum ſuum vincere intendat, famam
„non immerito proſtituiſſe videatur. At quisquis
„etiam ille eſt, quantum ſibi, absq́ doctorum ſuf-
„fragio, arrogat; hoc certe inficiari non poteſt, car-
„mine, quod calumnia obſtetricante enixus eſt,
„tam turpiter ſe dediſſe, vt conceptis verbis optan-
dum

„dum eſſet, infelicem iſtum partum, imo abor-
„tum, lucem nunquam aſpexiſſe. Quod licet
„Vobis ſatis ſuperque cognitum eſſe ſciamus,
„hoc tamen breui Catalogo, ne & nos ignora-
„re videamur, probare voluimus. Cum vero
„ante annos non ita multos Ampliſſimus huius
„Reipubl. Magiſtratus Scholae a ſe fundatae in-
„ſpectionem veſtrae fidei commiſerit, volue-
„ritque, vt non minus iuſtiſſimos iniuriarum
„nobis illatarum vindices, quam aequiſſimos
„laborum noſtrorum cenſores vos praebeatis,
„per communia Muſarum ſacra, per arctiſſimam
„illam, qua cum Rev. Miniſterio Schola haec
„publica conglutinatur, neceſſitudinem, Vos
„etiam atque etiam rogatos volumus, vt hanc
„iniuriam, quantum in vobis eſt, a ceruicibus
„noſtris propulſare, noſtram exiſtimationem
„vbi meretur, ire defenſum, noſtroque Ad-
„verſario aditum ad ſuggeſtum, donec ad me-
„liorem mentem redeat, intercludere non de-
„dignemini. Hoc veſtrum cum aequitatis,
„tum humanitatis praeſtitum nobis officium vt
„grato ſemper agnoſcemus animo, ita etiam
„omni officiorum genere demereri nunquam
„non annitemur. Dabantur Lubecae A. 1644.
11. Maii.

„ R. R. R. D. D. D. VV Vrarum
„ obſeruantiſſ. ſtudioſiſſimi
„ M. Sebaſtianus Meier, Lubecenſis,
„ Scholae Rector, caeteriq; eiusdem
„ Collegae.

Prae-

Praecipua & maxime enormia vitia a M. Herbordo Rudolphi in funebri Carmine commissa.

11. 1. *Quot possit*, pro, quot possint.

24. 2. Pro verbo *sugillatis*, quod primam productam habet (cum diminutiuum sit a sugo, cuius prima longa est), tanquam vitiose a typographo impressum sit, *suggillatis*, fuisse ponendum, docet in erratis ad calcem carminum adiectis, & ita suo semet indicio, uti sorex, prodit, suaque ipse caedit vineta.

24. 3. In Substantiuo, *Solum*, primam extendit contra omnium Poëtarum ac doctorum virorum auctoritatem.

25. 4. *Adiuvat* impersonaliter adhibet, pro, *iuvat*, quod sine exemplo veterum fieri opinamur.

28. 5. Versus hic: *In me spirastis quoties linguai futile virus*, septem pedum est.

34. 6. Post paulo in versu: *Tantis pro meritis tu hinc indictus abibis* synaloephen neglexit.

50. 7. *Pyeriis* pro *Pieriis*, cum in Graeco πιερίοις sit iota.

8. Idem versus iusto longior est, & septenis incedit pedibus.

58. 9. Versus: *Te edoctum vidit, rapaci Rhodanus vnda* duobus, aut tribus vix in puero tolerandis erroribus constat.

1. In

1. In *rapaci* enim primam esse corre-
ptam deriuatione, quotusquisque
10. puerorum ignorat? 2. In *Rhodanus*
item primam extendit contra 1) au-
toritatem Horatii, qui lib. 2 Od. 20
eandem corripit. 2) naturam vocis,
cum in Graeco Ῥόδανος omicron
11. sit. Praeterea primam versus eius-
dem syllabam elidit, quod maxime
deforme esse statuunt Poëtica Gies-
sensium pag. 611.
59. 12. In *Bicornis* διάστημα primae syllabae,
ignorauit, quam corripiendam esse,
elementa artis metricae docent, ipse
vero produxit.
69. 13. *Mercem* laborum ferre, pro *mercedem*.
70. 14. *Trophaea* pro *tropaea*. Est enim Grae-
cum τρόπαια vel τροπαῖα. Gerh. Io.
Vossius L. II de Art Gramm. cap. 11.
85. 15. *Vilis* cum prima porrecta semper le-
ga[tur], hic corripit.
90. 16. Versus hic: *Verba miser precibus quis
fata moueri*, pedis sexti inops est.
91. 17 & 18. In *fata* priorem corripuit: in *pro-
bo* priorem contra praecepta proso-
diae produxit.
107. 19. *mus* in *siccemus* porrectum est in
penultimo versu hoc: *Ergo siccemus
oculos, gratemur gaudia nostro*, qui etiam
est Heptameter. Praeterea in vltimi
108. 20. versus prima voce *Vouentes* primam

„ syllabam extendi, quis vnquam, nisi
„ prosodiae ignarus, putauerit?
„ Caetera de genere hoc adeo sunt multa,
„ loquacem Delassare queant Fabium.

Quid cum maledicentissimo hoc homine & ineptissimo poëta tam in Curia, quam in Conventu Ministerii sit actum, memoriae prodidit B. M. Adamus Helms, Senior & Past. Petrinus, in Act. Minist. T. V. P. II. p. 13 sqq his verbis:

„Den 20 Maii hat der Herr Syndicus D. Dauid „Gloxinius mich zur Commission auf Befehl ei„nes Hochweisen Raths auf die Cantzeley ge„fordert, da M. Herbordo Rudolphi, Hanno„verano, SS. Theolog. Studioso bey S. Hermann „Warlhoffs Wittwen sich aufhaltend, fürgehal„ten worden:

„1. Dass ein Hochweiser Rath sich billig der „Collaboratorum Scholae Catharinianae müste „annehmen, alss welche dermassen durch Got„tes Gnade bestellet wäre, dass die Bürger nicht „Ursache hätten, ihre Kinder priuatis Studio„sis zu untergeben, auch nicht wollte leiden, „dass einer mehr, dann des Hospitis Kinder an „sich zöge. Weil er nun dawider gethan, und „seiner hospitae Bruder Kinder zur institution „angenommen, sollte er solches als ein unbil„liges Werck abschaffen, und die Eltern er„mahnen, dieselbe publicae Scholae zu unter„geben.

„50. 2. Weil er auch neulich in obitum D. Iohan-
„ Werlen ein Carmen drucken lassen, dar-
„ die Herren Collegae Scholae sich be-
schwe-

„ſchweret befunden in Supplica ad Senatum, „auch viele vitia darinnen geſetzet, ſollte er ermahnet ſeyn, ſolch famoſum ſcriptum zu erkennen, und die Herren Collegas mündlich „oder ſchrifftlich dahin zu bringen, daſs ſie ihre „Klag fahren lieſſen, oder ſich ſonſten alſo gegen ſie erklären, daſs ſie mit ihm zufrieden „wären, oder ein E. Rath würde die Mittel für „die Hand nehmen, daſs er ſolches müſte ein„ſtellen und enderen.

„Darauff er geantwortet:

„(1) Die frembden Kinder hätte er auf Bitte „ſeiner Hoſpitae und ihrer Eltern ungerne „angenommen, begehrte ſie nich zu behalten.

„(2) Daſs er die Herrn Collegas ſollte in Carmine haben mit einem Worte beleidiget, geſtünde er nicht. Er hätte der Momorum alleine gedacht, wann ſie ſich des Worts wollten annehmen, ſtellet er dahin, er hätte ſie „nicht genennet: bath copiam der Supplication, „dann wollte er ſich verantworten.

„Der Herr Syndicus ſagte, copiam der Supplication ihm zu ertheilen, wäre nicht befohlen. Es wäre befindtlich aus ſeinen Worten, „daſs er die Herrn Collegas hätte gemeinet, denn er hätte die Momos genennet, „welche den priuatis praeceptoribus zu wieder wären. Nun nehmen ſich publicae „Scholae an, und widerſetzten ſich priuat-praeceptoribus dreyerley Perſonen. 1. Ein Hochweiſer Rath. 2. Das Ehrw. Miniſterium, und „3. die Herren Collegae Scholae vom Hochwei-

„ſen Rath zu ſolchen Dienſten beſtellet. Die „beyden erſten würde er ja nicht für Momos „halten. Ergo ſo müſte er den dritten Hauffen „meinen. Wolte er ſeinen Unfug nicht erken- „nen, ſo würde man dem Fiſcali das Carmen „hingeben, und vor dem Nieder-Gerichte dar- „auff erkennen laſſen. Darauff antwortet er: „Er hätte die Herrn Collegas nimmer gemeinet, „ſondern diejenigen, davon ihm S. D. von Wer- „len geſagt. Er hätte viele aduerſarios, hätte „aber die Nahmen derſelben nicht können erfah- „ren. GOtt ſollte ihn dafür bewahren, daſs er „einen Hochw. Rath, oder das Ehrw. Miniſte- „rium, oder die Collegas mit dem Nahmen Mo- „morum ſollte nennen. Wären etliche vitia „darinnen, ſo könnte er derſelbigen etliche ge- „ringe auctoritate Barthii & Rutgerſii defendi- „ren. Ein ander hätte auch wol vitia in ſeinem „Carmine gelaſſen.

„Endlich ward ihm geſagt, es wäre beſſer, er „hätte das Carmen zurück gelaſſen: er ſollte ſich „gegen die Herrn Collegas mit einem Epiſtolio „alſo erklären, daſs ſie mit ihm mögten zu frie- „den ſeyn, und den conſtitutionibus Ampliſſi- „mi Senatus nicht zu wider handeln, und damit „Weitläufftigkeit vermeiden."

„Den 18 Iul. ward Conuentus Miniſterii in lo- „co ſolito gehalten, da von mir, als Seniore, „proponiret worden der Dnor. Scholae Colle- „garum Schreiben an das gantze Miniſterium, „ſo verleſen worden, in cauſa contra M. Her- „bordum.

Decre-

„Decretum. M. Winterus & M. Hermannus „Weber ſollen ihm daſſelbe fürhalten und er„mahnen, die Herrn Collegas, wie in Commis„ſione Senatus geſchehen, zu placitiren.

Quo facto a Wintero & Webero, miſer homo iuramento ſe purgare ſtuduit. Sic enim ſcripſit Helmſius l. c. p. 22.

„Den 6 Auguſt. gaben M. Gerhardus Winte„rus und M. Iohannes Weberus im Chor zum „Thum dem gantzen Ehrw. Miniſterio die Ant„wort: M. Herbordus hätte ſich erkläret bey „dem höchſten Theil ſeiner Seeligkeit, er hätte „mit den Herren Collegis Scholae im Unguten „nichts zu thun, hätte ſie in ſeinem Carmine „nicht gemeinet, ſo wahr ihm GOtt zur ewi„gen Seeligkeit ſollte verhelffen (3). Solchen „Beſcheid hab ich dem Herrn Rectori in meinem „Hauſe den 8 Aug. vermeldet, der ſich erkläret, „er wollte erwarten, was die deputirte Herrn „Commiſſarii des Raths ferner dabey thun „würden.

§. VIII.

Anni huius *Autumnale Examen* d. 21 & 22 Octob. habitum commemoratur in cit. Act. T. V. P. II. p. 24, narraturque de Dn. *Gothardo ab Höveln*, Sen. & Legato, quod ad Rectoris gratiarum

(3) Non ſine horrore hoc iuramentum cum ipſo Carmine, in publicos doctores aperte ſatis iniurio, contuli.
—— Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

rum actionem peregregie respondérit, totique Examini finem imposuerit.

§. IX.

Eodem anno *Studium Hebraicum* in nostro Athenaeo est instauratum. Lucem enim vidit *Compendium Lexici Hebraei a Wilhelmo Schickardo olim editum, nunc vero* in vsum Scholae Lubecensis *seorsim excusum.* Lubec. 1644. 8. Nomen editoris non est expressum. Forsan ipse Meierus in gratiam Athenaei nostri hoc Compendium euulgauit.

§. X.

Anni 1645 *Vernum Examen*, d. 27 & 28 Mart. institutum laudatur in Act. Minist. l. c. p. 28 ob tres in eodem d. 28 Mart. post horam quartam habitas Orationes (ad quas audiendas Rector doctos quosdam viros per schedulam inuitauit), nec non ob elegantem sermonem, quo Dn. *Henricus Saffius*, Senator, riuulos scholasticos clausit. Idem honor obtigit huius anni *Examini Autumnali*, de quo l. c. p. 56 memoriae prodita sunt sequentia: *Dnn. Legati erant Dn. Gothardus ab Hövelen, iun. & Dn. Hinricus Saffius. Recitationi trium* Orationum de Summo Bono *aderant, praeter Dnn. Legatos & Verbi ministros, duo Doctores Iuris, vnus Doctor Medicinae, vnus Secretarius & duo Advocati. Dn. Hôvelius claudebat actum pulchra Oratione Latina.*

§. XI.

§. XI.

An. 1646 menſ. Ian. *Chorus Symphoniacus*, tempore Crugerii ſublatus (vid. ſupra Cap. XI. §. IX.) Magnifici Senatus auctoritate eſt inſtauratus, & ita quidem, vt ad haec vsque tempora potuerit Muſicam ſanctiorem, qua templa perſonant, conſeruare, multisque litterarum cultoribus, quibus res anguſta domi, eſſe adiumento. Nouum hoc Chori initium in Act. Min. T. V. P. II. p. 61 eſt annotatum. Idem confirmant *Leges Chori Symphoniaci Gymnaſii Lubecenſis Anno* 1646. *d.* 3 *Ianuar.*, manu ſcriptae & Libro Chori praefixae. De *Simone Georgio Steinmetzio*, Chori Praefecto, ob praeſtantisſimas virtutes ſingularem honorem conſequuto, vid. Cap. XVI. §. II.

§. XII.

Tertio Februarii die huius an. 1646 Meierus IOACHIMVM SCHEVIVM, Mollenſem, Subſtituti nomine introduxit, vt gereret vices *Hermanni Bilefeldii*, rude donati. Moderanda ipſi ante biennium erat tradita Schola patria, poſteaquam an. 1644. d. 16 Mai. in Colloquio laudabiliter res ſuas egerat. Sic enim ſcripſit Helmſius Act. Min. T. V. P. II. p. 18: *Den* 16 *Maii hab ich und M. Iohannes Reiche das Colloquium mit gedachtem Schevio in meinem Hauſe gehalten, ihn quoad religionem orthodoxum befunden, weil er von dreyen Locis Theologicis de S. Scriptura, de DEo & de Perſona Chriſti gute reſponſa gegeben. Ich habe ihm auch etliche Vers ex Chriſtiano Poëta fürgelegt, welche*

er etymologice, syntactice und prosodiace wol erkläret. Eodem die Formulae Concordiae subscripsit hac ratione: *Ego Ioachimus Schevius, Mollensis Saxo, Scholae Mollensis designatus Collega, haec puriorum Ecclesiarum Symbola sincero corde amplector, idem mea manu testor.* 16 *Maii. an.* 44. Ex patria an. 1646 auspiciis Magnifici viri, Christophori Gerdesii, Consulis primarii, per litteras Meieri Lubecam vocatus est, vbi, post Bileseldii mortem, ex Substituto an. 1648 factus est Collega & septimae Classis Praeceptor. Vid. Act. Min. l. c. p. 61. In hac vero classe, & deiinceps aliis, tanta cum laude docuit, vt an. 1679. d. 28 Febr. e scholastico puluere per beatam mortem, aet. an. 60, egressus, praeconem nactus sit ipsum summum Morhofium, ita canentem:

Musarum e media te nunc, vir docte, palaestra
Deque Scholae raptum puluere fata vocant.
Puluis & vmbra sumus. Tibi quondam in puluere tota
Inque vmbra, SCHEVI, vita, diesque perit.
Et nunc ipse tuo commistus puluere puluis
Mergeris, ac vmbris adderis vmbra tuis.
Et nunc illa tui sub terras ibit imago:
Plenior ast ipso e puluere vita redit.
Lux tibi, lux aliis doctas quae sparsa per vmbras
Aethereae signat nunc tibi lucis iter.

Vid. Morhofii Opp. Poëtic. pag. 551 sq.

§. XIII.

Vtriusque *Examinis* an. 1646 habiti memoria in Act. Minist. l. c. superest. De priori, 16 & 17 Mart. instituto, p. 68 refertur, quod Legati istud orna-

ornarint Dnn. *Henricus Saſſius*, & *Ioannes Pöppingius*, quorum ille in fine oratoris vices ſuſtinuerit. De poſteriori, d. 19 & 20 Octobr. peracto, inter alia p. 81 eſt annotatum, quod D. *Meno Hannekenius*, Superintendens, iſtud docta *Oratione de Fontibus Apertis* clauſerit.

§. XIV.

An. 1654 d. 2 Nov. IOANNES POLZIVS, Belziga-Saxo, Rector Wismarienſis, Athenaei noſtri Subrector, in locum defuncti Kockerti, eſt inauguratus, cum d. 8. Octobr. Formulam Concordiae hac ſubſcriptione approbaſſet: *Ego, Iohannes Polzius, Belziga-Saxo, Scholae Lubec. vocatus Sub-Rector, hanc Formulam Concordiae, quae invariatam & primam Auguſtanam Confesſionem complectitur, mente animoque comprobo, amplector & hac mea manu ſubſcribo.* Plura de eo in Capp. ſqq. occurrent. Conf. quae dixi Athen. Lubec. P.I. p. 16. 86. 87. 88, vbi pag. 87. lin. 17 pro 1664 lege 1654: corrige etiam annum, quo Rectoris Wismarienſis munia Polzius ſuſcepit. Ego de hac re ſcribens, Hinckelmanni Progr. Funebr. Polzianum ſum ſecutus.

§. XV.

Eod. an. 1654 D. MENO HANNEKENIVS, Superintendens, *Hebraicas, Biblicas & Symbolicas in Auditorio Cathariniano Lectiones* habuit, ad quas M. Sebaſtianus Meierus, Rector, hoc inuitauit Programmate:

M. SEBASTIANVS MEIER,

Lubec.

Scholae patriae Rector,

Beniuolo Lectori Salutem.

Omnem Rerumpublicarum & Ecclesiarum fortunam in sola iuuentutis educatione verti, cum hi, qui vt omnia bene se haberent, & prospere feliciterque cuncta caderent, animitus optarunt: tum illi quoque, qui vt cum Religione Respubl. intercideret, omniaque ad vastitatem vocarentur, machinati sunt, probe intellexerunt. Cum infensissimus Christianae Religionis hostis & famosissimus Apostata, Iulianus, Religionem Christianam abolere, omnemque Sospitatoris nostri memoriam, ex animis subditorum suorum delere moliretur, nullo id citius modo se impetraturum confidebat, quam si omnibus, qui sub imperio suo erant, Scholarum vsu interdiceret. Et certe hoc consilium nunquam eum fefellisset, nisi diuina illud prouidentia clementer anteuertisset, eiusque nefarios conatus sufflaminasset. Scholae enim nihil aliud sunt, quam seminaria, in quibus temporis progressu plantae & surculi progerminant & succrescunt, qui maximo cum fructu in hortos Rerumpublicarum & Ecclesiarum transponi, & hoc pacto imperia & Regna feliciter, & ex subditorum voto administrari, tum apti & idonei ad sacerdotia viri deligi possunt. Hoc inter Ethnicos animo suo praecepit praeuiditque Numa Pompilius, qui cum post fata Romuli rerum potiretur, in eam

eam potisſimum curam incubuit, vt quae ciuitas a Romulo fauſtis condi auſpiciis, partimque vallis foſſis moenibusque cingi & muniri coepta erat: certo quodam Deorum cultu, & Religione aſtringeretur, & populus, quod in actionibus ſuis omni Magiſtratus poena grauius extimeſceret, haberet. Praeterquam igitur quod ſacra, & caerimonias, omnemque cultum Deorum immortalium docuit; Ancilia, atque Palladium, ſecreta quaedam Imperii pignora, dedit, in ſpem certam ingreſſus fore, vt his ſacris quaſi praeſidiis inprimis vero Palladis ſimulachro ſancte religioſeque habito & cuſtodito, res ciuitatis ſint in vado ſalutis, quae opinio ipſum etiam non fruſtrata eſt. Hoc Ethnicum licet: at religioſo tamen animo ſuſceptum a Numa Pompilio inſtitutum maximi faciunt, & accurate adhuc obſeruant, qui in Rebus publicis ad gubernacula ſedent, & clauum torquentes ex ſententia puppim gubernare intendunt, ſuamque in eo curam configunt, vt Palladium h. e. Scholam bene conſtitutam, cum orthodoxa Religione, ſua in ciuitate habeant: quo tenerior aetas ſtatim a primordio vitae, ad pietatem verique Dei cultum, honeſtatem & caeteras virtutes recte informetur. Atque hoc ſi in ſuo quis Magiſtratu per Germaniam commendare: nos certe in noſtro, quem clementisſimus Deus diu ſaluum atque incolumem benigne ſoſpitet, optimo iure meritoque praedicare poſſumus. Praeterquam enim quod inclutus huius Reipublicae Magiſtratus ciuitatem hanc a Maioribus laudabiliter

biliter fundatam aequis legibus moderatur & gubernat, quicquid periculi ingruere, eique imminere videtur, pro virili ſua, ſecundum Deum, auerruncare contendit, & ſalutem civium, quibuscunque poteſt modis prouehere & promouere, eorumque opes & fortunas auctare, ſtabilire, inque ſolido locare, nimium quantum laborat; Iuuentutis ſalutem maximae ſibi curae eſſe, non obſcuris, ſed expresſis minimeque adumbratis documentis prodit. Hoc cum alia innumera laudabiliter ſancita, tum maxime illud teſtari videtur, quod paucis abhinc annis, vt ab ineunte vterque ſexus aetate, in fundamentis Religionis, publice in templo ab Eccleſiae Miniſtris erudiatur, inſtituit, & publicae Scholae ſplendorem, nunquam non reddere illuſtriorem, eiusque honeſtisſimam famam in remotiſſimas etiam transfundere regiones deſudat. Hanc paternam Magiſtratus curam, dum ad ſe quoque Reuerendum Miniſterium pertinere iudicat, rectaque ſecum via reputat, ſuam Amplisſimo Magiſtratui opem & operam, vbi ea exigitur, ferre & commodare nequaquam detrectat; quin quae ad ſalutem Scholae eiusque commodum facere posſint, monet, & pro re nata, ſalutari conſilio ſuccurrit. Inprimis vero *Plurimum Reuerendus, Clarisſimus & Exellentisſimus Dn: MENO HANNEKENIVS S. S Theologiae Doctor celeberrimus, & Eccleſiae Lubecenſ. tum adiunctarum Superintendens grauisſimus*, beniuolam voluntatis ſuae inclinationem, qua toto iſto tempore, quo fatis felicibus vrbem hanc ingresſus

ſus eſt, in Scholam hanc propendit, magis atque magis aperire & teſtari non deſiſtit, dum praeter taedioſos illos labores, quos hactenus in *Tabulis* ſuis, miranda quadam dexteritate, nec ſine ſingulari mentis acumine conſignatis, publice deſcribendis, earumque legitimo vſu iterum ac ſaepius monſtrando impendit: Vt Iuuentutis ſtudiis quam rectisſime conſulatur, atque paulo adultior aetas ſolido cui olim innitatur, fundamento gaudeat, ipſe *lectionem Hebraeam* publice in Auditorio Cathariniano, *diebus Martis & Veneris a* 1 *in* 2. *pomeridianam* profiteri, ſimulque cum ea perſpicuam ad *lectionem Biblicam & libros Symbolicos* manuductionem proponere ſecum decreuit. Opus ſane, quo quid ſalutarius, & e re Iuuentutis magis dicam non reperio. Cum enim omnis eius labor, qui animum ad Theologiae ſtudium applicare, & Miniſtrum Euangelii olim agere conſtituit, omniaque eiusdem virtutis inſtrumenta, & ſubſidia in lectione ſacrorum Bibliorum conſumenda ſint, quo pacto cum fructu ea leget, aut quae legit, intelliget; niſi idioma illud, quo primitus Biblia expreſſa ſunt, calleat, nulloque adhibito arbitro, ſeu interprete, ea legere posſit? Equidem, qui ipſe viſu non vsque adeo praeditus ductorem ſequitur, ne in foueam aut ſpecum imprudens delabatur, cauet: at qui ipſe recte oculis ſuis vtitur, omnia praetentare, & quocunque modo ne hallucinetur, prouidere poteſt: eodem quoque

pacto

pacto, qui aliorum in Bibliis interpretandis vtitur ſubſidio, habet quod ſequatur, ne in praecipitia & abrupta rapiatur, at qui ipſe Hebraea legere & intelligere potis eſt Biblia, is minutisſima quaeque accuratisſime ſcrutatur & obſeruat. Hebraea igitur guſtanda & excolenda ſunt ei, qui ſpartam olim, ad quam anhelat, ornare & commodis Eccleſiae vſui eſſe intendit. Sed nec Hebraea tantum lingua diſcenda eſt: verum etiam quo pacto Biblia cum fructu legenda, & praeter Biblia, qui libri euoluendi, & noctu & interdiu manibus verſandi, & qua via in iis euoluendis incedendum ſit, ſcire oportet eum, qui linguam ſuam aliis in Eccleſia docendis deuouit. Multi quidem, ſi paulo vltra inſtitutiones Catecheticas ſapiunt, ſe ad grande hoc munus obeundum ſatis inſtructos eſſe arbitrantur, ſed toto coelo errant. Quomodo enim alios quid credendum ſit, docere poterunt, qui quid in Synodis vnanimi conſentientium ſuffragio comprobatum ſit, ignorant? Quomodo haereticorum dogmata elident, eorumque prauitatis myſteria leuato velo patefacient, qui, quid in Conciliis damnatum ſit, nunquam legerunt? Non, credite mihi, per aliquot octerniones extenſae Diſputationes: non compendia defunctorie lecta, veſtrum olim in petitione Miniſterii honorem afferent. Non ex compendiis, & veſtrae, & eorum, quibus praeficiemini, fidei rationem reddetis & exigetis: Biblia & Symbolici libri veſtrum honorem defendent & tuebuntur. Ex his, quicquid ad rem reſpondebitis, licet diuerſum

ſum a vobis ſentientes ſaluo honore ei accedere non posſint, nunquam tamen intercedere poſtulabunt, neque contra hiſcere, aut mutire audebunt. Quapropter, qui ad Theologiae myſteria tractanda animum adiungere conſtituiſtis, hoc plurimum Reuerendi & Excellentisſimi D. Superintendentis beneficium, grato animo amplectimini, & quantum in vobis eſt, gratificandi eius ſtudium, iugi induſtria, asſiduitate, obſequio & obſeruantia excitare & expergefacere annitimini: nec committite, vt quod paratisſimo ſuſcepit animo, veſtra ſocordia aut negligentia intermittere cogatur. Tu vero, clementisſime Deus, & animi & corporis vires ſuffice, vt omnia ad nominis tui gloriam, Scholae noſtrae incrementum, & Iuuentutis in vera pietate informationem feliciter cedant & dirigantur, atque ex hac Schola nunquam non prodeant viri qui Eccleſiae ſalutem, & Reipublicae authoritatem tueri, & propugnare posſint. P. P. Lub. anno M. DC. LIV. III Id. Nouembr.

Tabulae Hannekenianae, paulo ante laudatae, hodieque ſuperſunt. Quam male quosdam habuerit ceſſans earum tempore Hinckelmanni vſus, legi poteſt in Act. Miniſt. T. VII. f. 13. a. b. 17. b. Neque ſolum Tabulae, ſed ipſa etiam *Hannekeniana Grammatica* in noſtro Gymnaſio fuit vſurpata. Docet hoc iterata eius editio, cui hic praefixus titulus: *Grammatica Hebraea cum Tabulis Synopticis viri admodum reu. & excellentiſſ. D. Menonis Hannekenii, SS. Theol. Doct.*

Doct. & Eccles. Lubecens. Superintendentis grauissimi, in gratiam Scholarum auctior, & noua forma, eaque Tabulis accommodata, edita, accurante M. Henrico Bangerto. Lubec. 1660. fol. Dedicauit hanc editionem Bangertus toti venerabili Ministerio, & post laudatam, ob summum vsum, depulsa barbarie, Hebraeae linguae instaurationem, *Sicut igitur*, inquit, *aeterno digni encomio censendi illi Magistratus sunt, qui exemplo Caroli M. iubent, vt in publicis scholis, praeter ceteras, etiam Hebraea lingua discentibus proponatur: sic illos praeclare de re literaria pariter & Christiana mereri existimandum est, qui imitatione Capnionis, istius trium linguarum Phoenicis, vt Erasmus appellat, contra contemptum sanctae linguae depugnant, & summam eius dignitatem & necessitatem, quibus possunt modis, inculcant. In his merito numeramus Virum pl. reuerend. ampliss. & excellentiss.* Menonem Hannekenium, *ss. Theol. Doctorem celeberrimum, & iam Superintendentem Ecclesiae Lubecensis vigilantissimum, Patronum ac amicum meum honoratissimum. Qui non modo, praeter Theologiam, etiam Hebraeam linguam annos viginti in florentissima quondam Marpurgensi Academia summa dexteritate & eximio cum fructu docuit, verum etiam linguae eiusdem praecepta methodo concinna & succincta complexus, in gratiam discentium, potissimum tamen eorum, qui tunc se ei erudiendos in illa tradiderant, in lucem emisit. Cuius libri cum propter distracta exemplaria iteranda iam esset editio, voluit Vir boni publici amantissimus, vt, cum munus Hebraea docendi iam mihi in Lyceo nostro iniunctum sit, illum recensi-*

tum

tum denuo publici iuris facerem. Prodit igitur ille non auctior modo, sed & correctior, & nitidioribus typis, eaque forma, quae Tabulis accommodata, adeoque talis, qui singulari cum fructu discentium in scholis proponi, & legi a studiosis huius linguae possit. Ceterum Hannekenius etiam ob redditum Athenaeo nostro studium Hebraicum a Wasmutho valde est laudatus. Locum dedi iam Athen. Lubec. P. III. p. 528.

§. XVI.

An. 1656 mense Novembri factus & Collegis traditus est nouus *Recessus*, in quo varii defectus, in cultu sacro, vita & moribus discipulorum, institutione ac studiis obseruati vt emendentur, seuere praecipitur. Extat manu scriptus T. VI. P. I. Act. Min. f. 205 — 213. Typis vero etiam est excusus & Recessui de an. 1662 (de quo mox) annexus.

§ XVII.

An. 1662 lucem viderunt *Euangelia & Epistolae Dominicorum ac Festorum dierum, cum nonnullis Lectionibus aliis, tam ex veteri, quam nouo Testamento, certis temporibus Lubecae quibusdam diebus etiam profestis publice explicari solitis, quae in aliis Euangeliorum libris non reperiuntur. Accesserunt Disticha Iohannis Stigelii Dominicalibus, & Bernhardi Bomgardii Festivalibus Euangeliis praefixa. Omnia Graece & Latine diligenter edita. Pro Schola Lubecense.* Lubec. 8. Additae sunt quatuor vniuersalium Conciliorum, Nicaeni, CPolitani primi, Ephesini & Chalcedonensis ἐκθέσεις πίστεως, veluti Euangelicae doctrinae Summae.

§. XVIII.

Eod. an. 1662 prodiit Recessus hoc titulo: *Recessus nouissimus pro emendandis corrigendisque defectibus Scholae Lubecensis, item Leges de officiis Praeceptorum & Discipulorum de Anno 21 & 28, sambt darauff erfolgeten übrigen Visitations- und andern Recessen de Anno 30 & 56. Iussu Amplissimi Senatus recognitus & publicatus.* Lubec. 8. Edita hoc anno simul est *Noua Oeconomia, siue Distributio Lectionum & Exercitiorum, quae in Schola Lubecensi proponuntur secundum horas & dies per Classes singulas.* Quae Oeconomia licet non pauca complectatur, quae hodie multo aliter se habent, tamen quia ad historiam huius temporis scholasticam omnino pertinet, integra ob raritatem hic est inserenda & conseruanda. Ita vero habet:

EXERCITIA CLASSIS SEPTIMAE.

Diebus Lunae & Veneris.

Matut.	7	Lectio.
	8	Auscultatio ad Exercitia Sextae Classis.
	9	Vocabula & Declinationes.
Pomerid.	12	Pictura literarum docente Calligrapho, & Catecheseos Germanicae recitatio.
	1	Lectio.
	2	Auscultatio.
	3	Vocabula & Coniugationes.

Die Mercurii.

Matut.	7	Lectio Euangelii Latino-Germ.
	8	Auscultatio.
	9	Catechesis Germanica cum Psalmis.

Diebus

Diebus Martis & Iovis,

Matut. 7 Lectio.
8 Auscultatio ad Exercitia sextae classis.
9 Vocabula & Declinationes.

Pomeridiana conveniunt cum diebus Lunae & Veneris.

Die Saturni.

Matut. 7 Lectio Evangelii & Epistolae Latino-Germ.
8 Auscultatio.
9 Repetitio Catech. Psalm. & Vocabulorum.

Pomerid. 12 Pictura literarum & Modulatio Hymnorum funebrium.
1 Lectio Evangelii Latini.
2 Templum petitur.

EXERCITIA SEXTAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Veneris.

Matut. 7 Lectio & Vocabula.
8 Paradigmata Declinationum & Recitatio Nominis & Pronominis.
9 Analysis Grammatica.

Pomerid. 12 Pictura literarum docente Calligrapho, & Catecheseos Germanicae recitatio.
1 Paradigmata Coniugationum.
2 Vocabuli & Recitatio Verbi, vel Participii.
3 Auscultatio.

Die Mercurii.

Matut. 7 Lectio scriptae Analysis.
8 Catechesis Germanica cum Psalmis.
9 Analysis Grammatica.

Diebus Martis & Iouis.

Matut. 7 Lectio & Vocabula.
8 Paradigmata Declinationum & Recitatio praeceptorum Donati.
9 Analysis Grammatica.

Pomeridiana conueniunt cum diebus Lunae & Veneris.

Die Saturni.

Matut. 7 Repetitio Vocabulorum & Emendatio scriptae Analysis.
8 Repetitio Catech. Psalm. & picturae literarum inspectio.
9 Analysis Grammatica.

Pomerid. 12 Pictura Literarum & Modulatio Hymnorum funebrium.
1 Lectio Euang. Latini & interpretatio breuis dicti cum Analysi.
2 Templum petitur.

EXERCITIA QVINTAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Veneris.

Matut. 7 Donati praecepta, notata cum Declinationibus.
8 Initia compositionis Latinae.
9 Vocabula.

Pictu-

Pomerid.	12	Pictura literarum docente Calligrapho, & Musicae initia.
	1	Colloquium lib. 1. & 2.
	2	In coniugandis phrasibus exercentur.
	3	Colloquiorum lib. 1 & 2 cum genesi.

Die Mercurii.

Matut.	7	Syntaxis, Praeterita.
	8	Initia compositionis Latinae.
	9	Emendatio compositionis.

Diebus Martis & Iouis.

Matut.	7	Donati praecepta, notata cum Coniugatione.
	8	Initia compositionis Latinae.
	9	Tirocinium Latinae linguae.

Pomeridiana conueniunt cum diebus Lunae & Veneris.

Die Saturni.

Matut.	7	Repetitio Catech. Psalm. & Praeteritorum.
	8	Exercitia ex Colloquiis.
	9	Emendatio Exercitiorum.
Pomerid.	12	Musica Choralis & pictura literarum.
	1	Euangelici dicti interpretatio cum Analysi Etymologica.
	2	Templum petitur.

EXERCITIA QVARTAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Veneris.

Matut.	7	Praecepta Donati omnia & ſingula,
	8	Colloquiorum lib. 3. 4 & 5.
	9	Exercitia Styli.
Pomerid.	12	Pictura literarum docente Calligrapho, & Muſicae initia.
	1	Epiſtolae Ciceronis breuiores.
	2	In coniugandis phraſibus exercentur.
	3	Epiſtolae Ciceronis breuiores cum geneſi.

Die Mercurii.

Matut.	7 8	Catech. Lat. cum interpret. Pſalm. & Compend. Theolog.
	9	Exercitiorum compoſitio.

Diebus Martis & Iouis.

Matut.	7	Syntaxis Donati cum Exemplis.
	8	Colloquiorum lib. 3. 4 & 5.
	9	Exercitiorum compoſitio.

Pomeridiana conueniunt cum diebus Lunae & Veneris.

Die Saturni.

	7	Repetitio Catech. Pſalm. & compendii Theol.
	8	Exercitiorum emendatio.
	9	Exercitiorum compoſitio.

Muſica

Pomerid.	12	Musica Choralis & pictura literarum.
	1	Euangelii totius interpretatio cum Analysi Syntactica.
	2	Templum petitur.

EXERCITIA TERTIAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Martis.

Matut.	7	C. Grammaticae praecepta de Etymologia.
	8	S. Terentii Comoediae cum genesi, vel imitatione.
	9	C. Colloquia Helvici cum imitatione.
Pomerid.	12	C. Exercet Musicam figuratam, per tres classes.
	1	P. Ciceronis de Amicitia, vel Paradoxa cum imitatione.
	2	C. Grammaticae Praecepta de Praeteritis & Supinis.
	3	S. Terentii Comoediae cum imitatione.

Die Mercurii.

Matut.	7	C. Nomenclat. & Cateches. cum Compendio Theologico.
	8	C. Exercitia proponit extemporanea.
	9	C. Exercitia emendat, & semper adest.

Die Iovis.

Matut.	7	C. Syntaxis.
	8	C. Colloquia Helvici.
	9	S. Epistolae Ciceronis cum imitatione.

Pomerid.	12	C. Exercet Musicam figuratam per tres
	1	classes.
	2	P. Sententias illustres, cum imitatione.
	3	C. Erasmi de Ciuilitate morum, vel simile quid.
		P. Sententias illustres.

Die Veneris.

Matut.	7	C. Syntaxin.
	8	C. Colloquia Helvici.
	9	S. Epistolas Ciceronis cum imitatione.
Pomerid.	12	C. Exercet Musicam figuratam per tres classes.
	1	S. Arithmeticam cum Geometriae initiis.
	2	C. Syntaxin.
	3	P. Sententias illustres.

Die Saturni.

Matut.	7	C. Catechismum Lutheri cum Compendio Theologico.
	8	C. Exercitia se praesente composita.
	9	C. Emendat.
Pomerid.	12	C. Music. Choral.
	1	S. Evangelii Graeci Lect. & Interpret. Latin.
	2	Templum petitur.

EXERCITIA SECVNDAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Martis.

Matut.	7	C. Grammaticae praecepta de Etymologia
	8	S. Terentii Comoedias cum genesi vel imitatione.
	9	S. Prosodiam & Ovidium.

C. Exer-

Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam, per tres Claſſes.
	1	P. Ciceronis de Amicitia, vel Paradoxa cum imitatione.
	2	C. Grammaticae Praecepta de Praeteritis & Supinis.
	3	S. Terentii Comoedias cum imitatione.

Die Mercurii.

Matut.	7	C. Nomenclator.
	8	P. Exercitia Proſae extemporanea.
	9	S. Verſus.

Die Iovis.

Matut.	7	C. Syntaxin.
	8	P. Grammaticam Graecam.
	9	S. Epiſtolas Ciceronis cum imitatione.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	P. Sententias illuſtres, cum imitatione.
	2	C. Erasmi de Ciuilitate morum, vel ſimile quid.
	3	P. Sententias illuſtres, cum doctrina Troporum & Figurarum.

Die Veneris.

Matut.	7	C. Syntaxin.
	8	P. Plutarchum, vel Iſocratem.
	9	S. Epiſtolas Ciceronis cum imitatione.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	S. Arithmeticam cum Geometriae initiis.
	2	C. Syntaxin.
	3	P. Sententias illuſtres, vt ſupra.

Die Saturni.

Matut.	7	C. Catechismum Lutheri cum Compendio Theologico.
	8	P. Exercit. prosae orationis meditata.
	9	S. Versus.
Pomerid.	12	C. Musicam Choralem.
	1	P. Euangelii Graeci interpretatio & Analysis Grammatica.
	2	Templum petitur.

EXERCITIA PRIMAE CLASSIS.

Diebus Lunae & Martis.

Matut.	7	P. Officia Ciceronis, adhibita Analysi Logica.
	8	P. Disputat. ad vsum Logicum, & breuis repetitio concionum.
	9	R. Logicam per exempla & dissertationes ad intellectum praeceptorum.
Pomerid.	12	C. Exercet Musicam figuratam per tres Classes.
	1	R. Poëtam Graecum, Homerum vel Hesiodum.
	2	S. Horatium vel Virgilium, Grammaticam Graecam.
	3	P. Exercitia Graeca.

Die Mercurii.

Matut.	7	P. Linguam Hebraeam.
	8	S. Versus Latinos & Graecos alternatim.
	9	R. Exercitia Oratoria, secundum Aphthonii Progymnasmata.

Die

Die Iovis.

Matut.	7	P. Graecum Oratorem.
	8	S. Poetam Latinum.
	9	R. Rhetoricam per exempla & diſſertat. ad intellectum praeceptorum.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	R. Orat. Cicer. vel breviorem aliam, cum Analyſi Logica & Rhetorica.
	2	R. Exercitia Styli extemporanea, & Variationes Figurarum.
	3	S. Arithmeticam cum Geometria.

Die Veneris.

Matut.	7	P. Oratorem Graecum.
	8	S. Novum Teſtamentum Graecum.
	9	R. Rhetoricam per exempla & diſſertationes pro exercitio Oratorio nouo in ſingulas ſeptimanas.
Pomerid.	12	C. Exercet Muſicam figuratam per tres Claſſes.
	1	R. Orat. Cicer. vt ſupra.
	2	R. Exercitia Styli extemporanea, & variationes Figurarum.
	3	S. Sphaeram.

Die Saturni.

Matut.	7	P. Exercitia Graeca.
	8	S. Verſus Latinos & Graecos alternatim.
	9	R. Compend. Locor. Theologicor.

C. Mu-

Pomerid.	12	C. Musiam Choralem, per tres Classes.
	1	R. Compendium Ethicum, vel Physicum.
	2	Templum petitur.

Ratio informandi sumatur ex Oeconomia veteri, quatenus ea praemisso Senatus Decreto non est emendata.

„Caeterum, vt singulis semestribus magno cum „fructu discipuli ex inferioribus in superiores „classes transferantur, haec in singulis classibus „*Meta* obseruetur.

„Meta Septimae Classis: (1) Exacta lectio. (2) „Catecheseos, (3) Psalmorum, (4) Vocabulo-„rum classi huic assignatorum, (5) Paradigma-„tum, tum Declinationum, quam Coniugatio-„num, recitatio.

„Meta Sextae Classis: (1) Mediocris praece-„ptorum Donati, partium declinabilium cogni-„tio. (2) Accurata casuum in Nominibus: & „Temporum & Modorum in Verbis distinctio. „(3) Analysis secundum partes declinabiles. „(4) Exacta Vocabulorum & Psalmorum huic „classi assignatorum, nec non Catecheseos re-„citatio.

„Meta Quintae Classis: (1) Praeceptorum „Donati, cum Etymologiae, tum praecipuarum, „maximeque in componendo obuiarum Synta-„xeos regularum cognitio. (2) Expedita, in pri-„mis Tirocinii; post Colloquiorum, ex primo „& secundo libro Corderi, interpretatio. (3) „Vocabulorum sub numero 1. 2. 3, & Cateche-„seos, absque interpretatione Dn. D. Lutheri,

Lati-

„Latinae: tum Praeteritorum ſimplicium reci-„tatio. (4) Breuis Periodi Germanicae in Lati-„num ſermonem, ſecundum regulas in tabula „parieti affixa ſcriptas, transpoſitio.

„Quartae Claſsis meta: (1) Exacta totius Do-„nati, quoad Etymologiam & Syntaxin; nec non „Praeteritorum & Vocabulorum, ſub numero „1.2.3. 4 huic claſsi aſsignatorum, tum quoque „Catecheſeos Latinae cum explicatione Dn. D. „Lutheri, vt & Corporis Dn. Matthaei Judicis „cognitio. (2) Accurata Colloquiorum Corde-„ri ex 3.4.5 libro: nec non Epiſtolarum Cice-„ronis a Sturmio collectarum, ſecundum Ety-„mologiam & Syntaxin Donati, reſolutio: & „(3) ſecundum plerasque Syntaxeos regulas „Donati compoſitio.

„Tertiae Claſsis meta: (1) Mediocris Gram-„maticae maioris, quoad Etymologiam & Syn-„taxin, cognitio, (2) Exacta lectionum ex „Terentio, Cicerone & Colloquiis Helvici, pro-„poſitarum reſolutio. (3) absque grauioribus „erratis, ſecundum communiores regulas, Com-„poſitio. (4) Principiorum Graecae linguae in „Legendo & Declinando perceptio. (5) Perfe-„cta denique totius Nomenclatoris & praece-„ptorum in Epitome D. Dieterici huic claſsi as-„ſignatorum cognitio.

„Secundae Claſsis meta: (1) Exacta praece-„ptorum totius Grammaticae Latinae: (2) Com-„pendii Graeci, (3) nec non Florilegii cogni-„tio. (4) Orationum Iſocritis, πρὸς Δημον. κὶ

Νικ.

„Nix. resolutio. (5) accurata secundum praece-
„pta Grammaticae compositio.

„Primae Classis meta, & quidem *Infimi ordinis*: „(1) pura & elegans in Latinis Graecisque Com-„positio. (2) Praeceptorum Logicae, Rhetori-„cae, vt & Hebraeae Grammaticae delibatio. „*Medii ordinis*, praeter puram & elegantem com-„positionem, vbi sensus id ferre videbitur, per „tropos & figuras amplificatio: & praecepto-„rum Logicae, Rhetoricae & Grammaticae He-„braeae mediocris perceptio. *Supremi* vero *or-„dinis*, accurata omnium, quae in prima classe „traduntur, cognitio: tum Exercitiorum secun-„dum praecepta Aphthonii dispositio: & in pro-„sa ligataque elaboratio.

Ceterum ex Recess. huius an. 1662 notamus, quod in eo §. 13 Rectoris *Collegium priuatum Oratorium* valde laudetur: §. 14. *Poësis Graeca*: §. 15 *Mathesis* diligenter exercenda iniungatur. In *Visitatione*, hunc annum in titulo prae se ferente, §. 5 a Magistratu *scholae clancularíae* seuere interdicuntur, atque *dem Fundamento dieser Schul, der Kirchen-Ordnung gerade zu wider lauffende: zu Verkleinerung, Abbruch und endlichem Verderb der offenen Schulen, gemeiner Education und aller Disciplin gereichende: in guten Regimentern nicht zu duldende, weiln sie keiner inspection unterworffen, und wenig beständiges, so zu gemeinen Nutzen gedeyen und auffkommen möchte, dadurch verrichtet werden kan: für untüchtig, gefehr- und schädlich allezeit geachtete* appellantur.

§. XIX.

§. XIX.

Hoc etiam anno 1662 Bangertus publici fecit iuris *de Magnifici Viri Dn. Antonii Coleri, ICti, Reip. Lubec. Consulis & Haereditarii in Bleystorff &c. Ortu, Vita & Excessu Commentationem*, quam celeberr. Goetzius de Conuers. Pontif. ex Script. Lutheri & Lutheranor. p. 17 *eleganter admodum scriptam* rectissime dicit. Conf. Ath. Lub. P. I. p. 65. 142 sqq.

§. XX.

Anno 1663 duo noui Collegae in societatem Scholasticam sunt cooptati. Primus est SAMVEL FRANCK, Stetinensis, (an. 1633 natus) cui Cantoris munus d. 19. Febr. commissum. Ipse autem die sequenti Ecclesiae nostrae Symbolis hac formula se adstrinxit: *Ego Samuel Franck, Stetinensis Pom., Lubecensis Scholae Cantor, Formulae huic Concordiae, cum annexis Symbolis, subscribo, amplexurus eam diuina fauente gratia, dum viuo. Lubecae d.* 20 *Febr. Anno* 1663. Vitam cum morte an. 1679. d. 4 Febr. permutauit. Vid. Mellii Nachr. von Lub. p. 229. Post Franckium eodem anno 1663 Scholae Collega a Magnif. Cos. primario, Hermanno a Dorne, adhibito Meiero, Rectore, declaratus est ANDREAS LVDERVS, Groeninga-Halberstadiensis, qui d. 3 Nouembr. solemni ritu scholasticum munus coepit: d. 7 Nouembr. Formulae Concordiae subscripsit: d. 20 Dec. 1678 e schola terrestri in coelestem commigrauit. Vid. Bangertus in Catal. cit. p. D 4. Mellius l. c. p. 230.

§. XXI.

§. XXI.

Octauo Id. April. h. a. *Adamus Laurentius Nicolai*, Lubecensis, *Lessum, carmine heroico Graeco expressum, quo IESV CHRISTO, Saluatori sanctissimo, iusta persoluit*, in Examine publico recitauit, quod Carmen eodem anno Lubec. 4. euulgatum. Vid. Athen. Lubec. P. II. p. 176 sq.

§. XXII.

Anno 1664 fleuerunt Musae nostrae Catharinianae mortem MEIERI, Rectoris sui, d. 12 Febr. defuncti. Luctus interpretes & Collegae (praesertim Bangertus vid. Athen. Lub. P. III. p. 459 sq) & discipuli, laudatus Ad. Laur. Nicolai (vid. Athen. Lub. P. II. p. 167 sqq) aliique numero haud exiguo fuerunt. Graiae in primis Musae causas habebant grauissimas, cur mortem Meieri acerbe deflerent. Quam peritus enim fuerit Meierus Graecarum litterarum, ostendunt *Graeca Carmina* longe elegantissima, quae saepius elaborauit: ostendit Tubingensium iudicium l. c. P. III. p. 183 iam allatum.

CAPVT

CAPVT XVI.

DE
Rectoratu
M. HENRICI BANGERTI,
A. 1664 & 1665.

§. I.

EAm, viuente Meiero, sibi iam comparaverat eruditionis, dexteritatis, industriae laudem M. HENRICVS BANGERTVS, vt vnusquisque facile posset in spem ingredi, fore, vt si Meierum viuendo superaret, ei quoque defuncto surrogaretur. Impletam voluit hanc spem Magnificus Senatus, & per D. Dauidem Gloxinium, Syndicum, an. 1664. d. 15. Martii Bangertum Rectorem publice renunciauit, constituitque Vid. Oratt. habitae d. 15 Mart. in Schola Lubecensi, quum Magnificis Dnis Consulibus praesentibus M. Henricus Bangertus Rector renunciaretur. Lubec. 1664. 4. Exponit autem perelegans Gloxiniana Oratio *summam Scholarum Necessitatem*; Bangertina vero *Gentium Scholas* ex antiquitate breuiter quidem, sed erudite, recenset. Auxit actus huius solemnitatem, quod in eodem Bangertus, Rector, IOANNI POLZIO, Subrectori, munus Conrectoris, Magnifici Senatus auctoritate, contulerit, quod munus neruosa *Oratione de Plutarchi Dicto, in quo ad doctrinam solidam consequendam naturam, institutionem & exercitationem requirit*, Polzius

zius auſpicatus eſt. Annexus eſt Orationibus a Gloxinio & Bangerto habitis *Catalogus Rectorum ceterorumq; Collegarum*, quorum vltimus eſt David von der Brûgge, Subrector, quem Catalogum conſignando Bangertus egregie de Athenaeo noſtro meritus eſt. Licet enim nonnunquam nobis fuerit ab eo recedendum, adſcribimus illum tamen optimis ſubſidiis, quibus ad conficiendam hanc Hiſtoriam vſi ſumus. Quare etiam in Cap. vlt. ſ. XXII. eum, ob raritatem, integrum, & ſimul ad noſtra vsque tempora continuatum, reddimus.

§. II.

Praeter inauguralem Orationem, ſcripta a Bangerto, Rectore, edita, quae mihi innotuerunt, ſunt ſequentia:

Programma, in quo varia ex Hiſtoria Ioſephi delibantur. Lubec. 1664. 4. (pl. 2). Inuitauit hoc Programmate (in cuius initio diſſeruit etiam *de inſtaurata poſt barbariem Latina Lingua*) ad *Orationes de Ioſephi Venditione* Prid. Non. April. habitas a *Valentino Acidalio*, Lubecenſ., *Ioan. Colero*, Lubec., *Mich. Pamprien*, Lubec., *Georg. Balemann*, Lubec., *Menone Hannekenio*, Lubec., *Clement. Sucouio*, Gulzouia-Pomeran., *Io. Petr. Stein*, Lubec., *Adam. Henr. Möllenhoff*, Lubec., *Ioach. Dörnero*, Lubec., *Godofr. Reinboldo*, Oldenburgenſ., *Ioan. Iacob. Ienſſen*, Gruba-Holſat.

Programma de intenſiſſimo, quorundam erga veram Eruditionem Amore. Lub. 1664. 4. (pl. 1½). Praemiſit Orationibus *de Hiſtorici Studii Vtilitatibus* a *Ioan.*

a *Ioan. Colero*, Lubecenſ.; ac *de Ciconia* a *Bernhardo Freſe*, Lubecenſ. d. 14 April. recitatis.

Programma in funere Iohannis Henrichſen, Reip. Lubec. Secretarii. Lubec. 1664. d. 9. Sept. 4. (pl. 3.)

Programma de Verbis Platonis: Ὦ Ξενόκρατες, θύε ταῖς χάρισιν, *i. e. O Xenocrates! Gratiis ſacra fac.* Lubec. 1664. 4. (pl. 2). Praemiſit *Orationibus de Alexandri M. Succeſſore*, quas d. 20 Octobr. *Meno Hannekenius* Lubecenſ., *Adam. Henr. Möllenhoff*, Lubecenſ., *Io. Petr. Steinius*, Lubec. *Henric. Gryphiander*, Oldenburgenſ., *Ioachimus Dionyſii*, Anclamo Pomeranus, *Ioach. Dorner*, Lubecenſ., *Georg. Chriſtoph. von der Lühe*, Mecklenburg., *Valent. Acidalius*, Lubecenſ., *Sim. Georg. Steinmetz*, Cala-Thüring., *Andr. Zimmermann*, Femarienſ., *Ioan. Frid. Haſenmüller*, Euthino-Holſat. ac *Dan. Lippius*, Lubecenſ. habuerunt. Vti vero hi oratores perſonas *Perdiccae*, *Nearchi*, *Ptolemaei*, *Ariſtoni*, *Leonnati*, *Alcetae*, *Meleagri*, *Pithonis*, *Crateri*, repraeſentarunt, ita etiam de his viris Bangertus in Programmate eruditas quasdam dedit Obſervationes Hiſtoricas.

Programma de Ichneumone. Lubec. 1664. 4. (pl. ½). Inuitauit hoc Programmate ad duas Orationes, quarum priorem *Io. Iac. Ienſſenius*, Gruba-Holſatus, *de Ichneumone*; poſteriorem *Adam. Henr. Möllenhoff*, Lubecenſ. *de Prudentia* d. 3. Nov. habuerunt.

Ἐπιτάφιος *memoriae & honori Elſabae, viri integerrimi Hans Francken, Ciuis Lubecenſis & Piſto-*

ris industrii, viduae, ad filium Iohannem Franck, I. V. D. Illae Saxoniae Principis Consiliarium scriptus. Lubec. 1664. m. Nov. 4. (pl. 6½). Scriptum hoc multis rebus commemorabilibus est repletum,

Memoria modestissimi & praestantissimi iuuenis, Simonis Georgii Steinmetz, Cala-Thuringii, Scholae Lubecensis octennium alumni, & Praefecti Chori symphoniaci industrii, mortui 25 Dec. 1664. sepulti 29 Dec. 1664. Hanc Memoriam ob scripti raritatem, rei insolentiam & exempli praestantiam hic integram dare, operae pretium existimo. Sic autem scripsit Bangertus:

„Quod testimonium Simoni Georgio Stein„metz, iam annos octo discipulo & auditori „meo charissimo, ad Academiam circa proxi„mum Paschatos tempus abituro, impertiri „constitueram, id nunc ad coelestem acade„miam hinc profecto paucis verbis tribuere „volui, cum id adolescentis probitati debere „me iudicarem, & benefactores illius accura„tis precibus a me contenderent. Puer erat „annorum trium & decem, cum ab amicis pa„ternis (nam pater ipse iamdudum vita deces„serat) Simon huc studiorum gratia mittere„tur. Patria oppidum Kala est, quod in Thu„ringia vno & dimidio miliari a celeberrima „Iena situm. Oppidi huius Consul Simon „Schmidt, qui ante triennium mortuus est, „habebat hic Lubecae ex sorore nepotem, Ie„remiam Schubartum, pistorem apud nos industrium

„induſtrium. Huic Steinmetzium per lite-
„ras accurate commendabat, quem & ſua
„commendatione, & quod ex eodem oriun-
„dus eſſet oppido, illius curam inter peregri-
„nos habiturum ſperabat. Fit enim plerum-
„que, vt illos promtius ope & conſilio iuue-
„mus, qui eiusdem nobiscum gentis ſunt, &
„quos idem natale ſolum nobis commendat.
„Schubartus, ciuis noſter, morum pueri inte-
„gritate & ingenii liberalitate adductus, non
„aliis porro obtrudere illum conabatur, ſed
„ſecum retentum, filiolis ſuis, ſeu paedago-
„gum, ſeu σύντροφον & comitem addebat,
„quibus ille prima literarum elementa incul-
„caret, & in piarum precum formulis edi-
„ſcendis praeiret. His initiis ille ita ſe nouo
„commendauit hoſpiti, vt is eum poſtea omni
„tempore, quo hic ſubſtitit, dimittere a ſe no-
„luerit. In diſcipulorum tertiae claſſis ad-
„ſcriptus numerum, ac tutum & modeſtiae
„ſingularis & ingenii diſcendi perquam cu-
„pidi ſigna dedit. Ex quo factum, vt a nul-
„lo diſcipulorum, quos quidem in eadem
„claſſis decuria habebat συμφοιτητὰς, ſupe-
„rari ſe aut obſequii facilitate, aut in literis ca-
„piendis auiditate pateretur, eſſetque propte-
„rea magiſtris ſuis omnibus ſemper perquam
„charus. Atque haec diſcendi cupiditas mire
„in ipſo augebatur, cum ante annos aliquos
„ad claſſem primam Scholae noſtrae transfer-
„retur. Cum enim ea iam in literis diſcendis
„feciſſet tyrocinia, vt magiſtrorum iudicio

„dignus reputaretur, qui supremae classis „praelectiones audire cum fructu posset, ad „eam post Examen publicum vernum anno „1660 promotus est. Ibi vero quasi in nouam „virtutis & diligentiae palaestram introdu„ctus, non segniter depugnauit. Magistros, „qui in ea classe Latinae & Graecae linguae „auctores exponunt, assidue audiuit, priua„taque industria in vtraque lingua ex illis ex„cerpsit ea, atque in lemmata digessit, quae „prae ceteris vsui sibi aliquando fore existi„mabat. Duo huic rei destinabat volumina, „quorum alteri ea, quae ad phraseologiam „atque ad sermonis elegantiam referuntur: al„teri sententias auctorum grauiores, rheto„rum connectendi, transeundi & alias for„mulas, ex Oratoribus, Poetis & Histori„cis, inferebat. Industria hac consecutus „erat, vt metra varii generis non inepta pan„geret, & Orationes ex mea dispositione con„scriberet, quarum vnam, quae erat Pithonis „in Actu Oratorio de Alexandri M. successore, „die vigesimo Octobris huius anni, publice „habuit. Quo tempore & Carmen de Infan„ticidio Herodis a se concinnatum publice re„citaturus erat, nisi & tempore tunc fuisset ex„clusus, quod trium discipulorum carmini„bus audiendis destinatum erat, & postea „morbi paulatim ingrauescentis malignitate „impeditus fuisset. Hebraicarum literarum „perquam studiosus erat. Catecheticis meis „praelectionibus frequens etiam intererat.

Quod

„Quod enim ad Theologica ſtudia adiungere „aliquando animum conſtituiſſet, nec Hebraei ſermonis notitia carere ſe poſſe, recte „iudicabat, & Catecheſios a Dieterico, Theo„logo egregio, conſcriptae, rudimenta ante percipienda ſibi fideliter eſſe, quam di„ſputationes academicas quondam frequen„taret, non ignorabat. Non oſcitanter, aut „perfunctorie conciones ſacras, quae ex ſug„geſtu habentur ad populum, audiebat, non „nugabatur, non aliena tractabat in ſacro il„lo loco, in quo diuina panduntur oracula, ſed „ea animi attentione ab ore dicentis pende„bat, vt conciones integras, ſi poſſet, retineret. „Ideo ſemper commentariolos, ſeu codicillos „habebat in promtu, in quibus capita con„cionis & primaria dicta adnotaret, quae, do„mum reuerſus, quantum memoria ſugge„rebat, in iuſtam concionis formam redegit. „Supereſt integrum, idque ſatis craſſum, il„larum concionum volumen, quas aliquot „annis ex ore ſacrorum antiſtitum exceptas „eo ordine, quo quaeque habitae ſunt, de„ſcripſit, ſiue vt illis legendis & repetendis „pietatem exerceret ſuam, ſiue etiam, vt iis „ipſe aliquando, ſi in ſacrum ordinem adſcri„ptus eſſet, in docendo vteretur. Natura „ad Muſicam ferebatur. Quantum igitur „ſtudiis magis ſeriis ſuffurari poterat tempo„ris, Muſicorum praeceptis cognoſcendis & „recte canendi ſcientiae tribuebat. Libentius „enim in illis ſolemus elaborare ſtudiis, ad

„quae naturali aliqua rapimur propenſione. „Multo etiam felicius ſuccedunt, quae ab illa „εὐφυΐα dependent & proficiſcuntur, quam „quae inuita Minerua tentantur; in quibus „cum diu deſudaueris, parum praeclari ta- „men praeſtiteris. Hac ſolertia indeptus eſt „non vulgarem artis iſtius cognitionem. Nam „& recte ad Muſicorum leges cecinit, & Mu- „ſica quaedam inſtrumenta non inſcite & iu- „cunde pulſauit, obtinuitque, vt & a Muſicis „peritisſimis amaretur, & choro noſtro ſym- „phoniaco moderando praeficeretur, quo mu- „nere ſine cuiusquam querela integre fun- „ctus eſt. Atque hanc quidem ſtudiorum „ipſius rationem, quam apud nos ſecutus eſt, „fuiſſe conſtat. Vita vero talis ſemper fuit, „vt modeſtiam ipſius ego meique Collegae, „qui publice mecum docent, non potuerimus „non probare, atque in ea acquieſcere. An- „nis octo, quibus limina Gymnaſii noſtri tri- „vit, nec ſocordia, nec contumacia, nec fa- „cto vllo me vnquam offendit. Quin potius, „quoties obſeruauit, diſcipulorum alios do- „centibus non obtemperare ſemper, & haud „raro moleſtos eſſe, domum reuerſus hoſpi- „ti ſuo non ſine animi indignatione conque- „ſtus eſt, eſſe, qui Praeceptorum labores gra- „visſimos & in inſtituendo fidem nullo alio „penſent praemio, quam in ſtudiis quidem „tractandis negligentia, in moribus vero pro- „teruia & contumacia. Hoſpes, cuius libe- ris „tribus pietatis ſemina & literarum inculca- bat

„bat prima rudimenta, hoc diserta voce ei „defert testimonium, octennio toto horam „nullam in instituendis suis liberis neglexisse, „nunquam ipsum, aut heram vel verbulo of„fendisse, noctem nullam domo abfuisse, sta„ta hora cum discipulis cubitum iuisse, & con„surrexisse iterum. Modestia semper in eo „obseruata singularis est. Iniurias condisci„pulorum, qui in choro ipsum Praefectum „atque praecentorem habebant, deuorare „malebat, quam illis deferendis, Magistris „molestus esse; vt per alios potius, quam per „ipsum rescifcere necesse habuerim, quicquid „immodestia aut proteruia aliorum in ipsum „peccasset. Cum mater vidua, in tenui ad„modum re, nulla filio studiorum subsi„dia posset submittere, ille hospitis sui be„nignitate victitauit semper, & illa pecunia, „quae bis per hebdomadem in choro colligi„tur, & de qua cuique pro canendi peritia sua „portiuncula suppeditatur, libellos, vestes, „ceteraque, quae ad cultum corporis sunt ne„cessaria, comparauit. Morbi genus primum „lentum fuit. Nam annum ferme conque„stus est de laevi pectoris doloribus. Quid „vero mali ibi contraxerit, vix Medicorum, „quos adhibuit experientissimos, industria „indagari potuit. Sumpsit tandem vires ma„lum, & accessit nouissime febris continua, „maligna admodum, quae ita dies integros „quatuordecim omnes illius attriuit atque ex„hausit vires, vt sub medici diligentissima cu-

„ra tamen defecerit, & tandem inter pias ad „Deum preces praesentibus domesticis & non-„nullis condiscipulorum, noctu ante Nata-„lem Domini, inter duodecimam & primam „pie obdormiuerit, cum vixisset annos vnum „& viginti. Extrema oratione ad vos me „conuerto, Discipuli dilecti. Vos, qui Stein-„metzium tot annos commilitonem, certe „non ignauum, qui aut propter socordiam, „aut ob laboris fugam ducem suum sequi no-„luerit, sed industrium & solertem, in Mu-„sarum habuistis castris, illiusque vitam „omnem & studiorum rationem praesentes „cognouistis, legite vestigia Steinmetziana, „hoc est, sectamini pietatem, studete morum „integritati, obtemperate docentibus, lite-„ras summa cum cura & methodo recta tra-„ctate. Docentes ab Hebraeorum magistris „(*) etiam aedificantes, seu aedificatores ap-„pellantur. Patimini vos erudiri, exasciari „atque exaedificari, vt quondam sitis partes „elegantissimi aedificii Christianae Ecclesiae. „Cogitate, vos non in licentiae fano, (verba „legis nostrae, hisce diebus vobis recitatae & „a me explicatae, vobis ingero) aut desidiae „taberna, sed sancti Spiritus officina versari. „Terrent in studiis subeundae molestiae? de-„vorandae illae generosa patientia sunt. Mol-„les illi, delicati & degeneres eiusmodi terri-„culamentis a studiis retrahi se patiuntur, non item

(*) Vide Io. Drusium lib. I Praeteritor. ad Matth. XXI. 42.

„item illi, qui per laborem eniti ad virtutis „collem ſtudent. Inuia virtuti nulla eſt via: „ſic nulla diligentiae, nulla labori, qui omnia „vincit. Diſcipuli eſtis, aut certo videri vul- „tis. Ecquid igitur detrectatis id praeſtare, „ſine quo nemo hoc nomine dignus eſt? Quin „potius, qui nihil minus, quam quod diſcipu- „li eſt, facere cogitas, abiice ſanctum diſci- „puli nomen, & res tuas tibi habe. Aut muta „nomen, aut eſto, quod nomine profiteris. „Otium ſi amatis, amate non ſupinum illud, „ſocors & languidum, ſed quod crebra lectio, „frequens meditatio, ſaepe repetita exercitia „& antelucana induſtria alunt perficiuntque. „Quod ſi promte praeſtiteritis, (credite pater- „nae admonitioni & vaticinio non falſo) futu- „rum eſt, vt conſilii & operae impenſae nun- „quam poeniteat, atque olim ad functiones „cum dignitate & laborum praemiis obeun- „das adhibeanimi. E muſeo 29 Dec. exeun- „tis anni 1664.

Huic Memoriae Carmina, Steinmetzium valde laudantia, Bangerti Collegae, *David von der Brügge*, Subrector, *Samuel Franck*, Cantor, *Iuſtus Tribbecho* & *Andreas Lüderus* adiecerunt. Ne quid de commilitonibus dicam, quorum haud pauci Carminibus lugubribus iuſta ei perſoluerunt, Vtinam Chorus noſter Symphoniacus ſemper haberet meros Steinmetzios!

Program-

Programma in funere Henrici Saffii, Senatoris & Camerarii. Lubec. 1665. 24 Febr. 4. (pl. 1). Conf. Ath. Lub. P. I. p. 260 sqq.

Programma in funere Catharinae, Ioachimi Peterſen, I. V. D. & Aduocati, vxoris. Lubec. 1665. d. 7 Mart. 4. (pl. 1).

Programma ad Orationes de Litterarum Studiis. Lubec. 1665. 4. (pl. 1). Delineatur hoc Programmate actus oratorius, in quo d. 16 Mart. de doctrina ſolida neceſſaria *Ioachimus Dorner*, Lubecenſ., *Georg. Balemann*, Lubec., *Sebaſt. Bacmeiſter*, Ratzeburg., *Ioan. Hudemann*, Krempa-Holſatus, *Meno Hannekenius*, Lubecenſ., *Ad. Henr. Möllenhoff*, Lubec., *Iuſt. Chriſtoph. Schomerus*, Lubecenſ., *Georg. Chriſtoph. von der Lühe*, Nobil. Mecklenb., *Henr. Gryphiander*, Oldenburgenſ., *Daniel Lippius*, Lubec. & *Io. Petr. Steinius*, Lubecenſ. verba fecerunt.

Programma in funere Chriſtophori Gerdeſii, Georg. F., Chriſtoph. Cor. N. nati 1650. 7 *Aug. mortui* 1665. *d.* 9 *April.* Lubec. 1665. d. 13 April. 4. (pl. 2).

Programma de Studiis Theologo neceſſariis. Lubec. 1665. 4. (pl. 1), Inuitauit hoc Programmate ad *Orationes de Vtilitate Linguarum & Artium in Studio Theologico, eiusque Exercitio*, quas d. 18 Mai. *Georg. Chriſtoph. von der Lühe, Men. Hannekenius, Henr. Gryphiander, Georg. Balemann, Ian. Neuhauſen* ac *Valentin. Acidalius* habuerunt.

§. III.

Ad Collegas, qui aderant, cum Bangertus Rector crearetur, praeter iam commemoratos, DANIEL

DANIEL LIPPIVS & IOACHIMVS SCHEVIVS pertinent. Solus tempore Bangerti accessit DAVID von der BRüGGE, Subrector, qui an. 1664 d. 16 Maii a Bangerto introductus, in ipso initiationis actu lectionum δοκιμαστικὴν in Auditorio primae classis ex Horat. Carmin. L. I. Od. 24: *Quis desiderio sit pudor* &c. instituit. *Programma* Bangerti, quo ad hanc Introductionem inuitauit, declarat *Verba Mentii*, *Philosophi Sinici*: *Regi summae curae scholae studiaque sunto, vt iuuenes puerique dicto audientes esse discant, maioresque natu reuereri.* Lub. 4. (pl. 1½). Sequenti die 17 Mai. Brûggius Formulae Concordiae *& mente & manu*, vt ipsius verba habent, subscripsit. Reliqua, quae de Brûggio inuestigare potui, iam attuli Athen. Lubec. P. I. pag. 104 sqq. P. III. p. 416.

§. IV.

Infaustus autem & atro carbone notandus fuit anni 1665 dies Iunii vltimus, qui Bangertum (quem iure dicit *Rectorem perindustrium* Goetzius de Conuers. Pontific. ex Script. Luth. & Lutheranor. p. 32) Musis nostris Catharinianis, imo bonis litteris omnibus immatura morte, per infelicem e curru lapsum, quo factum est ipsius crus, ademit: Bangertum, inquam, qui vel sola Helmoldi editione ita inclaruit, vt Lubeca eo possit superbire, tanquam viro, cuius laus & gloria in republica litteraria est immortalis. Demonstrant hoc praeconia a viris praestantissimis ei delata. Sic Martin Böckelius, Syndicus Lubecensis excellentissimus, in elegantissima ad

Banger-

Bangertum Epiſtola, editioni Helmoldi praemiſſa, illum nuncupat *virum elegantisſime doctum ſimulque optimum, & ingenii facilitate & doctrinae copia & iudicii elegantia literatorum vulgus longe ſuperantem.* Conr. Sam. Schurtzfleiſchius in Diſſ. de Reb. Slavic. §. 6. p. 8 eum vocat *ciuem ſuum doctisſimum atque Polyhiſtorem induſtrium.* Burc. Gotth. Struuio, V. C., iudice, in Epiſtol. Gratulat. ad B. Io. Roddium I. V. L. & Secretar. Lubecenſem, Ien. 1714. 4. pag.)(3, *commendatur adhuc Henrici Bangerti in Helmoldo illuſtrando induſtria, qui licet Südeccae Waldeccorum eſſet natus, multum tamen dedit Hiſtoriae Lubecenſi, dum Gymnaſio praeeſſet, eruendae.* Ioanni Möllero, Rectori Flensburgenſis Scholae clarisſimo in Diatrib. de Helmold. §. 13 audit *omnis literaturae elegantioris ac hiſtoriae in primis, veteris pariter ac modernae, peritisſimus: artifex formandae iuuentutis eximius, & ſolertisſimus tot Mercuriorum, e Schola eius, tanquam ex equo Troiano, magno egreſſorum numero, Phidias ac Prometheus.* B. Godofr. Hechtius in German. Sacr. & Literat. p. 419 ſq *multiplicem,* inquit, *variamque lectionem demonſtrauit, & iudicio, quod adhibuit in fabuloſa aetate, optimo ſuſpecta diſtinxit accurate, & obſeruationibus eruditisſimis profecto tantam Helmoldo & Arnoldo lucem attulit, quanta indigere videbantur.* Idem in Obſeruat. de Buſto Luſatiae antiquisſimo Miſcell. Lipſ. T. VII. p. 187: *Bangertus, vir rerum, quae aetate media inter Slavos ſunt geſtae, peritisſimus, atque in antiquitate apprime verſatus.* Addo Henr. Aug. Schumacherum in Conſpect. Waldecc. Literat. p. 30 ſqq

Ban-

Bangerto maximam laudem attribuentem. *Quid dicam*, ait, *de Henrico Bangerto? Hic enim tantus est, vt eius meritis mea praedicatio digna respondere non possit. Ex casa quidem prodiit, dum Adorffii in lucem susceptus, qui locus obscurus & paucis notus est, verum ideo fama celebratus, quod Bangertum protulerit, qui sibi sempiternam nominis famam comparauit ——— In schola Mindana cum docendae iuuentutis partes, & Rectoris dignitatem suscepisset, praefuit huic muneri optime, & hoc semper egit assidue & voluit, vt optimarum artium studia florerent, iisque iuuenes imbuerentur. Neque hunc animum remisit, cum scholae Oldenburgicae, & demum Lubecensis, Rector designaretur, quinpotius operam ac laborem insumsit, vt se dignum hoc officio gereret, & industriae specimen semel atque iterum exhiberet. Vix dici potest, quam multi iuuenes Lubecae certatim ad eius, non secus atque ad Pythagorae & Aristotelis cuiusdam, scholas confluxerint, & doctrinae fideique ipsius se permiserint, qui omnes tamen fructum institutionis huius cepisse se, libentes & grati sunt professi.* &c. Plura Bangerti elogia legi possunt ap. Mollerum l. c. & in Isagog. ad Hist. Chers. Cimbr. p. 440 sqq. Conf. Athen. Lubec. P. I. p. 13 sq. 62 sqq. P. III p. 348 sqq. Merebatur igitur Bangertus, quem honorifico *Programmate Funebr.* (pl. 1½. 4) Collega ipsius, *Io. Polzius*, Conrector. ornaret, & in eo ipsius vitam (cuius praecipuas rationes inde excerpsi & Athen. Lubec. P. I. p. 62. 63 inserui) litteris consignaret. Imo merebatur, qui pro rostris etiam Gymnasticis solemni ritu laudaretur. Praestitit hoc officium

ficium praeceptori optime merito discipulus gratissimus, *Adamus Henricus Möllenhoff*, qui d. 24 Aug. 1665 *Orationem de Ortu, Vita & Obitu M. Henrici Bangerti* habuit solemnem, ad quem actum laudatus Polzius *Programmate de laudando antiquorum instituto Viros de Republica optime meritos debitis ornandi post eorum e vita abitum encomiis* (pl. 1. 4) inuitauit.

§. V.

De *Fatis* ac *Scriptis* Bangerti egi Ath. Lub. P. I. p. 64 sqq. Sed habeo, quae nunc adiiciam. Fatis ipsius addo triste illud, quo ab an. 1642 vsque ad an. 1656, adeoque intra quatuordecim annos, septem filios morte amiserit. Scriptis editis adiungo *Epistolam de Felicitate beate morientium ad Dn. Pet. Flüggen, Sereniss. Princip. Mechlenb. Praefectum Schönebergensem, in funere Elisabethae, filiae*. Lubec. 1661. 4. (pl. 1). De *ineditis* obseruo, quod ea possideat vir longe doctissimus, Ioan. Henr. Heubelius, designatus Histor. & Iuris publici in Acad. Kiloniens. Professor & Historicus Slesvico-Holsaticus, iis instructus subsidiis & requisitis, vt sperem, Germaniam posse eum aliquando Galliae Mabillonio opponere. Illi vero an. 1720. d. 4 Aug. mihi retulit, quod Bangerti *Historiam Lubecensem: Helmoldum cum Nott. MSS. & Consilio de edendo rursus Helmoldo*: Ἰδιοβιογραφίαν: *ac Epistolas ad Micraelium, Sagittarium, & plures viros doctos, horumque ad Bangertum Epistolas* inter κειμήλια sua asseruet, simulque quae est ipsius humanitas, promisit, se mihi ea non esse

esse denegaturum, quae nouae, quam molior, Helmoldi editioni queant inseruire.

§. VI.

Tria, quod aiunt, addo de scripto Bangerti posthumo, scilicet *Programmate de Eloquentia, eiusque Vi.* Lubec. 1665. 4. (pl. 2). Composuerat hoc Programma paullo ante obitum, inuitaturus ad *Valentini Acidalii*, supra iam commemorati, *Orationem Valedictoriam de Molestia cum vera Silendi ratione coniuncta.* Cum autem mors opinione citius Bangertum oppressisset, recitata est d. 11 Iul. Oratio auspiciis *Ioannis Polzii*, Conrectoris, qui Bangertinum Programma actui huic publico praemisit.

CAPVT XVII.

DE *Rectoratu* *HERMANNI NOTTELMANNI.*

A. 1666 — 1674.

§. I.

LAudatissimus Bangerti successor fuit HERMANNVS NOTTELMANNVS, Flotha-Westphalus, quem natum esse an. 1626. didicisse tum in aliis, tum praecipue in Osnabrugensi Athenaeo, & postea Helmestadii ac Lipsiae, consecutum porro munia Professo-

ris

ris ac Inſpectoris Academiae Equeſtris Luneburgenſis, (1) tandemque an. 1666. d. 10 Mai. Gymnaſii noſtri Lubecenſis Rectorem eſſe conſtitutum, docui iam Athen. Lubec. P. I. p. 14. 70 ſqq, vbi alia etiam de Nottelmannianis meritis annotaui. Hic addo primum, quod, licet iuridicum ac politicum ſtudium ſit amplexus, non dubitarit tamen, Libris Symbolicis an. 1666. d. 3 Sept. ſe adſtringere. Deinde pleniorem ſcriptorum a Nottelmanno, Rectore Lubecenſi, editorum notitiam dare operae pretium arbitror. Quae autem mihi licuit inueſtigare, ſunt

Programma de Affectibus moderandis. Lub. 1666. 4. (pl. 1½). Praemiſſum eſt *Orationi de cohibenda Ira*, quam d. 21 Iun. habuit *Io. Petr. Steinius*, Lubecenſis.

Programma de Ornamentis quibusdam Lubecae. Lub. 1666. 4. pl. 1. Inuitauit hoc Programmate ad audiendum *Paupertatis Encomium*, quod d. 28 Iun. *Daniel Lippius*, Lubecenſis, publica Oratione celebrauit.

Programma de Gymnaſiis Veterum. Lub. 1666. 4. (pl. 1). Praemiſit Nottelmannus *Exercitationibus Oratoriis* d. 25 Octobr. inſtitutis, quas ipſe ſub

(1) Duo vidi Nottelmanni Programmata Luneburgenſia, in forma quam patentem vocant, edita. Priori an. 1662. d. 23 Febr. ſcripto ad *Henr. Wilhelm. Balthaſ. a Weih* Orationem *de Lenitatis ac Seueritatis ſalutari in Imperante temperamento*: poſteriori an. 1663 IV Kal. Novembr euulgato ad *Chriſtoph. Adolph. a Wangenheim* Orationem *de defendenda Patria* Auditores inuitauit.

ſub finem his verbis delineauit: „Periclita-„buntur ingenii ſui vires egregii iuuenes, & „ſuſceptis *Caeſaris* partibus, *Brutum* quidem, „tanquam *Parricidam*, primo loco accuſabit „*Iuſtus Chriſtophorus Schomerus*; Contra *Bruti In-„nocentiam* in ſtatu coniecturali, ſeu inficiali, „negando factum, defendet *Gerhardus Grüne-„wald*; Sed a fratre, quicum alias concordiſ-„ſime viuit, hic protinus diſſentiet, & factum „non negando, ſed approbando, *Iuſtitiam* eius „in ſtatu iurediciali demonſtrabit *Paulus Grü-„newald*. Quae vt clarius elucescat, de voce „ipſa ſollicitus, non parricidam appellandum, „ſed *Tyrannicidae* nomine ornandum eſſe Bru-„tum, in ſtatu definitiuo eleganter oſtendet „*Gotthardus Marquart*.

Programma in funere Gotſchalci a Wickeden, Reip. Lubec. Conſulis, Haereditarii in Caſtorff & Weſſloh. Lub. 1667. d. 11 Ian. fol. (pl. 2).

Programma de Cicerone in primis legendo. Lub. 1667. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi publicae *de Virtutibus Imperantium* a *Gothardo Marquardo* d. 15 Maii recitatae.

Programma de Differentia inter antiquos & hodiernos Germanos. Lub. 1667. 4. (pl. 1). Praemiſit *Orationi de praecipuis antiquorum Germanorum Virtutibus.* d. 13 Iun. a *Iuſt. Chriſtoph. Schomero*, Lubecenſ., habitae.

Programma de Exercitiorum Oratoriorum ſumma Vtilitate. Lub. 1667. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi publicae d. 20 Iun. habitae, qua *Ioan. Her-*

man. Hesſius, Lubecenſis, *Comparationem inter Macrocosmum & Microcosmum* inſtituit.

Programma de Oratione Moribus Oratoris conueniente. Lub. 1667. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad Actum Oratorium *de diuerſis Humanae Vitae Aetatibus*, prid. Calend. Novembr. habitum; in quo *Infantiae* laudes *Nicol. Owmannus*, Holſatus; *Adoleſcentiae*, *Ioan. Möllenhoſius*, Lubecenſis; *Virilis Aetatis Ioachimus Bentzingius*, Lubecenſis, *Senectutis* autem *Chriſtoph. Antonius Eraſmi*, Lubecenſis, celebrarunt.

Programma de monito: Γνῶθι σεαυτόν. Lub. 1668. 4. (pl. 1). Praemiſſum Orationibus publicis, quas *de Hercule in bivio Voluptatis ac Virtutis haerente* d. 12. Mart. *Io. Paul. Heinrichſen, Io. Wilh. Peterſen*, *Bartold. Botſaccus*, Lubecenſes, recitarunt.

Programma de Amore in Patriam. Lub. 1668. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi publicae *de praecipuis Lubecae Laudibus*, d. 7 Mai. a *Ioan. Mathaeo Embke*, Lubecenſi, habitae.

Programma de Viuendi Regulis. Lub. 1668. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad Orationes, quas *Ioan. Möllenhoff*, Lubecenſis, *de Symbolo C. Iulii Caeſaris*: *Si ius violandum, regnandi cauſa violandum eſt; in ceteris pietatem colas*, nec non *Chriſtianus Tribbecho*, Lubecenſ. *de Symbolo Octav. Auguſti*: *Feſtina lente*, VI. Kal. Nov. habuerunt.

Programma de Laudis Honorisque Deſiderio, omnibus fere

fere communi. Lubec. 1668. 4. (pl. 1). Praemissum est *Frid. Ioachimi Langelott* Orationi *de vera Laude, ex sola Virtute petenda*, XIII Kal. Dec. habitae.

Programma in funere Iustinae Eleonorae Mentzeriae, D. Balthas. Mentzeri Filiae, D. Menonis Hannekenii Coniugis. Lubec. 1669. 4 Febr. 4. (pl. 1).

Programma de Vi Exercitationis. Lub. 1669. 4. (pl. 1). Praemisit Orationibus, quas d. 1 April. *Ioan. Christianus ab Hatten*, Holsat. *de Symbolo Tiberii: Boni pastoris est, tondere pecus, non deglubere*; *Ioan. Anton. Neukrantz*, Lubec. *de Symbolo Caligulae: Oderint, dum metuant*; *Franc. Henr. Pingeling*, Westphal., *de Symbolo Claudii: Generis virtus, Nobilitas*; *Ioach. Gisaeus*, Holsat. *de Symbolo Neronis: Artem quaevis alit terra*; ac *Meno Reichius*, Lubec. *de Symbolo Galbae: Miles legendus, non emendus*, habuerunt:

Programma de Concordia. Lub. 1669. 4. (pl. 1). Inuitauit hoc Programmate ad Orationes publicas d. 15 April. habitas, de quibus p. 8 ita: „Debitum patriae suae pietatis officium exsoluent quatuor ingenui iuuenes (Concordiae quadrigas dixeris) Academiae Candidati. Quorum primus *Bartholdus Botsaccus*, „Discordiam e patria eiectam in perpetuum „exilium mittet. Alter, *Iohannes Wilhelmus Petersen*, Concordiam ab exilio reducem laetis

 omni-

„ominibus excipiet, inque patriam reducet. „Tertius, *Iohannes Paulus Henrichsen*, Iustitiam Concordiae recens introductae nouo „foedere coniunget. Quartus autem, *Meno* „*Reichius*. dulcissimae patriae de tantis bene„ficiis gratulabitur, gratias aget, dicetque „non vltimum vale.

Programma de Symbolis quorundam Imperatorum. Lub. 1669. 4. (pl. 1). Orationibus publicis, d. 28 Octobr. habitis, a *Ioan Reimaro*, Lubec. *de Symbolo M. Salvii Ottonis*: *Vnus pro multis*; *Nicol. Ienfenio*, Holsat. *de Symbolo Auli Vitellii*: *Optime olet occisus hostis, & melius civis*; nec non *Bernhardo Steinio*, Lubecensi, *de Symbolo Fl. Vespasiani*: *Lucri bonus odor ex re qualibet*, est praemissum.

Programma de Ingeniorum in cognatis Dissimilitudine. Lub. 1670. 4. (pl. 1.) Indixit hoc Programmate Actum Oratorium, d. 30 Mart. habitum, in quo *Daniel Hasenmüller*, Vthino-Holsat., *Vitam Aulicam*; *Michael Mutterer*, Rhena-Megapolit., *Militarem*; *Ioan. Christoph. Tunder*, Lubecensis, *Eruditam* commendarunt.

Programma de Mutatione Rerumpublicarum. Lub. 1670. 4. (pl. 1). Praemisit Orationibus *Henrici Nicolai*, Lubecens. *de Virtutibus, quibus Incrementa sua debent Respublicae*, ac *Ioachimi Gisaei*, Husani, *de Causis, quibus decrescere atque imminui Respublicae solent*, d. 5 Mai. habitis.

Programma de Ingeniorum in Fratribus Dissimilitudine. Lub.

Lub. 1670. 4. (pl. 1). Praemisit Orationibus a *Nicolao Heitzig*, Lubecens., *de Symbolo Titi Vespasiani*: *Bonus Princeps, Orbis Amor*, ac *Georgio Schröder*, Lubec. *de Symbolo Domitiani*: *Fallax bonum, Regnum*, d. 17 Nov. recitatis.

Programma in funere D. Menonis Hannekenii, Superintend. Lubec. 1671. d. 23 Febr. 4. (pl. 1).

Programma in funere D. Davidis Gloxinii, S. C. M. Consil. & Reip. Lubec. Consulis primarii. Lubec. 1671. postrid. Calend. Mart. 4. (pl. 1).

Programma in funere Pauli Neucrantzii, Med. D. & Reip. Lubec. Physici. Lub 1671. d. 29 Mai. 4. (pl. 1). Conf. Athen. Lubec. P. I. p. 74 sq.

Programma de Traiani & Hadriani Symbolis. Lub. 1671. 4. (pl. 1). Indicauit hoc Programmate Orationes *Gabrielis Andreae Poggenberg*, Suetinens. *de Symbolo Traiani*: *Qualis Rex, talis Grex*; nec non *Georg. Andreae Witkopff*, Lubecens. *de Symbolo Hadriani*: *Non mihi, sed populo*, in solemni Actu d. 2 Nov. dictas.

Programma de Educatione Iuuentutis. Lub. 1672. 4. (pl. 1). Praemisit *Orationibus publicis*, quas *Petrus Bohrsius*, Pomeran. *de Institutione priuata*, ac *Chrystophorus Chrysius*, Molnens. *de Institutione publica* d. 25 April. habuerunt.

Programma in funere Alberti Balemanni, Pastor Marian. Lub. 1672. d. 29 Iun. 4. (pl. 1). Insertum est

est Goetzii Elogg. German. Theologg. p. 426 sqq.

Programma de Symbolis Antonini Pii & Antonini Philosophi. Lub. 1672. 4. (pl. 1). Praemisit Orationibus, quas *Ioan. Wolfius*, Suerinens. *de Symbolo Antonini Pii*: *Melius est, vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere*, ac *Henricus Michaelis*, Lubecens. *de Symbolo Antonini Philosophi*: *Regni clementia custos* d. 7 Nov. recitarunt.

Oratio Funebris Memoriae D. Menonis Hannekenii, Superintendent. Lubecens. consecrata, & in auditorio maiori Lycei Lubec. publice recitata. Lub. 1673. 4. pl. 5. Actus solemnis, in quo habita haec Oratio, his descriptus est verbis in Act. Minist. T. VI. P. II. pag. 31: *An. 1673. d. 25 Febr. hat der H. Rector Nottelmannus eine Parentationem dem Seel. Hrn. Superint. D. Men. Hannekenio gethan, welche er den 17 Febr. indigitiret hatte, da vor 2. Jahr der H. Superint. war gestorben, aber wegen einiger Beschwerung an den Augen hat ers müssen bis nun her differiren. Sie ist aber sehr wol gehalten, daß jedermann begnüget hat. Und waren zugegen 3 HH. Bürgermeister, die meisten Doctores Iuris & Medicinae, das gantze Ministerium, etliche Herren des Rahts und Canonici, nebenst andern Gelehrten und Studiosis, in dem Auditorio Maiori, da die Catheder und Bäncke oder Tische mit schwartzen Boje bedecket waren, da der Cantor mit etlichen aus der Cantorey und einer Symphoney vorher und nachher musicirte.* Merita Hannnekenii in rem scholasticam his verbis

verbis Nottelmannus praedicat: *Vidimus, quomodo muneris sui partes obierit Hannekenius in Ecclesia; videamus, vt idem fecerit in Schola; cuius ephoriam ab amplissimo Magistratu sibi commissam ita ornavit, vt nihil antiquius habuerit studiis commodisq; iuuentutis. Testes sunt ipsi hi parietes, intra quos eruditissimas saepe Lectiones, cum Hebraicas, tum Theologicas, ex hac ipsa cathedra, iuuentuti quondam instillauit; tanta quidem fide ac perspicuitate, vt sibi maxime gratulentur, quibus id temporis contigit, inter auditores eius nomen suum profiteri. Quid dicam de optimis & diuinis monitis, de salutaribus praeceptis, quibus iuuentutem nostram, in examinibus praesertim, ad pietatem, industriam, aliasq; virtutes inflammabat; a vitiis autem paterno animo dehortabatur? Sic autem admonebat, vt grauitatem comitate misceret; qui est in bonis ingeniis monendi stimulus acerrimus.* Vid. pag. D 4. Conf. Wittenii Memor. Theologor. p. 1699 sqq.

Programma in funere Ioachimi Carstens, I. V. D. Reip. Lub. Syndici primarii ac Consistorii Praesidis. Lub. 1673. d. 20 Nov. fol. (pl. 1).

Programma de Honoribus apud Romanos nonnunquam venalibus. Lubec. 1674. fol. pat. Praemisit Orationibus publicis, quas *Ioannes Homannus*, Magdeburgens. *de Symbolo Didii Iuliani: In Pretio Pretium*; ac *Io. Frid. Emmenius*, Lubecens. *de Symbolo Septimii Seueri: Laboremus*, VII. Id. April. recitarunt.

Programmata de Symbolis Impp. Coccei Nervae, Aurelii Commodi & Aelii Pertinacis non omisissem, sed suis commemorassem locis, si ex αὐτοψία eadem, frustra quaesita, citare licuisset. Interim quoniam ipse Nottelmannus ad ea provocat, nolui plane nullam eorum facere mentionem.

Tabula Grammatica Analysi Ebraeae inseruiens ad Methodum Schickardianam confecta. Prodiit (in fol. pat.) sine auctoris, loci & anni mentione. Verum autem ipsius auctorem esse nostrum Nottelmannum, nobilissimus eius Filius per litteras me docuit. Complectitur potiora praecepta de Nomine, Pronomine, Vocalium Mutatione & Verborum Formatione. In fine haec addita sunt verba: *Lector hanc dum perlustras Tabulam, vnum rogaris: Temere ne iudices.*

His scriptis editis addo *Scripta inedita*, siue Collegia in nostro Athenaeo habita, quae ipse possideo.

Collegium Ethicum habitum ad Tabulas Balthasaris Cellarii.

Apparatus Auctorum, Ethicae studio inseruientium. Primi, qui in hoc Apparatu commemorantur, sunt *Plato* & *Aristoteles*: vltimi *Conrad. Horneius*, cuius Philosophia Moralis prae omnibus commendatur, *Dürrius* ac *Giphanius*.

Introductio in Ethicam. In hac vnumquodque Caput habet (1) Sectionem Praeceptorum. (2) Sectionem Axiomatum. (3) Autores, vel Historicos, vel Philosophos & Scholasticos.

Moralia in compendium redacta. In hoc ſcripto nonnulla ex Iure Naturae & Gentium delibantur.

Ethica Aphoriſtica.

Quaeſtiones ex Tabulis Ethicis Cellarii.

Collegium Logicum.

Collegium Rhetoricum in Kirchmanni Rhetoricam.

§. II.

Quas ſub initium Rectoratus ſui praelectiones habuerit Nottelmannus, docent duo Catalogi Lectionum, ex autographis hic inſerendi. Prior ita habet:

RECTOR
aeſtiuo ſemeſtri an. 1666
docuit & abſoluit
publice

IN THEOLOGICIS

Doctrinam de Ieiunio, Sacramentis in genere, Baptiſmo, Sacra Euchariſtia.

IN LOGICIS

Doctrinam de Natura Logicae, Terminis, Praedicationibus, Praedicabilibus, Antepraedicamentis.

IN RHETORICIS

Librum primum, in eoque doctrinam de Natura Rhetoricae, Inuentione, Argumentis, Generibus Cauſarum.

IN CICERONE

Orat. pro M. Marcello & pro Caio Rabirio, ad oſtendendum vſum rhetoricum in genere dem. & delib., iudicial.

IN

IN GRAECIS

Homeri librum 9 Iliados, in quo praestantissimae Heroum Orationes.

IN EXERCITIIS STYLI

Dedit Imitationes Orationum Ciceronis, Dispositiones Progymnasmatum, Exercitia Historica.

Instituit etiam Declamationes publicas & Disputationes Logicas.

Priuatim.

1. Exponit *Tabulas Metaphys. Stablii.*
2. Exercet auditores in Progymn. iuxta ductum *Aphthonii.*
3. Explicat *Ciceronis* librum, qui inscribitur *Orator.*

H. N. 22 Octob. 1666.

Posterior Catalogus sequentibus consignatus est verbis:

RECTOR
hyberno semestri
ab autumnali an. 1666 ad an. 1667 tempus
vernum
docuit & absoluit
publice

IN THEOLOGICIS

Doctrinam de Theologia in genere & de Sacra Scriptura.

IN LOGICIS

Doctrinam de Praedicamentis, Postpraedicamentis, Enunciat. Natura & Partibus.

IN

IN RHETORICIS

Lib. 2 de Dispositione & Lib. 3 de Elocutione capita priora 4 de Elegantia, Compositione, Periodo, Numero.

IN CICERONE

Orat. pro Rege Deiotaro: Epist. 1 ad Q. f., prolixam & prudentiae plenam.

IN HISTORIA VNIVERSALI

Duos primos millenarios, s. hist. 2000 annorum, tam sacram, quam ciuilem.

IN STYLI EXERCITIIS

Dedit Imitatt. ex Cic: Hist. dierum memorab., ex tempore: Disposit. Progymn.; domi componend.

IN DISPVTATIONIBVS

Theses Logicas singulis fere mensibus exhibuit disp.

Priuatim.

1. Lectiones Metaphysicas instituit & absoluit.
2. Superioribus & ad Academiam parantibus *Cellarii Tabulas Politicas*, illorum rogatu, explanauit.

§. III.

Sequentibus annis eadem fide ac diligentia docuisse Nottelmannum, non est dubium. Quamuis etiam in moderando res scholasticas omnem adhibuerit industriam, tamen, vt sunt harum rerum fata, euitare non potuit, quominus ipsius quoque tempore graues de corrupto

rupto Scholae ſtatu querelae (2) ſint auditae. Atque hae anſam dedere *Viſitationi Scholaſticae* in Curiae

(2) Huc ſpectant ſequentia ipſius Nottelmanni verba ex quadam *Gratiarum actione in fine Examinis*, quam autographam poſſideo: Equidem inter ſegetes ſuccreſcunt zizania; & in omni ſocietate, imo in ipſa Eccleſia, mali ſunt mixti bonis. Nihil adeo mirum, ſi in Scholis etiam inueniantur, qui querelis potius, quam laudibus, argumentum praebent. Sed iam non tangimus illos. Malo enim hortari eos ad meliorem frugem, quam querelis meis in odium adducere. Vereor etiam, ne inepte faciam ac imprudenter, ſi aures veſtras, tam beneuolas tamque attentas, querelis onerem, Vosque triſtes abire velim, qui tam ſerena fronte ad nos acceſſiſtis. Diſſimulandum tamen non eſt, coetum hunc noſtrum duabus potiſſimum cauſis male audire. Primo quidem, ob immoderatam illam veniendi atque abeundi licentiam. Deinde, ob inſolentem in veſtitu luxum. Prius illud diuiſam culpam habet, nec in vno ſitam, ſed multis. Non diffitemur etiam, fuiſſe nos hactenus in iſta parte aliquanto indulgentiores, cum primis illorum gratia, qui pueris inſtituendis integros dies occupati vix ſpacium habent temporis, quo ſua ſtudia tractent, repetant, diſcant, ſcribant, meditentur. Nunc autem, vbi res abuſum habitura videtur, & nos officio noſtro fungemur & ipſi illi per ſe facile hoc quicquid eſt emendabunt, cauebuntque, ne licentia fiant deteriores, aut odiis bonorum publicam praebeant occaſionem. Luxum in veſtitu quod attinet, ipſi iam, Maecenates, totum hunc gregem luſtraſtis, atque oculis veſtris arbitrari poteſtis, num quid obſeruatum ſit, ab honeſtate ac moribus tantopere alienum. Atqui tales ſunt quotidiani. Feſtis diebus ſi quid elegantiae maioris eſt, quam excuſari poſſit, ad parentes illud pertinebit, quamquam & nos officio noſtro non ſumus defuturi. Munditiem videlicet amant muſae, faſtum & luxum ex aequo oderunt, &c.

Curiae loco, qui Cancellaria vocatur, an. 1671. d. 25 Ian. institutae, de qua in Act. Min. T. VI. P. II. pag. 1 nonnulla leguntur. Hinc secutus est *Eines Hochweisen Rahts der Stadt Lübeck* Reces, *so bey Visitation der Lateinischen Schulen zu St. Catharinen ist auffgerichtet, und öffentlich in der Schulen publiciret und verlesen worden, den 9 Febr. Anno* 1671. Lub. 8. pl. 1; de cuius Recessus solemni promulgatione in Act. l. c. haec scripta sunt: Den „9 Febr. seyn die obengedachte HH. Bürger-„meister (H. D. David Gloxin, H. Matthaeus „Rodde, H. Joh. Ritter, H. D. Georg Dieterich „Brauer), der H. Superintendens und Pastores, „nebst den 2 Deputatis Senatus und dem Proto-„notario aus S. Catharinen Kirche in die Schule „gegangen, in primam Classem. Woselbst nach „der Figural Musica der Protonotarius den Reces „des Rahts publice gelesen; nachmahlen hat der „Cantor die Leges Scholasticas Latinas von der „untersten Catheder gelesen. Nach solcher „Vollendung hat der Proconsul, D. Gloxin, mit „einer teutschen Oration die Praeceptores und „die Jugend zur Obseruantz der Legum ange-„mahnet — — Darauf endlich auch der H. Re-„ctor auf die oberste Catheder getreten, und „Teutsch eine Dancksagung gethan, welches „mit einer Figural Music ist wieder beschlossen. In hoc autem Recessu (ad mores potissimum spectante) confirmata est pristina Oeconomia Lectionum, & nihil fere in ea mutatum, praeter hoc vnicum: *Weil ohn das viel Lectiones Graecae*

gehal-

gehalten werden, soll des Montags Nachmittags von dem Herrn Rectore an statt des Homeri, *ein guter lateinischer* Historicus *in prima classe gelesen, und hergegen die Grammatica Graeca von dem Sub-Rectore vermöge der Oeconomia fleissig getrieben werden.* Vid. §. 2. pag. 2.

§. IV.

Eiusdem anni 1671 mense Maio petierunt Collegae a Senatu, vt discipulis liceret, non hora sexta, sicut olim, sed hora septima Scholam adire. Cui petito Magnificus Senatus annuit. Vid. Act. Min. l. c. p. 3. Ibidem laudat *Disputationem* d. 17 Mai. in Gymnasio nostro institutam, M. Dan. Lipstorpius, R. Minist. Senior, testis *αὐτόπτης*.

§. V.

Examinum m. Octobr. 1671, ac m. Mart. 1673 habitorum, l. c. honorifica mentio iniicitur. De priori pag. 8 haec leguntur verba: *Es ist alles wol in prima classe abgehandelt.* In posteriori habita Oratio pag. 33 hoc modo praedicatur: *Es hat H.* Thomas Hinrich von Wickede, *Senator, die Admonitionem ad Iuniores & Scholasticos gethan, und zwar sehr gravitätisch wegen seiner Persohn, und erudite wegen der Lateinischen Sprache.*

§. VI.

Vnicus tantum tempore Nottelmanni nouus accessit Collega, quum defuncto Iusto Tribbechouio MARCVS WIDA, Sclavia-Pomeranus, succederet. Lucem ille an. 1647. d. 7 Nov. aspexit. Didicit in nostro Athenaeo Lubecensi, quod,

quod, fundamentis feliciter iactis, cum Academia Rostochiensi permutauit. Rediit deinceps Lubecam, quae vti illum viderat inter discentes, ita etiam inter docentes, locum ei concedebat. Introductus autem est an. 1674. d. 18 Aug. (3) per Ioannem Polzium, Conrectorem, Rectoris, aegrotantis, vice fungentem. Orationis & Speciminis inauguralis mentio fit in Act. Min. T. VI. P. III p. 50. b. Subscripsit Symbolis nostris an. 1675. d. 19 Mai. Cum in puluere scholastico per temporis spatium haud exiguum laudabiliter desudasset, an. 1713. d. 14 Aug. ex arena hac victor discessit.

§. VII.

Lectum, cui affixus fuit Nottelmannus, cum introducendus esset laudatus Wida, fuisse feralem, docuit anni huius 1674 dies 5tus Septembris, quo die laboriosam stationem scholasticam cum aeterna quiete permutauit. Honorifico Programmate (4. pl. 2) ad exsequias d. 12 Sept. ipsi factas inuitauit IO. POLZIVS, Conrector, a quo cum Rosa comparatur. Reliqui Collegae, DAVID von der BRüGGE, Subrector, SAMVEL FRANCK, Cantor, DANIEL LIPPIVS, IOACHIMVS SCHEVIVS, ANDREAS LÜDERVS & MARCVS WIDA egregiis Carminibus eum post fata honorarunt. Brüggianum non possum non subiicere. Sic autem habet:

Gg Ite

(3) Mellii Nachr. von Lub. p. 230. Act. Min. l. c. habent d. 28 Aug.

Ite pii Iuuenes pullatis vestibus , ite
Phoebeii Iuuenes , date iusti signa doloris :
Vester Apollo iacet. Lux admiranda Lycei
Tingitur Oceano. Sophiae Morumque magister,
Qui vobis toties praecepta salubria vitae
Tradidit & duxit doctas Heliconis ad vndas,
Heu! moritur: moestos lacrimis confundite vultus
Palladii iuuenes; date tristi pectore voces;
Luctisonas voces & lamentabile carmen.
Ast ego, dum nequeo dignos exsculpere versus,
(Nam mens aegra stupet) lacrimarum flumina fundam
Rectoris tumulo. Vos dignum ponite marmor,
O Heliconiades, talique inscribite versu:

EPITAPHIVM.

Hic situs est Latiae princeps facundia linguae
Nottelmanniades, gloria prima Sophum.
Tullius eloquio; sed diuite carmine Naso;
In sophiae studiis doctus Aristoteles.
Quod Clariae viuus consperserat ora iuuentae
Phocidos & liquidis corda rigauit aquis;
Castalio functi stillant nunc ossa liquore,
Musarumque piis conditur in lacrimis.

Vnde etiam a B. M. Io. Reichio, Past. Aegid., in Act. Min. T. VI. P. III. p. 81 *de Schola nostra bene, imo optime meritus*; ab excellentissimo autem Goetzio in Nott. ad Orat. de Val. Herbergeri Symbolis pag. 21 *vir omni laude conspicuus , deque Phrontisterio Lubecensi praeclare meritus* dicitur.

CAPVT

CAPVT XVIII.

DE *Rectoratu* *M. ABRAHAMI HINCKELMANNI.*

A. 1675 — 1685.

§. I.

QVantus vir fuerit ABRAHAMVS HINCKELMANNVS, probant, praeterea, quae a summe vener Pippingio in Sacr. Decad. Septen. p. 597 sqq, summe rev. Goetzio in Bibliothec. Anti-Fanatic. Lubec. §. 4, summo Fabricio in Memor. Hamburg. P. II. p. 874. 879., B. Schulteto in dem von Schulen zur Kirchen beruffenen Hamburgischen Prediger p. 83. sqq, & a me Athen. Lubec. P. I. pag. 14 sq. 75 sq, iam allata, peregregia illa praeconia, quae magni nominis viri ei pariter ac scriptis eius detulerunt. Laudatus Fabricius in Nott. ad Cod. Apocryph. N. T. P. I. p. 137 *eruditissimum Theologum* nuncupat. Plura elogia, quibus summus hic vir Hinckelmannum eiusque scripta ornauit, vid. in Bibliogr. Antiquar. p. 237. 338. & in aliis eius libris passim. Maxime rev. Erdm. Neumeisterus in elegantissimo Elogio M. Constantin. Ambros. Lehmanni, Archidiac. Döbelens. Hamb. 1718. 4. pag. A 3 canit:

Und Hamburg ist ihr auch mit grossem Danck verbunden,
Das heist, von Döbeln war der grosse Hinckelmann.
Ach, daß ein solches Licht zu früh bey uns verschwunden,
Da dencket manches Hertz annoch mit Seufzen dran.

Quae verba Latinus huius Carminis interpres sic transtulit:

Hammoniaeque illi debetur gratia nostrae;
Hinckelmannus enim prodiit inde potens.
Ah, citius iusto sol occidit ille! quod ipsum
Cum gemitu recolunt tot pia corda graui.

maxime rev. Io. Christoph. Wolfius in Biblioth. Hebr. P. I. p. 196: *Abrahamus Hinckelmannus, vrbis quondam huius & literati orbis, qua literarum orientis in primis studiosus est, decus & ornamentum, in egregio libro, quem Detectionem Fundamenti Böhmiani inscripsit.* Idem l. c. P. II. p. 1222 citatam Detectionem *praestantissimam* appellat. Ab eodem laudatur valde ob excultum studium Rabbinicum l. c. p. 722. De *Alcorano* ab ipso Hamb. 1694. 4 edito fuse ac honorifice agit Tentzelius Dialog. Menstr. 1694. p. 722-745. Add. quos citat Goetzius in Eclog. de Peregrinatt. Erudition. Orient. colligendae causa susceptis, pag. 27. *Praefationem* ad Alcoranum *eruditissimam* dicit Wolfius l. c. p. 440, qui p. 574 obseruat etiam, quod Hinckelmannus singulari quaternione *Phrases & Abbreuiaturas Rabbinorum communiores* collectas ediderit in 4. Memoria instructissimae ipsius *Bibliothecae* hodieque in Catalogo Hamb. 1695. 4. euulgato superest. *Bibliothecae Manuscriptae, pleraque*

ex

ex parte constantis ex Codicibus Orientalibus, Hamb. 1695.4 (cuius Catalogi auctor est Sebast. Gothofr. Starckius) notitiam conseruauit quoque Tentzelius in Dial. Menstr. 1695. p. 682—693. Adde, quae de Codice aliquot librorum Biblicorum Hebraico, qui olim fuit in Hinckelmanniana, nunc est in Morgenwegiana Bibliotheca, annotauit Wolfius l. c. p. 311. Promisit quoque Hinckelmannus in Detect. Fund. Boehm. p. 52. *Photii Opus MS. contra Manichaeos*, quod si, morte haud impeditus, edere potuisset, tantam sine dubio ei attulisset laudem, quantam inde reportaturus est laudatus Wolfius, dignissimus ipsius successor; qui nuper admodum se T. I Anecdot. Graecor. hoc opus publici iuris facere velle promisit. Plures Hinckelmanni praecones facile possem afferre, si opus esset. Etenim pauci offenduntur, qui Hinckelmanni, eiusque scriptorum (exceptis *Eristicis Hamburgensibus*, in quorum vno, an. 1694 euulgato. memini me legisse strenuam muneris scholastici Lubecae gesti defensionem contra aduersarii scommata, a re scholastica desumta, quae inprimis auctoritate Lutheri studet diluere) mentionem facientes, elogia non simul proferant.

§. II.

Nullus autem dubito affirmare, Hinckelmanno viam ad tantam gloriam non parum strauisse munera Scholastica, magna fide ac diligentia administrata. Taceo Gardelegiense: Lubecense autem, quod an. 1675. d. 7 Ian., verba nomine Senatus faciente D. *Henrico Michaelis*, Syndico, ius-

ſuscepit (1), non poſſum non pro inſtituti ratione collaudare. Quid vero opus eſt verbis, vbi rerum adſunt teſtimonia Scripta intelligo, ab Hinckelmanno, Rectore Lubecenſi, elaborata ac edita, quae, praeter alios labores, ſatis ſuperque oſtendunt, quod officio ſuo minime defuerit. Et licet apud Pippingium p. 601 memorentur *Programmata quaedam de Atheismo & aliis argumentis*, Stendaliae & Lubecae. 4; operae tamen erit pretium ſcripta Hinckelmanni ſcholaſtica Lubecenſia eo, quo prodierunt, ordine ex ἀυτοψία accurate recenſere. Sunt autem

Programma de Legibus Moſaicis a Gentilibus per plagium ſurreptis, ad Orationes publicas de Legum multarum Neceſſitate, & vera ſub iisdem Libertate. Lub. 1675. d. 18 Mai. fol. (pl. 1). Verba fecerunt *Adamus Herold*, Dresdenſ. *de Neceſſitate multarum Legum in Republica*, ad Ariſtot. lib. 1 Rhet. c. 1: ac *Paulus Vermebren*, Lubecenſ. *de Vera ſub Legibus Libertate*.

Programma de Theologia Gentili, ad Act. Orat. de vitandis Humanae Eruditionis Scopulis d. 4 Nov. 1675. fol. (pl. 4). In hoc actu *Ioannes Friderici*, Strausberga-Neo-March. *Philoſophiae Theoreticae*: *Theodorus Marcus Lenten*, Glûckſtadio-Holſat. *Philoſophiae Practicae*: *Ioannes Reiche*, Lubecenſ. *Hiſtoriae*, *Oratoriae & Poëtices Scopulos* deregere conati ſunt.

Programma in funere Ioannis Polzii, Gymnaſii Lubec. Conrectoris. 1675. d. 14 Dec. fol. (pl. 1).

Program-

(1) Act. Min. T. VI. P. III. p. 81.

Programma in funere Hermanni Peterſen, Senatoris, Lub. 1675. d. 24 Dec. fol. (pl. 1).

Programma exequiis Catharinae Schumacheriae, Magnif. Conſulis, Dn. Matthaei Roddii, vxoris d. 26 Dec. 1675 dicatum. fol. (pl. 2).

Programma de Eloquentiae Praeſtantia, ad Act. Orat. *de Eloquentia* d. 6 Iun. 1676. fol. (pl. 1). In hoc Actu *Adamus Herold,* Dresdenſ. dixit *de Eloquentia Veterum & eius Dignitate.* Huius deinde exemplum conſummatum, in *Cicerone* fuiſſe, monſtrauit *Albert. Balemann,* Lubecenſ. Porro *de Eloquentia Theologi* diſſeruit *Ioannes Heſſe,* Lubecenſis: *de Eloquentia Viri ciuilis,* autem *Theodorus Marcus Lenten,* Glückſtadio-Holſat.

Programma in funere Ioannis Havelandi, I. V. L. & Protonotarii, Lubec. 1676. d. 18 Octobr. fol. (pl. 1).

Programma prius de Patriarcharum Scholis, ad Act. Orat. *de Scholarum Publicarum Dignitate* d. 23 Nov. 1676. fol. (pl. 2). Oratores fuerunt *Nicol. Henr. Maſius,* Schlagſtorpio-Megapol., *Chriſtianus Schevius* ac *Ioan. Polzius,* Lubecenſes.

Programma in funere Henrici Wendtii, Medic. Doct. & Phyſici primarii. Lub. 1676. d. 11 Dec. fol. (pl. 1).

Programma exequiis Ioannis Kockerti, Med. Doct. 1677. d. 10 Ian. ſcriptum. fol. (pl. 1).

Programma de Caroli V. Morte, ad Act. Orat. *de Caeſare Abdicante* d. 26. April. 1677. fol. (pl. 1). Orator fuit *Paulus Vermehren,* Lubecenſ.

Programma poſterius de Patriarcharum Scholis, ad Act. Orat. *de Cauſſis pereuntium bonarum Litte-*

rarum d. 1. Nov. 1677. fol. (pl. 1½). Oratores fuerunt *Godofr. Coberus*, Prizwalda-Marchic. & *Iust. Martin. Goslar*, Moringa-Thuring.

Programma in funere Matthaei Roddii, Reip. Lub. Consulis Directoris. 1677. d. 5 Dec. fol. (pl. 1).

Programma in funere Henrici Michaelis, I. V. D. Syndici primarii & Consistorii Praesidis. Lub. 1678. d. 20 Ian. fol. (pl. 1).

Programma de necessaria Animi Cura. Lub. 1678. fol. pat. Praemissum est Orationibus, quas *de Admirandis Animi humani, praecipue vero Intellectus & Conscientiae*, d. 21. Mart. habuerunt *Ioannes Polzius* atque *Christophorus Wendt*, Lubecenses.

Programma in exequiis M. Adami Laurentii Nicolai, Symmystae Iacob. Lub. 1678. d. 15 Octob. fol. (pl. 1). Insertum est Goetzii Elogg. Theolog. German. p. 530 sqq.

Programma de Livii praestantia. Lub. 1678. fol. pat. Quo inuitauit ad Actum oratorium d. 31 Octobr. institutum, & his verbis descri„ptum: Cum superioribus mensibus librum „quintum Livii, rebus *Camilli* maxime „insignem, pertractauerimus, tribus ex „nostro studia aemulantium coetu, specta„tae probitatis & eximiae exspectationis iu„venibus, selectiora, liberiore stilo pro„ponere commisimus: *Laudem* quidem *Ca„milli*, *Io. Gabr. Sandhagen*, Borchholthusa-„Westphalo; *Orationem Camilli*, *qua Romanis* „*dissuadet*, *Remp. Veios transferre*, *Ioan. Ern.* „*Müllero*, Bergensi Thuringo; & *exhortato„riam* tandem *ad Ardeates*, *vt Romanis a Gallis* *obsessis*

„*obſeſſis opem ferant*, *Michaeli Vermehren*, Lu-
„becenſi.

Επιτάφιος *in funere M. Dan. Lipſtorpii*, *Paſt. Cathedral. & Senior.* Lub. 1679. d. 21 Mart. fol. (pl. 2). Reperitur in Goetzii Elogg. Theolog. German. p. 537 ſqq.

Programma de Republica infinitis converſionibus expoſita. Lub. 1679. fol. pat. Inuitauit hoc Programmate ad Actum Oratorium *de Marco Manlio*, de quo Actu ita ſcripſit: Recenſuit
„nuper hanc hiſtoriam libro VI. Livius no-
„ſtris Diſcipulis. Ex quorum coetu duo
„praeclara ingenia, *Ioh. Godofr. Scriver*, Viri
„pl. Rev. Dn. Chriſtiani Scriverii, Theologi
„Magdeburgenſis ex pietate & doctrina cele-
„berrimi, filius, & *Iohannes Vivenneſt*, Star-
„gardia-Pomeranus, ſuorum in Eloquentia
„profectuum ſpecimina ſimul vt ederent, eam
„ſibi repraeſentandam elegerunt. Dicet igi-
„tur ille, quae *Manlium ſeditionem & res nouas*
„*molientem* dixiſſe credibile eſt: Hic verba *A.*
„*Cornelii Coſſi Dictatoris*, *Manlianos furores repri-*
„*mentis* exprimere ſtudebit.

Programma de Erroribus quibusdam Ludouici Cappelli in Notis ad Villalpandi Deſcriptionem Templi Hieroſolymitani. Lub. 1679. fol. pat. Praemiſſum eſt *Orationi de Templo Hieroſolymitano Secundo*, quam d. 29 Octobr. habuit *Ioan. Gabr. Sandhagen*, Borcholthuſa-Weſtphalus.

Programma de Bello Punico ſecundo. Lub. 1680. fol.
„pat. Praefari, inquit ſub finem, haec in-
„cepi adductus nouis ſpeciminibus Oratoriis,

„quae ex historia Belli Punici secundi desum-
„ta, diuersis, si Deo ita visum fuerit, tem-
„poribus edent nostri Discipuli. Ex quibus
„prima vice crastino die (d. 21 April.), hora
„sueta, *Iohannes Daniel Spalckhaver*, Berga-
„Rugianus, Orationem Legati Romanorum
„*de Obsidione Sagunti & Hannibalis iniuriis conque-*
„*rentis* exprimere studebit. Cui aliam *sub per-*
„*sona Hannonis in Hannibalem grauiter inuehentis*
„subiungere constituerat *Gerhardus Kulemann*,
„Magdeburgensis: cuius vero intercursu fe-
„bris nunc a studiis plane distracti inceptis suc-
„cedet *Ioachim Henricus Sprengel*, Vismariensis.
„*Hannibalem* tandem *defendet* & bellum con-
„tra Romanos suadebit *Michael Vermehren*, Lu-
„becensis.

Das Bild des irrdischen und himmlischen Menschen, bey dem seligen Absterben Hrn. Martini Hinckelmanns, gewesenen wolverdienten Apothekers und E. E. Rahts Mitgliedes in Döbeln, betrachtet von dessen ältesten Sohne M. Abraham Hinckelmann, des Gymnasii in Lübeck Rectore. Luneb. 1680. 4. (pl. 4).

Programma de Carthaginensium in Americam Nauigatione, ad Act. Orat. in quo, *Quid Scipio & Hannibal post huius per Alpes transitum dicere potuerint*, expressum. Lub. 1680. d. 21 Octob. fol. (pl. 1). Oratores fuerunt *Otto Frider. Brandt*, Sunderburgo-Cimber, & *Franciscus Balemann*, Lubecensis.

Ἐπιτάφιος in *funere Ioannis Borgehlii, Med. Doct.* Lub. 1681. d. 29 Dec. fol. (pl. 1).

Oratio

Oratio de Fundamentis verae Pietatis & Eruditionis solidae in Scholis probe iaciendis. Lub. 1682. 4. (pl. 4).

Programma de Sacrificiis Ebraeorum, ad Orat. publ. in *Laudem Redemtionis humani generis a Christo factae*, ad imitat. Orat. Ciceron. pro M. Marcello conscriptam. Lub. 1682 fol. (pl. 1). Orator fuit *Georg. Ovens*, Amstel. Batauus. Actus habitus est d. 10 Mai.

Programma in Exequiis Sam. Pomarii, SS. Theol. D. & Superint. Lubec. Lub. 1683. d. 11. Mart. fol. (pl. 1). Reperitur etiam apud Wittenium in Memor. Theolog. Dec. XVI Append. pag. 2117 sqq.

Christ-rühmlichster Lebens-Lauff D. Sam. Pomarii &c. Lub. 1683. fol. (pl. 2).

Dissertatio de Messiae Passione veteribus Ebraeis nota. Lubec. 1683. fol. (pl. 1). Praemissa est Actui Oratorio *de Iesu patiente*, in quo *de Amore Christi in Coena*, *de Sudore sanguine* & *de Morte Messiae* d. 29 Mart. Orationes publicas habuerunt *Daniel Henricus Schacht*, *Daniel Lipstorp* atque *Caspar Lindenberg*, Lubecenses.

Programma de necessario Historiae Orientalis Studio. Lub. 1683. fol. pat. Praemisit *Orationi de Praesidiis, quae ad pietatem, prudentiam & eloquentiam affert Studium Historicum*, d. 25 Octobr. ab *Henrico Schaubio*, Lubecensi, habitae.

Programma de Conuersione Muhammedanorum. Lub. 1684. fol. pat. Praemissum est *Orationi de Rebus gestis Iohannis Hunniadae*, quam d. 13 Kal. April.

Sixtus

Sixtus Christianus Lipenius, Hala-Saxo, recitauit.

Ἐπιτάφιος *in funere Danielis Lipstorpii*, *I. V. D. & Polyhistoris*, *Lubecae d. VII Id. Sept.* 1684. *scriptus*. fol. (pl. 1). Conf. Athen. Lubec. P. III. p. 98 sqq.

Ἐπιτάφιος *in funere Ioachimi Wendii*, *Pastoris Cathedralis*. Lub. 1684. 18 Sept. fol. (pl. 1). Insertus est Goetzii Elog. Theol. Germ. p. 591 sqq.

Historiae Epistolarum Ciceronis Pars prima. Lubec. 1684. 4. pl. 1½. Praemisit Imitationi duplici Orationis Ciceronis pro Archia; priori *de Laude Studii Theologici a Ioachimo Dreusike*, Leontino-Marchic: posteriori *de Laude B. Martini Lutheri a Christian. Iust. Heintzelmann*, Palaeo-Soltquellens. in solemni actu institutae.

Programma de Cicerone, *eloquentiae magistro*, Lubec. 1685. fol. pat. Praemisit Actui Oratorio d. 10 April. habito, de quo ipsum iuuat audire. Posteaquam, inquit, *Ciceronis librum* „*primum de Oratore* pluribus scholis explanaui„mus, incessit cupido excitatiora quaedam, „ex nostro studia aemulantium coetu, inge„nia, ad imitationem quasi incomparabilis „illius libri, *Dialogum de Oratore sacro* concin„nandi. Hic quamuis onus humeris suis gra„uius suscipere videbam, nolui tamen Disci„pulorum mihi multis nominibus carissimo„rum industriae intercedere; sed Vobis, Le„ctores optimi, crastino die finitis sacris, eos

pro-

„producam hoc ordine, vt *Iohannes Stechisch*, „Rupino-Marchicus, ſub perſona *Erasmi*, „*Quaeſtionem de Oratore ſacro perfecto, & cur* „*tam pauci eo nomine digni exſtiterint?* proponat; „hanc poſtea *Benjamin Chriſt. Botzern*, Sedino-„Pomeranus, *Lutherum* repraeſentaturus, „excipiat, *cauſſamque in difficultatem artis, ex-* „*poſito ſimul amplisſimo Oratoris eiusmodi apparatu* „*conferat*; Cui *aſſentietur*, & *de Necesſitate huma-* „*niorum artium in tali Oratore* pluribus differet „*Phil. Melanchthon*, ſub cuius nomine latebit „*Andreas van der Brûgge*, Lubecenſis. Vtrique „*contradicet, & Oratoriae ſacrae limites coërcere* „conabitur *Iacobus von Lengerken*, Lubec. perſo-„na *Thomae Mori* ornatus. *Satisfacient* tamen „*huius argutiis Lutherus & Erasmus*, quibus ſe „adiunget *Capnionis* nomine *Sixtus Chriſt. Lipe-* „*nius*, Hala-Saxo, *necesſitatem Graecae & Ebraeae* „*linguarum* defenſurus. Redibit cum his dein-„de in concordiam, & victas non tantum ma-„nus porriget *Morus*, ſed & adhuc *ea pars, quae* „*in accurata doctrinarum diuinarum cognitione ver-* „*ſatur, quam neceſſaria ſit in Oratore Eccleſiaſtico*, „pluribus perſequetur. Gratum tandem ſibi „eſſe aſſenſum hunc *Mori* teſtabitur *Lutherus*, & „*Carmine Latino ad Chriſtum* toti operi finem im-„ponet *Melanchthon*,

Ἐπιτάφιος *in funere Andr. Hermanni Helbergii, Phil. & Medic. Doct.* Lub. 1685. prid. Kal. Maii. fol. (pl. 1).

Haec ſcripſit Hinckelmannus eo tempore, quo Rectoris Lubecenſis munere functus eſt, & tam elegan-

eleganter quidem, tamque ornate, vt vehementer optarem, celeberr. D. Nottelmannum, Physicum Luneburgensem meritissimum, exequi propediem laudabile propositum, Programmata Nottelmanniana atque Hinckelmanniana edendi (2) Colloquium cum Hinckelmanno d. 23 Mart. 1679 habitum, ideo quod in Programmatibus, Funebribus praesertim, argumenta plerumque sacra & exegetica, non scholastica, tractaret, descriptum legitur in Act. Minist. Lub. T. VII. fol. 138 sq.

§. III.

Praeter haec scripta, aliae res Rectoratum Hinckelmanni celebrem reddiderunt, quae, temporis habita ratione, porro sunt recensendae. Commemorandae autem statim veniunt *Praelectiones Theologicae* SAMVELIS POMARII, SS. Th. D. & Superint. Lubecens. meritissimi, qui paulo post susceptum Praesulis munus, Augustanam Confessionem & legendo & disputando coepit egregie declarare. Supersunt ipsius doctae Praelectiones in Bibliotheca Melliana, hac instructae Praefatione:

Tit.

„Quod Deus bene vertat, studiisque nostris & „vsibus publicis felix ac salutare esse iubeat, or„dior hac vice *Praelectiones* meas *Theologicas* in „hac Inclyta Schola Lubecensi publicas. Sic „enim iam olim ante sesquiseculum quasi ipsum „in Constitutione Ecclesiastica Lubecensi per D. Ioh,

(2) Conf. Athen. Lubec. P. III. p. 385.

„Ioh. Bugenhagium, Pomeranum, conſcripta
„decretum fuiſſe lego, vt Superintendens Le-
„ctionem aliquam Latinam in Lectorio habeat,
„quantum per officii ſui rationem licuerit. Ita
„vſu receptum fuiſſe doceor ex Actis noſtris Mi-
„niſterialibus, Praedeceſſores meos pientisſi-
„mae memoriae, B. Stampelium, B. D. Nic. Hun-
„nium, B. D. Menonem Hannekenium, quo-
„rum anima in faſciculo viuentium iam colliga-
„ta eſt, huic ipſi lectioni in hoc Auditorio Maio-
„ri vacaſſe ſub initium officii ſui, quin & *Diſpu-*
„*tationes* hoc ipſo in loco coram Eruditis inſti-
„tuiſſe publicas: quorum veſtigia deſerere, mi-
„hi religioni duco. In primis cum tenore In-
„ſtructionis officii a Magnifico Senatu mihi tra-
„ditae non ad conciones tantum & inſpectiones,
„ſed & ad Lectiones ipſas habendas obſtrictum
„me videam. Quantum itaque per occupatio-
„nes alias muneris publici conceſſum mihi fue-
„rit, meo cum animo conſtitui, in poſterum
„ſingulis diebus Martis & Veneris, quos voca-
„mus, hac ipſa hora IX matutina Lectionem
„hic ſubire publicam, ac deinceps eandem etiam
„perſequi, cum in primis diſcipulos ipſos pri-
„mae claſſis, huic Lectioni dicatos, ardorem
„iuſtum ad auſcultandum attuliſſe ſenſero, quem
„vt afferant, & pietas ipſorum exigit, & neceſ-
„ſitas ac vtilitas rei poſtulat. Diſpicienti autem
„mihi, qua in materia cum primis occuparem
„Iuuentutem hanc egregiam ſcholaſticam, inci-
„dit tandem auguſtus ille & primus Eccleſiarum
„γνησίως Euangelicarum Liber Symbolicus, In-
variata

„variata *Augustana Confessio*, quae Institutionibus „Catecheticis Dieterici in hocce Lyceo receptis „in calce annectitur, quam in posterum expli- „care ingrediar, vbi pauca de Libris Symboli- „cis in genere praemisero. Hic erit deinceps „scopus meditationum nostrarum, haec meta „laborum futura est. Caeterum cum Studiosos „Theologiae hisce Lectionibus in primis for- „maris ac informare intendam, hac quidem Le- „ctione praevia Ideam Studiosi Theologiae vo- „bis ob oculos subiiciam. Definitio *Studiosus Theo- „logiae est Homo a Deo selectus, vt per verbum eius in- „formatus, ac in Oratione, Meditatione & Tentatione „assiduae occupatus veritatem fidei ad pietatem vitae „dirigat, & bonori Dei ac saluti Ecclesiae vnice studeat.* Hactenus Pomarius, quem has Praelectiones, quibus intercessere & successere crebrae in Articulos Aug. Confess. Disputationes, auspicatum esse an. 1675. d. 4 Iun., ad finem perduxisse d. 17 Aug. an. 1677, ex ipso autographo cognoui.

§. IV.

Hic peregregius labor vti sine dubio commoda attulit Athenaeo nostro, ita damnum ei intulerunt *clancularii nonnulli magistri*, de quibus an. 1675. m. Iul. Rector, totius Collegii Scholastici nomine, grauiter est conquestus. Quid in hoc negotio d. 27 Iul. deliberatum sit in Act. Min. T. VII. f. 29 sqq memoriae est proditum. Nouae mox querelae ansam dedit *schola clancularia Mag. P. K.*, cuius inepti magistelli crassissimam ignorantiam malo verbis laudati Pomarii, testis gra-

vis

vis & idonei, quam meis delineare. Sic autem ſcribit T. VII Act. Min. f. 53 b: *An. 1676. d. 31 Ian. Nachdem der H. Rector Scholae nomine Collegarum bey mir wegen H. M. P. K. Klage geführet, daß er in detrimentum & decrementum Scholae publicae alhier von 20 bis 30 diſcipulos colligirte, und doch nicht denenſelben die Exercitia einmahl recht corrigirte, wie er mir denn einen Libellum Compoſitorium vorgewieſen, darinnen er ſeinen Schülern unterſchiedene vitia ſtehen „laſſen*, e. g. *Neſcio aut-aut*, pro *an*, *crutiari*, *in-„fortui* pro *infortunio*, *Catigeſimo* pro *Catechismo*, *abu-„tant* pro *abutantur*, *vincti* ſunt Patri coeleſti, „verbunden / *quod* annos pro *quot*, ſumus *felici* „pueri, *animi noſtrae recreetur*, *evatum* pro *effa-„tum*, *periculoſa morbo*, *a ſua morbo*, *incidere in* „*morbo*, qui *huic morbo* a nobis auferre poſſit, &c. *hab ich ihn vor mich gefodert, und gefraget, wie viel er diſcipulos zu informiren hätte, und qua auctoritate er ſolche frequenz an ſich zöge.* &c. Ad quae reſpondit ita, vt quaerenti non ſatis fecerit. Vid. Act. cit.

§. V.

Multo praeſtantior fuit doctor M. MARTINVS LIPENIVS, qui hoc anno 1676 iacturam, quam Gymnaſium noſtrum morte *Ioannis Polzii* fecerat, feliciter coepit reſarcire. Functus ille erat munere Conrectoris Athenaei Halenſis per 14 annos, Rectoris autem & Profeſſoris Gymnaſii Sedinenſis per quadriennium ita vt eius fides, dexteritas, peritia, etiam Patribus Conſcriptis Lubecenſibus innotuerit. Quare eum an. 1676. d. 19 April. Gymnaſii noſtri Conrectorem eli-

gebant (3). Deferebatur ei hoc munus d. 22 Aug. in ſolemni actu, ad quem Hinckelmannus Inſcriptione quadam inuitauit. Rectoris *Proluſionem de Religionis & verae Eruditionis Connubio*, publicamque renunciationem, ſecuta eſt noui Conrectoris *Oratio inauguralis de Martis ac Artis Connubio*, quae, aeque ac *Specimen Inaugurale ex Homeri Iliad. 6. v. 477 ſqq*, a Rectore ei propoſitum, laudatur in Act. Min. T. VII. f. 69 b. Ceterum de Vita, Scriptis ac Meritis Lipenii fuſe egi Athen. Lubec. P. I. p. 88—97. Hic exiguum ſpicilegium poſt meſſem faciam. De *Vita* eius pauca occurrunt in celeberr. Io. Fabricii Biblioth. Fabric. P. III. p. 177. In deſignando *munere*, quod Lubecae adminiſtrauit Lipenius, errarunt C. W. P. G. in Viror. Eruditor. Onomatomorphoſ. p. 34 (vbi nomen Lipenii a λίπ☉ deriuatur), Henricus Ittershagen in Indic. Auctor. adiecto Candidato Miniſterii Literato, pag. G 3 a quibus Rector Lubecenſis appellatur. Non hic ſolum, ſed plures errores deprehenduntur in Io. Car. Poëtii Praefat. Biblioth. Portatil. Exeg. Bibl., qui eum non ſolum ex Conrectore Halenſi Rectorem Gymnaſii Lubecenſis conſtitutum eſſe, ſed etiam an. 1703 adhuc ſuperſtitem fuiſſe ſcribit. *Ionae Diaplus Thalasſius* laudatur a Ven. Wolfio Bibl. Hebr. P. II. pag. 175. De eius *Bibliothecis* vid. Fabricii Biblioth. Fabr. P. III. p. 175 ſqq, vbi ſimul errores quidam annotati: Unparth. Bibliothecar. P. XIII. p. 30 ſqq, vbi repe-riun-

(3) Annotatum hoc etiam eſt in Act. Min. T. VII. f. 60. a.

riuntur Abrah. Hinckelmanni, Io. Wilh. Peterſenii, Thom. Bartholini, Henr. Meibomii, D. G. Morhofii, Adr. Bailleti & I. F. Reimmanni iudicia, addita cenſura ſatis rigida: Car. Arndii Biblioth. Politico-Herald. Praeloq. p. 5, vbi citantur auctores eas laudantes: Georg. Serpilius in Vit. Script. Biblic. Perſon. Nehem. p. 109, vbi laborem Bibliothecis impenſum vocat *gute und nützbahre Arbeit*, quamuis in Lipenio aeque ac Bolduano & Draudio deſideret, quod ſine αὐτοψία ex Catalogis Nundinalibus libros citarint: Chriſtoph. Matth. Pfaffius in Introd. in Hiſtor. Theolog. Literar. p. 23, vbi de Lipenio iudicat, quod ſit *admodum luculentus, quia omnes, quos inuenire licuit, librorum titulos, omnes autores in vnum ſudit, licèt erroribus haud excuſandis vbique ſcateat, non contemnendo tamen vſui iis, qui in hiſtoria literaria haud parum iam profecere, eſſe poſſit.* Conf. Tentzelii Dialog. Menſtr. 1698. pag. 99. V. C. Io. Molleri Prodrom. Cimbr. Literat. pag. C 4. b. Ob *Bibliothecam Theologicam* Lipenio inter enarratores interpretum Biblicorum locum aſſignat, & ſimul de hac Bibliotheca quaedam annotat Wolfius Bibl. Hebr. P. II. p. 278. *Bibliothecae Iuridicae* (quam B. Andr. Langius in eleganti Introd. in Notit. Legg. Nauticar & Scriptor. Iur. Reique Maritim. cap. I. p. 3 *magni nec inutilis laboris opus* appellat) noua extat editio, hoc ornata titulo: *Martini Lipenii Bibliotheca Realis Iuridica, in qua libri iurisprudentiam omnem, publicam & priuatam, naturalem, ciuilem, Romanam, Germanicam, Canonicam, Feudalem, diuerſarumque gentium iura*

particularia illustrantes, cum omnibus fere Disputationibus, quae in hunc diem prodierunt, ordine Alphabethico sub Titulos redacti, recensentur. Opus ad comparandam cognitionem scriptorum Iuridicorum vtilissimum. Editio nouissima, innumeris mendis purgata, maximo librorum numero aucta, qui partim praeteriti erant, partim post vltimas editiones demum lucem aspexerunt. Accessit amplissimus Index Scriptorum Nominalis, cuiusuis autoris scripta sub vno intuitu repraesentans. Cura & studio Frider. Gottliebii Struvii, *D. Cum Praefatione* Guiliel. Hieron. Brückneri, *ICti, Consil. Saxonici, Curiae Prouinc. Facult. Iurid, & Scabin. Ienensis Assessoris, & Pand. Prof. Ord.* Francof. & Lipf. 1720. fol. Praefixa elegans Praefatio Brückneriana multa habet, quae Lipenio ad laudem valent. Potiora haec sunt: *Bibliotheca Iuridica egregiam Iuris cultoribus vbique praestat vtilitatem —— Omnes bonarum literarum amantes grato animo mecum fatebuntur, Lipenium labore plus quam Herculeo, quatuor Bibliothecis conficiendis insumto, optime meritum esse de re literaria —— Nec manca & biulca est haec opera, quoniam per omnes facultates eiusdem autoris diligentia decurrit aequalis & indefessa. Idcirco vbi iam Bibliotheca Iuridica nouam quasi faciem induit, duplo auctior typis excusa, & in autorum Indice subiectas referens materias, non defraudandus erat primus eius autor debita laude, vt eius nomine in fronte libri suppresso & alieno praefixo, oblinioni prorsus traderetur Li-[illegible] memoria. Non recte occinent maleuoli Lipenio nostro,* —— *ipsum*

ipsum Gymnasii Conrectorem & iuris imperitum falcem misisse in alienam messem — — Pro defensione Lipenii id tantummodo adduxisse sufficiet, quod nec ante, nec post ipsum (si praesentem excipias editionem) alius pleniorem meliusque exasciatam protulerit Iuris Bibliothecam — — Sicut Iuridica inter Lipenii Bibliothecas prima prodiit, ita inter auctas prima nunc comparet, optandumque foret, vt reliquae pari felicitate succederent. Haec illustris Brücknerus, qui in hac ipsa Praefatione & hanc quoque editionem non ab omnibus erroribus censet immunem. Conf. quae notaui Athen. Lub. P. III. p. 97. 98. 155. 173. Quemadmodum vero Lipenius Bibliothecis suis nomen *Viri diligentissimi*, quo eum insignit summus Fabricius in Centur. Fabricior. pag. 12, sibi comparauit, sic quoque meretur idem ob maximam industriam, quam Conrectoris in Gymnasio nostro munus administrando omnibus semper probauit. Requirebat hoc ipsius religio & pietas, quam docent, praeter hanc subscriptionem: *Ego M. Martinus Lipenius, Gorza-Brandenburg. Marchicus, Exrector Gymnasii apud Stetinenses Carolini, Conrector Lubecae, hic in officio & fide successor datus, F. C. manu menteque subscribo, die 22 August.* 1676, litterae ipsius ad celeberrimum Theologum, *Balthasarem Bebelium*, intimum Lipenii amicum, scriptae, quae adhuc ineditae asseruantur.

§. VI.

Anno 1679 coepit Hinckelmannus manu sua conscribere istud *Album*, quod hodieque,

post abitum Hinckelmanni a laudato *Lipenio*, deinceps a *Suantenio*, & tandem a *me* continuatum, superest, atque memoriam gratorum & bonorum aeque, ac ingratorum & malorum auditorum, conseruat.

§. VII.

D. 20 Febr. dicti anni defuncto Andreae Lùdero CHRISTOPHORVS CHRYSIVS, Molnensis, datus est successor. Hic an. 1651. d. 29 Ian., patre *Ioanne Chryse*, Ciue Molnensi, matre *Wibeke Eversen*, natus, inter maiores suos *Ioannem Erhardum*, Wernigerodensem, Superintendentem Generalem Leoburgensem numerat. Ex schola patria an. 1669 venit Lubecam, vbi a Nottélmanno (cuius auspiciis an. 1672. d. 25 April. publicum edidit laudandae industriae specimen. vid. supra Cap. XVII. §. 1) coetui Gymnastico fuit adscriptus. An. 1673 abiit Rostochium, vbi cum per biennium, & quod excurrit, esset commoratus, Lubecam rediit. Hinc an. 1678 contulit se Lipsiam, vnde an. 1679 fauore summi Ritteri, Consulis, est reuocatus ad scholasticum munus capessendum. Cum autem d. 19 Febr. sincera mente F. C. subscripsisset, die sequenti solemniter est initiatus. Hinckelmannus *de Requisitis boni Praeceptoris*: Chrysius autem *de Requisitis boni Auditoris* verba fecit, & simul propositam a Rectore *Epistolam VI Lib. XIII Epistol. Famil. Ciceronis* explicauit. Vid. Act. Min. T. VII. f. 135 sq. Scholastico munere, egregie administrato, vna cum vita, mors eum an. 1691. d. 16 Mai. priuauit.

§. VIII.

§. VIII.

Post Chrysium accessit CHRISTIANVS SCHEVIVS, Lubecensis, in locum defuncti parentis, Ioachimi Schevii, a Magnifico Consule Protoscholarcha electus. Munus, dato d. 27 Mai. Libris Symbolicis nomine, an. 1679. d. 19 Iun. suscepit. Hinckelmannus in hoc actu solemni habuit *Orationem de Felicitate Praeceptorum publicorum*: Schevius autem *de Infelicitate Praeceptorum publicorum*, simulque propositam a Rectore *Epistolam VI Lib. IV. Familiar. Ciceronis* egregie pertractauit. Descriptus est hic actus in Act. Min. T. VII. f. 145. b. Exspirauit in ipso aetatis flore Schevius an. 1688. d. 8 Aug., cum spartam suam per novem tantum annos ornasset.

§. IX.

Tertium eodem anno 1679 nouum Collegam Lubecense Collegium Scholasticum accepit. Erat ille IACOBVS PAGENDARM, ex celebri in Westphalia Pagendarmiorum familia (de qua vid. Hamelmann. Opp pag. 225. 641) originem trahens. Natus est Hervordiae an. 1646. d. 6 Dec., patre *Henrico Pagendarm*, Ciue ac mercatore primario, matre *Anna*, *Antonii Fürstenavii* (cuius fideli opera ipse Ferdinandus III, Imperator, in rebus haud exigui momenti vsus est) filia. In Schola patria *Ludolphi Wervels*, *Laur. Burgardi*, M. *Gottschalck Laers*, *Io. Mantii* & M. *Christoph. Krachtii*; Hildesiensi M. *Io. Lohmeyeri* & *Henr. Oldenkopff*; necnon Magdeburgensi *Sanderi* & M. *Io. Cammerhoff* fideli institutione ita profecit,

fecit, vt Academiam Iuliam cum fructu posset adire. Cum in ea aliquod temporis spatium exegisset, fratre, M. Io. Anton. Pagendarm Rectore deinceps Verdensi, suadente, almam Leucoream petebat, ibidemque non solum laudatum fratrem in studiis litterarum habebat antesignanum, verum etiam doctores Academicos diligenter auscultabat. An. 1670 Cantoris Osnabrugensis munia ei sunt demandata. Quae cum per nouem annos bene administrasset, Patres Conscripti eum vocarunt Lubecam, vt eodem munere fungeretur. Adiit illud, cum d. 27 Aug. Libris Symbolicis & animo & manu subscripsisset, an. 1679. d. 28 Aug. Magnifici Senatus auctoritate ab Hinckelmanno introductus. Rectoris Oratio *Diuinitatem Musicae*: Cantoris autem *Definitionem, Divisionem, & Encomia Musicae* exposuit, cui propositae a Rectore *Odae X Lib. II Carminum Horatii* accurata explicatio inserta. Vid. quae de hac introductione in Act. Min. T. VII. f. 149 memoriae sunt prodita. Conf. Append. P. I. f. 301, vbi legitur M. Io. Georg. Eileri, Aedis Martin ap. Mindenses Pastoris, Epistola ad D. Sam. Pomarium, Sup. Lubec. 1679. Prid. Id. Mart. scripta, in qua honorifica Pagendarmii (multis, ad Cantoratum Lubecensem adspirantibus, de quibus vid. Act. Min. T. VII. App. I. p. 299 sq, praelati) mentio iniicitur. Cum autem per septem & viginti annos munus suum laudabiliter administrasset, an. 1706. d. 14 Ian. per beatam mortem in chorum Angelorum & electorum fuit adscriptus. Vita Pagendarmii, ex

ex Biographia Germanica Haſſelmanniana deſumta, in Nov. Lit. Mar. Balth. 1706. pag. 127 ſq legitur. In iisdem Pagendarmius quoque ob rei nummariae ſtudium praedicatur. Vid. an. 1699. p. 16, vbi *funebris nummi (e locuplete penu Iac. Pagendarmii, Cant. Lub., amoenitatum iſtarum ſtudioſisſimi, depromti) accurata delineatio* exhibetur: an. 1700. p. 13, vbi alius nummus exequialis argenteus ex eiusdem *Nummophylacio*, quod *ſelectisſimis varii generis & metalli nummis, in primis vncialibus, refertum* dicitur, aere ſignatus ſiſtitur. De doctisſimis ipſius filiis, *Hermanno Henrico* ac *Io. Gerbard Pagendarmio* Athen. Lub. P. II. p. 180 ſqq nonnulla in medium attuli.

§. X.

Vltimus, qui Hinckelmanni tempore inauguratus eſt, Collega fuit IOANNES KOCHIVS, Lubecenſis, rude donato DANIELI LIPPIO ſurrogatus. Docuerat hic, an. 1635. d. 10 Octobr. introductus & ipſo Martini die Symbola Lutherana nominis ſubſcriptione profesſus, per ſeptem & quadraginta annos in Schola noſtra, neque ſolum in filiis ſuis, *Iacobo Lippio* (4), Eccleſiaſte deinceps Cathedrali, ac *Daniele Lippio* (5), Conrectore poſtea Wismarienſi, verum

Hh 5

(4) De eo vid. Athen. Lubec. P. I. p. 356 ſqq.

(5) Huius extat Oratio, ſequentem prae ſe ferens inſcriptionem: M. Danielis Lippii, Lubecenſis, Wismarienſis Scholae per biennium circiter Conrectoris, *Oratio de pii & fidelis Humaniorum Studiorum Praeceptoris publici Conditione, publice in Lyceo Wismarienſi praeſente Splendida Procerum Ciuitatis corona, cum Conrectoratui ſuo Wismarienſi Vale diceret, habita. Cui addita ſunt*

rum etiam in duobus millibus discipulis (6) fidem, dexteritatem, peritiam abunde satis probauerat. Quare Magnificus Senatus pro ea, qua illustris semper fuit, prudentia ac humanitate, veteranum in castris Musarum militem honestissime dimittendum esse censuit. Factum illud solemni ritu an. 1682. d. 30 Mai. per Abrahamum Hinckelmannum, Rectorem, qui hac occasione elegantem habuit Orationem, hoc titulo mox euulgatam: *Oratio de Fundamentis verae Pietatis & Eruditionis solidae in Scholis probe iaciendis, in Dimissione Collegae emeriti & Renunciatione noui habita.* Lubec. 4. pl. 4. In qua Oratione (dedicata Io. Rittero, magnifico & immortaliter merito Consuli, cuius amor, in Gymnasium nostrum cum maxime laudatur) valde praedicantur merita Lippii, qui emeritus, quiete fruens, ad an. 1690 d. 23 Ian. fuit superstes. Locum ab eo relictum, dato d. 26 Mai. 1682 Formulae Concordiae nomine, habitaque & Oratione inaugurali, & publica simul in Epist. I. Lib. I. Familiar. Ciceron. praelectione, dicto d. 30 Mai. ante laudatus IOANNES KOCHIVS occupauit. Leg. Act. Min. T. VII. f. 190. a. Egregium sane fuit omen Hinckelmanni, Kochium ex Discipulo Collegam nacti, quod non possum non

sunt Testimonia maxime reu. Facult. Theol. Rostochiensis, & Magnifici Senatus Wismariensis. Rostoch. 1677. 4. Pertinet itaque hic Lippius ad Athen. Lubec. Part. III. Sect. III.

(6) *Tot & plures numerat Lippius noster discipulos*, inquit Hinckelmannus in cit. Orat. p. D 2 sq.

non adſcribere. *Si amor*, haec ſunt Hinckelmanni verba in Orat. cit. p. D 3 b, *diſcipulorum ex pietate diligentia ac doctrina ortus, magna apud bonos omnes ſolet eſſet commendatio, dubitari Tu certe non potes, in Collegium noſtrum ita Te hodie cooptari, vt hominem commendatiſſimum. Nondum enim nobis piae illae & ardentes preces, quas in his ſubſelliis ad Deum Te fudiſſe obſeruauimus, nondum modeſtia & cupiditas diſcendi ita memoria nobis excidere, quin carum & acceptum Collegam ex cariſſimo olim diſcipulo Te nobis faciant, magnumque nobis omen de felici Tua in poſterum opera ſuppeditent.* Non fuit vanum omen. Kochius enim fide ac diligentia locum, quem nactus erat, tuitus eſt vsque ad vitae finem, qui ei iam an. 1691. d. 26 Aug. mature ſatis obtigit.

§. XI.

Similia fata Lubecae quidem non ſubiit Hinckelmannus, quamuis deinceps Hamburgi praematura morte ſit extinctus. Cum enim *intra hoc Lubecenſe Gymnaſium*, repeto verba celeberr. Fabricii in Memor. Hinckelm. ap. Pipping. Memor. Theolog. p. 598, *vtut illuſtre ſatis doctrina eius contineri non potuerit*, ſed is ad maiora fuerit natus, abiit an. 1675. d 3 Aug. Hamburgum, munia Symmyſtae Cathariniani capeſſurus. Vtrum ipſum muneris ſcholaſtici taedium aliquod ceperit, quod nonnulli affirmant, non auſim dicere: hoc certo cognoui, quod a multis aegre admodum ſit dimiſſus. Docet hoc etiam *Teſtimonium*, quod Hinckelmanno petenti Rev. Miniſterium Lubecenſe noluit denegare.

Litteris

Litteris istud consignauit B. M. Henricus Engenhagen, Senior, cuius αὐτόγραφον cum ad manus meas peruenerit, non possum non ex eo illud descriptum exhibere:

„ B. L.

„ S.

„ Quanquam gentiles, eorumque Philosophi
„ diuinam rerum humanarum gubernationem
„ aut in dubium vocarint, aut plane negarint (Pli-
„ nius enim, rerum naturalium scrutator dili-
„ gentissimus, Lib. 2 Hist. Nat. cap. 7 irriden-
„ dum, censet, illud, quod est summum, curam
„ agere rerum humanarum: & M. Ann. Lucanus
„ L. V. de Bell. Civil. canit:
„ ——— Nunquam sic cura Deorum
„ Se premit, vt vestrae morti, vestraeque saluti
„ Fata vacent);
„ sacrae tamen litterae, ductu Spiritus sancti a
„ sanctis viris consignatae, eam satis confirmant.
„ Auctor Psalmi secundi graduum, Custodem
„ Israelis non dormire, nec dormitare, & Salo-
„ mo inter ipsa vitae tentamenta iam sapiens,
„ cor hominis excogitare quidem viam, sed
„ Deum gressus dirigere, testatur. Imo non
„ tantum diuinum hoc regimen confirmant, sed
„ nonnunquam ita comparatum esse monstrant,
„ vt summa cum admiratione cogamur exclama-
„ re: O quam imperuestigabiles sunt Dei viae!
„ Quod non ita pridem Vir Pl. Reuer. & Clariss.
„ D. ABRAHAMVS HINCKELMANNVS, Ly-
„ cei nostri Rector optime meritus, ac ob lingua-
„ rum variarum, Philosophiae & Theologiae
notitiam

„notitiam insignem, nec non vitae integritatem
„omni laude extollendus, Amicus noster singu-
„laris, expertus est. Nam dum munus suum
„curat, & quae spectant ad Rectoratum, sibi
„ante decennium a Magnifico & Nobiliss. Rei-
„publicae nostrae Senatu commissum, medita-
„tur; ecce! praeter omnem spem & exspecta-
„tionem ab Amicis ad Diaconatum Ecclesiae D.
„Catharinae in Hamburgensi Ciuitate suscipien-
„dum praegnantibus rationibus inuitatur &
„paulo post a Senioribus, seu Presbyteris illius
„Ecclesiae vnanimi consensu in locum defun-
„cti Dn. Beckmanni vocatur. Pl. Rev. & Clar.
„HINCKELMANNVS noster hunc Dei digi-
„tum videns, imo sentiens, non diu cum carne
„& sanguine contulit, sed voluntati diuinae sese
„submisit. Ac cum sine consensu Superiorum
„discedere nefas esse putaret, Consulem nostrae
„Reipublicae Directorem, necnon Scholarchas
„adiit, ab illis dimissionem, &, ea impetrata, a
„Nobis litteras, quas vocant Testimoniales, pe-
„tiit. Quarum communicationem cum non
„potuerimus illi denegare, hisce testamur &
„confirmamus, Pl. Rev. & Clar. nostrum HIN-
„CKELMANNVM ab Amplissimo Senatu di-
„missionem, sed aegerrime, obtinuisse; a nobis
„vero non absque nostro luctu & moerore di-
„scessisse. Namque in docendo pietatem cum
„eruditione serio hic coniunxit, discipulos suae
„fidei commissos exacta & Latinae, & Graecae,
„& Ebraeae, nec non artium & disciplinarum,
„ac Compendii Theologici, quo facilius adyta
Facul-

„Facultatum penetrare posſint, cognitione, fi-
„deliter & feliciter imbuit: cum ordine noſtro
„ſacro concordiam ſedulo coluit: Dnos Col-
„legas, quibus erat praepoſitus, intime dilexit,
„& vt paucis multa comprehendamus, ſpartam,
„quam hic nactus, ſic ornauit, vt Athenaei no-
„ſtri ſplendor omnium ſermone celebretur. Id-
„circo Eum ſanctis ſuſpiriis Deo commendamus,
„atqve vt in rei literariae ſubſidium atque Eccle-
„ſiae Euangelicae in Vrbe Hamburgenſi com-
„modum, ſaluum & incolumem quam diu-
„tisſime eum ſeruare dignetur, feruenter pre-
„camur. Scriptae Lubecae An. MDCLXXXV.
„prid. Calend. Aug.

„ Senior, Paſtores & caeteri Ec-
„ (L.S.) cleſ. Lubecenſium Sym-
„ myſtae.

Hoc honorifico teſtimonio inſtructus, & omni ex parte abitum (7) decenter meditatus, Lubeca Hinckelmannus eſt egreſſus, magna rerum bene geſtarum laude relicta. Quamuis enim Hinckelmannus quoque, in officio ſcholaſtico conſtitutus, non in omnibus potuerit cunctis placere (vid. Act. cit. T. VII. f. 13. a. b. 17. a. b. 51. b. 150. a. 151. b. 176. a. b. 178 ſqq. 188. b., vbi odioſa, quae tempore Hinckelmanni in re ſcholaſtica acciderunt, annotata), gloria tamen eius vt aliis in locis, ita Lubecae etiam eſt immortalis. Inſtaurauit eam haud ita pridem excel-

(7) De abitu Hinckelmanni quaedam etiam leguntur in Act. Min. T. VII. f. 234. a. b.

excellentiss. noster Goetzius in Orat. de Hymn. & Hymnop. Lubecenss. p. 30 sq, vbi inter alia honorifica de Hinckelmanno affirmat, *quod in hoc Athenaeo omnes Rectoris pii, docti, prudentis, & rerum suarum satagentis numeros impleuerit.*

§. XII.

Post discessum Hinckelmanni MARTINVS LIPENIVS, Prorector, non solum habuit Actum Oratorium, verum etiam Programmata Funebria exarauit. Hoc enim auctore prodierunt

Vltimi Honores M. Henrici Engenhagen, Sen. & Pastor. Iacob. Lub. 1685. d. 8. Sept. fol. (pl. 1). Insertum est hoc Programma Goetzii Memor. Theolog. German. p. 596 sqq, vbi p. 601 scriptorum Engenhagenii notitia adiecta.

Programma de Rebus Hungaricis. Lubec. 1685. fol. (pl. 1). Praemisit *Orationi publicae de Matthia Coruino Hunniade, Rege Hungariae XXXI, Turcorum terrore, Bohemorum fulmine, Pannonum & Dacorum communi praesidio*, quam d. 22. Octobr. *Henr. Ludouic. Reuterus*, Wittenburgo-Mecklenburgic. recitauit.

Vltimi Honores D. Henrici Seedorffii, ICti & Consiliarii Hassiaci, vna cum coniuge, Rosina Barbara Braueria von Hachenburg iisdem exequiis elati. Lub. 1686. d. 19 Febr. fol. (pl. 1).

Memoria Ioannis Nicolai, Past. Petr. Lub. 1686. d. 29 Iun. f. (pl. 1). Reperitur apud Goetzium l. c. p. 615 sqq, addita p. 620 Scriptorum ipsius Poëticorum mentione.

CAPVT XIX.

DE
Rectoratu
M. ENOCHI SVANTENII.
A. 1686 — 1717.

§. I.

CUm a Patribus Conscriptis de nouo Rectore constituendo diu esset deliberatum, ex multis, tum ab Hinckelmanno, tum ab aliis commendatis (1), electus tandem est M. ENOCHVS SVANTENIVS, Poëseos in celeberrima Rostochiensi Academia Professor, an. 1686 d. 17 Aug. introductus. Vid. Act. Min. T. VII. f. 257. a, Albertum nostrum, cui Lipenius p. 113 haec inscripsit: *Introductus est nouus Dn. Rector d. 17 Aug. 1686 eleganti Oratione habita de Causis intereuntis Rei Literariae, per Magn. Senatus Syndicum & Oratorem, Dn. D. Radouium, in solenni & maximae conspicua panegyri eruditorum nostrae ciuitatis.* Libris Symbolicis d. 26 Aug. sponte subscripsit, laudatus idcirco in Act. cit. f. 257 sq. Reliqua ad Suantenii vitam, fata, scripta Academica (2) & laudes spectan-

(1) Nomina eorum expressa sunt in Act. Min. T. VII. f. 234 sq.

(2) His ipse non annumerauit, quia Respondentem habent auctorem, *Lipsana Syriaca in Codice Graeco N. T. extantia, Philologice considerata*, quae sub ipsius praesidio Aug. Varenius, iun. Rostoch. 1684. defendit.

ſpectantia in Athen. Lubec. P. I. p. 15, 77-84 legi poterunt. Hic recenſenda reſtant Scripta, quae, cum eſſet Rector Lubecenſis, officii cauſa euulgauit. De his obſeruo, quod omnia Lubecae in fol. typis ſint exſcripta: cuncta, vnico excepto, Latino ſermone elaborata: pleraque nonnullis exceptis, penes quae plagularum numerus indicabitur, vnica tantum plagula conſtent. Ea, quae mihi licuit oculis vſurpare, ſunt

Memoria Friderici Plönnies, Senat. & Camerar. 1686. d. 5. Non. Octobr.

Programma de Necesſitate Patientiae, Praemiſit *Orationi de Patientia,* quam an. 1687. d. 17 Mart. habuit *Hieronymus Dathe*, Hamburgenſis.

Memoria Bernhardi Frieſii, V. I. D. 1687. III Id. Mai.

Programma de Fortuna Belli ancipiti. Praemiſit Oratorio *de Victoria Mobacenſi* Actui, in quo 1687. d. 20 Octobr. verba fecit, ſimulque vale dixit *Chriſtian. Albert. Kalliſen*, Apenrada-Holſatus.

Memoria Catharinae Margaretae a Dale, natae Braueriae ab Hachenburg. 1688. Prid. Kal. Febr.

Programma de coniungenda cum Conſilio Induſtria. Praemiſit Actui *de* Leopoldi *Imperatoris, dicto:* *Conſilio & Induſtria*, in quo an. 1688. d. 10. April. *Chriſtian. Henr. Dreweru*, Lipſienſis vale ſimul dicens, fuit orator.

Memoria M. Ioannis Reichii, Paſtor. Aegid. & Senioris.

 1688.

1688. Idib. Mai. Extat in Goetzii Elogg. Theolog. German. p. 628 sqq.

Memoria M. Georgii Balemanni Symmystae Mariani. 1688. 17 Aug. Reperitur l. c. pag. 653 sqq.

Programma de pulchra cum laboriosissimis Difficultatibus Contentione. Praemisit Actui Oratorio, in quo *de Symbolo* Sept. Seueri, *Imperatoris:* Laboremus, *Dav. Henr. Wetstein*, Lubecensi ac *de Symbolo* Fl. Cl. Constantini, *Imperatoris:* Difficilia quae pulchra, *Gabriel Fitzmann*, Lubecens. d. 25 Octobr. 1688 verba fecerunt.

Memoria Ioan. Pommereschii, I. V. D. & Reip. Lub. Syndici. 1689. (pl. 3).

Programma de Redemtione Generis humani. Praemisit Orationi publicae *de Sanguineo luctantis Sospitatoris Sudore*, d. 21 Mart. 1689 a *Iacobo Lippe*, Lubecensi, habitae.

Andencken Hn. Diederich Bartels, Rahtsverwandten. 1689. d. 1 Oct. (pl. 2).

Programma de Libertate, ad Act. Orat. *de Libertate Re omnium optima & pessima*, in quo an. 1689. d. 24 Octobr. *Franciscus Henr. Matthiassen*, Lubecens. & *Ioachimus Wolters*, Wardera--Holsatus, pro rostris Gymnasticis dixerunt.

Memoria M. Ioan. Schachtii, Past. Iacob. 1689. IV. Kal. Nov. Reperitur ap. Goetz. l. c. p. 641 sqq.

Memoria Ioach. Rôderi, I. V. D. 1689. III Kal. Nov.

Memo-

Memoria Antonii Henr. Gloxinii, V. I. D., S. Caes. Mai. Consiliarii & Comit. Palat. 1690. d. 30. Ian. (pl. 1½).

Programma de Laudibus Iosephi. (pl. 2). Praemissum est Actui Oratorio, in quo *Gloriosissima Concinnitudo inaugurati coronatique serenissimi Regis Romani, Iosephi, una cum Symbolo Regali: Amore & Timore, submisse d.* 10 *April.* 1690 *obseruata a Bened. Petr. Winclero* atque *Petr. Kellingo*, Lubecensibus.

Memoria Nicolai Schomeri, V. I. D. Senat. & Camerarii. 1690. d. 18 Nov.

De Symbolis Ottonum, salubribus corrigendi temporis Regulis Programma. Praemissum est Actui Oratorio, in quo an. 1691. Kalend. April. *Sebastian Spangenbergius*, Lubecens. de *Ottonis I.* Symbolo: *Aut Mors, aut Vita decora*; *Ioannes Lindemannus*, Lubecens. de *Ottonis II.* Symbolo: *Pacem cum Hominibus, cum Vitiis Bellum*; *Henricus Fockius*, Lubecens., de *Ottonis III.* Symbolo: *Virtus vnita valet*, publica verba fecerunt.

Memoria M. Menonis Reichii, Past. Iacob. 1691. VIII Id. Iul. Inserta est Goetzii Elogg. cit. pag. 653 sqq.

Programma de Virtute & Fortuna, humanarum Actionum fulcris. Praemisit Actui Oratorio d. 17 Mart. 1692 habito, in quo *Ioan. Godofr. Borgebl*, Lubecens. *Symbolum Maximiliani I.*

Imperatoris: *Tene mensuram & respice finem*, atque *Godofred. Beisner*, Lubecens. *Symbolum* *Maximiliani II. Imperatoris*: *Dominus prouidebit*, pro rostris Gymnasticis explicarunt.

Memoria M Martini Lipenii, Conrect. Lubec. 1692. d. 15 Nov.

Programma de Quaestione: *An omnis iucundus motus Honestati affinis sit?* Praemissum est duabus Orationibus, an. 1693 d. 6 April. habitis, quarum priorem de *Alberti I* Imperatoris Effato: *Quod optimum, idem iucundissimum*, *Ioan. Gerh. Winter*, Schöneberga-Mecklenb; posteriorem de *Alberti II* Imperatoris Effato: *Amicus optima vitae possessio* *Daniel a Mellen*, Lubecens. recitauit.

Memoria Henrici a Kirchring, Haeredit. in Brandenbaum & Consul. Reip. Lubec. 1693. d. 31 Mai. (pl. 2).

Memoria Henrici Balemanni, V. I. D., Senator. ac Camerar. 1693. d. 26. Iul.

Memoria M. Gerhardi Henrici Hopmann, Symmyst. Aegid. 1693. prid. Id. Sept. Extat ap. Goetz. l. c. p. 660 sqq.

Memoria Ioan. Fitzmanni, Med. D. & Poliatri. 1694. III Non. April.

Memoria Gothardi Marquardi, Cons. Lubec. 1694. III Id. April. (pl. 2).

Memo-

Memoria Hermanni a Lengerken, Med. D. 1694. Idib. Mart.

Memoria Georgii Lindenberg, V. I. D. 1694. d. 30 Mart.

Programma de Regum maieſtate deuenerandа & non laedenda, praemiſſum Actui Oratorio Gymnaſtico *de Britanniae Rege, Carolo* I *Stuarto*, d. 25 Octobr. 1694. inſtituto, in quo *Henricus Sivers*, Lubecenſis, & *Ioannes Ehrenfried Pfeiffer*, Miſena-Miſnic. oratores extiterunt.

Memoria Ioan. Frid. Mülleri, Med. D. 1694. 16 Novemb.

Memoria Arnoldi Iſſelhorſt, Reip. Lubec. Protonotarii. 1695. poſtr. Id. Febr.

Memoria Nicolai Carſtens, Praefect. Mölnenſ. 1695. d. 27 April.

Programma de Mediocritate in Sciendo & Faciendo, Praemiſit Actui Oratorio Gymnaſtico, d. 24 Octobr. 1695 habito, in quo de Symbolo *Henrici I.* Imperatoris: *Tardus ad Vindictam, ad Beneficentiam velox*, *Hermannus Blatzen*, Lubecenſ; ac de Symbolo *Henrici II* Imperatoris: *Ne quid nimis*, *Henricus Balemann*, Lubenſ. verba fecerunt.

Memoria M. Ioan. Reichii, Symmyſt. Iacob. 1696. 18 Mart. Reperitur ap. Goetz. l. c. p. 666 ſqq.

Memoria Ioannis Siricii, Conſ. Lubec. 1696. III Id. Mai. (pl. 2).

Memoria Hermanni Weſthof, Paſt. Iacob. 1696. d. 23 Decembr. Extat ap. Goetz. l. c. p. 674 ſqq.

Programma de Animi humani & admirandis & detestandis Facultatibus. Praemisit Actui Gymnastico, *de Animo Humano & optimo & pessimo*, d. 23 Mart. 1697 adornato, in quo *Nicol. Gothard. Carstens*, & *Nicolaus a Brômsen*, Lubecenses, oratores fuerunt.

Programma de Morum, a Fortunatis etiam, habenda ratione. Praemissum Actui Oratorio Gymnastico, d. 15 April. 1697 instituto, in quo de *Conradi I* Imperatoris effato: *Fortuna, cum blanditur, fallit*, *Ioach. Ernest. Brand*, Holsatus; de *Conradi II* Imperatoris effato: *Omnium Mores, tuos in pri[illegible]s, obseruato*, *Balthasar Gerhardus Hannekenius*, Lubecensis, verba fecerunt.

Memoria Christiani Möllenhoff, Symmystae Templi Arcis & S. Spiritus. 1697. d. 18. Aug. Extat ap. Goetz. l. c. p. 682 sqq.

Programma de tribus in vita mortalium paribus fere passibus procedentibus: Sapientia, Labore, Inuidia. Praemissum est Actui Gymnastico de dictis *Platonis*: *Sapientia Labore venit*; & *Plinii*: *Qui inuidet, minor est*, d. 21 Octobr. 1697 adornato, oratoribus *Henrico Westerheide* ac *Ioanne Brandt*, Lubecensibus.

Memoria Augusti Pfeifferi, Theol. D. & Superint. Lubec. 1698. d. 20 Ian. (pl. $1\frac{1}{2}$).

Program-

Programma de variis Admirandis. Praemisit Gymnastico Actui Oratorio *de Artificio multiplici, vt Homo Homini admirabilis euadat,* quem d. 27 April. 1699 solus sustinuit *Io. Christophorus Tesdorff,* Lubecensis. Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. h. a. p. 159.

Memoria Georgii Radovii, ICti, Rev. Capitul. Lubec. Praepositi & Reip. Lubec. Syndici. 1699. V Id. Mai. (pl. $1\frac{1}{2}$).

Memoria Sophiae Margaretae, Viduae Braueriae, natae Brandesiae. 1699. 28 *Aug.*

Memoria Marci Timanni, Med. D. 1700. Id. Febr. Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. h. a. p. 63 sq.

Memoria Annae Isernhagen, Antonii Wincleri, Cons. Lub., Vxoris. 1700. d. 29 Mart.

Programma de potentissimarum Familiarum ex masculis Haeredibus Felicitate. Praemisit *Augustissimarum ac potentissimarum, Austriacae & Luneburgensis, Prosapiarum Elogio Gymnastico,* quod Actu Oratorio *Ioannes Godofredus Carstens,* Lubecensis, & *Arnold. Christianus Wacker,* Femaria-Holsatus d. 1 April. 1700 concinnarunt. Conf. Nov. Lit. M. B. h. a. p. 117 sq.

Memoria Ioan. Lindemanni, Med. D. 1700. IV Id. Iul. Conf. cit. Nov. Lit. h. a. p. 256.

Memoria Ioannis Ritteri, ICti, Comit. Palat. Caesar. & Reip. Lubec. Consulis primi. 1700. VI Id. Sept. (pl. 2).

Memoria M. Bernhardi Krechting. Past. Marian. & Senioris. 1700. 28 Octob. Reperitur ap. Goetzium l. c. p. 688 sqq.

Memoria Henrici Ostermann, V. I. D, 1700. d. 21 Dec.

Memoria Henrici Lipstorpii, Med. Doct. 1701. d. 16 Febr.

Programma de Hermathena. Praemisit Actui Oratorio, in quo de Symbolo *Leopoldi*, Imperatoris: *Consilio & Industria*, *Bernhardus Henricus von der Hude*, Lubecensis; de Symbolo *Iosephi*, Regis: *Amore & Timore*, *Gothardus Arnoldus Isselborst*, Lubecensis, pro rostris Gymnasticis d. 17 Mart. 1701 dixerunt.

Memoria Matthaei Diterici Bacmeisters, Med. Doct. 1701. VI Id. April.

Memoria Ioachimi Friderici Carstens, Senator. & Camerar. 1701. d. 29 April.

Memoria Hermanni Focken, Senator. 1701. d. 27 Mai.

Memoria Benedicti Petr. Wincleri, V. I. D. 1702. VII Id. Aug. (pl. 1½).

Memoria Ludouici Pincier, V. I. D. Reverendiss. ac Sereniss. Lubec. Episc. a Consiliis Aulicis, Rev. Capit. Lubecens. Canonici Senior. & Thesaurarii, 1702. d. 5 Decembr. (pl. 2).

Memoria M. *Christoph. Anton. Erasmi, Archi-Diacon. Petrini*, 1703. d. 6 Febr. Reperitur apud Goetzium l. c. p. 695 seqq. Conf. cit. Nov. Lit. h. a. p. 47 sq.

Programma de Vitis Cultura apud Veteres. Inuitauit hoc Programmate ad solemnem Orationem, quam *de Vita Vitis & Vite Vitae* d. 19 April.

17

1703 habuit *Hermannus Lebermann*, Lubecensis. Conf. cit. Nov. Lit. p 120.

Memoria Henrici Dieterici a Kirchring, Senatoris. 1703. d. 23 April. Conf. eadem Nov. Lit. p. 119 sq.

Memoria M. *Thomae Honstedt, Past. Cathedral. & Sen*. 1704. d. 14 Febr. Inserta est D. Henrici Pippingii Memor. Theologor. Dec. VII. pag. 1519 sqq. Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. 1704. p. 94 sq.

Programma de Laudibus CAROLI III, *Hispaniae Regis*. Praemisit *Ethopoëtico Actui Oratorio, de Discessu, Itinere & Accessu ad Regnum CAROLI III, Hispaniarum Regis*, quem Actum d. 10 April. 1704 celebrarunt *Christian. Frider. Claassen*, Mecklenb., *Ioan. Adolph. Granau*, Ploena-Holsat., *David. Meineke*, Wismariens. Conf. Nov. Lit. M. B. h. a. p. 191 sq.

Memoria Hieronymi a Dorne, in Gallihn & Weslohe Domini, Reip. Lub. Consulis. 1704. d. 21 Octobr. pl. 2. Conf. cit. Nov. Lit. p. 347 sq.

Programma de Laudibus Leopoldi I & Iosephi I, Caesarum Romanorum. Praemisit Gymnastico Actui Oratorio, quo *Luctuosa inuictissimi atque gloriosissimi Imperatoris* Leopoldi I. *Absentia, & serenior potentissimi augustissimique Caesaris* Iosephi I. *Praesentia* d. 23 Iul. 1705 demisse fuit obseruata a *Georgio Henrico Gercken*, Lubecensi. Conf. cit. Nov. Lit. h. a. p. 319 sq.

Memoria M. Balthasaris Gerhardi Hannekenii, Pastor. Mariani. 1706. d. 25 April. Legitur ap. Goetzium

zium l. c. p. 706 sqq. Conf. N. L. M. B. h. a. p. 287 sq.

Inscriptio ad Orationem solemnem, & simul valedictoriam, *de felicium & infelicium in Imperiis Vicissitudinum Caussis, & vnde aut increscant, aut decrescant Respublicae*, d. 22 Iul. 1706 a *Georg. Henr. Gercken*, Lubecens. habitam. Conf. cit. Nov. Lit. h. a. p. 320.

Memoria Georgii Ritteri, Rev. Minist. Senioris & Pastoris Petrini. 1706. d. 30 Iul. Extat ap. Goetzium. l. c. p. 714 sqq. Add. Nov. Lit. Mar. Balth. h. a. p. 369 sq.

Memoria Ioan. Melch. Goebelii, Med. Doct. 1706. d. 25 Nov. Conf. N. L. M. B. 1707. p. 29 sq.

Inscriptio ad Orationem publicam & valedictoriam *de vtilissima honestae Peregrinationis Iucunditate*, quam d. 25 Nov. 1706 habuit *Augustus Ioachimus Wendt*, Lubecensis. Conf. Nov. Lit. M. B. 1707. p. 29.

Inscriptio ad Orationem solemnem *de Vtilissima Legum in Republica Necessitate*, d. 20 Dec. 1706 a *Ioan. Christoph. a Wahrendorff*, patricio Lubec., habitam. Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. 1707. p. 32.

Memoria Antonii Wincleri, ICti, Consulis Reip. Lubecens. 1707. d. 24 Febr. (pl. 2). Conf. cit. Nov. Lit. pag. 95 sq.

Inscriptio ad solemnem Orationem valedictoriam *de augustissimo Resurgentis Christi Triumpho*, quam d. 28 April. 1707 habuit *Ioan. Herman. Siricius*, Lubecensis. Conf. cit. Nov. Lit. p. 222.

Memo-

Memoria Petri Bernhardi Clasenii, V. I. D. 1708. Kal. Mart.

Memoria Nicolai Hannekenii, *Med. Doct. & Poliatri primi*. 1708. d. 8 Mart. (pl. 2).

Inscriptio ad Orationem Gymnastico-Valedictoriam *de Ortu*, *Incrementis ac multiplicibus Fatis inclytae Vrbis liberae Imperialis Lubecae*, d. 15 Mart. 1708 habitam ab *Adolph. Iacob. Dannecker*, Lubecens. Conf. Nov. Lit. M. B. 1708. p. 94.

Memoria *Sixti Christiani Lipenii*, *Gymnasii Scholaeque Lubecensis Subrectoris*. 1708. d. 27 Mart. Conf. Nov. Lit. l. c.

Memoria Ioach. Christiani Pincier, *V. I. D. Reverendiss. ac Sereniss. Lubec. Episc. a Consiliis Aulicis, Capit. Lub. Canonici, Thesaurarii & Structuarii*. 1708. d. 19 April.

Inscriptio ad Orationem publicam *Sam. Gerhard. a Melle*, Lubecensis, *de Studio Immortalitatis* d. 21 Mart. 1709.

Memoria Thomae Fridenhagen, *Reip. Lub. Senatoris* 1709. d. 30 April.

Memoria Sebastiani Gercken, *ICti*, *Reip. Lubec. Consulis*. 1710. d. 18 Febr. (pl. 2).

Inscriptio ad Orationem Gymnastico-valedictoriam *Ioannis Rodde*, Lubecensis, *de Methodo studendi*, *& in primis excolendi Iura*, d. 20 Febr. 1710.

Memoria Ioannis Petri Stein, *Past. Aegid & Sen.* 1710. Non. Mai.

Inscriptio ad Orationem solemnem, natali serenissimi

nissimi Principis Mecklenburgici, *Adolphi Friderici III*, sacram, *de Aurei Felicitate Seculi, qua ferreorum grauitatem corrigit temporum prudens piumque Ducis serenissimi regimen, in triplice Statu Hierarchico*, per *Christianum Hövet*, Woldega-Mecklenb., vale simul dicentem, 1710. VII. Id. Iun.

Memoria Michaelis Hentschel, *Past. Iacob.* 1711. d. 4 Febr.

Memoria Reimari Petri von Rheder, Reg. Mai. Dan. Status, Iustitiae & Cancellariae Consiliarii, Gubernatoris de Segeberg, Rev. Capituli Lubec. Canonici & Praetoris. 1711. d. 6 Mart. fol. pat.

Memoria Ioannis Nolto, Med. D. & Poliatri primi. 1711. d. 23 Mart. (pl. 2).

Memoria Ioan. Frid. Leopoldi, Med. D. 1711. d. 11 Mai.

Inscriptio ad Orationem solemnem *de Symbolo Caroli* VI, *Caesaris augustissimi: Fortitudine & Constantia*, quam d. 11 Febr. 1712 habuit *Paulus Vermebren*, Lubecensis, vale dicens.

Memoria Bartholdi Stuhlmanns, Past. Iacob. 1712. d. 25. Febr.

Memoria Laurentii Woltersdorff, V. I. D. *& Senatoris.* 1712. d. 10 Octobr.

Memoria Francisci Balemanni, Archi-Diac. Aegid. 1712. d. 19 Dec.

Inscriptio ad *Hermanni Vlrici von Lingen*, Lubecensis, Orationem Gymnasticam *de religioso argumento:*

mento: Gentes nec omnino nullum, nec omnino multiforme Numen credidisse, d. 16 Febr. 1713.

Inscriptio ad *Christophori Dreyer*, Lubecensis, Orationem Gymnasticam *de Problemate: An Literis, an Armis comparatae insignior Praerogativa Laudis competat?* d. 2. Mart. 1713.

Inscriptio ad *Ioachimi Christophori Wendt*, Lubecensis, Orationem Gymnasticam *de Necessitate ac Vtilitate Educationis*, d. 6 April. 1713.

Memoria Casparis Lindenbergii, Past. Petr. 1713. d. 8 Mai.

Memoria Andreae Langii, V. I. D. 1713. d. 24 Octob.

Memoria Balthasaris Dehns, Symmystae Petrini 1713. d. 26 Octobr.

Inscriptio ad *Christiani Vermebren*, Lubecensis, Orationem Gymnastico-Valedictoriam *de Communi speratae Oblectamento Pacificationis*, d. 7 Mart. 1714.

Memoria Ioannis Westken, Reip. Lubecens. Consulis primi, 1714. d. 9. Aug. (pl. 2).

Memoria Emanuelis Sebastiani Harder, Symmystae Templi Arcis & S. Spiritus. 1714. d. 22. Nov.

Inscriptio ad *Hermanni Antonii Rhon*, Lubecensis, Orationem Gymnastico-valedictoriam, cuius argumentum: *Neminem ad superiores aut debere, aut valere progredi Disciplinas, nisi solida inferiorum cognitione Disciplinarum solertissime sit imbutus instructusque*, d. 11 April. 1715.

Memoria Ioannis Hessen, Past. Petrin. 1715. d. 19 Novembr.

Memoria Christiani Wedelii, Med. Doct. 1716. d. 30 April.

Prae-

Praeter haec a Suantenio, Rectore Lubecensi, euulgata scripta, multis argutiis referta, supersunt *Inscriptiones*, occasione nouorum Collegarum editae, de quibus deinceps suis locis.

§. II.

Primum, Rectore laudato Suantenio, *Examen* institutum esse an. 1687. d. 12 Mart., in Act. Min. T. VII. f. 272. a sq reperi annotatum. Autumnale itaque anni praecedentis Examen fuit intermissum.

§. III.

An. 1688 Cal. Novembr. in defuncti Davidis van der Brügge, Subrectoris per 24 annos meritissimi, locum per solemnem introductionem substitutus est MICHAEL FREVDIVS, Mecklenburgicus, Conrector hactenus Scholae Wismariensis per 12 annos praeclare meritus, qui dicto die Subrector a Suantenio introductus, *de diuina in conseruandis Scholis Prouidentia* publice verba fecit. Libris Symbolicis an. 1692. d. 6 April. mente addictissima & manu subscripsit. Per breue autem tantum temporis spatium licuit ei hoc officio rite defungi, siquidem iam an. 1692. d. 26 Dec. e vita migrauit. Vid. Mellii Nachr. von Lüb. p. 228; Mortuum eleganti Carmine laudauit Enoch. Suantenius.

§. IV.

Post Freudium scholasticae societatis particeps euasit IOANNES SCHEVIVS, Lubecensis, Christiani Schevii, fratris, (de quo vid. Cap. XVIII. §. 8) factus successor. Hic cum Lubecae, Gothae, (quam vt adiret, facile effecit cognatus

tus ipsius, Adamus Tribbechouius, vir cum paucis comparandus,) Giessae, Ienae doctores publicos non sine insigni fructu audiuisset, patriaeque esset redditus, scholasticum munus an. 1688. Id. Decembr. sibi deferri passus est. In solemni introductionis actu sermonem *de vitando in Scholis Otio* pronunciauit, simulque *Ciceronis Epistolam XXI. Lib. V ad Atticum* auspicii causa pertractauit, quod Suanteniana Inscriptio docet. Anno sequenti 1689 d. 18 Sept. Symbolis Lutheranis mente ac manu candida subscripsit. Inter Collegas, hodie superstites, senior est. Augeat Numen viri meritissimi annos & vires, vt porro queat Classi quartae, cui praeest, esse emolumento.

§. V.

Anno 1689 in Examine autumnali primam habuit Orationem AVGVSTVS PFEIFFERVS, Superintendens, vir dudum ita celebratus, vt mea laude minime indigeat. Extant eius *Sermones Miscellanei, per publica Examinum interualla dicti*, ad calcem Pfeifferianae Memoriae, e Filiorum Pietate extructae. Rostoch. 1700. 4. Qui Sermones, ad Rectorem ceterosque Collegas, honorifice compellatos, & ob fidem ac diligentiam saepius laudatos, nec non Iuuenes, modo ob virtutes praedicatos, modo ob vitia, a quibus iuuenilis aetas raro est immunis, reprehensos, nunquam non ad praeclara quaevis instigatos, semper directi, multis de caussis commendari, & breuiter hac occasione recenseri merentur. Primus, an. 1689 in Exam. Aut. dictus, *de coniungenda Doctrina & Disciplina* agit.

agit. Secundus an. 1690. in Exam. vern. pronunciatus, *Scholam cum Ecclesia contendens*, haec inter alia verba habet honorifica: *Quo nomine tibi, Amicorum optime, incluti huius Gymnasii Scholaeque Rector, tuisque Collegis ex animo gratulor de tot floridissimis ingeniis, quae dotes suas vestra cura acquisitas atque adauctas per hoc biduum* Magnifici *Senatus Delegatis, mihi, meisque in visceribus IEsu Christi dilectissimis fratribus abunde in vario literarum genere probarunt.* Tertius, an. 1690 in Exam. autumn. institutus, *Iesuitarum Scholas* perstringit: Quartus, an. 1691 in Exam. aut. recitatus, *per molestum laborem Scholasticum* describit, & Praeceptores solatur. Quintus, an. 1692 in Exam. Autumn. habitus, *Odium Pietastrorum erga Scholas* iniquitatis conuincit. Sextus, an. 1693 in Exam. Vern. prolatus, *Philologiam atque Philosophiam* Facultatibus, vt vocant, superioribus praemitti debere, demonstrat. Septimus, an. 1693 in Exam. Aut. institutus, *Fanaticos Scholarum & humaniorum litterarum infensissimos hostes* sistit. Octauus, an. 1694 in Exam. Vern. dictus, *de Inquisitione Doctrinali*, quae Examen vocari solet, agit. Nonus, an. 1695 in Exam. aut. habitus, *Pietistas inscitiae & barbariei Patronos* producit. Decimus *Fanaticos Scholarum impudentissimos calumniatores* refutat. Vndecimus omnibus Gymnasii & Scholae alumnis perpetuam *adversus Barbariem & Vitia Victoriam* exoptat.

§. VI.

An. 1691 d. 27 Nov. defuncti Christophori Chrysii successor, GERHARDVS MINVS, Lubecen-

becenſis, Scholae Collega ſolemni ritu eſt declaratus. Ex Inſcriptione, qua Enochus Suantenius, Rector, VI Cal. Decembr. ad hunc Actum inuitauit, liquet, quod auſpicii cauſa dixerit *de Patrocinio Scholarum*, ac *Ciceronis Epiſtolam XXV L. XII ad Familiares* enarrarit. Formulae Concordiae d. 16 Decembr. eod. an. Chriſtiana παῤῥησία ſubſcripſit. Caeterum de vita viri huius meritisſimi ſequentia mihi innotuerunt, quae bona fide cum Lectore communicabo. Natus eſt Lubecae, ſed ob praematurum Parentis optimi obitum Gadebuſchi educatus in aedibus indulgentisſimi & beneficentisſimi Auunculi ſui, Dn. M. Petri Winteri, Paſtoris ibidem fidelisſimi. V. Elog. Germanor. quorund. Theologor. collecta a Ven. Dn. D. Goetzio, Superint. Lubecenſium Eccleſiar. meritisſimo, pag. 280. Eo loco, liberis prioris coniugii B. huius viri demortuis, puer ſexennis paternum maternumque animum inuenit, quem ſecundum diuinam prouidentiam ac directionem indies grato praedicat animo. Vt autem prima pietatis & linguae Latinae principia edoceretur, commiſſus eſt fidei atque informationi Dn. *Zachariae Kirchhofii*, viri ſolertisſimi, & Dn. *Io. Fichtelii*, Byrutho-Franci, tunc temporis Rectoris Gadebuſchenſis, in humanioribus egregie exercitati, ceu quaedam ingenii monumenta poſteritati ab eo relicta, ſcilicet *Aeſchinus Comoedia, continens Phraſes & Elegantias ſex Comoediarum Terentii. Cui ſub finem Supplementi Phraſiologici loco adduntur Colloquia ſeptem.* Lubec. 1669. 12; & *Praxis Syntactica, iuxta Syntaxin Re-*

 gula-

gularem & Figuratam Nathanis Chytraei, e materia Symboli Apostolici concinnata, cuius vsu sedulo Discentes facile Syntaxin memoriae inculcare possunt, Lubec. 1659. 8. primum edita, deinde ab ipsius filio Dn. *I. I. Fichtelio*, Collega Scholae Teutonicae Sueco-Holmensis, in *Hodego Grammatico Theoretico-Practico*, Holm. 1705. 8. pag. 242 sqq repetita, satis superque testantur. His praeceptoribus aliquot annos vsus, laudato B. Dn. Wintero ab Illustrissimo Principe Megapolitano Schönebergam ad Pastoris primarii & Senioris Circuli Razeburgensis munus obeundum vocato, Lubecam remissus est, vt, quas amare coeperat, literas continuaret. Primo igitur a doctiss. Dn. Io. Hoefero instituebatur, sed eo post quinque menses officio Pastoris in Granbau praefecto, in Scholam publicam introducebatur, Praeceptores nactus, quos tunc temporis Lyceum habebat clarissimos, scilicet Dn. *Dav. von der Brügge*, Dn. *Io. Polzium*, Dn. Herm. *Nottelmannum*, &, post eius excessum e vita, Dn. *Abr. Hinckelmannum*, quorum virorum memoriam & merita non sine debita laude saepius recolit. Ab his publice & privatim per quatuor annos iis artibus, quae ad humanitatem pertinent, informatus, iussu aliorum Scholae patriae valedicebat, a Praeceptoribus cum bona gratia dimissus ad studia Academica. In Studiosorum igitur numerum receptus, quoties potuit, frequentauit Philosophica, Philologica, Theologico-thetica, polemica, disputatoria, examinatoria, exegetica, Biblica Collegia clarissimorum atque excellentissimorum

ſimorum Dnn. Magiſtrorum, Profeſſorum & Doctorum, puta Kiliae Dn. M. *Plomanni*, Dn. *Heldbergii*, Dn. *Clauſenii*, Dn. D. *Morhoſii*, Dn. *Opitii*, Dn. D. *Kortholti*, Dn. D. *Waſmuthi*, Dn. D. *Franckii*; Gieſſae Dn. D. *Hannekenii*, Dn. D. *Rudrauffii*, Dn. D. *Clodii*; Argentinae (eo ipſo tempore, quo ciuitas illa ſeſe potentisſimi Regis Galliae armis ſubmittere cogebatur) Dn. D. *Schmidii*, Dn. D. *Iſ. Fauſtii* & Dn. D. *Bebelii*, virorum quauis laude maiorum, iam fato defunctorum. Conſilio atque auxilio excellentisſimi Dn. D. Leopoldi, plurimorum Evergetae (יהוה יסעדנו על ערש דוי) aliquot annos in Academiis commoratus, per Hollandiam in patriam redux ſtatim, praeuio Examine ſolemni, Candidatis Rev. Miniſterii adſcribebatur, vnde conciones ad populum, etiam δοκιμαστικάς, habere potuit. Tandem an. 1691 accidit, vt clarisſimo Dn. Chriſtoph. Chryſio mortuo, officium vacuefactum ei, promotore Magnifico atque illuſtri Conſule Dn. Iohanne Rittero (cuius familiam hodie, florentisſimam Lubecenſes, vtinam quam diutisſime! conſpiciunt coluntque) demandaretur. Cui officio vti iam per triginta annos, & quod excurrit, praefuit, ita, diuina gratia annuente, in poſterum nullum ſcholaſticum fugiet laborem, memor illius:

Dum vires, annique ſinunt, tolerate labores.

Numen concedat & annis & viribus incrementum, vt iuuentus porro ipſius ope posſit bene formari!

§. VII.

Exiguo temporis ſpatio interiecto, IACOBVS STEINBRECHER, Neoſtad. Holſatus, defuncti Ioannis Kochii ſucceſſor, in Collegium ſcholaſticum fuit adſcriptus. Factum illud eſt, praevia Inſcriptione Suanteniana teſte, an. 1691. d. 17 Decemb., quo die introductus, Sermone Inaugurali *de Educatione Doctrinaque Puerili* recitato, *Ciceronis ad Atticum Epiſtolam* VIII. *Lib. IV* publice pertractauit. Anno ſequenti d. 14 April. Formulae Concordiae nomen dedit. Cum in noſtra Schola diligenter laboraſſet, per beatum ex hac vita diſceſſum ad coeleſtem an. 1709. d. 22 Febr. eſt translatus.

§. VIII.

An. 1693 laudatus antea Pfeifferus inſigni hoc teſtimonio ornauit CHRISTIANVM LEBRECHT FELS ob fidem inſtitutionem, qua nonnullos etiam noſtri Gymnaſii alumnos Ebraeam linguam docuit:

Nachdem Vorzeiger dieſes, Chriſtian Lebrecht Fels, *Conuerſus e Iudaismo, mich um ein Zeugniß ſeines Verhaltens angeſprochen, ſo habe ich demſelben um ſoviel weniger entſtehen können, als mir gewiſſe Wiſſenſchafft beywohnet, daß er nicht allein über 20 Jahr nach ſeiner Bekehrung und Tauffe bey der Chriſtl. Religion beſtändig verharret, ſondern auch in währender Zeit hin und wieder gute Proben bey der ſtudirenden Jugend abgeleget, die er, weiler die Lateiniſchen Terminos artis wol verſtehet, und ſeine Sachen methodice proponiret, in kurtzer Zeit ſo wol in Ebraiſmo,*

mo, als Lectione Rabbinica weit gebracht; wie denn auch **hie in dieser Stadt er etliche aus dem Gymnasio angeführet.** *Es ist auch dabey seine dexteritaet, die er in Uberführung und information anderer Juden bezeiget, nicht zu vergessen. Welches alles denn hoffentlich also beschaffen, daß ich nicht allein Ursach habe, ermelten Christian Lebrecht Felsen allen bestens zu recommendiren, sondern auch jedermann um so viel mehr versichern kan, daß sie ihre Gutthaten wol anwenden, und von GOtt, dem Vergelter alles Guten, reichen Seegen zu erwarten werden haben. Sign. Lübeck. d. 16 Iun. 1693.*

(L. S) Augustus Pfeiffer D.
Superintendens.

Descripsi hoc Testimonium ex autographo Pfeifferiano, quod insertum est Act. Min. Lub. T. VIII. n. LXXII. De Felsii fatis, meritis & scriptis plura annotauit Ven. Wolfius, ciuitatis Hamburgensis & totius litterati orbis decus perinsigne, in Biblioth. Hebr. P. I. pag. 1009.

§. IX.

Extra ordinem docuerat etiam, patris vice functus, SIXTVS CHRISTIANVS LIPENIVS, qui tamen, mortuo Michaele Freudio, doctoribus ordinariis fuit annumeratus, & Subrector constitutus. Ex inscriptione Suanteniana cognoui, quod an. 1693. d. 26 Ian. in solemni introductionis actu *de Litterarum Perennitate* verba fecerit, interserta pensi cuiusdam *Virgiliani e Lib. VIII Aeneid.* pertractatione. Formulae Concordiae d. 29 Ian. e. a. subscripsit. Reliqua

liqua ad ipsum spectantia in Athen. Lub. P. III. p. 450 sqq legi possunt.

§. X.

Decesserat exeunte fere an. 1692 Martinus Lipenius, Conrector, Sixti Christiani, modo laudati, parens, quare de nouo Conrectore eligendo Patres conscripti erant solliciti. Eligebatur autem IOANNES HENRICVS HESSIVS, Smalcadiensis, Gothani Gymnasii per X annos Sub-Rector, & Scholae Smalcaldicae per totidem annos Rector, qui, Suanteniana Inscriptione teste, an. 1693 d. 27 Iul. inauguratus, Orationem *de Studiis iuueni ad Academiam abituro necessariis* habuit, & eruditum specimen ex *Homer. Iliad. ω. a vers.* 518--551 dedit. Formulae Concordiae d. 30 Iul. a. e. mente manuque sincera, laetaque subscripsit. Quemadmodum vero dolendum, quod praematura mors eum an. 1695. d. 11 Ian. Athenaeo nostro & bonis litteris praeripuerit, ita etiam aegre ferendum, quod plenior ipsius vitae descriptio desideretur. Studui tamen memoriam ipsius ab obliuione vindicare in Athen. Lub. P. I. pag. 16. 97-102. Perpauca de eo annotauit Cl. Io. Mich. Weinrichius in Kirchen- und Schulen-Staat des Hertzogth. Henneb. p. 566, vbi perperam nomini ipsius magnum istud M praefixum cernitur. Elegantissima quaedam eius *Carmina*, tam edita, quam inedita, in Deliciis Poetarum Lubecensium D. V. aliquando comparabunt.

§. XI.

Ad praecipuos Hessii discipulos non solum pertinet, verum etiam successor ipsius factus est M. MARTINVS CHRISTIANVS GöLDELIVS, qui, Suanteniana Inscriptione teste, an. 1695. d. 19 Novembr. Conrector creatus, publicum *de Θείῳ Vocationum* sermonem habuit, eidemque enodationem *particulae Homericae ex Odyss. μ. a vers.* 184-221 interseruit. Formulae Concordiae d. 21 Nov. a. e. nomen suum adscripsit. Reliqua omnia docebit vitae curriculum, mecum, istud desiderante, humaniter communicatum, quod, cum sit verbis luculentis conceptum, hic, vna cum scriptorum notitia, non potui non bona fide exhibere. Lucem autem primam aspexit an. 1665 Gothae, natus parentibus honestis, patre *Iohanne Göldelio*, Cantore & Collega illustris Gymnasii Gothani, & matre *Barbara Maria Heslingia*, auo *Ioh. Göldelio*, Pastore Liebensteiniensi in Ducatu Gothano. Curae & informationi virorum de republica litteraria optime meritorum est commissus, quos inter maxime rev. Dn. *Adamum Tribbechovium*, S. S. Theol. D. & Superintendentem Ecclesiarum Gothanar. Generalem, *Georgium Hessum*, Gymnasii Rectorem, *Io. Henr. Rumpelium*, Selectae Classis Collaboratorem, postea Superintend. Saltzungensem, M. *Ioh. Balthas. Strobelium*, Conrectorem, *Ioh. Henricum Hessium*, Subconrect., Smalcaldiensem deinde Rectorem, *Wenigerkindium*, Ducalis Coenobii Inspectorem, *Cyriac. Guntherum*, Tertium, *Io. Göldelium*, Cantorem, *Rempium*, Succentorem,

grata mente numerat: quorum opera fida, quicquid ad Theologiae rudimenta & humaniores artes pertinet, eo, quo par erat, ſtudio imbibebat. Altioribus percipiendis maturus Gymnaſio vale dicebat, voce Hoſanna ſub auſpicium anni noui ſingulis Ordinibus acclamata, & a Sereniſſ. Principe, Friderico, ſtipendio Frantzkiano donatus, & ab Amplisſimo Senatu variis beneficiis mactatus, vitae ſcholaſticae totus mancipabatur. Qui Academicae doctrinae viam planam ſternerent, & quorſum propenderet indoles, lucem praeferrent, Ienae ſibi an. 1684 eligebat viros in omnibus facultatibus celeberrimos; in Philoſophicis *Ioh. Paulum Hebenſtreitium*, *Ioh. Andr. Schmidium*, *Caſp. Posnerum*; in linguis orientalibus *Ioh. Andr. Danzium*; in Hiſtoricis *Caſp. Sagittarium*; in Eloquentia & Poëſi *Georg. Schubartum*; in Theologicis *Ioh. Guilielm. Baierum* & *Fridem. Bechmannum*. Abſoluto triennio an. 1687 titulum Magiſtri accepit, Decano Erhardo Weigelio, Mathemat. Prof. P., quoque licentiam legendi, vt vocant, impetraret, *Oratorem Deliberantem* vt Praeſes, R. Ioh. Scharnhorſtio, defendit. Ad illuſtre Gymnaſium Schleuſingenſe Rumpelii ſyſtaticis litteris munitus, & unanimi Sereniſſ. Principum & Nutritorum ſuffragio an. 1692 Conrector vocatus, pro virili munus ſuum adminiſtrauit, cum ad vacantem Rectoratum Smaltam ensem litteris Procerum vocatoriis praeter rum inuitaretur. Sed intercedente breui poſt bunt. ſii morte, diuinae placebat prouidentiae, eceptori in officio diſcipulus ſuccederet.

Qua-

Quapropter oblatum a Magnifico & amplissimo Senatu Lubecensi Conrectoratum an. 1695 submisse suscepit, & ad methodum sui antecessoris, cuius voce fuerat commendatus, omnes labores scholasticos accommodauit, quorum saxum, quamdiu Deus velit, adhuc lubens voluit. Proponebantur quidem aliae conditiones, quas vero modestiae causa praetermittit, ne in suspicionem iactantiae videatur incidere. Malebat enim sorte sua contentus, acquiescere, quam itineris & mutationis pericula subire. In lucem edidit Gothae adhuc iuuenis Carmen in Electionem Consularem, cuius titulus: *Respublica Gothana in Autumno reflorescens*, ad imitationem Claudiani; *Parentationes*, Ienae auf Fr. Elisabeth Dorothea Lutherin: Schleusingae auf (S.T.) Hrn. Adam Wachter, Hochfürstl. Naumburgisch. Ober-Forst-und Wildmeister: auf Hrn. Otto Zastroen, Hochfürstl. Naumburg. Raht und Amts-Hauptmann der Hennebergischen Aemter: Lubecae auf Hrn. Reimar Peter von Rheder, dero Königl. Maj. zu Dennemarck und Norwegen Etats-Iustice- und Cantzelley-Rath, Ven. Capit. Canonicum und Grofs-Vogten (3); *Comoedias* duas, vnam Latino, alteram vernaculo sermone expressam, quarum tituli sunt: *Sol Regni Macedonici ex Occasu recens ortus, vel Alexander Magnus primum decumbens, sed dein cura Philippi sanatus, Actu Oratorio repraesentatus* (4): it. *Der glück-*

Kk 5

(3) Habit. 1711. d. 6 Mart. & edit. a. c. 4. (pl. 2½).

(4) An. 1697. d. 23 Octobr.

glückliche Thron Henrici VII, *Königs in Engelland, welcher zwar von 2 Ertzbetriegern, Nahmens Lambert Symmel und Perkin Warbeck gerüttelt, aber durch Verbindung der weissen und rothen Rosen, oder der Yorck- und Lancastrischen Häuser, endlich durch die Mariagen mit Spanien und Schottland befestiget wurde, aus denen berühmten Scribenten, Polydoro Vergilio und Francisco Bacone de Verulamio, kürtzlich zusammen getragen, und der studirenden Jugend zum grossen Nutzen in einem vermischten erbaren Schauspiele Oratorisch und Poëtisch vorgestellet* (5); *Tragoediam* vnam, cuius titulus: *Die vom zweyfachen Sturme zerscheiterte Crone, bey Entleibung Henrici des Dritten, Königs in Franckreich, in einem Trauer-Spiele auf der Schaubühne vorgestellet von der Studirenden Jugend* (6); M*emorias* Latinas Men. Nicol. Hannekenii, Medic. Doctoris (7): Enochi Suantenii, Rectoris (8): Danielis Brandes, I. V. Doctoris (9): Zachariae Vogelii, Ecclesiastae Laurentiani (10); Memorias Germanicas Arnoldi Borgehlii, SS. Theol. Candidati: Bartholdi Stuhlmann, Pastoris Iacobaei (11): Io. Godof. Borgehlii, Med. Doct. & Physici (12): Henrici Woldt, Senatoris (13): *Programm-*

(5) Ed. 1703. 4. (pl. 2½).
(6) An. 1699. 4. (pl. 1½).
(7) An. 1717. d. 21 Mai. fol. (pl. 1).
(8) An. 1717. d. 2 Aug. fol. (pl. 1).
(9) An. 1718. d. 13 Ian. f. (pl. 1).
(10) A. 1717. d. 25 Nov. fol. (pl. 1).
(11) A. 1712. d. 25 Febr. fol. (pl. 2).
(12) A. 1720. d. 23 April. f. (pl. 1).
(13) A. 1720. d. 4 April. f. (pl. 1).

grammata in Iubilaeum Lutheranum (14) & Actum Oratorium a quatuor iuuenibus morum probitate & humanitate praestantibus institutum (15), quorum primus Gerh. Henr. Carstens, Lubecens., praemisso Prologo, Leonem X de Indulgentiis consultantem imitabatur: secundus Io. Dan. Minus, Lubec., Tetzelium Indulgentias Thrasonico more iactantem exprimebat: tertius Godofr. Christian. Goetzius, Annaemontanus, Lutherum, narratione fatorum suorum data, Indulgentias refutantem effingebat: quartus Meno Nicol. Carstens, Lubec, Consiliarium Saxonici Electoris nomine Luthero de progressu Christianae religionis gratulantem sistebat; *Sciagraphiam Laborum Scholasticorum Lycei Lubecensis* (16); *Carmina* in funera, nuptias & dignitates litteratorum vtroque sermone composita, quorum catalogum paginae non capit angustia. Prelum adhuc expectant

Paren-

(14) Celebrauit hoc *Oratione Panegyrica de Lutheranae Reformationis Difficultate & Necessitate*, d. 4 Nov. 1717 recitata.

(15) A. 1717. d. 18 Nov.

(16) *Sciagraphia Labor. Scholasticorum, Magnificis inclytae Reipublic. Lubec. Dn. Consulibus, & consultiss. generoso ac prudentissimo Senatui, nobilissimis & experientissimis Dominis Doctoribus, maxime & admodum reuerendo & praeclarissimo tam Ministerio Ecclesiastico, quam Collegio Scholastico, reliquisque Ordinibus genere, doctrina & Mercatura florentissimis, in singulis Examinibus, si Deus vires & annos concesserit, in parentum notitiam, studiosae iuuentutis incitamentum & Athenaei Lubecensis incrementum repraesentanda.* Lubec. 1706 4. (pl. 1½).

Parentationes Ienae habitae in fun. Io. Henr. Beyschlag, Medic. Candidat: Friderici Weitzen, LL. cultoris: Richteriae, Doct. uxoris.

Collegia de Parentationibus & Epistolis Germanice & Latine conscribendis.

Parentationes Lubecae recitatae in fun. Bernh. Ioach. a Dale, I. V. Cultoris: Annae a Luzau: Hieron. Nicol. a Wickede: Ioh. Venninghausen. S. R. M. Dan. Consiliarii Iustitiae.

Orationes de Difficultate Regiminis Scholastici: de Θεῖῳ Vocationum: in Obitum Sereniss. Principis ac Dn. Friderici, Ducis Gothani: de Lutheranae Reformationis Difficultate & Necessitate.

Quaestiones Cl. Hubneri Oratoriae ad praxin perductae.

Explicationes in Oratorem Weisii Politicum.

Deliciae Cl. Morhofii Oratoriae variis exemplis illustratae.

Kirchmanni Rhetorica exemplis e Luthero petitis expolita.

Curtianae Orationes ad ductum Thilonis dispositae & elaboratae.

Plutarchi Paedagogia formulis Graecis & exemplis Historiae litterariae exornata.

Animaduersiones Philolog. in Libr. III. Cicer. de Offic.

Notae in Historiam Cellarii.

Orationes Ciceronis pro A. L. Archia, M. Marcello & in L. Catil. praxi Rhetorica & exemplis imitationum amplificatae.

Collegium Germanico-Latino-Poeticum cum Inventione

tione Dispoſit. & Elocut. Carminum ſingulorum ad ſenſum Morhof. in Hyle Inuent. Poetic.

Lubecae Memorabilia ab A. 1699—1719 *metrice continuata, quae fata ſecunda & aduerſa litteratorum ſpectant.*

Kirchmanni Florilegium rythmice elaboratum, & adgenium veterum Prouerbiorum diuerſae nationis compoſitum.

Parodiae Ovidianae, Virgilianae & Horàtianae.

Diſpoſitiones variorum argumentorum, & alia plura, quibus omnibus cum ſtudioſa iuuentute communicandis inter continuos labores ſibi tempus, vires & ſumtus ſufficientes exoptat. Ego vero, vt cuncta optata conſequatur vir egregiis meritis, longinquo temporis ſpatio partis, conſpicuus, & telam felicisſime pertexat, ex animo voueo.

§. XII.

Eodem, quo Gôldelius Lubecam venit, anno 1695, laudabili IACOBI PAGENDARMII, Cantoris, cura, recuſae ſunt, iam ante excuſae, *Cantiones ſacrae, quas coetus noſter Scholaſticus ſub horarum interuallis canere conſueuit.* His *additae ſunt I. Precationes pro ſtudioſa iuuentute.* II. *Quinque fidei Chriſtianae capita:* III. *Symbolum Divi Athanaſii.* IV. *Litania Germanica. Et denique IV Vulgaris Hymnus funebris. Ad maiorem in Scholaſtica pube excitandam pietatem congeſtae.* Lubec. 8.

§. XIII.

An. 1698 in Athenaeo noſtro *Laudes Lubecae* ele-

eleganti Carmine Heroico per *Andream Langium* ſunt decantatae. Conf. Athen. Lub. P. III. pag. 50.

§. XIV.

An. 1702 lucem vidit M. THOMAE HONSTEDTII, Rev. Miniſt. Senioris & Paſtoris Cathedralis, egregius Catechismus, hoc titulo: *Einfältige, doch gründliche Catechismus-Erklärung, inſonderheit nach den Worten des Catechismi aus heiliger Göttlicher Schrifft fürgeſtellet.* Lub. 1702. 12. ibid. 1707. 12. Qui Catechismus publica auctoritate in quatuor inferiores Scholae noſtrae claſſes eſt introductus. Nam in Magnifici Senatus Decreto an. 1702. d. 17 Mart. (quod Catechismo eſt praefixum & Act. Min. T. VIII. Append. n. III etiam inſertum) haec inter alia verba leguntur: *Welcher Catechismus in denen vier unterſten Claſſen hieſiger Lateiniſchen Schulen ſo fort eingeführet werden ſoll.* Quare hodieque vſurpantur.

§. XV.

An. 1703 coepit ſumme reuerendus atque excellentisſimus Praeſul noſter, D. GEORGIVS HENRICVS GOETZIVS, anteceſſorum veſtigia laudatisſime premens, bene de Gymnaſio noſtro mereri. Docent hoc *Orationes*, ſub finem Examinum recitatae, &, praeter erudita argumenta, ſalutaria vitae ac morum praecepta, iuvenibus valde neceſſaria, complexae. Docent *Praelectiones Theologicae*, in Auditorio Cathariniano habitae. Docent *Scripta*, rei ſcholaſticae promo-

mouendae ergo vel in Examinibus publicis, vel alio tempore euulgata. Notitiam omnium eorum, quae ad hoc Caput pertinent, atque ante annum 1718 ſunt edita, hic ſuppeditare, operae erit pretium. Sunt autem

De Odio Pontificiorum in Hymnos Eccleſiae Lutheranae Commentariolus, Lectionibus Sacris de Parallelismo Iudae Proditoris & Romanae Eccleſiae ad Artic. Smalcald. P. II. Art. II p. 310 tempore hoc Quadrageſimali in Auditorio Cathariniano habendis, praemiſſus. Lipſ. 1703. 4. (pl. 4½). Auſpicatus eſt has Lectiones d. 13 Mart. Vid. pag. 35. Lucem deinde vidit *Parallelismus Iudae Proditoris & Romanae Eccleſiae*, Lubec. 1706. 4. (pl. 3).

De Ioh. Bugenhagii Meritis in Eccleſiam & Scholam Lubecenſem Oratio, d. 27 Mart. 1703. in Schola Lubecenſi recitata. Lipſ. 1704. 4. (pl. 3).

Programma de Praeſtantia Epitomes Hunnianae. Lub. 1703. 4. (pl. 1). Hoc Lectiones Theologicas in D. Nicol. Hunnii Epitomen Credendorum habendas, & ad d. 15 Iun. 1703 hora 9 antemerid. incipiendas Iuuentuti Scholaſticae Lycei Lubecenſis indixit.

Lübeckiſcher Schul-Brunnen, in einer beſondern am 28ſten Octobr. (war der 21ſte Sonntag nach Trinitatis) im Jahr Chriſti 1703 in der Haupt-Kirchen zu St. Marien *gehaltenen Predigt aus Num.* XXI. 18 *gezeiget.* Lub. 1704. 4.

Princeps Graecae doctus, Iuuentuti Scholaſticae in Phrontiſterio Lubecenſi, litteras Graecas diſcenti, com-

commendatus. Accesserunt Io. Cunr. Dieterici duo Programmata, quibus Restaurationem Graecarum Literarum, auspiciis Io. Reuchlini, Mart. Crusii, Mich. Neandri & Laur. Rhodomanni olim factam, descripsit; vt & Io. Zwingeri Oratio inauguralis de Barbarie superiorum aliquot seculorum, orta ex supina Linguae Graecae ignoratione. Lipſ. 1704. 4.

De Mercatoribus Eruditis Diatribe, in Examinae Autumnali 1705. *exhibita.* Lub. 4. (pl. 2).

Spicilegium post Messem, seu Additamenta ad Diatriben de M*ercatoribus Eruditis in Examine Autumnali* 1706 *proposita.* Lub. 4. (pl. 2).

ΚΗΠΟΦΙΛΟΣ, *seu de Eruditis* H*ortorum Cultoribus Dissertatio, Lectionibus Theologicis in D. Nicolai* H*unnii Epitomen Credendorum habendis praemissa.* Lub. 1706. 4. (pl. 2½).

Diatribe de Rusticis Eruditis, Examini Vernali A. 1707 *sacrata.* Lub. 4. (pl. 3).

Analecta Literaria de Rusticis Eruditis, in Examine Autumnali A. 1707 *proposita.* ibid. 4. (pl. 2).

Auctuarium Analectis Literariis de Rusticis Eruditis adiectum, inque Examine Vernali, die Georgii, A. 1708 *exhibitum.* ibid. 4. (pl. 2).

P*raelectionum Sacrarum, in B. Dn. D. Nicolai* H*unii Epitomen Credendorum, habitarum, Specimen.* Lub. 1708. 8. (pl. 3). Specimen hoc, quod complectitur Notas in IV Capita, I*uuenibus* ...*atissimis & florentissimis, Auditorium Cathari*...*m, Lectionibus sacris destinatum, frequentatu*... ...cripsit, simulque promisit praelectio- ...n Hunnii Epitomen continuationem.

De

De Poenitentia Simſonis Commentatiuncula Sacra, Lectionibus ordinariis Iuuentuti Schol. Lubec. dicatis, & in Auditorio Cathariniano habendis, praemiſſa. 1708. 4. (pl. 2). Sub finem huius Commentatiunculae indicat, quod Praelectiones in Hunnianam Epitomen velit denuo auſpicari.

De Sutoribus Eruditis Obſeruationes Miſcellaneae, in Examine Autumnali 1708 *propoſitae*, Lubec. 4. (pl. 3).

De Alectoromachia, vulgo Hanen-Kampfe, in Lyceo Lubecenſi d. 16 *Octobr.* 1708 *inſtituta Diſſertatio.* ibid. 1709. 4. (pl. 2).

De Viris doctis, LVCAE inſignitis nomine, Oratiuncula Scholaſt. in Phrontiſterio Lubecenſi d. 18. *Octobr. An.* 1707, *finito Examine Autumnali, recitata, atq; cum prelo egreſſa eſſet, in Examine Vernali d.* 18 *Mart.* 1709 *exhibita.* 4, (pl. 2).

Selecta ex Hiſtoria Litteraria, in Examine Autumnali A. 1709 *propoſita.* Lub. 4. (pl. 4½). Caput I. ſiſtit Mercatores eruditos. II. Ruſticos eruditos. III. Sutores eruditos. IV. Sartores eruditos. V. Viros eruditos ab opificiis ad litterarum ſtudia reuocatos.

Ex Hiſtoria Litteraria, Specimen Catechiſmi Hiſtorialis, in Examine Vernali an. 1710 *editum.* ibid. 4. (pl. 3).

Elogium Batto-Medlerianum, exponens Vitas Iacobi Batti, Eccleſiae Rigenſis Superintendentis, & D. Nicolai Medleri, Eccleſiae Brunovicenſis Praeſulis, in lucem publicam protractum. Lubec. 1710. 4. In-

ſcripſit Adoleſcentibus Examen Autumnale ſubituris.

Puer decennis, ſ. Eruditus in primo decennio vitae ſuae memorandis fatis obnoxius, in Exam. Vern. 1711 *exhibitus.* Lub. 4. (pl. 2).

Disquiſitio Sacra: Num Moribundus quarta Petitione Orationis Dominicae vti poſſit? in Exam. Autumnal. d. 26 *Octobr.* 1711 *exhibita.* 4. (pl. 1½). Recuſa eſt an. 1717.

Muſeum Eruditi variis memorabilibus conſpicuum, in Examine Vernali Lycei Lubecenſis d. 14 *Mart.* 1712 *apertum.* 4. (pl. 2).

Theoremata de Liberalitate Viduarum in Exam. Aut. d. 17 *Octob.* 1712 *propoſita.* Lub. 4. (pl. 2½).

Diſſertatio Theologica de Cultu Iudae Proditoris in Exam. Vern. d. 3 *April.* 1713 *exhibita.* Lub. 4. (pl. 1).

De Valerii Herbergeri, Theologi piisſimi, notisſimique, Symbolis, vulgo Denck- und Leib-Sprüchen, in Lyceo Lubecenſi d. 17 *Octobr. A.* 1713 *habita Oratio.* 8. (pl. 1½).

Miſcellanea Hiſtorico-Theologica de Coniugio Eruditorum, in Exam. Aut. d. 15 *Octobr.* 1714 *propoſita.* 4. (pl. 2).

Diſſertatio Hiſtorico-Litteraria de Eruditis, qui vel aquis perierunt, vel diuinitus liberati fuerunt, ad Exod. XIV, in Exam. Vern. d. 8 *April.* 1715 *propoſita.* 4. (pl. 3.)

Symbolum Emanuelis Sebaſtiani Harderi, Verbi Diuini Miniſtri apud Lubecenſes in Aede Arcis & Spiritus Sancti, Oratiuncula Scholaſtica, finito Examine

Verna-

Vernali, d. 9 April. 1715 recitata, eaque paulo post, in Examine Autumnali, d. 14 Octobr., anni eiusdem, publici iuris facta, expositum. 4. (pl. 1½). Symbolum est: *Erigit Seruator Humiles.*

De Peregrinationibus, Eruditionis Orientalis colligendae causa, susceptis, Ecloga Historico-Litteraria, in Exam. Vern. d. 30 Mart. 1716 proposita. 4. (pl. 3½).

Ecloga de Conuiuiis Eruditorum, ad Pericopam Euangelicam Dom. XVII p. Trinitat. in Exam. Autumn. d. 19 Octobr. 1716 proposita. 4. (pl. 3).

De Peregrinationibus periculosis ob Doctrinae Euangelicae Hostes Dissertatio, pridie Cal. Aprilis A. 1716 ad Lycei Lubecensis Ciues directa, atque d. 15 Mart. A. 1717 in Examine Vernali publici iuris facta. 4. (pl. 1½).

Bibliotheca Anti-Pontificia Presbyterii Lubecensis, Iuventutis Scholasticae, in Lyceo Lubecensi Examen Autumnale ante Solennia Iubilaei Lutherani secundi, d. 18 & 19 Octobr. A. 1717 subiturae, commodis sacrata commendataque. 4. (pl. 4½).

Bibliothecae Anti-Pontificiae Clarorum Lubecensium Specimen, d. 19 Octobr. 1717 in Phrontisterio Lubecensi editum. 4. (pl. 2).

Bibliothecae Lutheranae, Scriptores quosdam Apologeticos, Lutheri Doctrinam & Vitam vindicantes, complectentis, Specimen, quod Sermoni Saeculari, d. 10 Nov. 1717 in Auditorio Cathariniano a se habito praemisit. 4. (pl. 3). Praedicauit Sermone Saeculari *Emolumenta, quae elapso saeculo secundo Ecclesiae Lubecensi contigere.*

§. XVI.

An. 1703 *Iesum Dolorum Filium* ex cathedra Gymnasii Lubecensis inferiori eleganti Carmine heroico decantauit *Ioan. Hermannus ab Elswich*, Rendesburgo-Holsatus, quod Carmen, Notis Philologico-Theologicis ornatum, eodem anno lucem aspexit. Conf. Ath. Lub. P. I. p. 301.

§. XVII.

Anno 1705 facies rerum scholasticarum visa est quodammodo immutata. Vt enim in nullis rebus facilius, quam in his, aliquid potest desiderari, ita etiam a sacro ordine emendatio efflagitabatur. Cum vero haec a Magnifici Senatus auctoritate dependeret, saepius sacri ordinis viri Eum rogarant, vt corruptae rei scholasticae consuleret. Factum illud est an. 1695. d. 24 Nov. per Litteras Ministerii ad Senatum scriptas, quae extant T. VIII Act. n. CII: nec non an. 1697. 16 Octobr. per prolixum Scriptum, quod cum Notis Variorum legitur in Act. Min. T. VIII. n. CXXXIX. Conf. T. VII. f. 301. a. b. Nominati deinde sunt d. 4 Nov. 1700 in conuentu Ministerii, qui Scholasticae Visitationi interessent. Vid. cit. Act. T. VII. f. 325. b. Hoc tamen negotium a Magnifico Senatu, quibus de causis, nescio, sic est dilatum, vt licet an. 1701 in Consistorio (v. Act. Min. T. VII. f. 335 sq, & an. 1702. d. 26 Ian. in Commissione (v. Act. cit. f. 338. b) denuo vrgeretur, anno demum 1705 lucem videret *Eines Hochw. Rahts der*

Kayserl.

Kayserl. Freyen Reichs-Stadt Lübeck Verordnung wegen der Schulen zu St. Catharinen, publiciret am 2 Novembr. 1705. 8. (pl. 2); in qua Ordinatione p. 16 Scholae clancularíae *schädliche und in Republica nicht zu tolerirende Winckel-Schulen* appellantur. Prodiit ſimul *Noua Oeconomia, ſiue Diſtributio Lectionum & Exercitorium*, in qua Lectiones publicae *Hebraicae*, quae methodo Wasmutho-Opitiana tractantur, *Hiſtoricae*, ad ductum Chriſtoph. Cellarii, *Geographicae* ac *Sphaericae*, *Exercitationes Oratoriae* &c. praecipiuntur. *Collegia Ethica & Politica* hac etiam occaſione ſunt commendata.

§. VXIII.

Laudabile ſpecimine h. a. ſe probauit *Georgius Fridericus Neumannus*, (16) Stolbergenſis, *Oratione de Favore Lubecenſium in Exteros, recitata in Lyceo Lubecenſi d. VIII Cal. Octobris* 1705, quae lucem aſpexit Lipſ. 1709. 4. (pl. 5).

§. XIX.

An. 1706, defuncto Pagendarmio, Cantore, in Collegium Scholaſticum fuit cooptatus HENRICVS SIVERS, Lubecenſis, quum d. 18 Mart. Libris Symbolicis mente manuque ſubſcripſiſſet. Ille an. 1674 natus, in praecipua

(16) Scripſit hic Neumannus etiam
De Eruditis, qui Patriam ſuam nonnunquam obſcuram nobilitarunt. Lipſ. 1707. 4.
De Theologis, qui Patriam ſuam nonnunquam obſcuram nobilitarunt. ibid. 1708. 4.
Stolbergam Litteratam. ib. 1709. 4.

pua felicitatis parte ponit, singularique gratiae diuinae acceptum refert, quod Praeceptoribus Athenei patrii publicis vsus sit, de re litteraria perquam egregie meritis, *Suantenio* nimirum Rectore, *Mart. Lipenio*, *Hessio* & *Gôldelio*, Conrectoribus, *Brüggio*, *Freudio* & *Sixt. Christ. Lipenio* Subrectoribus, *Pagendarmio*, Cantore, *Wida*, *Chrysio* & *Christiano Schevio*, Collegis. Laudat etiam vtilem operam, sibi a *Mellio* nostro (quem Musae vetant mori) in priuatis scholis Heraldicis nauatam. Doctorum publicorum solerti admodum institutione per tria fere lustra fruitus, habita an. 1694 de Carolo I, Brittanniarum Rege, in publica panegyri Oratione (Vid. supra §. I, susceptoque an. 1696 Academico itinere; Professores Academiae Ienensis omni laude maiores, in Philosophicis *Treunerum*, in Hebraicis *Danzium*, in Mathematicis *Hambergerum*, in Historia litteraria & eloquentia *Schubartum*, in Homileticis *Züllichium*, in Theologicis *Velthemium* & *Bechmannum* audiuit. Rostochii vero *Fechtii*, *Grapii* & *AEpini*, Theologorum celeberrimorum, Collegiis lectoriis, examinatoriis, disputatoriis, homileticis interfuit. Dignus proinde laude, qua eum ornauit Suantenius in Testimonio an 1705. Non. Sept. ipsi dato, ex quo, cum mihi istud videre esset licitum, sequentia excerpsi: *Declarauit pietatem, & continuam exposuit solertiam solida literarum cognitione, morumque egregio nitore illustratam, & tam in Gymnastica, quam Academica consortione his illustribus donis commendabilem se redididit Vir iuuenis praestantissimus*

tisſimus HENRICVS SIVERS, Lubecenſis. Videlicet per tempus bene multum in Gymnaſio Lubecenſi noſtra inſtitutione ductus atque eruditus eousque profecit in laudabili eximiae ac modeſtae conuerſationis tenore, vt & primus ſui ordinis & praefectus chori ſymphoniaci, varia ac multiplici muſicae rei peritia conſpicuus euaderet celebraretur que. Academicae abhinc illuſtrationis aſſectator, intentum iis artibus & diſciplinis animum ſolertisſime adiecit, ſine quibus nec conſtans eruditio, nec morum lautitia comparari poteſt: ac diligentia ſemper auguſta eas accumulauit dotes, quibus, vel ſacro coetui, vel egregio alii cuidam muneri, idoneum adiumentum decusque conciliet. Poſtquam porro in Holſatia Balckii, Neoſtadienſium, & Wetteringii, Sarovienſium Paſtoris animarum, filios quatuor annorum ſpatio, vt in Athenaeum Lubecenſe mitterentur, Parentum deſiderio ſatisfacturus praeparauerat: primum an. 1703 Lubecenſi, dein an. 1704, cum Hamburgi vnicum Chriſtophori Rantzovii, filium litteris imbueret, & Georgii Eliezeris Edzardi, Gymnaſii Profeſſoris celeberrimi, priuata in Rabbinicis opera vteretur, Hamburgenſi Colloquio ſe ſtitit, vtrobique pro Concione verba faciendi licentiam nactus. Sed cum B. Pagendarmius matri ipſius viduae, quae Mercurio mercaturaeque eum deſtinauerat, auctor olim ſuaſorque extitiſſet, vt Muſis & Muſicae illum conſecraret, eique timidulo decem annorum puero, primum canendi ſpecimen edituro, calcar animumque addidiſſet, ſpondens fore, vt ipſi aliquando ſuccederet: diuino tandem con-

ſilio augurium eius comprobatum fuiſſe, euentus docuit. *A parentibus*, inquit idcirco celeberr. Goetius noſter in Additam. ad Diatrib. de Mercarorib. Erudit. §. 4, *nundinationi deſtinatus, ſuaſu & conſilio anteceſſoris ſui laudatisſimi*, B. *Iac. Pagendarmii, in Scholam miſſus, artibus ingenuis & literis praeclaram nauauit operam, vsque dum ad Cantoris vocaretur munus, atq; Praeceptori ſuo, qui olim quaſi iocans eum allocutus erat: Tu aliquando meus euades ſucceſſor, rite ſurrogaretur.* Conf. M. Ioach. Mantzelii Praeſagia Eruditor. de Erudit. §. 39. Anno enim 1706. d. 12. Mart., cum in aedibus Magnifici Dn. Wincleri, Conſulis primarii, vnicum nepotem erudiret, Cantor electus, & d. 22 April. introductus eſt, habita Oratione *de Impedimentis Studii Scholaſtici praecipuis*, ac, quam indicat Inſcriptio Suanteniana, Lectione inaugurali in *Horat. Lib. II. Od. XVI.* Conf. Nov. Lit. Mar. Balth. 1706. p. 223, vbi ſolemnis huius Actus mentio etiam iniicitur. Seruet Numen virum meritisſimum, vt porro queat iuuentutis commoda promouere!

§. XX.

Annus 1708 commemorabilis eſt ob ſimilem ſolemnem actum, in quo ZACHARIAS STAMPEELIVS, Subrector fuit declaratus. Patria huius praeclare meriti viri eſt Nova Soltquella, Electoralis Marchiae veteris Brandenburgenſis ciuitas, Ducatui Lunaeburgenſi finitima, vbi in lucem editus an. 1654. d. 24 Auguſt., patre

patre *Christophoro Stampeelio*, Camerario laudatae ciuitatis, & auo paterno *Stephano Stampeelio*, ICto & Secretario ibidem. Auus maternus fuit *Christophorus Zerniz*, Camerarius veteris Soltquellae. Puer sex annorum traditus est publicis patriae Scholae Praeceptoribus, viris probatae dexteritatis & plerisque ad Ecclesiastica munera paulo post vocatis, quorum institutioni capita pietatis & fidei Christianae, linguarum etiam Latinae & Graecae fundamenta in acceptis refert. Missus deinde fuit an. 1672 ad capessendum vberiorem ingenii cultum in Lyceum Magdeburgense, cui ea aetate praeerant *M. Antonius Guernerus Cuno*, Rector, & M. *Christianus Soldenerus*, Conrector, quorum ille eum ad Academiam abiturum peregregio Testimonio ornauit. Academica studia 1674 Ienae ductu D. *Georgii Goetzii* in Philosophia Morali, D. *Io. Christoph. Hartungii* in Methaphysicis, D. *Georg. Adam. Struvii* & D. *Adriani Baieri* in Iure Ciuili inchoata, an. 1676 Francofurti ad Viadrum in Collegiis *Strykii*, *Rhetii* & *Becmanni* vlteriores progressus fecerunt, & anno 1680 Regiomonti manuductionibus Practicis finem inuenerunt. Interiectis annis palaestra informatoria eum sibi vindicauit 1677 & sqq in arce generosi Domini von Wulffen, Commissarii militaris, Hereditarii in Tempelberg, Madlitz & Körſsdorff, feudis Brandenburgensibus inter Berolinum & Custrinum sitis: 1681 & sq in insula maiori Mariaeburgensi Prutenico-Regia: 1683 a decimo octauo Octobris vsque ad nonum eiusdem mensis anni 1685 Evangeli-

ci Dirschavienses in Pomerellia Gedano vicina primas publicae institutionis partes ipsi crediderunt, & aegre quidem, non tamen sine insigni Testimonio dimiserunt. Inde maternis litteris in patriam ad suscipiendas curas oeconomicas auocatus, molestas Praefectorum militarium cohabitationes (seu, vt vulgo vocant, inhospitationes, Einquartierung) aegre sustinuit, cumque agrorum hortorumque cultura, rerumque domesticarum cura Musis minus commoda videretur, illae Viri litteris fauentissimi Dn. Sebastiani Gerckenii, I. V. D. & Magnifici postea Consulis de libera Imperiali Republica Lubecensi meritissimi, cui iam Magdeburgi & Ienae satis innotuerat, consilio & commendatione commodiora inuenerunt Lubecae hospitia. Sed an. 1693 d. 24 August. ad vacantem in Ducali Slesvicensi Lyceo Conrectoratum vocatus, id, quod demandati muneris erat, diuino adiutus auxilio per integros quindecim annos, & quod temporis excurrit, qua potuit fide & solertia, vnice curauit. Anno autem saeculi huius octauo, fatis ita dirigentibus, ab Illustri & Magnifico Reip. Lubecensis Senatu in locum p. d. Dn. Sixt. Christ. Lipenii, Subrectoris de Catharinianeo Lubecensi meritissimi, electus, acceptis litteris vocatoriis & dimissione ab Aula Gottorpiensi legitime impetrata, Lyceo Slesvicensi *Oratione de publicorum Praeceptorum Praemiis* publice habita vale dixit, Maecenatibusque Lubecensibus incolumis redditus, praevia d. 30 mensis natalis Aug. p. d. Enoch. Suantenii, Rectoris celebratissimi, intro-

troductione, & inaugurali *de Pulveris Scholastici Ortu & Progressu* sermone recitato, adiuncta ad *Vers.* 700—710 *V Aeneid. Virgil.* (quorum epiphonema sic se habet:

Quo nos fata trahunt, retrahuntque, sequamur
Quicquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est)

Commentatione *de Obsequio Fatis, uti trahunt retrahuntque, praestando*, datoque Cal. Nov. 1708 Libris Symbolicis nomine, puluerulentas functiones vt rite suscepit, ita peractis iam quatuordecim annis diuino fretus auxilio & rebus suis contentus, pie, confidenter, diligenter in hodiernum vsque diem exsequitur, id quod aetatis inter mortales reliquum est (quod Deus litterarum & Bibliothecae ergo iubeat multum esse!) diuinae in se voluntati matutinis nocturnisque precibus humillime commendans. Scripsit

Memoriam Germanicam Sebastiani Gercken, I. V. D. & Consulis. Lub. 1710. d. 18 Febr. fol. (pl. 3).

—————— *Michaelis Hentschel, Past. Iacob.* 1711. d. 4 Febr. f. (pl. 2.)

—————— *Enochi Suantenii, Rectoris,* 1717. d. 2 Aug. f. (pl. 1).

§. XXI.

Annus quoque subsequens 1709 ob noui Collegae introductionem notari meretur. Est is PAVLVS HEY, Borlumo-Slesvicensis, an. 1678 d. 14 Octobr. natus parentibus *Gerhardo Hey,* Borlumensium Pastore, & *Maria, Pauli Martini,*

Pasto-

Paſtoris Borlumenſium, & *Annae*, ex *Petro Ketels*, mercatore apud Bredſtedenſes natae, filia. Auus paternus fuit *Petrus Hey*, Slesvici & Holſatiae Ducis in Praefectura Huttenſi Quaeſtor, Avia *Lucia*, filia *Georg. Weslingii*, Kilonienſium Conſulis. Cum decimum ſeptimum aetatis annum nondum expleuiſſet, priuatam Praeceptorum inſtitutionem cum Profeſſorum Academicorum lectionibus commutaturus Kilonium ſe contulit, ita ſuadente viro magnifico & ſumme rev. Dn. Joſua Schwartzio, S. Th. D., Danorum Regis Conſiliario Conſiſtoriali & Ducatuum Slesvici & Holſatiae Superintendente Generali, qui, praeter alios, in aedibus paternis Academiam petituri exactisſime recognouerat ſtudia, illumq; Academicis laboribus aptum ſuffecturumque deprehenderat. Initio menſis Octob. 1695 Prorectore Magnif. Dn. D. C. Franckio, & Phil. Ord. Decano Dn. Georgio Paſchio in Studioſorum numerum receptus alboque inſertus Academico, Profeſſores publice ac priuatim ſ. docentes, ſ. diſputantes attente & asſidue audiuit, *Franckio* in primis & *Maio* valde familiariter vſus. Kilonio 1699 m. Decembr. digreſſum ſtudiis ac moribus filiorum generis, virtutum & eruditionis laude conſpicui, honoribus inſignes praefecerunt Viri, quos inter praecipue nominandi Samuel & Paulus Strickeri: ille Gottorpienſis Camerae Conſiliarius, & Regis ac Ducis Vectigalium Inſpector, cuius filium vnicum in Academiam Kilonienſem duxit, & Profeſſoribus commendauit; hic Eccleſiae & Scholae Cathe-

thedralis Slesvicensium Pastor & Inspector, cuius in aedibus commorabatur, cum an. 1709 m. Mart. Lubecam secedere a Viro Magnifico Dn. Ioanne Westkenio, primario Reip. Lubec. Consule, iuberetur, qui paulo post in defuncti Iacobi Steinbrecheri locum surrogandum Collegam Scholae eum designauit. A Dn. En. Suantenio, Rectore, solenniter d. 11 Iun. a. e. introductus, Oratione *de Scholis Literarum Morumque Officinis*, & *lectione inaugurali in Cic. ad Famil. Epist. IV. Lib. XIV* habita, oblatum scholasticum munus d. 12 Iun. Adiutore Deo Optimo Maximo aggressus est. Libris Symbolicis e. a. d. 27 Aug. mente manuque subscripsit. Benedicat Numen ipsius laboribus, vt merita in iuuentutem, diu superstes, valde possit amplificare! Seruet quoque litterarum morumque officinam nostram, & indies magis ac magis eam iubeat florere!

§. XXII.

An. 1711. d. 26 Octobr. gloriosissimorum Caesarum, RVDOLPHI ab HABSBVRG atque CAROLI III *Res gestas* in Gymnasio nostro nitido Carmine Germanico, paulo post luce donato, cecinit *Hermannus Vlricus a Lingen*, Lubecensis. Vid. Athen. Lub. P. III. p. 91 sq.

§. XXIII.

An. 1714 d. 25 Ian. introductus est MATTHIAS SCHMID, Möllnensis, defuncti Marci Widae successor. Accepit is an. 1682 vsuram huius vitae, communicatae a parentibus honesti nominis: patre quidem *Andrea Schmid*, Musico Senatus ac Ciuitatis non incelebri: matre *Wolber-*

Wolbertha, *Gerb. Burmeiſteri*, Senatoris ac Camerarii ibidem vnica filia. Quibus cum nimis mature fuiſſet orbatus, maternus ſolicita cura auus prouidit, vt ſolido pietatis, doctrinae ac morum cultu exornaretur. Eapropter, patrii primum ludi diſciplinae committebatur; deinde vero Ratzeburgenſem Cathedralem, ac Michaëlitanam Luneburgenſem Scholam frequentauit, in quibus virorum clarisſimam iuuentuti erudiendae operam impendentium, in primis autem *Eberh. Ioach. Elſeldii*, Rectoris Schol. Luneb. Michaelit. meritisſimi, ductu ac auſpicio iuſtos in literis elegantioribus progreſſus fecit. Maturior autem factus conſortioni Academicae, Roſtochium ſe an. 1705 contulit, ibidemque per triennium, & quod excurrit, ſedulam Philoſophiae, Philologiae ac Theologiae operam nouauit. Qua re commoti ſunt non ſolum Paſtor Gûlzovienſis, Dn. Tochtermann, ſed & Glûekſtadii Dn. Gôrſſenius, ſerenisſimo Danorum Regi a Conſiliis Iuſtitiae, ac Leoburgi Dn. Ioach. Conr. a Pleſſe, potentisſimi Magnae Britanniae Regis ac Electoris Hannover. Conſiliarius ac Praefectus primarius, vt fidei eius ac inſtitutioni liberos ſuos committerent. Tandem, Deo ita dirigente, a Magnifico Dn. Io. Weſtken, Conſule tum huius Reipublice primario, an. 1714 ad munus ſcholaſticum vocatus eſt Lubecam, quod auſpicaturus ſolemni ritu *de Iano Praeceptoris boni imagine* verba fecit, ſimul teſte Suanteniana Inſcriptione, *Cic. ad Attic. Epiſt. XIV. Lib. V.* interpretatus. Receptus in numerum Colle-

Collegarum, Libris Symbolicis d. 26 Ian. e. a. ſubſcripſit. DEVS fortunet ipſius conatus, vt diu poſſit bene de tenera iuuentute mereri!

§. XXIV.

An. 1715 *Preces Germanicae*, quae ſingulis diebus publice recitantur, pio ac laudabili inſtituto ſunt recuſae.

§. XXV.

Annus 1717 finem laboribus Suantenianis impoſuit. Sequuti ſunt, vacante poſt obitum Suantenii Rectoratu, Göldeliani quidam, quorum notitia ſupra §. XI iam eſt data.

§. XXVI.

Defunctum autem Suantenium Amici, Collegae, Diſcipuli valde commendarunt. Horum nemini non placuerunt verba ſumme reu. Goetzii in Orat. de Scholar. Increment. pag. 5: *Non immerito tua, perbeate SVANTENI, quam habuiſti, virtus, quamque, cum per triginta & quod excurrit, annos, Studii Cathariniani in hoc Ephebeo fuiſſes Director, conſeruaſti, illis, quibus nota fuit cognitaque, dignis celebranda eſt laudibus. Tuae ſiquidem inſtitutioni, tuis conſiliis, tuaeque diſciplinae multum ſe debere ingenue profitentur omnes, gratam propterea nominis tui & doctrinae memoriam ſpondentes.*

CAPVT

CAPVT XX.

DE *Rectoratu* *IOANNIS HENRICI a SEELEN.*

A. 1718 sqq.

§. I.

VIx ac ne vix quidem a me potui impetrare, vt illud quoque tempus attingerem, quo mihi licuit Athenaeo Lubecensi praeesse. Nam quae ego quidem adhuc egi, levia esse non inficior, & haud comparanda cum iis, quae antecessores mei laudatissime praestiterunt. Interim vt Historia Athenaei tam plena exhiberetur, quam fieri poterat, isthaec non plane omittenda esse existimaui. Confirmarunt me dubitantem, an vitae meae ac scriptorum aliquam facerem mentionem, tum permulti alii, de vita ac scriptis suis commentati, tum in primis duo viri, quos Lubeca nostra veneratur & ornamentis suis annumerat, D. Georgius Henricus Goetzius ac M. Iacobus a Melle, quorum ille in Epistola inserta Diario literato, quod vocatur Bûcher-Saal P. XLIV. p. 556 sqq, pleraque scripta sua recensuit; hic in Notit. Maior. p. 7 sq de vita ac scriptis suis est commentatus. Causas sane habeo graues, cur praedicem (& vtinam satis possem praedicare!) diuinam providentiam

videntiam ac gratiam, quam per omnem vitam ita ſum expertus, vt Iacobaeum iſtud (1) meum quoque faciam: קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את־עבדך

§. II.

Natus ſum anno 1688. d. 8 Auguſt. in Ducatus Bremenſis regione, quae Kedingia appellatur. Locus meus natalis, vno lapide Stada diſtans, dicitur Aſela, olim, quam hodie, diuite Eccleſia parochiali celebrior. Sic enim ſcribit Borchardus, Archiepiſcopus Bremenſis, permutans Eccleſiam Asle Stadio vicinam cum Eccleſia Brügge in Diplomate (2) Bremae 1335. die Michael. dato: *Borchardus, Dei gratia, Sanctae Bremenſis Eccleſiae Archiepiſcopus, omnibus praeſentia viſuris, ſalutem in omnium ſaluatore. Quia debitis ſollempnitatibus obſeruatis, Eccleſiam in Asle noſtrae diocesis, ad menſam praepoſiti noſtrae praedictae Bremenſis Eccleſiae deputatam, cum Eccleſia in Brugge, ſimiliter noſtrae diocesis, ad menſam praepoſiti Nouimonaſterii & conventus ſui deputata, etiam noſtrae diocesis de conſenſu ſeu conſilio capituli noſtri permutationem celebrauimus, pro eo, quod poſſesſiones temporales praedictae Eccleſiae in Asle praeponderant poſſeſſionibus temporalibus praedictae Eccleſiae in Brügge, decreuimus recompenſam temporalium fieri canonicam & condignam. Ordinamus igitur & decernimus, vt poſtquam Rector in Asle, qui*

Mm *nunc*

(1) Gen. XXXII. 11.

(2) Integrum hoc Diploma legi poteſt in D. Henr. Muhlii Diſſertatt. Hiſtorico-Theolog. & ſpeciatim in Hiſt. Coenob. Bordesholmenſ. p. 584 ſq.

nunc est, discesserit, & praepositus Nouimonasterii, quicunque pro tempore fuerit, possessionem pacificam ecclesiae in Asle sibi & monasterio suo per viam permutationis vnitae, fuerit assecutus. &c. Patrem veneratus sum ERICVM ZACHARIAM von SEELEN, Ammensa-Brunsvigum, celeberrimorum Ienensium Theologorum, *Ioannis Musaei* (cuius asseruo varia collegia, manu beati parentis scripta, quae inter *Loci Theologici*, adhuc inediti, inprimis commemorabiles) *Sebast. Niemanni* ac *Fridem. Bechmanni*: dissertissimi Oratoris sacri *Georg. Goezii*: maximi Philologi *Io. Frischmuthi*: excellentissimi Mathematici *Erhardi Weigelii*, per integros octo annos auditorem, deinceps in annum vigesimum Pastorem Aselensem, an. 1698 die, qui Simoni ac Iudae sacer est, cum pro sacra concione de amore, quo homo hominem debet complecti, verba faceret, apoplexia tactum, & paulo post defunctum, cum aetatis annum quinquagesimum primum ageret, atque verum *Quietismum Sacrum* ex Ps. LXXIII. 28 demonstratum Stad. 1691 4. euulgasset. Matrem, cuius mors me in Academia Wittenbergensi viuentem valde afflixit, MARGARETAM ELISABETHAM HOFFMANNIAM dilexi. Erat illa filia M. ANTONII HOFFMANNI, cuius aui mei memoriam non possum non hac occasione paucis renouare. Produxit eum Minda, Westphaliae vrbs haud incelebris, cum annus millesimus sexcentesimus ac duodecimus ageretur. Absolutis in patria studiis scholasticis, Giessam se contulit, inde Marpurgum

purgum, vbi in primis adhaesit fidelissimo praeceptori suo, D. *Menoni Hanneckenio*, t. t. Theolog. & Hebr. Ling. Professori, deinceps Praesuli Lubecensi immortaliter merito, cuius singularem fauorem magnam felicitatis partem existimauit. Docent hoc ea, quae ipse de vita sua in chartam coniecit, e quibus apparet, quod Hannekenius illum primicerium suum vocare consueuerit. Duas quoque Sylloges Quaestionum Theologicarum principaliorum, ab Hannekenio Marpurg. 1643. 8 editae, Disputationes, quartam scilicet ex loco de Christo, *de Communicatione Idiomatum*, nec non decimam septimam, *de Conciliis & Papa*, respondendo defendit, sicuti etiam eruditas laudati Hannekenii ad hanc Syllogen Obseruationes calamo excepit, quas Obseruationes manu beati aui scriptas, tanquam *κειμήλιον*, asseruo. Marpurgo abiit Wittenbergam, vbi *Disputationem Gnostologicam de Abstractione, Principio Cognoscibilis productiuo*, praeside M. *Gerhardo Wichmanno*, Lubecensi, publice *συζητήσει* subiecit, quae Disputatio ibid. 1660. 4 est recusa. Auctum deinceps industriae praemio, Magistri scilicet honore, Comes de Rosenhaan, Legatus Suecicus, sacrorum peragendorum causa sibi adsciuit. Permutauit hoc officium cum alio munere sanctiori, posteaquam Comes de Oxenstierna, Legatus itidem Regius, eum a sacris esse iussit. Anno 1648 Aselae Pastor constitutus est, electus non multo post in Dioecesi Kedingensi & Ostensi Praepositus, nec non Consistorii Regii per Ducatus Brem. ac Verd., quod

Stadae est, Consiliarius, quae munia obiens an. 1675 e vita migrauit, repentina morte, cum mense post coenam assideret, defunctus. Quanti eum fecerit excellentissimus Theologus, *Io. Georg. Dorscheus*, docet Epistola ad ipsum Osnabrugae degentem scripta, quam lectu haud indignam non possum non ex ἀυτογράφῳ descriptam hic conseruare:

Salutem a Domino Iesu!

Reuerende plurimum clarissimeque Dn. Hoffmanne, Frater in Domino coniunctissime! Et humanitatem tuam singularem laudauit Dn. Heusius noster, & peculiarem tuum in me affectum commendauit, vt iam plena animi propensione in amicitiae consuetudinem tecum transeundum esse censeam. Requirit autem illud a nobis tum vocationis nostrae sanctitas, quae exemplar coniunctionis penitissimae nostrae in nobis apparere voluit, & temporum horum difficultas. Sed de eo negotio multus fui in Dedicatione ad Academiam Hafniensem, praefixa Septenario meo Admirandorum Christi, quem eo vsq; ad vos penetrasse spero. Alias equidem opusculis meis adstat illa iniquitas, quae vel in lucem missa intra certos aliquos carceres detinet, e quibus ad amicorum manus pertingere nequeunt, vel iam concepta & elucubrata a prelo & luce arcet. Inter quae sunt meae Obseruationes ad Constitutionem Vrbani IIX de Festis, *& alia. Sic nobis vndiquaque aduersa sunt haec tempora, vt opus esset & magno pretio adornare Bibliothecas, & graui labore conficere libellos, & in prelum etiam sumtus expendere. Interim vili salario, inter rei familiaris detrimenta, viuendi incommoda sustentare. Mitto tibi,*

tibi, quod nuper e prelo liberatum est, tumultuarium Germanicum hoc opusculum. Subsequetur aliud, sed ad quod tuo opus est consilio. Refutaui Iudicium Theologicum Ernesti Eusebii (3) de Pace *apud vos sparsum. Edam in lucem primum in forma Disputationis Academicae, deinde auctius in forma absolutiore. Spero cum bona venia Pacificatorum me id praestiturum. Imo cogito praecipuo alicui viro ex illis inscribere. Et flere Saluius erat in animo, quem omnes nostri in oculis habent. Consule candide in medium, quid videatur, candide, & in quam partem inclines aperi proxima occasione literis D. Ottoni traditis. Si propendes in Saluium, aut substituis alium, mitte simul titulum, quo honorandus est. Ignosce primitias vsurpatae amicitiae ista importunitate insignienti & vale in Domino Iesu prosperrime. Dab. Argentorati,* 19 *Apr.* 1647.

T. R. Dtem
toto animo complexus

J. Georg. Dorscheus D.

Nomen ab obliuione vindicauit edito libro Theologico, cuius inscriptio est: *Parallela Heortologica, oder Theol. Bedencken von Jährigen Gedenck-als Brand-Bete-Danck- und ordentlichen Fest-Tagen; von Mittel-Dingen und Christlicher Freyheit. Wobey zugleich vom Ambt der Weltlichen Obrigkeit in Religion- und Kirchen-Sachen; auch vom Beruff und Wahl der Pre-*

(3) Sub ficto *Ernesti de Eusebiis* nomine alii putant latere *Henr. Wagnereccium*, alii *Io. Caramuelem*, alii *Io. Mulmannum*, alii *Fab. Chisium* &c. Leg. Placcii Theatr. Pseudonym. p. 268.

Prediger, mit Zuziehung und Einrabt der Geistlichen des Orts, gehandelt wird. 1669. 4. Alph. 3. pl. 13. Multa alia in hoc libro pertractantur argumenta, e. c. *de Calendario Gregoriano ab Euangelicis non statim recepto* p. 380 sqq: *de Cyclo Lunae* p. 402 sqq: *de Pericopis Euangelicis* p. 424 sqq: *de Synedrio Iudaico* p. 525 sqq. &c. Accedunt Documenta, vulgo *Beylagen*, quae inter multa egregia ac singularia, e. g. *Iudicium viri docti de Mich. Hauemanni Astraea* p. 41 sq: *Seb. Niemanni, Theol. Ienens. Responsum de Magistratus in rebus ecclesiasticis sic dicta potestate architectonica* p. 42 sq: *Quistorpii Epistola de Morte Hugonis Grotii* p. 45 sq. &c. Litteris etiam consignauit *Agenda Ecclesiastica Bremensia*, quae vero adhuc lucem non aspexerunt. His gaudeo parentibus, & tanto magis gaudeo, quanto integrior semper fuit eorum existimatio. Adolescentulum me parentes optimi mercaturae faciendae destinauerunt: at deinceps, cum nescio quem erga litteras amorem in me deprehendissent, mutarunt consilium, Musisque totum consecrauere. Primis igitur litterarum elementis ac rudimentis domesticorum praeceptorum ope, imbutus, in disciplinam traditus sum TOBIAE SCHEPLERO, Symmystae Aselensi meritissimo, viro, quem multi ad munus scholasticum, quam ecclesiasticum, aptiorem iudicarunt, cuius fidelissima institutione, per sex annos frui licuit. Deinceps Athenaei Stadensis alumnis sum additus, inque hac florentissima tunc quidem temporis Musarum sede studiorum humanitatis ac Philosophiae cursum haud exi-

guum

guum abſolui. Suis me annumerauit haec Schola integros ſeptem annos, & ordini ſupremo adſcriptum adeo conſtantem habuit, vt raro admodum exemplo, quadriennium in eo conſumſerim, quum omnes fere, poſteaquam annum vnum alterumve ibi exegerunt, in Academias ſe conferant. Ego autem ſero demum Stadam dulcisſimam reliqui, diſſuadentibus licet ſaepe amicis, qui ob cauſas non ſpernendas abitum in Academiam vrgebant. At cum ipſe nullo negotio perſpicerem, eruditionem non tantum in Academiis, verum vbique hauriri poſſe, exoptatisſima, qua fruebar, occaſione tractandi ſtudia litterarum diu vtendum eſſe arbitrabar. Singulari enim, & paterno vix disſimili, amore ac fauore me complectebatur vir longe celeberrimus MICHAEL RICHEY, Rector Stadenſis, hodie Profeſſor Hamburgenſis, vir de re litteraria praeclarisſime promeritus, & cum paucis comparandus, (quem diutisſime ſeruet Numen, & omni felicitatis genere beet!), cuius domeſticae conſuetudini, Bibliothecae inſtructisſimae, fidelisſimaeque inſtitutioni, publicae, priuatae, priuatisſimae, plurima me debere gratisſimus profiteor, ad cineres tantum doctorem exoſculaturus. Vtilis quoque erat informatio IOANNIS CHRISTOPHORI ROITZSCHII, viri itidem doctisſimi, qui ex Conrectore Stadenſi factus Eccleſiae Spicenſis in Ducatus Bremenſis parte, quam Wurſatiam appellant, Paſtor haud ita pridem eſt defunctus. Praeter hos publicos doctores laudandi ſunt ii, quorum pri-

vata induſtria profeci. Veneror cineres DIEDERICI von STADE, primum Secretarii, deinceps Archiuarii, viri, in quo antiqua fides & ſolida eruditio fuit demiranda, cui, ante Richeyum hoſpiti, vt in aliis ſtudiis, ita praeſertim in hiſtoricis non pauca debeo. Neque excidit memoria CHRISTIANVS LEBRECHT FELS (de quo in Cap. anteced. §. 8. nonnulla annotavi), cuius auſpiciis non ſolum vberiores in ſanctiori lingua, (publice etiam tradita), habui progreſſus; verum coepi quoque R. Selom. Ben Melech Commentarium in loca ſelecta vocesq; & res difficiles S. Scripturae, מכלל יופי dictum, legere. Fideliſſima autem praeceptorum opera factum, vt an. 1709. d. 5 Kal. Febr. ſolemni ritu Oratorium *de Vanitate Diuinationum* ſpecimen (cui Richeyus elegantiſſimum *de eo, quod nimium videtur in Iac. Frid. Reimmanni Piis Deſideriis Hiſtoriae Litterariae* Programma praemittebat; occaſionem vero dabat lepidus vates, Iſaacus Bickerſtaff dictus) edere potuerim; alia etiam tentarim, quae iuuenilia ac leuia ſponte praetereo. Tandem vero Stada, fideliſſima litterarum mearum nutrice, habita *de Officiis Diſcipulorum ex mente Ludov. Viuis Oratione* vale dicendi cauſa, abire, & Academicos doctores auſcultare neceſſarium duxi. Ex Academiis eam Patronorum & Amicorum voluntate elegi, quam purioris doctrinae ſtudium laudatiſſimum dudum inclytiſſimam reddidit, Wittenbergam intelligo. In itinere non poteram non inuiſere, praeter pulcherrimam & multis cimeliis rariſſimis inſtructam

ſtructam Arcem Saltzdahlenſem, Bibliothecam Guelpherbytanam longe lateque celeberrimam, quae incomparabiles theſauros litterarios perluſtrandos vſurpandosque offerebat. Operae non minus pretium ducebam ſubſiſtere aliquandiu Helmeſtadii, vbi ſi per colloquia cum viris famam dudum in orbe litterato conſecutis, IO. FABRICIO, IO. ANDR. SCHMIDIO, HERMANNO von der HARDT (qui, praeter alia, ſuum conatum, ſi quid ego iudico, paradoxum, de vera Hiſtoria ex Mythologia detegenda, prolixe enarrabat, hacq; occaſione alia, quae magis arridebant, proponebat) & in primis IO. GEORGIO ECCARDO, hodie Hanoverae imo totius orbis eruditi, ornamento nec non per vſum Bibliothecarum nihil me didiciſſe dicerem, ingratus forem. Wittenbergenſis Academiae ciuibus adſcripto, praeſtantisſimis doctoribus, quos gratisſimi animi declarandi ergo nominabo, vti licuit. Quemadmodum vero a ſtudiis Philoſophicis fieri ſolet initium, ita ſtatim doctorem eligebam IO. CHRISTOPH. WOLFIVM, Curſu, quem vocant, Philoſophico Metaphyſicam, Logicam, Pneumaticam ac Phyſicam, ex mente recentisſimorum Philoſophorum, eleganter admodum profitentem, & deinceps Hiſtoriae Philoſophicae initia cum auditoribus communicantem. Pendebam porro ab ore D. GOTTLIEB WERNSDORFII, diuiniorem doctrinam proponentis ac contra veritatis hoſtes, Fanaticos praeſertim, vindicantis: res in ſacra republica geſtas ex idoneis fontibus enarrantis: ſanctio-

remque dicendi rationem ostendentis. Intereram scholis D. MARTINI CHLADENII, in quibus modum interpretandi sacrum codicem docebat, & incautos ac temerarios interpretes, praesertim recentiores, castigabat: Libros Symbolicos exponebat: disputandoque vniuersam fere Theologiam excutiendam curabat, de quo labore testari potest laudati Praesidis *Programma, Benedicti Picteti Sententiam de Pietismo exponens*, quo an. 1712, finitis litterariis certaminibus, palaestram, in quam vna cum commilitionibus ingressus eram, occlusit. Adiungebam me D. HENR. KLAVSINGIO, Koenigii Theologiam Positiuam declaranti, & Cursum, vt vocant, Mathematicum absoluere contendenti. Auscultabam D. IO. GVIL. IANVM, Neumanni Theologiam Aphoristicam illustrantem. Adibam D. CHRISTIANVM VATERVM, res physicas, ductu Physiologiae, quam euulgauit, tam per rationes, quam praecipue per experimenta demonstrantem: nec non D. IO. HENR. HEVCHERVM, in duorum corporum humanorum sectione naturalem eorundem structuram & conditionem ostendentem. Audiebam IO. CHRISTOPH. WICHMANNSHAVSEN, linguarum, quae ab oriente nomen habent, doctorem. Aderam IO. GVIL. BERGERO, hospiti honoratissimo, amplissimum historiae campum aperienti, & priscam verba faciendi rationem inculcanti. Adiutorem quoque in litteris Graecis accuratius cognoscendis mihi conciliabam M. GEORG. FRID. THRYLLITIVM, virum ad hoc studiorum

diorum genus natum & factum, & in Graecis ſcriptoribus ad ſtuporem verſatum, cuius auſpiciis varia monumenta Graeca legi relegique. Quae dum agerem, iamque appropinquaret tempus, quo docendo diſcere ac vires periclitari in animo habebam, litterarium deinceps iter ſuſcepturus, intercedebat luctuoſiſſimum fatum, & dilectiſſimae parentis inopinata mors circulos meos turbabat. Quare, aegerrime licet, Wittenberga (vbi per tempus ſatis longum ſubſiſtere animus erat) diſcedere, & aliquam ſororum rerumque domeſticarum rationem habere cogebar. Almam tamen Leucoream, interiecto exiguo temporis ſpatio, repetere & deſtinata exequi, apud animum firmiter conſtitueram. Sed aliud ego, aliud Numen cogitabat, volebatque praeceptorum meorum, Richeyi inprimis, praeſagium, mihi aliquando in ſcholaſtico puluere deſudandum eſſe, impletum. Scilicet vacabat iſto tempore munus Conrectoris Flensburgenſis, THOMA CLAVSENIO (hodie SS. Theol. D. Conſiliar. Eccleſ. Regio, per Ducat. Slesvic. & Holſat. Superintendente Generali, Praepoſito Slesvic., Rendesburg., quem, honoris cauſa nominatum Holſatiae gratulor) Concionatore Aulico Hafnienſi conſtituto. Innoteſcebam ego, praeter omnem ſpem atque opinionem, per ſupra laudatum WOLFIVM. (qui ante Clauſenium ſpartam Conrectoris Flensburgi ornauerat) Patronis quibusdam Flensburgenſibus, mihi plane ignotis, qui dicta munia prae multis aliis,

iſta

ista ambientibus, mihi deferri cupiebant. Ego quidem, tenuitatis meae probe conscius, & muneris, si religiose administretur, grauitatem cum annis ac aliis rebus comparans, satius esse putabam, oblatum munus recusare, quam nonnulla, quae obstare videbantur, difficulter vincere. Sed instabant Flensburgenses, meque denuo ad se arcessebant. Quid facerem? suadentibus praesertim fidelissimis Amicis, vt diuino nutui, haud obscure sese prodenti, magis, quam amori, quo ferebar in Academiam, obtemperarem. Et sane experientia me postea docebat, nutum fuisse vere diuinum. Certe nisi talis extitisset, ego munia isthaec, qui ea, quod sanctissime affirmo, aegre admodum in me deuolui patiebar, non impetrassem, haud paucis ad ea adspirantibus. Praeuio igitur examine satis rigoroso, per plurima vota Conrector eligebar, &, per ANDREAM HOYERVM, Praepositum ac Pastorem Ioanneum, inauguratus, XV Kal. Decemb. 1713 hoc munus auspicabar. Quod cum per biennium fere pro viribus gessissem, ab amplissimo Senatu Stadensi d. 10 Octobr. 1715 per vnanimia, vt aiunt, electus, ad idem officium obeundum vocabar. Quam vocationem nisi Patroni ipsi, qui me elegerant, dixissent diuinam, mansissem Flensburgi, vbi, praeter Numinis auxilium, quo me laborantem adiuuabat, Patronorum experiebar fauorem plane singularem, & merito a me praedicandum, inuidiamque (quae raro deest, quando iuniores aetate grauioribus praeferuntur,

tur, neque eligentes ſemper annos numerant) deuictam mox videbam. Accedebat miſera & Ciuitatis & Athenaei Stadenſis, ex peſtilenti lue & funeſto bello orta, facies: quae tamen omnia non poterant impedire, quo minus eum docendi cauſa adirem locum, cui magnam (imo dixerim fere maximam) partem debeo earum litterarum, quae in me quidem deprehenduntur. Cum igitur eodem die, quo ante biennium Orationem inauguralem habueram, in publico actu oratorio Patronis, Fautoribus, Collegis, Diſcipulis vale dixiſſem, itineri me accingebam, quo feliciter abſoluto Stadenſibus redditus, diuino fretus Numine, munus Conrectoris an. 1716. d. 3 Ian. aggrediebar. Deferebat mihi iſtud Senatus, quem denuo honoris cauſa appello, nomine M. IOAN. ERNEST. BVTTNERVS, Conſiſtorii Regii Conſiliarius, Miniſterii Stadani Senior & ad S. Nicolai Paſtor primarius, habita *de Anima Scholae* Oratione, ad nomen meum alludente. Quam Orationem, quoniam elegans eſt & ingenioſa, non poſſum non ex autographo maxime reu. auctoris deſcriptam, hic conſeruare. Haec autem in ea facta ſunt verba:

Tit.

Animam fere egit haec Schola, ex quo duobus „morborum generibus afflicta fuit Stada noſtra, „nec Marte ſolum, ſed & morte infeſtata; quibus „acceſſit tertium, infelix & inopinatus docto„rum ſuperiorum diſceſſus, quo ſuis priuata magiſtris

„giſtris vidua eſt facta haec ſchola. Vt enim „corpus eſt mortuum, quando decesſit anima, „ita ſchola iacet mortua, dum illi, qui animare „eam ſunt ſoliti, vel diſceſſerunt, vel plane de- „ceſſerunt. Ignoſcite, Auditores, quod animam „ſcholae tribuo, quod exanimatam eam dico & „corpus mortuum, quando rectoribus & magi- „ſtris deſtituitur. Si enim, referente Dionyſio „Halicarnaſſeo, Appius Claudius Sabinus vrbem „Romam iure comparauit homini, eiusque ani- „mam vocauit Senatum, corpus vero ciues atque „multitudinem, quis mihi vertet vitio, ſi ſcho- „lam eodem nomine appellem. Quid enim „aliud eſt coetus ſcholaſticus, quam corpus, „quod animatur, quando informatur? quid „anima? niſi qua homo intelligit & loquitur. „Vt autem intelligant artes & diſciplinas ſcho- „larum alumni, vt eleganter loqui diſcant non „tantum Latinam, ſed linguas etiam alias, Grae- „cam, Ebraeam, & quas non? nemo docet & „efficit, niſi doctor ſcholaſticus. Quemadmo- „dum ergo, quod ait Plinius, nihil viuit ſine „anima; & homo, auctore Tertulliano, ſine „anima ne hominis quidem, ſed cadaueris no- „men obtinet: ita nihil in ſchola ſine rectore & „magiſtro viuit, quia haec demum vera eſt vi- „ta, quam artes & virtutes nobis parant, quam „doctrina magiſtrorum confert, ſine qua brutis „ſimiliores ſumus quam hominibus; dum qui „ſcholas frequentant, tum demum bene viue- „re incipiunt, quando artes liberales diſcunt, „quas docere praeceptores ſolent diſcipulos, do-

ctores

„ctores ea de cauſa dicti. Quemadmodum „etiam, quod ait Epiſcopus Mediolanenſis Am„broſius, caro & anima velut lege ſociantur con„iugii, ex quibus homo conſtat; ſic quando „coetui ſcholaſtico iungitur magiſter, animam „accipit ille coetus, hominique quam trunco „redditur ſimilior, qui ſcholam frequentat. „Quam ob cauſam ſua cum corpori cuilibet ſit „forma, formae autem nomine ipſa quoque ani„ma veniat, in animum mihi induxi occaſione „illius, cuius cauſa hanc conſcendi cathedram, „& qui Scholae huic Stadanae conſtituendus eſt „Con-Rector, ab *anima* vero nomen obti„nuit, dicere quaedam de *Anima Scholae*, „& ſcholarum magiſtros cum ea conferrre. Quod „vt ſuccedat eo felicius, Vos, Domini & Fauto„res honoratisſimi, ea, qua par eſt, veneratio„ne rogo atque obteſtor, vt aequo adſitis animo „& ſicubi non recte expoſita fuerint ſingula, in „partem meliorem accipiatis, linguisque & ani„mis faueatis.

„De *Anima Scholae* facturus verba non „male agere mihi videor, ſi nonnulla praemiſero „de iis, qui rebus etiam inanimatis animam tri„buere non ſunt veriti. Eruditis ignoti non „ſunt Zoroaſtres, Hermes Triſmegiſtus, Or„pheus, Pythagoras, Plato & Stoici, at quan„ti viri & Philoſophi! qui *Mundo* aſſeruiſſe *Ani„mam* perhibentur, quanquam modo diverſo „eam expoſuerunt. Neque minus affirmant „nonnulli, Ariſtotelem, Philoſophorum Cory„phaeum,

„phaeum, *Coelo* tribuisse animam. Verba Sta-
„giritae haec sunt: ὁ ἐρανὸς ἔμψυχ☉ καὶ
„ἔχει κινήσεως ἀρχήν. In eandem iuisse senten-
„tiam ex Patribus etiam dicitur Origenes, Hiero-
„nymus & Augustinus, quorum tamen illos re-
„traxisse pedem confirmat Petrus Hurtadus de
„Mendoza, istum mutasse mentem testatur
„apud Casmannum Patritius. Vt taceam alios,
„qui rebus etiam aliis animam tribuerunt. Ani-
„manda igitur cum sit Schola haec nostra, de
„eius quoque *Anima* solicitum esse oportet. Di-
„xi hanc esse magistrum scholae & doctorem.
„At vero cum debilis sit anima sine animo, velu-
„ti nonnemo ex Philosophis loquitur, eaque
„ita dicatur dicta ab animo, *vti domina a do-
„mino*; Animus vero Catoni sit Deus (quem
„etiam per coeli animam intellexisse paullo an-
„te laudatum Aristotelem, nonnulli ex eius in-
„terpretibus affirmant); ipsi fatebuntur docto-
„res scholastici, sine DEo se nihil profecturos in
„schola, aut eam animaturos esse. Anima cer-
„te originem debet DEo, qui flatum vitae in ho-
„minis flauit faciem, eoque homo in animam
„viuam factus est, vtique ex Dei flatu, vt loqui-
„tur Tertullianus. A DEo quoque sunt artes &
„disciplinae, ipsique artium & disciplinarum
„magistri, immo & officinae earum, scholas in-
„telligo, quae propterea Spiritus sancti officinae
„dicuntur, in quibus homines formantur. In-
„cidit heic mihi, quod de templo Delphico re-
„fert historia. Hoc si quando peregrini aut
„hospites accesserunt, Sacerdoti in more fuisse
dicitur

„dicitur clamare: Heic fiunt homines. Id si „de ſcholis aliquis dixerit, meliori iure dixerit. „In ſcholis enim illud peragitur opus longe no- „bilisſimum, vt veri hominis perſonam induat, „quisquis animum ac mentem optimis artibus, „mores virtute & honeſtate imbuit. Expendis- „ſe id quondam fertur Socrates, inſignis apud „Graecos vir & philoſophiae alter quaſi parens, „cuius e ludo tanquam ex equo Troiano omnium „artium doctores magno numero prodierunt. „Is enim, cum Xenophontem, nobilisſimum „Athenis iuuenem haberet obvium, interrogan- „temque, vbinam locorum veri fierent homi- „nes, reſpondiſſe perhibetur: ſequere & diſce; „eumque ad coetus diſcentium iuuenum abdu- „xit. Homines igitur dum fiunt in ſcholis, & „ſcholae, tanquam homines, eos gignunt, ani- „ma ſcholae vtique non erit, niſi qui eam for- „mat, doctor atque magiſter. Et vt homo ſine „anima non eſt homo, ſic nec ſchola ſine magi- „ſtro ſchola dici, nec diſcipulus ſine praecepto- „re genuinus homo fieri poteſt. Homo ſane ſi- „ne anima non viuit; diſcipulus etiam ſine prae- „ceptore vita homine digna deſtituitur. Vita „enim vt eſt propria animae ἐνέργεια, eiusque „perpetua comes atque ſocia, ita vis praecepto- „ris eſt bona vita. Nec enim viuere bonum eſt, „niſi bene viuas, inquit Seneca. Cui praeiuit „Tullius, quando viuere ſe haud poſſe affirma- „uit, niſi in literis viueret. Animi autem cul- „tus vt eidem Tullio eſt quaſi quidam humanita- „tis cibus, qui vitam hominis non modo alit, ſed

„& conſeruat: ita animus rerum nobilisſima-
„rum praeceptis ac diſciplinis innutritus maxi-
„me viget atque floret. Sed ad *Animam Scho-*
„*lae* reuertor. Disquiri ſolet inter eruditos,
„vtrum anima, cum ſit forma hominis, asſi-
„ſtens an informans dici debeat. Asſiſtentem
„Auerroës, informantem alii eſſe dicunt. Scho-
„lae ſi haec forma, tanquam anima, eſt tribuen-
„da, & asſisſtens & informans erit. Asſiſtit for-
„ma corpori, quando ei praeſens eſt, vt nauta
„naui, currui & equis auriga, quorum vterque
„curſum promouet, eoque dirigit, quo tendit:
„ille quidem, ne venti alio rapiant nauim; hic
„ne equi exorbitent, ſed currus in orbita ma-
„neat. Sic coetui ſcholaſtico praeſens ſit opor-
„tet magiſter, eumque ita dirigat, vt ne inſvi-
„ta vel moribus exorbitet, aut petulantia ſua in
„deuia & praecipitia decurrat. Siue igitur in
„corde ſit animae ſedes, ſiue in capite eiusque
„cerebro, de quo non minus inter Philoſophos
„eſt controuerſia, ſufficit, eam eſſe totam in cor-
„pore toto, & totam in ſingulis eius partibus,
„quibus deinde vt asſiſtat neceſſe eſt. Quod de
„Scholae animae omnino aſſerendum eſt. Non
„minus autem informans forma eſt anima, ea-
„que quam maxime, quia per vnionem ſui cum
„corpore ita informat corpus, vt certam ei na-
„turam largiatur. Largitur anima corpori ani-
„mato vim vegetandi, nutriendi, augendi, mo-
„vendi, ſentiendi, appetendi, intelligendi, ra-
„tiocinandi, iudicandi & alias. Quid dicam
„de Anima Scholae, de doctore ſcholaſtico?
Annon

„Annon hic ingenium diſcipuli, totiusque ſibi „crediti coetus ſcholaſtici ita excitare & animare „ſolet, vt vegetum accipiat corpus mentemque „vegetam, vt nutriatur artibus & augmentum „virtutum capiat? Et quaeſo Te, vnde alias ha- „bet diſcipulus, quod rite moueri & promoueri „poteſt, niſi a praeceptore, artium & ſtudiorum „promotore, a quo etiam ſenſus cum animo mo- „ventur. Anima vti ſentit, ita non ſolum ipſa „vtitur ſenſibus, ex iisque maxime viſu & audi- „tu, ſed etiam corpus eorum reddit particeps. „Videt praeceptor atras ignorantiae tenebras, vi- „det mores diſſolutos & agreſtes, videt damna „inde oritura, eaque & animo & oculis videt. „Neque minus ipſi vident diſcipuli, dum aperti „ſunt ipſis oculi a praeceptoribus. Nec vident „ſolum, verum & audiunt. Audit non raro „praeceptor, male rem gerere diſcipulum; & „diſcipulus ob eam rem ipſe male audit. Qui „ſi dicto ſemper audiens eſſet praeceptori, nun- „quam male, ſed bene ſemper audiret. Appe- „tit laudem diſcipulus, quam etiam intelligit „ſibi conferendam, ſi cum ratione appetat. „Quam ob cauſſam obſeruet oportet diſcipulus „id, quod habet Cicero: Duplex, inquit, eſt „animorum vis & natura: vna pars in appetitu „poſita eſt, quae eſt ὁρμὴ Graecae, quae homi- „nem huc & illuc rapit: altera in ratione, quae „docet, & explanat, quid faciendum fugiendum- „que ſit. Ita fit, vt ratio praeſit, appetitus ob- „temperet. Nihil ergo eſt appetendum, quod „rationi aduerſetur. Nihil a diſcipulo ſuſci-

„piendum, quod praeceptori aduersum intelli-
„gat. Ratiocinari autem dum docet anima, dis-
„cat discipulus a praeceptore nil sine *ratione*
„suscipere. Vti enim nihil magis proprium est
„homini, quam διαλέγεσθαι, ratiocinari & diser-
„te aliquid explicare, ita hoc ab anima habet
„homo. Discat etiam discipulus limato & po-
„lito vti iudicio & de rebus sincere iudicare. Hoc
„si fecerit, verum scholae membrum erit, ab anima
„scholae recte formatum. Quemadmodum igi-
„tur anima corpus non tantum format & mouet,
„sed etiam gubernat, ita scholae magister ex
„vtraque ratione anima Scholae dici meretur.
„Mouet enim coetum scholasticum, tanquam
„corpus suum, doctrina, qua ei vitam compa-
„rat; gubernat vero disciplina; quarum neutra
„sine altera corpus recte formari potest: sed vt
„doctrina sine disciplina quoque corpus solet
„dici sine anima, ita doctrina animatur & vitam
„accipit, quando disciplina accedit. Id quod
„probe obseruandum est magistro scholarum,
„qui tanquam anima non modo vitam conferre
„debet scholae per sanam doctrinam seu institu-
„tionem, qua artes & scientias docet, sed & gu-
„bernare eam per honestam disciplinam. Mu-
„tus enim est & instar mortui sedet inter erudi-
„tos, qui nunquam est ingressus scholam, nec
„quicquam artium & scientiarum didicit. Viuus
„autem fit & vox eius viua, quando vitam agit
„eruditione plenam, eamque praeceptori acce-
„ptam refert. Quam ob caussam sapienter di-
„ctum videtur ab Aristotele, qui rogatus, quo
docti

„docti differrent ab indoctis, ὅσα, inquit, οἱ „ζῶντες τῶν τεθνηκότων, quo viuentes a mortuis. „Doctrina enim, teste Seneca, format hominem „& fabricat, vitamque disponit, actiones regit, „agenda & omittenda demonstrat. Quando „igitur ex fabrica nostri corporis & singularum „partium figura, positu, functione, vtilitate „colligimus, humanam naturam non casu ex „atomis Democriti confluxisse, sed ab aeterna „mente architectrice conditam esse; non minus „ex iuuene erudito, variisque artibus & scien-„tiis imbuto iudicare aliter non possumus, nisi „ab anima scholae docta eum haec hausisse. Ca-„vendum tamen, ne doctrina haec sit coacta aut „inuita (a parte discentium). Vt enim inuitos „canes qui venatum ducit, nihil agit; sic nullus „vnquam praeceptor aliquid proficiet, si ad do-„ctrinam hauriendam vel ineptus vel piger „esse discipulus deprehendatur. Quemadmo-„dum autem doctrina est illa vita, quam cor-„pori scholastico dat anima scholae; ita discipli-„na est ea vis animae huius, quae guber-„nat scholam. Intelligo autem disciplinam „regendorum morum, qua coercentur disci-„puli, vti doctrina informantur. Quae vtra-„que ab anima pendet, vtraque ad corpus ten-„dit, quod imprimis rectione indiget. Cor-„pus enim quanto vilius est anima, anima „vero quanto nobilior est corpore, tanto ma-„gis animae imperium, corpori obsequium „competit. Imperare autem & obedire, gu-„bernare & obsequi se mutuo excipiunt. Im-

„perium ſi intermittit anima, & corpus obſe-
„quium, ordo turbatur. Neceſſe eſt igitur, vt
„diſcipuli regantur diſciplina, ne more cyclo-
„pico ſine ordine viuant, ſuisque cupiditatibus
„frena laxent. Cum enim homo poſt lapſum
„procliuis ſit ad mala, haec animae inſita eſt vis,
„vt lethale hoc vulnus corrigere poſſit; quod
„idem de ſcholae anima eſt ſentiendum, quae
„certas corpori ſcholaſtico praeſcribit leges,
„quibus peruerſi eiusmodi mores coërceri ſo-
„lent. Ideo namque exercenda eſt diſciplina,
„vt vitentur non modo mala, ſed etiam poenae
„ſubtrahantur.

„Sed non permittit tempus, vt pluribus haec
„perſequar, nec veſtra, Fautores optimi, at-
„tentione nimis abuti licet. Ad Te, vir
„clarisſime, Joannes Henrice a Seelen, me
„conuerto. Ab anima nactus es nomen,
„Scholaeque huius anima in poſterum di-
„cendus es. Audiuiſti vim animae, quod
„corpus formet, vt autem formet, ex naturae
„libro didicit. Quare & Tibi trado librum, vt
„diſcendum ſcias ex libris formare corpus ſcho-
„laſticum idque informare; praeſentem intelli-
„go iuuentutem & quae hanc eſt ſecutura. Li-
„brum hunc Tibi trado ex cathedra, loco emi-
„nentiori, dignitatis indicio & ſede docentium
„altius extructa. Animae enim ſedem ideo
„nonnulli poſuere in capite tanquam nobiliori
„& ſublimiori corporis parte, quia inferiora
„membra eo melius dirigere poſſe putarunt. Do-
centes

„centes ideo excelſiorem elegerunt locum, vt
„diſcentes eo commodius doctrinam percipere
„poſſent. Doctor dicendus es iuuentutis: do-
„ce, quod docet anima. Docet anima homi-
„nis, eſſe Deum, conditorem rerum omnium:
„Tu idem docebis. Docet anima, qualis ſit
„DEus, nempe iuſtus iudex, bonorum remu-
„nerator, ſcelerum vindex: eadem doctrina a
„Te requiritur. Docet anima multiplicem ſa-
„pientiam & ſcientiam, ſacram & profanam: ean-
„dem ob cauſam Tu quoque Scholae huius ani-
„ma eris. Docet anima diſcrimen inter hone-
„ſtum & turpe, nam virtutes a vitiis diſtinguere
„docet. Et haec Tua erit cura non infima. Do-
„cet anima loqui & ſcribere: Tu docebis elo-
„quentiam, ad eamque perueniendi medium,
„ſtilum puriorem. Barbare enim loqui eſt ma-
„gis balbutire quam loqui. Haec ſi feceris,
„Tuamque Tibi nunc creditam iuuentutem
„omni ſtudio animaueris, Anima huius Athe-
„naei iure meritoque diceris. Et ad hoc opus
„requiruntur libri, quibus ipſe vteris in cathedra
„docturus, quos etiam ſedentibus in ſubſelliis
„& diſcentibus commendabis. Accipe etiam
„ſigna imperii ſcholaſtici. Imperat, vt perce-
„piſti, anima corpori, idque regit. Et Tibi
„conuenit imperium in hoc corpus ſcholaſti-
„cum. Rege igitur illius membra, rege oculos,
„vt ne videant vanitatem, mundique illecebras,
„ſed in Te, Tuumq; os immoti videant. Rege
„aures, vt attentae ſint ad percipiendum ea, quae
„DEo & hominibus grata. Rege manus, vt ca-
Nn 4 lamo

„lamo excipiant ea, quae vel memoriae sunt „imprimenda, vel ad stilum & eloquentiam pa-„randam in chartam coniicienda. Manus enim „causam esse sapientiae, non sine causa dixit „Anaxagoras. Rege pedes, vt mature hoc Mu-„sarum domicilium ingrediantur, nec nisi abso-„luto penso & finito ad studia destinato tempo-„re egrediantur. Rege mores, rege studia, rege „quicquid regendum se Tibi obtulerit. Et sic „nomen Animae Tibi nemo in dubium voca-„bit.

„Tuum autem, Vir clarissime, vti est regere „atque docere, ita vestrum, iuuenes ornatissi-„mi & carissimi, erit obedire & discere, si ge-„nuinum Animae huius corpus dici volueritis. „Ductores sequuntur illi, qui ab iis ducuntur; „doctores, qui docentur. At vero praeceptores „duces sunt in via sapientiae & virtutis, minime „ergo contemnendi sunt, sed iis obediendum. „Qui enim doctores suos contemnit & duces, „ipsam etiam sapientiam & virtutem, omniaque „simul iura, diuina & humana, contemnit. Di-„scendum est, animoque semper voluendum il-„lud tritum: Dic cur hic? Homines esse vultis, „tales eritis, si artes & doctrinam imbiberitis. „Pecudes esse auersamini, tales autem mane-„bitis, si artes & doctrinam neglexeritis. Fa-„cite igitur, vt haec Anima cum corpore vestro „ita vniatur, vt per doctrinam eius homines ve-„ri euadatis. Nolite autem obliuisci, curam „animae nunquam esse intermittendam, eamque

magis

„magis quam corpus fouendam. Grato vos „ſemper oportet eſſe animo erga veſtram ani- „mam, vt ei ne ſubtrahatis, quod ipſi de- „betur; memores illius Tullii: Nullum of- „ficium referenda gratia magis eſt neceſ- „ſarium. Denique ſi plures vna cum Platone & „Galeno ſtatuere velimus animas, non tamen „ſibi contrarias aut inſenſas, ſed amice vnitas „inueniemus. Totum ſi conſideramus coetum „ſcholaſticum, diuerſas etiam animas in eo de- „prehendimus. Quot enim diſcentium ſunt „claſſes, tot ſunt corpora; quot corpora, tot „animae. Agite igitur, quotquot in hac ſcho- „la eſtis animae, animate vos & ad vnitatem per- „petuam animos veſtros componite. Inprimis „autem, qui in claſſibus ſuperioribus tanquam „vno corpore, duae eſtis Animae fraterna con- „iunctione coniuncti viuite tanquam vna in „duobus corporibus anima, eoque erga iuuen- „tutem veſtram eſte animo, vt animam effla- „re malint ſinguli, quam hiſce animabus ca- „rere.

Hac Oratione initiatus, munia Conrectoris, Roitzſchii, praeceptoris, ſucceſſor factus, in me ſuſcepi, quae aliquot ſupra biennium hebdomadas tantum adminiſtraui, maximorum interea Patronorum fauorem, ſi non promeritus, ſaltem expertus. Benignisſimus enim DEUS, cuius ſingularem & nunquam ſatis praedicandam prouidentiam per omnem vitam ſenſi, rem ita dirigebat, vt cunctis Patrum Conſcriptorum Lubecenſium, ſancte ad extremum vsque halitum

 litum

litum colendorum, ſuffragiis an. 1717. d. 21 Decemb. Athenaei Lubecenſis Rector eligerer, & d. 3 Ian. 1718 vocarer. Quod munus, arduum licet, tanto maiori fiducia & alacritate capeſſebam, quanto certior eram de diuina voluntate, ſiquidem ipſe Magnificus & Illuſtris Reip. Lubecenſis Senatus in Litteris, collatum officium nunciantibus, vocationem meam ſingulari Numinis directione factam & vere diuinam appellat. Quae verba vti ſaepe animum meum confirmarunt, ita ad demisſisſimas gratias ſummo Numini perſoluendas, & ad cultum, quo Magnificum Senatum venerari fas eſt, me nunquam non inflammabunt; imo ad demandatos labores pro virili porro exequendos incitabunt. Introductus autem ſum, poſtquam d. 21 Febr. Symbolis noſtris mente ſincera & ſacris per Lutherum emendatis ſine omni fuco addicta, nomen dederam, d. 24 Febr. Magnifici Senatus nomine a D. GEORG. HENR. GOETZIO, Superintendente, concinna *de Scholarum Incrementis Oratione*, an. ſeq. 1719. d. 27 Mart. euulgata; ad quem ſolemnem Actum laudatus Praeſul erudita *de Praeceptoribus Lutheri Commentatione* d. 22 Febr. inuitauit. *Oratio*, quam ego auſpicii cauſa *de praeclaris Gymnaſii Lubecenſis meritis in rempublicam ſacram, ciuilem & litterariam*, habui in Athen. Lubec. P. I. p. 1—22 legitur.

§. III.

Scripta mea ipſe vix digna iudico, quae recenſeantur. Attamen cum pleraque, Lubecae edita,

edita, ad Historiam Gymnasii nostri pertineant, omnium adhuc euulgatorum notitiam, temporis ordine consignatam, dabo. Sunt autem

Stada Literata, doctorum Virorum Stadae anno 1711 viuentium Vitas, Honores atque Opera, edita & inedita, exhibens. Stad. 4. (pl. 16).

Oratio solemnis de Praeceptoribus Eruditis, qua celeberrimorum virorum Adriani Bailleti, Davidis Schulteti & Ioan. Christoph. Wolfii huius argumenti scripta supplentur, publice dicta XV Kal. Decemb. A. 1713, cum demandatum sibi munus docendi auspicaretur. Flensb. 1713. 4. (pl. 11½).

De Scriptoribus Gentilibus falso in Christianorum ordinem relatis, speciatim de frustra quaesitis in Virgilio rebus diuinioribus, Dissertatio. Flensb. 1714. 4. (pl. 4). Praemissa est Actui Oratorio, in quo *Petr. Andr. Hoeck*, Flensburgens., *Laudes Geographiae*; *Nicol. Feddersen*, Flensburgens., *Laudes Mercaturae*; ac *Dietericus Ambrosius*, Bredtstedensis (oratione metri legibus adstricta vsus) *Vindicias Poëseos* aduersus Tanaq. Fabri futilem de Futilitate Poëseos librum proposuerunt.

De Ingrato quorundam Pseudo-Lutheranorum erga Lutherum Animo Commentatio. Flensb. 1714. 4. (pl. 3½). Praemissa est Orationi publicae, quam *Paulus Samuel Wegener*, Cotzenbüttela-Eidorostadiensis, *de Grato Animo* habuit.

Prin-

Princeps Musicus ex sacra & profana Historia exhibitus. Flensb. 1715. 4. (pl. 3). Praemissus est Orationibus *Olai Molleri*, Flensburgens. *de Eruditis Musicis*; necnon *Petri Crameri*, Flensburgens. *de Historia.*

Memorabilium Bremensium Specimen, siue de Festo Lanceae & Clavorum, quibus Christi Corpus fuit perfossum, in Ducatu Bremensi olim celebrato iussu Innocentii VI, Pontificis, cuius Bulla ex MSC. inserta, Commentatio. Flensb. 1715. 4. (pl. 5).

Lutherus de Scholis optime meritus, siue de praeclaris Rebus, quibus Lutherus Scholas ornauit, Oratio, III. Non. Ian. 1716 *in Gymnasio Stadensi habita, cum Conrectoris munus auspicarer. Accedit Consilium B. Lutheri de Bibliothecis ingratiam Scholarum erigendis, cum Annotationibus quibusdam recusum.* Flensb. 1715. 4. (pl. 7).

Commentatio de Vita, Scriptis & Meritis in Rempublicam literariam Io. Christoph. Wolfii, Obseruationibus nonnullis Exegeticis, Philologicis, Historico-Ecclesiasticis, Litterariis, Philosophicis instructa. Stad. 1717. 4. (pl. 7).

Cogitata de conseruando maxime necessario Stili Latini puri & emendati Studio. Stad. 1717. 4. (pl. 2½).

Disquisitio de Reformatione Lutheri non humanis coepta ac promota Consiliis, cui inserta egregia ac vere Lutherana Confessio Gasp. Contareni, Cardinalis, de Iustificatione, & accessit Prolusio de Visitatione Scho-

Scholarum per Lutherum instituta. Stad. 1717. 4. (pl. 4½). Praemissa est Actui Oratorio Iubilaeo, d. 2 Novembr. habito, in quo *Petrus Andreas Hoeck*, Flensburgens. *de iis, quae in Reformatione Lutheri diuiniora sunt*, verba fecit.

Dissertatio de Reformatione Lutheri spectante etiam ad Mores. Stad. 1717. 4. (pl. 4). Resp. *Petro Andrea Hoeck*, Flensburgens.

De Integritate Vocis ΕΠΕΙΡΑΣΘΗΣΑΝ *Hebr. XI. 37 Schediasma Philologicum.* Lubec. 1718. 4. (pl. 1½). Inuitaui hoc Schediasmate ad Examen publicum d. 4 & 5 April. institutum.

Inquisitio in Samuelis Basnagi sententiam de Vaticinio Iacobi. Gen. XLIX. 10, euincens, non esse illam verisimiliorem, sed Accentuum rationi & genio Hebraeae Linguae aduersari. Lubec. 1718. 4. (pl. 2). Praemisi Orationibus (quibus ipse *de Meritis Clarorum Lubecensium in Linguam Hebraeam* praefatus sum) *Iacobi Gletzel*, Anclam. Pomeran. *de Elegantia Hebraeae Linguae*: ac *Christian. Henr. Petersen*, Ploena-Holsati, de *Diuitiis Hebrae Linguae*, d. 7 April. habitis.

Memoria Ioannis Iacobi Stolterfohti, Philos. & Medic. Doctor. ac Physici. Lubec. 1718. d. 8 April. fol. (pl. 2).

Memoria Michaelis Vermehren, Pastor. Aegidian. Lubec. 1718. d. 3. Mai. fol. (pl. 1).

Melete-

Meletema Critico-Morale, quo Modi Moralia tradendi per Meditationes vsus non plane spernendus asseritur, Lectionibus Moralibus in Gymnasio Lubecensi habitis praemissum. Lubec. 1718. 4. (pl. 1½).

Vindiciae Librorum Symbolicorum, & in primis Augustanae Confessionis, aduersus Godofr. Arnoldum, affirmare ausum, Honorem Deo eiusq; Verbo per Symbola esse ereptum. Lubec. 1718. 4. (pl. 2). Inuitaui his Vindiciis ad Orationem publicam (cui ipse *de Lubeca felici ob honorem & amorem, quo Augustanam Confessionem affecit, afficitq;* quaedam praefatus sum) *de eximiis Lutheri, tanquam primi & praecipui Augustanae Confessionis auctoris, in rempublicam sacram meritis*, quam *Godofredus Christianus Goetzius*, Annaemontanus, in memoriam Augustanae Confessionis d. 25 Iun. habuit.

חנוך *siue de Institutione Iuuentutis apud veteres Hebraeos ad Prou. XXII. 6 Commentatio.* Lubec. 1718. 4. (pl. 2). Indixi hac Commentatione Examinis publici solemnia d. 17 Octob. & sq. celebrata.

Exercitatio de emphatica falsorum & impiorum doctorum denominatione, qua a Iuda Ep. com. 13 ΑΣΤΕΡΕΣ ΠΛΑΝΗΤΑΙ *vocantur*. Lub. 1718. 4. (pl. 2½). Praemissa est *Petr. Andr. Hoeck*, Flensburgens. *Orationi de magna Planetarum Coniunctione mense Augusto facta*, d. 20 Octobr. habitae.

Ecloga

Ecloga Archeologica de Dea Pace. Lub. 1718. 4. (pl. 1½). Praemissa est *Christiani Lipenii*, Lubec. *Orationi de Pace inter CAROLVM VI Imperatorem Augustum, & Turcarum Imperatorem nuper conciliata.* d. 27 Octobr. habitae.

Programma de Incrementis, quae Studium Politicum ex Reformatione Lutheri cepit, sub auspicium Lectionum Politicarum scriptum. Lubec. 1719. 4. (pl. 1).

De Vere Sacro Obseruatio Philologico-Antiquaria. Lubec. 1719. 4. (pl. 1). Hae Examinis Verni d. 27 Mart. & sq. instituti causa publicam Musarum officinam aperui.

Selectorum Litterariorum Specimen I, exhibens notitiam pleniorem Bibliothecae Hispanicae Nicolai Antonii, Bibliothecarum omnium principis. Lubec. 1719. 4. (pl. 3). Praemisi Actui Oratorio Gymnastico, in quo d. 30 Mart. *Iac. Fridericus Pforthusen*, Lubecensis, *de Litterarum flore magna Reipublicae felicitate* verba fecit, simulque dixit vale.

Memoria Christophori Wendii, Rev. Minist. Lubecens. Sen. & Pastor. Cathedr. Lub. 1719. d. 25 April. fol. (pl. 1).

De Medicorum Meritis in Sacram Scripturam Diatribe Historico-Critica. Lubec. 1719. 4. (pl. 6). Edita est occasione Orationis Panegyricae, & simul valedictoriae, illustris Medici, *Ioannis Bohnii Memoriae* studio *Godofr. Christ. Goetzii*, Annaemontani, d. 25 Maii sacrae.

Iudi-

Iudicium Hildebrandinum de Coniugio Lutheri modeste expensum. Lub. 1719. 4. (pl. 2). Scriptum hoc secundis summe reu. Praesulis nostri Nuptiis consecratum in Nuptial. Goetzian. p. 488 sqq ad calcem T. III Sermon. Nuptial. Lubecenss. est repetitum.

Memoria Gabrielis Fitzmanni, Past. Travemünd. Lubec. 1719. d. 31 Iul. fol. (pl. 1).

Selectorum Litterariorum Specimen II, exhibens notitiam Librorum Michaëlis Serveti de Trinitate, quos libros rarissimos Bibliotheca publica Lubecensis asseruat, occasione Lectionis Theologicae de SS. Trinitate, Examini publico d. 16 Octobr. & sq. habito destinatae, editum. Lubec. 1719. 4. (pl. 1½).

Annotationum Philologicarum in Novum Testamentum ex Plutarcho erutarum Specimen. Lubec. 1719. 4. (pl. 2). Praemissum est Orationi d. 19 Octobr. habitae a *Ioan. Iac. Haccio*, Ratzeburgensi, *de eo, quod in Graecae Linguae Studio pulchrum est.* Ad continuandum, si Deus vitam & vires porro concesserit, hoc argumentum calcar mihi addidit magnus quondam Theologus, Caspar Loescherus, quippe in Catalogo scriptorum, Memoriae ipsius adiecto, inter opera affecta & inedita secundo loco reperitur *Plutarchus sacrae Scripturae interpres.* Vtinam tanti viri labor prodiret!

Memoria Ioannis Braschii, Med. D. Lubec. 1720. d. 18 Ian. fol. (pl. 1). Eadem Memoria Germanico etiam idiomate a me est conscripta.

Selecto-

Selectorum Litterariorum Specimen III, exhibens notitiam Chronici adbuc inediti ab Hermanno Kornero conscripti, cuius nitidum exemplar Lubecae asseruatur. Lubec. 1720. 4. (pl. 1½). Praemissi Orationi solemni sistenti *Memorabilia ex Vita CAROLI IV, Imperatoris*, quam *Meno Nicolaus Carstens*, Lubecensis, d. 15 Febr. habuit, simulque vale dixit.

Non-Christiani Passionis Christi Testes. Lubec. 1720 4. (pl. 1). His producendis ansam dedit *Ioannis Henrici Vermebren*, Lubecensis, Oratio *de admiranda, quae in CHRISTO patiente fuit, Constantia*, d. 7 Mart. habita, quae etiam fuit valedictoria.

Guilielmi Burtoni, Angli, Λείψανα *veteris Linguae Persicae, quae apud priscos Scriptores, Graecos & Latinos, reperiri potuerunt. Accedit Marci Zuerii Boxbornii Epistola ad Nicol. Blancardum de Persicis Curtio memoratis Vocabulis, eorumque cum Germanicis cognatione. In gratiam Philologiae & humanitatis studiosorum edita, Praefatione, Notis & Additamentis instructa.* Lubec. 1720. 8.

Memoria Ioannis Godofredi Carstens, Medic. Doct. Lubec. 1720. d. 18 Mart. fol. (pl. 1).

Selectorum Litterariorum Specimen IV, exhibens notitiam inediti Chronici Lubecensis, monumenti praestantissimi cuius auctor anonymus Detmarus esse coniicitur. Lubec. 1720. 4. (pl. 2). Praemissum est *Georgii Davidis von Braunschweig* Patricii Luneburgensis, Orationi solemni & valedictoriae

de amico inter Lubecam & Luneburgum Vinculo, d. 21 Mart. habitae.

Selectorum Litterariorum Specimen V, exhibens notitiam rarissimi codicis Bibliorum Lutheranorum, lingua Saxoniae inferioris Lubecae 1533. fol. nitide excusorum. Lub. 1720. 4. (pl. 2). Praemissi Orationibus d. 21 Mart. habitis, quibus *Hermannus Franzius*, Lubecensis, *Memoriam Wolfgangi Franzii*; ac *Ioannes Iacobus Haccius*, Ratzeburgensis, *Memoriam Georgii Haccii* instaurarunt, simulque vale dixerunt.

Pietas ex Nummis Consularibus Lubecensibus delineata, Lubec. 1720. 4. (pl. 1). Inuitaui hoc scripto ad Orationem solemnem, Symbolum Viri illustris, magnifici ac consultissimi DN. ADOLPHI MATTHAEI RODDII, Reip. Lubec. Consulis primarii immortaliter meriti: *Sincere. Iuste. Pie* explicantem, quae d. 11. April. a *Petro Andrea Hoeck*, Flensburgensi, vale dicente, habita.

De Improuidentia multorum nostrae aetatis hominum circa Litteras Dissertatio. Lubec. 1720. 4. (pl. 1). Praemissi Orationi Gymnasticae *de Prouidentia Dei circa Litteras*, quam *Franciscus Iacobus Helms*, Lubecensis, d. 18 April. habuit, simulque vale dixit. *Improuidentiae* vocabulo minus eleganti, & vix alia, quam Tertullianea auctoritate vindicando, vsus sum, quia res plane non elegans, sed ad inelegantem barbariem viam sternens erat exprimenda.

Memo-

Memoria Ioannis Godofredi Borgeblii, Medic. Doct. & Physic. Lubec. 1720. d. 23 April. fol. (pl. 1).

Memoria Ioannis Roddii, I. V. L. & Reip. Lubecens. Secretarii. Lub. 1720. d. 3 Mai. fol. (pl. 1).

De Improuidentia multorum nostrae aetatis hominum circa Litteras, & speciatim Historiam, altera Dissertatio. Lubec. 1720. 4. (pl. 1). Edita est Occasione *Praelectionum Historicarum*, quibus rogatu nonnullorum auditorum *Christophori Schraderi Tabulas Historico-Chronologicas* illustrare coepi.

Memoria Ioannis Reichii, Archi-Diac. Aegid. Lubec. 1720. d. 15 Octobr. fol. (pl. 1).

Selectorum Litterariorum Specimen VI, exhibens notitiam rarissimi codicis Bibliorum Glossatorum, lingua Saxoniae inferioris Lubecae 1494. fol. editorum. Lubec. 1720. 4. (pl. 3). Praemisi Orationi Gymnasticae, quam d. 24 Octobr. *de legitima sacri codicis Interpretatione sacrae Reipublicae maxima Felicitate* habuit *Theodorus Fridericus Dornstrauch*, Oldesloa-Holsatus.

De Pietate Iosephi erga Mariam ad Matth. I, 19 Schediasma exegeticum, Versionem in primis Lutheri vindicans. Lubec. 1720. 4. (pl. 1). Inuitaui hoc Schediasmate ad Orationem *de laudanda veterum Christianorum pietate, instituto Natiuitatis Christi Festo ostensa*, quam d. 30 Dec. habuit *Bernhardus Möllmann*, Flensburgensis.

Grammatica Latina Lubecensis Chytraeo-Kirchmanniana, cum nouis quibusdam Obseruationibus, &

Praefatione de Studio Grammatico. Lubec. 1721. 8.

De Studio conseruandi Religionem per Nummos. Lub. 1721 4. (pl. 1). Inuitaui hoc Programmate ad Orationem solemnem, Symbolum Viri illustris & magnifici DN. PETRI HENRICI TESDORPFII, Reip. Lubec. Consulis immortaliter meriti: *Pie. Honeste. Temperanter* explicantem, quam d. 28 April. *Ioannes Philippus Praetorius*, Bucouiens. Meso-Marchic., Chori Symphoniaci Praefectus, habuit, simulque vale dixit.

Historiae Litterariae ex Nummis illustratae Specimen, Lubec. 1721. 4. (pl. 1). Inuitaui hoc Specimine ad Orationem solemnem, Symbolum Viri illustris, magnifici ac consultissimi DN. DANIELIS MVLLERI, Reip. Lubec. Consulis immortaliter meriti: *In Domini Metu* explicantem, quae d. 1 Mai. a *Bernhardo Möllmanno*, Flensburgensi habita.

Memoria Ioannis Wolteri, V. I. D. & Reip. Lub. Senatoris. Lubec. 1721. d. 26 Aug fol. (pl. 1).

Selectorum Litterariorum Specimen VII, CAROLI M. Homiliarium, Spir. 1482 fol. opus longe rarissimum, recensens. Lubec. 1721. 4. (pl. 2). Praemisi Orationi Gymnasticae, quam *pro sacro Studio in Henr. Corn. Agrippam* d. 23 Octobr. habuit *Bernhardus Möllmann*, Flensburgensis, vale simul dicens.

De

De eclectico Philosophandi studio, eiusque commodis & incommodis ad Godofr. Christ. Goetzium, Annaemontanum, in celeberrima Academia Lipsiensi Philosophiae Magistrum creatum, Epistola. Lipſ. 1722. 4.

Schediasma Philologico-Sacrum, quo Homerus Passionis Christi testis, a Iacobo Hugone productus reiicitur. Lub. 1722. 4. (pl. 1). Praemiſit Orationi *pro Christo patiente*, ad imitationem Orationis Ciceronis pro Roſcio Amerino elaboratae, quam d. 11 Mart. debebat habere *Ioannes David Make*, Vkermunda-Pomeranus.

Selectorum Litterariorum Specimen VIII, exhibens Disquisitionem de Religione Hadriani Turnebi. ibid. 1722. 4. Praemiſi hoc memorabile litterarium Orationi ſolemni, qua *Christoph. Gottl. Rhon*, Lubecenſis, vale dicturus, d. 9 April. *Memorabilia e Vita FRIDERICI BARBAROSSAE, Imperatoris* (cui multa debet Lubeca), enarrauit.

Ad Doxologiae solemnis GLORIA PATRI verba: SICVT ERAT IN PRINCIPIO, Commentatio Philologico-Sacra, in originem vſus, verumque & genuinum ſenſum eorum inquirens. ibid. 1722. 4. Inuitaui hac Commentatione ad *Ioan. Christoph. Schwartz*, Lubecenſis, Orationem valedictoriam *de Litterarum Studiis Gloriam Dei amplificantibus*, d. 16 April. publice habitam.

Athenae Lubecenses, siue de Athenaei Lubecensis insignibus meritis, per institutionem optimorum virorum acquisitis, in Rempublicam sacram, ciuilem & litterariam Commentarius, praeter gloriosas Memorias quorundam Consulum Lubecensium, quos sequuntur alii Viri meritissimi ad Senatum Lubecensem pertinentes, multas praestantissimorum Theologorum, ICtorum, Medicorum, Philologorum & Philosophorum Vitas, partim renouatas, partim nunc primum litteris consignatas, adiectam Scriptorum editorum & non editorum notitiam habentes, complectens. Partis I, Lubec. 1719. 8. (Alph. 1. pl. 2), praeter Orationem Inauguralem *de praeclaris Gymnasii Lubecensis meritis in rempublicam sacram, ciuilem & litterariam* breuiter agentem, ac praecipuos doctores publicos collaudantem, Sectio I Consules Lubecenses, II Syndic. Senatores, Protonot. & Secretarios Lubecenses; III Theologos exhibet. Partis II, ibid. 1720. 8. (Alph. 1. pl. 4) Sectio I Viros illustres Consiliarios & splendidis muneribus insignes; II Theologos exhibet. Partis III, ibid. 1721. 8. (Alph. 1. pl. 11) Sectio I Iurisconsultos; II Medicos; III Philologos & Philosophos sistit.

§. IV.

In meo etiam Rectoratu continuauit summe reuerendus D. GEORGIVS HENRICVS GOETZIVS, Superintendens, honoris caussa denuo

denuo nominandus, laudabile institutum, Scripta Scholastica, occasione in primis Examinum, euulgandi. Nam praeter iam commemoratam *de Praeceptoribus D. Martini Lutheri Commentationem*, d. 22 Febr. 1718. 4. (pl. 2½), ac *Orationem de Scholarum Incrementis*, d. 24 Febr. 1718 recitatam, an. autem 1719. d. 27 Mart. 4. (pl. 2) luci datam, edidit

Eclogam Theologicam de moribundi Lutheri Colloquio, in ultima Coena habito, in Exam. Vern. d. 4 April. 1718 *exhibitam.* 4. (pl. 1½).

Dissertationes, Oraculum Lutheri: Fleißig gebetet ist über die Helffte studiret, ac Praesagium Lutheri de Iohanne Stromero, Antecessore Academiae Ienensis, editum, illustrantes, inque Examn. Autumn. d. 17 *Octobr.* 1718 *propositas.* 4. (pl. 3).

De Insidiis Pontificiorum Iuuentuti Scholasticae strui solitis, Orationem Scholasticam, d. 4 *April.* 1713 *recitatam, & in Exam. Aut. d.* 16 *&* 17 *Octobr.* 1719 *publicae luci expositam.* 4. (pl. 2½).

De Literarum Sacrarum Cultoribus, contemtim Schwartzmäntel & Catechismus Knechte vocatis, Dissertationem, Examini Vernali d. 18 *&* 19 *Mart.* 1720 *instituto sacratam.* 4. (pl. 1½).

Historische Nachrichten von unterschiedenen Lieder-Freunden, welche in ihrem Leben, und besonders auff denen Sterbe-Betten, mit geistlichen und lieblichen Liedern sich erbaulich getröstet haben; der Lübeckischen Schul-Jugend, bey dem am 14den *und* 15den *Octobr. A.* 1720 *angestelten Herbst-Examine*

mine zur heiligen Nachfolge vorgeleget. 8. (pl. 3½).

Orationem Scholasticam de Hymnis & Hymnopoeis Lubecensibus, h. e. Lübeckische Lieder-Historie, continuo Autorum Syllabo, Hymnos passim notos, illosque ab iis, quos vel Lubeca tulit, vel publice docentes audiuit, confectos, sistentem, atque finito Examine Autumnali in Auditorio publico d. 15 Octobr. 1720 recitatam. Lub. 1721. 8. (pl. 3¼).

Philippi Saltzmanni, Theologi Cizensis, Vitam ac Merita in Scripta Lutheri, nec non Memoriam Erasmi Gruberi, Praesulis Ecclesiarum Ratisbonensium, de Scriptis Lutheri praeclare meriti, gemino Sermone Scholastico, in Lyceo Lubecensi d. 5 April. & d. 18 Octobr. A. 1718 habito, instauratam. Lub. 1721. 8. (pl. 2½).

§. V.

An. 1618. d. 19 Octobr. decretum est in Senatu, vt Rector publicis sumtibus *Catalogos Lectionum* typis exscribendos curaret. Satis factum est Magnifici Senatus voluntati, ac Collegae dederunt.

Catalogum Lectionum atque Exercitationum partim per proxime elapsum semestre, & quod excurrit, spatium habitarum, partim in posterum habendarum, m. Octobr. 1718. 4. (pl. 2).

Catalogum Lection. atque Exercitat. ab Examine Autumnali 1718 vsque ad Examen Autumnale 1719 habitarum. 4. (pl. 2).

Cata-

Catalogum Lection. atque Exercit. ab Examine Autumnali 1719, *vsque ad idem Examen* 1720 *habitarum.* 4. (pl. 2½).

Catalogum Lection. atque Exercit. ab Examine Autumnali 1720 *vsque ad idem Examen* 1721 *habitarum.* 4. (pl. 2½).

Qui Catalogi non ſolum Lectiones & Exercitationes, tam Gymnaſticas, quam reliquas indicant, verum etiam docendi methodos, quibus etiam incrementa, quae nonnullae diſciplinae, e. g. Logica, & aliae per recentiores, imo recentisſimos, doctores habuerunt, obſeruantur.

§. VI.

An. 1719 coepi in Sermonibus, qui Examinibus more conſueto praemittuntur, ex mente veterum Ebraeorum *quinque Gradus ad Sapientiam* deſcribere. Hinc *Silentium* in Exam. Vern. 1719: *Auſcultatio* in Exam. Aut. a. e: *Memoria* in Exam. Vern. 1720: *Exercitatio* in Ex. Aut. a. e: *Studium doctrinae magis ſemper magisque amplificandae* in Exam. Vern. 1721 dicendi materiam ſuppeditauit.

§. VII.

An. 1720 *Legum noſtrarum Memoriam Saecularem* per publicam earum praelectionem, interpretationem & inculcationem (alio etiam tempore factam) colendam curaui. Iubilaeum hunc actum hoc auſpicatus ſum ſermone:

Quod DEVS immortalis, legislatorum omnium princeps, bene ac feliciter euenire iubeat!

Oo 5 *Viri*

Viri clarissimi, doctissimique
Honoratissimi Dnn. Collegae, Amici aestumatissimi,
Vosque Iuuenes dilectissimi.

Singularis est Dei O. M. gratia, qua sub initium huius anni possumus Legum nostrarum Iubilaeum celebrare. Ipsi centum sunt anni, quibus publica haec bonarum mentium officina legibus vtilissimis saluberrimisque est gauisa. Annus enim agebatur millesimus sexcentesimus & vigesimus, cum Magnificus huius liberae atque imperialis Reipublicae Senatus laudatissimam susciperet curam de Legibus, quibus hodieque Athenaeum nostrum est munitum, condendis, confirmandis, euulgandis. Profecto nunquam satis praedicari potest piorum maiorum opera, legibus his ferendis nauata. Etenim ducunt ad pietatem, veram cunctarum virtutum scaturiginem, nil nisi salutare, nisi honestum iubent, vitiisque pessimis viam praecludunt. Laetamur itaque iis, & merito laetamur, hoc praesertim tempore, quo saecularem earum colimus memoriam. Iubilaea cum gaudio intensissimo, cum laetitia maxima solent esse coniuncta. Quidni & nos hoc tempore gaudeamus? Difficilia quidem, fateor, & tristia sunt haec, in quae nos incidimus, tempora, sed tamen non omni laetitia nos priuarunt. Laetitiam autem hoc die nobis merito conciliat, quod in Schola hac per integrum saeculum ope legum nostrarum iuuenes, si non omnes (haec enim felicitas nullis plane legibus obtingit), aliqui tamen a vitiis, ad quae iuuenilis aetas solet esse valde procli-

vis,

vis, ſint abducti, & optimis virtutibus aſſuefacti. Seruet Deus nobis hanc felicitatem, & amplificabitur gaudium noſtrum! Equidem optarem, in Iubilaeo hoc non omnes gaudio perfundi, ſed quorundam animos triſtitia repleri. Eos intelligo, qui res ſuas male egerunt, qui mentes recti conſcias non habent, qui, vt paucis dicam, legibus nullo modo obtemperarunt. Hi ſi hoc in primis die moerore percellantur, animique eorum poenitudine facinorum ducantur, felix eſt illorum conditio, & participes tandem etiam fieri poſſunt gaudii, quo omnes pii, omnes boni, omnes obedientes afficiuntur. Hi legibus non terrentur, ſed officiorum ſuorum ſe lubentisſime admoneri patiuntur. Atque hic etiam hodierni noſtri conventus finis eſt, qui vt feliciter obtineatur, Leges a Magnifico Senatu latae publica praelectione ſunt repetendae & denuo promulgandae. Adeſte igitur, Iuuenes amantisſimi, animis pietatis, honeſtatis & omnium virtutum cupidis, animis obſequentibus, animis attentis. Percipite officia veſtra, quae Legibus optimis, nunc praelegendis, continentur.

§. VIII.

An. 1721 in Examine Autumnali nouum auſpicatus ſum Orationum Gymnaſticarum argumentum, quo *Scholas Biblicas* contemplor. *Scholam Paradiſiacam* in dicto Examine: *Scholam Adami* autem in ſubſecuto Exam. Vern. 1722. (d. 26 & 27 Mart. dieb. Iov. & Ven. habito) perpendi.

Vtrum

Vtrum hoc argumentum, quod late patet, ad finem aliquando ſim perducturus, ille nouit, quem vitae ac rerum mearum arbitrum agnoſco veneror que.

§. IX.

Sub ipſum anni huius 1722 initium *Librum Theſium* comparaui, cui a Reſpondentibus memoriae & incitamenti ergo inſcribuntur Theſes, quae in Gymnaſticis exercitiis diſputatoriis ventilantur.

§. X.

Tandem aliqua hic etiam mentio facienda *Domus Viduarum*, Magnifici Senatus liberalitate, quae gratisſima merito praedicatur mente, Collegis donatae, ex AErario autem Collegii Scholaſtici haud ita pridem exaedificatae, ſtructuram non ſine labore ac moleſtia dirigente honoratisſimo Collega noſtro, Dn. Ioanne Schevio. Vtinam daretur occaſio praedicandi Evergetas, Domui huic fauentes, quam libenter vellem ea, quae occaſione huius Domus *de Cura Viduarum apud Veteres* ſcripſi, edere, & ſimul hodiernorum Patronorum piorumque Legatorum munificentiam eo, quo par eſt, modo celebrare!

CAPVT

CAPVT XXI.

exhibens

MEMORABILIA QVAEDAM ad HISTORIAM ATHENAEI LVBECENSIS

spectantia.

§. I.

S*Acra Coena* tempore verno & autumnali, quo Catecheticae Conciones habentur, Praeceptores aeque ac Discipuli, primum Mariani, deinde Iacobaei, porro Petrini, & tandem Aegidiani ac Cathedrales vtuntur. Vt toti coetui scholastico, tam docentium, quam discentium, vno eodemque die liceret hoc sacramento frui, iam an. 1676 Hinckelmannus & Collegae, variis de causis, rogarunt. Vid. Act. Min. T. VII. f. 70 sqq. Sed huc vsque antiquus mos, quo quatuor dies his sacris dicati, obtinuit. Pro instauratione & conseruatione huius ritus scholastico-sacri contenditur in Act. cit. T. V. P. I. f. 226. b.

§. II.

Solemnis precum publicarum formula, *Litania* dicta, singulis diebus Martis & Iovis eo tempore, quo in Templis, in Schola etiam canitur.

§. III

§. III.

Examina, quae ordinarie ſunt ſemeſtria, a duobus Magnifici Senatus Legatis, nec non Rev. Miniſterio, inuiſuntur. In iisdem plerumque Actus Poëticus ordinarie a Subrectore: poſt ea Oratorius a Rectore inſtituitur.

§. IV.

Laudabilem *Vale dicendi ritum* vel publice, vel ſaltem priuatim, ii obſeruant diſcipuli, ad Academias abituri, qui mente recti conſcia & re bene geſta a nobis discedunt. Praedicauit hunc ritum, & merito praedicauit Sebaſtianus Meierus in Progr., quo inuitauit an. 1662. d. 26 Mai. ad Orationem Valedictoriam, quam de Origine & Laudibus Vrbis Lubecae Caſpar Sagittarius, Lunaeburgenſis, recitauit. *Prudenti*, ſic auſpicatur, *conſilio ab Ampliſſimo inclytae huius Reipubl. Magiſtratu, & laudatiſſimis Scholae Curatoribus, inter alia ſancitum eſt, vt ſupremi ordinis diſcipuli, vltimam Scholae ſalutem dicturi, & Academico ſe coelo commiſſuri, publica Oratione vale dicant, & ſic bono cum alite, liquidoq; auſpicio in Academiam, quam ſibi deſtinauerunt, migrent.*

§. V.

De *Libris Scholaſticis Lubecenſibus* obſeruari meretur, quod in multis aliarum prouinciarum & vrbium Scholis adhibeantur. Si quis inde velit de eorum praeſtantia iudicare, forſan non errauerit.

§. VI.

§. VI.

Comoediae in Legibus quidem non ſunt prohibitae, ſaepius tamen, ſine dubio ob abuſum, ab iis vix ac ne vix quidem ſeparandum, turbas excitarunt. Vid. Act. Miniſt. T. V. P. I. f. 231. a. b. T. VII. f. 51. b. 326. a. b. T. VIII. n. 139. §. 20.

§. VII.

Qui *Legatis* ad vſum vel Athenaei noſtri, vel Collegarum, laudatisſimam ſuam munificentiam declararunt, hic honoris & gratae mentis ſignificandae ergo ſunt omnino etiam nominandi. Non diffiteor autem, me in hoc argumento anteſignanum habuiſſe ſaepius laudatum Mellium, ex cuius Lubec. Religioſ. Cap. LXXXVI Euergetarum nomina, pace ipſius ſiſtam: pleniorem beneficiorum deſcriptionem eius Operi (quod vtinam videret lucem!) non ſurripiam. Laudantur vero a Mellio

HENRICVS RAPESVLVER, Conſul, 1531.
ANNA NENSTEDEN, 1536.
LVTKE SCHEPENSTEDE, 1539.
CORDT von RIDEN, Senator, 1550.
IOHANNES STROKRANTZ, Eccleſiaſtes Iacobaeus, 1577.
LORENTZ RVSSE, 1583.
THOMAS von WICKEDE, Senator, 1626. Vid. quae ad h. a. dicta ſunt ſupra Cap. XIV.
IOHANNES GERDES, 1631.
CHRISTOPHORVS von NEVKIRCHEN, Conſiliarius Pomeranicus, 1641.
CARSTEN BÖSE.

His

His addendus omnino est IOHANNES FVCHTING, Senator.

Conf. quae occasione *Aerarii Viduarum & Orphanorum* relata sunt supra Cap. XIV. §. 33.

§. VIII.

Digni quoque sunt, quorum honorifica hic fiat mentio, ii, qui singularem erga bonas litteras, earumque cultores, amorem per *Legata, litterarum studiosis consecrata*, vulgo dicta *Stipendia*, ostenderunt. Horum tantum Lubeca potest ostendere numerum (licet non eadem fuerit omnium liberalitas), quantum paucis aliis in locis reperire licebit. Notitiam charissimorum & laude dignissimorum nominum debeo, quod gratus profiteor, citatae Mellii Lubecae Religiosae, in cuius Cap. LXXVIII ordine alphabetico concinnatus, &, praeter indicatum Legatorum valorem, aliis nonnunquam obseruationibus illustratus, est hic Catalogus:

ELEONORA von der AA.
RVBEN ABT.
M. WILHELMVS ANTONII, primus Ecclesiastes Lutheranus Aegidianus.
NICOLAVS BARDEWICK, Consul.
IOACHIM BARDT.
HANS BARTELS.
Der BERGEFAHRER AELTERLEVTE.
WILHELM BERTRAM.
IACOBVS BORDINGVS, I. V. D. & Consul.
MARGARETA BORGES.
CARSTEN BÖSE.

IO-

IOHANN BOYSENBORCH.
IOHANN BRANDES, Canonicus.
HENRICVS BRÖMSE.
HANS BVSCH.
Die CASSA.
HENRICVS CONRADVS.
ROTGER van DONEN.
HERMANNVS DWERCH, Canonicus.
ANDREAS EGGERS.
ANNA ESCHENBORGS, v. BRVWERS.
THOMAS FICKE.
BEREND FRESE.
HANS FRESE.
IOHANNES FVCHTING, Senator.
WARNER GANTENBERG.
HANS GODENDORP.
HANS GRENSIN.
THOMAS HEBBENS.
TALEKE HINTZEN.
WOLTER van HOLSTEN.
S. JACOBS KIRCHE.
LORENTZ JESSE.
HENR. KNESEKE.
HENRICVS KÖHLER, Senator.
Die KRAMER COMPAGNIE.
ANNA LANGEN.
GERHARD von LENTEN.
LAVRENTIVS LEVE.

S. MARIEN KIRCHE.
IOACHIM MECKLENBVRG.
ABELKE MEYERS.
N. MIDDENDORFF.
PETRVS MÖLLER.
MORITZ MORITZEN.
MAGDALENA MVLLERS; *Arnoldi Bonni*, Cos. filia, *Laurentii Mülleri*, Cos. Vidua.
M. BVRCHARDVS MVSCVLVS.
ANNA NENSTEDEN.
LEONHARD von ORADEN.
HENNING OSTHVSEN, Praepositus Capituli Lubecensis.
IOHANNES PALE.
HENNING PARCHAM, Senator.
HENRICVS RAPESVLVER, Consul. Ex huius Legato nonnihil instaurandae Scholae nostrae Catharinianae an. 1531 fuit impensum.
ALBRECHT ROLEFFS.
LORENTZ RVSSE.
ELISABETH SACHTLEVENS.
IOACHIMVS SAGER.
REYMAR SANDOW.
HENRICVS SCHABBEL. De huius illustri Stipendio, quod omnibus reliquis palmam praeripit, dixi quaedam Athen. Lubec. P. I. p. 38 sq. De Schabbelii liberalitate scripta etiam nonnulla sunt in Act. Min. Lub. T. IV. p. 414. Leges Stipendii insertae T. VII. Append. p. 98. Ad praecones huius Stipendii

dii pertinet Botſaccus in Anabapt. Reprob. Dedicat. p. C b 3.

Die SCHIFFER.

Von SCHINCKELS Capelle zu St. Marien.

BENEDICTVS SCHLICKER, Senator.

Der SCHONENFAHRER - SCHÜTTING.

HANS SCHVLTE.

DITERICH SCRIVER.

HANS von SENDEN.

HERMANN SIEGMANN.

IOHANN STALHODT.

D. IOHANNES STAMMEL.

GESEKE STANGEN.

LVCAS STEFFENS.

GOTTSCHALCK von STITEN, Senator.

EVERT STORTELBERG, Conſul.

IOHANNES STROKRANTZ, Symmyſta Iacobaeus.

ANNA STROKRANTZEN, Iohannis Vidua. Diſpenſatores Legatorum Strokrantzianorum ſunt quinque Paſtores, Rector, Conrector.

HANS SVLSE.

GERDT TEGELER.

HANS VPTÖGER.

Die WANDSCHNEIDER.

IDEKE WARMBÖKEN.

HIERONYMVS WARMBÖKE.

HENRICVS WEDEMHOFF, Senator.

BARBARA WICHMANNS.

IOACHIM WVLFF.

Horum nonnulli pertinent quidem ad tempora ſacrorum emendationem antecedentia: plerique tamen poſt repurgatam religionem *liberalitate* ſua valde praedicanda ſtudia, tam ſacra, quam alia promouere cupiuerunt. Vtinam multi hodie maiorum premerent veſtigia!

CAPVT XXII.

ſiſtens

SYNOPSIN

Hiſtoriae Athenaei Lubecenſis,

ſiue

CATALOGVM

RECTORVM ET COLLEGARVM

ab

HENRICO BANGERTO

vsque ad annum 1664 concinnatum:

a

IOAN. HENR. VON *SEELEN.*

vsque ad annum 1718 continuatum.

REctores, qui Scholae Lubecenſi poſt introductam Lutheranam religionem praefuere, e variis monumentis conquiſitos, & *Collegas*, quos reperire licuit, hic (1) ſubiicere

(1) Ad calcem Orat. Inaugural.

iicere visum est, quod optimorum virorum nomina, tempus & ordinem cognoscere, multis, nostris potissimum hominibus, gratum futurum existimarem.

Cum anno cIↄ Iↄ XXX Johannes Bugenhagius, Pastor, Witteberga ad id negotium euocatus, ordinem sacrum concionum & rituum in templis Lubecae seruandum scripto complexus esset, Amplissimus Senatus communem Scholam in coenobio D. Catharinae instituit. Huius Rector

I. Hermannus Buscoducensis, introductus eodem anno est, &

Erasmus Sarcerius, Annaemontanus, Conrector. Hic Rostochio ad hoc munus vocatus est. Dauid Chytraeus in Saxon. an. 1530. p. m. 156. Sarcerii huius extat *Rhetorica*. In ea inter caetera Oratiuncularum Paradigmata vnum posuit, in quo *Sententia vera de Verbis Coenae*, anno 1528 (2) Lubecae in Schola declamato, defenditur. Editus ab ipso & *Libellus in vsum puerorum, qui primum exponere discunt*, eumque Hieronymo Northoff, & Hermanno Brunings, Lubecensibus, dedicavit, anno 1533.

II. M. Hermannus Bonnus, Osnabrugensis Westphalus. Hic antea regii pueri Ducis Iohannis in aula Serenissimi Danorum Regis Praeceptor fuerat. Inde ad Rectoratum Scholae Lubecensis vocatus. Quem cum an-

 num

(2) In hoc numero haud dubie error typographicus.

num laudabiliter gessisset, Ecclesiarum Lubecensium Superintendens factus est. Vir Latine, Graece, & Hebraice doctus fuit, quique & soluto orationis genere & metris incluso valuit. De Carminibus illius vnum ex charta lacera ab interitu vindicare & huc referre placuit:

Epitheta boni Magistratus, seu Principis,
Latine reddita ex Polluce, ab

Hermanno Bonno.

Haec sunt, quae faciunt praeclarum nomina Regem,
Rex pater esse suis debet, placidusque, benignus,
Mitis & humanus, mansuetus, prouidus, aequus,
Magnanimus, liber, nec lucri turpis auarus.
Non sinet adfectus dominari, sed rationis
Omnia consilio peraget, nec spurca voluptas
Principis egregium pectus vitabit honesti.
Praeterea iustus, prudens, fortisque futuri
Sollicite populi commissa negotia curet.
Vindictae fugiens, & plurima dissimulabit.
Qui tenet imperium, lenis bellator & audax,
Sed qui bellandi caussam non praebeat vlli.
Pacis amans, semper pacis defensor & author.
Defendet miseros, castigabitque rebelles.
Corriget & mores populi, vitiisque recidet
Semina, constituens legum monumenta bonarum.
Principis haec refert meminisse vocabula semper,
Vt sciat imperium cum maiestate tueri.

Geminum ei Epitaphium scriptum reperio. in vtroque eximiae viri laudes commemoratae sunt

ſunt. Alterum monumento illius ad D. Mariae, in ſacello, parieti adfixum, legitur:

Epitaphium Domini Magiſtri
Hermanni Bonni,
Primi Eccleſiae Lubecenſis Superattendentis.

Eximios inter docta pietate miniſtros,
Sincere Chriſti qui pia iuſſa docent,
Poſtremo minime ponendus in ordine Bonnus,
Seu vocem ſpectes, ſeu pia ſcripta viri.
Muſarum a puero ingenti perculſus amore,
Subdidit ingenio linguae vtriusque decus.
Praefuit effraeni magna cum laude iuuentae,
In qua ſumma rei ſpes melioris ineſt.
Ardua transadiit ſanctae penetralia linguae,
Theſaurum verae quae pietatis habent.
Hinc populo ſummi prompſit mandata tonantis,
Et moeſtis Chriſti dicta ſalutiferi.
Quid dicam? quoties maleſani pectora vulgi
Demulſit, dictis ad meliora vocans?
Omnibus eſt vitae candore probatus honeſtae,
Optatus miſeris portus & aura fuit.
Quanta bona in Bonno ſint terris nuper adempta,
Agnoſcis damno pulchra Lubeca tuo.
Orandum, in meſſem det Chriſtus vt ipſe magiſtros,
Et ſeruet coetus organa vera ſui.

Obiit anno cIↄ Iↄ XLIIX. die 12. Februarii,
aetatis ſuae anno XLIV.

Alterum, a Vincentio, Rectore, postea scriptum, aeque dignum, quod in lucem retrahatur:

Viri Clarissimi D. Hermanni Bonni Epitaphium.
M. Petro Vincentio, Vratisl. authore.

Hoc cineres Bonni seruantur & ossa sepulchro,
Mens habitat supra regna beata poli.
Donec in hoc fragilis mortali carcere vitae,
Humana vinctus conditione fuit;
Ingenio facili studiisque salubribus apto,
Doctrinae a teneris attigit omne genus,
Praeceptasque bene docuit felicius arteis,
Commodaque ingeniis contulit ampla bonis.
Qui quanquam tantis doctrinae dotibus esset
Praeditus, vt posset splendidiora sequi;
Dignatus tamen est teneram formare iuuentam
Artibus, & meritum duxit id esse grave.
Vtque togae quondam Romanae Quinctilianus,
Sic Lubeca tibi gloria Bonnus erat.
Omnia lustrarat vigili monumenta labore,
Quaeque dedit Latium, Graecia quaeque dedit.
Vnde tulit totum famam decusque per orbem,
Sed non haec illi gloria summa fuit.
Doctrinae Christi immenso flagrabat amore,
Hinc aeterna venit gloria, vera salus.
Ergo reuelati docuit mysteria verbi,
Filius aeterni quae tulit arce patris.
Sola quod acceptos faciat nos gratia Christi,
Gratia sincero credita firma fide.
Illi haec summa fuit doctrinae, hic denique finis,
Hic scopus, ingenii huc contulit acer opes.

Vt

Vt ſua ſaluifico conſtaret gloria verbo,
Et tuus illaeſus, Chriſte, maneret honos.
Caeſarea vnde ſacris praefectus in vrbe miniſtris,
Cum laude officio praefuit atque fide.
Et voce & ſcriptis ſaluantis dogmata Chriſti,
Et vitae ornauit moribus vsque piis.
Excitus donec ſuperae ad conſortia vitae,
Scandit adorati coelica templa Dei.
Nunc vbi ſanctorum praeſignis in agmine laeto,
Sperato fruitur iam propiore Deo.
At nos gratamur Bonno commercia coeli,
Qui ſumus in terris pars aliquanta ſuper,
Aque Deo in ſedes vt deducamur easdem,
Venerit, optamus, cum ſua cuique dies.
Vnius, hoc faxis Chriſti o fili vnice, patris,
Crimina qui deles ſanguine noſtra tuo.

Conſcripſit etiam *Chronicon Lubecenſe*, idiomate Saxonico, breue quidem illud, ſed in quo tamen praecipuas Reipublicae commutationes, bella & pericula commemorauit, interſperſis ſalutaribus monitis & praeceptis, quae rerumpublicarum Rectoribus & ciuibus ſint obſeruanda. Editus liber ab illo eſt XXIIX Martii, anno cIↄ Iↄ XXXIX.

Scripſit etiam Vitas Apoſtolorum, Martyrum, Epiſcoporum & ſanctorum Patrum veteris Eccleſiae. Liber inſcribitur *Farrago Exemplorum* &c. Is primum, ipſo adhuc ſuperſtite, editus eſt Halae Saxonum: deinde poſt quadraginta plus minus annos denuo excudendum illum curauit filius eius, *Arnoldus Bonnus*, anno 1579: qui

tandem Lubecae Consul factus est 19 Decembr. 1594, mortuus 16 Iun. 1599.

III. M. Guilielmus Rutenius, bonus in primis Grammaticus. Qui, cum aliquot annos Scholae huic praefuisset, Magdeburgum abiit, & per tempus ibidem vixit. Incidebat autem in obsidionem vrbis, quae XVI Sept. anno cIↃ IↃ L coepta, IX Novembris anni sequentis finita est. Post obsidionem Lubecam reuersus, ibi pie obdormiuit, anno salutis cIↃ IↃ LV, septimo Octobris; vti inscriptio lapidis sepulchralis ex aduerso Auditorii Theologici ostendit.

IV. Matthias Brassanus. Hic anno 1543 a Bonno Superintendente ex vrbe Sundio vocatus est. Decessit anno cIↃ IↃ LII. 16 Kal. Febr. Epitaphium illi a Petro Vincentio, successore, scriptum, parieti exteriori Auditorii nostri adfixum, ad nostram vsque aetatem, sed litteris iam maximam partem exolescentibus, durauit. Legitur etiam Carmen in tumulum ipsius in Iohannis Boceri Elegiarum libro primo, in quo inter ceteras laudes etiam Philosophiae & trium linguarum cognitionem ipsi elegans ille poëta tribuit, cum scribit:

Atque tibi Sophiae penetralia tota patebant,
Et noras linguae triplicis omne decus.

V. M. Petrus Vincentius, Vratislauiensis. Huic officium Rectoris anno cIↃ IↃ LII. 4 Nouembr. commendatum a Syndico fuit. Die octauo mensis eiusdem *Carmen de Lubeca* publice recitauit. Etiam hunc Bocerus elegia perdocta

docta celebrauit, in qua optimi Praeceptoris laudibus illum ornat, & Poëtam doctissimum vocat. Elegia, numero XI, incipit:

Accipe Vincenti tibi missum Carmen ab isto, &c.

Edidit Carmen, *Precationem pueritiae Christianae, contra Concilium Tridentinum*, quod illis annis agebatur, cuius initium:

Summe Deus, quem terra suum, quem pontus & aër &c. Item *Enchiridion obseruatae Latinitatis elegantioris in Philippica prima Ciceronis*, quod *Hermanno V. Doren*, *H. F.*, ac reliquis discipulis dedicavit. Postquam annos aliquot Scholam rexisset, cum Magnifico viro, *Hermanno Falcone*, Consule, V. I. Doctore, legato Reipublicae, in Angliam profectus est. Iter illorum idem Bocerus egregio Carmine, Elegia VII, prosecutus est.

Ex Collegis illius fuit *Iohannes Pruneman*, qui obiit an. 1553, vt constat ex illius Epitaphio, quod ad D. Catharinae fugientibus literis columnae adfixum superest.

VI. Laurentius Mollerus. Hic anno cIↄ Iↄ LVII. die tertio Maii a Magnificis Coss. Antonio a Stiten & Ambrosio Meier introductus est. *Valentinus*, Synd. oratione habita ipsum discentibus commendauit. Respondit Rector nouus oratione, in qua Magistratui egit gratias, suamque in administranda imposita docendi prouincia operam, fidem & studium promisit. Mollerus tandem, qua nescio de causa, Rectoratu se abdicauit.

Illius tempore, aut certe paulo ante aduentum,

tum, noui Rectoris *M. Hermannus Wipperman*, Conrector, obiit, anno cIↄ Iↄ LXX. die XV Octobr., hora quarta vespertina, vt habet inscriptio Epitaphii in aede D. Catharinae.

VII. M. Iobus Magdeburgus. Huic anno cIↄIↄLXX. 23 Octobr. a Magnificis Coss. Rectoratus demandatus est. Quatuor ferme annos non sine laude ei praefuerat, cum anno cIↄ Iↄ LXXIV, circa d. festum Iohannis, Suerinum discederet, vocatus ab Illustrissimo Principe *Iohanne Alberto*, ad filiorum informationem. Scripsit *Epitomen pro Classe Prima Scholae Lubecensis ex Iohanne Rivio, de Verborum & Rerum Copia*, editam Lubecae typis Balhornii. *Graecae* etiam *Linguae Praecepta* concinno admodum ordine in vsum Scholarum digessit, quae quidem typis exscripta nunquam sunt, iuuentuti tamen cum fructu, propter accuratam, qua conscripta erant, methodum proposita.

Circa eosdem annos Collega fuit *Nicolaus Boldewin.*

IIX. M. Ioachimus Hansius. Stendalia, vbi etiam Rector ludi literarii fuerat, anno cIↄ Iↄ LXXIV. euocatus est. Rami Philosophiam in Scholam Lubecensem introduxit. Dictauit discipulis *Obseruationes in Dialecticam Philippi Melanchthonis*: item *Praelectiones in P. Rami Logicam.* Quas ex ore dictantis cum aliis Primae Classis discipulis excepit Samuel Gervesius, postea Conrector Soltquellis, & deinde Rector Scholae Wismariensis, vti commemorat ipse in

Epistola

Epiſtola MS. ad Iohannem Schraderum, III Idus Maii anno clɔ Iɔ XXCIII. Scripſit etiam *Annotationes in Ciceronis Tuſculanas Quaeſtiones.* Interdum etiam *Theſes* diſputandas propoſuit. Mortuus eſt *ἄπαις* anno 1580. Collegae illius anno 1577 fuere *M. Nicolaus Vorſtius*, Brabantus, Conrector: *M. Iohannes Meineke*, Subconrector: *Iacobus ab Hoege*, Cantor: *Ioachimus Paſchaſius*, Soltwedelenſis: *M. Nicolaus Stintius*: *Nicolaus Balbornius*: *Caſparus Meinart.* Anno ſequenti, qui fuit 1578, *Iacobus ab Hoege* propter ſenium a Cantoris munere ad Quartam Claſſem docendam retractus eſt. In locum illius *Iohannes Meineke*, hactenus Subrector, ſurrogatus fuit. Huic autem ſubſtitutus *M. Andreas Pouchenius*, Subrector, M. Andreae Pouchenii, Superintendentis, filius.

IX. M. Pancratius Crugerius, Finſterwaldenſis. Subſcripſit Rector Concordiae libro Lubecae anno 1580. Subſcripſerunt cum eodem tunc temporis *M. Nicolaus Vorſtius*, *M. Andreas Pouchenius*, *M. Iohannes Meineke*, Cantor, *Iacobus ab Hoege*, *Ioachimus Paſchaſius*, *Nicolaus Balbornius*, *Henricus Schutte.* Ex his *Paſchaſius* Eccleſiae Chriſti, quae Travaemundae eſt, miniſter vocatus eſt 24 Octobr. anno 1583.

Acceſſerunt deinde noui Collegae ſub Rectoratu Crugerii

Iohannes Menardi, Anhaltinus.

M. Nicolaus Iungius, Lubecenſis.

M. Ioachimus Dreier, Lubecenſis, Conrector.

Sub-

Subſcripſit 28 Novembr. an. 1587. Obiit 1630.

Gerhardus Schurmann. Subſcripſit 16 Novembr. an. 1588. Obiit 1616.

Rector Crugerius, vt de ipſius docendi ratione ex Epiſtolis MSS. alicuius, qui ei σύγχρονος fuit, aliquid adiungamus, pulſa iterum Ramaea Philoſophia, ab anteceſſore introducta, ſuum quoddam philoſophandi genus introduxit, in calamum ſua *Cogitata Logica* (ſic enim appellauit) dictitans. In quibus ad Ariſtotelica principia propius acceſſit, & Philippum non omnia, quae ad artis integritatem pertinent, habere affirmans, ſupplere, quae deeſſent, voluit. Non minus in Rhetoricis multa *de Tropologia & Figuris* congeſſit, quae publice propoſuit. Vir fuit in dicendo diſertus, in diſputando acutus, in diſciplina ſcholaſtica regenda ſeuerus. In Theologicis illius tempore *Catechesis D. Davidis Chytraei* publice propoſita eſt. Examina etiam publica auctoritate Magiſtratus habita. Et quidem anno 1583. X Kal. Maias M. Andream Pouchenium, Superintendentem, M. Georgium Barthium, Seniorem & Paſtorem ad D. Aegidii, Gerhardum Grenzinum, Senatorem, & Secretarium aliquem Examini interfuiſſe reperio.

Frequenter quoque Primae Claſſis alumnos publice ſub ipſo declamitaſſe, in eiusdem viri Epiſtolis MSS. lego, qui Martio & Aprili menſibus anno 1583 quater, auditorio frequenti, de variis argumentis, in ligata & proſa oratione, Lati-

Latine & Graece perorasse discipulos adnotauit. Nonnunquam etiam *Theses* publice ventilandas in Auditorio proposuit; quarum exemplum ad annum 1586 reperio.

Anno 1589 Crugerium adhuc in statione sua hic Lubecae perstitisse video. Illo enim anno distichon hoc musei sui parieti, vbi adhuc legitur, inscribendum, suo etiam subscripto nomine, curauit:

Dum studeo ante alios tenerae prodesse iuuentae,
Ante alios hominum praemia more fero.

Illo anno aut vita excessit, aut alio migrauit. Nam, qui ei successit, Rackelmannus, anno eodem, Octobri mense, Rector introductus est. Reperio autem, aliquem Pancratium Crugerium, Finstrewaldensem, Goldbergae in Silesia IX Kal. Sextiles hoc ipso anno Scholae Rectorem esse constitutum. Extat enim huius Oratio, quam, cum iutroduceretur, habuit.

X. M. Michael Rackelmann. Subscripsit Concordiae libro Lubecae 30 Octobr. an. 1589. Collegae noui illius tempore accessere

Martinus Nordtmann, Lubecensis. Subscripsit 19 Novembr. anno 1590.

M. Georgius Meisnerus, Lubecens. Subconrector. Subscripsit 20 Octobr. an. 1592.

Christophorus Dastorff, Vinariensis. Subscripsit 24 Octobr. an. 1592. Hic Pastor electus ad D. Mariae Lubecae Kal. Iunii. 1598.

Rackelmannus abdicare se Rectoratu postea certis

tis

tis de caussis necesse habuit, & anno 1593. 9 Februar. hinc in patriam concessit.

XI. Otho Gualtperius, SS. Theologiae Doctor, & in Academia Marpurgensi Hebraearum & Graecarum literarum Professor. Vtriusque linguae Grammaticam edidit, Hebraeae quidem anno 1589: Graecae autem anno 1590. Venit Lubecam anno 1593, mense Iunio. Subscripsit Concordiae libro die 25 eiusdem mensis, Post susceptum Rectoratum anno eodem, praesentibus Magnific. Coss. Dieterico Brômss, & Hermanno a Dorn, *Orationem de Insidiis & Artibus Satanae aduersus Ecclesiam & Scholas*, pro consecratione Gymnasii Lubecensis, tunc renouati, recitauit. Vulgauit etiam *Dissertationem de Incarnatione Filii DEi*, Lubecae anno 1595. Collegas primum habuit, qui ante sub Rackelmanno notati. Noui autem, qui illius tempore assumti, Concordiae libro hoc subscripserunt ordine:

1. *Ioannes Sesemann*, Cantor. Subscripsit ipso die Matthiae anno 1598. Obiit anno 1624.
2. *M. Ioachimus Drenckhanius*, Subconrector. Subscripsit 25 Aptil. an. 1598. Rector Scholae Stralesundensis factus an. 1606.
3. *Iohannes Brauns*, Lubecensis, Praeceptor Septimae Classis. Subscripsit 5 Mai. anno 1598. Obiit anno 1620
4. *M. Andreas Wedemannus*, Praeceptor Quartae Classis. Raceburgo Lubecam vocatus. Subscripsit 6 Iun. an. 1599.

5. *Hen-*

5. *Henricus Arnholt*, Praeceptor Quartae Classis. Subscripsit 16 Decembr. an. 1599. Obiit an. 1608.

6. *M. Abrahamus Gibelius*, Torgensis, Subconrector. Subscripsit 27 Mart. an. 1607.

7. *Gregorius Tecklenburg*, Lubecensis, Subconrector Subscripsit 21 Decembr. an. 1608. Infelici casu vitam finiit.

8. *Balthasar Bonhoff*, Lubecensis, Praeceptor Septimae Classis. Subscripsit 21 Decemb. an. 1608. Tandem aedituus Templi Cathedralis factus.

9. *Iohannes Scholvinus*, Lubecensis, Subconrector. Subscripsit mense Maio an. 1610. Electus Pastor Curslacensis 12 Novembr. 1613.

10. *Benedictus Bökeman*, Lubecensis, Praeceptor Septimae Classis. Subscripsit die Vrsulae an. 1613. Obiit 26 Iul. 1634.

11. *Albertus Masdorff*, Lubecensis, Praeceptor Quintae Classis. Subscripsit die Simonis & Iudae an. 1613. Obiit 3 Iul. 1635.

XII. M. Iohannes Kirchmannus. Vir excellenti doctrina, ex Academia Rostochiana, vbi Professor Poëseos fuerat, Lubecam in patriam vocatus est. Inter monumenta ingenii est *Liber de Funeribus Romanorum*, & alius *de Annulis*. Concordiae libro subscripsit 3 Decembr. 1613. Obiit 13 Kal. April. 1643. Collegae illius fuere, qui superstites erant Gualtperio e vita decedente. Noui vero, ipso Rectore lecti, Concordiae libro subscripsere:

1. *M. Georgius Fabricius*, Subconrector. Subscripsit Kal. Aprilis 1614.

2. *M. Franciscus Vorstius*, Holsatus, Subconrector. Subscripsit 16 Octobr. 1615. Electus Pastor in patria anno 1619.

3. *M. Thomas Balthasarus*, Lubecensis, Subconrector. Subscripsit 22 April. 1619. Electus Minister verbi diuini in aede Mariana, 1625. mens. April. Obiit 3 April. an. 1638.

4. *Hermannus Bilefeldt*, Lubecensis. Subscripsit 21 Mart. 1620. Obiit 8 Ian. an. 1648.

5. *Dauid Trostius*, Lubecensis. Praeceptor Quartae Classis. Subscripsit 12 April. an. 1621. Obiit 14 Iul. 1638.

6. *Martinus Wilde*, Lubecensis, Subconrector. Subscripsit 3. Mart. 1625. Pastor oppidi Burg & Inspector Ecclesiarum in Femaria insula vocatus est anno 1630.

7. *Andreas Herlicius*, Stralsundensis, Cantor. Subscripsit mense Aprili an. 1625. Obiit an. 1630.

8. *M. Sebastianus Meier*, Lubecensis, antea Rector Scholae Gustroviensis. Hic primum Subrector, & paulo post Conrector, deinde Rector. Subscripsit 4 Ian. an. 1630. Obiit 12 Febr. 1664.

9. *Martinus Lincke*, Iûterboccensis, Cantor. Subscripsit 7 Mart. an. 1630. Obiit vltimo Decembris hora 10 vespertina 1662.

10. *Iacobus Kockertus*, Lubecensis, Subrector. Subscripsit 20 Iun. an. 1630. Obiit 21 Febr. 1654, quo die cum Iacobaeae (3) Paroeciae discipulis, pro more Scholae nostrae, S. Synaxi vsus fuerat, apoplexia correptus exspirauit.

11. *Iohannes Linovius*, Lubecensis. E Regiomonte Borussiae, vbi Praeceptor Scholae publicae fuerat, ad patrium ludum vocatus est 26 Septembr. an. 1634. Obiit 7 Septembr. 1663.

12. *Daniel*

(3) *Petrinae* forsan.

12. *Daniel Lippius*, Wismarienſis, Praeceptor ſeptimae Claſsis introductus eſt 10 Decembr. (4) an. 1635.

13. *Iuſtus Tribbechó*, Mollenſis. E patria, vbi Collega & Ludimoderator fuerat, commendatione beati Kirchmanni, auctoritate Magn. Coſ. Henrici Coleri vocatus eſt 1638, & ſub finem anni introductus.

XIII. M. Sebaſtianus Meierus. Introductus Rector 24 Iul. 1643.

1. *M. Henricus Bangertus*, Waldeccus. Antea Rector Scholae Oldenburgi. Inde literis Ampliſsimi Senatus vocatus 17 April. 1643. Introductus 24 Iul. an. 1643.

2. *Ioachimus Schevius*, Mollenſis, poſtquam bienium ferme Scholae patriae Collega & Moderator fuiſſet, iuſſu Magnifici Coſ. Chriſtophori Gerdeſii, Conſulis primarii p. m. a Rectore Meiero in locum Hermanni Bilefeldi, rude donati, vocatus, & an. 1646. 3 Febr. Subſtituti nomine introductus eſt. Tandem poſt Bilefeldi exceſſum anno 1648 Collega, & ſeptimae Claſsis Praeceptor conſtitutus eſt.

3. *Iohannes Polzius*, Belziga Saxo, Subrector. Antea Rector Scholae Wismarienſis, nomine Dominorum Scholarcharum literis Rectoris Meieri vocatus eſt. Introductus die ſecundo Novembris an. 1654.

4. *Samuel Franck*, Stetinenſis, Cantor. Electus die quinto Februarii. Introductus d. 19 Febr. an. 1663.

(4) Pro *Decembr.* ſcripſit *Novembr.* manu ſua ipſe Lippius in Catal. Bangert., quem ego poſsideo.

5. *Andreas Lüderus*, Grüninga-Halberstadensis. Electus a Magnifico Viro Dn. Hermanno a Dorn, Consule primario, adhibito M. Sebastiano Meiero, Rectore, 8 Octobr. 1663. Introductus 3 Novembr. an. 1663.

XIV. M. Henricus Bangertus. In pleno Senatu 4 Mart. 1664 electus, die 15 illius mensis introductus.

David a Brügge, Lubecensis, Subrector. Electus 6 Mai. introductus d. 17. eiusd. an. 1664.

XV. Hermannus Nottelmannus, Guestphalus. Antea Academiae Equestris Luneburg. P. P. & Inspector. Introductus Rector an. 1666. d. 10 Mai. Obiit an. 1674. d. 5 Sept.

Marcus Wida, Sclavia-Pomeran. introductus m. Aug. 1674.

XVI. M. Abrahamus Hinckelmannus, Doebela-Misnicus, Rector primum Scholae Gardelegiensis, deinceps Gymnasii Lubecensis. Venit Lubecam an. 1674. m. Nov. introductus autem est an. 1675. d. 7 Ian. Formulae Concordiae subscripsit an. eod. d. 11 Maii. Vocatus an. 1685 Ecclesiastes Hamburgensis, Lubecae dixit vale. Ipso Rectore accesserunt

1. *M. Martinus Lipenius*, Gorza-Marchic., ex Rectore & Professore illustris Paedagogii Sedinensis an. 1676. d. 22 Aug. Conrector Athenaei Lubecensis constitutus, Ioannis Polzii successor.
2. *Christophorus Chryse*, Molnensis, Andreae Lüderi successor, an. 1679. d. 20 Febr. introductus.
3. *Christianus Schevius*, Lubecensis, Ioachimi Schevii,

vii, parentis, ſucceſſor, an. 1679. d. 19 Iun. introductus.

4. *Iacobus Pagendarm*, Hervordia-Gueſtphalus, ex Cantore Osnabrugenſi factus Cantor Lubecenſis & Samuelis Franckii ſucceſſor, introductus an. 1679 28 Aug.

5. *Ioannes Kochius*, Lubecenſis, emerito Danieli Lippio an. 1682. d. 30 Mai. ſurrogatus.

XVII. M. Enochus Svantenius, Roſtochienſis, Poëſeos in Academia patria Profeſſor publicus, an. 1686 d. 16 Aug. Athenaei Lubecenſis Rector creatus, an. 1717. d. 23 Iul. mortuus. Illo Rectore in Collegium Scholaſticum cooptati ſunt

1. *Michael Freudius*, Mecklenburgenſis, Scholae Wismarienſis per XII annos Conrector, in locum Davidis von der Brügge an. 1688 Cal. Novembr. Subrector inauguratus.

2. *Ioannes Schevius*, Lubecenſis, Chriſtiani Schevii, fratris, ſucceſſor, introductus an. 1688. Id. Decembr.

3. *Gerhardus Minus*, Lubecenſis, Chriſtophori Chryſii ſucceſſor, an. 1691. VII Cal. Decembr. introductus.

4. *Iacobus Steinbrecher*, Neoſtad. Holſatus, Ioannis Kochii ſucceſſor, an. 1691. d. 17 Decembr. introductus.

5. *Sixtus Chriſtianus Lipenius*, Hala-Saxo, Michaelis Freudii ſucceſſor, an. 1693. d. 26 Ian. Subrector ſolemni ritu declaratus.

6. *Ioannes Henricus Heſſius*, Smalcaldienſis, Gymnaſii Gothani primum Subrector, deinde Scho-

lae patriae Rector, tandem Gymnasii nostri Conrector, M. Martini Lipenii successor, an. 1693. d. 27 Iul. inauguratus.

7. *M. Martinus Christianus Göldelius*, Gothanus, Gymnasii Schleusingensis Conrector, nostri Gymnasii Conrector an. 1695. d. 19. Nov. introductus & Ioanni Henrico Hessio surrogatus.

8. *Henricus Sivers*, Lubecensis, Cantor, Iacobi Pagendarmii successor, introductus an. 1706. d. 22 April.

9. *Zacharias Stampeelius*, Soltquella-Marchicus, Scholae Slesvicensis Conrector, an. 1708. d. 30 Aug. in locum Sixti Christiani Lipenii Subrector Athenaei nostri renunciatus.

10. *Paulus Hey*, Borlumo Slesvicensis, Iacobi Steinbrecheri successor, an. 1709. d. 11 Iun. introductus.

11. *Matthias Schmid*, Mölnensis, Marci Widae successor, an. 1714. d. 25 Ian. inauguratus.

XVIII. Ioannes Henricus von Seelen, Kedinga-Bremensis, antea Flensburgensis, deinde Stadensis Conrector, Lubecensis Rector an. 1718. d. 24 Febr. in splendida panegyri renunciatus.

Tu, Deus omnipotens, clementer protege, serua,
Amplifica nostrum Gymnasium atque Scholam!

V. CL.

V. CL.

MICHAELI RICHEY,

Histor. & Graec. Ling. in Gymnas. Hamburg. P. P.

S. P. D.

Io. Henr. a Seelen.

QUo maiora sunt Tua, Fautor optime, in me merita, eo gratior mihi semper est quaeuis Tibi inseruiendi occasio. Non poteram igitur non laetari noua haud ita pridem sese mihi offerente, cum me rogares, vt pleniorem Operum ἀνεκδότων ad Historiam Lubecensem spectantium, a Viro, quo neminem ad Historiam Lubecensem scribendam aptiorem iam olim recte iudicauit Casp. Sagittarius, quemve Te quoque magni aestimare dudum intellexi, IACOBO a MELLE, conscriptorum tecum communicarem. Faciam igitur lubens rem & tibi & mihi gratam, cumque MSSta Melliana euoluere mihi licuerit, ex αὐτοψίᾳ fide dignam dabo eorum recensionem.

Primum primae magnitudinis (quam etiam tria sequentia habent) opus, Germanica exaratum lingua, ita tamen, vt documenta proprio semper idiomate inserta sint, inscribitur *Lubeca Religiosa*, haecque capita complectitur: I. Von dem Heidenthum unser ehemahligen Vorfahren. p. 1. II. Von der Bekehrung unser Vorfahren zum Christenthum. 10. III. Von dem Stifft Oldenburg / und dessen Bischöffen. 21. IV.

Von dem Stifft Lübeck/ und dessen Bischöffen. 27. V. Von der Reformation und Annahme des Evangelii zu Lübeck. 93. VI. Von den Kirchen zu Lübeck/ insonderheit von S. Marien Kirche. 141. VII. Von S. Jacobs-Kirche. 249. VIII. Von S. Peters-Kirche. 279. IX. Von S. Aegidien-Kirche. 319. X. Von der Thum-Kirche 335. XI. Von der ehemahligen Kirche S. Johannis auf dem Sande. 381. XII. Von S. Clements-Kirche. 383. XIII. Von S. Lorentz-Kirche. 385. XIV. Von der Capelle auf S. Marien Kirch-Hofe. 387. XV. Von S. Gertruden Capelle. 390. XVI. Von der Capelle des H. Creutzes. 392. XVII. Von der Capelle S. Thomae, und der zu Mägdebeke. 394. XVIII. Von den Klöstern zu Lübeck/ insonderheit von S. Johannis Kloster. 395. XIX. Von St. Marien Magdalenen Kloster / oder der Burg. 429. XX. Von S. Catharinen Kloster. 444. XXI. Von S. Annen Kloster 457. XXII. Von den Hospitalen und Armen-Häusern zu Lübeck/ insonderheit von dem H. Geist. 460. c. XXIII. Von dem Waysen- oder Kinder-Hause / wie auch von dem Schwester-Hause/ und S. Michaëlis oder Segebergs Convent. 465. XXIV. Von dem Gast-Hause. 497. XXV. Von dem Pocken-Hause. 501. XXVI. Von den Conventen zu Lübeck. 504. XXVII. Von S. Aegidien-Convent. 506. XXVIII. Von S. Catharinen-Convent. 507. XXIX. Von Cranen-Convent. 509. XXX. Von S. Johannis-Convent. 514. XXXI. Von Krusen-Convent. 515. XXXII. Von den Calanden zu Lübeck/ insonderheit von S. Aegidien-Caland. 516. XXXIII. Von S. Clements-Caland 531. XXXIV. (a) Vom Calande des H. Geistes. 533.

XXXIV. (b)

XXXIV. (b)

Brüderschafft. 575. LXV (a). Von S. Barbaren Brüderschafft. 585. LXV (b). Von der Becker Brüderschafft. 584. LXV (c). Von S. Bernhards Brüderschafft. 585. LXV (d). Von des H. Blutes Brüderschafft. ibid. LXV (e). Von S. Brandani Brüderschafft. 585. LXVI (a). Von S. Canuti Brüderschafft. 586. LXVI (b). Von der Brüderschafft des Capittels zur Burg. 586. LXVI (c) Von S. Catharinen Brüderschafft. 586. LXVI (d). Von der Circkel-Brüderschafft / oder der Gesellschafft der H. Dreyeinigkeit. 586. LXVII (a). Von SS. Cosmae und Damiani Brüderschafft. 608. LXVII (b). Von des H. Creutzes Brüderschafft 609. LXVII (c) Von S. Dominici Brüderschafft. 611. LXVII (d). Von der H. Dreyfaltigkeit Brüderschafft. 612. LXVIII. (a). Von der H. Drey Könige Brüderschafft. 612. LXVIII (b). Von S. Enwalds Brüderschafft. 612. LXVIII (c). Von S. Erasmi Brüderschafft. 612. LXVIII (d). Von S. Francisci Brüderschafft. LXIX (a). Von der Brüderschafft der Geisselung Christi. 613. LXIX (b). Von S. Georgii, oder der Reiten-Diener Brüderschafft. 613. LXX. Von S. Gertruden Brüderschafft. 614. LXXI. Von S. Gregorii Brüderschafft. 616. LXXII. Von aller Heiligen Brüderschafft. 617. LXXIII (a). Von S. Hülpen Brüderschafft. 618. LXXIII (b). Von S. Jacobi Brüderschafft. 618. LXXIV (a). Von S. Iohannis Brüderschafft. 619. LXXIV (b). Von S. Johannis Ablaß Brüderschafft. 619. LXXV. Von S. Josten Brüderschafft. 620. LXXVI. Von des H. Leichnams Brüderschafft. 621. LXXVII. Von S. Leonhards Brüderschafft. 632. LXXVIII (a).

Von

831. XCIX. Von den Diaconis und Armen-Pflegern 850. C. Von ehemahls gesuchter Gemeinschafft der Klöster. 858 CI. Von Memorien-Gästereyen. 864. CII. Von Seel-Baden. 867. CIII. Von Wallfahrten. 869. CIV. Von Gelübden. 882. CV. Von sonderbahrer Anstalt und Verordnung der Begräbniß. 883. CVI. Von Heerfahrten wieder die Ungläubigen. 885. CVII. Von dem steinernen Creutze vor dem Burg-Thor. 886. CVIII. Vom Jerusalems-Berge. 888. CIX. Von verurtheilten Missethätern. 890.

Secundum opus est *Commentarius de Rebus Lubecensibus*, in quo Latina lingua conscribendo hodieque occupatur. Hoc vero principatum obtinebit, & non solum totam Lubecam Religiosam, sed alia multa complectetur, adeo vt si doctissimus auctor istud ad finem perducat, & in lucem prodire iubeat (quod Tu mecum vehementer optabis,) Ciuitati nostrae Annales aeternitati, vt ille aiebat, scriptos queamus gratulari. Copiosa huius operis Praefatio agit de *Rerum Lubecensium Scriptoribus*, ineditis & editis, quorum data notitia censuram interdum habet adiunctam. Commentarii inediti sunt

Liber Ciuitatis, vulgo das Stadt-Buch / superior & inferior, das Obere und Untere / oder Nieder-Stadt-Buch.

Alberti a Bardewick, Reip. Lubec. circa finem saeculi XIII Cancellarii, Annales Lubecenses.

Fasti Lubecenses, vulgo Raths-Matriculen / siue Raths-Linien.

Lectoris Franciscani, vulgo Minoriten-Lese-Meisters

ſters (quem Detmari nomine inſignitum fuiſſe, coniicit) Chronicon Lubecenſe vernaculum; nec non Apographum huius Chronici chartaceum.

Hermanni Korneri Chronica Nouella.

Chronica iuſſu Henrici Caſtorpii, Conſulis ſenioris: iuſſu Klingenbergiorum: iuſſu Nicolai Böddekers, Episcopi Suerinenſis: a Iohanne Godendorp, Vicario Templi Cathedralis, ſcripta, quae Reimarus Kock citauit.

Ἀδέσποτα Chronica Lubecenſia, ad quae idem prouocauit.

Iohannis Rufi Chronicon.

Statii, Monachi Lubecenſis Dominicani, Chronicon.

Chronica & Faſti Lubecenſes, in Bibliotheca Hamburgenſi & Gottorpienſi.

Libri duo Memoriales, vulgo Memorien-Bücher/Conuentus S. Michaelis, ſiue Segebergici, aut Domus Sororum, membranacei.

Codices Confraternitatum Lubecenſium, S. Antonii, S. Mariae, Corporis Chriſti, & aliorum.

Friderici, ſiue Vritze Grawert liber ad Confraternitatem Circuli ſpectans, vulgo das Cirkel-Buch.

Reimari Kock, Wismarienſis, templi noſtri Petrini Paſtoris, Chronicon vernaculum.

Michael Kampferbeke, Stephanus Döring, Iohannes Bruns, Iacobus Hampe compilatores & continuatores Chronici Kockiani.

Wilhelmus Pale, eiusdem Chronici epitomator.

Henrici Rehbein Summariſcher Begriff/ der Stadt Lübeck Chronicon.

Io-

Iohannis Marquardi, I. V. D. Equitis aurati D. Marci & Reipublicae patriae Lubecensis Consulis, Chronicon Lubecense, das ist / Beschreibung der Stadt Lübeck &c.

Hieronymi a Dorne, Reip. Lubec. Consulis, opus vernaculum de Gentibus, seu Familiis Lubecensibus.

Casp. Sagittarii Oratio, in Gymnasio nostro an. 1662 habita, de Origine, incrementis & varia fortuna Lubecae.

Eiusd. Historia Lubecensis ab an. MCCCCI. ad MDCLXXXVI. inedita.

Andreae Langii, I. V. D. Compendium Historiae Lubecensis.

Benedicti Rechow, Gedanensis, Lübisches Jahr-Buch / oder Chronick.

Testamenta antiqua.

Hactenus Commentarii luce nondum donati.

Sequuntur scriptores ac libri, qui vel meras continent res Lubecenses, vel interdum modo eas attingunt. Commemorantur autem & magna ex parte diiudicantur

M. Adami Bremensis Historia Ecclesiastica.

Helmoldi, Arnoldi & Presbyteri Bremensis Chronica Slavorum.

Albertus Stadensis eiusque Continuator ab Andr. Hojero editus.

Hermanni a Lerbeke Chronicon Comitum Schavenburgensium.

Incerti auctoris Chronica Slavica, ab Erp. Lindenbrogio edita.

Alberti Krummedyk Chronicon Episcoporum Lubecensium.

M Hen-

M. Henrici Aquilonipolensis Poëma Latinum de Primordiis Lubicanae Vrbis Caesareae.

Alberti Krantzii Saxonia, Vandalia, Metropolis & Chronicon regnorum Aquilonarium.

Dav. Chytraei Chronicon Saxoniae.

M. Herm. Bonni, Superintendentis, Chronicon Lubecense.

M. Erasm. Sarcerii, Conrect. Lubec., Oratio de Lubeca. Marp. 1537. Francof. 1551.

Io. Busmanni Carm. Eleg. de Laudib. Ciuit. Lub. Hanov. 1547. 4.

Io. (Hans) Regkmann, siue Reckemann, Chronicon Lubecense, vernaculo idiomate Saxonico compilatum. Spir. 1619. fol.

M. Petr. Vincentii, Rect. Lubec., Elegia de Origine, Incrementis & Laudibus Lubecae.

Mich. Henckelmanni Orat. de Lubeca. Rostoch 1602. 4.

Stephani Macropii, Andreaemontani, Panegyricus, occasione reditus Legatorum Lubecensium e Moscovia editus, fata vrbis nostrae & praecipua ipsius facta breuiter recensens. Lubec. 1603. 4.

M. Henr. Sandmanni Declamatio ἐπιδεικτικὴ de Fundatione & Incrementis inclytae Lubecae. Francof. ad Viadr. 1609.

Desiderii Regii Apex Lubecensis. 1649. 8.

Henrici Bangerti Historiae Lubecensis initium.

Conradi ab Hoeveln der Stadt Lübeck glaub- und besehens würdige Herrligkeit. Lub. 1666. 8.

Bern. Middendorp Raths-Linie. 1669.

Gode-

Godeſcalci Kerckring & Godeſchalci Müller Außzug Lübiſcher Chroniken. 1678. 8.

Henrici Kerckring, Conſulis Lubecenſis, Verzeichnüß von denen Adelichen Familien der Zirckel-Geſellſchafft in Lübeck. 1689. 4.

Gothardi ab Hövelen Oratio in Laudem Lubecae, habita Wittebergae 1697, & ibidem (ſol. pl. 8) excuſa.

Die beglückte und geſchmückte Stadt Lübeck. 1697. 8.

Georg. Frid. Neumanni Orat. de Favore Lubecenſſ. in Exteros. Lipſ. 1709. 4.

Caſp. Henr. Starckii Lebens-Beſchreibung M. Herm. Bonni, Superintend. Lub. 1710. 8.

Io. Hilmeri die von GOtt gewürdigte Lob-Eck. Lub. 1716. 8.

I. H. v. S. Athenae Lubecenſes,

I. a M. Hiſtoria Lubecenſis antiqua, media, recentior: Lubeca Literata ann. 1698. 1699 & 1700: Notitia Maiorum: Epiſtola de Balneis Animarum Lubecenſibus: Commentatio de Itineribus Lubecenſium ſacris: Gründliche Nachricht von der Stadt Lübeck: de Lapidibus figuratis agri litoriſque Lubecenſis.

Poſt tot rerum Lubecenſium ſcriptores enarratos pergit: *Nunc ampliora quaedam & maiora conamur, ſcilicet, vt illa omnia, quae de antiquitatibus & rebus patriis, multorum annorum decurſu, improbo labore at indefeſſa diligentia, e ſcriptis editis & ineditis, aliisque documentis domeſticis innumeris, collegimus, notauimus, digesſimus, communi eruditorum ſermone expreſſa, in vnum volumen redigamus, breui quidem, at*

at ſatis rem exhauriente, titulo Rerum Lubecenſium, *ad poſteros transmittendum.* In hoc praeſtantisſimo opere agit Lib. I. Cap. I. de Situ Lubecae p. 1. II. de Nomine Ciuitatis. p. 5. III. de Conditoribus & Statu Lubecae veteris. p. 13. IV. de Fundatione Lubecae hodiernae, & variis ipſius Dominis p. 23. V. de externa & interna Vrbis facie. p. 37. Lib. II. Cap. I de Gentilismo Lubecenſium p. 57. II. de Conuerſione Lubecenſium ad Religionem Chriſtianam. p. 62. III. de Episcopatu Oldenburgenſi. p. 69. IV. de Episcopatu Lubecenſi. p. 74. V. de Emendatione Sacrorum Lubecenſium p. 134. Lib. III. Cap. I de Templo S. Mariae. p. 145. II. de Templo S. Iacobi p. 226. III. de Templo S. Petri. p. 256. IV. de Templo S. AEgidii. p. 278. V. de Templo Cathedrali. p. 294. VI. de Templo St. Iohannis in Arena. p. 331. VII. de Templo S. Clementis. p. 334. VIII. de Templo S. Laurentii. p. 337. IX. de Sacellis Lubecenſibus. p. 339. Lib. IV Cap. I. de Monaſterio S. Iohannis. p. 347. II. de Monaſterio Arcis, vel S. Mariae Magdalenae p. 366. III. de Monaſterio S. Catharinae. p. 381. IV. de Monaſterio S. Annae. p. 394. V. de Conuentibus Lubecenſibus. p. 411. VI. de piis Lubecenſium Hoſpitiis. p. 458. VII. de Confraternitatibus Lubecenſium Sacris. p. 530. Hoc argumentum ad pag. 616 vidi perductum, ſed nondum finitum. Offendi autem in hoc opere, magna & accurata diligentia conſcripto, praeter Inſcriptiones Templa ornantes, varia rarisſima Documenta, adhuc inedita, quae ei non poſ-

ſunt non ſingulare decus conciliare. Vtinam eſſet abſolutum, & lucem videret!

Tertium opus eſt Genealogico-Heraldicum, Lubecenſium Familiarum Genealogias & multarum etiam Inſignia exhibens. Inſcribitur *Lübeckiſche Geſchlechter*. Familiae autem, in quarum gratiam propaginum tabulae adornatae, vocantur von der Aa: von Achelen: von Adeleveſen, oder, von Aldesleven: Aland: von Allen: von Allen: von Arneborg: Aſcheberg: von Attendorn: Backhuſen: Balemann: von Bardewiek: Bartels: Baſedow: Bauert: Beke: Berck: Bere: Bergmann: Bernewick: Berskampe: Bilderbeke: Billinghuſen: von Bilrebeke: Bilring: Blumenrod: von Bockholt: Böckmann: von Boicenborg: Boje: Boitin, oder Bodin: Bomhauer: Bonhorſt: Bonnus: Bording: Borgehl: Bornefeld: Borſtelt, und von Borſtel: Bramſtede: Brandenburg: Brandis: Brauer: Braunjohann: Brekefeld: Brekewold: von Bremen: Bremer: Brokhuſen: Brokes: von Brömſen: von der Brügge: Brüggemann, oder Brüggemaker: Brüning: Bruns: von Brunswick: Brußkow: Buck, und von Bucken: Bußmann: Bütepage: Burtehude: von Calven: von Camen: Carbow: Carſtens: Caſtorp: Claholt: Claſen: Clevorn: von Cölne: Conſtantin, oder Conſtin: von Coßfeld: Crane: Cratz: von Cremon: Criſpin: Cröpelin: von Crumeſſe: von Dale: von Dame: von Dartzowe: von Daſſel: von Dedinghuſen: Dehns: von Deling: Detert: Diman: Dives, oder Diveſſen: Dobbin: von Dorne: von Dortmund: von Dovaye: Drughe und Droghe: von Dulmen: Ebeling: Elers: von Elpen: von Elſewich: von Elvern: Emmen: Emmermann: Engelſtede: Engenhagen: Eraſmi: Erp: von Erteneborg: Eſchenburg: von Eſſen, oder von Eſſende: Ewinckhuſen: Falcke: Feldhuſen: le Févre: von Fiſſhuſen: Fiſch: Fitzmann: Focke: Freſe: Fromold, oder Fromoldes: Galline: Garlop: Gercken: Gerdes: Gerwer: Geverdes: von Ghoer, oder von Guren: Gildehuſen: Glopin: Goldoge: Grammendorp:

dorp: Grawert: Greverade: Grote: Grünewald: von Güstes row: Gutzmer: von Hachede: Hadewerck: Hagelstein: vom Hagen: Hake: Hakes: Halcholtscho: Hanneke nius: von Hannover: Harder: von der Hardt: Hartmann: von Hattorpe: Haveland: Heidebuy: Heidorn: Hellberg: Helms: Hentschel: von Hereke: Herentrey, oder Herentey: von Heringen: Hertze, oder Hartze: von Hervorde: von der Heyde: Hildemar: von Hildensem: Hinrichsen: Hitfeld: Hogefeld: Holck: Holt: von Holthusen: Honerjäger: Honstede: Hope: Hopmann: von Hövelen: Hovemann: Hoyemann, oder Hogemann: Hübens: Humborg: Hunnius Huno: Hupe: vom Huse, de Domo: Hütterock, Iborch: Ilehorn: Joris: von Isernloh: Isselhorst: Junge: Kahle: Kalatz: Kampferbeke: Käyser: Kenckel: Kerckring: vom Kile: Kirchmann: Klenedenst: Klingenberg: Köhler: Kollmann: Kolthoff: Kortsack: Köster: Krechting: Kreck: Krowel: Krull: Kruse: Kule: Kure: Küsel: Lafferdes: Lange: Langhaar: Lebermann: von Lengerke: von Lennepen: von Lente: Leopold: Leve: Lindemann: Lindenberg: Lipenius: Lipperode: Lipstorff: Loß: von Lübeck: Lüchowe: Lüders: von Lüdinghusen: von Lüne: von Lüneburg: Lunte: Marquard: verMehren: Meier: von Melle: Meßmann: Meteler: Michaelis: Middendorff: von Minden: Mogelke, oder Moyelke: von der Mölen: Mölenstrate: Möllenhoff: Möller und Müller: von Möllne: Mönnick: Morkercke, oder Mürkercke: Mornewech: von Morum, von dem More, de Moris: Mulich: von Münster: Münter: Nau: Nenstede: von Nestwede: Niebur: Niestadt: Nolto: Nordanus: von Nusse: Oddernshusen: Odesloe: Osse: Oldenborg: von Ora, und von Orade: up dem Orde: von Osenbrügge: Osthusen und Ostinghusen: Ottendorp: Overdyck: Pagendarm: Pakebusch: Pape: Papendorp: Pasche: Pepersack: Perkentin: Persevale: Petersen: Pfeiffer: Pincier: Plestowe: Plönnies: Pomarius: Provesting: Rapesülver: Rehbinder: Rehorst: Rehwold: Reiche: Reiger: von Rentelen: von Reval: Reuter: Ricbode: Ritter: von Robele: Rodde: Rode: Röder: Roland: von Rostock: Russenberg: Sasse: Salige: von Santwelle: Schacht: von Scheninge: von Schepenstede: Schinckel: Schlicker: Schomerus: Schoneke: Schonenberg:

 Schone-

Schonewedder: von Schottorpe: Schröder: Schumacher: vom See: Segebade: Segeberg: von Sina: Siricius: vom Sode: von Soltwedel: von Sost: von Sövenbröderen: Spegeler: Spegelmaker: Springintgot: von Stade: Stakelet, oder Stokelet: Stalbuck: Stalhodt: Stampelius: Stange: Stauber: Steffens: Stein, und vom Steine: Steinbeke: Stekemeß: Steneke: von Stiten: Stolle: Stoltersoht: Storning: Stortelberg: Stotebrügge: Striedebeke: Striperock: Suderland: Sukow: Sundesbeke: Sütthoff: Swarte: Swarting: Tamke: Tegetmeyer: Testede: Teßdorff: von Thunen: Tidemann: Timmermann: Tinappel: von Tisenhusen: Tode: Todinghusen: Travelmann: bey der Traven: von Vellin: von Velthem: von Verden: Vickinghusen: Vincke: Vlowich: von Ultzen: Unckel: Volquerstorp: Vorrade: Vot: von Urden: Vroling und Vroleke: von Vreyden: Vrowedhe: Vundengot, oder Wundengot: Wachendorp: von der Wage: von Wangersen: von Warendorff: Warmböke: Warneke: Wedemhoff: Weller: Wendt: von dem Werder: von Werle: Werlhoff: Wesseler: Westfal: Westhoff: Westken: von Wetken: Wibbeking: von Wickede: Widderich: Wigerinck: Wikinghoff: Wilde: Winckler: Wincenberg: Winterkamp: von Winthem: Witick: Witte: Wittenborg: Wlome: Woldt: Wolffram: Wolffrath: Wolter und Wolters: Woltersdorff: Woltvogel: Wrot: Wulff: Wullenpund: Zeidler: Zerrentin: Zirenberg: Zöling, oder Söling: Zworne. Has Familias, in quibus multae, quae iam plane desierunt, habebat volumen, quod ego perlustraui. Indefessa auctoris industria hoc opus succedente tempore haud dubie ita augebit, vt in posterum nulla Familia celebrior Lubecensis in eodem desideretur.

Quartum est *Museum*, quod licet totum non spectet ad res Lubecenses, sed permulta alia, ex variis regionibus ac locis petita & comparata, complectatur, aliqua tamen etiam habet, quae ad Historiam Naturalem ac Curiosam Lubecensem

sem

ſem pertinent, cuius rei documentum eſt elegans de Lapidibus Figuratis Agri Litorisque Lubecenſis Commentatio ex hoc ipſo Muſeo concinnata. Eius inſcriptio eſt: *Muſeum Mellianum, vel Sacrarium Naturae & Artis, in vſum & oblectationem oculi animique curioſi adornatum Lubecae.* 1709. Contenta autem ſunt I. *Naturalia*, & quidem (1) *Foſſilia*, vt Terrae, p. 1. Salia, p. 10. Sulphura, p. 15. Bitumina, p. 17. Lapides informes, p. 20: figurati, p. 28. Gemmae, p. 43. Mineralia, & iis affinia, p. 53. (2) *Vegetabilia*, vt Semina, p. 69. Radices, p. 92. Plantae, p. 111. Cortices, p. 113. Ligna, & quae iis adnaſcuntur, p. 118. Fructus, p. 128. Succi concreti & liquidi, p. 141. Gummata & Reſinae, p. 149. (3) *Animalia*, vt Inſecta, p. 157. Reptilia, p. 165. Teſtacea, p. 168. Cruſtacea, p. 182. Piſces, p. 184. Aves, p. 188. Quadrupes, p. 194. Homo, p. 200. II. *Artificialia*, qualia ſunt, Quae ad Religionem vel Superſtitionem ſpectant, p. 203. Nummi, p. 212. Gemmae ſculptae & caelatae, p. 223. Vrnae Sepulchrales, & affinia, p. 227. Arma & Vtenſilia, p. 230. Veſtes, & quae ad ornatum corporis pertinent, p. 240. Libri, Chartae & Membranae, p. 249. Varia, p. 252-262. Dives eſt hoc Muſeum tum aliis rebus, tum Lapidibus, in primis Echinitis, adeo, vt dubitem, an detur aliquod, Echinitis magis inſtructum. Inter Nummos, quos peculiari libro fuſius deſcripſit, ſunt p. 215 ſq Nummi Virorum illuſtrium, videlicet Solonis, Biantis, Thaletis, Socratis, Platonis, Ariſtotelis, Demoſthenis, Catonis, Ciceronis, Virgilii, Agrippae, Horatii, Ovidii,

Ovidii, Marcelli, Miltiadis, Themiſtoclis, Ariſtidis, Cymonis, Lyſandri, Alcibiadis, *Thraſybuli*, Cononis, Timothei, Epaminondae, *Hannibalis*, Lycurgi, Scipionis, Godefridi de Luzinem; nec non Feminarum illuſtrium, ſcilicet Sapphus, Corinnae, Polyxenae, Timocleae. Deſcriptiones ceteroquin breues quidem ſunt, ſed accuratae. Sic ea, quae ad Religionem aut Superſtitionem pertinent, p. 203 ſqq hac ratione delineauit:

Agnus Dei, Pontificis *Innocentii XII*, quatuor diuerſorum generum:

I.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. PECC. MVNDI. Agnus Dei, ſub quo: INNOC. XII. P. M. A. I.

B. M. V. SCHOLAR. PIAR. S. PANTAL. Effigies B. Mariae, ſub qua: ET. NOMEN. VIR. MARIA.

II.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. PECC. MVNDI. Agnus Dei, ſub quo: INNOC. XII. P. M. A. I.

S. P. NOLASCVS. ORD. B. M. DE. MER. Effigies Sancti, ſub qua: INNOC. XII. P. M.

III.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. PECC. MVNDI. Agnus Dei, ſub quo: INNOC. XII. P. M. A. IVB. 1700.

SALVATOR. MVNDI. SALVA. NOS. Effigies Salvatoris, ſub qua: ROMA.

IV.

ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. P. MVND. Agnus

Agnus Dei, ſub quo: INNOC. XII. P. M. A. IVB. 1700.

REDEMPTOR. MVNDI. Chriſtus, crucem ferens.

Agnus Dei, Pontificis *Clementis XI*, cui inſcriptum:
SANCTVS. FRANC. DE. SALES. Imago Sancti, infra: CLEMENS. XI. PONT. MAX.
ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. PECC. MVNDI. Agnus Dei, ſub quo: CLEM. XI. P. M. A. XIV. 1714.

Alius, eiusdem Pontificis, cum epigraphe:
S. PIVS. V. P. MAX. Caput mitratum.
ECCE. AGN. DEI. QVI. TOL. P. M. Agnus Dei, ſub quo: CLEM. XI. P. M. A.

Amuletum Pontificium, benedictam *Ceram* continens, quod olim collo geſtauit *Anna Grant*, femina Hibernica.

Amuletum Pontificium, vitro duplici incluſum, cui inſcriptum: NOTRE. DAME. DES. CARMES. IPN. S. e Gallia allatum 1716.

S. *Annae* & S. *Mariae* effigies, e ligno caelata & deaurata.

S. *Antonii* Eremitae effigies, eleganter picta, in tabella lignea.

Ectypon *Sigilli*, quo olim Lubecae *Confraternitas S. Antonii*, apud Praedicatores, ſeu in templo Arcis, vſa fuit. Exhibet illud S. Antonium, cum perigraphe: *Sigillum Fraternitatis ſancti Anthonii apud fratres Predicatores in Lubek.*

Bulla argentea, Roſario annectenda, hinc effigiem B. Mariae Virginis (nótre Dame de Lieſſe), inde vero Sacramentum Rhemenſe, exhibens.

Bullae argenteae, Rosariis annectendae, Reliquiis AEdis Lauretanae contactae. Ab vno latere omnes *S. Mariam Lauretanam* exhibent, ab altera vero partim *S. Antonium de Padua*; partim caput *S. Anastasii contro la tentatione Diabolica*; partim *il Crucifisso miracoloso di Cyrolo*, quinto Laureto lapide.

Bullae aereae, Rosariis appendendae, cum imagine *B. Mariae Lauretanae*, aliorumque Sanctorum in aversa typis ac nominibus, vt S. M. M. (sancta Maria Magdalena). S. PAVLVS APOS. S. A. S. IOSEPH. S. FRAN. ORA P. N. (Sancte Francisce, ora pro nobis). S. FR. D. PAVLA (S. Franciscus de Paula).

Cerei benedicti Cetobricenses, ex vrbe Lusitaniae Setubal, vulgo S. Ubes. Geweihete Wachs-Kertzen von S. Ubes.

Crux argentea Ordinis de *Calatrava*, a Pontifice Romano benedicta, quae fulmen auerruncare creditur.

Crux argentea, literis Russicis insignita, quam Moscus quidam, an. 1702 ad Narvam caesus, collo gestauit. Similis meminit Worm. p. 352.

Crux aurea, gemmis distincta, quam M. K. per complures annos collo gestauit.

Crux aerea, pari modo, ac praecedens argentea, literis Russicis exornata, quae eundem possessori Mosco vsum praestitit.

Crux oricbalcea, Rosario annectenda, cui inscriptum: CRVX S. VDALRICI, &c. Similis Crux, cum inscriptione S. P. BENEDICTI, &c. affixum est Rosario Annae Grant.

Phylacterium Iudaicum, seu *Tephillin*, quod capiti

ti precantium circumvoluitur. Grew p.377. Pericopae, 4 ſchedulis huius Phylacterii inſcriptae, ſunt ſequentes: Ex: XIII. 1-10. Ex. XIII. 11-16. Deut. VI. 4-9. Deut. XI. 13-21.

Chriſti crucifixi ſignum aeneum, cum quatuor clavis & ſuppedaneo, nec non ſemicinctio. Nov. Lit. M. B. 1702. p. 29. E monaſterio quodam Iutiae Septentrionalis huc allatum eſt.

Signum aliud *Chriſti crucifixi* aeneum, praecedenti fere ſimile, ſed minoris formae, & cruce deſtitutum.

Signum ligneum *Chriſti crucifixi*, mineris & fluoribus exornatum, cui 4 foſſores metallici partim adſtant, partim vero adgeniculantur.

Effigies *Chriſti crucifixi*, ex ebore.

Alia effigies *Salvatoris crucifixi*, ex ebore.

Simulacrum *Chriſti crucifixi*, ex aere deaurato.

Effigies picta Chriſti crucifixi, adſtante *Maria* & *Iohanne*. A dexteris conſpicitur (1) *S. Catharina*, cum lemmate: *Sicut Roſa inter ſpinas, ſic amicus meus inter filias.* (2) *Iohannes B.* cum lemmate: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi.* (3) *S. Petrus*, cum lemmate: *Tu es Chriſtus, filius Dei vivi.* A ſiniſtris comparet (1) *S. Paulus*, cum lemmate: *Abſit gloriari, niſi in cruce Domini.* (2) *S. Thomas*, cum lemmate: *Dominus meus, & Deus meus.* (3) Sancta quaedam, cum lemmate: *Amaritudine impleuit me Dominus.* Inferne geniculatur perſona eccleſiaſtica, dicens: *O fili Dei, ſicut vis & ſcis, miſerere mei.* In ſuperiori tabulae parte *S. Maria* coronatur.

Corporale sericeum, acu pictum, auroque & argento distinctum, e Gallia.

Flagri Pontificii, ad disciplinam poenitentiae adhibiti, fragmentum.

Statua lignea *B. Francisci* typici, cum *Reliquiis* Sanctorum, pectori insertis. Nov. Lit. M.B. 1700. p. 297. Haec olim conventui S. Iohannis Lubecensi inserviit.

Lampas aenea, quales in templis & sacellis adhiberi solent, e tribus catenulis suspensa.

AEdis Lauretanae pulvis, qui pestem, aliosque morbos propulsare creditur.

Lauretanae Virginis, eiusque infantis, *Mensurae*. Ligamentum scilicet sericum rubrum, cui argento inscriptum: *Altezza della B. V. di Loreto. La Cintura. Il Capo. Altza del Bambno.* Accedit sericeum *capitis* tegumentum, auro pictum, cum Virginis Lauretanae effigie.

Statua lignea *B. Mariae V.*, cuius pectori Reliquiae sub Crystallo rotundo inclusae fuerunt.

Frustulum ligni de trunco, prope *Hervordiam*, in monte S. Crucis, cui *B. V. Maria* specie Columbae insedisse perhibetur. v. Nic. Schaten Annal. Paderborn. P. I. p. 396. Gobel. Person. Cosmodrom. p. 257. sq.

Tabula plumbea quadrata, effigiem *S. Mariae dolorosae* exhibens; cum literis Russicis.

Effigies antiqua *B. Mariae V.* eleganter picta.

Effigies antiqua picta *B. V. Mariae*, adgeniculante Monacho Franciscano, cum lemmate: *Sub tuum praesidium confugimus, sancta Dei genitrix.*

Effigies *B. V. Mariae*, in tabula cuprea eleganter picta.

Icun-

Icuncula *B. V. Mariae*, e matre perlarum caelata.

B. V. Mariae protome, ex ebore artificiose elaborata, & capsulae ligneae inclusa.

Moscoviticae Christi & Sanctorum imagines, in tabula complicatili pictae & deauratae.

Oleae ramus, cum *Palmae* frustulo, quem Romae an. 1719 ipsa Dominica Palmarum, e Pontificis *Clementis XI* manu accepit I. F.

Osiridis simulacrum, lapideum, forma *Scarabaei* expressum, coloris subviridis, e Mumia AEgyptiaca erutum.

Pentaculum, seu Amuletum, ex Alcis vngula elaboratum, cum effigie Christi crucifixi & resurgentis, infantibus contra epilepsiam appendi solitum. Worm. p. 378 & 337.

Icones antiquae SS. *Petri* & *Pauli* Apostolorum, in membrana pictae.

Bulla aurea *Reliquiarum*, qua olim *Francisca Nigrona*, femina nobilis Genuensis, ante haustam evangelicae doctrinae lucem, fuit vsa. De Bullis, iam apud Romanos figuram Cordis (huius nostrae instar) referentibus, v. Act. Er. 1712. 187. & Beger. Thes. Brand. I. 9 sq.

S. Rosae Virginis, quam Viterbienses colunt, Mensura, ligamine serico, coloris rubri, determinata, cui auto argentoque inscriptum: MISVRA DI SANTA ROSA VERGINE VITERBESE.

Rosarium de ligno eremi *Iudaeae*, quae Quarantana dicitur.

Rosarium Lauretanum, reliquiis AEdis S. 1719 admotum, e Nuce Indica paratum, & argento exornatum. *Rosa-*

Rosarium e globulis odoratis.

Rosarium e globulis ligneis, argento exornatis.

Rosarium ex ebore, tam exile & tenue, vt *grano piperis* includatur.

Rosarium e globulis ligneis, nigri coloris, quo vsa fuit *Anna Grant*, femina Hibernica.

Rosarium e globulis ligneis, appendente cruce, quae cruciculis aliis e matre perlarum distincta est.

Icuncula *Sancti* cuiusdam, ex achate nigro, argento deaurato inclusa, cum duabus literis AT vtrinque dependentibus.

Signum aeneum *Sanctae* cuiusdam, librum tenentis.

Sepulchri Dominici Hierosolymitani ectypon ligneum, hölzernes Model des H. Grabes zu Jerusalem.

Schedulae Colonienses prophylacticae, chartacea altera, altera sericea, capitibus 3 Regum admota, indeque, si credere fas est, vim adepta, varios morbos & subitaneam mortem averruncandi. Vtrique inscriptum: *Sancti tres Reges, Caspar, Melchior, Balthasar, orate pro nobis, nunc & in hora mortis nostrae. Ces Billets ont touché aux trois testes des saints Roys à Cologne, ils sont pour les Voyageurs, contre les malheurs des chemins, maux de teste, mal caduque, fiévres, sorcellerie, toute sorte de malefice, & mort subite.*

Speculum, cuius auersa pars continet imaginem *B. Virginis Hallensis*, cum perigraphe: S. MARIA. V. HAL. Adstant 2 Angeli, coronam tenentes super Spiritum S. cum verbis: ANGELVS DEI. Addam Libros, Chartas & Membranas, de quibus p. 249 sqq leguntur sequentia: *Alba*

Alba varia Academica & Apodemica, videlicet:
Francisci a Domsdorff, Nobilis Weſtphali.
Henrici Lubberti, Paſtoris Behlendorffienſis.
Ioachimi Morſii, Patricii Hamburgenſis.
D. Ieremiae Reusneri, I.C. Wittenbergenſis.
M. Iohannis Stolterfothi, Paſtoris Lubecenſis.
M. Arnoldi Stolterfothi, Archidiaconi Straleſundenſis.

Alphabetum Ruſſicum, volumini chartaceo, vndecim vlnarum, eleganter inſcriptum, & minio exornatum.

Breuiarium antiquum, ſiue Horae Canonicae, in membrana, cum picturis elegantisſimis. Gallum poſſeſſorem olim hic liber habuit, ceu ex Calendario Gallico praemiſſo, & precibus eiusdem idiomatis ſuffixis, patet. Imo participia feminina, pagina penultima occurrentia, v. g. *bleſsée, enyvrée, delivrée*, &c. ad Feminam quandam Gallicam pretioſum hunc codicem manuſcriptum ſpectaſſe arguunt.

Specimen *Calligraphiae* muliebris, a femina Belgica, *Maria Garnier*, an. 1699 exaratum.

Tabulae binae chartaceae, a *Matthia Buchinger*, natura *manibus pedibusque deſtituto*, ſolius cubitorum cartilaginis adminiculo, artificioſe calamo, & penicillo exaratae.

Charta incombuſtibilis, ex Amianto Hungarico parata, Worm. p. 351.

Charta Sinica.

Diplomata & *Sigilla* varia, Pontificum, Principum, Comitum, Nobilium, & priuatorum, e ſaeculo XIII & ſequentibus.

Mem-

Membrana, continens elegantem *picturam*, quam *L. v. Westervelt* an. 1644 plumbo ſcriptorio exarauit.

Micrographiae ſpecimen, membrana ſcilicet, cui capita Catecheſeos Chriſtianae, & nonnulli Pſalmi Dauidici, minutisſimis literis & ſpatiis ſunt inſcripti.

Aliud *Micrographiae* ſpecimen, an. 1693 exaratum, membrana ſcilicet, cui integra Pasſionis Chriſti hiſtoria, in forma crucis, minuſculis literis inſcripta eſt.

Aliud *Micrographiae* ac *Calligraphiae* exemplar, membrana ſcilicet, cuius margini capita Catecheſeos, & Pſalmus CXVII in viginti linguis: Dauidis autem, in medio exſtantis, pallio Latina Pſalmorum verba ſunt inſcripta.

Teſtamenta plurima antiqua, Procerum & Ciuium Lubecenſium, ex ſaeculo XIV & ſqq.

Scriptura *Malabarica*, a iuuene Malabarico, e Gentiliſmo ad Chriſtianam fidem conuerſo, & olim *Kuthjan* dicto, iam vero *Timotheo* appellato, qui cum Misſionario Danico, *Henrico Plützkow*, ex emporio Coromandeliae Tranquebar huc aduenerat, an. 1713. d. 2 Ian. ſtylo ferreo in folio palmae exarata. v. Lauer. Muſ. R. p. 126. Worm. p. 382 ſq.

Alia ſcriptura *Malabarica*, folio palmae inciſa. Haec ſpeciminis loco ſufficiant. Nam ſi omnium, quae hoc Muſeum (ex quo nonnulla etiam in Nouis Literariis Maris Balthici pasſim leguntur deſcripta) continet, notitiam dare vellem, totum iſtud eſſet deſcribendum.

Vti vero Muſeum aliquo tantum modo ad Hiſtoriam Lubecenſem Naturalem & Curioſam ſpectat, ita Scriptum, quod ſequitur, Hiſtoriam Lubecenſem, & ſimul Weſtphalicam, propius attin-

attingit. Titulum gerit: Die zu Lübeck wol aufgenommenen Westfälinger / & recenset Westphalos, quos Lubeca recepit, honoribus auxit, atque in honestissimum Ciuium ordinem cooptauit. Post Praefationem, ostendentem, quomodo Westphalia filios suos longe lateque in orbem emiserit, agitur Cap. I von Ankunfft und Auffnahme der Westfälinger in Lübeck. II. von Lübeckischen Bischöffen, und Capitularen. III. von Lübeckischen Raths-Personen, und deren Bedienten. IV von Lübeckischen Superintendenten, Predigern, und Kirchen-Bedienten. V. von Lübeckischen Rechts-Gelehrten. VI. von Lübeckischen Medicis. VII. von Lübeckischen Schul-Collegen. VIII. von Lübeckischen Bürgern und Handels-Leuten aus Westfalen bürtig. IX von Westfälingern, die gegen ihre Wirthin und Wolthäterin, die Stadt Lübeck, erkändtlich gewesen sind.

Habes, Vir celeberrime, notitiam MSStorum Mellianorum, quae, aeque ac alii, luce dignissima iudicabis. Vtinam vero tibi etiam placeret, post Petrum Lambecium ac alios, ad describendas Res Hamburgenses & animum & manus admouere, quantum Historicum & patriae tuae Ciuitati possemus gratulari! Numen largiatur modo tantas corporis vires, quanta ingenii polles facultate. Sic limata & plane exasciata orbis eruditus de Te sibi poterit polliceri. Vale reipublicae litterariae ac patriae ornamentum, & recuperata nuper valetudine diutissime fruere. Lubec. Cal. Mart. MDCCXXII.

FINIS.

Operarum errores corrigendi.

Pag. 8. lin. 27. ἐπιδειπτικὴ leg. ἐπιδεικτικὴ. p. 24. l. antep. *Paedalogia* l. *Paedologia*. p. 31. l. 12. *Confraternitas* l. *Confraternitatis*. p. 34. l. vlt. *sau* l. *sua*. p. 35. l. 22 *indicauit* l. *iudicauit*. p. 36. l pen. *Beae* l. *Bene*. p. 37. l. pen. *Syndolog*. l. *Synodolog*. p. 45. l. 9 post *Rectoris* add. *munus*. l. 18. 1338. l. 1538. l. 20. *Tengroram* l. *Tengrorum*. l. 21. *scriptum* l. *scriptam*. p. 48. l. 8. *reprobratum* l. *reprobatum*. p. 60. l. 14. *Stilitate* l. *Silitate*. p. 63. l. 18. *ille* l. *illi*. p. 70. l. 8 dele; *cognitione*. p. 71. l. 1. 1574. l. 1547.

1547. p. 88. l. 16. *fru* l. *fructu*. p. 92. l. 12 *puribus* l. *puris*. p. ... lin. pen. del. *osten* p. 99 l. 22 *commilitionibra* l. *commilitonibus*. p. 123. l. 4. *omnia* l. *omina*. p. 124. l. 11 *idole* l. *indole*. l. 15. *triuales* l. *triuiales*. p. 132. l. 11. *yt* l. *&*. p. 138. l. 4. *praestatissimorum* l. *praestantissimorum* p. 141. l. 14. *qupd* l. *quod*. ib. *Conrectorem*. p. 142. l. 21. *eiusmo* add. *di*. p. 232. l. 18 *inculenter* l. *luculenter*. p. 233. l. 14. *lecturororum* l. *lecturorum*. p. 243. l. 2. *defensas* l. *defensae*. p. 244 l. 26 *palaestram* l. *palaestra*. p. 254. l. 9. *praestantium* l. *praestantiam*. p. 273. l. vlt. *D.* l. *De*. p. 282. l. 27 *se*. l. *ne*. p. 286. l. 5. *labatur* l. *dabatur*. p. 291. l. 3. συζήτησιν l. συζήτησιν. p. 292 *iniquas* l. *iniquos*. p. 308. l. 4. *particularis* l. *particulares*. l. 21. *est* l. *&*. p. 309. l. 2. *paticulares* l. *particulares*. p. 313. l. 23. *publicae* l. *publice*. p. 314. l. vlt. *ex* l. *&*. p. 315. 20. *aliquas* l. *aliquos*. p. 322. l. 7 *rediere* l. *redire*. l. 10. *illas* l *illis*. p. 325. l. 3. *edito* l. *editio*. p. 330. l. 4. *Diuo* l. *Diua*. p. 336 l. 29. *societate* l. *societati*. p. 341. l. 23 post *ex* insere *Wolfg. Franzii*. p. 342. l. 22. *nobiss*. l. *nobiliss*. p. 343. l. 16. *grassentem* l. *grassantem*. p. 350. l. 24. *cummuni* l. *communi*. p. 358. l. 29. *cui* l. *qui*. l. 31. *scholes* l. *scholas*. p. 369. l. 20 *aegrae* l. *aegre*. p. 370. l. 18. *suoptae* l. *suopte*. p. 373. l. 29. cIↄ Iↄc XX l. cIↄ Iↄc XL pag. 377. lin. 18 *Latinae* leg. *Latine*. lin. 26 *orationes* l. *orationis*. p. 379. l. 9. *pueris* l. *pueri*. p. 385. l. 13 *peregrie* l. *peregregie*. p. 390 l. 13 pro 4 pon. 8. p. 398 l. 6 *efferrendo* l. *efferendo*. p. 408. l. 12. *deiinceps* l. *deinceps*. p. 419. l. antep. *Vocabuli* l. *Vocabula*. p. 428. l. 14 *tum* l. *tam*. p. 429 l. vlt. *Isocritis* l. *Isocratis*. p. 445. l. 5 *lectionum* l. *lectionem*. l. 25. *factum* l. *fractum*. p. 475. l. 20 *sanguine* l. *sanguineo*. p. 480. l. 9. *formaris* l. *formare*. l. 14. *assiduae* l. *assidue*. p. 496. l. 14. *Aibertum* l. *Album*. l. 19. *maximae* l. *maxime*. p. 501. l. 24. *Lubens*. l *Lubecens*. p. 516. l. 18 *fidem* l. *fidelem*. p. 518. lin. pen. *comparabunt*. l. *comparebunt*. p. 526. l. 19 *usurpantur* l. *usurpatur*. p. 527 l. pen. *Graecae* l. *Graece*. p. 528. l. 8. *Examinae* l. *Examine*. l. 21 *Auctuarium*. l. *Auctarium*. p. 533. *laudabile* l. *laudabili*. p. 549 l. 9. *flere* l. *fere*. p. 562. l. 24 *animae* l *anima*. p. 571. l. 8 *Praeceptoribus* l. *Praecocibus*. Hos oculo fugitiuo animaduerti in iis plagulis, quas relegere licuit. Si plures sunt, (qui propter auctoris absentiam haud difficulter potuerunt irrepere) rogatur Lector, velit ipse medicam emendantis manum adhibere.

